

ISSN 2519-2558

НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Серія «Філологічна»

Збірник наукових праць

Випуск 67

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2017

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 3 від 28 вересня 2017 року)*

*Збірник затверджено наказом
Міністерства освіти і науки України 22. 12. 2016 № 1604*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, професор;
Глотов О. Л., доктор філологічних наук, професор;
Кочерга С. О., доктор філологічних наук, професор;
Лещак О. В., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор;
Цолін Д. В., доктор філологічних наук, професор.

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – 324 с.

ISSN 2519-2558

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

*Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов*

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2017
© Автори, 2017

ISSN 2519-2558

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 24 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 1 жовтня 2017 р.

e-mail: bernar.gloria@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-3-6

Bernar H. Medieval english drama / G. Bernar // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 3–6.

UDC: 811.111'38 : 82-2«13/14»

Hloriia Bernar,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

MEDIEVAL ENGLISH DRAMA

In this article we have focused on medieval English drama. The study explores the appearance and development of this phenomenon. It has been investigated that religious services gave way to the development of drama. During the 14-15 th centuries drama was at its peak. There were no permanent theatres and performances were in the centre of public attention. They were based on Bible and dramatized on significant Christian holidays. At first the church and clergy were responsible for theatrical productions which were staged indoors. Then the town and guilds took the responsibility for performances which were dramatized outdoors. The plays were called cycle plays consisting of numerous short plays which were dedicated to certain episodes or a cluster of related episodes from Bible. The plays were staged in different ways – on fixed platforms, in the round or on movable wagons. Gradually not only men took part in performances but also women were allowed to act. After moving outside the plays received some theatrical elements like comic effect and closeness to public. Liturgical drama was church performance fully subordinated to the liturgy. It depicted selected events from the Old or New Testament, connected mainly with Christmas and Resurrection. Miracle play presented an account of the life, miracles, or martyrdom of a saint. Most surviving miracle plays concern either the Virgin Mary or St. Nicholas, the 4th-century bishop of Myra in Asia Minor. Mystery plays were based on stories from the Bible. Each Mystery play was a single episode such as the Fall of Lucifer, Noah's Flood or the Crucifixion and Resurrection. Together they formed The Mystery Cycle, which told the story of Christianity from Creation to the Last Judgment. Morality plays gave their audience a moral lesson through dramatic action that is allegorical.

Key words: medieval drama, liturgical drama, mystery play, miracle play, morality play.

Глорія Богданівна Бернар,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

АНГЛІЙСЬКА СЕРЕДНЬОВІЧНА ДРАМА

У цій статті сфокусовано увагу на англійській середньовічній драмі. Досліджено, що релігійні служіння спричинили появу драми, розквіт якої припадав на 14-15 століття. Як наслідок, виникли такі різновиди англійської середньовічної драми, як: літургійна драма, містерія, міраклі та мораліте.

У дослідженні описано властиві їм характеристики та згадано найвидатніші зразки цих п'єс.

Ключові слова: середньовічна драма, літургійна драма, містерія, міраклі, мораліте.

Глорія Богданівна Бернар,

Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов

АНГЛИЙСКАЯ СРЕДНЕВЕКОВАЯ ДРАМА

В этой статье сконцентрировано внимание на английской средневековой драме. Исследовано, что религиозные служения стали причиной появления драмы, расцвет которой выпал на 14-15 столетия. Как следствие, возникли такие разновидности английской средневековой драмы, как: литургийная драма, мистерия, мираклі и моралите. В исследовании описаны характерные для них особенности и самые известные образцы этих пьес.

Ключевые слова: средневековая драма, литургийная драма, мистерия, мираклі, моралите.

This article deals with medieval theatre concentrating on the development of medieval English drama. The aim of the study is to research and compare various types of medieval English drama, namely liturgical drama; morality, miracle and mystery plays. The object of the study is medieval drama. Its subject is peculiar features of drama.

The medieval period in Europe (A.D. 476-1500) began with the collapse of Rome, a calamity of such magnitude that the years between then and the beginning of the Crusades in 1095 have been traditionally, if erroneously, called the Dark Ages. Historians used this term to refer to their lack of knowledge about a time in which no great central powers organized society or established patterns of behaviour and standards in the arts [3, p. 143].

Drama, or at least records of it, all but disappeared. The major institution to profit from the fall of the Roman Empire was the Roman Catholic Church, which in the ninth and tenth centuries enjoyed considerable power and influence. Many bishops considered drama a godless activity, a distraction from the piety that the church demanded of its members. During the great age of cathedral building and the great ages of religious painting and religious music from the seventh century to the thirteenth century drama was not officially approved. Therefore, it is a striking irony that the rebirth of drama in the Western world should have taken place in the heart of the monasteries, developing slowly and inconspicuously until it outgrew its beginnings [3, p. 143].

During the fourteenth and fifteenth centuries – the heyday of medieval drama – permanent theatres did not exist anywhere in England or on the continent. Yet in medieval communities throughout England and Europe, theatrical productions commanded much public attention. Drama held a privileged place in the culture of those late medieval communities because most of their plays were expressions of religious belief, and most of their productions were occasioned by religious events. Cities and towns all over England and everywhere in Europe dramatized episodes from the Old and New Testaments, from the Apocrypha, and from saints' lives to

celebrate sacred events in the Christian calendar. The most popular occasion was the Feast of Corpus Christi, which took place eight and one-half weeks after Easter [5, p. 159].

During the tenth and eleventh centuries, when religious drama was just beginning to develop, biblical episodes were staged indoors exclusively, in cathedrals and monasteries. But by the beginning of the thirteenth century, there had been productions outside the church as well as inside of it. Authority over productions of the plays then passed from the church to the town. Theatrical productions became a very public and communal activity, involving townspeople and clergy alike. In England town councils commissioned new plays and revision of old ones, selected plays to be performed, scheduled performances, assigned individual plays to the various guilds, set standards for production and even levied fines for inferior productions. Each guild took care of all the other arrangements for the play it had been assigned by the council: directing, staging, costuming, rehearsing and acting [5, pp. 159-160].

As medieval communities grew and prospered, so did religious plays. Whether they encompassed the entire biblical history of the world from creation to the last judgment, as they usually did in England, or whether they were restricted to the life of Christ, as was customary in France, they were almost always encyclopedic. They are often called cycle plays – they consisted of numerous short plays (called pageants), each devoted to a separate episode or cluster of related episodes from biblical, apocryphal, or saintly experience. The length of cycles varied according to the resources of the towns where they were produced. Of the four surviving English cycles, the shortest from the city of Chester comprises twenty-four individual pageants; Wakefield's contains thirty-two; the N-Town cycle (possibly performed in Lincolnshire or Norfolk) has forty-three pageants; and the longest from York has forty-eight, although with additions and revisions may have even contained fifty-seven [5, p. 160].

Late medieval communities were able and eager to put on extraordinary theatrical productions, using a variety of theatrical structures. Some communities staged their cycles on fixed platforms, others in the round, and others on movable wagons. But all the methods embodied the same conception of theatrical space and movement that had governed the earlier staging of plays within the church. They all combined a neutral acting area with a group of set-like structures known as «mansions» (literally, dwelling places), and as the action moved from one mansion or specific locale to the next, the acting area was understood to be an extension of one location and then another [5, p. 160].

Each mansion represented a building or physical place known to the audience. The tradition of moving from mansion to mansion inside the church carried over into the performances that took place later outside the church. Instead of mansions, wagons with raised stages provided the playing areas. Usually, the wagons remained stationary and the audience moved from one to another. During the guild cycles the pageants would move; the performers would give their plays at several locales so that many people could see them. [3, pp. 147-148].

A pageant cart could also be simply a flat surface drawn on wheels that had a wagon next to it; these structures touched on their long side. In some cases a figure could descend from an upper area as if from the clouds, or actors could descend from the pageants onto the audience's level to enact a descent into an underworld. The stage was, then, a raised platform visible to the audience below [3, p. 148].

A curtain concealed a space, inside or below the wagon, for changing costumes. The actors used costumes and props, sometimes very elaborate and expensive. Between the thirteenth and the sixteenth centuries, a number of theatrical effects were developed to please a large audience. For instance, in the morality and mystery plays the devils were often portrayed as frightening, grotesque, and sometimes even comic figures. They became crowd pleasers. A sensational element was developed in some of the plays in the craft cycles, especially those about the lives of the saints and martyrs, in which there were plenty of chances to portray horrifying tortures. The prop that seems to have pleased the most audiences was a complex machine known as the Mouth of hell or «Hell mouth,» usually a large fish shaped orifice from which smoke and explosions, fuelled by gunpowder, belched constantly [3, p. 148].

Because the stage often used public spaces, the boundaries between the actor and the audience are not clearly defined. Veltrusky says that the boundaries were «coextensive» with the existing social structure of the given place (9). The acting place in a church was the space before the altar, but in the street or in the hall it had to be created by the actors. Those fragile boundaries, the fact that the actor and the audience share the same space, together with the fact that the performance took place in the daylight create the theatrical circumstances typical for medieval theatre [2, p. 13].

In the early days of liturgical drama, the actors in the tropes were monks and choirboys, and in the mystery plays they were drawn from the guilds. At first all the actors were male, but records show that eventually women took important roles. The demands of more sophisticated plays encouraged the development of a kind of professionalism, although it seems unlikely that players in the cycles could have supported themselves exclusively on their earnings. Special skills became essential for the design and operation of complex stage machines and for the performance of acrobatics that were expected of certain characters, such as devils. As actors developed facility in delivering lines and as writers found ways to incorporate more challenging elements in their plays, professionalism no doubt arose, even if actors and writers had few opportunities to earn a living on the stage [3, p. 149].

Since plays were not all the same length, playing times would necessarily vary, and in the intervals between plays, audience members might go off in search of food or drink, or perhaps even follow the wagon on to the next playing station and watch a favourite play again [5, p. 162].

The liturgical drama was one of the dramatic-and-theatrical genres of the Middle Ages. Together with mystery, miracle and morality plays, it formed the basis for modern theatre; at the same time, as a musical phenomenon, it constituted an important stage in the development of musical drama. The term «liturgical drama» was used for the first time in the 19th century by F. Clement and E. de Coussemaker, and soon afterwards it gained widespread popularity and was common worldwide in literature about the theatre. The term is usually understood to encompass such church performances which, on the one hand, already fell within the drama convention and, on the other, were still fully subordinated to the liturgy. Such performances depicted selected events from the Old or New Testament, connected mainly with the two most important incidents in Christ's life: Christmas and Resurrection [10, p. 1].

Apart from the Holy Scripture, other sources of inspiration such as sermons, legends or apocrypha, were also used. These half-spoken, half-sung forms were partly taken from the liturgical forms common in church services (responsories, verses, antiphons, hymns and sequences) and partly specially created to meet the needs of the drama (tropes); they were sung, more rarely spoken, in Latin. The subordination of the drama to the liturgy meant that they were performed at a strictly defined time and place, and that

their duration was also subject to restrictions. In their classic form, such dramas had 15-100 lines each, which translated into 10-20 minutes' worth of performance time. Performers included priests, sometimes clerics, monks or *schola cantorum* students. All of them made free use of mimic, gesture and the so-called stage movement. Liturgical vestments and objects functioned as theatrical costumes and props, and performances were staged exclusively in churches [10, p.1].

In the 14th century guilds presented an extended series of the plays, a series which together contained the essential substance of the Christian story, and therefore of the Christian faith. The Church generally still encouraged attendance, and not only did all the townspeople join wholeheartedly, but from all the country round the peasants flocked in. On one occasion the Pope promised the remission of a thousand days of purgatory to all persons who should be present at the Chester plays, and to this exemption the bishop of Chester added sixty days more. The list of plays thus presented commonly included: The Fall of Lucifer; the Creation of the World and the Fall of Adam; Noah and the Flood; Abraham and Isaac and the promise of Christ's coming; a Procession of the Prophets, also foretelling Christ; the main events of the Gospel story, with some additions from Christian tradition; and the Day of Judgment. Generally each play was presented by a single guild (though sometimes two or three guilds or two or three plays might be combined), and sometimes, though not always, there was a special fitness in the assignment, as when the watermen gave the play of Noah's Ark or the bakers that of the Last Supper. In this connected form the plays are called the Mystery or Miracle Cycles. In many places, however, detached plays, or groups of plays smaller than the full cycles, continued to be presented at one season or another [1].

Each cycle as a whole has a natural epic unity, centring about the majestic theme of the spiritual history and the final judgment of all Mankind. But unity both of material and of atmosphere suffers not only from the diversity among the separate plays but also from the violent intrusion of the comedy and the farce which the coarse taste of the audience demanded. Sometimes, in the later period, altogether original and very realistic scenes from actual English life were added, like the very clever but very coarse parody on the Nativity play in the «Towneley» cycle. More often comic treatment was given to the Bible scenes and characters themselves. Noah's wife, for example, came regularly to be presented as a shrew, who would not enter the ark until she had been beaten into submission; and Herod always appears as a blustering tyrant, whose fame still survives in a proverb of Shakespeare's coinage—«to out-Herod Herod.» [1].

The plays were always composed in verse. The stanza forms employed differ widely even within the same cycle, since the single plays were very diverse in both authorship and dates. The quality of the verse, generally mediocre at the outset, has often suffered much in transmission from generation to generation. In other respects also there are great contrasts; sometimes the feeling and power of a scene are admirable, revealing an author of real ability, sometimes there is only crude and wooden amateurishness. The medieval lack of historic sense gives to all the plays the setting of the authors' own times; Roman officers appear as feudal knights; and all the heathens (including the Jews) are Saracens, worshippers of «Mahound» and «Termagaunt»; while the good characters, however long they may really have lived before the Christian era, swear stoutly by St. John and St. Paul and the other medieval Christian divinities. The frank coarseness of the plays is often merely disgusting, and suggests how superficial, in most cases, was the medieval religious sense. With no thought of incongruity, too, these writers brought God the Father onto the stage in bodily form, and then, attempting in all sincerity to show him reverence, gilded his face and put into his mouth long speeches of exceedingly tedious declamation. The whole emphasis, as generally in the religion of the times, was on the fear of hell rather than on the love of righteousness. Yet in spite of everything grotesque and inconsistent, the plays no doubt largely fulfilled their religious purpose and exercised on the whole an elevating influence. The humble submission of the boy Isaac to the will of God and of his earthly father, the yearning devotion of Mary the mother of Jesus, and the infinite love and pity of the tortured Christ himself, must have struck into even callous hearts for at least a little time some genuine consciousness of the beauty and power of the finer and higher life. A literary form which supplied much of the religious and artistic nourishment of half a continent for half a thousand years cannot be lightly regarded or dismissed [1].

Only five medieval English morality plays survive: *The Pride of Life*, *The Castle of Perseverance*, *Wisdom*, *Mankind* and *Everyman*. Medieval morality plays not only served as entertainment, but they also served as life lessons for the audience. According to Potter: «in style, they are presentational; in setting, they are microcosmic analogies; in the originating circumstances of their performance, they are communal calls to repentance» [7, p. 32]. These morality plays give examples of repentance and directly convey this to an audience. Potter explains further: «the speaker emphasizes that the events are contemporary rather than historical – they are occurring (as indeed they were, on stage) here and now» [7, p. 32]. While watching a morality play, «members of the audience are not so much asked to suspend their disbelief, as invited by the actors to participate in a theatrical analogy» (7). Unlike many contemporary theatrical plays, a morality play invites the audience to think of their own actions, because the characters are ultimately not actual characters, they all represent abstract religious or moral concepts [8, p.15].

The plays offer their audiences moral instruction through dramatic action that is broadly allegorical. Hence they are set in no time, or outside historical time, though their lack of historical specificity is generally exploited by strategically collapsing the eternal with the contemporary. The protagonist is generally a figure of all men, reflected in his name, Everyman or Mankind, and the other characters are polarised as figures of good and evil. The action concerns alienation from God and return to God, presented as the temptation, fall and restitution of the protagonist. The story of man's fall and redemption presented in a cycle of mystery plays as an epic historical narrative is thus encapsulated in the morality play [4, p.240].

Although the action of a morality play is frequently described as allegorical, the term is used loosely to describe how action, character, space and time are related to the real world through a tissue of metaphor. The use of personification in creating dramatic characters involves a fundamental rhetorical separation between the play world and the real world, as players take on the roles of qualities, e.g. Mercy; supernatural beings (Good Angel); whole human categories (Fellowship) and human attributes (Lechery). The original audience's perception of reality was in any case different to that of a modern one, and it is not always clear what is an outside agent sent by God or the Devil and what an internal motive. Each role, as actualised in a theatrical context, is presented as a distinct consciousness and is, therefore, a dramatic character. The action can be seen securely only in terms of its own mimesis, as an instance imitating an eternal reality. What may seem abstract was, for the period when the plays were written, representative of true reality, transcending the ephemeral and imperfect world of everyday existence [4, pp. 241-242].

All the plays are in verse and employ clear rhetorical markers. The speaker is instantly placed at any given moment on a scale between absolute good and absolute evil by the controlled choice of lexis, syntax and register, as well as by manipulation of stanza

structure. The transformational nature of fall and redemption are both indicated in this manner: fall into sin is characterised by fragmented lines, blasphemy and nonsense. Virtue, on the other hand, is characterised by high-style, Latinate structures, characters more usually talking in complete stanzas [4, pp.242-243].

Miracle play, also called Saint's Play, one of three principal kinds of vernacular drama of the European Middle Ages (along with the mystery play and the morality play). A miracle play presents a real or fictitious account of the life, miracles, or martyrdom of a saint. The genre evolved from liturgical offices developed during the 10th and 11th centuries to enhance calendar festivals. By the 13th century they had become vernacularized and filled with unecclesiastical elements. They had been divorced from church services and were performed at public festivals. Almost all surviving miracle plays concern either the Virgin Mary or St. Nicholas, the 4th-century bishop of Myra in Asia Minor. Both Mary and Nicholas had active cults during the Middle Ages, and belief in the healing powers of saintly relics was widespread. In this climate, miracle plays flourished [6].

The Mary plays consistently involve her in the role of *deus ex machina*, coming to the aid of all who invoke her, be they worthy or wanton. She saves, for example, a priest who has sold his soul to the devil, a woman falsely accused of murdering her own child, and a pregnant abbess. Typical of these is a play called *St. John the Hairy*. At the outset the title character seduces and murders a princess. Upon capture, he is proclaimed a saint by an infant. He confesses his crime, whereupon God and Mary appear and aid John in reviving the princess, which done, the murderer saint is made a bishop. The Nicholas plays are similar, an example being Jean Bodel's *Le Jeu de Saint Nicolas* (c. 1200), which details the deliverance of a crusader and the conversion of a Saracen king. Few English miracle plays are extant, because they were banned by Henry VIII in the mid-16th century and most were subsequently destroyed or lost [6].

Thus, we have analyzed the medieval period in Europe in general and in Great Britain in particular. We have focused on various types of medieval drama with their structural, lingual and contextual peculiarities and also their background. In addition to this, the article covers information about time and place of performances as well as actors.

Bibliography:

1. Badger, Richard G. *Medieval Drama: An Introduction to Middle English Plays* [Electronic resource] / Richard G. Badger. – Access mode : <http://www.luminarium.org/medlit/medievaldrama.htm>
2. Drabek, Pavel *English Mystrety Plays – Staging Patterns and Orality Features* / Pavel Drabek. – Brno : Masaryk University, 2006. – 31 p.
3. Jacobus, Lee A. *The Compact Bedford Introduction to Drama* / Lee A. Jacobus. – Boston and New York : Bedford/St. Martin's, 2005. – 1088 p.
4. King, Pamela M. *Morality Plays* / Pamela M. King // *The Cambridge Companion to Medieval English Theatre*. – Cambridge: Cambridge University press, 2008. – 424 p.
5. Klaus, Carl H., Gilbert, Miriam, Field, Bradford S. Jr. *Stages of Drama. Classical to Contemporary Theater* / Carl H. Klaus, Miriam Gilbert, Bradford S. Field Jr. – Boston and New York : Bedford/St. Martin's, 2003. – 1731 p.
6. Lotha, Gloria; Singh, Shiveta; Das, Darshana; Sinha, Surabhi [Electronic resource] / Gloria Lotha, Shiveta Shingh, Darshana das, Surabhi Sinha. – Access mode : <https://www.britannica.com/art/miracle-play>
7. Potter, Robert. *The English Morality Play: Origins, History and Influence of Dramatic Tradition* / Robert Potter. – London : Routledge and Kegan Paul Books, 1975. – 295 p.
8. Schurings, Martijn *Stephen King's The Stand As a Contemporary Morality Play* / Martijn Schurings. – Leiden : Leiden University, 2015. – 76 p.
9. Veltruský, Jarmila F. *A Sacred Farce from Bohemia – Mastičkář* / Jarmila F. Veltruský. – Michigan : University of Michigan Press, 1985. – 396 p.
10. Wolanski, Andrzej *The Liturgical Drama in the Middle Ages as the Music-Drama* [Electronic resource] / Andrzej Wolanski. – Access mode : <http://sitm2007.vjf.cnrs.fr/pdf/s2-wolanski.pdf>

Отримано: 21 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 25 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 2 жовтня 2017 р.

e-mail: irena.drozd@interia.pl

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-7-9

Drozd I. Przemiany języka polskiego z perspektywy integracji europejskiej / I. Drozd // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 7–9.

UDC: 30, 31

Iryna Drozd,
Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów

PRZEMIANY JĘZYKA POLSKIEGO Z PERSPEKTYWY INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Ірина Юрійвна Дрозд,
Жешувський Університет, м. Жешув

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Мова – це найдосконаліша система символів, яка розвивається разом із нацією. Мова нерозривно пов'язана з життям суспільства, котре нею послуговується. Вплив на мову мають також зміни у сфері економіки, політики, культури та традицій народу. Ця доповідь – приклад аналізу трансформації польської мови. Можна ствердити, що сучасні культурні течії, такі як консумпція, медіальність, інформаційна революція, американізація сучасного життя, постмодерністські тенденції докорінно змінюють польську мову. Деякі з цих змін є неминучими і це явище спостерігається у більшості національних мов. Полякам повинно залежати на тому, щоб в об'єднаній Європі – відповідно до декларацій ЄС – не занехати власної мови, одночасно культивуючи культурно-лінгвістичну різноманітність різних культур. Польська мова повинна залишитися ефективним і корисним інструментом зв'язку, котра дозволить створювати нові багаті твори за змістом і формою, а не лише електронна пошта (e-майл), текстові повідомлення (смс) чи рекламний слоган.

Ключові слова: мова, система символів, європейська інтеграція.

Ирина Юрьевна Дрозд,
Жешовский университет, г. Жешов

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Язык – это самая совершенная система символов, которая развивается вместе с нацией. Язык неразрывно связан с жизнью общества, которое его использует и отражает разнообразие экономических, культурных, политических изменений и традиции народу. Этот доклад касается трансформации польского языка. Можно сказать, что современные культурные течения, такие как консумпция, медийность (СМИ), революция в области информационных технологий, постмодернистские тенденции и американизация жизни современного общества глубоко меняют польский язык. Некоторые из этих изменений неизбежны и происходят в большинстве национальных языков. Однако поляки должны стараться, чтобы в объединенной Европе, соответственно с декларациями ЕС, не забыть свой язык и одновременно культивировать культурные и лингвистические разнообразные разных культур. Польский язык должен остаться жизнеспособным и полезным средством коммуникации, позволяющим создавать произведения, богатые контентом и формой, а не только электронная почта (e-майл), текстовая информация (смс) или рекламный слоган.

Ключевые слова: язык, система символов, европейская интеграция.

Iryna Drozd,
Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów

TRANSFORMATION OF THE POLISH LANGUAGE FROM THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN INTEGRATION

Language is the most perfect system of signs that develops together with the nation. It is inseparable part of people's lives and it reflects the economic, cultural and political changes.

This study concerns the transformation of the Polish language. It can be said that the contemporary cultural currents profoundly change Polish language. The changes are such as: consumerism, media, IT revolution, postmodern tendencies or the Americanization of lives of modern societies.

Some of these changes are unavoidable and occur in most of the languages. However, Polish people should aim to cultivate cultural and linguistic diversity, so that the changing Polish language remains smooth and clear communication tool that allows people communicate and create more elaborated messages (in terms on content and form) than e-mail, sms or advertising slogans.

Key words: language, system of symbols, European integration.

Język jest najdoskonalszym systemem znakowym, który rozwija się wraz z narodem. Jest nierozdzielnie związany z życiem posługującej się nim społeczności – odzwierciedla wielość zmian obyczajowych, ekonomicznych, kulturowych, politycznych.

Każdy język jest systemem bardzo czułym, w którym odzwierciedlają się wszelkie zdarzenia, zjawiska, zmiany zachodzące na zewnątrz. Istnieje ścisły związek pomiędzy językiem a daną wspólnotą – szczególnie zaś jej kulturą. Jest to związek dwustronny. Z jednej strony język stanowi podstawę każdej kultury i jest jej podstawowym dobrem, głównym kodem ekspresji, z drugiej – kultura wpływa na język, który odzwierciedla jej tendencje i mody – zwłaszcza zaś proponowany system wartości [7, s. 16–17].

Zmiany językowe odbywają się w dwóch wymiarach: wewnętrznym (systemowym) i zewnętrznym (kulturowym). Wymiar wewnętrzny – to powolne, ale stałe i w miarę równomierne zmiany, wywołane zależnościami strukturalnymi, dążeniami do ekono-

mii i stałego udoskonalenia poszczególnych elementów języka tj. fonetycznych, morfologicznych, leksykalnych, znaczeniowych czy reguł gramatycznych. Wymiar zewnętrzny (który obecnie dominuje w języku polskim) to zmiany wywołane zależnościami zewnętrznymi. Kiedy posługująca się językiem wspólnota przeżywa szybki rozwój język przeobraża się gwałtownie. Tak właśnie dzieje się w Polsce w ostatnich dwudziestu ośmiu latach [7, s. 17].

Zmiany historyczne poczynając od sierpnia 1980, czyli rewolucji Solidarności, przez stan wojenny i obrady Okrągłego Stołu w 1989 r. przyczyniły się do powstania III Rzeczypospolitej z nowym systemem politycznym, gospodarczym i nowym językiem. Niektórzy badacze uważają, że lata, które minęły od upadku PRL są okresem największych zmian polszczyzny w całej historii. Zdaniem Kazimierza Ożoga «nie było w dziejach języka polskiego drugich takich dwudziestu pięciu lat, w ciągu których nasza mowa podlegałaby tylu zmianom» [7, s. 16]. Językoznawcy podkreślają przy tym, że wewnętrzna ewolucja języka odgrywa w tych zmianach rolę marginalną.

Głównym źródłem przemian w języku była oczywiście zmiana ustroju totalitarnego, w którym kontroli (czy nawet cenzurze) podlegał też język w ustrój demokratyczny umożliwiający jednostce swobodną ekspresję, a w wymiarze społecznym nieskrępowane czerpanie z wzorców innych społeczeństw i odmiennych kultur. Początkowo zmiany wiązały się z potrzebą nazwania zmieniającej się rzeczywistości: zjawisk, instytucji, procesów czy produktów. Polszczyzna wzbogaciła się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku o tysiące leksemów: np. *sztab wyborczy*, *urząd skarbowy*, *telewizja kablowa* czy *szara strefa*. Z czasem coraz mocniej zaczęły na nią wpływać współczesne zachodnie tendencje kulturowe. Paradygmat odrębnej, zamkniętej polskiej kultury przekształcił się (także za pośrednictwem mediów) w kulturę globalną. Propagowanie postawy «jestem obywatelem świata, jestem Europejczykiem» spowodowało, że język przestał być traktowany jako świętość, jako dobro, którego się broni przed zaborcą czy okupantem i którego używa się zgodnie z wyniesionymi z domu czy szkoły regułami.

Nieprawdopodobnie szybki rozwój mediów połączony z rewolucją informatyczną spowodował też inne zmiany w języku polskim. Media skomercjalizowane upowszechniają sposób mówienia nakierowany na konsumpcję i na zysk, otrzymany ze sprzedaży komunikatów językowych (tekstów), traktowanych szeroko jako np. dialog w filmie, wiadomości polityczne (*newsy*), wywiady (*talk-show*), wielogodzinne lub tygodniowe relacje z życia innych (*reality-show*). Takie używanie języka jest swoistą sprzedażą, by odbiorca zechciał go kupić, czyli jest to instrumentalne traktowanie języka – jako towaru, który musi być na swój sposób atrakcyjny [6, s. 19-22]. Często treść przekazu jest banalna, szokująca, epatująca wulgarnością, seksem, przemocą, agresją i jeżeli brakuje tej sensacyjności, to jest ona sztucznie wywoływana poprzez leksemy typu: *szok*, *skandal*, *zgroza*, *dramat*. Aby w zalewie tysięcy informacji z różnych stron współczesny odbiorca zwrócił uwagę na jakiś komunikat, powinien on być sensacją, dowcipnym, zabawnym; musi też prowokować, nawet z naruszeniem norm etycznych. Zdaniem Walerego Pisarka «media (...) chcąc pozyskać uwagę, zainteresowanie i aprobatę jak najliczniejszej publiczności, opisują wydarzenia negatywne, zjawiska przemocy, agresji, wulgarności za pomocą rażąco dosadnych środków językowych. Prezentacja w mediach rzeczywistości przejawów agresji wulgarności i relatywizmu aksjologicznego umacnia ich miejsce w życiu społecznym, co z kolei usprawiedliwia wzmożone zainteresowanie mediów tymi niepożądanymi zjawiskami» [9, s. 8].

Język mediów nastawiony na efekt i sensację, często prymitywny i wulgarny wpływa na polszczyznę Polaków – stanowi bowiem dla nich wzór mówienia.

Biorąc przykład z mediów polskie społeczeństwo posługuje się jednocześnie dwoma subkodami językowymi: polszczyzną potoczną, obfitującą w epitety, wulgaryzmy czy ludową metaforykę oraz polszczyzną oficjalną – pełną anglicyzmów, terminologii technicznej i ekonomicznej. Zjawisko to pogłębia brutalizacja życia politycznego w Polsce, która powoduje, że dyskusje o inwestycjach i strategiach mieszają się z wulgarnymi, często prymitywnymi atakami na przeciwników politycznych.

Dodatkowo, media elektroniczne przyczyniły się do odchodzenia od czytania książek i zastępowania ich komunikatami czy programami audiowizualnymi. Obserwujemy koniec ery pisma czyli tzw. galaktyki Gutenberga. Kultura obrazu wypiera kulturę słowa drukowanego [Ożóg 2006, s. 103]. Odchodzimy od kultury pisma i skłaniamy się ku nowej kulturze piśmienności elektronicznej (obrazkowej). Giovanni Sartori upowszechnił termin *homo videns*, oznaczający współczesnego człowieka, który korzysta głównie z obrazu (w telewizji, Internecie, prasie czy na ekranie komórki) [10, s. 127].

Rozwój technologii informatycznych, który w Polsce zbiegł się z przemianami politycznymi i gospodarczymi wykształcił już nowe pokolenie – zwane e-generacją – które na co dzień posługuje się komputerem, smartfonem, telefonem komórkowym i wykorzystuje te media do codziennej komunikacji. Język sms-ów i maili ale też czatów czy forów internetowych jest specyficzny; bardzo uproszczony, prócz zapożyczeń z angielskiego są w nim elementy języka potocznego i skróty. Bardzo często wzorce z komunikacji internetowej i esemesowej przenoszone są do innych typów tekstów pisanych – sprawność językowa przeciętnego Polaka (zwłaszcza młodego pokolenia) obniża się. Nie ulega jednak wątpliwości, że »komputerowa« odmiana polszczyzny bardzo mocno zmienia język polski i że będzie narzucać zmiany w najbliższych latach.

Zdaniem Stanisława Gajdy ogół współczesnych zdarzeń i procesów w polskiej sytuacji językowo-kulturowej, można ująć w trzech tendencjach:

- demokratyzacja – komunikacyjna dynamizacja i polityzacja, pociągająca za sobą takie zjawiska spadek «mocy» języka literackiego, rozpad obowiązujących do niedawna sztywnych norm językowych i wytwarzanie nowych, rozwój funkcjonalnych odmian języka, hybrydalność stylów, zmiany w opozycjach; pisemność – mówioność, oficjalność- nieoficjalność;
- marketyzacja – jest to wpływ na język mechanizmów rynkowych np. macdonaldyzacja, prymitywizacja i wulgaryzacja, narastanie funkcjonalnego analfabetyzmu;
- technologizacja – wywołana tzw. «szybkością otaczającego świata», mówiący poddawani są komunikacyjnemu treningowi i dlatego zachowują się coraz pasywniej [2, s. 8-14].

Współczesny język polski ulega również amerykańizacji. Motywy amerykańskie ogarniają coraz więcej dziedzin życia Polaków. Polacy bardzo wysoko oceniają kulturę i cywilizację Amerykanów poprzez muzykę, film, modę, nowoczesne urządzenia, sposoby robienia kariery, sposoby jedzenia i odpoczynku jak również relacje z drugim człowiekiem [6, s. 24]. Najważniejszą sprawą w tym modelu staje się sukces i indywidualizm, poczucie własnej wartości, ważności i niezależności, poczucie wolności, swoboda wyboru i tolerancja. Propagowane są wzory ruchliwego sposobu życia i nastawienia na ciągłe zmiany tzn. szybkość rozrywkę, szybki odpowiedź, szybkość miłość, szczególnie fizyczną, szybkie efekty pracy, błyskawiczny sukces, szybkie jedzenie (*fast-foody*, *Mcdonald's*).

Setki wyrazów angielskich, pochodzących z Ameryki zaczynają określać polską rzeczywistość [5, s. 107–108]. Są to zarówno określenia związane z informatyką (*serwer, e-mail, windows, monitoring*), mediami (*teledysk, hit, casting*), jak i z życiem codziennym: *drink, make-up, party*. Wpływ amerykańskiej odmiany języka angielskiego jest dużo głębszy niż bezpośrednie zapożyczenia. W najnowszym słownictwie polskim liczne stały się hybrydy np. cyberprzestrzeń, telezakupy czy eurochłopi, w których na wzór języka angielskiego modyfikuje się polskie reguły szyku. Przejmowane są także amerykańskie sposoby komunikacji – w tym nieoficjalny sposób zwracania się do rozmówcy przez *ty*.

Od połowy lat 90. na polszczyznę wywiera również duży wpływ Unia Europejska. Oddziaływanie Unii na język polski można rozpatrywać w dwóch aspektach: 1) oddziaływanie na status języka polskiego w zjednoczonej Europie; 2) wprowadzenie dość dużych zmianami w systemie leksykalnym i powstanie nowej odmiany – właśnie unijnej odmiany języka polskiego.

Realny wpływ Unii Europejskiej na polszczyznę można zaobserwować na kilku poziomach. Przede wszystkim chodzi o wzmożone działanie nazewnictwa odnoszącego się do nowych dla Polski zjawisk, instytucji, skomplikowanych niekiedy procesów, aktów prawnych, programów czy projektów. Do zasobów języka wprowadzono ogromny krąg słownictwa specjalistycznego związanego najpierw z długim procesem dostosowawczym, a w chwili obecnej bieżącymi problemami członka Unii i uczestnictwem w jej życiu politycznym, gospodarczym, kulturowym, społecznym. Część tego słownictwa została Polsce narzucona – Unia deklaruje wprowadzenie poszanowanie dla języków narodowych i ich różnorodności, jednocześnie jednak (ze względów pragmatycznych) dąży do ujednolicania terminologii w 24 wersjach językowych ogłaszanych dokumentów np. *subsidiarity, subsidiarité, subsydiarność*. Ta część słownictwa nazwana czasem eurożargonem od lat funkcjonuje we współczesnej polszczyźnie (np. *agenda, strefa Schengen, polityka spójności, eurosceptyk*).

Drugi poziom to stosowany przez Unię język poprawności politycznej – tj. używanie odpowiednich określeń dla nazwania np. narodowości, orientacji seksualnej czy niepełnosprawności człowieka. Z publicznie używanego języka Polaków zniknęły więc np. *Murzyn, Cygan, kaleka, pederasta, otyły* zastąpione niewartościującymi *Afroamerykanin, Rom, niepełnosprawny, osoba homoseksualna, osoba plus size*, itd. [7, s. 34–35].

Jak już wcześniej wspomniano, języki etniczne ulegają procesom ewolucji. Zmiany te dotyczą różnych poziomów języka, od fonetyki przez morfologię, słownictwo aż do składni i organizacji tekstu. Ich domeną jest język mówiony, w którym rodzą się wszelkie innowacje, a potem rozszerzają się i stopniowo przechodzą do polszczyzny pisanej. Najważniejsze zmiany w polszczyźnie ostatnich lat dotyczą poziomu leksykalnego i stylistycznego oraz fonetycznego i składniowego. Zmiany te obejmują następujące zjawiska językowe:

- diametralną zmianę języka polityki;
- wzmożone zabiegi nazewnicze, masowe, seryjne nominacje, wynikające z konieczności nazywania tysięcy nowych produktów, zjawisk, procesów, form, technologii;
- gwałtowny zanik gwary polskiej i rozwój nowej jakości języka wsi;
- szybki rozwój dwóch stylów: reklamowego i komputerowego;
- modę na styl potoczny w różnych odmianach polszczyzny oraz tendencję do mieszania stylów czyli występowanie tzw. hybrydalności stylowej;
- uproszczenie etykiety językowej w związku z demokratyzacją języka i silnymi tendencjami do wulgaryzacji polszczyzny;
- pogłębianie zjawiska zaniku przymiotników i zastępowanie ich wyrazami takimi jak: *super, spoko, cool, ekstra*;
- powstanie nowej polszczyzny literackiej;
- liberalizację normy językowej, czyli naruszanie tabu językowego, rozszerzanie mody na luz i bylejałość, jak również zamieszczenie ortograficzne, wywołane różnymi sposobami pisania w polszczyźnie konsumpcyjnej [6, s. 25–26].

Podsumowując niniejsze rozważania dotyczące przemian języka polskiego można stwierdzić, iż współczesne prądy kulturowe, takie jak konsumpcjonizm, medialność, rewolucja informatyczna, tendencje postmodernistyczne czy amerykanizacja życia współczesnego społeczeństwa głęboko zmieniają język polski. Część z tych zmian jest nieunikniona i dokonuje się w większości języków narodowych. Polakom powinno jednak zależeć na tym, by w zjednoczonej Europie – zgodnie z deklaracjami UE – kultywować różnorodność kulturowo-językową, by zmieniająca się polszczyzna pozostawała sprawnym i użytecznym narzędziem komunikacji, umożliwiającym też tworzenie dzieł bogatszych w treść i formę niż e-mail, esemes czy hasło reklamowe.

Bibliografia:

1. Dunaj B. Między integracją a dyferencją – o rozwoju najnowszej polszczyzny, [w] Cygal-Krupa Z., (red) Współczesna polszczyzna Stan Perspektywy Zagrożenia. – Kraków-Tarnów, 2008.
2. Gajda S. Współczesna polska rzeczywistość językowa i jej badanie, [w] Miodek J., (red), Mowa rozświetlona myślą. – Wrocław, 1999.
3. Gennette G. Przestrzeń i język // «Pamiętnik literacki». – 1976. – 67/1.
4. Grzenia J. Komunikacja językowa w Internecie. – Warszawa, 2007.
5. Ożóg K. Współczesna polszczyzna a postmodernizm, [w] Ożóg K., Oronowicz-Kida K., (red) Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury. – Rzeszów, 2006.
6. Ożóg K. Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku Wybrane zagadnienia. – Rzeszów, 2007.
7. Ożóg K. Współczesna polszczyzna wobec zmian kulturowych przełomu XX i XXI wieku, [w] Śliwiński W., Olchowa G., Račáková A., (red), Słowniański dialog kulturowy Studia leksykalne i gramatyczne. – Bańska Bystrica, 2014.
8. Pętkowa R. O aksjologizacji przestrzeni w języku i poezji, [w] Bartmiński J., Puzynina, (red) Język a kultura Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne, t. 2. – Wrocław, 1991.
9. Pisarek W. III Forum Kultury Słowa, [w] Bralczyk J., Mosiołek-Kłosińska K., (red) Język w mediach masowych. – Warszawa, 2000.
10. Sartori G. Homo videns telewizja i postmyślenie, Warszawa 2007.
11. Walasek H. Polski język unijny (eurożargon) jako nowa odmiana języka polskiego, [w] Dąbrowska A., (red) Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. – Wrocław, 2004.
12. Walczak B. Czy językowi polskiemu coś zagraża?, [w] Cygal-Krupa Z., (red) Współczesna polszczyzna Stan Perspektywy Zagrożenia. – Kraków-Tarnów, 2008.

Отримано: 22 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: dunayevsk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-10-13

Dunaievska O. Strategies and tools of an effective doctor-patient communication / O. Dunaievska, A. Vorona // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 10–13.

UDC: 811.111'42

**Olha Dunaievska,
Anatolii Vorona,**

O. O. Bogomolets National medical university, Kyiv

STRATEGIES AND TOOLS OF AN EFFECTIVE DOCTOR-PATIENT COMMUNICATION

The article brings the issue of professional training of physicians to light. The main attention is laid upon the problem of professional communication in English language. Furthermore, the work highlights the problem of time management and quality of the services offered by a physician. The aspects of verbal and non-verbal communication are viewed as one of the key components of successful information exchange between a doctor and a patient. Also the work covers some psychological aspects of patients' behaviour that later are crystallized in different types of patients. The latter are analyzed from the perspective of their social behavior that is crucial for defining of at least two distinct types of patients, and the factors to consider are: their assertiveness, interest, and language pace. Consequently, the set of basic verbal and non-verbal characteristics a physician estimates are: eye contact, body movements, voice, posture. These get special kind of attention from the very onset of a doctor-patient communication. The investigation offers some universal issues that are crucial for a physician in the selection of linguistic and extra linguistic tools while interacting with a patient. Due to their colossal importance and maximal effectiveness in medical practice the previously mentioned issues are viewed as maximums of doctor-patient communication.

Key words: doctor, patient, communication, frame, communicative event, behavioral model, professional language.

**Ольга Валеріївна Дунаєвська,
Анатолій Олександрович Ворона,**

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ

СТРАТЕГІЇ ТА ЗАСОБИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ЛІКАР-ПАЦІЄНТ

Стаття висвітлює питання професійної підготовки лікарів. Основна увага у роботі приділяється проблемі професійного спілкування англійською мовою. Окрім того, стаття підкреслює проблему розподілення часу і якості послуг, наданих лікарем. Аспекти як вербального, так і невербального спілкування розглядаються в якості одного з ключових компонентів успішного обміну інформацією між лікарем та пацієнтом. У праці також зазначені певні психологічні аспекти поведінки пацієнтів, які в подальшому розкриваються у їх різних типах. Останні аналізуються з огляду на їх соціальну поведінку, яка є вирішальною для визначення щонайменше двох основних типів пацієнтів. Факторами, яким приділяється особлива увага є: впевненість, зацікавленість і темп мовлення. Отже, базовими вербальними та невербальними характеристиками, з якими зіштовхується лікар є: зоровий контакт, рухи тіла, голос та постава. Ці чинники привертають особливу увагу від самого початку спілкування лікаря і пацієнта. Дослідження пропонує деякі поради щодо вибору лікарем лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів під час розмови з пацієнтом. Через їх колосальну важливість та безумовну ефективність в медичній практиці зазначені вище поради розглядаються в якості максимумів спілкування між лікарем та пацієнтом.

Ключові слова: лікар, пацієнт, комунікація, фрейм, комунікативна подія, модель поведінки, професійна мова.

**Ольга Валерьевна Дунаевская,
Анатолій Александрович Ворона,**

Национальный медицинский университет имени О. О. Богомольца, г. Киев

СТРАТЕГИИ И СРЕДСТВА ЭФЕКТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ ДОКТОР-ПАЦИЕНТ

Статья освещает вопрос профессиональной подготовки врачей. Основное внимание уделяется проблеме профессиональной коммуникации на английском языке. Более того, эта работа подчеркивает проблему распределения времени и качества услуг врача. Вербальные и невербальные аспекты коммуникации рассматриваются в качестве одного из ключевых компонентов успешного обмена информацией между доктором и пациентом. Эта работа также освещает некоторые психологические аспекты поведения пациентов, которые далее проявляются в их разных типах. Последние анализируются с точки зрения их социального поведения, решающего звена для обозначения по крайней мере двух типов пациентов. Факторы, которые были приняты во внимание: зрительный контакт, телодвижения, голос и поза. Эти критерии первоначально привлекают внимание с самого начала общения врача и пациента. Исследование предлагает некоторые советы врач касательно выбора лингвистических и экстралингвистических средств во время разговора с пациентом. Из-за их колоссального значения и особой эффективности в медицинской практике, советы, описанные выше, рассматриваются в качестве максимумов коммуникации между врачом и пациентом.

Ключевые слова: доктор, пациент, коммуникация, фрейм, коммуникативное событие, модель поведения, профессиональный язык.

Modern tendencies in common medical practice tend to strive for searching for new methods of coping with the challenge number 1 the family medicine faces. The latter is primarily focused on the issue of time management awarded to general practitioners for patients' consultations. The measures taken are directed to the computerization of history-taking process that is viewed as an extremely effective time-saving solution [11, p. 3]. The same ideas are shared by P. Bingham, R.J. Lilford, T. Chard, J. Bachman, I. Marks [4, p. 34-37; 3, p. 67; 13, p. 1307; 10, p. 549] referring to gynecology, cardiology, immunology and other medical specialties and as the result expanding the scope of investigation. Considering the modern advances in this area, the successful implementation of the computerized history is just on the pipeline. On one hand, the implementation of the computerized history taking may become a remedy for an overloaded health care systems, but on the other – it neglects the perception and basic cognitive image of the patient-

doctor interaction, due to the fact that artificial intelligence is not able to copy the original human characteristics of a physician that are of crucial importance in dealing with patients and collecting the most accurate feedback [2, p. 44]. So, regardless of the chosen strategy, the communication with the patient is an inevitable part of physician's work. Moreover the doctor-patient communication is of vital importance in medical practice that can be illustrated by its definitions offered by the prominent scientists: 1) «... a core clinical function...», «... an integral part of clinical practice...» [6]; 2) «... a key to a successful patient-physician relationship...» [5]; 3) «... a skill essential for the satisfaction of the patients' needs and expectations...» [1]. Thus, the **aim** of our study is to investigate some common verbal and non-verbal tools of effective communication between a patient and a doctor. The latter is reached via fulfillment of the following **tasks**: 1) to describe the footing of doctor-patient communication; 2) to devise the cognitive image of doctor-patient communication; 3) to identify the peculiarities of patients; 4) to describe the linguistic and extra linguistic factors influencing the quality of medical service; 5) to shape the principal strategies of communicating with the definite type of patients. The **object** of the article encompasses the fragments of medical discourse, whereas the **subject** of the research involves the linguistic and extra linguistic peculiarities of the analyzed texts.

The bases of communication process refers to its mental representation or the basic cognitive image recorded in the human mind and limited to a certain communicative event [8] that is embodied in various lexical units. The selection of these units is determined by some linguistic (language skills, grammar rules, active vocabulary etc.) and extra linguistic factors (social background, psychological characteristics etc.). For this purpose the frame structures as universal tools for coding mental information can be applied [9]. The communication between a physician and a patient is reflected through actional frame structure: **SOMEBODY/ SOMETHING ---- ACTS ON ---- SOMEBODY/ SOMETHING: *PHYSICIAN ---- treats ---- PATIENT***. The core components of communication are: **PHYSICIAN** and **PATIENT**. The product of their cooperation is a successful treatment. As far as in communicative situation the physician is primarily focused on the patient's wellbeing of their patients all the tools they apply in treatment contribute into a particular strategy. The latter is shaped in accordance with the types of the patient doctors deal with.

The patients can be classified accounting for social style model or «pattern of behavior that others can observe» [12, p.248]. J. Yanz offers 4 groups of patients according to their behaviour, including the level of assertiveness, the aspects they are mainly interested in and the pace they prefer [14, p. 26-33].

Driver type is sometimes hard to deal with due to some linguistic factors like: rapid pace of speech, careless selection of words, non-verbal side does not have much importance; and extra linguistic factors: personal leadership, not attentive to the details.

Analytical type requires much additional information. Its linguistic factors are: carefully selected lexical units, interrogative sentences, concluding phrases, slow pace of speech; extra linguistic factor is: establishment of non-verbal contact.

Expressive type prefers talking about emotions to stating bare facts. To the linguistic factors belong: not selected lexical units, prevalent descriptive sentences, harsh pace of speech, rare non-verbal; extra linguistic factors include: lack of emotions' control, difference between words and actions.

Amiable type concerns a variety of issues before making conclusions. Linguistic factors encompass: assessing sentences, slow pace of speech, non-verbal contact is given huge importance; and extra linguistic factors involve: sensitive nature.

To make the style identification procedure applicable in the medical practice it is offered to reduce the number of patients with Type I social style and those of Type II, according to the preferable lexical content each type (Driver, Analytical, Expressive and Amiable) explicates in terms of communicative situation and assessing the implicit goals set by each.

Type I covers characteristics of drivers and analytical type of people preferring information and facts prior to the expressing emotions, and Type II involves amiable and expressive ones concerning the fact that the emotive component of communication is awarded weighty importance.

To differentiate between patients Type I and Type II a physician has to account for at least some basic characteristics like: eye contact, body movements, voice, posture. Those patients establishing long and intense eye contact, having limited body movements, monotone voice, and rather formal posture can be assessed as Type I, whereas the patients with scattered and empathetic eye contact, mobile body movements, voice inflection, and informal posture are viewed as Type II patients. The latter division contributes to successful results of doctor patient-communication. Consequently, there is the need in working out the more accurate instructions for the physicians to quickly identify the patient and modify the kind of their professional conduct focusing on time management and avoiding misunderstandings or conflicts.

With Type I patients a doctor is advised:

- 1) to be formal and succinct;
- 2) to get down to business at once;
- 3) to be specific and logical;
- 4) to avoid interrupting;
- 5) to avoid trying to control the patient.

Common mistakes made while dealing with Type I patients:

1) «*Hello, Mr. Smith. How are your children? Hope they are ok. I have got your blood tests result and I am really sorry to inform you, that they are negative.*» The underlined words are not effective in case with Type I patients, because the example provides personal information. Taking into account the prevalent characteristic features of Type I patients, the sentences like «*Hello, Mr. Smith. Here are your blood tests results. Unfortunately, they are negative*» sound more natural.

2) (a) «*Can you believe it! You made the recovery so fast!*»; (b) «*You just lie still, old fellow,*» he boomed cheerfully at the patient (2). The statements are emotionally colored and do not correspond the tone Type I patients follow. The same data can be elicited in the way that it is interpreted by this kind of patients faster and easier: (a) «*Well done, Mr. Smith. Take care*»; (b) «*It seems to me that your information is incorrect.*»

Basic recommendations for dealing with Type II patients include:

- 1) Be friendly and informal.
- 2) Show your personal interest.
- 3) Be enthusiastic.

- 4) Give them time to make a decision.
- 5) Don't overload with facts and details.

Examples that might lead to misunderstanding or make Type II patients feel uncomfortable are:

1) «Mrs. Jones, you should visit cardiologist and make an ECG, Ultrasound and CT.» Such instructions, though they are correct and cramped with standards of medical English, can present difficulties for understanding and may be substituted by: «Mrs. Jones, I am really worried about you, so please visit a heart doctor and have pictures of your heart and the other organs taken.»

2) The following statement seems to be rather confusing for patients of Type II: «Mrs. Jones, we will now review the results of your blood tests. Your CPC, BMP, and LFTs were basically negative.» There is a need either to omit the usage of pure medical terms or provide the accurate explanation to them. The first option is usually excepted easier: «It's better to use: «Mrs. Jones, how are you? Is there anything that disturbs you? I've got your blood tests results and I'm really sorry to inform you that they could have been much better.»

The analysis of the social styles demonstrate that some principal or universal norms that influence the quality of doctor-patient communication and make it effective regardless of the behaviour models or the universal patterns which tend to maximize the effect of the communication need to be crystallized. Such universal norms can be viewed as maximums that accumulate general principles to stick to in order to achieve the highest level of mutual understanding between a physician and their patient applying the minimal set of verbal and non verbal tools in the shortest terms.

Maximum of understanding: patients want both to be UNDERSTOOD and to be UNDERSTANDABLE. Maximal understanding can be illustrated through the following:

- Do not put the onus on the patient, for example a medical professional may use questions: *Do you understand? Was it clear?*
- Avoid complicated medical terms and jargons for example: *Metastasis is the spreading of cancer cells to the other parts of the human body.*
- Use summarizing, for example: *I understood you. Now... – Can I just see if I've got this right...*

Maximum of empathy: patients require EMPATHY, in larger or smaller quantities. Not all patients according to the patterns of behaviour appreciate explicit kind of empathy, in this case a doctor has to implicate it. Basic issues are:

- Apologize if needed: *All of us are really busy. Sorry for wasting your time. I beg you pardon me for being late.*
- Use some drama: *I know how you feel. I can only imagine what you feel.*
- Believe in your patient: *This won't hurt at all – This will hurt just a little, but I truly believe you can cope with it.*

Maximum of neutralism: A doctor as any other medical professional must stay NEUTRAL:

- Don't be too emotional, for example: *Would you look at that! Oops, Fantastic!*
- Avoid personal advice, for example: *It is a universal demand to stick to the rules of hygiene in public places.*
- Always offer an alternative, for example: *Unfortunately, we are not able to see you on Tuesday. Are you available on Thursday? Thursday is full, unfortunately. Let's look for some alternative.*

The piece of speech like: «Shame on you! You treat this orphan better than you treat your own blood!» (1) can ruin the attempts to establish the Maximum of neutralism, because it contains an emotional reaction of a physician to a problem.

Maximum of assertiveness: Patients want their doctors to sound ASSERTIVE.

This maximum can be illustrated through the following examples:

«Absolutely,» the Doctor answered, smiling, «I'll take care of the paperwork right now», he finished (4);
Don't worry, I'll have this sorted out.

To show the neglecting of Maximum of assertiveness, the next example may be used: «And again the doctor answered with uncharacteristic evasiveness: «We'll see.» (3). To make the previous sound assertive the reformulated sentence can be used, for example: «We'll rely upon the trusted medical devices.»

In order to provide the patient with the best type of treatment a physician has to establish the very specific kind of communication taking into account the time of care delivery, the type of the patient they work with, the specific parameters of communicative situation etc. Beyond the described, a physician is advised to pay attention to the kind of language they use in order to meet the requirements of every patient's type. A doctor must admit the set of procedures to follow as one strategy:

- 1) Identify the type of the patient.
- 2) Establish maximum of understanding, but still remain neutral.
- 3) Do your best to be empathetic and assertive simultaneously.

Following the offered order of the issues a doctor is able to manage time of the consulting, to bring relaxing atmosphere, to successfully establish the diagnosis and encourage treatment.

The scope for further investigation is shaped by devising the set of practical methods of coping with different stressful situations that emerge while dealing with the certain type of patient. Also the special attention must be paid to the investigation of mixed type of a patients.

References:

1. Ahmed G. Doctor-patient communication: a skill needed in Saudi Arabia [Electronic Resource]. – Mode of Access : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3430176/>
2. Avrakhova L. Computer-generated histories – a solution or destruction of the doctor-patient synergy / L. Avrakhova // European Applied Sciences. – Stuttgart, 2017. – No 1. – P. 43–44.
3. Bachman J. W. The patient-computer interview: a neglected tool that can aid the clinician / J. W. Bachman // Mayo Clin Proc., 2003. – Vol. 78(1). – P. 67–78.
4. Bingham P. Strengths and weaknesses of direct patient interviewing by a microcomputer system in specialist gynecological practice / P. Bingham, R. J. Lilford, T. Chard // European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology, 1984. – No.18. – P. 43–56.
5. Committee Opinion No. 587. Effective patient-physician communication [Electronic Resource]. – Mode of Access : <https://www.acog.org/-/media/Committee-Opinions/Committee-on-Health-Care-for-Underserved-Women/co587.pdf?dmc=1&ts=20160204T2009553625>
6. John. M. Patient-Physician Communication: Why and How [Electronic Resource] / M. John, R. Ruchinskas, G. E. D'Alonzo // The Journal of the American Osteopathic Association, 2005. – Vol. 105. – P. 13–18. – Mode of Access : <http://jaoa.org/article.aspx?articleid=2093086>

7. Kerr J. Doctor-Patient Communication [Electronic Resource] / J. Kerr, J. Engel, A. Schlesinger-Raab, H. Sauer, D. Holzel // Diseases of the Colon & Rectum, 2003. – Vol. 46. – P. 1038–1046. – Mode of Access : <https://link.springer.com/article/10.1007/s10350-004-7278-6>
8. Lakoff J. Charles Fillmore, Discoverer of Frame Semantics, Dies in SF at 84: He Figured Out How Framing Works [Electronic resource] / J. Lakoff. – Mode of access : <http://georgelakoff.com/2014/02/18/charles-fillmore-discoverer-of-frame-semantics-dies-in-sf-at-84-he-figured-out-how-framing-works/>
9. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar / R. Langacker. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1987. – Vol. I. – 540 p.
10. Marks I. Computer aids to mental health care / I. Marks // Canadian Journal of Psychiatry, 1999. – Vol. 44. – P. 548–555.
11. Mazumder S.I. Towards Formalized Models of Patients' History Taking [Electronic Resource] / S. I. Mazumder. – Mode of Access : http://ki.se/sites/default/files/md_shehabul_islam_towards.pdf
12. Merrill D. W. Personal Styles & Effective Performance / D. W. Merrill, H. R. Reid. – CRC Press, 1981. – 248 p.
13. Slack WV. Patient-computer dialogue / WV. Slack, CW Slack // New England Journal of Medicine, 1972. – No. 286. – P. 1304–1309.
14. Yanz J. Improving patient counseling, Part 1: Tools to improve adult learning. Hearing Review / J. Yanz. – 2006. – No. 13(11). – P. 26–33.

Illustrative Material

1. Allamedine R. The Hakawati. [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://knopfdoubleday.com/marketing/catalogs/summer_09/Vintage_Anchor_Summer09.pdf.
2. Gordon R. Doctor In The House. [Electronic Resource]. – Mode of Access [https://broom02.revolvy.com/topic/Doctor%20in%20the%20House%20\(TV%20series\)&item_type=topic](https://broom02.revolvy.com/topic/Doctor%20in%20the%20House%20(TV%20series)&item_type=topic).
3. Ivanov V. Fertility and other stories [Electronic Resource]. – Mode of Access : [KHrawBUgQ6AEIJAA#v=onepage&q=\(%E2%80%9CFertility%20and%20other%20stories%E2%80%9D%2C%20Vsevolod%20Ivanov%2C%201998&f=false](http://KHrawBUgQ6AEIJAA#v=onepage&q=(%E2%80%9CFertility%20and%20other%20stories%E2%80%9D%2C%20Vsevolod%20Ivanov%2C%201998&f=false).
4. Mackey G.L. The Story Weaver [Electronic Resource]. – Mode of Access : 0ahUKEwjQ_8LklbfWAhUBQpoKHWPIBlkQ6AEIPzAH#v=onepage&q=The%20Story%20Weaver%E2%80%9D%2C%20G.%20L.%20Mackey%2C%202012&f=false

Отримано: 23 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 11 жовтня 2017 р.

e-mail: natakosylo@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-14-16

Kosylo N. Theme of the underclass in writings of Ivan Franko and Arthur Morrisson's slum fiction in comparative aspect / N. Kosylo // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 14–16.

UDC: 82-3

Nataliia Kosylo,

Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk

THEME OF THE UNDERCLASS IN WRITINGS OF IVAN FRANKO AND ARTUR MORRISON'S SLUM FICTION IN COMPARATIVE ASPECT

Despite of different geographical, economic and cultural values, the literary works of Ukraine and England possess a number of common typological features, which testifies to the mutual influence of literary tendencies in the world context. Comparing typological peculiarities of Ivan Franko's and Arthur Morrison's writings related to the theme of the social bottom, we notice the close integration of literary movements in different countries.

Key words: naturalistic tendencies, slum fiction, social bottom, problematics.

Наталія Володимирівна Косило,

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ

ТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ДНА В ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА ТА ЛІТЕРАТУРА НЕТРІВ АРТУРА МОРРИСОНА В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Незважаючи на різні географічні, економічні та культурні цінності, літературний доробок України та Англії містить у собі ряд спільних типологічних рис, що свідчить про взаємовплив літературних тенденцій у світовому контексті. Зіставляючи типологічні особливості творів Івана Франка та Артура Моррісона, пов'язаних з тематикою соціального дна, ми помічаємо тісну інтеграцію літературних течій в різних країнах.

Ключові слова: натуралістичні тенденції, література нетрів, соціальне дно, проблематика.

Наталья Владимировна Косило,

Ивано-Франковский национальный медицинский университет, г. Ивано-Франковск

ТЕМА СОЦИАЛЬНОГО ДНА В ТВОРЧЕСТВА ИВАНА ФРАНКО И ЛИТЕРАТУРА ТРУЩОБ АРТУРА МОРРИСОНА В СРАВНИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ

Несмотря на различные географические, экономические и культурные ценности, литературное наследие Украины и Англии включает в себя ряд общих типологических черт, что свидетельствует о взаимовлиянии литературных тенденций в мировом контексте. Сопоставляя типологические особенности произведений Ивана Франко и Артура Моррисона, связанных с тематикой социального дна, мы замечаем тесную интеграцию литературных течений в разных странах.

Ключевые слова: натуралистические тенденции, литература трущоб, социальное дно, проблематика.

The timeliness of the topic of «humble beginnings» in British and Ukrainian naturalistic writings is dictated by the need for a diverse study of the social «bottom» in the general context of comparative literary criticism. Due to the rapid development of industrialization, which took place in most European states at the end of the 19-th century, this topic was controversial both for authors and readers. So, the processes of industrialization set new challenges for the writers – to depict characteristic conditions of people's life of that time. Turning to the modeling of the contemporary aspects of life, they reflected new problems, conflicts, and types.

The elements of biologism and social Darwinism are found in one of the most characteristic phenomena of English naturalism – the so-called «slum fiction» in 80-90 years of the 19-th century. The slum in the late Victorian period became a Condition of England theme, which found expression in newspapers, documentary accounts, photographs, and last but not least, in the novel. The preoccupation with the question of slums in the last two decades of the nineteenth century attracted a growing readership. Slum fiction, as it came to be called, emerged not only to provide a forum for the Condition of England debate, which was raised in the Hungry Forties, but it became quickly an independent sub-genre with a distinct aesthetics. Slum novels shared many features of naturalistic fiction, i.e. they tended to be concerned with the murky aspects of contemporary urban life; their typical settings were the slums, i.e. overcrowded urban areas characterised by substandard housing and squalor [11].

The slum novels were much indebted to Charles Dickens's social novels, but they were free of their sentimentality and Gothic extravagance. The working class described in the slum novels represented the «other nation», abhorred and feared by the leisure class. Along with the factual imaging of the slum's life, Charles Dickens introduced into his novels and stories a lot of new lexical forms from the folk spoken language, as well as the jargon and dialect of the locals.

In the article «The Slum movement in Fiction» Scottish journalist J. Findlater accurately described the «slum fiction», pointing out that it became rather popular and it was «contagious» in its nature and led to the appearance of followers [5; 47].

One of the most popular representatives of this movement in English literature is Arthur Morrison. Although his slum fiction fell into obscurity, every publication concerned with late Victorian literary history mentions him. According to P. J. Keating, Morrison «established the predominant tone of slum fiction in the nineties» [6]. He created authentic lower-class protagonists and described realistically the squalor and brutality of life in London's East End, «the sewer of England and of Christendom» (Mencken). Unlike his mentor, Walter Besant, Morrison did not look upon the slum paternalistically and expressed no hope that it could be regenerated

by upper-class altruists like Angela Messenger and Harry Goslett, the protagonists of Besant's slum novel «All Sorts and Conditions of Men». Morrison saw the slum as a socially deviant culture that had to be radically eradicated. There are no respectable poor in Morrison's slum fiction. All his protagonists are physically and morally mutilated.

Morrison's collection of stories «Tales of Mean Streets» was published in 1894. As the title suggests, the streets of the workers' suburbs are a pitiful sight. Poverty, beggarhood, alcoholism and other disastrous defects have displaced the inhabitants' humanity, turning them into wild animals, into creatures that are not always deserving regret. However, the writer's desire was not to depict the human characters, his aim was a photographic reproduction of the terrible conditions of the existence of stewbums.

In the introduction to his «Tales of Mean Streets» Morrison writes: «This street is in the East End. There is no need to say in the East End of what. The East End is a vast city, as famous in its way as any the hand of man has made.... A shocking place... an evil plexus of slums that hide human creeping things, where filthy men and women live on penn'orths of gin, where collars and clean shirts are decencies unknown, where every citizen wears a black eye, and none ever combs his hair» [8; 15].

The writer depicts the East End as a long dark street, the houses of which have absorbed all the vices of poverty. A street with a length of hundreds of miles, having nothing that could please the eye. On both sides of the street there are low monotonous houses with two or three windows and a slightly larger opening for the doors. These smelly dwellings look like stables, but not like human homes. Then the reader finds out that most of the street residents are unemployed. According to the author, this is «a race whose token is a clay pipe, and whose enemy is soap» [8; 15].

Ivan Franko also paid much attention to the theme of social «bottom» in his writings. He understood that people who were at the bottom of a society became victims of poverty trap. This class of people is also called «the underclass». It is largely composed of the young unemployed, long-unemployed, chronically sick, disabled, old, or single-parent (usually the mother) families. Children of the underclass (especially those from single-parent families) often lack educational qualification and social and other skills and are, therefore, unable to rise out of it [10].

Undoubtedly, small Boryslav cannot be compared to London in its size, but Franko's depicting of life in this Galician town causes similar impressive visions: «The streets are so narrow, where the mud, stamped by thousands of feet, never dries. Along the streets are delves and clay dunes which look like deep coffins, open for thousands of living sacrifices. The gray sky over these gray graves, black brine getters, picking up crooked handles and roaming carts with woods – that's all your eye will meet, in addition to dirty, scratched shops and more dirty Jewish dwellings» [3; T.14; 280-281].

Reflecting the new phenomena and challenges of those days, Franko naturally reproduced stunning pictures of the destitute existence and the hard work of brine getters. He described in detail with a photographic precision the dwelling («barrack») of workers, resembling ordinary stable, attached to a wax warehouse: «A tight, dirty and stuffy barrack full of workers. Bare walls slightly dressed with lime-white, a small icon and a shiver of mirror on one of them, in one corner is a couch made of three boards ... No furnace, no kitchenware, no bedding or chests... on the floor, like herrings in a barrel, are lying some short-breathed human beings. That's a jungle for workwomen» [3; T.21; 28]. This description, which fits into the framework of the poetic peculiarities of naturalism, coincides with the description of the urban «bottom» in the writings of Italian verists L. Capuana, G. Verga, M. Serao [2; 45].

As for the typological affinity of naturalism in I. Franko's and A. Morrison's works, the purpose of their writings should be defined at first. It should be noted that Morrison's naturalistic novels typologically coincide with Emil Zola's «Germinal» and Ivan Franko's «Boryslav Laughs». The abovementioned writers were not comfortable with their and their compatriots' living environment, therefore their task was to give people a reflection or a «photograph» of the real state of things, so that, seeing the true unattractive life, people could make the appropriate conclusions and change the situation for the better.

Villainy, cruelty and primitiveness of some A. Morrison's characters allow the reader to draw conclusions about the unhappy life in the London slums. The proof is the episode from «Tales of Mean Streets» («Behind the Shade») which talks about an accident that happened with Mrs. Perkins. «A dweller in Stidder's Rents overtook her one night, and, having vigorously punched her in the face and breast, kicked her and jumped on her for five minutes as she lay on the pavement. (In the dark, it afterwards appeared, he had mistaken her for his mother.)» [8; 99].

The common feature of the two writers was that Franko and Morrison witnessed a life of that time that could not pass past them without leaving a trace in their souls. Arthur Morrison – the son of a poor locksmith – was «personally» acquainted with London slum dwellers and the laws prevailing there. Morrison states: «For certain years I have lived in the East End of London, and have been, not an occasional visitor, but a familiar and equal friend in the house of the East Ender in all his degrees; for, though the steps between be smaller, there are more social degrees in the East End than ever in the West. In this experience I have seen and I have heard things that persons sitting in committee-rooms would call diabolical fable; nevertheless, I have seen them, and heard them» [7; 9].

M. Tkachuk notes that Ivan Franko is Balzac of the Galician life, because he knows profoundly the details of everyday life and the work of different strata of the population, prices for land and oil, economic relations and special rules in this region. «The depictions of the workers' miserable lives, episodes of the moral fall of former plowmen, their drunkenness in the taverns, pitifulness, negligibility, exhausted appearance, their entertainment and primitive life are the best scenes in Boryslav's works in terms of their expressiveness, naturalism and tragedy. The artistic picture of the world, created by Franko, is adequate to reality, not because it reproduces life in the forms of external likelihood, as it was characteristic to naturalists, but because the creative method of the writer opened up the possibility of the most complete penetration of artistic consciousness into the sphere of events, the hidden spring of social existence of the era. Franko's external plausibility revealed the true connection of social causes and consequences in an infinitely complex world. He urged artists to see the true connection of social causes and effects, to understand how «the influences of nature and society» determine human behavior» [2; 43].

As for the English naturalist A. Morrison, he decided to write his «Tales of Mean Streets» «in a simple and truthful manner, without sentimentality and a glance» [6; 172]. R. Kipling helped him to solve this problem by publishing his «The Record of Badalija Herodsfoot» (1890). Relying partly on Kipling's experience, Morrison refuses to act as an intermediary between the literary work and the reader, leaving the right to judge what is happening to the latter [6; 172]. This led to the fact that the writer was charged on with the lack of firm moral convictions, indifference and inability to feel somebody's pain. In the article «What is a Realist» (1897), which subsequently became the preface to the third edition of the novel «A Child of the Jago» (1896), Morrison stated that he had

no intention of «weeping» over the fate of his heroes: «My technical method is my own, and is deliberately designed to achieve a certain result, as is the method of every man – painter, poet, sculptor, or novelist – who is not the slave and the plaything of his material» [7; 9].

«A Child of the Jago» caused an instant furore. Few reviewers of the novel had failed to be impressed by the power of Morrison's fiction – the savagery of the depiction of street violence, the pathos of neglected, diseased infants, the scathing attack on high-minded philanthropic interventions; what many refused to accept, though, was the author's insistence that his book had been based entirely on fact.

Morrison stated that his intention in writing «A Child of the Jago» had been to show the gradual corruption of a basically decent boy, Dicky Perrott, by the slum in which he was born and grew. «It was my fate, wrote Morrison in his preface to the third edition of the novel, to encounter a place in Shoreditch, where children were born and reared in circumstances which gave them no reasonable chance of living decent lives: where they were born foredoomed to a criminal or semi-criminal career. No matter what good impulses Dicky has, no matter any kindnesses shown to him by an outsider, nor any stroke of good luck – he cannot evade the destiny that awaits all who are bred within the filthy streets and noxious moral atmosphere of the Jago» [7; 8].

The nature of the writer's arguments is reduced primarily to a protest against the distortion of the truth of life against the critics' attempts to force the artist to conceal its unattractive features. The writer brings up a serious ethical problem that has repeatedly attracted public attention in the last quarter of the nineteenth century. The author of «A Child of the Jago» was often asked if he considered it possible for himself, as an artist, to touch the darkest aspects of human existence. Morrison answered quite straightforwardly: «The plan and the intention of my story made it requisite that, in telling it, I should largely adhere to fact; and I did so. If I write other tales different in scope and design, I shall adhere to fact or neglect it as may seem good to me: regardless of anybody's classification as a realist, or as anything else. For though I have made a suggestion, right or wrong, as to what a realist may be, whether I am one or not is no concern of mine; but the concern (if it be anybody's) of the tabulators and the watersifters» [7; 10].

Both Morrison and Franko tried to analyze objectively some facts of Zola's theory of naturalism, in particular as regards the role of biological factors in human life. V. Matviyishyn noted that «the idea of Zola has a certain value, because the development of modern science makes it possible to speak about the role of heredity in people's lives, about influence of biological factors on the formation of their nature» [1; 56]. Polish researcher Gustav Piotrowsky in his monograph «Zola and Naturalism» notes that Ivan Franko is «deeper than Zola, he has a clear socialistic tendency». The author suggests that such Franko's works as «Boa constrictor», «Boryslav laughs», «At the bottom» have tendencies of Zola [9; 154].

Unlike most of Franko's heroes, the characters of A. Morrison's novel are not representatives of the working class, because in the overwhelming majority it is the declassed people, the lumpen-proletariat. It should be noted that one of the characteristic features of the literature of the 90s is the appearance of novels exploring the specified social group, sometimes even sacrificing for the sake of this image some other important events and phenomena, for example, the onset and development of an organized labour movement. The fear of radical social cataclysms, on the one hand, and the desire to show the depth of the human fall in the conditions of the capitalist formation, on the other hand, attracted the representatives of British naturalism in the direction of the slum, and not in the direction of class struggles.

Critics characterize Morrison's method as realistic, although the writer himself did not agree with it. Morrison sharply throws off «the labels put on him by scientists and Sophists». The writer notes that the term «realism» in the sense of criticism does not assess the works of literature and art sincerely. He is positioning himself as «a simple narrator who uses all the means to portray life as it seems to be. He also «refuses to submit to any of the proposed formulas» [4; 15]. Due to the external attraction to objectivism he manages to follow an internal, sometimes very subjective point of view. Like Kipling in his gloomy stories on Indian subjects, Morrison reaches a demagogic extreme, ceasing to see life in its different manifestations, that is, realistically.

Undoubtedly, naturalism in writings of Arthur Morrison, as well as Ivan Franko, was only one of the stages in the process of evolution of their aesthetic views, but the achievements of the writers in this direction are so original and significant that they allow not only to present adequately the personal literature heritage of the authors, but also the general achievements of the English and Ukrainian literary movements of the last third of the nineteenth century.

References:

1. Матвійшин В. Е. Золя в польсько-українських літературних взаєминах / В. Матвійшин // Укр. літературознавство. – 1972. – Вип. 17. – С. 52–59.
2. Ткачук М. Концепт натуралізму і художні шукання в «Бориславських оповіданнях» Івана Франка : навчальний посібник / М. Ткачук – Тернопіль : Вид-во Тернопільського держ. пед. ін-ту, 1997. – 66 с.
3. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1978.
4. Brome V. Four realist novelists. Arthur Morrison, Edwin Pugh, Richard Whiteing, William Pett Ridge / V. Brome. – London : Longmans Green & Co, 1968.
5. Findlater J. H. The Slum Movement in Fiction / J. H. Findlater. – National Review, May 1900.
6. Keating P. G. The Working Classes in Victorian Fiction / P. G. Keating. – L., 1971.
7. Morrison A. Preface to the Third Edition to a Child of the Jago / A. Morrison. – L., 1897.
8. Morrison A. Tales of Mean Streets / A. Morrison. – University Press. John Wilson and Son, Cambridge, USA, 1895.
9. Piotrowski G. Zola i naturalizm. Lwow Nakladem Ksiegarni H. Altenberga / G. Piotrowski. – Warszawa Ksiegarnia pod Firma E. Wende I Spka, 1900. – 175 s.
10. www.businessdictionary.com/definition/underclass.html
11. www.victorianweb.org/genre/slumfiction/intro.html

Отримано: 21 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 22 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 23 листопада 2017 р.

e-mail: doolesya@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-17-22

Ladnytska O. Speech presentation in Ian McEwan's «Enduring love» / O. Ladnytska // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 17–22.

UDC: 811.111'42

Olesya Ladnytska,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

SPEECH PRESENTATION IN IAN MCEWAN'S «ENDURING LOVE»

The article concerns the issue of discourse presentation in fiction and classifies all samples of speech presentation categories in the novel 'Enduring Love' analysing them in terms of their narrative and/or stylistic load as well. Interestingly, despite the novel being written in first person narrative (thus actually enabling its overall interpretation as free direct discourse of the narrator-cum-protagonist wholesale), there are cases of free indirect speech, in their turn capable of ironic effect apart from that of immediacy. Direct speech – treated broadly and encompassing free direct speech in its case of using either inverted commas or reporting clause and not both) – exceeds all other categories in terms of space accorded to it. All others amount to 504 samples. Indirect speech uses a variety of verba dicendi for its narratorial purposes. Narrative report of speech act features the most in number – 215 cases. Narrative report of voice and its reversed variety detected may paradoxically subvert the narratorial interference assumptions belying as they do the characters' emotions.

A peculiar feature of speech presentation in Ian McEwan's 'Enduring Love' is its functioning along the lines of tone, distance, point of view, manipulative effects, which results in treating the narrator as unreliable and reliable, depending on the reader's perception and his/her overall reading experience and disposition.

Key words: speech and thought presentation (STP), direct speech (DS), indirect speech (IS), free indirect speech (FIS), free direct speech (FDS), narrative report of speech act (NRSA), narrative report of voice (NV), «Enduring Love», Ian McEwan.

Олеся Львівна Ладницька,
Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів

ВІКЛАД МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ ІЕНА МАК'ЮЕНА «ENDURING LOVE»

У статті класифікуються та аналізуються способи викладу мовлення персонажів у романі Ієна Мак'Юєна «Enduring Love», простежуються їхні наративні та/або стилістичні функції. Незважаючи на оповідь від першої особи (що, відтак, уможлиблює її трактування як вільне пряме мовлення оповідача-персонажа загалом), роман містить зразки невластивого прямого мовлення, яке, своєю чергою, окрім відчуття присутності, здатне на іронічний ефект. Пряме мовлення – що розглядається широко і включає вільне пряме мовлення у випадку його викладу в лапках або в супроводі репрезентуючого компонента, а не обох відразу – перевищує за обсягом усі інші категорії, яких сумарно 504 випадки. Для непрямого мовлення характерні різноманітні дієслова говоріння, залежно від мовленнєвої ситуації. Найбільше зафіксованих випадків у категорії повідомлень про мовленнєвий акт (215). Повідомлення про голос та виявлена в романі його обернена форма парадоксально підривають ідею найбільшого втручання оповідача, оскільки засвідчують у процесі емоцій персонажів.

Характерним для типів викладу мовлення персонажів роману Ієна Мак'Юєна «Enduring Love» є їх функціонування в аспекті тональності, дистанції, точки зору, маніпулятивності, що проявляється у трактуванні критиками оповідача як ненадійного чи надійного, залежно від інстанції читача.

Ключові слова: виклад мовлення та мислення персонажів, пряме мовлення, непряме мовлення, невластиве-пряме мовлення, вільне пряме мовлення, повідомлення про мовленнєвий акт, повідомлення про голос, «Enduring Love», Ієн Мак'Юєн.

Олеся Львівна Ладницькая,
Львовский национальный университет им. Ивана Франка, г. Львов

ИЗЛОЖЕНИЕ РЕЧИ ПЕРСОНАЖЕЙ В 'ENDURING LOVE' ИЭНА МАК'ЮЭНА

В статье классифицируются и анализируются способы изложения речи персонажей в романе Иэна Мак'Юэна «Enduring Love», прослеживаются их наративные и/или стилистические функции. Несмотря на повествование от первого лица (что, следовательно, делает возможной его трактовку как свободной прямой речи рассказчика-персонажа в целом), роман содержит образцы несобственно-прямой речи, которая, в свою очередь, кроме ощущения присутствия, способная на иронический эффект. Прямая речь – которая рассматривается широко и включает свободную прямую речь в случае ее изложения в кавычках или в сопровождении репрезентирующего компонента, а не обоих сразу – превышает по объему все другие категории, которых суммарно 504 случая. Для косвенной речи характерны различные глаголы говорения, в зависимости от речевой ситуации. Самое большое количество зафиксированных случаев – в категории сообщений о речевом акте (215). Сообщение о голосе и обнаружена в романе его обратная форма парадоксально подрывают идею большого вмешательства повествователя, поскольку свидетельствуют в процессе об эмоциях персонажей.

Характерным для типов изложения речи персонажей романа Иэна Мак'Юэна «Enduring Love» является их функционирование в аспекте тональности, дистанции, точки зрения, манипулятивности, что проявляется в трактовке критиками рассказчик как ненадежного или надежного в зависимости от инстанции читателя.

Ключевые слова: изложение речи и мышления персонажей, прямая речь, косвенная речь, несобственно-прямая речь, свободная прямая речь, сообщение о речевом акте, сообщение о голосе, «Enduring Love», Иэн Мак'Юэн.

Ian McEwan's novel 'Enduring Love' (1997), written in first person narration, is often ascribed with the unreliable narrator in literary criticism [1; 7; 10]. Like several of McEwan's novel, it has marriage and identity in crisis as its centre: a couple whose union is threatened by the sudden appearance of a third, unwanted 'lover'. According to some criticism, the reader is never quite sure until late on whether Jed is indeed stalking Joe, or, as his partner Clarissa suspects, Joe is to some degree fabricating the story [1, p. xi]. Through these doubts and interpretations «Enduring Love» develops as a novel about the different narratives, theories and beliefs

people use to interpret events in their life. Much reviewed and analysed, the novel has not been studied from the angle of view of discourse presentation that it abounds in and that constitutes **the object** of research of our paper. More specifically, this article **aims at** revealing the various speech presentation categories that necessarily belie and underlie the identity of the narrator-cum-protagonist of 'Enduring Love' – Joe Rose. Hence, the **subject** of the study is the effect of various speech presentation categories in the novel on the reader's possible perception of it.

Doubtless, it is the opening balloon scene which both imaginatively and literally sets the motion of the whole story of «Enduring love» and the following quotation serves both epitomising the problematics of the novel and anticipating our research of the speech and thought presentation in it: „*I remember thinking, but not saying, that it was a precarious form of transport [the air balloon – O. L.] when the wind, rather than the pilot, set the course. Then I thought that perhaps this was the very nature of its attraction. And instantly the idea went out of my mind*» [8, p. 8].

The seminal Leech and Short model of discourse presentation in fiction best serves **the theoretical foundations** of our research. G. Leech and M. Short were the first to distinguish systematically between the presentation of speech and the presentation of thought. Their definitions of categories for speech presentation were partly on functional ground, partly on linguistic grounds and partly on contextual grounds. That is why they are predominantly stylistic in nature and correspond to the **methodology** of this paper. Famously, G. Leech and M. Short (1981) introduced parallel structures of speech and thought presentation (STP) categories for the novel:

Narrative report of speech act (NRSA)	He agreed.
Indirect speech (IS)	He said that he agreed.
Free indirect speech (FIS)	He was in agreement.
Direct speech (DS)	He said 'I agree'.
Free direct speech (FDS)	I agree.

In later models (2004) [11] an even more minimal category was added which does not even relate which kind of speech act has occurred (as is the case in NRSA), and simply states that speech has taken place. The category is called 'narrator's representation of voice' (NV) and could be exemplified by 'He spoke'.

The distinction between direct and indirect speech is the key point of speech presentation (SP). DS provides a verbatim account of what was said, while IS expresses what was said in the words of the narrator. In M. Fludernik's view, the 'originality' of direct quotation in fiction is entirely illusory, as is the independence of the quoted inset, which is always controlled by the framing context [2, p. 414].

Generally speaking, DS is used to offer the reader the most unchanged (though shaped by the reporting clause in the case of its presence) form of the actual spoken words of a person including colloquial expressions, grammatical mistakes, phonological idiosyncrasies and ejaculations to portray the entire vividness of the utterance and to characterize the person speaking. Just how important and self-speaking the exact words of a person are is incidentally revealed in Joe and Clarissa's dialogue about Jed Parry's first pestering phone call to Joe:

«What did he say? Just 'I love you', like that?»

'Yeah. He said, 'I feel it too. I love you...''

Clarissa put her hand over her mouth, little-girl style [8, p. 60].

By the way, that longish dialogue of the partners consisting of 31 turns and constituting 2 pages contains only 3 samples of DS proper – reported clauses in inverted commas and followed or preceded by reporting clauses. The majority of turns (19) are in what is seminally considered free direct speech (FDS) but that we prefer to treat here as DS, too – in inverted commas, from a new line, but no locutionary clauses (like the first above). The rest (9) are a contamination – accompanied by a report of some action or body language (i.e. mere narrative reports of action (NRAs)), like in the piece preceding the one above

She frowned. «Why didn't you say? What did he want?»

I didn't pause. «He said he loved me».

For a fraction of time the world froze as she took this in. Then she laughed. Easily, merrily.

«Joe! You didn't tell me. You were embarrassed? You clot!» [8, p. 60],

– or accompanied by an independent NV at the most:

She was looking at me in a new way now and was moving through the conversation with the caution of a bomb disposal expert. «Let me get this straight. You had this idea you were being followed even before you saw his shoe?» [8, p. 61]. The latter denotes the moment when Clarissa started suspecting that Joe was inventing the story, to be intensified later in the story while reading Jed's letter by her »His writing's rather like yours» [8, p. 108] hinting that not Jed but Joe might be the author. Elsewhere Clarissa says «you were so intense about him [Jed the stalker] as soon as you met him. It's like you invented him» [8, p. 86] and the police believe that his «being right is not a simple matter» [8, p. 216]. These doubts about the credibility of Joe's account make readers suspicious of the whole narration though they are impressed by the honesty and influenced by his rhetoric which convinces his implied narratees of his reliability.

The other conversations in the novel display different proportions of classical DS vs clauseless vs 'contaminated', some featuring few reporting clauses (still treated as DS in our research), some more, some intercepted by IS samples, some resorting to narrative reports of speech acts (NRSAs) which summarize relatively unimportant stretches of conversation or give just a gist of what was said (Joe, may, after all not remember how everything was said verbatim or may wish to paraphrase it for his own purposes). The absence of reporting clauses surely makes conversations more brusque and dynamic, stylistically marked. Thus, the following DS excerpt comes from the first compelling chapter of the novel:

'What's his name?' 'Harry.'

'Harry! Come on Harry. Harry! Take my hand, Harry. Get out of there Harry!' [8, p. 15].

The omission of reporting clauses, the juxtaposition of reported clauses of various speakers, the repetition of 'Harry' together with the exclamation marks add to the urgency and drama of the situation described, now vividly represented.

In the excerpt below the reporting clauses show how the conflict of religion vs reason epitomized in the persons of Jed and Joe respectively is developing:

He must have known his only chance of keeping me now was a radical change of tone. I was already several steps away when he called sharply, «Okay, fine. Please just have the courtesy to tell me this.»

It was irresistible. I stopped and turned.

«What is it, exactly, that stands in your way? I mean, are you able to tell me, do you actually know yourself what it is?»

For a moment I thought I wouldn't answer him – I wanted him to know that his faith laid no obligations on me. But then I changed my mind and said, «Nothing. Nothing's standing in my way.»

He was coming toward me again, with his arms hanging loose at his side and with the palms turned up and the fingers spread in a little melodrama of the reasonable man perplexed. «Then why don't you take a chance on it?» he said through a worldly laugh. «You might see the point of it, the strength it can give you. Please, why don't you?»

Again, I hesitated and almost said nothing. But I decided he ought to know the truth. «Because, my friend, no one's listening. There's no one up there» [8, p. 29].

With the help of reporting clauses containing adverbs/ adjectives we can see the gradation of Joe's attitude towards Jed's cues. Before the quoted passage Joe became '*speechless*', but he tried to speak '*pleasantly*', later we can see his reaction – he '*shrugged*', i.e. he got irritated. Then he '*Americanised*' his tone to show that he did not care about religion. Jed's '*radical change of tone*' worked and proved 'irresistible' for Joe. Joe's 'last traces of ... embarrassment' disappeared and he even started to '*interrupt*' Parry's long meditation on religion. First willing to teach Jed the lesson of silence, Joe the rationalist then changes his mind determined to show Jed trying to force religion on him that there is no God 'up there' controlling events on Earth. Ever since this first encounter Jed Parry is characterized (for the time being only by means of a question mark at the end of affirmative sentences) by his generation's habit of 'making a statement on the rising inflection of a question – in humble imitation of Americans or Australians or, as I heard one linguist explain, too mired in relative judgments, too hesitant and apologetic to say how things were in the world' [8, p. 26]. Sometimes – in urgency – his 'interrogative style' [8, p. 67] deserted him, sometimes – when 'his immediate distress was behind him, the interrogative inflection' [8, p. 70] returned to his statements, but later in the novel his rising tune is merely marked by a query mark, with no commentary from Joe – a kind of secondary norm within the novel.

Lack of reporting clauses serves another function in Chapter Eight where Joe phones the police station to report harassment, the dialogue consisting of 26 turns, with 8 turns running twice without any reporting clauses. The first block serves to reveal the non-individual recognizable format of police interrogation, absence of reporting clauses and aposiopesis (due to the policeman's interruptions) stressing its bureaucratic mold [8, p. 78]; the second block, with the policeman's 'interrogative flowchart' alternating with Joe's 'No' belies the absurdity of the police generalizing machine unable to process every private narrative:

«Has he made threats against your property?»

«No.»

«Or against third parties?»

«No.»

«Is he trying to blackmail you?»

«No.»

«Do you think you could prove that he intends to cause you distress?»

«Er, no» [8, p. 78].

To follow the turn-taking is rather easy, Joe's input being reduced to yes/no.

The same concerns Joe's visit to the police station later in the story (Chapter Eighteen), his conversation with Inspector Linley (53 turns in all) lacking any reporting clauses for 10-11 turns at a stretch intercepted with descriptions not only of his voice (as was the case with the telephone conversation above), but also with the body language details: 'he didn't look at me. He was staring into my chest' [8, p. 166], 'he rested his heavy symmetrical head on his hands, still untempted to write the story down' [8, p. 167], 'made a show of pursing his lips' [8, p. 167], 'Linley stood, but I remained obstinately sitting' [8, p. 169].

Actually, the speed, the tone of the character's utterances as portrayed by the narrator all matter for the analysis of SP of characters – and Joe as the narrator, too: 'Linley was talking faster. He wanted me out of there' [8, p. 169] – the speed indicating the policeman's reluctance to deal with the grievance properly and Joe's awareness of that; 'he read my account back to me, intoning each sentence as though it were an item on a checklist' [8, p. 191] – the tone belying the constable's habitual treatment of the case and adding to Joe's veracious report of it.

The latter comes from Joe's second visit to the police station that same afternoon and second in his life, too (Chapter Twenty). This time, after Jed's hired attack in the restaurant Joe is received with more care ('This was no longer a routine transcription of a witness statement', 'He smiled. He was almost perky' [8, p. 193], 'He raised a finger to forestall my denial', 'spoke in a confidential tone that had just a trace of pity' [8, p. 195]), the DS turns are accompanied with reporting clauses, descriptions, intercepted with memories and different thought presentation categories including free indirect thought (FIT). Again, DS is treated broadly and often includes cases of FDS as treated by Leech and Short. According to them, FDS must contain the direct string, but need not contain either the reporting clause or the punctuation surrounding the direct string [6]. It presents the words of the character with no interference from the narrator. With the narrator being simultaneously the protagonist of the novel the situation, however, changes: even the classical FDS could be treated as interfered with by narratorial presence, thus likening it to DS, unless it is his/her own FDS monologue, which in our narrower sense it could only be and of which we get 4 pure samples.

Thus, generally any one case with either proper punctuation or reporting clauses omitted are considered to be FDS cases already, but in our research of the novel which on the whole could be treated as primary free direct discourse of the narrator (either free direct writing (FDWr) or FDS) we treat the turns having at least one of these criteria as DS. Thus treated and counted, the samples of DS in the novel clearly outnumber any other SP category. It is of special interest because indeed Ian McEwan is known to be very scrupulous about fictional dialogues and his novels on the whole do not abound in them. 'Enduring Love' might be said to diverge from this. Except for Chapter Four, there are samples of DS throughout the whole novel, 25,1 per cent of whose pages contain some dialogues. Noticeably, the conversations are mostly between two people, polylogues comprise three or very rarely four people. Also, it is important that very few dialogues (with the exception of Jed's phonecalls and Joe and Jed's chaotic meetings) are narrated since

their onset up till their termination, and none of these usually start with the greetings and end with the goodbye words, phatic communication being minimal. The reasons behind these conversations being presented in medias res could also be analysed, not to restrict the cases to the alleged manipulative purposes of Joe Rose. One of them could as well be the fact that we (and Joe included) tend to forget the relatively unimportant pieces of conversations and the most relevant and meaningful turns stick in our mind, capable of being reproduced later. In Chapter Three we get reassurance that Joe tries to present the DS verbatim as precisely as possible: 'I have no doubt that I remember his words correctly' [8, p. 40]. It concerned Jed Parry's first phonecall and declaring his love on Joe, another pivotal moment in the novel. Actually, Joe's own anxieties about the unreliability of narrative and his consequent fretting at the difficulties he faces in telling his own story are 'both an appeal to honesty and what makes him a self-conscious narrator. He self-consciously dwells on the problematic nature of narrative that makes him always question the form and content of it throughout the text' [3, p. 30].

Most logically and naturally, DS is considered the baseline, the norm for the speech presentation (however illusory and preconditioned it is) because it claims to provide a verbatim report of what was said (or at least the way the narrator memorized it in our case) while in IS the narrator gives the substance of what was said without committing him/herself to the words used to express it. On the whole the novel features 109 samples of IS, the most (14) in Chapter 20 set in the police station with the statements of the other witnesses of the restaurant attack being retold to Joe by means of IS within DS of the constable in charge of that crime and none (0) in Chapter 15 portraying Joe on his lonely visit back to the tragedy scene and coming back home exhausted to find Jed ambushing him in front of his house and after that to find Clarissa in his study accusing him of investigating her own study (DS involved for all of these). Besides the usual *told/said/asked* as verba dicendi IS samples in 'Enduring Love' contain a range of other verbs and means of reporting. Appendix I – a case study of de Clérambault's syndrome (that Jed is presumably suffering from) – has no *said*, all 6 verbs being formal: She *claimed/alleged* that he had prevented/ P *asserting* as confidently as before/ the court *ruled* that/ In interview P *insisted* that... [8, p. 251-258], the fact that there was an oral interview confirming the SP status of the dubious cases of discourse presentation within that written document from Appendix 1 (considered concocted by critics).

FIS (broadly considered as a contamination of 3rd and 1st person narratives, of DS and IS, of the narrator and the character's speech) is actually situated in between DS and IS on the narratorial cline of interference thus constituting a movement towards narratorial intervention as compared to DS and indicating less narratorial influence as compared to IS:

Speech Presentation: NV NRSA IS FIS **DS** FDS

FIS, having indications of an intervening narrator as well as some flavor of the original message, has a rather odd status in terms of truth claims and faithfulness. In the case of 1st person narrator-cum-protagonist it is less of a problem, united as those are in a single person, except for FISs of other characters. However, FIS is more of a problem as far as acknowledging its possibility in 1st person narrations altogether is concerned. According to the majority of scholars and until recently, those two phenomena excluded each other. However, G. Leech and M. Short argued that no particular linguistic features are criterial for FIS to occur (neither the past tense, nor 3rd person pronouns, nor the absence of the reporting verb). All that is needed is a mix of the sorts of features normally associated with DS and IS, or – still better – some indication of the forms of words which were used (the flavor of the original from any of the three major linguistic levels – syntactic, lexical or graphological), and/or best of all – 'contextual considerations alone' [6, p. 331]. M.Fludernik states that FIS can take the shape of a kind of dual voice even in first-person narratives [2]. An authority in speech, thought and perception presentation, M.Fludernik provides insights into a lot of problematic issues on the discourse presentation agenda in general. Likewise, H.Nielsen is ready to argue that FIS can also occur in 1st person fictional narrative where the main character has a voice with idiolects and personal characteristics, and this voice may interfere in the presentation of the narrative just as the characters' voices may interfere in the presentation of the narrative in the heterodiegetic mode [9]. According to Mervi Helkkula, if free indirect discourse (FID) is regarded more as a strategy making it possible for the speaker to move from one plane of enunciation to another, there is no reason why there couldn't be FID in first person: 'A narrator telling about his own past life can anchor his story on varying temporal planes, which means that he can tell the story either as seen through the eyes of his former, younger self, or from his actual point of view' [4] – this is relevant to Joe portraying the bygone days from a later perspective. Scholars of FID gradually expanded the range of what had initially been perceived as a rather local and specialized phenomenon limited to third-person literary narratives. It has since been identified in first-/ second-person, and present-tense contexts as well as in non-literary prose and oral narrative and its historical roots have been pushed back to the Middle Ages at least.

Treated these ways there are 30 cases of FIS pieces in 'Enduring love', 2 belonging purely to Joe (as a narrator and character) and 28 contaminating the voice of Joe the narrator and/or character and those of other characters (if rendered faithfully). We get the speeches of different characters presented via FIS – often Clarissa's, but also some minor characters, 4 samples embedded into DS of other characters. Some cases are still more contaminated: in Chapter Nine of the novel Joe imagines what the events of the story would be like from Clarissa's perspective, though we do not actually get her point of view until her letter later in the story, just what Joe imagines it would be like on that particular day, as he 'construed it'. Hence we have 5 FIS pieces from 'her' perspective as well as free indirect thoughts (FITs) within some broader schemes of seemingly Clarissa's STP, the following rendering allegedly her narration and presentation of Joe's speech and her thoughts: «[IS In fact, last time around, a real crisis two years ago, he ended by concluding that he was reconciled to his life and that it wasn't a bad one after all – and that was supposed to be the close of the matter. [NV He's raising his voice over the thunder of the taps, [NRSA (or plausibly FIS due to deictic 'now' and anaphoric 'and') back now with the harassment tale, and she hears the name Parry and remembers. [FDT Oh yes, that. [IT She thinks she understands Parry well enough. [FIT A lonely, inadequate man, a Jesus freak who is [...] dying to connect with someone, anyone, even Joe» [8, p. 87]. Soon after that there is an FIT piece where it is most vividly the anaphoras that betray the highly emotional stream of consciousness piece: «She's a borderline case, no more than tired perhaps, and upset by Sunday, and it's not her style to make a fuss, so instead she raises her foot and Joe drops to one knee, the better to ease off her boot – and he doesn't stop talking all the while» finally followed by FIS – «He wants to be back in theoretical physics, he wants the support of a department, he's happy to do whatever teaching would get him in, he's got ideas on the virtual photon» [8, p. 88]. The stream of consciousness technique that the FID is building up to here is all the more vivid in the following excerpt: «She is already wondering if she has gone too far. But here she is, prematurely out of her bath [...] They rarely row, Clarissa and Joe. She is especially bad at arguments. She has never been able to accept the rules of

engagement, which permit or require you to say things that you do not mean, or are distorted truths or not true at all...» [8, p. 92]. A curious combination of tenses in addition to STP modes (NRSA, FDS, FIS, FIT) parallels Clarissa's mixed feelings as a focalizer and Joe's commotion as the overarching narrator of the novel: 'his intensity is inhibiting her. Especially now that he is back on Parry. As Clarissa eases into the green water, she allows her concentration to settle fully on what he is saying. The police? You phoned the police? Thirty-three messages on the machine? But she saw it as she came in, the indicator said zero. He wiped them, he insists, at which Clarissa sits up in the water [...] When she was twelve, her father died of Alzheimer's, and it's always been a fear that she'll live with someone who goes crazy. That's why she chose rational Joe' [8, p. 88–89].

Though illustrated parallelly and commonly referred to as FID, FIS and FIT are not supposed to be treated identical: FIT has effects which are often opposite to those of FIS due to their relations with the norms on TP and SP clines respectively.

Next piece exhibits a DS (with NRSA and IT embedded) – NRSA – NRTA – FIT string of STP categories before reverting to straight narrative report (NRA):

She says, «I know I've said this before, so don't get angry. Do you think it's possible that you're making too much of this man Parry? [...] He's not the cause of your agitation, he's a symptom.» As she says this, she thinks of the thirty-three messages that got erased. Perhaps Parry, or the Parry described by Joe, does not exist. She shivers and lowers herself back into the water... [8, p. 90].

This is where Clarissa's suspicions of Joe fabricating story start/get revealed and the reader's opinion of him as an unreliable narrator should accordingly intensify. However, it is difficult to judge, embedded as this discourse is in the primary discourse situation of the novel, with Clarissa being rather a major focalizer in this chapter than a narrator. This weird narration, as Randall writes, makes Joe «the surrogate author figure, engaged with the process of making and also questioning each narrative strand of the novel itself» [1, p. 59]. The reader is thus made to oscillate between treating Joe the narrator as reliable and non-reliable and conclude for him/ herself intuitively. As confessed by Ian McEwan, he wanted his narrator to be doubted by the reader, not just by Clarissa and the police: 'I wanted a man at the centre of this who was a clear thinker, who appears to be right but then perhaps is wrong, but in fact is right... I wanted, in other words, to write a book somewhat in praise of rationality which I think gets a very poor showing in western literature' [1, p. 5]. Rational, thus logical and consistent in portraying events, their cause and effect, Joe Rose also seems sincere and faithful to truth. A proof of that could be the desire to include the original words of the character even in FIS, imparting it with the emotion characteristic of that situation and making the reader sympathize with Clarissa (the one whose speech is presented via FIS): [IS She said she hated to see me back with that old obsession about getting back into science when I had such an enjoyable working life and was so good at what I did. [FIS She was trying to help me, but I had become in the space of just a couple of days so manic, so feverish in my attention to Parry, so... She had paused a second to locate the word. [NRA She was standing in the doorway... In morning light her pallor made her eyes appear all the greener. [FIT (highly emotional and credible, unambiguously referring back to Joe's thoughts then, hence – FID) She was beautiful. She seemed unattainable, an impression intensified by the word she chose. [DS «Alone, Joe...» [8, p. 110–111].

Still, there are cases when FIS functions in a reversed way: instead of channeling the reader's sympathy towards the character whose speech is presented it distances that character from the reader. In the conversation with Joe (DS) Jean Logan, the widow of the man who did not let go of the flying balloon, says: '... Then I said to the sergeant, 'Have you gone through the car? Did you look for fingerprints?' And he said they didn't look and they didn't take prints. Do you know why? Because there hadn't been a crime» [8, p. 124]. The reader feels that this irony is not at the expense of Jean, it is her way of presenting the sergeant's view which she finds incorrect and inconsistent. It is this distancing which allows FIS to be used as a vehicle of irony. In contrast to other SP categories FIS is craftily used by authors/ narrators to control the 'light and shade' of conversation, to highlight and background the speech according to the role and attitude of characters. Along with other modes it can be used for more large-scale strategic purposes, like moving the reader towards one character and away from another (implicit in irony, for instance) or indicating changes in the role of the characters.

Moving still further along the increase of narratorial intervention one finds NRSA of which there are 215 samples in the novel. For example, Chapter Three running for 10 pages contains 24 samples of NRSA to report mainly on the stories told by characters on the evening of the balloon tragedy, for the benefit of the reader reduced to but an identification of the speech act involved ('Together we heaped curses on the pilot, James Gadd, and his incompetence, but this could not protect us for long from thoughts of all the things we should have done to avert Logan's death' [8, p. 32] – switching to NRTA at the end), the gist of the story ('I told the story of my first public performance on the trumpet, when I was eleven' [8, p. 38]) or the manner of its production ('We told it in the married style, running along with it for a stretch, talking through the partner's interruption sometimes, at others giving way and handing over. There were also times when we talked at once, but for all that, our story was gaining in coherence...' [8, p. 39] – in itself material for the study of turn-taking) etc. Because of their emotional touch and contamination by Joe the narrator the embedded stories – unlike the primary narrative thread mainly revealed in ordinary narrative reports of actions (NRA), NRSA and limited to 18 turns of DS and 7 IS cases – are also presented by means of FID which evoke the characters' manners of expression. Recourse to FIS allows an addresser a sense of immediacy not present in more indirect categories.

Next extract represents a movement along the SP continuum from bigger narratorial interference in NRSA through less so in IS and still less in FIS towards its absence in Clarissa's DS – 'absence' if we bracket the fact that Joe is a narrator:

[NRSA ...Clarissa returned us to the fall, to the precise moment when Logan had slid down the rope... and let go. [...] She said it all again, and repeated the lines from *Paradise News*. [IS Then she told me that she too had willed deliverance, even as he was in midair. [FIS What had come to mind were angels – not Milton's reprobates hurled from heaven, but the embodiment of all goodness and justice in a golden figure swooping from the cloud base to gather the falling man in its arms... [DS «The boy was in the basket, and Logan wouldn't let go. He had children of his own. He was a good man» [8, p. 34].

Another extract featuring FIS decipherable in the context after a more dispassionate NRSA ('we told shivering and shaking stories, and as often happened in these talks, childhood was central...' [8, p. 38]) via a longish FIS not provided here culminates in DS devoid of any reporting clause: 'At the time I didn't connect it with the search for my cousin. It was just one of those things you observe neutrally as a child. I thought this might be what they meant by drunkenness...' [8, p. 38]. The latter in its turn contains

interesting cases of *NRTA* – an equivalent of *NRSA* on the thought scale (I didn't connect it...) – and *IT* (I thought this might be...), considered to be more free forms of rendering thoughts on the TP cline.

As concerns narrative report of voice (**NV**) – the category most apparently controlled by the narrator and reduced to a mere recognition of a fact of speech taking place, thus approaching simple *NRA* mode – there are **80** cases of these in 'Enduring Love'. However, considering the 1st person narration, the intervention is rather undermined. Paradoxically NVs seem even more credible for all that laconicity of presentation proper and for the richness of description of the speech situation instead or the very fact of its inclusion for the sake of faithfulness of rendition: *her voice dropped to a low monotone, as though she were speaking under hypnosis to recall the unspeakable day* [8, p. 124]/ *Rachel was saying something to me, which I did not hear, but I nodded all the same* [8, p. 133]/ *It was hard work, talking against the din* [8, p. 179] etc.

Besides, in our research we have singled out the samples of the **minus-NV** category – namely, **66** – distinguishing them from NV proper by the fact that the speech is reported not to have occurred. Actually this kind of unuttered 'intervention' on the part of the 1st person narrator also adds to the credibility of Joe's narration: *his words obliterated at irregular intervals by the passing traffic* [8, p. 97]/ *I was about to say this to her ... We were together, I didn't need to say my piece* [8, p. 109]/ *I parted my lips to echo the word, but* [8, p. 124]/ *I turned to call out one last goodbye, but* [8, p. 134]/ *I would have liked to tell the story of my encounter with Inspector Linley, spice it up a little and squeeze some amusement from it, but...* [8, p. 177] – the latter honestly admitting the liberty Joe may take while narrating, far from unreliability as it goes.

Speech presentation is thus not only a phenomenon of how the characters' words are presented by a narrator, but also of why. It is a means of varying point of view tone and distance, with all kinds of stylistic effects created in the process (characterization as dominant). In 'Enduring Love' SP projects itself on the issue of allegedly unreliable narrator and that of playing with the reader's perception. Given the variety and the ratio of SP categories in the novel and the narrator's endeavor to be as rational – and by corollary – as faithful as possible, the reader (at least in the person of the author of this article) is tempted to trust Joe Rose who – paraphrasing Ian McEwan – seems right and is in fact is right, hence – reliable.

List of References

1. Childs P. Ian McEwan's Enduring Love / Peter Childs. – London : Routledge, 2006.
2. Fludernik M. The Fictions of Language and the Languages of Fiction / Monica Fludernik. – Routledge, 1993. – 556 p.
3. Habibi S. J. Self-Making Narrative in Ian McEwan's Enduring Love / S. J. Habibi, S. G. Kalkhaje // Metaphors : Contemporary Studies in Literature and Language. – 1, 1 (2016). – Pp. 26–33.
4. Helkkula Mervi. Is free indirect discourse possible in first person narration? Remarks on Proust's A la recherche du temps perdu [Electronic resource] / Mervi Helkkula. – Mode of access : [https://tuhat.helsinki.fi/portal/en/publications/fid-in-firstperson-\(4ed07ae6-ac09-4eb4-8ee8-c02c763cd62b\).html](https://tuhat.helsinki.fi/portal/en/publications/fid-in-firstperson-(4ed07ae6-ac09-4eb4-8ee8-c02c763cd62b).html). – Tampere, 2006
5. Jeffries L. Stylistics / L. Jeffries, D. McIntyre. – Cambridge University Press, 2010. – 224p.
6. Leech G. Style In Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose / G. Leech, M. Short. – London and New York : Longman, 1989. – 402 p.
7. Matthews S. Seven types of unreliability [Electronic resource] / S. Matthews. – Mode of access : http://www.academia.edu/2038425/Ian_McEwans_Enduring_Love_Seven_Types_of_Unreliability_2006
8. McEwan I. Enduring Love / Ian McEwan. – New York : Anchor Books, 1998. – 264 p.
9. Nielsen H. S. The Impersonal Voice in First-Person Narrative Fiction [Electronic resource] / H. S. Nielsen. – Mode of access : http://pure.au.dk/portal/files/99386941/The_Impersonal_Voice_in_First_Person_Nar.pdf.
10. Rudaityte, Regina. Foregrounded Artificiality as the Author's Disguise in Ian McEwan's Novel Enduring Love // Žmogus Ir Žodis 6.2. – 2004. – Pp. 33–36.
11. Semino E. Corpus Stylistics: Speech, Writing, and Thought Presentation in a Corpus of English Writing / E. Semino, M. Short. – London : Routledge, 2004. – 256 p.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 23 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 30 вересня 2017 р.

e-mail: violavuk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-23-25

Nechyporenko V. The art of self-translation: the literary bilingualism phenomenon of V. Naboko / V. Nechyporenko // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 23–25.

UDC: 81'246.2:81'25(045)

Violetta Nechyporenko,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics KNUTE, Vinnytsia

THE ART OF SELF-TRANSLATION: THE LITERARY BILINGUALISM PHENOMENON OF V. NABOKOV

The article analyzes the literary bilingualism phenomenon of V. Nabokov, the Russian and American writer, literary critic and translator. The scientific research of individual (literary) bilingualism and self-translation practice as rare and understudied phenomenon seems to be important and relevant. The aim of the article is to describe unique bilingual texts as linguistic and cultural phenomena, to study details of V. Nabokov's bilingualism and biculturalism, to analyze the writer's reasons for usage self-translation as a specific artistic activity. Nabokov's bilingualism is realized in authentic texts written in different languages and in the sphere of literary translation (including self-translation). The auto-translation represents the mediation between two cultures: translation is seen rather as action between cultures than between languages. The major emphasis should be put not only on translation of one text into another, of one language into another, but on translation of one culture into another. V. Nabokov didn't trust translators and he was the strict judge for his own self-translated works. The author-translator has to mediate between the two texts so as to maintain the purpose of the translation action, he must master not only the two languages but also their cultures. A bilingual author is not merely a sum of two complete or incomplete monolinguals but rather a unique and specific linguistic and cultural configuration. This question still remains opened and new categories of analysis of the bilingual texts of self-translators must be developed. The article defines future trends in scientific development of this problem.

Key words: bilingual text, self-translation, bilingualism, biculturalism, V. Nabokov.

Віолетта Олександрівна Нечипоренко,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця

МИСТЕЦТВО АВТОПЕРЕКЛАДУ: ФЕНОМЕН ХУДОЖНЬОГО БІЛІНГВІЗМУ В. НАБОКОВА

У статті проаналізовано феномен художнього білінгвізму російсько-американського письменника, літературознавця, перекладача В. Набокова. Звернення до проблем індивідуального (літературного) білінгвізму та авторського перекладу як рідкісного та недостатньо вивченого явища є актуальним і своєчасним. Доводиться думка, що робота над власним перекладом – це продовження творчої праці письменника, удосконалення і збагачення оригінального твору. Традиційні перекладознавчі методи аналізу оригіналу та перекладу не можуть бути застосовані для дослідження авторських перекладів. В роботі визначено перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

Ключові слова: білінгвальний текст, авторський переклад, білінгвізм, бікультуралізм, В. Набоков.

Віолетта Александровна Нечипоренко,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету, г. Вінниця

ИСКУССТВО АВТОПЕРЕВОДА: ФЕНОМЕН ХУДОЖЕСТВЕННОГО БИЛИНГВИЗМА В. НАБОКОВА

В статье анализируется феномен художественного билингвизма русско-американского писателя, литературоведа, переводчика Владимира Набокова. Обращение к проблемам индивидуального (литературного) билингвизма и авторского перевода как редкого и недостаточно изученного явления представляется актуальным о современном. Аргументируется тезис, что работа над собственным переводом – это продолжение творческой работы писателя, совершенствование и обогащение оригинального произведения. Традиционные переводоведческие методы анализа оригинала и перевода не могут применяться для изучения авторских переводов. В статье определены перспективы дальнейших научных исследований в этой области.

Ключевые слова: билингвальный текст, авторский перевод, билингвизм, бикультурализм, В. Набоков.

Introduction. As a phenomenon, self-translation has a long tradition and continues to be widespread in several cultures. It has become the special subject, the unique trend in recent translation studies. Frequently it is discussed as the marker of culture hybridization and intercultural transfers. Previous investigations of self-translation have mainly been confined to two areas. Wilson describes these areas as: one is concerned with what drives an author towards self-translation while the other considers issues of textual status and relationship, i.e., the self-translated text as having a different status to a 'proper' translation since it is instilled with the author's intention, and being a repetition rather than a reproduction [quoted in 4, p. 212]. Bibliography on self-translation peculiarities is long, but the problem still has more questions than answers, especially when we investigate a particular author's works and his/her manner of translation.

The topicality of the article. Many writers and poets, using two or more languages in varying degrees, deny self-translation for various reasons. The most common reason for that is the meaning that translating your own work you are making a copy, repeating, replicating yourself. Therefore authors prefer to create something new, unique, and their masterpieces are translated by professional translators. Another question is interrelation between self-translation and bilingualism. By its definition self-translation is synonymous to bilingual and bicultural translation. Scholars see the phenomenon more closely connected with bilingualism than to translation *per se*. In Carolyn Shread's opinion, «one consequence of the marginalization of self-translation as a practice is that it reinforces western models in which monolingualism, rather than multilingualism, is the norm» [quoted in 6, p. 66]. Self-translators have been

neglected in literary history and translation theory, and it is still often assumed that they are just rather idiosyncratic anomalies, mostly preening polyglots or maladaptive immigrants.

The works of self-translators and the works of bilingual authors are usually studied in only one of the two languages, in only one of the two cultures. As a result, an important dimension of these works remains unexplored without taking into account that the auto-translation represents the mediation between two cultures. Today, however, scholars in translation studies seem to make a greater interest in communication and culture than linguistic issues as such: translation is seen rather as action between cultures than between languages [5, p. 279]. So, the major emphasis should be put not only on translation of one text into another, of one language into another, but on translation of one culture into another.

The previous studies. As a phenomenon self-translation has a long and reach history dating for more than two thousand years and continues to be widespread in different cultures. The tradition of the bilingual writer creating a single text in two languages, smoothly spanning different audiences, is a rich and venerable one, arising in Greco-Roman antiquity and thriving in the European Middle Ages and Renaissance. Self-translation was a common practice in the ambient translingual world of early modern Europe, when bilingualism was the norm, and writers increasingly translated between Latin and vernaculars. For centuries it has been practiced by many men of letters such as Leonardo Bruni, Etienne Dolet, Thomas More, James Joyce, Samuel Beckett, Vladimir Nabokov, Chyngyz Aitmatov, Elsa Triolet, Andrei Makine and others.

J. Hokenson and M. Munson in their work «History and Theory of Literary Self-Translation» point out that monolingual literary critics extol the writers' texts in one language while neglecting their work in the other, even as theorists in linguistics and translation studies tend to ignore self-translators altogether, in their consensual focus on cultural and linguistic difference. As several scholars have shown apropos of single writers, it has been difficult even to classify self-translation as a literary and cultural endeavor: Are the two texts both original creations? Is either text complete? Is self-translation a separate genre? Can either version belong within a single language or literary tradition? How can two linguistic versions of a text be commensurable [3, p. 2]?

The act of self-translation or auto-translation was defined by the Slovak scientists Anton Popovič as «the translation of an original work into another language by the author himself» [quoted in 6, p. 66]. Many scholars studied the phenomenon of self-translation concentrating on the problem of identities, author's subjectivity and equivalence, the bilingual text, history and theory of literary self-translation (A. Berlina, R. Federman, V. Feschenko, J. Hokenson, A. Klimkiewicz, M. Oustinoff). The problem of self-translation makes it possible to study the theory of translation from a new point of view. The traditional approach is based on the concept of equivalence when comparing the source text and the target one. And it underlines the asymmetric positions in artistic freedom and creative independence of an author and a professional translator. As a rule, a translator excludes his/her own subjectivity and tends to explicit the author's subjectivity. R. Federman brightly illustrates this thesis: We always admire the faithfulness of a translation in relation to the original, and quickly deplore and criticize the liberties a translator takes with the original work of a writer [2]. So, the remark made by V. Feschenko is very significant: Translating from one language to another the author continues to express himself/herself by the means of the second language [7, p. 202].

Self-translators do not only master but choose to create in more than one language. They try to produce a new text on the basis of the written one but involved into another cultural environment. Understanding this intention many linguists occupied in translation theory investigate self-translation not only as bilingual manifestation but also as bicultural phenomenon (G. Răbacov, E. Dzaparova, K. Balejevskikh and others).

The aim of the article is to describe the uniquely bilingual text as the phenomenon of both linguistic and cultural fields, to study the peculiarities of V. Nabokov's bilingualism and biculturalism, to determine the author's reasons to perform the self-translation.

Discussion. Many studies try to answer the question: What is the bilingual text? The most common answer is: «the bilingual text is a self-translation, authored by a writer who can compose in different languages and who translates his or her texts from one language into another» [3, p. 1]. There is no doubt that literary bilingualism of any writer positively influences his or her creative work. The situation of bilingualism gives the possibility to see an ambivalent role of the language in the literary creation. But it is still the question, sounded by R. Federman, the French-American writer: I have often wondered, as a bilingual writer and a self-translator, whether I am blessed because of this phenomenon or cursed because of it [2]?

There are many reasons for the author to make the self-translation of his or her work. E. Khovanskaya and O. Pratchenko distinguish among them the political situation, the author's desire to combine two different cultures, educational status and others [8]. As for individual factors encouraging the practice of self-translations we can mention the perfect or almost perfect bilingualism of the author-translator, the distrust or the dissatisfaction with existing translations. And this point is supposed to be the first and the most important factor which describes the history of the formation of V. Nabokov as the self-translator.

Why could Nabokov be such an exceptional translator? He read and wrote Russian, English and French by the time he was seven, as he said he had «a perfectly normal trilingual childhood». Growing up trilingual in Saint Petersburg, with Russian parents and French and English governesses, Vladimir Nabokov seems to have learned to read English poetry before he could read Russian, his native language, though he soon spoke all three languages. At age eleven, Nabokov translated Mayne Reid's «The Headless Horseman» from English to French. As a writer, he wrote almost exclusively in Russian until 1938.

B. Boyd underlines that translation helped turn V. Nabokov from a Russian writer into an English one [1, p. 7]. Living in the Russian emigration in Germany in the 1930s, V. Nabokov found the first English translation of one of his novels so bad that he translated a second himself, then rewrote from scratch in English the first novel translated, then another novel directly in English, although he was still also writing in Russian. When he moved to the US in 1940, he decided to renounce writing in Russian prose, to force himself to write English, but the best way for him to earn money as a writer was to translate from Russian. V. Nabokov translated poems by Pushkin, Lermontov, Tyutchev, and Fet, the greatest nineteenth-century Russian poets, and by his friend Vladislav Hoda-sevich, whom he thought the greatest of twentieth-century Russian poets. He found jobs in American universities teaching Russian, and translated more Russian poetry for his students. As the Professor of Russian Literature at Cornell, Nabokov found most English translations to be «the wild asses of ignorance» [quoted in 3, p. 178] (in contrast to Pushkin's words «translators are the post-horses of civilization»). He translated the greatest poem of medieval Russia, «The Song of Igor's Campaign». His translation of «Eugene Onegin», about 250 pages long, was surrounded with another 1500 pages of notes. The commentary has been called the best com-

mentary ever made to a poem; and the translation, perhaps the best translation ever made of poem. Nabokov's English notes on this Russian poem have been translated into Russian for the sake of Russian scholars. His English translation of Pushkin's poem is so accurate that the best Dutch translation of «Eugene Onegin» so far derives not from Pushkin's Russian but only from Nabokov's English version, by someone with no Russian.

V. Nabokov was the strict judge for his own self-translated works. As he once told a Japanese interviewer, who asked him what he thought of Japanese literature, «I don't trust translations,» so he hadn't read Japanese [1, p. 5]. At the end of the English version of «Lolita», Nabokov had written an afterword, which concludes: None of my American friends has read my Russian books and thus every appraisal on the strength of my English ones is bound to be out of focus. My private tragedy, which cannot, and indeed should not, be anybody's concern, is that I had to abandon my natural idiom, my untrammelled, rich, and infinitely docile Russian tongue for a second-rate brand of English, devoid of any of those apparatuses—the baffling mirror, the black velvet backdrop, the implied associations and traditions—which the native illusionist, frac-tails flying, can magically use to transcend the heritage in his own way [quoted in 1, p. 7]. Interestingly, though, when he translated «Lolita» back into Russian, he found his remembered Russian not quite as magical as he had thought. In a new Postscript to the Russian translation, he wrote: I so fervently stress to my American readers the superiority of my Russian style to my English that some Slavists might really think that my translation of *Lolita* is a hundred times better than the original, but the rattle of my rusty Russian strings only nauseates me now. The history of this translation is a history of disillusionment. Alas, that «wondrous Russian tongue» that, it seemed to me, was waiting for me somewhere, was flowering like a faithful springtime behind a tightly locked gate, whose key I had held in safekeeping for so many years, proved to be nonexistent, and there is nothing behind the gate but charred stumps and a hopeless autumnal distance [quoted in 1, p. 8].

Here we'd like to stress one more problem connected with the phenomenon of self-translation. The self-translation is not very much different from translation proper. The author-translator has to mediate between the two texts so as to maintain the purpose of the translation action, he must master not only the two languages but also their cultures. The traditional analysis of bilingual texts are concentrated on «gaps» between texts, languages, and cultures. One must start from a point closer to the common core of the bilingual text, that is, within the textual intersections and overlaps of versions. Real translators live and work not in a hypothetical gap between languages, between source and target cultures, but in the midst of them; they combine several languages and cultural competencies at once, and constitute a mid-zone of overlaps and intersections, being actively engaged in several cultures simultaneously. Hence every translator is «a minimal intercultural». In R. Federman's opinion the bilingual writer allows his readers (if he has any) to listen to the dialogue which he entertains within himself in two languages, even though in most cases the readers (who are usually not bilingual) only hear half of this internal (one should almost say infernal) dialogue [2]. Claiming that «literature» was his passport, Nabokov lamented that «Nobody can decide if I'm a middle-aged American writer or an old Russian writer – or an ageless international freak» [quoted in 3, p. 161].

Explaining his practice of self-translation R. Federman notes: Usually when I finish a novel <...>, I am immediately tempted to write (rewrite, adapt, transform, transact, transcreate – I am not sure what term I should use here, but certainly not translate) the original into the other language. Even though finished, the book feels unfinished if it does not exist in the other language [2]. In our opinion these words could be applied to Nabokov's approach to the translation. For the major period of self-translation, after 1960, he developed a method of using «subtranslators» (often his wife or son) who submitted a literal translation from which he prepared the final text for publishers: nine novels, four volumes of stories, one play, one volume of his poetry. He also checked translations of his work into French and German, and his wife learnt Italian in her sixties to check the translations of his poetry into Italian.

It should be added that the translation, or rather the self-translation often augments, enriches, and even embellishes the original text – enriches it, not only in terms of meaning, but in its music, its rhythm, its metaphoric thickness, and even in its syntactical complexity. This is so because the self-translator can take liberties with his own work since it belongs to him [2]. Two Russian scholars compiled an English-Russian dictionary of Nabokov's *Lolita*, listing only the words that Nabokov had translated in ways other than any of the existing English-Russian dictionaries—and that usually mean better, more accurately or more vividly. The dictionary was two hundred pages long, the novel itself, three hundred.

Conclusion. Nabokov's language is unique and original, native and at the same time alien for either of the readers since it made of two language world pictures that interact and enrich each other. A bilingual author is not merely a sum of two complete or incomplete monolinguals but rather a unique and specific linguistic and cultural configuration. This question still remains opened and new categories of analysis of the bilingual texts of self-translators must be developed.

References

1. Boyd B. Nabokov as Translator: Passion and Precision [Electronic resource] / Brian Boyd. – Access mode : http://www.usp.br/rus/images/edicoes/Rus_n01/04_BOYD_Brian_-_Nabokov_as_Translator_-_Passion_and_Precision.pdf, visited on 20.03.2016.
2. Federman R. A Voice within a Voice: Federman Translating [Electronic resource] / Translating Federman / Raymond Federman. – Access mode : <http://www.federman.com/rfsr2.htm>, visited on 25.12.2015.
3. Hokenson J. W. The Bilingual Text. History and Theory of Literary Self-Translation / Jan Walsh Hokenson, Marcella Munson. – Manchester; N. Y. : St. Jerome Publishing, 2007. – 236 p.
4. Nibras A. M. Al-Omar The Self-translator as a Cultural Mediator: In Memory of Jabra Ibrahim Jabra / A. M. Al-Omar Nibras // Asian Social Science. – 2012. – Vol. 8. – No. 13. – pp. 211–219.
5. Pascua I. Translation and Intercultural Education / Isabel Pascua // Meta. – 2003. – XLVIII, # 1–2. – pp. 276–284.
6. Răbăcov G. Self-Translation as Mediation between Cultures / Ghenadie Răbăcov // International Journal of Communication Research. – volume 3. – issue 1 January / March 2013. – pp. 66–69.
7. Фещенко В. В. Авторский перевод поэтического текста как разновидность автокоммуникации / В. В. Фещенко // Критика и семиотика. – 2015. – № 1. – С. 199–218.
8. Хованская Е. С. Авторский перевод. Причины обращения / Е. С. Хованская, О. В. Праченко // Научный журнал КубГАУ. – 2014. – № 99 (05). – С. 1–13.

Отримано: 21 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: kachur_mira@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-26-28

Zaboltnova M. Acronyms and abbreviations as a part of the internet slang and their role in saving speech efforts in the process of communication in the chatspeaks / M. Zaboltnova // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 26–28.

УДК: 81'37

Myroslava Zaboltnova,
National Academy National Guard of Ukraine, Kharkiv

ACRONYMS AND ABBREVIATIONS AS A PART OF THE INTERNET SLANG AND THEIR ROLE IN SAVING SPEECH EFFORTS IN THE PROCESS OF COMMUNICATION IN THE CHATSPEAKS

The article is devoted to the analysis of acronyms and abbreviations as a part of the Internet slang and to the highlighting of the way they influence the development of the language. It underlines the specificity of acronyms and abbreviations in the process of communication in so called chatspeaks in the Internet and their possibility to assimilate and transform in accordance to the needs and rules of the target languages. The article examines the key aspects of acronyms' and abbreviations' changes in the process of live language developing due to the communication of English-speaking Internet users from the countries all over the world. It includes the comparison between the English and the Ukrainian variants and equivalents of addressing to the speaker in the process of Internet communication in social networks, chats and discussion boards. The article puts a stress on the importance of a context understanding and adequate interpreting due to the situations when some acronyms as well as abbreviations have more than one meaning which can be completely lexically opposite to the needed one. It presents not only examples and variants of possible acronyms and abbreviations but also highlights the transformations which have had a place due to the language development. The article works out the most widely used acronyms and abbreviations of the Internet slang in two languages – English and Ukrainian and provides numeral examples on the similarities in sounding forms of some units and differences in their actual form in the target language. It underlines the reasons of the Internet slang usage and the necessity of scientific researches of this field due to the relevance of the studies turned to the Internet communication including acronyms and abbreviations as well which help to form trendy and popular ways of chatspeaks.

Key words: Internet, Internet acronyms, acronyms, abbreviation, communication, slang, language development, source language, target language, social networks, chats and discussion boards, chatspeak.

Мирослава Василівна Заботнова,
Національна Академія Національної гвардії України, м Харків

АКРОНИМИ ТА АБРЕВІАТУРИ, ЯК ЧАСТИНА МЕРЕЖЕВОГО СЛЕНГУ ТА ЇХ РІЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ МОВНИХ РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ У МЕРЕЖЕВИХ ЧАТАХ

Стаття присвячена дослідженню акронімів та аббревіатур, як частини сленгу інтернету та висвітлює шляхи їх впливу на розвиток мови. Вона підкреслює особливості акронімів та аббревіатур у процесі комунікації у так званих чатах у мережі інтернет та їх можливості асимілювати та трансформуватися згідно з потребами та правилами країн, які не є англомовними. Стаття розглядає ключові аспекти змін акронімів та аббревіатур у процесі розвитку мови через спілкування англомовних інтернет користувачів з країн усього світу. Вона включає порівняння англійських та українських варіантів перекладу фраз звернення до мовця у процесі спілкування у мережі інтернет, яке включає комунікацію у соціальних мережах, чатах та форумах. Також стаття наголошує на важливості повного розуміння контексту через ситуації, коли деякі акроніми і аббревіатури мають більше одного значення, і які можуть повністю відрізнитися від потрібного варіанту тлумачення.

Ключові слова: інтернет, акроніми, акроніми інтернету, аббревіатура, комунікація, спілкування, розвиток мови, мова джсерела, мова перекладу, соціальна мережа, чат, форум.

Мирослава Васильевна Заботнова,
Национальная Академия Национальной гвардии Украины, г. Харьков

АКРОНИМЫ И АББРЕВИАТУРЫ, КАК ЧАСТЬ СЕТЕВОГО СЛЕНГА И ИХ РОЛЬ В СОХРАНЕНИИ РЕЧЕВЫХ РЕСУРСОВ В ПРОЦЕССЕ ОБЩЕНИЯ В СЕТЕВЫХ ЧАТАХ

Статья посвящена изучению акронимов и аббревиатур, как части сетевого сленга и описывает пути их влияния на развитие языка. Она подчеркивает особенности употребления акронимов и аббревиатур в процессе общения в, так называемых, чатах сети интернет и их возможность ассимилировать и трансформироваться согласно с потребностями и правилами стран, которые не являются англоязычными. Статья рассматривает ключевые аспекты изменений акронимов и аббревиатур в процессе развития языка путем общения англоязычных интернет пользователей из стран по всему миру. Она включает в себя сравнение английских и украинских вариантов фраз обращений к говорящему в процессе общения в сети интернет, которое включает коммуникацию в социальных сетях, чатах и форумах. Также статья делает ударение на важности полного понимания контекста из-за ситуаций, когда некоторые акронимы и аббревиатуры имеют большее одного значения, которые могут полностью лексически отличаться от нужного варианта толкования.

Ключевые слова: интернет, акронимы, сетевые акронимы, аббревиатура, коммуникация, общение, развитие языка, язык источника, язык перевода, социальная сеть, чат, форум.

Nowadays a big amount of philological researches are devoted to the understanding and analysis of the communication, moreover to the live communication via the Internet which is easy to be accessed because of numeral modern devices which brightly show the high level of technological progress. As the interest in the youth communication including the Internet chatspeaks grows up many scientists keep this field under the research. There are such scholars as Chumak L., Crystal D., Kyrychenko O., Makarov M. [4; 6; 1; 2] and many others who make studies on the fields of linguistics analyzing communication on all the possible aspects. It is necessary to underline that the more we communicate on the Internet the more users influence the languages of other countries

and the more we are influenced by these changes, because the live communication has a huge impact on the language development. This article is devoted to such phenomena as *Internet slang* including *acronyms* and *abbreviations* which are very popular among the youth and the Internet users as well.

The actuality of this article is determined by the spreading of Internet communication which has come up to every level of society, every profession, age and gender. Many scientific works are devoted to the English Internet slang, but today in times when the Ukrainian-speaking users have activated themselves – the need in the research which includes the fundamental aspects of the Ukrainian acronyms and abbreviations used in a huge system of Web has grown up. The goal of the article is to highlight the specificity of using the acronyms and abbreviations in the process of communication via the Internet including social networks, chats and discussion boards, to compare the levels of development of these phenomena in two languages – Ukrainian and English and to present the key aspects of influence which is committed towards the Ukrainian language.

Mostly you are in the web following two goals – the first one to share information and the second one to learn something new. This article is mainly based on the first group of Internet users. Every time you start your communication via the Internet you try to share as much information as possible and to show your attitude to the various publications of your «friends» and «followers» whether you are limited in time or simply have no desire to type long phrases. Communicating or having so called «chatspeak» you stop monitoring the time but still want to be in touch not for a long. In such case the Internet speaker uses *Internet acronyms and abbreviations*, which easily help to show the emotional state or reaction to news of others and help the Internet users to save time saving speech efforts. They give a possibility to a co-speaker to understand one another from the first sound, they are used not only to mark the words, word phrases but also the whole sentences. In the Internet texts there are specific forms of shortening (substitution of a word or its part by the homonymous due to the sound letter or even by the number) which help to save your time spending on the Internet and increase the text's expressivity [3, p. 298].

Talking about the development of the chat live language we should remember that it would be impossible without trendy social networks, numeral chats and discussion boards such as Twitter, Facebook, Ask, WhatsApp and many others. Almost every live chat or Internet message exchanging program use acronyms and abbreviations because it makes the communication easier and more informal. But before looking deeper inside the nature of Internet acronyms and abbreviations, their influence and meaning transformations on the source language as well as the target language it is necessary to see the main differences between the concepts «acronym» and «abbreviation». So, Crystal D. insists on the determining the concept «acronym» as abbreviation which is formed from its first letters and can be read as alphabet sounds (BBC, EEC), as well as in the accordance to the rules of orthoepy (NASA, NATO) [6]; but, according to the Oxford Primary Dictionary we can understand «acronym» as a word or name that is formed from the first letters of other words [7, p. 5] and «abbreviation» as a word or group of letters that is shorter form of something longer [7, p. 1]. So, acronyms are pronounceable words (*CU* – see you) when the abbreviations are mostly used in written form and are meant as a whole unit (*2moro* – tomorrow, *approx.* – approximately).

Trendy Internet communication enlists thousands of acronyms and abbreviations. Some of them are more popular and are widely used as well as others are limited in use due to their professional, age, skills, gender and other specificities which play not the last role in the Internet communication. For instance, most Internet users from all over the world are familiar with such acronyms as *LOL* (Laugh Out Loud), *OMG* (Oh My God), *CU* (See You) and many others. If the second and the third ones are used only in the English-speaking countries or by the English-speaking Internet users and are understandable for them only, the first one *LOL* is clear for every chatspeaker whether he/she speaks English or any other language. The basic meaning for this acronym, which has already come to life in live oral communication, is based on the desire to show speakers' «laughing emotion» on the publication or situation. Some languages have transformed and developed the meaning of *LOL* as the work's answering has shown out. For instance, in the Ukrainian language this acronym does not mean only «funny» and «amusing» but also serves as an answer to the extraordinary and unexpected ending of the situation, moreover in the Indian language the same acronym has another meaning in addition and serves as a response to the situation when someone's joke fails down or cracks. So, as we can see, the situation when the acronym becomes a separate word may have place and being influenced by the rules and needs of other (not the source one) languages it may transform the meaning as well. Also this acronym has become the basis for other units which are widely used. They are – *Look of Love* «погляд сповнений кохання» describes the person's look which is full of love, *Lots of Love* «море кохання» or «безмежне кохання» describes the desire to show someone's strong feeling of love, *Love of Life* «вічне кохання» or «кохання на все життя» describes the immortality of the feeling of love, *Lots of Laughs* «сміятися без зупину» describes the high emotional state and the strong desire to laugh, etc [5]. But, due to the efficient limited development of the Ukrainian-speaking Internet using of acronyms and abbreviations there is not any possibility to find appropriate equivalents of their rendering in the target language as acronyms and abbreviations.

In the process of chatspeak some acronyms can be fully or partially changed, that we can see in *CU* which comes from *See You* but has completely substituted the first letters of the basic words in accordance with the sounding form not with the written one. It is quiet important to put a stress on a fact that the word «you» almost always turns into the *U* at the numerous chatspeaks. That can pose some difficulties in its understanding by users who are not English-speaking or who are only on their way of learning.

The basic principle for acronyms and abbreviation in the Internet – it is not necessary to understand the words hidden in the depth of letters but to know the meaning of the whole unit. Many people know the international organizations such as *NATO*, *WTO*, *WHO*, *UNESCO*, *UNICEF* [5] and others (even if their knowledge of the English language is limited) but only a few of them know how to interpret these acronyms and abbreviations letter by letter. So, translation in these cases does not play a fundamental role, but different target languages may have their own variants and equivalents of these units. If we look closer at the international names mentioned earlier then we will understand that some of them have the same sounding form in the target language but may completely differ in the words' translation. *NATO*, *UNESCO* and *UNICEF* [5] in the Ukrainian sound the same – *HATO*, *ЮНЕСКО* and *ЮНІСЕФ* but almost all of them differ in rendering *HATO* stands for «Північноатлантичний альянс», *ЮНЕСКО* stands for «Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури» and *ЮНІСЕФ* «Дитячий фонд ООН». As the examples show the higher is the level of organization's popularity the more chances that it would be used in the target language unchanged in the sounding form but it is still impossible to have the same lexical form as it is in the source language. But that is for international organizations which are heard everywhere and understandable in every language but what about the acronyms and abbreviations

which are used only in the English-speaking countries and among English-speaking Internet users? It is possible to find some full equivalents which in the source language as well as in the target language are represented by acronyms and abbreviations. The first and the most widely used are ones which serve for greetings, thanking and byes as well.

Chatspeak may start from various phrases, the most common are – «good morning», «how are you», etc. *GM* [5] is used for «good morning». But it is important to keep in mind that the meaning of acronyms and abbreviations should be understood in accordance with the context because, for instance, *GM* may have completely different meanings – «genetically modified», «general motors», «general manager» and tens of others. *How RU* or even *HAY* [5] – if the first variant does not have any common meanings the second one has some other meanings such as «Helping America's Youth» (that is at-risk youth support program), etc. The second but not less important is to say «thank you» or «thanks» these phrases have many variants of being used in chatspeak as abbreviations such as *TY*, *THNX*, *TNX*, *TQ* and *THS* [5]. Some of them have other variants of interpretations and also have to be caught, understood and answered to in accordance with the context. For instance, *TY* is also the name of a popular American online shop which sells toys for children, *THS* has tens of meaning which mostly apply to the proper names of places and can stay for a word «thousand». Talking about the English variants of thanking someone we can add that the Ukrainian-speaking Internet users have their full equivalent which is widely used in the social networks – *ДЯК*, which is formed from the word «дякую».

Many of the Ukrainian acronyms and abbreviations are made on the basics of the English ones and they keep the same meaning and the sounding form but the structure of the units is formed due to the alphabet of the target language. These acronyms and abbreviations are – *кк* which comes from the English «Ok», *плз* is formed from the word «please» and keeps its consonants writing them in the target language; the English Internet slang also has the acronym with the same meaning and original word «please» – *PLS* and *PLZ* [5] (the second one is formed due to the sound form), *лвл* this unit is formed from two words and contains the first letters of each of them «no problems», *лвл* in this case situation with the consonants repeats «level» – this word has found itself in the English-speaking chatspeaks as *LVL* [5], *млд* this unit leaves as well as some of mentioned above only three consonant letters from the English «million», but as well that can be interpreted as the unit which comes from the Ukrainian word with the same meaning «мільярд». But still there are some examples of the acronyms and abbreviations which are formed on the basics of the Ukrainian words and phrases – *тчн* «точно» which means «exactly», *хз* «хто знає» which means «who knows» this unit has close variant in the English Internet slang *WK* [5] which comes from «who knows» but it is used very frequently and there is another one which is in a wide use *WTHK* [5] which is formed from «Who The Hell Knows», *мо* «можливо or можна» which means «maybe or may/can» this unit as well as the next one also has its own variant which is used in the English chatspeak *Mb* which comes from «maybe», *мб* «може бути» which means «maybe/probably», *та* «так» which means «yes» and in the English Internet slang it sounds like *Y*, *млд* «молодец» which means «good on you/well done», «well done» can be said with the help of *WD* and «good on you» as *GOU* [5]. As it is possible to see from the proposed examples the biggest quantity of acronyms and abbreviations are formed with the help of the first two or three letters of a word (*INT* – International), using the first letter of each word of a phrase (*WTH* – What The Hell) and finally with the help of all or some consonants of a word (*PRS* – partnership).

It is impossible to avoid the phenomenon when the acronyms formed with the help of numerals. They become a part of words and entered the Internet slang on the new level of communication, these numbers contain their sounding form as well as a written one, but in the connection with the letters they create new units. For instance, 2 as to/too – *2morrow* (tomorrow), *2night* (tonight), *B2W* (back to work), *2BH* (to be honest) and many others, 4 as for/four – *4U* (for you), *4get* (forget), *4ever* (forever), 8 as eight – *8* (ate), *L8R* (later); some acronyms contain even symbols, for instance – *?4U* (question for you) as in the sentence: «It's my ?4U». Comparing to the English Internet slang the Ukrainian one can not present usage of numerals and symbols in acronyms' and abbreviations' forming, only few examples are available for now – *7я* (сім'я) – a family, *40ка* (сорока) – a magpie and *ак3са* (актриса) – an actress and some others.

Besides the units which are introduced in the Internet and in the process of communication serves more as informal phrases, there are also acronyms and abbreviations which can be used in both types of communication – formal and informal. Mostly they are used to introduce the words of Latin origin. Let's look through some of them. «For example» – *eg* [exempli gratia], «that is, namely, in other words» – *i.e.* [id est], «against someone» – *vs.* [versus], «and so on» – *etc.* [et cetera]. These units we can see in official letters as well as in the process of «chatting». They are widely used without any limits connected with age or the level of users' skills in the Internet communication.

To sum up it is important to put a stress on the fact that Internet acronyms and abbreviations serve as the key mechanism of saving time spent on the speech efforts. Nowadays Internet communication is an essential and valuable part of life whether he/she is nineteen or ninety, a teacher or an engineer, the Internet is all over the society. Internet acronyms and abbreviations in the English language are bigger in quantity and are more used due to the high development of the Internet sphere and the social networks. The Ukrainian Internet acronyms and abbreviations have been starting entering the social networks for three or four years due to the situation in the country and the high step towards the nationalization of all spheres of living including the Internet.

Using the Internet slang every should keep in mind the context and the specificity of communication, if some units are allowed in the official style others are strongly forbidden due to the emotional marking or to the words' expressivity.

Literature:

1. Кириченко О. А. Новації у мові комп'ютерних користувачів / О. А. Кириченко // Філологічні трактати. – 2010. – Т. 2. – № 3. – С. 51–55.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДК «Гнозис», 2003. – 280 с.
3. Сидорук Г. І. Інтернет-скорочення як засіб мовної економії / Г. І. Сидорук // Філологічні студії. – 2015. – Вип. 14. – С. 298.
4. Чумак Л. М. Складноскорочені слова як особливий клас слів у сучасній англійській мові / Л. М. Чумак // Вісник Житомирського державного університету. – 2008. – С. 212–215.
5. Acronym Finder, [Electronic recourse]. – Access mode : <http://www.acronymfinder.com>.
6. Crystal D. An Encyclopedic Dictionary of Languages / D. Crystal. – London. : Penguin Books Ltd., 1994. – 313 p.
7. Oxford Primary Dictionary. – India. : Oxford University Press. – 2006. – 488 p.

Отримано: 25 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 27 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: irmaand@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-29-33

Андрущенко І. О. Просодичне оформлення інавгураційних і партійних промов збудливими акцентуованими особистостями / І. О. Андрущенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 29–33.

УДК: 811.111'34(045)

Ірина Олександрівна Андрущенко,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНАВГУРАЦІЙНИХ І ПАРТІЙНИХ ПРОМОВ ЗБУДЛИВИМИ АКЦЕНТУЙОВАНИМИ ОСОБИСТОСТЯМИ

У статті представлено результати експериментально-фонетичного дослідження особливостей просодичного оформлення інавгураційних і партійних промов, актуалізованих збудливими акцентуованими особистостями. Висвітлено специфіку просодичної організації трьох структурних частин цього типу промов. Установлено інваріантну інтонаційну модель реалізації інавгураційних і партійних промов політиками із збудливою акцентуацією характеру.

Ключові слова: Інавгураційні і партійні промови, збудливі акцентуовані особистості, просодичне оформлення політичних промов, інваріантна інтонаційна модель.

Ирина Александровна Андрущенко,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ПРОСОДИЧЕСКОЕ ОФОРМЛЕНИЕ ИНАВГУРАЦИОННЫХ И ПАРТИЙНЫХ РЕЧЕЙ ВОЗБУДИМЫМИ АКЦЕНТУИРОВАННЫМИ ЛИЧНОСТЯМИ

В статье представлены результаты экспериментально-фонетического исследования особенностей просодического оформления инавгурационных и партийных речей, актуализированных возбудимыми акцентуированными личностями. Продемонстрирована специфика просодической организации трех структурных частей речей этих типов. Установлена инвариантная интонационная модель реализации инавгурационных и партийных речей политиками с возбудимой акцентуацией характера.

Ключевые слова: Инавгурационные и партийные речи, возбудимые акцентуированные личности, просодическая организация политических речей, инвариантная интонационная модель.

Iryna Andrushchenko,
Kyiv National Linguistic University, Kyiv

PROSODIC ORGANIZATION OF INAUGURAL AND CONVENTIONAL SPEECHES BY IMPULSIVE ACCENTUATED PERSONALITIES

The article highlights the results of the experimental phonetic study in prosodic organization of inaugural and conventional speeches delivered by the politicians with the impulsive accentuation of their character. The increasing interest in the study of the prosodic peculiarities of public political speeches in general and in the inaugural and conventional in particular is predetermined by the role of their presenters due to the fact that the specific psychological features of their personality greatly influence the produced speech on all levels of language. The conducted complex investigation of the prosodic components of the inaugural and conventional speeches actualized by the speakers with the impulsive accentuation of their character presupposes four key stages: 1) the determination of the character accentuations of the politicians whose speeches are analyzed; 2) the selection of the material with the following study whether the sounding of the speeches is natural, the pragmatics of them and structural parts of the texts under consideration; 3) auditory analysis of the selected speeches by the phoneticians; 4) the linguistic interpretation of the received data.

The obtained results of the auditory analysis reveal the specificity of the prosodic organization of the inaugural and conventional speeches' three structural parts. And the invariant intonation model of realizing political speeches by language personalities with the specified accentuation of their character is given.

Key words: public political speech, impulsive accentuated personalities, political speeches' prosodic organization, inaugural and conventional speeches, invariant intonation model.

Політика в сучасному бурхливому світі відбивається у розвитку практично всіх сфер людського життя, оскільки вона впливає на перебіг більшості економічних, культурних, освітніх та інших процесів. Зрозумілою при цьому є і роль у формуванні та протіканні згаданих процесів, яку відіграє особистість політичного діяча як безпосереднього виконавця суспільної волі, що, за рахунок використання типових інтонаційних моделей політичного мовлення [2; 4; 7, 9] має переконувати своїх виборців у правильності їхнього вибору, або спонукати їх до певних дій.

Добре відомо, що саме раціональне використання типових інтонаційних моделей політичного мовлення (їхніх варіантних реалізацій, віднесених до прагматичного спрямування промов або до їхніх композиційно-структурних частин, які, зазвичай, актуалізуються у межах традиційного інваріанту просодичного оформлення такого виду промов, забезпечує необхідний сугестивно-комунікативний вплив [6].

Цим і зумовлена актуальність експериментально-фонетичних досліджень специфіки просодичного оформлення політичних промов взагалі та інавгураційних і партійних зокрема. І хоча останнім часом лінгвістична наука приділяє достатньо уваги вивченню закономірностей взаємодії засобів усіх рівнів мови в актуалізації політичних промов, водночас в обсязі зазначеної проблеми не знайшло свого кінцевого вирішення питання впливу кожного конкретного типу акцентуації характеру політика на просодичне оформлення ним інавгураційних і партійних промов.

Тому метою нашого дослідження є встановлення специфіки просодичного оформлення інавгураційних і партійних промов, актуалізованих політичними діями збудливої акцентуації характеру.

Розробленими у зв'язку з цим програмою і методикою започаткованого нами експериментально-фонетичного дослідження інавгураційних і партійних промов збудливих акцентуованих особистостей передбачалося послідовне виконання таких його етапів: 1) визначення типу акцентуації характеру політичних діячів, промови яких досліджуються; 2) добір мовленнєвого матеріалу, встановлення природності його звучання, визначення прагматичної спрямованості та структурно-композиційного членування тексту промов; 3) проведення аудитивного аналізу промов аудиторіями-фонетистами; 4) лінгвістична інтерпретація результатів аудитивного аналізу.

На першому етапі аудиторам, що мали професійну психологічну підготовку шляхом аналізу психологічних особливостей британських прем'єр-міністрів та американських президентів другої половини XX століття пропонувалося на основі відповідного експертного зіставного аналізу додаткових матеріалів (аудіо-, відео-, фоно- та фотоматеріалів промов, біографій, текстів промов, зразків почерку і підписів) [див. 1, с. 335], виокремити осіб, які є представниками групи зі збудливою акцентуацією характеру. Другий етап було спрямовано на добір мовленнєвого матеріалу (інавгураційні й партійні промови політиків, відібрані за результатом виконання попереднього етапу), а також на встановлення природності звучання промов та визначення прагматичної спрямованості та структурно-композиційного членування їхніх текстів. Третій етап охоплював традиційні процедури [5] аудитивного аналізу і реєстрації його результатів. На четвертому етапі передбачалося здійснення лінгвістичної інтерпретації результатів аудитивного аналізу, їхнє узагальнення та вербальний опис експериментально встановлених варіантів, а також інваріанту актуалізацію інавгураційних й партійних промов збудливих акцентуованих особистостей.

За результатами аналізу експериментального матеріалу інформантами-психологами було встановлено, що до промов збудливих акцентуованих особистостей слід віднести політичні промови 37-го американського президента Річарда Мілгуса Ніксона, 38-го президента Джеральда Рудольфа Форда й 41-го президента Джорджа Герберта Вокера Буша.

Аудитивним аналізом та опрацюванням додаткового експериментального відео- та аудіоматеріалу було встановлено, що типовими ознаками мовлення збудливих акцентуованих політиків слід вважати помірний темп, наявність великої кількості довгих пауз, дрібний поділ висловлень на синтагми-інтоногрупи, чіткість вимовляння, виокремлення наголосом семантично найвагоміших слів, помірну гучність з тенденцією до її підвищення, що пов'язувалося інформантами з високим ступенем контролю мовця його поведінки. При цьому відзначалася практична відсутність міміки; надзвичайно стримані жести. Разом з тим, незважаючи на жорсткий самоконтроль мовців над своєю поведінкою, помітними під час публічних виступів були мимовільні посипування м'язів обличчя, дрібні рухи руками, погойдування й переминання з ноги на ногу, які вказує на збудливість, енергійність, активність і високий психоемоційний потенціал політика.

Зважаючи на це, для дослідження специфіки просодичного оформлення публічного політичного мовлення Р. Ніксоном, Дж. Фордом і Дж. Бушем як мовцями зі збудливою акцентуацією характеру було обрано такі їхні промови: інавгураційні й програмні (під час яких на з'їзді Республіканської партії політики офіційно висловили свою згоду стати кандидатами на пост президента країни). Слід зазначити при цьому, що обрані промови є схожими за своєю жанровою приналежністю [8; 10, с. 205] та структурно-композиційним членуванням (вступна, основна й заключна частини) [3, с. 99].

Сформований таким чином масив експериментального матеріалу було надано для аналізу інформантам-носіями англійської літературної мови. У ході подальшого проведення цього етапу дослідження експерти встановили, що запропонований мовленнєвий матеріал має високий ступінь природності звучання публічних політичних промов, виголошених в офіційній обстановці для багаточисельної аудиторії. Окрім того, було визначено, що досліджуваним промовам властивим є однакове комунікативно-прагматичне навантаження їхніх частин, а саме: подяка у вступній частині за висловлену політикові довіру: *I am honored by your nomination, and I accept it (applause) with pride, with gratitude, and with a total will to win a great victory for the American people* (Дж. Форд); *I accept your nomination for President. I mean, I mean to run hard, to fight hard, to stand on the issues – and I mean to win* (Дж. Буш), переконання виборців у правильності обраного лідером майбутнього шляху політичного й економічного розвитку країни в основній частині: *In pursuing our goals of full employment, better housing, excellence in education; in rebuilding our cities and improving our rural areas; in protecting our environment and enhancing the quality of life--in all these and more, we will and must press urgently forward* (Р. Ніксон); *For the next four years I pledge to you that I will hold to the steady course we have begun* (Дж. Форд) й обіцянка самовідданно працювати на благо Америки у заключній частині *Let us pledge together to make these next four years the best four years in America's history, so that on its 200th birthday America will be as young and as vital as when it began, and as bright a beacon of hope for all the world.* (Р. Ніксон); *I now solemnly reaffirm my promise I made to you last December 6: To uphold the Constitution; to do what is right as God gives me to see the right; and to do the very best I can for America* (Дж. Форд).

Результати проведеного аудитивного дослідження свідчать про типові реалізації вступної частини інавгураційних і партійних промов, виголошених збудливими політичними діячами в урочистій обстановці для багаточисельної аудиторії у середньому (68,15%) і розширеному (24,78%) тональних діапазонах, з помірною гучністю (76,99%) й помірним темпом (69,91%) з тенденцією до сповільнення (25,67%) з домінуванням перцептивних (41,67%) і середніх пауз (24,99%), плавному (97,35%) й простому (93,81%) ритмі. Оформлення інтоногруп у цих промовах характеризується високою частотою усічених шкал (53,98%). Наступними за рекурентністю є повні шкали (27,43%) серед яких переважає поступово спадна ступінчаста шкала (45,16%). При цьому, інтоногрупи вступної частини промов здебільшого складаються з двох ритмогруп (53,98%) і мають складний мелодійний контур (78,76%) з переважанням його висхідно-спадного типу (37,01%).

Таке просодичне оформлення вступної частини промов можна проілюструвати таким висловленням:

-I am 'honored by your ↑nomi/nation, |and I ac'cept it | with /pride, ξ with
/gratitude, ξ and with a 'total 'will to /win | a 'great 'victory for the American
people. || [11].

У наведеному прикладі Дж. Форд зазначає, що для нього є великою честю стати кандидатом на пост президента країни, про що свідчить схвильований, розчулений і тремтливий тембр голосу, який віддзеркалює загальний психоемоційний стан мовця, його вдячність, гордість і бажання здобути велику перемогу для американців. У цілому, висловлення реалізується в розширеному тональному діапазоні, у зоні підвищеної гучності на тлі сповільненого темпу. Ініціальна інтоногрупа висловлення (*I am «honored by your nomination»*), оформлена за допомогою спадної ступінчастої шкали з перерваною поступовістю у поєднанні із середньо-підвищеним висхідним термінальним тоном, реалізованим у зоні малої швидкості зміни його руху. Така просодична організація ініціальної інтоногрупи свідчить про високу емоційну напругу мовця, його ширшу вдячність за висловлену йому виборцями довіру. При цьому семантично вагоме слово *nomination* виокремлюється за допомогою спеціального підйому, що додатково акцентує увагу аудиторії на значущості події для країни.

Наступна інтоногрупа висловлення (*I and I accept it*) у якій політик дає згоду стати кандидатом на пост президента реалізується в середньому тональному діапазоні, у зоні помірної гучності та сповільненому темпі. При цьому інтоногрупа оформлюється середньо-підвищеним спадним термінальним тоном, актуалізованим з великою швидкістю зміни його руху, що надає звучанню фрагмента ширості, вагомості, урочистості та вказує на впевненість мовця у його здатності успішно очолити країну.

Інтоногрупи *with pride, with gratitude, and with a total will to win a great victory for the American people* актуалізуються в розширеному тональному діапазоні, з підвищеною гучністю, у сповільненому темпі та плавному простому ритмі при чергуванні інтоногруп, у яких відсутня шкала з інтоногрупами з повними спадними ступінчастими шкалами. Така інтонаційна організація вказує на глибоке усвідомлення політиком покладеної на нього електоратом відповідальності та бажання досягти для країни максимального рівня розвитку в політичній та економічній сферах. Інтоногрупи *with pride, with gratitude, and with a total will to win* оформлені за допомогою середньо-підвищеного висхідного термінального тону в зоні малої швидкості зміни його руху, розширених негативних тональних інтервалів на стику інтоногруп, що сприяє приверненню уваги слухачів до висловлених слів, передаючи емоційний стан мовця.

Основній частині інвагуаційних і партійних промов збудливих акцентуєваних особистостей порівняно зі вступною частиною властиве незначне зменшення реалізації висловлень у зонах середнього тонального діапазону (61,50%) та суттєве зростання частоти розширеного (30,75%). Значно змінюється гучність вимовляння: практично у двічі знижується помірна гучність (47,59%) і спостерігається значне зростання підвищеної (з 18,58% у вступній частині промов до 41,18% в основній частині), що зумовлено переходом мовця до виголошення ключових питань його майбутньої політики. Дещо сповільнюється й темп виголошення промов (71,66%) при зростанні частоти прискореного (8,29%) за рахунок зменшення частоти сповільненого (20,05%) темпу, що слугує маркером викладу основних пунктів програми дій. Характерним для цієї частини промов є зростання кількості перцептивних (57,14%) і коротких пауз (26,82% порівняно із 16,76% у вступній частині) на тлі зменшення частоти середніх (13,94) і довгих (2,09) порівняно зі вступною частиною. Щодо ритму основної частини промов, то слід зазначити, що зменшується частота функціонування звичайного ритму (94,92) і, відповідно, у зіставленні зі вступною частиною, зростає відсоток стакатоподібного (5,08), який сигналізує про емоційне наголошення найважливіших завдань подальшої роботи. Разом з тим, відбуваються зміни у дистрибуції типів шкали, а саме: в основній частині промов зростає кількість інтоногруп де шкала відсутня (з 18,59% до 27,27%) за рахунок значного зменшення усічених (36,10%) і повних (36,63%) шкал. Дрібний поділ висловлень на короткі інтоногрупи сприяє кращому сприйняттю інформації. У межах повних шкалах зареєстровано підвищення частоти спадної ступінчастої шкали з перерваною поступовістю (з 41,94% у вступній частині до 51,82% в основній). Незначно збільшується частота спадних ковзних шкал (з 6,45% у вступній частині до 8,78% в основній), які допомагають виокремити семантично важливі фрагменти промов і у такий спосіб привернути до них увагу аудиторії. Відбуваються зміни й у наповненні інтоногруп ритмогрупами, помітно зменшується кількість інтоногруп, що складаються з двох ритмогруп (36,62%) і суттєво зростає кількість інтоногруп, що складаються з однієї ритмогрупи (23,80%).

Типове інтонаційне оформлення основної частини наочно ілюструє таке висловлення:

*The way to assure maximum growth in America is not by expanding
the functions of government, but by increasing the opportunities for investment
and creative enterprise for millions of individual Americans.* [12].

У цьому висловленні Р. Ніксон декларує основний спосіб досягнення максимального зростання економічного рівня країни за рахунок скорочення функцій уряду заради збільшення можливостей для мільйонів американців інвестувати й створювати власний бізнес. Початковий фрагмент висловлення (*The way to assure maximum growth in America*), оформлений низьким передтактом у сполученні з високим широким спадним термінальним тоном і реалізований у зоні широкого тонального діапазону, сповільненому темпі і підвищеною гучністю, вказує на рішучість політика і його тверде переконання у тому, що це єдино правильний шлях підняття рівня економіки, про що, власне, йдеться у наступній синтагмі (*to assure maximum growth in America*), яка оформлюється за допомогою спадної ступінчастої шкали з перерваною поступовістю (де спеціальний підйом інтенсифікує слово *maximum*) у комбінації із середньо-пониженим висхідним тоном, актуалізованої у розширеному тональному діапазоні, сповільненому темпі з підвищеною гучністю. Окрім того, на тісний семантичний зв'язок між цими синтагмами вказує також наявність між ними перцептивної паузи й нульового міжсинтагмального інтервалу.

У наступному фрагменті висловлення, який привертає особливу увагу слухачів, оскільки інтоногрупа *is not by expanding the functions of government*, оформлена спадною ковзною шкалою у поєднанні із середньо-пониженим висхідним термінальним тоном у комбінації зі сповільненим темпом і стакатоподібним ритмом, дозволяє мовцеві імпліцитно наголосити на надмірній кількості повноважень, сконцентрованих у руках урядовців і, в той самий час, повідомити про наміри їх скоротити.

Останній смисловий фрагмент висловлення, на тісний семантичний зв'язок якого вказує наявність перцептивних пауз між інтоногрупами (*but by increasing the opportunities for investment and creative enterprise for millions of individual Americans.*), актуалізується у середньому тональному діапазоні, сповільненому темпі та зоні помірної гучності. При цьо-

му, інтоногрупа *but by increasing the opportunities* реалізується середньо-підвищеним спадно-висхідним розділеним термінальним тоном, який передає високу емоційну напругу мовця, позаяк для нього надзвичайно важливо переконати простих виборців у здатності уряду збільшити кількість можливостей для населення і необхідності діяти згідно із запланованими етапами покращення його загального добробуту. Фінальна синтагма (*§ for investment and creative enterprise § for millions of individual Americans*) є надзвичайно важливими, оскільки в них детально викладаються можливості, про які йде мова. Саме тому, значний емоційний вплив на аудиторію має функціонування в них стакатоподібного ритму, який покликаний донести цю інформацію до кожного американця. Водночас слід зазначити, що у цьому фрагменті висловлення ключові слова *investment*, *creative*, *millions*, *individual* виокремлені високими спадними тонами, які на тлі ритмомелодійного малюнку інтоногрупи, утворюючи хвилеподібний рух тону в інтоногрупі, дозволяють мовцеві сконцентрувати увагу слухачів на значущості наведених слів.

Актуалізації заключної частини інавгураційних і партійних промов властивим є таке функціонування просодичних засобів: незначно зростає частота середнього діапазону (68,46%) на фоні суттєвого зменшення розширеного (16,15% з 30,75%) тонального діапазону інтоногруп. При цьому значно змінюється гучність виголошення промов, реєструється підвищення помірної (1,94%) і зниженої (16,04%) гучності за рахунок зменшення підвищеної (11,01% порівняно з 41,59% в основній частині). Зберігається тенденція до сповільнення темпу (з 20,05% до 25,38%) та зниження частоти прискореного (з 8,29% до 2,31%). Не знає суттєвих змін ритмічне оформлення заключної частини: реєструється домінування плавного, простого ритму. Щодо функціонування різновидів шкал у заключній частині інавгураційних і партійних промов, цікавим видається майже однаковий розподіл повних, усічених шкал й інтоногруп, де шкала відсутня (31,54%, 38,46% і 30,00% відповідно). При цьому має місце зростання складного висхідно-спадного руху мелодійного контуру (з 45,14% до 57,41%).

Таке оформлення заключної частини згаданих промов проілюструє такий приклад:

'Let us †pledge together | to †make †these †next four years | the †best four years § in A'merica's †history, § so that on its †200th †birthday | A'merica will be as †young § and as †vital § as when it began, | and as †bright a †beacon of hope | for †all the world. || [13].

У наведеному прикладі Р. Ніксон закликає націю урочисто присягнути, що буде зроблено все можливе для того, щоб наступні чотири роки стали найкращими роками в Американській історії, а сама держава, з нагоди свого двохсотріччя, була молодішою і життєздатною, такою, якою вона була на початку свого створення, а також слугувала провідною зіркою надії для всього світу. Так, ініціальна синтагма (*«Let us †pledge together |»*) реалізована у середньому тональному діапазоні, помірних темпі та гучності, плавному, простому ритмі. В аналізованій інтоногрупі наявна спадна ступінчаста шкала з перерваною поступовістю у поєднанні з середньо-пониженим спадним термінальним тоном, що відбиває щиросердечне бажання політика принести урочисту обіцянку разом з народом (про що також свідчить виокремлення слова *pledge* за допомогою спеціального підйому) об'єднати країну заради досягнення поставлених цілей.

Представляючи наміри зробити наступні чотири роки найкращими у історії країни, політик дуже схвилюваний, збуджений, проте сповнений рішучості на що вказують наявні в інтоногрупах аналізованого смислового фрагменту *to †make †these †next four years | the †best four years § in A'merica's †history, §* середньо-підвищені спадно-висхідні термінальні тони у поєднанні з низьким спадним термінальним тоном у наступній інтоногрупі. При цьому акцент на словах *next i †best* за допомогою високого спадного тону свідчить про невідворотність поставленої мети.

Особливої уваги заслуговує фінальний смисловий фрагмент *and as †bright a †beacon of hope | for †all the world. ||*, актуалізований у середньому тональному діапазоні, зниженій гучності, плавному простому ритмі й сповільненому темпі. Перша його інтоногрупа фрагмент *and as †bright a †beacon of hope |* містить спадну ковзну шкалу у комбінації із середньо-пониженим спадним термінальним тоном, реалізованим у зоні великої швидкості зміни руху його руху. Такий інтонаційний малюнок підкреслює важливий статус країни у світі. Щодо фінальної інтоногрупи цього фрагмента *| for †all the world*, то вона має у своєму складі усічену шкалу в поєднанні з низьким спадним термінальним тоном у зоні середньої швидкості зміни його руху. Інтонаційне оформлення цієї інтоногрупи *| for †all the world* покликане справити вплив на аудиторію і переконати її в тому, що місією Америки є слугувати взірцем для наслідування і бути лідером на міжнародній арені.

Таким чином, результати аудиторного аналізу особливостей просодичного оформлення інавгураційних і партійних промов збудливих акцентувань особистостей свідчать, що інваріантна інтонаційна модель оформлення їхнього публічного політичного мовлення складається із: середнього тонального діапазону інтоногруп з тенденцією до його розширення в основній частині, помірному темпу, помірної гучності з її зростанням в основній частині, плавного простого ритму, домінування усічених шкал у вступній та заключній частинах промов і повних в основній з переважанням висхідно-спадного типу мелодійного контуру, наповнюваності інтоногруп здебільшого двома ритмогрупами.

Література:

1. Андрущенко І. О. Психологічний аспект експериментально-фонетичного дослідження публічного мовлення акцентуованих особистостей / І. О. Андрущенко // Наукові записки. – Вип. 89 (4). Серія: Філологічні науки (мовознавство) : У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 332–336.
2. Егорова-Гантман Е. В. Игры в солдатики. Политическая психология президентов / Е. В. Егорова-Гантман. – М: Группа компаний «Никколо М», 2003. – 336 с.
3. Башук А. Структурно-композиційні особливості текстових стратегій (на прикладі інавгураційних промов) / Алла Башук // Стиль і текст. – К., 2008. – Вип. 9. – С. 94–104.
4. Гаврилова М. В. Инавгурационная речь: идеальный проект дела и идейная основа объединения общества / М. В. Гаврилова. // Политическая наука. – 2009. – № 4. – С. 138–156.
5. Калита А. А. Интонация констатирующих высказываний в английской монологической и диалогической речи (экспериментально-фонетическое исследование) : дис. канд. філ. наук : 10.02.04 / Калита Алла Андреевна – Киев, 1984. – 218 с.

-
6. Калита А. А. Речевая манипуляция: определение, функция, механизм реализации / А. А. Калита, Л. И. Тараненко. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 1022. – 2012. – С. 10–18.
 7. Мунхчулуун М. Психоаналитическое направление построения психологического портрета личности в западной психологии [Электронный ресурс] / Мунхцэцэг Мунхчулуун. – Режим доступа : <http://thsp.ru/issues/issue0108/010808.htm>.
 8. Студенкова А. А. Инаугурационное обращение президентов США: конститутивные признаки [Электронный ресурс] / А. А. Студенкова. – Режим доступа : <https://www.scienceforum.ru/2013/18/2108>.
 9. Форманова С. Дикурсивні особливості інавгураційної промови [Електронний ресурс] / С. Форманова, Г. Зарицька. – Режим доступу до ресурсу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1214.
 10. Шейгал Е. И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е. И. Шейгал // Жанры речи. – Саратов, 2002. – № 3. – С. 205–214.

Джерела ілюстративного матеріалу:

11. Ford, G. R. 1976 Republican National Convention Acceptance Address [Electronic resource]. – Access mode : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/august-19-1976-republican-national-convention>
12. Nixon, R. M. 1960 Republican National Convention Acceptance Address [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/richardnixon1960rnc.htm>
13. Nixon, R. M. Second Inaugural Address, January 21, 1957 [Electronic resource]. – Access mode : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-20-1973-second-inaugural-address>

Отримано: 22 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 27 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: violettanaumova2017@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-34-36

Ал Касем В. Ю. Особливості дволітерних графічних комплексів французької мови XIV–XV століть у фонографічному аспекті / В. Ю. Ал Касем // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 34–36.

УДК: 811.133.1'01

Віолетта Юрївна Ал Касем,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ОСОБЛИВОСТИ ДВОЛІТЕРНИХ ГРАФІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ XIV–XV СТОЛІТЬ У ФОНОГРАФІЧНОМУ АСПЕКТІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей фонетико-графічної системи середньовісфранцузької мови XIV–XV століть. Проведено аналіз дволітерних графічних комплексів, які передавали голосні та приголосні звуки. У ході дослідження виявлено ступені відповідності між звучанням та написанням у визначенні основних функцій середньовісфранцузьких диґрафів.

Ключові слова: фонографічна система, графема, дволітерний графічний комплекс, вокалізм, консонантизм.

Віолетта Юрьевна Ал Касем,

Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ОСОБЕННОСТИ ДВУХБУКВЕННЫХ ГРАФИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА XIV–XV ВЕКОВ В ФОНОГРАФИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Статья посвящена исследованию особенностей фонетико-графической системы средньовісфранцузского языка XIV–XV веков. Проведен анализ двухбуквенных графических комплексов, которые передавали гласные и согласные звуки. В ходе исследования выявлены степени соответствия между звучанием и написанием в определении основных функций средньовісфранцузских диґрафов.

Ключевые слова: фонографическая система, графема, двухбуквенный графический комплекс, вокализм, консонантизм.

Violetta Al Kasem,

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

FEATURES OF TWO-LETTERS GRAPHIC COMPLEXES OF FRENCH LANGUAGE IN 14TH–15TH CENTURIES IN THE PHONOGRAPHIC ASPECT

The article is devoted to the research of features in the phonographic system of the Middle French language in 14th–15th centuries. The graphics of this period have undergone certain phonetic changes in the language. Significantly evolved the sound system of the French language. Under the influence of etymologization, the French spelling begins to intensify the introduction of Latin letters of one or another word. Spelling words more and more away from pronunciation, making it difficult to write with extra characters. The changes in vowels and consonants in the speech chain took place as unconscious changes, under the influence of emphasis, which from the verbal into phrasal. One of the components that makes up the phonographic system of the language are two-letters graphic complexes is graphemes. These complexes, consisting of two letters and transmitting a vowel or consonant sound, are defined as digraphs. The analysis of the study found the absence of an absolute correlation between graphic complexes and their sounds. One digraph may correspond to a combination of one or two sounds or correspond to more different phonemes. In turn, one phoneme can be depicted in different letters. In the course of many centuries of development, French writing was constantly subjected to the influence of Latin tradition, which served as a lag behind the live pronunciation. Great difficulty in French spelling brings the preservation of foreign language spelling of borrowed words.

Key words: phonographic system, grapheme, two-letters graphic complex, vocalism, consonantism.

Дослідження особливостей дволітерних комплексів у фонографічному аспекті французької мови XIV–XV століть постійно перебували у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Н. О. Катагощина [3], М. В. Сергієвський [5], Л. М. Скрелина [7], А. Доза [2], В. Г. Гак [1], Г. Г. Крючков [4], Сидельникова Л. В. [6], А. Brachet [8], N. Catach [9]), оскільки воно розкриває специфіку становлення графічної системи французької мови XIV–XV століть. Представлені вище праці у нашій роботі слугували науковим підґрунтям для виявлення особливостей еволюційного розвитку голосних та приголосних звуків середньовісфранцузької мови, а також для встановлення основних графічних засобів фіксації голосних та приголосних звуків на письмі і їх функціонального навантаження протягом становлення фонетико-графічної системи французької мови.

Актуальність представленого дослідження визначається загальним науковим інтересом до питань розвитку французького вокалізму та консонантизму саме у середньовісфранцузький період, в якому була закладена основа фонетичної системи мови з подальшою її трансформацією, що дає підстави для більш детального дослідження фонографічного інвентаря для передачі голосних та приголосних звуків французької мови.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі фонографічної системи французької мови XIV–XV століть, у встановленні фонографічного інвентаря для передачі на письмі голосних та приголосних звуків середньовісфранцузької мови. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань, як визначення основних дволітерних графічних комплексів середньовісфранцузької мови та їх функціонального навантаження, виявлення ступеня співвідношення між звуками та літерами французької мови.

Об'єктом роботи виступає фонографічна система французької мови XIV–XV століть, а **предметом** дослідження є дволітерні графічні комплекси у звуковій будові середньовісфранцузької мови.

Фонографічна система французької мови зазнала певних фонетичних змін мови у середньовісфранцузький період (XIV–XV ст.). Звуковий лад французької мови значно еволюціонував. Під впливом етимологізації французька орфографія починає

поширено вводити літери латинського походження того чи іншого слова. Орфографія слів все більше віддаляється від вимови, ускладнюючи написання непотрібними зайвими знаками.

Основною структурною одиницею графіки визначається *графема*, яка в сукупності утворює цілу графічну систему. У нашій роботі поняття «графема» визначається як: мінімальна одиниця графічної системи мови, яка, як і будь-який мовний знак, представляє собою єдність означального та означеного [1, с. 12] та як найменша одиниця графіки, яка має фонетичну відповідність і піддається лінгвістичному аналізу і на письмі може бути представлена однією літерою (графом) або сукупністю літер (графів) [9, с. 27]. Середньовісньофранцузька мова широко використовувала графічні засоби (трема, гравіс, акут та седій), коли літера втрачала самостійне фонетичне значення.

Дволітерними графічними комплексами, до складу яких входить дві літери, що передають голосний або приголосний звук є *диграфи* [6]. Диграфи у своїй більшості, а саме ті які відображали голосні звуки, були поліграфами [6, с. 335]. Тобто графема, яка складалася з двох літер (голосних, приголосних чи змішаних) мала більше ніж один звуковий відповідник.

Матеріалом дослідження слугували тексти найвидатніших французьких авторів: *Guillaume de Machaut* (1300–1370); *Jean Froissart* або *Jehan Froissart* (1337–1404); *Eustache Deschamps* (1340–1404/5); *Christine de Pisan* (1364–1430); *Alain Chartier* (1385/90–1430?); *Charles d'Orléans* (1394–1465); *François Villon* (1431–1463?); *Jehan Regnier* (1392 – 1468).

Представлена фонографічна система середньовісньофранцузької мови базується на класифікації дволітерних графічних комплексів таких дослідників, як Г. Г. Крючков [4], та Л. В. Сидельникова [6].

Фонографічний інвентар французької мови XIV–XV століть налічував 51 дволітерний комплекс (диграф), з яких 32 (60 %), що фіксували голосні звуки та 18 (40 %), що передавали приголосні звуки. За результатами проведеного кількісного аналізу встановлено, що дволітерні графічні комплекси мають велику перевагу над іншими типами. Диграфи середньовісньофранцузької мови представляли собою повну варіативність структур:

1. Подвоєння двох однакових літер (3 графеми – **aa**, **ee**, **oo**), які передавали один голосний звук і вимовлялися як один звук або показували голосні у зйнанні були виявлені в поодиноких випадках у середньовісньофранцузькій літературі. Диграф **aa** був відображений в етимологічних написаннях: *Chanaam*, *Baalim*, *aage*, *gaaigna*, *aaisiez*. Незалежно від позиції у слові диграф **ee** відображав звук [e]: *leesce*, *leece*, *deesse*, *cheent*, *avironnee*. Графема **oo** фіксувала закритий [o] у зйнанні і помічена лише в одному слові та похідних від нього: *pooir* > *pooit*.

2. Подвоєння двох однакових приголосних, які вимовлялися як один звук (9 графем – **cc**, **ff**, **ll**, **mm**, **nn**, **pp**, **rr**, **ss**, **tt**). Диграф **cc** був характерний для графіки середньовісньофранцузького періоду як етимологічне написання: *accordez*, *accorder* > від лат. *accordare*; *occie*, *occit*, *occions* > *occire* > від лат. *occidere*; *accueure* > від лат. *accueillir*.

У зазначений період зафіксовано велику кількість написань з графемою **ff**, що фіксує відповідний губно-зубний звук [ff]: *souffris*, *naffiere*, *diffamer* > від лат. *diffamar*, *offrir* > від лат. *offerire* > *offerre*. Графема **ll** набуває значного поширення і більшість написань мають етимологічний характер: *nouvelle* > від лат. *novellus*, *ostellerie*, *belle*. Всупереч етимології слова та для підкреслення якості попередньої голосної у середньовісньофранцузький період застосовувався диграф **mm**: *homme* > від лат. *homo*, *comme*, *emmuree*, *femme*, *flamme*.

У процесі дослідження текстів XIV–XV ст. було виявлено графему **nn**, яка має етимологічний характер, а також використання «гемінантів» (подвоєних літер) для підкреслення якості попереднього голосного звука, що дало змогу розрізнати на письмі якість голосного [P] [6, с. 253]: *Joennes*, *donner*, *prisonnier* > *prison* > від лат. *prensio*, *honnoree* > *honneur* > від лат. *honor*.

Диграф **pp** фіксує переважно етимологічні написання: *supply* > *supplier* > від лат. *supplicare*, *oppinion*, *chappellet*, *apprent*. Графема **rr** має етимологічний характер та використовується з метою надати слову особливого графічного образу: *terre* > від лат. *terra*, *narriere*, *guerredon*.

Етимологічне написання також представляє й диграф **ss**: *passage* > від італ. *passaggio*, *jeunesse*, *adresse*, *vieillesse*, *maitresse*, *repasser*, *assis*, *delaissier*. Середньовісньофранцузька мова застосовувала етимологічні написання з графемою **tt**: *attendre* > від лат. *attendere*, *mettoient* > *mettre* > від лат. *mèttère*, *destraintte*, *contraintte*.

3. Графеми, що складалися з двох голосних літер, які передавали один голосний звук та мали власні фонетичні значення (10 графем – **ai**, **ay**, **eu**, **eü**, **oe**, **ou**, **où**, **ue**, **ui**, **uy**). Оскільки у середньовісньофранцузький період літери **i** та **u** були синонімічними, тому відповідно й графеми **ai** та **ay** виступали графічними синонімами у фіксації відкритого звуку [e]: *maistresse*, *desplaire*, *traistres*, *faisons*; *nay*, *vray*, *aymerions*, *ayme*.

Лабіалізований звук [ö] відображали диграфи **eu** та діакритичний диграф **eü**, який мав широке використання у процесі розвитку французької мови: *serviteurs*, *Jeunesse*, *eust*, *seule*; *maleürée*, *beneüreuse*, *peüst*, *eüreuse*, *aperceü*. Графема **oe** зустрічається у написаннях дуже рідко. Починаючи із середньовісньофранцузького періоду цей графічний комплекс зливається в лігатуру, яка фіксувала лабіалізований звук переднього ряду [ö], наприклад: *proece*, *œil* > від лат. *öculus*.

У середньовісньофранцузький період незалежно від походження графема **ou** стало фіксує звук [u] [6, с. 209]: *mourir* > від лат. *morire*, *retourne* > від лат. *returnar*, *bouche* > від лат. *bücca*, *jour*, *vous*. Відповідний звук [u] також передає диграф **ou**, але він був виявлений лише в одному слові: *où*. У текстах зазначеного періоду лише в одному написанні був виявлений графічний комплекс **ue**, який передавав відкритий звук [ö]: *cuer*.

Диграф **ui** у середньовісньофранцузький період скоротився у напівголосний звук [y] і не змінився протягом всього розвитку французької мови: *ensuit*, *nuît*, *puissance*, *amenuisera*. Характерною рисою графіки того часу виступав графічний комплекс **uy**, який був синонімом сполучення **ui**, наприклад: *luy*, *nuyse*, *n'uy*, *annuy*.

4. Сполучення двох голосних літер, які фіксували декілька голосних звуків та були поліфонічними (6 графем – **au**, **ei**, **ie**, **oi**, **oy**, **oÿ**). Виявлений у середньовісньофранцузьких написаннях диграф **au** відображає відповідний дифтонг [au], наприклад: *aucunement*, *faut*, *haute*. Графічний комплекс **ei** у більшості випадків перетворився у дифтонг [wa] або у відкритий звук [e]: *peine*, *meismes*.

У середньовісньофранцузький період диграф **ie** перетворюється зі старофранцузького дифтонгу [ie] у сполучення звуків [je]. Графема **ie** повільно стягується у закритий звук [e] після м'яких приголосних [n'], [l'] та проривних [š], [ž]: *pieca* > від лат. *pettia*, *legiere*, *arriere*, *chiere*. Графічна система середньовісньофранцузької мови мала характерну особливість, коли літери **i**, **u** та **y**

були синонімічними, тому графеми **oi**, **ou** та **oü** були поліграфами і мали вимову [oe]: *oïcy, quavoir, gloire; moy, soye, oyseux, faisoye, joyeux, jestoye, roy; n'oü, Moÿse, roÿne*.

5. Графічні комплекси, що склалися з двох різних літер, які фіксували приголосні звуки та мали окремі фонетичні значення і прочитувалися як один окремий звук (9 графем – **ch**, **gn**, **gu**, **jh**, **il**, **ph**, **qu**, **th**, **sc**). З початку середньовісського періоду графема **ch** почала відображати проривний звук [ʃ]: *riche, champion, lecherie, chambre, chrestiens*.

Протягом всього розвитку французької графіки існував диграф **gn**, який фіксував м'який середньовісський носовий звук [n']: *craignant, esparagne, acompagnier, pugnist, souviegne, reviegne, enseigne, signourie, ligne*. Графічний комплекс **gu** у XIV–XV ст. почав відображати проривний [g] на початку слів та перед наступною голосною: *guerredonner, orgueil, longuement*.

Сполучення **jh** було зафіксовано тільки в окремих словах іншомовного походження, оскільки це поєднання не є характерним написанням для зазначеного періоду, наприклад: *Jhesucrist, Jhesucrit, Jherusalem, Jheremie*.

Середньовісський диграф **il** фіксував м'яку середньовісську бокову [l'], наприклад: *vueil, travail, soleil, exil*.

Графічним еквівалентом губно-зубного щільного приголосного [f] слугувало сполучення **ph**: *orphelin* > від лат. *orphanus* > від грец. *orphanos, orphanté, pharaon, philosophe*. У написаннях середньовісського періоду, за рахунок появи нових етимологічних слів, став дуже поширеним диграф **qu**, який передавав задньовісський лабіалізований звук [kw]: *quelque, que, conquire, quanque*.

Дволітерний комплекс **th** був зафіксований тільки в окремих словах, зокрема в давньогрецьких та давньоримських іменах і власних назвах. Оскільки це поєднання не є характерним для середньовісського періоду, припускаємо, що дані написання несуть етимологічний характер, наприклад: *Ythier, Balthasar, Mathathias, Thros, Anthonion, Bethulie, thechel*.

Сполучення **sc** було зафіксовано тільки в одному випадку у слові *sçavoir* і похідних від нього. Поєднання графем **s** та **ç**, окрема з яких дає звук [s], настановує на припущення, що поєднання літер **sc** також відповідає звуку [s], наприклад: *sçavoir* > *sçavent, sçayje*.

6. Поєднання двох літер, які відповідали голосному і приголосному та вимовлялися як один звук (13 графем – **am**, **an**, **em**, **en**, **im**, **in**, **om**, **on**, **um**, **un**, **ym**, **ès**, **ez**). У середньовісський період графеми **am**, **an** та **em** почали фіксувати назальний звук [ã] перед приголосною, не змінюючи графіку слів: *trambloie; demandoie, mander, comander; semblant, emport, embrasé, emploie, empesche, empire*. У результаті чого графема **an** втратила вимову носового приголосного **n**. Дволітерний комплекс **en** відображав на письмі назалізований звук [ẽ]: *rencontre, prendre, surprendre, lendemain, pensée, enflambé, entencion*.

У графіці середньовісського періоду починає використовуватися диграф **im** і виступає графічним синонімом графем **in**, графеми **im** та **in** фіксують той самий назальний звук [i], не змінюючи при цьому графічний образ слова: *simplement, impossible, impression, Joachim; prince, chemin, printemps, iniquité*.

Сполучення **om** та **on** виступають графічними відповідниками назалізованого старовісського звука [õ], у середньовісський період графеми **om** та **on** перед приголосною продовжують відображати аналогічний звук [õ] залишаючи графічну форму слів незмінною, лише диграф **on** втратив вимову носового приголосного [n]: *domtereni, complaint, dompté, ombraie; contraint, monde, monstroie*.

Дволітерний комплекс **um** поступово зникає з французької графічної системи XIV–XV ст. Було виявлено лише кілька написань з графемою **um**, яка передавала назальний звук [ũ], наприклад: *humblece*. Графема **un** перед приголосною представляла графічний варіант назалізованого звука [ũ], наприклад: *uncommun*. Диграф **ym** у середньовісській мові передавав носовий звук [ẽ] і фіксував етимологічне написання: *symphonie* > від лат. *symphonia*.

У середньовісській графіці диграф **ez** відображав звук [e] у таких написаннях: *assez, nez*. Дволітерний комплекс **ès** також прочитувався як [e], у зв'язку з випадінням з вимови кінцевих приголосних, окремі приголосні приєдналися з попередньою голосною та утворили нові графічні комплекси – одна голосна та одна приголосна [6, с. 204], наприклад: *près, vuès, adès*. Деякі графеми мали етимологічне походження: *Achillès, Cerès, Herculès* > від лат. *Hercules* > від грец. *Hēraklēs*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У процесі дослідження фонографічних особливостей середньовісської мови виявлено, що фонетико-графічна система французької мови зазнала певних змін. А саме, зміни голосних та приголосних в мовленнєвому ланцюзі проходили як несвідомі зміни, під впливом наголосу, який зі словесного перетворився у фразовий. Однією зі складових, які становлять фонографічну систему мови є дволітерні графічні комплекси. Дані комплекси, що складаються з двох літер та передають голосний чи приголосний звук, визначаються як диграфи. Аналіз дослідження встановив відсутність абсолютного співвідношення між графічними комплексами та їх звучанням. В процесі багатовікового розвитку французька писемність постійно зазнавала впливу латинської традиції, що і слугувало відставанням від живої мови. Велику складність у французьку орфографію вносить збереження іншомовного написання запозичених слів.

Література:

1. Гак В. Г. Французская орфография / В. Григорьевич Гак. – М. : КомКнига, 2006. – 240 с.
2. Доза А. История французского языка / А. Доза ; [пер. с франц. Е. Н. Шор]. – М. : Изд-во иностр. лит., 2003. – 471 с.
3. Катагощина Н. А. История французского языка: учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / Н. А. Катагощина, М. С. Гурычева, К. С. Аллендорф. – М. : Высшая школа, 1976. – 319 с.
4. Крючков Г. Г. Универсальность французской графики / Г. Г. Крючков // Мовні і концептуальні картини світу : 36. наук. пр. КНУ. – К. : Логос. – 2001. – Спеціальний випуск. – С. 199–202.
5. Сергиевский М. В. История французского языка / М. В. Сергиевский. – М. : Учпедгиз – 1938. – 295 с.
6. Сидельникова Л. В. Фонография та идеография французского письма IX начала XXI столетия : Монография / Л. В. Сидельникова. – К. : КНЛУ – 2012. – 512 с.
7. Скрелина Л. М. История французского языка / Л. М. Скрелина, Л. А. Становая. – М. : Высшая школа – 2001. – 457 с.
8. Brachet A. An etymological dictionary of the french language / A. Brachet [translated by G. W. Kitchin]. – Oxford : Clarendon press, 1873. – Quatorxième édition. – 542 p.
9. Catach N. Histoire de l'orthographe française / N. Catach, Renée Honvault, Irène Rosier-Catach. – P. : Champion, 2001. – 425 p.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 28 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: o.baiteriakov@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-37-40

Байтерякова Н. Ю. Концепція підручника з курсу «лінгвокраїнознавство» як складова формування англомовної комунікативної компетентності / Н. Ю. Байтерякова, О. З. Байтеряков, Є. О. Байтеряков // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 37–40.

УДК: [378.091.33:811.111-028.16]:005.336.2

**Наталія Юрївна Байтерякова,
Олег Зуфарович Байтеряков,
Євген Олегович Байтеряков,**

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА З КУРСУ «ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО» ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглядається концепція та зміст авторського підручника «Лінгвокраїнознавство. Велика Британія», який вийшов друком у 2017 р., а також особливості його застосування для формування англомовної комунікативної компетентності студентів філологічних факультетів.

Підручник складається з 8 розділів, їх послідовність, структура і зміст відповідають навчальній програмі даного курсу для університетів. Теоретична частина розділів містить автентичні англійські тексти, які адаптовано з метою професійно орієнтованого навчання англійської мови. Практичні частини розділів складаються з 7-8 завдань, спрямованих на розвиток творчої мовленнєвої діяльності студентів, формування вміння самостійно аналізувати країнознавчу літературу, використання набутих знань для висловлювання своєї думки. Для визначення студентами рівню засвоєння теми наприкінці кожного практичного блоку наведено тести для самоперевірки теоретичних знань і тести, спрямовані на роботу з тематичною лексикою. Підручник стане в нагоді як студентам профільних спеціальностей, так і тим, для кого англійська не є основною іноземною мовою.

Ключові слова: лінгвокраїнознавство, комунікативна компетентність, міжкультурна комунікація, фахові компетентності.

**Наталья Юрьевна Байтерякова,
Олег Зуфарович Байтеряков,
Евгений Олегович Байтеряков,**

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

КОНЦЕПЦИЯ УЧЕБНИКА ПО КУРСУ «ЛИНГВОСТРАНОВЕДЕНИЕ» КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В статье рассматривается концепция и содержание авторского учебника «Лингвострановедение. Великобритания», изданного в 2017 г., а также особенности его применения для формирования англоязычной коммуникативной компетентности студентов филологических факультетов.

Ключевые слова: лингвострановедение, коммуникативная компетентность, межкультурная коммуникация, профессиональные компетентности.

**Nataliia Baiteriakova,
Oleg Baiteriakov,
Evgenii Baiteriakov,**

Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky, Melitopol

«COUNTRY-ORIENTED LINGUISTICS»: THE CONCEPTION OF THE TEXTBOOK AS A COMPOSITE PART OF THE ENGLISH-SPEAKING COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

The article deals with the concept and content of the authoring textbook «Country-oriented linguistics. Great Britain», published in 2017, as well as the peculiarities of its application for the formation of English-speaking communicative competence of the students of language and literature departments.

The textbook comprises 8 sections; their sequence, structure and content correspond to the curriculum of this course for universities. The theoretical part of the sections contains authentic English texts, which are adapted for the purpose of professionally oriented English language learning. The practical parts of the sections consist of 7-8 tasks aimed at the development of students' creative speech activity, the formation of the ability to analyze the country research literature singly, the usage of the acquired knowledge for the expression of personal opinions. To determine the personal level of mastery of the theoretical material at the end of each practical block there are self-checking tests and also the tests composed for the work with thematic vocabulary. The considerable variety of types of tasks not only activates the intellectual processes, but also contributes to the consolidation of worldview information, enrichment of personal vocabulary, as well as the ability to construct cause-and-effect relationships. The given textbook will come in handy to both students of major specialties, and the ones for whom English is not the core foreign language.

Key words: country-oriented linguistics, communicative competence, cross-cultural communication, professional competence.

Існування мови неможливе без існування суспільства, що цією мовою послуговується. Ця на перший погляд прописна істина ховає у собі сутність навчального курсу «Лінгвокраїнознавство», причому стосовно будь-якої країни та її мови. Взаємозв'язок із лінгвістикою проявляють усі сфери людського буття: географія і топографія, економіка, історія, культура, література, судові системи, народні обряди та звичаї – все це виражається мовою, а тому відбивається у ній. Жодний значимий процес чи подія фізичного простору не оминають простір лінгвістичний.

Вивчення курсу «Лінгвокраїнознавство» студентами філологічних факультетів дозволяє глибше відчувати специфіку мови, що вивчається, прослідкувати етимологічні аспекти формування тематичної лексики, збагатити свій словниковий запас, краще орієнтуватись в іншомовній художній літературі та періодичних виданнях. Все це безпосередньо сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності студентів. Тому постає питання про методичне забезпечення даного курсу.

Останнім часом в Україні запропоновано низку методичних видань для вивчення на філологічних факультетах лінгвокраїнознавства англomовних країн. Наприклад, навчальні посібники Н. Д. Борисенко [3], Т. О. Козлової [6], підручник А. Б. Гапоніва і М. О. Возної [4], матеріали лекцій І. І. Морозової [5], електронний навчальний комплекс Н. Ю. Байтерякової і М. В. Елькіна [1], методичні рекомендації О.С. Бескорса та ін. Кожен з авторів подає власне бачення навчального курсу, що відображається у його структурі, послідовності та методичних підходах до вивчення. Так, деякі видання акцентують увагу лише на країнознавчому матеріалі, викриваючи особливості національних традицій та сьогодення англomовних країн, інші ж виділяють взаємоінтегрованість культур, які впливають на розвиток англійської мови. Як правило, лексична складова не є основним фокусом у розробках, вона лише допомагає закріпити вивчений фактаж. Велика увага приділяється таким загальним тематикам, як географія, історія й етнографія англomовних країн.

У 2017 р. вийшов друком підручник «Лінгвокраїнознавство. Велика Британія» [2] авторів статті. Цей підручник створено для однойменного навчального курсу «Лінгвокраїнознавство», що вивчається студентами ВНЗ спеціальностей «Середня освіта. Мова і література (англійська)» і «Германські мови (переклад включно)». Відповідаючи загальноосвітнім нормам, він розкриває основну інформацію про Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії, де зародилась англійська мова.

Концепцію підручника побудовано виходячи з основного положення лінгвокраїнознавства, що передбачає забезпечення комунікативної компетентності в актах міжкультурної комунікації через адекватне сприймання мови співрозмовника і розуміння оригінальних текстів. Це визначає необхідність формування у студентів філологічних факультетів лінгвокраїнознавчої компетенції, яка є невід'ємною частиною комунікативної компетентності. Із зазначеною метою пов'язана необхідність вивчення мовних одиниць, які найбільш яскраво відображають національні особливості культури народу та середовища його існування. Тому лінгвокраїнознавство виступає в якості методологічної основи не лише лінгводидактики, але й перекладу. Для адекватного перекладу потрібно повністю зрозуміти іноземний текст з усіма нюансами значення, включаючи підтекст, натяки, щоб з урахуванням адресата підібрати відповідні еквіваленти в мові перекладу [7].

Важливо розуміти, що лінгвістична характеристика слова суттєво відрізняється від загальноновживаної. Під певним терміном зазвичай розуміється не тільки безпосередня денотація, але й когнітивно-семантичне поле, в якому знаходиться означена лексема. Межа між концептом та терміном у цьому випадку майже нівелюється: досліджуючи термін, мовознавцеві доводиться мати справу також з усіма можливими асоціаціями та конотативними зв'язками, що цей термін утворює. Лінгвокраїнознавство як дисципліна послуговується саме таким трактуванням і сприйняттям слова, охоплюючи всі можливі значення слова та застосовуючи знання з психолінгвістики та культурології. Такий підхід є надзвичайно важливим, бо дозволяє уникнути більшості проблем із розходженням між словниковим та контекстуальним (деінде фактичним) значенням слів.

Підручник складається з 8 розділів, їх послідовність, структура і зміст відповідають навчальній програмі даного курсу для університетів. Кожен розділ складається з теоретичної і практичної частини.

Теоретична частина розділів містить автентичні англійські тексти, підібрані з різноманітних професійних видань та англomовних інтернет-ресурсів. Насамперед вони відрізняються значною інформативністю, наявністю необхідної термінологічної та номенклатурної бази. Тексти адаптовано за змістом з метою професійно орієнтованого навчання англійської мови та відповідно до питомого рівня володіння студентами іноземною мовою. Для полегшення роботи в текстах виділено тематичну лексику.

Теоретична частина розділів дозволяє досягнути Британію з різних кутів зору, попутно засвоюючи питому лексику. Поряд із загальновідомою інформацією у тексті викрито деякі стереотипи та непорозуміння, що стосуються країни (скажімо, у чому полягає різниця між Сполученим королівством, Британією та Англією). Ілюстровані матеріали оздоблені інформативними підписами: завдяки цьому конкретні тези будуть співвідноситись із конкретними зображеннями.

Кожен текст теоретичної частини починається блоком тематичних питань для попереднього обговорення, призначеного для актуалізації опорних знань студентів і спрямування їх думок на вивчення даної теми. Наприкінці теоретичного блоку надаються детальні запитання для самоперевірки засвоєння матеріалу.

Практичну частину кожного розділу побудовано за єдиною схемою. Вона містить 7-8 завдань (систему яких розроблено авторами), спрямованих на розвиток творчої мовленнєвої діяльності студентів, формування вміння самостійно аналізувати країнознавчу літературу, розвиток навичок англо-українського та українсько-англійського перекладу текстів, використання набутих знань для висловлювання своєї думки. Роздивимось структуру практичного блоку детальніше.

Перше завдання кожного практичного блоку спрямовано на фонетичне опрацювання власних назв та імен за відповідною темою. Практика викладання дисципліни демонструє складнощі, що виникають у студентів у вимові термінів, номенів та персоналій. Це завдання вирішує проблему, надаючи читачеві транскрипцію, яка усуває всі неточності та фонетичні помилки.

Друге завдання передбачає пошук, нотування у лінгвокраїнознавчий словник та переклад тематичної лексики. Як свідчить досвід, складаючи такий словник студенти краще засвоюють нову лексику і номенклатуру, більш вільно орієнтуються у текстах і літературі країнознавчої тематики. Студенти, які складають такі словники, отримують більш комплексні знання з курсу, і відповідно, кращі відмітки.

Третє завдання спрямовано на формування вмінь пояснювати основні терміни та концепти англійською мовою. Окрім очевидного розвитку зв'язного мовлення, цей вид роботи також підвищує рівень загального сприйняття заданої теми, встановлює причинно-наслідкові зв'язки та допомагає студентам знайти певні дотики між різними лексичними категоріями. Під час практичних занять у групі це завдання можна використовувати наступним чином: перший студент пояснює перший із зазначених термінів, другий студент пояснює наступний концепт та пов'язує його з попереднім, третій підхоплює цей логічний ланцюжок тощо.

Четверте завдання призначено для закріплення вмінь формувати запитання стосовно питомої концептосфери. Терміни, згадані у завданні, зазвичай мають широке лексико-семантичне поле застосування, тому для їх пояснення можна використати спеціалізовану лексику з різних сфер. Скажімо, історичну подію можна описати з позиції геолокації (питання «Де?»), часу дії («Коли?»), опису безпосереднього плину подій («Що?»), визначення осіб, що брали у них участь («Хто?») та впливу, який ці події завдали на подальшу історію («Як?»).

П'яте та шосте завдання передбачають систематизацію теоретичних відомостей шляхом заповнення різноманітних таблиць. Практичним шляхом було доведено, що інформація, записана студентом до таблиці власноруч, запам'ятовується набагато швидше, ніж суцільний рукописний текст (скажімо, конспект лекції). Запропоновані таблиці не лише систематизують набуті знання, але й стають у нагоді під час підготовки до складання заліку або іспиту. Відповідно до тематики, таблиці можуть містити терміни, номени, дати або періоди.

Сьоме завдання містить українськомовний країнознавчий текст, зміст якого необхідно передати англійською за певним планом, що передбачає висловлювання власного ставлення до змісту. Студенти не тільки практикуються у перекладі автентичного тексту, але й закріплюють результати перших трьох завдань, актуалізуючи питомий лексичний пласт. Крім того, тексти надають приклад «живого» застосування вивченої термінології: нові лексеми перестануть бути «словниковим тягарем» і знайдуть втілення в активній лексиці студентів. Оскільки відібрані для перекладу уривки деінде відзначаються художністю, під час перекладу траплятимуться ситуації, в яких студентів доведеться перекладати тропи.

Восьме завдання пропонує підготувати усні доповіді відповідно до запропонованих ілюстрацій країнознавчої спрямованості, використовуючи знання, набуті з теоретичної частини, а також тематичну лексику та надані мовленнєві кліше. Набуті під час виконання цього завдання знання і навички втіляться в активній лексиці студентів напрому: зв'язне мовлення стане більш «живим», а письмові твори – більш художніми. Крім того, вивчення кліше дозволить студентам краще розуміти автентичні англомовні тексти, де певні фрази мають нетиповий переклад відповідно до контексту.

Для визначення студентами рівню засвоєння теми наприкінці кожного практичного блоку наведено тести для самоперевірки теоретичних знань і тести, спрямовані на роботу з тематичною лексикою. Узагальнюючий тест містить 20 теоретичних питань, спрямованих на перевірку володіння студентами фактажем. Важливо, що питання не є вирваними з контексту або скопійованими з теоретичного розділу: аби надати правильну відповідь, студент має повністю розуміти суть питання та фактичну різницю між варіантами відповіді.

Блок тестів на закріплення «тематичного словника» розділений на кілька частин. У першій читач має підібрати синонімічний або вираз, що якнайкраще пояснює виділений термін у реченні. Це завдання активізує логічні зв'язки та прискорює запам'ятовування студентами нових понять. Друге завдання пропонує завершити уривок з тематичного тексту, правильно додавши запропоновані слова до вказаних пропусків. Слова подані у необхідній формі (наприклад, множина у іменників, часові форми у дієслів), тому студентам необхідно лише правильно розташувати їх у тексті.

Третє завдання має на меті встановлення відповідності між термінами та їх визначенням. Зазвичай для перевірки подаються іменники з тематичної лексики. Четверте завдання реферує до знань, набутих під час виконання першого: студентам необхідно згрупувати подані терміни відповідно до кількох тематичних груп. Окрім очевидної активізації логічних зв'язків, цей тест допомагає категоризувати інформацію, набуту під час вивчення розділу. П'яте завдання функціонує за схожим принципом: студенти знаходять синоніми серед термінів, поданих врозкидь, та виписують їх разом. Шостий тест за механікою дещо нагадує другий. Щоправда, тут замість суцільного тексту подано десять речень, не пов'язаних одне з одним. Мета студента – правильно вставити запропоновані терміни у пропуски.

Різнорізнотипність типів завдань не тільки активізує розумові процеси, але й сприяє закріпленню світоглядної інформації, розширенню лексичного складу, а також здібності до побудови причинно-наслідкових зв'язків. Інформацію, що необхідна для успішного виконання завдань, ретельно підібрано відповідно до критеріїв актуальності, взаємointegraції навчальних курсів, відповідності лінгвокраїнознавчим нормам тощо.

Опрацювання теоретичних матеріалів і виконання практичних завдань підручника сприятиме формуванню у студентів наступних фахових компетентностей:

- розуміння географічних особливостей, історії, економіки, політичної системи, культури та звичаїв країни, мова якої вивчається;
- здатність інтегрувати відомості з різних наукових напрямків та навчальних дисциплін для розуміння країнознавчих та культурних особливостей країни, мова якої вивчається;
- розуміння особливостей формування країнознавчої та ідіоматичної лексики на підставі аналізу історичного розвитку країни, мова якої вивчається;
- здатність застосовувати лінгвокраїнознавчі знання в навчальному процесі вивчення англійської мови;
- здатність розвивати асоціативне та критичне мислення студентів на підставі реалій країни, мова якої вивчається;
- здатність до творчої та пошукової діяльності в навчальному і професійному комунікативному процесі;
- здатність до подальшого професійного самовдосконалення;
- розуміння етичних і моральних норм поведінки, що прийняті у соціумі іншого культурного типу, та моделей соціальних ситуацій;
- здатність до міжкультурної комунікації;
- здатність вільно спілкуватись англійською мовою із застосуванням країнознавчої лексики та термінології;
- здатність долати вплив стереотипів і здійснювати міжкультурний діалог в загальній та професійній сферах спілкування;
- володіння основними дискурсивними способами реалізації комунікативних цілей висловлювання стосовно до особливостей комунікативного контексту.

Даний підручник стане у нагоді студентам і викладачам філологічних факультетів, а також усім, хто цікавиться історично-культурною спадщиною Великої Британії.

Література

1. Байтерякова Н. Ю. Країнознавство. Велика Британія. Електронний навчальний комплекс / Н. Ю. Байтерякова, О. З. Байтеряков, М. В. Елкін, – Мелітополь, 2007.
2. Байтерякова Н. Ю. Лінгвокраїнознавство. Велика Британія: підручник / Н. Ю. Байтерякова, О. З. Байтеряков, Є. О. Байтеряков. – Мелітополь : ФО-П Однорог Т. В., 2017. – 328 с.
3. Борисенко Н. Д. Лінгвокраїнознавство : навчальний посібник (англійською мовою) / Н. Д. Борисенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. – 72 с.
4. Гапонів А. Б. Лінгвокраїнознавство. Англійська мова / А. Б. Гапонів, М. О. Возна. – К. : Нова Книга, 2005. – 464 с.
5. Лінгвокраїнознавство Великої Британії : Матеріали лекцій / Укл. Морозова І. І. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 100 с.
6. Козлова Т. О. Лінгвокраїнознавство: історія та культура англослов'янських країн. Навчальний посібник для студентів 3 – 4 курсів факультету іноземної філології / Т. О. Козлова – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – 83 с.
7. Томахин Г. Д. Теоретические основы лингвострановедения: (На материале лексических американизмов английского языка): Автореф. дис. ... д-ра фил. наук / Г. Д. Томахин. – М., 1984. – 31 с.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 25 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: zorianabatrynychuk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-41-44

Батринчук З. В. Експресивний потенціал парантези в сучасному англомовному епістолярному дискурсі / З. В. Батринчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 41–44.

УДК: 811.111'38:82-6

Зоряна Романівна Батринчук,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРАНТЕЗИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

У статті висвітлено особливості функціонування парантези з огляду на її комунікативні та стилістичні функції. Розглянені особливості функціонування конотативної, змістової та модально-оцінної парантези. Особливу увагу приділено експресивному потенціалу парантези, що проявляється у наданні висловлюванню додаткового суб'єктивно-оцінного забарвлення у вигляді зауважень та коментарів, а також маніфестації емоційного стану автора.

Ключові слова: парантеза, конотативна парантеза, змістова парантеза, модально-оцінна парантеза, експресивність, епістолярний дискурс.

Зоряна Романовна Батринчук,

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича, г. Черновцы

ЭКСПРЕССИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ПАРАНТЕЗЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ЭПИСТОЛЯРНОМ ДИСКУРСЕ

В статье высветлены особенности функционирования парантезы взирая на ее коммуникативные и стилистические функции. Рассмотрены особенности функционирования коннотативной, содержательной и модально-оценочной парантезы. Особое внимание уделено экспрессивному потенциалу парантезы, что проявляется в придании высказывания дополнительного субъективно-оценочного окрашивания в виде замечаний и комментариев, а также манифестации эмоционального состояния автора.

Ключевые слова: парантеза, коннотативная парантеза, содержательная парантеза, модально-оценочная парантеза, экспрессивность, эпистолярный дискурс.

Zoriana Batrynychuk,

Chernivtsi National University named after. Yu Fedkovich, Chernivtsi

EXPRESSIVE POTENTIAL OF PARENTHESIS IN MODERN ENGLISH EPISTOLARY DISCOURSE

Parenthesis is a structure of different levels (word, phrase, predicative unit, sentence) that are included in a sentence. This stylistic figure is also characterized by an absence of formal-grammatical connections with the main sentence. Linguists also define parenthesis in terms of a metatextual inclusion, thus emphasizing on its communicative function in a text. With the help of such inclusions a statement obtains a particular heft, which accentualizes hidden layers of a narration. According to O. Kostrova, a parenthesis can be further subdivided into content parenthesis, connotative parenthesis and modal-evaluative parenthesis. Content parenthesis is aimed at expanding the volume of a statement. It can also add an extra information to the partaking statement and enhance its expressiveness. Connotative parenthesis differentiates the statement from the point of view of its communicative value. It also identifies the personage's or author's speech. With the help of this type of parenthesis, the effect of a two-voice texture is achieved. Modal-evaluative parenthesis can convey enhanced subjective-evaluative meaning, commenting on what has been previously mentioned. In modern epistolary discourse all of the above mentioned types of parenthesis can be found. In terms of expressiveness with the help of this stylistic figure an effect of irony can be achieved. It can also serve to add up comic shade to the statement, as well as to make excuse, explain the unknown information, etc. The examples of parenthesis that have been found in modern epistolary discourse allow to point out a special case of parenthesis – graphical expressive means (emoticons, exclamation marks) used in the form of parenthesis.

Key words: parenthesis, connotative parenthesis, content parenthesis, modal-evaluative parenthesis, expressiveness, epistolary discourse.

Проблема вивчення парантетичних включень давно привертає увагу науковців. Незважаючи на своє поширення, парантеза все ще недостатньо досліджена, особливо в епістолярному дискурсі.

Саме завдяки парантезі прослідковується тісний зв'язок синтаксису та пунктуації, а якщо завданням автора є відображення своїх почуттів та переживань, емоційний вплив на адресата, – ця стилістична фігура допомагає досягти бажаного ефекту. Від пунктуаційного оформлення парантези часто залежить ступінь емоційності цієї стилістичної фігури, її відокремленості від речення, де вона включена.

Мета статті: проаналізувати особливості функціонування парантетичних внесень у сучасному англомовному епістолярному дискурсі; визначити та описати експресивний потенціал парантези у сучасному англомовному епістолярному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували сучасні епістолярні романи, написані у формі традиційних листів та у формі електронних листів.

Незважаючи на велику кількість розвідок, науковці не дійшли єдиного висновку стосовно багаточисельних питань, що виникають у процесі дослідження явища парантези. М. Г. Комлев визначає парантезу як «лінгвістичне словосполучення чи речення, уведене в інше речення (часто не пов'язане з ним граматично), що посилює чи доповнює контекст»; виділяється роз-

діловими знаками [2, с. 342]. Парантеза – це також метатекстові внесення, що виокремлюють особливості комунікативної функції в тексті, оскільки за допомогою синтаксичних включень такого типу висловлювання набуває об'ємності, в ньому актуалізуються приховані пласти розповіді [6, с. 162].

Як стилістична фігура, окрім свого виразно-зображувального призначення, парантеза також втілює стилістичну функцію створення емоційного фону: інтонацій роздумів, вираженості чи іронії. Парантеза збагачує висловлювання невимусовністю, емоційністю, динамікою, урізноманітнює структуру тексту, надаючи йому посилену ілюкативну силу [7, с. 120].

У вітчизняному мовознавстві диференціація включених речень базується на структурних, інтонаційних та семантико-функціональних розбіжностях між ними. І. І. Щеболева та ряд інших науковців (А. Б. Шапіро, І. А. Кірюхіна, І. А. Бабакова) розмежовують вставні та ввідні конструкції, що за змістом пов'язані з основним реченням: модальні значення та емоційна оцінка залишається за ввідними конструкціями, а вставні передбачають доповнення, уточнення, пояснення до основного висловлювання, однак характеризуються відсутністю модальності. Крім того, основним критерієм розмежування вважають вираження суб'єктивно-модального значення за наявності ввідної конструкції та об'єктивно-модального – у вставній конструкції [7, с. 121].

В німецькій синтаксичній традиції ввідні та вставні елементи не розмежовуються. Відсутні також чіткі критерії їх диференціації. Науковці в своєму дослідженні розглядають парантезу, обмежуючись лише тим критерієм, що вставні речення можуть бути представлені будь-якою структурою, а ввідні речення представлені двома моделями: *Ns-Vf; Vf-Ns*. Крім того, Л. В. Фадєєва вважає, що одним з критеріїв розмежування «увідності» та «вставлення» є просодія. Надалі розбіжність проходить по лінії таких внесень, що доповнюють чи коментують те, що повідомляється в основній частині, а також внесень, які нібито «вставляються» в загальне висловлювання [5, с. 11].

В англоамериканській лінгвістиці (Р. Пенс, Х. Гілсон, А. Хілл, Ф. Вуд, К. Фолкнер, Г. Світ, С. Грінбаум) питання щодо розмежування увідних та вставних конструкцій розглядають по-різному. К. Фолкнер критерієм розмежування вважає наявність або відсутність у вставних конструкціях граматичного зв'язку з реченням [10, с. 98]. При співставленні увідних та вставних конструкцій критеріями розмежування вважають позиційні розбіжності, пунктуацію та інтонацію. Диференціація проводиться також лінійною систематизацією функціональних значень увідних та вставних одиниць. О. В. Александрова вважає, що вирішення проблеми ввідності та вставності пов'язане з вивченням всього комплексу особливостей, що є характерним для цих синтаксичних явищ (структурних, семантичних і функціональних) [1, с. 52].

Дослідники пунктуації виділяють разом із вставними конструкціями також конструкції перехідного типу – увідно-вставні. Наприклад: «*Quincey, however, seems very comfortable*», *I commented* [9, с. 133]. Та підрядно-вставні: «*With secret meetings at the lakeside and sailing trips in his friend's boat (when everyone thought we were rehearsing my lines): that we even spent some nights in a shed in the woods, which belongs to the camp but is hardly ever used?*» [12, с. 43].

Крім того, двоякість природи перехідних вставних конструкцій проявляється в тому, що статус вставної конструкції тут вторинний. Якщо цей статус визначений елементами основної частини речення, то в перехідних (підрядно-вставних) конструкціях може зберігатись залишковий граматичний зв'язок з основною частиною речення. Схожа двоякість спостерігається і в тому, що наявність перехідно-вставної конструкції в тексті речення викликає ефект «розриву», порушує лінійність тексту [7, с. 123].

Представник структурного напрямку С. Грінбаум вважає парантезою елементи в дужках, що містять пояснення; перифраз він відносить до більш простих утворень, що пов'язані з уточненням, коментуванням, поступливістю. С. Грінбаум не пише про статус парантези, а лише відзначає способи її оформлення на письмі [11, с. 184]. Інші науковці підкреслюють, що парантеза, чи вставка – додатково включене у висловлювання повідомлення, що виділяється парним тире, чи дужками, які визначають різний рівень включення конструкцій. Їх самостійність, чи, радше «відчуженість», проявляється не лише в структурно-семантичному плані, а також в інтонаційному: частини речення у дужках вимовляються у пришвидшеному темпі та з пониженим тоном. Структурна «відчуженість» вставок може проявитись у повній відсутності єдності в оформленні сусідніх частин чи у відсутності узгодження. Вже відзначалось, що автономність та «відчуженість» парантези нівелюється, якщо всередині дужок та парного тире з'являється знак оклику або знак питання. Змінюється модальний план, про що свідчать відповідні знаки, що актуалізують додаткову інформацію, ступінь значимості інформації зростає. Також вставна інформація може стати рівною за ступенем важливості основної інформації, або навіть перевищити важливість останньої, якщо вставка висловлює думку та оцінку автора. Акцентуалізація вставки в інформативному плані та інтонаційно надає парантезі експресивності [7, с. 124]. «*I could see – I could hear and smell and taste and feel – everything*» [14, с. 138].

Слід також відзначити, що в процесі розгортання тексту складається враження, що вставні слова та речення з'являються несподівано не лише для читача, але і для автора (письменника). Вини з'являються тоді, коли визначена структура речення вже окреслена, однак в процесі творення речення виникає необхідність в коментарі, поясненні, зауваженні з приводу висловлювання. «*By the way, my friend Lisa (remember her – the one with the saxophone and the long brown hair?) – well, she got her pictures back from camp and they are really funny*» [13, с. 54]. «*I never understood what actually happened – Lisa clammed up when we asked questions – but it seemed really tragic*» [13, с. 68].

Згідно трактування О. В. Кострової, розмежовуємо три групи парантетичних внесень (прагматичних вставок): змістові, конотативні (орієнтовані на співбесідника) та модально-оцінні [3, с. 48]. Ця типологія доволі універсальна. Вид парантези не здійснює особливого впливу на ступінь її емотивності.

Змістова парантеза розширює об'єм висловлювання: «*It is also known as the world of illusion, according to our tour guide (she was a young woman who smiled a lot at one member of our group, a handsome young man)*» [14, с. 235]. «*It wasn't until the nineteenth century that Borobudur was rediscovered, by a British expedition led by Sir Thomas Raffles (who lent his name to the world's largest flower, Rafflesia, which bursts into full bloom only in the middle of the night, during the rain)*» [14, с. 234]. Однак вона може вносити у висловлювання додаткову інформацію, що посилить його експресивність: «*I feed him his breakfast and then he plays and I write (that's the ideal arrangement, anyhow)*» [14, с. 54].

Конотативна парантеза диференціює висловлювання з точки зору його комунікативного плану, ідентифікує в ній мовлення персонажа чи авторський текст. Завдяки такій парантезі може досягатись ефект переголосу: «*Speaking of salmon,*

Jimbo (he hates me calling him that, hee hee!) took me to a salmon barbecue last night at a place called Spanish Banks, where I got to meet some of his tree-hugger friends.» [14, с. 99]. «*I was impressed at how quickly you got my number – I can actually be quite awkward at times – but when I click with someone then the sky's the limit!*» [12, с. 16]. «*Darling – glad it went so well – extraordinary that Keith wanted to see you, as he normally only interviews people of department head level and above*» [12, с. 59]. Завдяки парантезі у наведених вище прикладах висловлювання отримує ефект поліфонії. Завдяки тому, що автор, нібито спостерігаючи збоку за розвитком подій, вважає за потрібне виокремити та доповнити висловлювання додатковою інформацією, згадавши її при нагоді.

Модально-оцінна парантеза може мати оцінно-коментуюче, посилене та суб'єктивно-оцінне значення: «*She and her fiancé, Tony, have been pretty serious for a year now (well, as serious as Nancy can be).*» [14, с. 189]. Цікавим є також випадок, де автор використовує графічні засоби вираження експресивності, що є також вираженням ставлення автора до сказаної інформації, у формі парантези. Тенденція спостерігається здебільшого у електронних листах: «*As you may know, Zoë is «at a funeral» (!!!) today*» [8, с. 133]. «*Hi, mac boys. Six lovely, hot pizzas (JJJJJ). Come and get...*» [8, с. 124]. Як бачимо, за допомогою знаків оклику автор наголошує на ключовому повідомленні, висловлюючи власне ставлення до інформації. Інший приклад ілюструє емоційний стан автора, що стосується замовлення у кафе, який він вирішив продемонструвати за допомогою смайлів. Такі приклади суб'єктивно-оцінної парантези викликає у адресата емоційні асоціації. Поряд із комунікативною функцією, парантеза також виконує стилістичне завдання. Парантеза надає тексту невимушеності, природності, що посилює його емоційну виразність: «*You can make up for your abysmal start this morning by getting me a sandwich (cheese, salad, mayo on white bag), bag of cheese and onion crisps, Diet Coke, Fruit and Nut, and a king-size Mars Bar.*» [8, с. 168]. Приклад ілюструє уточнення з приводу смакових переваг автора, перераховуючи необхідні інгредієнти для приготування сендвічу. Однак завдяки уточнювальній парантезі автор наголошує та наполягає саме на згаданій послідовності приготування та інгредієнтах. Схожу ситуацію спостерігаємо в наступному прикладі (уточнюється дата, місце події): «*This is the best I've felt since I copped off with Delia Stubbs (year 2, Sacred Heart, Brighton)*» [8, с. 278].

Виділені пунктуаційно та інтонаційно компоненти, що виступають в функції уточнення, надають предмету (особі) якісної характеристики та часто служать засобом емоційної оцінки: «*Tony is warm and furry – my own Tom Jones – but I'm still glad I brought one of my grandmother's quilts*» [14, с. 220]. Парантеза, введена у висловлювання як незначне виправдання, вибачення за додаткові клопоти, також часто спостерігається у епістолярному дискурсі: «*Sharon and Winona (Rides, would you credit?) succumbed to vicious attacks of botulism.*» [8, с. 303].

Особливою експресією володіє парантеза, що містить вербалізацію почуттів автора стосовно інформації, що повідомляється: «*I haven't been this eager for news since I camped outside the Palace waiting for word of Lady Di's first-born (A son, a son! Oh, how I rejoiced)*» [8, с. 214]. «*Here's what I think, for what it's worth (I'm a psychotherapist now, okay?) I know his mother died when he was quite young but I don't know if he's ever faced the fact of his own mortality.*» [14, с. 132]. Хід повідомлення переривається емоційним коментарем, показуючи бажання героя не лише розповісти про події, але і зробити суб'єктивно-оцінне зауваження.

У епістолярному дискурсі експресивна парантеза превалює. З її допомогою можна викликати у читача (або/і адресата) найрізноманітніші почуття, створити відчуття емпатії. Прагматична значимість парантези полягає в повному або уявному контакті з читачем, мета якого – привернути його увагу до важливих деталей повідомлення [7, с. 124].

Парантеза також слугує засобом надання висловлюванню комічного ефекту, як у прикладі: «*I'll give them a guided tour of our great city (I'll start with my bedroom then)*» [8, с. 113]. «*I strongly believe that your private life concerns only your good self (and Randee and Janine, of course!)*» [12, с. 291]. Трапляються також випадки, коли парантеза надає висловлюванню іронічного забарвлення. «*I would have liked to discuss these matters with you but you are nowhere to be found. (Feeding your faces or dusting off your Louis Vuittons?) If you don't like it, though.*» [8, с. 145]. У цьому прикладі вставна конструкція міститься у тексті листа, не перериває речення, однак особливості пунктуаційного оформлення свідчать про наміри автора використати парантезу, вклавши у неї власний суб'єктивізм, створивши ефект іронії. У прикладі: «*Despina had a broken femur and tibia (leg to you). Kerri (the other one) got two lugs full of the Indian Ocean and a vicious laceration (cut to you) above her eye.*» [8, с. 209] спостерігаємо коментарі-пояснення автора, втілені у вигляді парантези для полегшення адресатом (читачем) сприйняття та розуміння інформації. Слід також зазначити, що ефект комічності та іронії більш притаманний парантезі, вжитій у текстах електронних листів.

Отже, зважаючи на викладений матеріал, можемо стверджувати, що парантеза – явище доволі поширене у епістолярному дискурсі. Ця стилістична фігура слугує засобом пояснення, уточнення інформації, можливістю адресанта коментувати хід подій зі своєї суб'єктивної точки зору. Парантеза володіє також великим експресивним потенціалом, що може вербалізувати і передавати емоційний стан адресанта, робити зауваження чи коментувати події, надавати висловлюванню відтінків комізму чи іронії. Особливим є також випадок вживання графічних засобів вираження експресивності у парантетичних внесеннях (що спостерігалось у текстах електронних листів). Такий прийом описує ступінь радості адресанта, або ж додає значимості інформації, що подається (знак оклику).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у подальшому аналізі експресивного потенціалу синтаксичних виразних засобів, оснований на експансії вихідної моделі.

Література:

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса на материале английского языка / О. В. Александрова. – М. : Высш. шк., 1984. – 211 с.
2. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов: Более 4.5 тыс. слов и выражений. [Текст] / Н. Г. Комлев. – М. : Эксмо, 2006. – 669 с.
3. Кострова О. А. Экспрессивный синтаксис в современном немецком языке. Учебное пособие / О. Кострова. – М. : Флинта, 2004. – 240 с.
4. Миронина А. У., Шишкина А. С. Парантеза как прием экспрессивного синтаксиса / А. У. Миронина, А. С. Шишкина // Новая наука : теоретический и практический взгляд. – 2016. – № 75. – С. 153–154.
5. Фадеева Л. В. Парантеза в немецкой диалогической речи : автореф. дис. ... канд. Филол. Наук : спец. 10.02.04 / Л. В. Фадеева. – Астрахань, 2005. – 25 с.

-
6. Шипова И. А. Эмоциональный синтаксис в немецкоязычном художественном дискурсе : дис. канд. фíl. наук : 10.02.04 / Шипова И. А. – Москва, 2005. – 234 с.
 7. Шишкина А. С. Парантеза в английском и немецком языках : семантико-синтаксические особенности и графическое оформление / А. С. Шишкина // Вестник Вятского государственного университета. Филология и искусствоведение. – 2009. – Том 2. – С. 120–125.
 8. Beaumont M. E / Matt Beaumont. – London : Plume, 2000. – 346 p.
 9. Cary K. Bloodline / Katy Cary. – NY : Penguin Group, 2005. – 324 p.
 10. Faulkner C. Writing Good Sentences. A Functional Approach to Sentence Structure, Grammar and Punctuation / C. Faulkner. – NY : Pearson, 1957. – 291 p.
 11. Greenbaum S. The Oxford English Grammar / S. Greenbaum. – Oxford : Oxford university press, 1996. – 672 p.
 12. Kellaway L. Who Moved my Blackberry? / Lucy Kellaway. – NY : Hyperion, 2006. – 358 p.
 13. Rushton R., Schindler N. P. S. He's Mine! / Rosy Rushton, Nina Schindler. – London : Piccadilly Press, 2000. – 192 p.
 14. Wharton T. Every Blade of Grass / Thomas Wharton. – Middletown, DE : Imaginary Books, 2015. – 288 p.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 24 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 1 жовтня 2017 р.

e-mail: innabilyuk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-45-50

Білюк І. Л. Олімпійська символіка: візуальні засоби впливу / І. Л. Білюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 45–50.

УДК: 811. 111' 221

Інна Леонідівна Білюк,

Житомирський державний університет ім. І. Франка, м. Житомир

ОЛИМПІЙСЬКА СИМВОЛІКА: ВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ

Стаття присвячена дослідженню візуальних елементів передачі інформації, що вживаються з метою реклами Олімпійських ігор. Наводяться приклади логотипів Олімпіад (2000–2020 рр.), створених з метою популяризації іміджу спортивних змагань у сучасному комунікативному просторі, а також для привернення уваги цільової аудиторії та акцентування важливої інформації. Вивчений експліцитний і імпліцитний зв'язок між вербальними і візуальними елементами. Проаналізовано доцільність використання візуальних елементів, що характеризують об'єкт рекламування.

Ключові слова: логотип, вербальний елемент, візуальний елемент.

Інна Леонидовна Билук,

Житомирский государственный университет им. И. Франко, г. Житомир

ОЛИМПІЙСКАЯ СИМВОЛИКА: ВИЗУАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ВОЗДЕЙСТВИЯ

Статья посвящена исследованию визуальных элементов передачи информации, которые используют для рекламы Олимпийских игр. Приводятся примеры логотипов Олимпиад (2000–2020 гг.), созданных с целью популяризации имиджа спортивных соревнований в современном коммуникативном пространстве, а также для привлечения внимания целевой аудитории и акцентирования важной информации. Изучено эксплицитную и имплицитную связь между вербальными и визуальными элементами. Проанализировано целесообразность использования визуальных элементов, характеризующих объект рекламирования.

Ключевые слова: логотип, вербальный элемент, визуальный элемент.

Inna Biliuk,

Zhytomyr State University named after I. Franko, Zhytomyr

OLYMPIC SYMBOLOGY: THE IMPACT OF VISUAL ELEMENTS

The article is devoted to the study of Olympic symbology and its elements. The research is focused on the analysis of Olympic logotypes mainly visual elements which are used for effective positioning of the international cultural events. Examples of the most common visual elements used in the promotion of the Olympics are suggested. The article focuses on the peculiarities of visual identity elements of the hosting city/country on the logo of the Olympics. Thorough attention is paid to the expressive potential of the color. Semantic features of the use of color are clarified. The correlation of image and corresponding verbal element if there is any (slogan or title) in advertising of the Olympics is analyzed. Thus, in combination with verbal units visual means facilitate the implementation of more effective influence on the recipient. The article lends support to the idea that the use of culturally significant symbols on logos affects the formation of the Olympics image, therefore, makes the recipient observe the event attentively. The findings of the research show that Olympic logos (2000–2020) contain a number of verbal and visual elements: the name of the city and the year of the sporting event, a symbol of national identity or the iconic sights of the city and the image of the Olympic rings. The conclusions made can be used to enhance theoretical ideas of symbolic linguistic theory.

Key words: logotype, verbal elements, visual elements.

Позиціонування міст на світовій арені значно залежить від їх активної участі в міжнародних подіях. Якщо місто має намір розвиватися, отримувати необхідні для цього ресурси йому доводиться на глобальному економічному рівні. А це означає, що місто повинне позиціонувати і продавати себе як майданчик і як інструмент для запуску та реалізації найбільш перспективних світових проектів [7, с. 13]. У працях різних дослідників (В. Андрефф [8], Р. Барні [9], Д. Димитров [2], В. В. Кузін [4], Х. Пройс [11]) неодноразово підкреслюється, що Олімпійські ігри, хоча і зазнали за багато років певних трансформацій, проте і нині залишаються надзвичайно важливою подією. Олімпіада – не лише найбільший у світі за своїми масштабами літній та зимовий спортивний захід, але і багатогранне громадське явище, значуще для усього людства, яке дає величезні можливості подальшого розвитку регіонів їх проведення. Намагання багатьох міст вибороти право на проведення урочистої події такого масштабу очевидне: статус всесвітньо відомого міста, залучення меценатських коштів, велика кількість туристів, подальший розвиток за рахунок спадщини Ігор.

На мовному рівні підготовка до Олімпійських ігор відбувається через застосування різноманітних емоційно-експресивних засобів, які в синтезі з візуальними елементами викликають бажані оцінні асоціації в реципієнтів. Відіграючи велику роль у розвитку нового сприйняття дійсності, візуальна інформація «претендує на високий ступінь вірогідності» [5, с. 115], оскільки «як слово, так і зображення можуть виражати поняття різних рівнів абстрактності» [3, с. 112]. Наприклад, організатори літньої Сіднейської Олімпіади (Ігри нового тисячоліття), при створенні офіційної емблеми використали знаки, актуальні в когнітивному плані. Офіційний логотип Олімпіади-2000 – приклад відображення ціннісних орієнтацій спільноти Австралії, задованих у візуальній частині повідомлення, що змушує адресата докласти зусиль до його декодування (Рис. 1). Візуальний компонент емблеми – піктографічне зображення атлета, який тримає в руці факел, обриси якого нагадують арки відомого оперного театру в Сіднеї, значущої пам'ятки в соціумі, культурі Австралії, що реалізує прагматичний вплив на адресата повідомлення. Блакитний та жовтий кольори символізують океан і пляжі Австралії. Червоний – нагадує

колір ґрунту Австралії, зв'язок її сучасної культури з традиціями аборигенів. Зображення сонця символізує, що це літні Олімпійські ігри.

Рис. 1. Емблема літньої Олімпіади XXVII (м. Сідней)

Сучасне місто цікаве як територія, куди вигідно вкладати інвестиції та перспективно переїжджати, де комфортно жити, керувати бізнесом [7, с. 13]. Наприклад, місто Солт-Лейк-Сіті (США), виборовши право на проведення XIX зимових Олімпійських ігор, отримало нагоду заявити про себе по-новому, презентувати себе і штат як територію з незвичайною природою, яку варто відвідати.

Рис. 2. Емблема зимової Олімпіади XIX (м. Солт-Лейк-Сіті)

Офіційна емблема Олімпіади 2002 року (Рис. 2) – стилізоване зображення сніжинки, яке відразу сигналізує, що це зимові ігри, і створює відповідний настрій. Жовтий, помаранчевий та синій кольори символізують різноманітні пейзажі штату Юта, його посушливі пустелі, засніжені гори. Слоган змагань 'Light the Fire Within' (Запали вогонь всередині) відображає місію Олімпіади – розважити відвідувачів, вразити та підготувати їх до «енергійної» масштабної події.

Основне завдання міст-організаторів Олімпійських ігор полягає у формуванні іміджу регіону як спортивного, туристичного та розважального центру своєї країни. Орієнтуючись на іноземну аудиторію, творці емблем Олімпійських змагань намагаються відтворити смаки цільової аудиторії, а також створити в їхній свідомості певний образ міста, де відбуватиметься захід. Наприклад, змістовне візуальне наповнення емблеми літньої Олімпіади XXVIII (Рис. 3) звертається вже до сформованих у реципієнта уявлень про місто Афіни та нагадує їм про Грецію як країну започаткування проведення Олімпійських змагань, де вінок був офіційною нагородою переможців.

Рис. 3. Емблема літньої Олімпіади XXVIII (м. Афіни)

Лавровий вінок, символ слави та перемоги, викликає в адресата також асоціацію з прецедентним іменем Аполлона, міфом про Дафну. В емблемі використані білий і блакитний кольори – кольори грецького прапора. Комунікативне повідомлення Олімпіади – слоган 'Welcome Home' (Ласкаво просимо додому) апелює до досвіду і знань, які цільова аудиторія вже має, і наголошує, що саме у Греції зародився Олімпійський рух.

Емблема, яку муніципалітет міста обирає для презентації Олімпіади в комунікативному просторі, має одночасно виконувати функцію ідентифікації, бути символом національної ідентичності та бути зрозумілою на міжнародному ринку. Наприклад, логотип зимових Олімпійських ігор 2006 року, які відбулися в Турині, надає реципієнтам інформацію про саме місто проведення змагань у досить цікавий спосіб (Рис. 4).

Рис. 4. Емблема зимової Олімпіади XX (м. Турин)

На перший погляд, на емблемі зображена гора з крижаних кристалів і складається враження, що вона створена з білого снігу на фоні синього неба. Проте на офіційній сторінці Олімпіади <http://www.torino2006.it/> зазначено, що за основу логотипа взято зображення Моле Антонелліана, знакової пам'ятки архітектури Турина. Таке пояснення покликане змусити реципієнта придивитись уважніше до логотипа та подумати, тобто залучити його до процесу обробки закодованої рекламної інформації. Слоган 'Passion Lives Here' (Тут живе пристрась) експлікує імідж міста, нагадує світу, що Турин – місто Італії, а жителі цієї країни, як відомо, славляться своїм особливим темпераментом. Стилiстичний прийом персоніфікації *Passion Lives* увиразнює думку про те, що Олімпійські ігри в Турині будуть активними, напруженими та бурхливими.

Сьогодні можливості інформаційних і комп'ютерних технологій дають змогу створити креативну рекламу, яка б зацікавила та запам'яталась. Тому основним завданням творців олімпійських емблем є обрати саме той символ, який представить місто, познайомить майбутніх гостей з його особливостями, атмосферою. Наприклад, на емблемі літніх Олімпійських ігор 2008 року, що відбулися у Пекіні, (Рис. 5), на перший погляд зображено людину, яка біжить, нагадуючи своїм силуетом китайський ієрогліф «цзін».

Рис. 5. Емблема літньої Олімпіади XXIX (м. Пекін)

Назва емблеми 'Dancing Beijing' (Танцюючий Пекін) розшифровує, пояснює іконічний компонент логотипа. Так, танцюючий чоловік з розпростертими руками уособлює місто Пекін, яке запрошує всіх у гості. Завдяки метафоричній назві емблема піддається швидкому та легкому декодуванню, розважає і змушує замислитись, чому Пекін – танцююче місто.

Така важлива подія, як Олімпіада, має велике значення в конструюванні бренду міста, оскільки уможливорює вільне спілкування з аудиторією, донесення інформації про місто, яка у подальшому може стати корисною для реципієнта, створення у свідомості цільової аудиторії «чітко відмежованого від інших» [10, с. 240] образу міста.

Рис. 6. Емблема зимової Олімпіади XX (м. Ванкувер)

Наприклад, на емблемі зимової Олімпіади XX зображена статуя Інукушук (перекл.: друг), яка розташована на березі Англійської затоки у Ванкувері (Рис. 6). Ця незвична скульптура символізує силу свого корінного народу та міць сучасної Канади. Складений з вертикального каміння Інукушук часто використовувався народами Північної Америки, Аляски і Гренландії для навігації, а також для поклоніння богам. Використання символу національної ідентичності на офіційній емблемі ігор показує зв'язок між минулим і сучасністю країни, а також свідчить про дружбу і співробітництво, які відчує відвідувач Олімпіади. У логотипі використані основні кольори спектру, що робить його яскравим й атрактивним для реципієнта. Зелений колір символізує ліси, синій і блакитний – холод та океан, червоний – кленовий лист, а жовтий – сонце. Також зауважимо, що базові кольори емблеми Олімпіади-2010 повторюють кольори олімпійських кілець, що підкреслює важливість такої події у процвітанні канадського міста.

У час інформаційних технологій та безперервного інформаційного взаємообміну рекламна інформація завжди направлена на виконання цілей комунікативного впливу [1]. Основною метою Олімпіади є, безумовно, об'єднати спільноти людей, які розділяють спільні інтереси, а також залучити їх до діалогу, який зароджується від початку представлення основних атрибутів міжнародних змагань. Наприклад, офіційний логотип (Рис. 7) перших в історії Росії зимових Олімпійських ігор XXII виконує інформативну, апелятивну та емоційну функції. Загальновідомі п'ять переплєтених кілець – ядро логотипа, вони самодостатні для розкриття змісту повідомлення. Назва міста *Sochi* та цифра *2014* нагадує, де і коли саме відбудуться Олімпійські змагання. Компонент *.ru* акцентує безпосередньо увагу на тому, що Сочі знаходиться у Росії. Колір, обраний для вербальної складової *Sochi 2014* – синій, може одночасно нагадати про місце розташування Сочі та про сніг, холод.

Рис. 7. Емблема зимової Олімпіади XXII (м. Сочі)

Брендмейкери зимової Олімпіади XXII досить креативно поставилися до створення лозунгу ігор: вони використали «правило трьох» слів, які найповнішою мірою відображають суть зимових змагань та найбільш ефективно презентують бренд Сочі в міжнародній спільноті.

Комунікативно-спонукальний елемент першої частини слогана '*Hot. Cool.*' – антитеза. Суть такого риторичного прийому полягає «у зумисне підкресленому зіставленні двох протилежних, але пов'язаних між собою понять, явищ, речей, ідей та образів для підсилення вражень, для більшої переконливості» [6, с. 367]. Вживання контрастивного образного засобу для слогана Олімпіади покликане відобразити жорстке суперництво у спорті під час зимових ігор. Оскільки лозунг слугує для опису і презентації «орієнтаційних» цінностей реципієнтів, зрозуміло, що значення мовних засобів зростає. Зокрема, присвійний займенник другої особи множини (*Yours*) завершує слоган, звертаючись як до кожного учасника, спортсмена, так і гостя, глядача. Тому можна вважати, що цей засіб сприяє інтимізації процесу комунікації між її учасниками. Все це вказує на те, що слоган був розроблений з урахуванням націленості на іноземну аудиторію.

Логотипи міст-претендентів (Чикаго, Мадрид, Токіо) на проведення Олімпіади 2016 демонструють досить «стандартний» набір вербальних елементів, які повинні бути присутніми на олімпійській емблемі: місто та рік проведення спортивного заходу (Рис. 8). Спільною особливістю наведених нижче логотипів є простота, доступність повідомлення.

Рис.8. Емблеми міст-претендентів на проведення літньої Олімпіади XXXI (Чикаго, Мадрид, Ріо-де-Жанейро, Токіо)

Дизайн офіційного логотипа Олімпійських ігор XXXI (Рис. 9), вперше продемонстрований 1 січня 2011 року, поєднує в собі одночасно ідею співдружності та суперництва між країнами. Стилізовані фігури людей, які танцюють, тримаючись за руки, та п'ять олімпійських кілець символізують зв'язок між різними народами і дружні узи, що об'єднують молодих спортсменів світу, для яких Ріо-де-Жанейро в 2016 році стане місцем зустрічі.

Рис. 9. Емблема літньої Олімпіади XXXI (м. Ріо-де-Жанейро)

Як відомо, символіка Олімпіад рекламує не лише ігри та міста їх проведення, але і країни, які ототожнюються з візуаль-

ним стилем емблеми. Наприклад, кольорова гама людських силуетів, ідентична кольорам національного прапора Бразилії, виконує атрактивну функцію, оскільки викликає необхідні асоціації та полегшує інтерпретацію рекламного повідомлення. Використання скороченої назви *Rio* пояснюємо тенденцією сучасної англійської мови до конденсації та компресії, до зближення з розмовним стилем.

Олімпійські ігри – потужний інструмент розвитку міста-організатора і всієї країни, оскільки вони викликають значний інтерес, несуть певне смислове навантаження, підсилюють або нівелюють позитивний образ міста / країни загалом. Наприклад, офіційним містом проведення Олімпійських ігор 2018 року стане Пхенчхан (Південна Корея), який, як зазначає Джинсун Кім, губернатор провінції Ганвон, є справжньою меккою зимового спорту в Азії. Губернатор наголошує, що такі міжнародні змагання допоможуть місту набратися досвіду, саме тому він та організатори змагань зроблять все можливе, щоб спортсмени, тренери, журналісти, офіційні особи захотіли повернутися в Корею знову. Процес підготовки до змагань 2018 року був представлений на території олімпійського парку в Сочі, де гості з різних країн ознайомилися з макетами майбутніх спортивних об'єктів, фотографіями вже готових гірськолижних трас, трамплінів тощо.

Рис. 10. Емблема зимової Олімпіади XXIII (м. Пхенчхан)

У логотипі зимової Олімпіади XXIII (Рис. 10) використані чорний, синій, зелений, жовтий та червоний кольори, які ідентичні кольорам олімпійських кілець. Чорний, синій та червоний є також традиційними кольорами Кореї, які наявні на прапорі країни. Чорний колір для нації символізує справедливість і стійкість. Синій колір (в китайській натурфілософії) відповідає жіночому початку «їнь» та є символом надії. Червоний колір пов'язаний з чоловічим початком «ян» та означає благородство. Автор логотипа Cheil Worldwide пояснює, що перший візуальний компонент емблеми – перші приголосні кожного складу в назві міста Пхенчхан, написаного на алфавіті хангиль. А символ, розташований над ним, позначає сніг і льод. Слоган 'Passion. Connected.', як зазначено на сайті ігор XXIII <http://www.pyeongchang2018.com/horizon/eng/index.asp>, окреслює мету, завдання змагань. Комунікативною метою слогана є донести адресатам думку, що Пхенчхан 2018 – це місце, де люди будуть обмінюватися натхненням, відчують корейську теплу гостинність та атмосферу олімпійського духу. Слово *Connected* наголошує на відкритості Пхенчхана всім поколінням. Зокрема, концепцією міста є відкрити нові горизонти для зимових видів спорту та зимових ігор в Азії, які б у майбутньому поширилися у всьому світі. Зауважимо, що ініціальні літери слів *Passion* і *Connected* є заголовними в назві *PyeongChang*, що свідчить про тісний зв'язок між емблемою і слоганом Олімпійських ігор. Таким чином, логотип і слоган зимових XXIII Олімпійських змагань запевняють, що кожний може долучитися до події та відображають особливості цього дійства завдяки експресивним візуальним і вербальним елементам.

Як правило, основою для створення олімпійських логотипів є лінгвокультурні фактори, які відображають ціннісні орієнтації, культурний досвід і менталітет спільноти. Мінімальна кількість слів у поєднанні з мінімальним набором візуальних елементів, допомагає спростити процес декодування рекламного повідомлення, оскільки імплікує певні контексти, потенційні асоціації, розвиває інтерпретаційні можливості комунікантів. Як видно з наведених нижче прикладів (Рис. 11), кожен логотип містить власну символічну візуальність, що посилює прагматичність у кожному окремому випадку.

Рис. 11. Емблеми міст-претендентів на проведення літньої Олімпіади XXXII (м. Токіо, Мадрид, Стамбул)

Офіційний логотип Мадрида (Рис. 11), міста-кандидата на проведення Олімпіади XXXII, представлений у вигляді п'яти різнокольорових арок, схожих одночасно на літеру *M* і на цифру *2020*. Візуальне зображення дає змогу актуалізувати імпліцитні смисли логотипа і встановити взаємозв'язок із подією такого масштабу, як Олімпійські ігри.

Графічна складова емблеми Стамбула (Рис. 11), який також претендує на проведення літніх Олімпійських ігор 2020, сприяє компенсації інформативної недостатності рекламного тексту, оскільки викликає необхідні асоціації та полегшує інтерпретацію рекламного повідомлення. Традиційний символ Стамбула – тюльпан, який прикрашає олімпійський логотип, демонструє, наскільки ігри є важливими для міста. Зображення мечеті всередині тюльпану активує у свідомості адресатів певні характеристики міста, відображає ціннісні орієнтації мусульманської країни загалом.

Емблема Токіо (Рис. 11), розроблена на замовлення муніципалітету міста, привертає, захоплює увагу адресата яскра-

вістю кольорової гами невербальної частини, яка репрезентує один із символів Японії – сакуру. Олімпійський логотип у вигляді вінку символізує єднання нації у прагненні провести Олімпійські ігри в столиці Японії. Комбінація вербальних знаків (назва міста, рік) із зображенням прапора країни сприяє підвищенню інформативності й атрактивності повідомлення. Проте, ставши містом-проведення змагань, місцева влада Токіо вирішила змінити емблему. Презентація нового логотипа літньої Олімпіади XXXII (Рис. 12) відбулася в липні 2015 року, однак 1 вересня на офіційному сайті ігор повідомили, що організаційний комітет Олімпійських та Паралімпійських ігор Токіо вирішив відмовитись від представленої емблеми. А більш детальну інформацію про нову емблему оголосять, як тільки вона буде відома (<http://tokyo2020.jp/en/news/index.php?mode=page&id=1451>). Причиною такого рішення було звинувачення автора логотипа, японського дизайнера Кендзиро Сано, у плагиаті емблеми, створеній для театру бельгійського міста Льєж у 2013 році (Рис. 13).

Рис. 12. Емблема літньої Олімпіади XXXII (м. Токіо)

Рис. 13. Емблема театру (м. Льєж)

Однак, з лінгвістичної точки зору запропонований логотип Олімпіади, яка відбудеться у 2020 році, є прикладом лексичної компресії: першу літеру міста-проведення заходу комбінують з розділовим знаком, лапками, що, як зазначають організатори змагань, символізують рівність між країнами, народами, учасниками тощо. Зокрема, дизайнер емблеми наголошує, що вибір літери *T* зумовлений не лише назвою міста проведення змагань, але й і концепцією ігор, яка ґрунтується на трьох *T*: Tokyo, Tommorrow, Team. А зображення кола / сонця, яке нагадує прапор Японії завдяки своєму забарвленню, уособлює світ, у якому люди привітно та поважливо ставляться один до одного. Червоний колір символізує силу, міць кожного серця, яке б'ється в цьому світі.

Аналіз засвідчив, оригінальні, експресивні візуальні елементи, які використовують рекламисти у підготовці до міжнародного заходу, стимулюють інтерес адресата до культурної події та можуть посилити або скорегувати імідж міста її проведення.

Перспективою подальшої розробки теми є поглиблений аналіз особливостей взаємодії невербальних і мовних засобів передачі інформації у відео-візитівках (промо-відео) Олімпійських змагань, визначення способів їх конвергенції та дослідження комунікативних стратегій і тактик, які застосовують рекламисти для просування іміджу цієї міжнародної події.

Література:

1. Аветісова Д. С. Англомовний рекламний дискурс у сучасному інформативному просторі / Д. С. Аветісова. – Запоріжжя : Гум. ун-т «ЗІДМУ», 2009. – С. 124–130.
2. Димитрова С. М. Стратегічні питання формування та реалізації конкурентного потенціалу підприємства / С. М. Димитрова // Економічні проблеми промислового розвитку в Україні : тези доп. і повідом. Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Донецьк, 19–20 травня 2005 р.). – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2005. – С. 33–35.
3. Коломієць Н. В. Лінгвістичні особливості організації гіпертексту інтернет-новин (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Неля Василівна Коломієць ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2004. – 22 с.
4. Кузин В. В. Предпринимательство в зарубежном спорте / В. В. Кузин. – М. : ГЦОЛИФК, 1993. – 128 с.
5. Лильо Т. Інформаційний відеогедонізм та його вплив на локалізацію ідентичностей / Т. Лильо // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : Журналістика. – Львів, 2004. – Вип. 25. – С. 115–122.
6. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підруч. [для студ. вузів] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, М. О. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
7. Панкрусин А. П. Маркетинг : учеб. пособие [для студентов, обучающихся по специальности «Маркетинг»] / А. П. Панкрусин. – [3-е изд.]. – М. : Омега-Л, 2005. – 656 с.
8. Andreff W. Economie du sport / W. Andreff, Jean-François Nys. – Paris : Presses universitaires de France, 1986. – 127 p.
9. Barney R. American Olympic Commercialism and the IOC / R. Barney // The International Olympic Academy 33-d Session Proceedings. – 1994. – P. 47–59.
10. Kotler Ph. Marketing Places / Ph. Kotler, D. Haider, I. Rein. – Free Press, 2002. – 400 p.
11. Preuss H. Calculating the Primary Economic Impact of a Sports Club's Regular Season Competition : A First Model / H. Preuss, T. Könecke, N. Schütte // Journal of Sport Science and Physical Education. – 2010. – No. 60. – P. 17–22.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 24 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 1 жовтня 2017 р.

e-mail: lsa100600@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-51-54

Божко О. С. Атмосфера «саспенс» як домінантна ознака літературного жанру «фентезі» / О. С. Божко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 51–54.

УДК: 811.111'38:821.111

Олена Сергіївна Божко,
Херсонський державний університет, м. Херсон

АТМОСФЕРА «САСПЕНС» ЯК ДОМІНАНТНА ОЗНАКА ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ «ФЕНТЕЗІ»

У статті висвітлюються особливості формування атмосфери «саспенс» як домінантної ознаки літературного жанру «фентезі», аналіз експресивних поведінкових реакцій, спричинених станом страху, в якому перебуває персонаж. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення поняття «саспенс». Встановлено, що сучасна лінгвістика все частіше звертається до вивчення мовної репрезентації внутрішнього світу людини, зокрема її емоційної сфери.

Ключові слова: саспенс, література жанру «хоррор», страх, атмосфера «саспенс», фентезі.

Елена Сергеевна Божко,
Херсонский государственный университет, г. Херсон

КАК ДОМИНАНТНЫЙ ПРИЗНАК ЛИТЕРАТУРНОГО ЖАНРА «ФЕНТЕЗИ»

В статье освещаются особенности формирования атмосферы «саспенс» как доминантного признака литературного жанра «фэнтези», анализ экспрессивных поведенческих реакций, вызванных состоянием страха, в котором находится персонаж. Проанализированы подходы различных ученых относительно определения понятия «саспенс». Установлено, что современная лингвистика все чаще обращается к изучению языковой репрезентации внутреннего мира человека, в частности ее эмоциональной сферы.

Ключевые слова: саспенс, литература жанра «хоррор», страх, атмосфера «саспенс», фэнтези.

Olena Bozhko,
Kherson State University, Kherson

THE «SUSPENSE» ATMOSPHERE AS A DOMINANT SIGN OF THE LITERARY «FENTESY» GENRE

The article focuses on the peculiarities of the forming the «suspense» atmosphere as the dominant feature of the literary «fantasy» genre. It was analysed the character's expressive behavioral reactions caused by the state of the fear in which he/she is located and approached the different scientists' regards to the «suspense» definition. It is established that modern linguistics are increasingly drawn to the study of language representation of person's inner world, including its emotional sphere. This article complements and extends existing theoretical concept of the formation atmosphere «suspense» in the literary «fantasy» genre and determines the direction of the future linguistic researches to the representation the «suspense» atmosphere. The «suspense» is a complex concept that characterizes the degree of narrative intensity, created by the two story modes: strategic incomplete (based on the uncertainty that causes the reader state interest) and strategic deposition (associated with anticipation, expectations, anxiety and worry). Though, the «suspense» atmosphere is based on the mystical category. The mysterious, ghostly, unreal is one of the main key features of the «fantasy» genre. The motive dominates in such fictions and structures their compositions. The main function of language means is creating the atmosphere of mystery, uncertainty and illusory.

Key words: suspense, literature of the «horror» genre, fear, the atmosphere «suspense», fantasy.

Постановка проблеми. Враховуючи те, що людській уяві немає меж, у лінгвокультурі почала з'являтися незліченна кількість архетипів, на кшталт богів, демонів, духів, привидів, монстрів та ін., які зараз користуються великою популярністю серед жанрів «фантастичного трикутника»: фентезі, наукової фантастики та літератури жахів.

Актуальність дослідження. Поняття «саспенс» усе частіше зустрічається у вітчизняній лінгвістиці й літературознавстві, проте досі немає вичерпного визначення цього поняття. Більш того, дискусійним залишається питання про онтологічну сутність самого поняття та лінгвістичних особливостей функціонування саме атмосфери «саспенс» у літературному жанрі «фентезі».

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Запропонована тема дослідження доповнює і розширює існуючі теоретичні концепції формування атмосфери «саспенс» у літературному жанрі «фентезі», а також визначає напрямки подальших досліджень лінгвістичної репрезентації атмосфери «саспенс».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розгляді питань пов'язаних із літературою жахів зосереджують увагу переважно зарубіжні дослідники, як Д. Д. Джонсон С. Т. Джоши, М. Касл, М. Класен, Н. Керол, Г. Ф. Лавкрафт, Д. Стрінаті, Т. Тодоров, Д. Цілман та ін., та невелика кількість вітчизняних науковців, як О. Є. Артемьєва, Е. В. Жаринов, Т. М. Тимошенко та ін..

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на дослідження мовних засобів у репрезентації атмосфери «саспенс» як домінантної ознаки літературного жанру «фентезі».

Новизною є інтегративний підхід до лінгвістичного аналізу когнітивних особливостей вербальної репрезентації атмосфери «саспенс», оскільки вказані характеристики знаходили лише часткове висвітлення в дослідженнях кінематографа, але ще не були об'єктом окремих лінгвістичних досліджень жанру хоррор у художній літературі.

Методологічне або загальнонаукове значення. Лінгвістичний аналіз вербальної репрезентації атмосфери «саспенс» передбачає застосування низки методів дослідження: стилістичного, семантичного та інтерпретаційно-текстового методу, а також дослідницькі прийоми лінгвістичного спостереження та систематизації.

Викладення основного матеріалу. Фентезі (від англ. Fantasy – «фантазія») – вид фантастичної літератури, заснований на використанні міфологічних і казкових мотивів. У творах фентезі найчастіше дія відбувається у вигаданому світі, близькому реальному, герої стикаються з надприродними явищами та істотами.

Темне фентезі – «dark fantasy» вперше отримало свою назву в 1973 році, а в 1987 Джек Вільямсон його виділив як окремий вид. До темного фентезі зараховують три групи фантастичної літератури: традиційне фентезі з «темним» відтінком, різновид містичного хоррора і фентезі, написане в особливо гнітючому стилі [11]. Критики стверджують, що темне фентезі не лякає читача безпосередньо, а створює у нього емоційне відчуття, про минулий страх.

Література жахів (англ. Horror literature, horror fiction; слово запозичене з англійської мови «хоррор») – жанр фантастичної літератури, що має справу з надприродним, у прямому сенсі слова. Вона має обмежений набір персонажів, запозичених, як правило, з низової міфології різних народів: вампіри, зомбі, перевертні, примари, демони та ін.. Ще в 1764 р. зародився готичний роман в Англії – стараннями Хораса (Горацій) Уолпола «Замок Отранто» [1].

Хоррор є одним із парадоксальних жанрів, адже він приваблює тими елементами та емоціями, які в повсякденному житті є відштовхуючими та огидними. Н. Керол у своїй праці «The Philosophy of Horror» розділяє емоції викликані жанром літератури жахів на фізичні та когнітивні [4, с. 25]. Ідею про те, що хоррор – емоція, тільки емоція «культурно» введена в рамках літературних традицій, висловив ще Д. Вінтер: «Хоррор це не жанр, як містерія, наукова фантастика чи вестерн. Хоррор це емоція» [12].

До жанру «хоррор» можна віднести і твори візуальних видів мистецтва: картини, постери, колажі, літографії, «які не включають розповіді», але в яких присутній необхідний для хоррора «елемент конфронтації» між звичним і аномальним» [11].

Т. Тодоров вирізняє три форми літератури жахів, як жанру: надприродне, чудесне, фантастичне. Перша категорія – надприродне, у своєму арсеналі налічує елементи надприродного в розв'язці твору, події, що вважаються нереальними, неможливими та ірраціональними, або ті, що є шокуючими, непередбачуваними, унікальними, незвичайними, а читачі, у свою чергу отримують можливість розкрити їх по-своєму. Друга категорія – чудесне є подібною до першої своїми ключовими неприйнятними та незрозумілими явищами, однак у чудесному, надприродні явища присутні впродовж всього твору. Аби зрозуміти ці явища, ми маємо прийняти «нові закони природи», крізь призму вампірів, демонів, вовкулаків та ін. Третньою, останньою, категорією виступає фантастична література жахів, яка не дає нам чіткого пояснення ірраціонального, натомість пропонує декілька альтернатив читачу [10, с. 32].

Література фентезі за своєю природою є алегоричною і символічною, тому що дає нам можливість пізнати те, чого ми боїмося, дає нам шанс відчувати ті емоції, які нам, кожному окремо, є необхідними, а суспільству – зайвими. Як зазначає Г. Ф. Лавкрафт: «найстарішою та найсильнішою емоцією людства є страх, а найстарішим та найсильнішим різновидом страху є страх невідомого» [8, с. 25]. Сутність страху полягає в тому, що інтуїція на рівні інстинктів може розкрити те, що матеріалістичне суспільство заперечує.

Недивним є той факт, що літературна форма, так тісно пов'язана з первинними інстинктами, налічує стільки ж років, скільки і сама людська думка. Жахливе, фантастичне зустрічається у фольклорі різних країн і народів. Пов'язано це з малим ступенем вивченості навколишнього світу. Все невідоме лякає людину, а пройшовши крізь призму його уяви знаходить фантастичні форми. У більшості своїй воно (жахливе і фантастичне) знаходить форму хронік, балад, казок [4, с.34].

Письменники володіють умінням створювати моторошну атмосферу надприродного, котра надає жахам лякаючої життєвості, робить твір дуже напруженим. Але в усіх художніх творах даного жанру страх, не є єдиною домінантою розповіді. Більшу важливість має не сам страх, а причина його виникнення. Усі привиди та опудала лише слугують для створення пригнічуючого відчуття, підсиленого творчою уявою автора.

Семіотик і письменник У. Еко зазначав, що глибоким підґрунтям таємного є релігійні уподобання та релігійна свідомість, дослідник намагався удосконалити та осучаснити інтерес до всього незнайомого та таємного. Прагнення особистості поринути у вир ілюзій і фантазій є єдиним способом звільнити себе від повсякденної рутини та реалій життя зі своїми законами, правилами та об'єктивною реальністю [5, с. 56].

В основу атмосфери «саспенс» покладено категорію містичного, яка ґрунтується на триєдності «таємниці – страх – стан тривожного очікування». Таємниче, примарне, ірреальне, що не можна пояснити на раціональних засадах, є однією з ключових ознак жанру фентезі, тим змістовим стрижнем, довкола якого побудована композиція твору. Мотив таємниці домінує в художніх творах жанру фентезі й структурує його композицію. Основна функція мовних засобів реалізації відповідної субкатегоріальної ознаки – створення атмосфери загадковості, невизначеності, примарності.

Поняття «саспенс» є комплексним поняттям, що характеризує ступінь наративної напруженості, створюваної двома модусами оповідання: стратегічною неповнотою (заснованою на невизначеності, що викликає у читача стан цікавості) і стратегічним відкладанням (пов'язаним з передчуттям, очікуванням, індукують стан тривоги і занепокоєння). Саспенс постійно переслідує одну мету – забезпечити гострі відчуття і тримати аудиторію в напруженні, у той час як сюжет вибудовується до кульмінаційного моменту. Напруженість зазвичай виникає, коли головна дійова особа (або особи) знаходиться в загрозовій ситуації, коли життя знаходиться під загрозою. Власне, поняття «саспенс» – один із найсильніших прийомів, що дозволяє захопити увагу читача, і навпаки, по-справжньому починає працювати лише тоді, коли читач уже достатньо вжився в події у тексті.

Атмосфера «саспенс» виникає тоді, коли розв'язка включає в себе найбільш ймовірну, хоча і небажану альтернативу, а читач сподівається на малоймовірний, але бажаний результат подій. Основою формування атмосфери «саспенс» є моменти,

які ведуть до розв'язки, в результаті якої читач не впевнений. Поки фінал неясний, читач відчуває напруження. Як тільки настає розв'язка і вона влаштовує читача, напруження поступається місцем іншим емоціям – подив, полегшення, радість та ін.:

Tommy expected the mini-kin to ravel down from the rafters on a web of its own making, directly onto the windshield. Still largely concealed by the increasingly soiled and ragged fabric that had been the skin of its doll phase [6, с. 58];

Pale pink light spread like a dim blush on the face of the eastern sky. As if it were not a solid creature, but an elaborate origami sculpture, the demon continued to fold itself into itself, growing smaller and smaller still – until, with a shimmer that hid the how of the final transformation, it became only a rag doll once more, exactly as it had been when he had found it on his doorstep, a limp-limbed figure of white cotton, with all the black stitches intact [6, с. 233].

Письменники володіють умінням створювати моторошну атмосферу надприродного, котра надає жахам лякаючої життєвості, робить твір дуже напруженим. Майстерний психологічний аналіз самого процесу виникнення та розвитку людського страху є однією з своєрідних особливостей фантастичних творів письменників. У своїх творах А. Блеквуд, В. Блеті, Б. Стокер, насамперед, анатують страх, подають, свого роду, «фізіологію страху», аналізують стани афекту, «заскоку». Так, у творах «Лялька», «Дракула» і «Екзорцист» страх представлений лексемами «horror», «shock», «fear», «terror» задля створення ефекту саспенсу:

She watched for a few seconds thunderstruck, and then suddenly realised with a shock of utter horror that this small, purposive monster was the doll, Monica's doll! [2, с. 9];

I held tight, and I thought I was going to win, for I didn't mean Him to take any more of her life, till I saw His eyes. They burned into me, and my strength became like water [9, с. 267];

Karras stared. At the back of his neck, he felt hands. Icy cold. Lightly touching. And then gone. Caused by fear, he concluded. Fear [3, с. 159];

Then she cringed; shrinking bade in incredulous terror as she thought she saw hazily, in a swimming fog, her daughter's head turning slowly around on a motionless torso [3, с. 133].

Заціпеніння тіла (цілого) як раптове припинення руху або тривале завмирання, стан нерухомості, коли людина переживає страх, вербалізується словосполученнями «eyes still unfocused», «stood motionless», «a moment of unconsciousness» у реченнях:

Chris crumpled to the floor in a daze of horror; in a swirling of images, sounds in the room, as her vision spun madly, blurring, unfocused, her ears ringing loud with chaotic distortions as she tried to raise herself, was too weak, faltered, then looked toward the still-blurred bed. The words were cut off as Chris started crawling painfully toward the bed with her face smeared with blood, with her eyes still unfocused, limbs aching, past Karl [3, с. 133];

Karras nodded absently, staring at a pattern in the rug, and then after many minutes he got up, walked slowly to the entry hall and stood motionless in the darkness, stood without expression, in another dimension, staring into nothing with his hands in his pockets as he listened... [3, с. 147].

The rush of blood without control drained her heart, and a moment of unconsciousness supervened so that everything, as it were, turned black [2, с. 20].

Для створення атмосфери «саспенсу» письменники також у своїх творах надають опис природних явищ та химер, що підсилюють емоційний вплив на читача. Автор уводить опис природи, насичуючи його епітетами з негативною конотацією «noisy», «ice-cold», «funeral», «flensing»:

A noisy burst of November wind threw shatters of cold rain in his face [6, с. 58];

When Tommy opened the front door, ice-cold wind assaulted him, frigid enough to take his breath away. A whirl of dead melaleuca leaves like hundreds of tiny flensing knives spun over him, whispering-buzzing against one another, and he stumbled backward two steps, shielding his eyes with one hand, gasping in surprise [6, с. 30];

Never did tombs look so ghastly white. Never did cypress, or yew, or juniper so seem the embodiment of funeral gloom. Never did tree or grass wave or rustle so ominously. Never did bough creak so mysteriously [9, с. 196].

Задля створення атмосфери «саспенсу», автор описує надприродні створіння використовуючи наступні лексеми «horribly», «deliberate», «dreadful», «expressionless», «man-like», «chinless», «fabulous», «uneradicated», «uneradicated», «hissed», «squeaked»:

It was horribly taking steps, small but quite deliberate steps as though alive. It had dreadful face, it had an expressionless tiny face... [2, с. 9];

It was partly human, beyond a doubt, with very man-like hands and head, and the goatish, chinless face had the stamp of the Whateleys upon it. But the torso and lower parts of the body were teratologically fabulous, so that only generous clothing could ever have enabled it to walk on earth unchallenged or uneradicated. [7, с. 15];

The hinges of its diminutive broken arms and its jointed legs emitted a thin, creaking sound as it came darting – the syllables Madame Jodzka had already heard more than once. Syllables she had heard without understanding – «buth laga» – but syllables now packed with awful meaning: Revenge. The sounds hissed and squeaked, yet clear as a bell as the beast advanced at this miraculous speed [2, с. 22].

Головні висновки. Таким чином, атмосфера «саспенсу» пов'язана з мотивом таємниці, вірою в надприродне, ірраціоналізмом як певним способом пізнання дійсності, що ґрунтується на створенні атмосфери нагнітання страху перед невідомим. Так, жанр фентезі має на меті викликати у читача відчуття тривоги, страху і супутніх відчуттів, що створює атмосферу напруги у художньому творі.

Перспективи подальших досліджень. До перспектив подальших досліджень слід віднести також розробку підходів до аналізу атмосфери «саспенсу» у її семантико-когнітивному аспекті.

Література:

1. Невский Б. Темное фэнтези [Електронний ресурс] / Б. Невский // Журнал «Мир Фантастики». – № 23, июнь 2005. – Режим доступу : <http://www.mirf.ru/Articles/art812.htm>.

-
2. Blackwood A. The Doll [Electronic resource] / A. Blackwood. – Access mode : <http://algernonblackwood.org/>
 3. Blatty W.P. The Exorcist [Electronic resource] / W.P. Blatty. – Access mode : <https://vk.com/doc16932426618b55&dl=4c0a3309d17f5a3ffa>
 4. Carroll N. The Philosophy of Horror or Paradoxes of the Heart / N. Carroll. – New York : Routledge, 1990. – 272 p.
 5. Eco U. Semiotics and the philosophy of language / U. Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1984. – 188 p.
 6. Koontz D. Tick Tock [Electronic resource] / D. Koontz. – Access mode : <https://jtmfjlud.files.wordpress.com/2015/07/dean-koontz-tick-tock-pdf.pdf>
 7. Lovecraft H.P. The Dunwich Horror [Electronic resource] / H. P. Lovecraft. – Access mode : <http://busyreadywhat.or/LovecraftHorror.pdf>
 8. Lovecraft H. P. The Annotated Supernatural Horror in Literature / H. P. Lovecraft. – N.Y. : Hippocamus Press, 2000. – 228 p.
 9. Stocer B.. Dracula [Electronic resource] / B.Stocer. – Access mode : <http://www.planetebook.com/ebooks/Dracula.pdf>
 10. Todorov T. The Fantastic: A Structural approach to a literary concept / T. Todorov. – N.Y. : Cornell University, 1975. – 190 p.
 11. Tudor A. Why Horror? The Peculiar Pleasures of a Popular Genre [Electronic resource] / A. Tudor. – Access mode : <http://frog.kingsbridgecollege.org.uk>
 12. Winter D. E. Horror of the '60s, '70s, '80s [Electronic resource] / D. E. Winter. – Access mode : <http://toomuchhorrorfiction.blogspot.ru>

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 25 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 2 жовтня 2017 р.

e-mail: saphochka1@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-55-58

Борзенко О. П. Комунікативна компетенція як засіб реалізації практичних навичок іношомовного спілкування / О. П. Борзенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 55–58.

УДК: 378:81'243

Олександра Павлівна Борзенко,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті проаналізовано питання іношомовної комунікативної компетенції та встановлено, що її формування є основною метою мовного навчання, що комунікація – найважливіший чинник формування суспільства, пов'язана з конкретним етносом, його культурою, історією, психологією, тобто специфікою світосприйняття, світобачення. З'ясовано, що більшість дослідників вважають мовленнєву діяльність універсальною та національно специфічною. Установлено, що мова є засобом спілкування з ключовою комунікативною функцією, під час спілкування одночасно задіяні як мова так і мовлення, тобто мова реалізує своє призначення бути засобом комунікації тільки через мовлення та основним механізмом передавання інформації в спілкуванні, а також універсальність мови уможливорює як внутрішнє, так і міжкультурне спілкування. Встановлено, що навички є автоматизованими компонентами, основою вміння мовленнєвої діяльності, що всі види компетенції формують іношомовну комунікативну компетенцію, удосконалюють вміння практичного оволодіння іноземною мовою. З'ясовано, що сучасність вимагає нових підходів до організації та вдосконалення навчального процесу вивчення іноземної мови. Одним із основних компонентом навчального процесу є засоби навчання, які впливають на якість знань, покращують засвоєння навчального матеріалу. Для іношомовного спілкування необхідний додатковий комплекс знань, практичних навичок та вмінь, який дасть змогу студентам в умовах безпосередньої міжкультурної комунікації легко вступати у контакт із представниками іншої культури, розуміти наміри і поведінку партнерів по спілкуванню, планувати свої мовленнєві вчинки відповідно до соціокультурної специфіки країни. Отже, оволодіння студентами іношомовним спілкуванням означає формування у них певного рівня комунікативної компетенції, достатнього для здійснення міжкультурного спілкування в мовленнєвій діяльності.

Ключові слова: комунікація, суспільство, іношомовна комунікативна компетенція, іношомовне спілкування, практичні навички, мова, іноземна мова.

Александра Павловна Борзенко,
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, г. Харьков

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК СПОСОБ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАКТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ИНОСТРАННОГО ОБЩЕНИЯ

В статье проанализированы вопросы иностранной коммуникативной компетенции и установлено, что ее формирование есть основная цель языкового обучения, что коммуникация – важный фактор формирования общества, связанная с конкретным этносом, его культурой, историей, психологией, то есть со своей спецификой мировосприятия, мировидения. Выяснено, что большинство исследователей считают языковую деятельность универсальной и национально специфической. Установлено, что язык есть средством общения с ключевой коммуникативной функцией, во время общения одновременно задействованы как язык, так и речь, то есть язык реализует свое предназначение быть средством коммуникации только через язык и основным механизмом передачи информации в общении, а также универсальность языка обеспечивает как внутреннее, так и межкультурное общение. Установлено, что навыки есть автоматизированными компонентами, основой умения речевой деятельности, что все виды компетенции формируют иностранную коммуникативную компетенцию, совершенствуют умение практического овладения иностранным языком. Выяснено, что современность требует новых подходов к организации и совершенствованию учебного процесса изучения иностранного языка. Одним из основных компонентом учебного процесса есть способы изучения, которые влияют на качество знаний, улучшают усваивание изучаемого материала. Для иностранного общения необходим дополнительный комплекс знаний, практических навыков и умений, которые дадут возможность студентам в условиях непрерывной межкультурной коммуникации контактировать с представителями другой культуры, понимать намерения и поведение партнеров в общении, планировать свои речевые действия соответственно к социокультурной специфике страны. Следовательно, овладение студентами иностранным общением означает формирование у них определенного уровня коммуникативной компетенции, достаточного для осуществления межкультурного общения в речевой деятельности.

Ключевые слова: коммуникация, общество, иностранная коммуникативная компетенция, иностранное общение, практические навыки, язык, иностранный язык.

Oleksandra Borzenko,
Kharkiv National Automobile and Road University, Kharkiv

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A MEANS OF IMPLEMENTATION OF A FOREIGN LANGUAGE PRACTICAL SKILLS

The issues of foreign language communicative competence have been analyzed in this article. It has been established that its formation is the main goal of language teaching and communication is the most important factor in the formation of a society, connected with a specific ethnos, its culture, history, psychology, that is, the specificity of world perception, worldview. It is stated that the majority of researchers consider the speech activity to be universal and nationally specific. It has been established that language is a means of communicating with the key communicative function, while communicating simultaneously both language and speech are used, that is, the language realizes its purpose to be a means of communication only through speech and the main mechanism of transmitting information in communication, as well as the versatility of the language makes either internal or intercultural communication possible. It has been established that skills are automated components, the basis of speech activity, that all types of competences form foreign language communicative competence,

improve the ability to practice foreign language skills. It is stated that modernity demands new approaches to the organization and improvement of the process of learning a foreign language. One of the main components of the learning process is the learning tools that affect the quality of knowledge, improve the studying of learning material. For communication in a foreign language, an additional set of knowledge, practical skills and skills is required; it will enable students, in the context of direct intercultural communication, to easily get in touch with representatives of another culture, understand the intentions and behavior of communication partners, and plan their speech activities in accordance with the country's socio-cultural specifics. Consequently, mastering students' intercultural communication means forming of a certain level of communicative competence that is sufficient for intercultural communication in speech activity.

Key words: communication, society, foreign language communicative competence, foreign language communication, practical skills, language, foreign language.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасне суспільство стає залежним від комунікації. З'явилася потреба глибокого розуміння сутності й механізмів спілкування, комунікації загалом і насамперед комунікації з використанням засобів живої природної мови.

Комунікативна компетенція передбачає опанування у суспільному житті усним і писемним спілкуванням, оволодіння кількома мовами. Студент отримує знання та набуває практичних навичок подоланням теоретичних та практичних проблем при формуванні вмінь різних видів мовленнєвої діяльності. Ці проблеми вивчаються багатьма науковцями:

Український лінгвіст М. Кочерган визначає мову як засіб спілкування притаманний тільки людині, та зазначає, що проблеми сутності мови, її функції важливі, тому що мова це необхідна умова мислення, існування суспільства. Шлях особистості до пізнання пролягає через мову.

Американський мовознавець Н. Хомський ввів поняття «мовна компетенція», та зазначив, що мовна компетенція формується внаслідок взаємодії вроджених знань та засвоєного мовного матеріалу, тобто це індивідуальне світосприйняття. А американський дослідник Д. Хаймс вважає, що компетенція – це не тільки володіння граматикою й словником, а й знання умов, ситуацій, в яких відбувається мовленнєвий акт. Він розширив обсяг цього поняття, перетворивши його на одне з важливіших понять соціолінгвістичної та комунікативної компетенцій [1, с. 138, 139].

Український дослідник Ф. Бацевич вважає, що міжкультурна комунікація – це процес спілкування людей, які належать до різних національних спільнот, які користуються різними мовами, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач в спілкуванні.

Такі вчені, як Т. Елкін, Е. Роулстон зазначають, що систематичне використання при вивченні іноземної мови: читання, письма, фільмів, мультфільмів, різних телевізійних програм, друкованих карток, таблиць сприяють формуванню у студентів готовність до іншомовного спілкування.

Аналіз науково-педагогічних джерел з основ теорії мовної та міжкультурної комунікації, комунікативної лінгвістики, загального мовознавства, психолінгвістики, методик навчання іноземних мов показав, що вітчизняними та зарубіжними науковцями розроблені дидактико-методичні підходи до навчання іноземних мов, які включають алгоритм засвоєння знань, формування практичних навичок іншомовного мовлення.

Мета статті полягає у розгляді та розкритті особливостей реалізації практичних навичок іншомовного спілкування при формуванні у студентів комунікативних здібностей міжкультурної комунікативної компетенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних об'єктів дослідження викладання іноземних мов є іншомовна комунікативна компетенція, яка сприяє реалізації практичних навичок спілкування з представниками інших культур. Зміни в суспільстві спричинили розширення спілкування між людьми різних національностей.

Сучасне суспільство усвідомлює, що знання іноземної мови дає переваги до залучення особистості в культурні, професійні, економічні процеси розвитку та забезпечує її взаємодію з полікультурним глобалізованим і конкурентним світом.

Знання є першим завданням у процесі оволодіння іноземною мовою. Для успішного спілкування необхідний їх перехід на рівень практичних мовленнєвих навичок, де операції з мовними одиницями відбуваються несвідомо, легко, швидко і ненапружено. Досягти цього можна шляхом багаторазового здійснення відповідної операції, тобто вправлення. Отже, навичка – це доведена до автоматизму дія з мовним матеріалом (слова, словосполучення, фрази). Навички є автоматизованими компонентами, основою умінь і мовленнєвої діяльності [10, с. 32].

Мовні знання та відповідні мовленнєві навички утворюють мовну компетенцію; країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання – соціокультурну та соціолінгвістичну компетенції; мовленнєві вміння – мовленнєву компетенцію. Усі ці види компетенції формують іншомовну комунікативну компетенцію, розвиток якої є основною метою вивчення іноземної мови [10, с. 63].

Для того щоб навчати студентів спілкуватись на міжкультурному рівні, недостатньо сформувати навички роботи з мовним матеріалом, вміння приймати та передавати інформацію іноземною мовою. Для іншомовного спілкування необхідний додатковий комплекс знань, практичних навичок та вмінь, який дасть змогу студентам в умовах безпосередньої міжкультурної комунікації легко вступати у контакт із представниками іншої культури, розуміти наміри і поведінку партнерів по спілкуванню, планувати свої мовленнєві вчинки відповідно до соціокультурної специфіки країни, мову якої вони вивчають. Отже, оволодіння студентами іншомовним спілкуванням означає формування у них певного рівня комунікативної компетенції, достатнього для здійснення міжкультурного спілкування в мовленнєвій діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі у типових ситуаціях, визначених програмою [10, с. 55, 56].

Сучасність вимагає нових підходів до організації та вдосконалення навчального процесу вивчення іноземної мови. Одним із основних компонентом навчального процесу є засоби навчання, які впливають на якість знань, покращують засвоєння навчального матеріалу. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій, мультимедійних систем навчання допомагає вирішити основне завдання мовної освіти – формування у студентів мовної компетенції.

Прийнятий в сучасній вітчизняній методиці комунікативний підхід до навчання іноземних мов зумовлює вибір цілей, згідно з якими визначаються принципи, зміст, методи, прийоми [5, с. 23].

Місце і роль будь-якої країни в світовій спільноті пов'язані з її спроможністю виробляти, споживати і застосовувати нові знання й технології. Ці процеси безпосередньо залежать від науки, освіти, виробництва, спільним інструментом яких є інформаційні й комунікаційні технології. Міжнародний досвід розвитку таких технологій свідчить про їхній вплив на стосунки людей у суспільстві, взаємозв'язки, освіту, регіональний розвиток. Сучасні комунікативні технології надають людині

можливість швидко і якісно передавати та отримувати інформацію, спілкуватись в будь-яких сферах і на будь-яких відстанях. Тобто йдеться про комунікації – соціальну взаємодію за допомогою мовних і паралінгвальних (міміка, жести тощо) засобів з метою передавання інформації. Знання законів комунікації сприяє розвитку комунікативної компетентності – рівня досвіду взаємодії з людьми [1, с. 7, 8].

Метою вивчення іноземної мови є оволодіння студентами іншомовною комунікативною компетенцією, що дає можливість для виконання комунікативних завдань в реалізації життєвих ситуаціях.

Відомо, що в умовах іншомовного спілкування під час обговорення різних аспектів життєдіяльності суспільства в країнах рідної та іноземної мов можуть виникати комунікативно-понятійні перешкоди, спричинені неадекватною мовною семантизацією його учасниками мовних одиниць з національно-культурними та соціально-класовими компонентами семантики. Український дослідник Ф. Бацевич вважає, що міжкультурна комунікація – процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, здебільшого користуються різними ідіоетнічними мовами, відчують лінгвокультурну «чужорідність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач в спілкуванні [11, с. 46].

Комунікація відбувається і завдяки використанню інших засобів, наприклад підняті брови (жест) можуть означати здивування; піктограма (атрибут навколишнього середовища) *Діти йдуть до школи* – застереження водію зменшити швидкість; покашлювання (голосовий ефект) – знак попередження. У людській взаємодії активно використовують і невербальну комунікацію. Вербальний та невербальний компоненти – невід’ємні складові процесу комунікації. Під комунікацією розуміють обмін думками та інформацією у формі мовленнєвих або письмових сигналів, що є синонімом поняття «спілкування». Спілкування означає обмін думками, інформацією та емоційними переживаннями між людьми, тобто це актуалізація комунікативної функції мови в різноманітних мовленнєвих ситуаціях. [12, с. 13, 14].

Науковцями досліджуються й полілінгвокультурна особистість, тактика спілкування в полілінгвокультурній ситуації, враховуючи національні особливості, такі як, «сукупність специфічних характеристик нації (етносу в цілому), які формують її неповторність серед інших націй». До цих особливостей відносять неповторні риси психології, культури, традиції та інші національно – особистісні етнічні чинники, а також насамперед мову [2, с. 127].

Так, ще в діалозі Платона «Кратил» формується ідея мови як знаряддя, основного механізму передавання інформації в спілкуванні [3, с. 14].

Мова – явище суспільне, оскільки виникає і розвивається лише в людському суспільстві. Мова є засобом спілкування з ключовою комунікативною функцією. Полягає вона в тому, що під час говоріння (передавання інформації) та розуміння (сприймання інформації) за допомогою одиниць мови (коду) адресант передає (кодує), а адресат сприймає (декодує) зміст повідомлюваного. Тобто під час спілкування одночасно задіяні мова і мовлення. Мова реалізує своє призначення бути засобом комунікації тільки через мовлення [7, с. 15, 43]. Мова й мовлення є одним із видів діяльності особистості, який забезпечує спілкування та мислення, тобто комунікацію. Універсальність мови дає людині змогу використовувати її як засіб комунікації у всіх потенційно можливих ситуаціях спілкування, зокрема й з іншими культурами. Саме універсальність мови уможлиблює як внутрішнє, так і міжкультурне спілкування. Кожна мова по-своєму розподіляє світ, тобто має власний спосіб його концептуалізації [6, с. 411]. Тому засвоєння мови без знання культури недостатньо для ефективного контакту між представниками різних національностей та мов. Однією з основних перешкод для повного взаєморозуміння є розбіжності у мовному мисленні. Народи мають різний менталітет [4, с. 50].

Знання мови і володіння нею не тотожні. Володіння мовою, тобто здатність вільно говорити і розуміти, мислити за допомогою мови, є природним явищем, універсальною властивістю, до якої змалку привчається людина і більшою мірою робить це автоматично, на межі свідомого і підсвідомого. Знання мови – це вже цілком усвідомлене сприйняття мови як скарбниці певних знань про людину і світ, які закарбовані в лексиці, фразеології, граматиці, інших способах мовного вираження. Усвідомлене і глибоке знання про мову або мови з’являється найчастіше у процесі порівняння. «Хто не знає чужих мов, – писав Й. Гете, – не має уявлення і про свою». Знання мов у цьому сенсі слугує першоджерелом знань про національно-культурні особливості різних народів, формує міжкультурну компетентність, без чого неможливе досягнення взаємної поваги і розуміння [9, с. 10].

Як зазначив Ж. Фігель «багатомовність лежить у самому серці європейської ідентичності, оскільки мови є наріжним каменем культурного розвитку особистості кожного європейця» [14].

Іноземна мова стала важливим засобом міжнародного спілкування, відчувається потреба у фахівцях різних галузей, які активно володіли б іноземною мовою для вирішення своїх професійних та персональних проблем. Тому якість освіти сучасного студента, як майбутнього фахівця, пов’язана з необхідністю оволодіння іноземними мовами та має відповідати міжнародним уявленням щодо основної компетенції справжнього фахівця. Щоб відповідати цим вимогам, необхідно на основі подальшого розвитку знань докорінно оновити зміст викладання іноземних мов у вищій школі, зокрема викладання іноземних мов за професійним спрямуванням. Це вимагає нової орієнтації цілей, принципів, змісту, технологій, методів і форм, методик викладання мови на нових інноваційних засадах, які передбачають розвиток діяльної комунікативної компетенції, тобто: практичне оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності та комунікативне використання іноземної мови як у повсякденних, загальних ділових ситуаціях, так і у фахових; професійну і фахову спрямованість, що передбачає залучення та реалізацію практичних навичок, умінь, знань; усвідомлення міжкультурних відмінностей, розуміння чужих та своєї культур; спільне обговорення й визначення викладачами та студентами тематики навчального процесу; формування тематичних мереж для визначення змісту навчального процесу; систему оцінювання рівня сформованості комунікативної компетенції студентів з урахуванням рівнів оволодіння іноземною мовою, визначених у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [8, с. 75].

Реформування освітньої галузі вимагає оновлення методів навчання іноземної мови, переосмислення мети, завдань і змісту навчання, впровадження нових освітніх технологій та підходів до навчання.

Суспільству необхідна освіта, що постійно оновлюється освітніми технологіями, засобами навчання. Тому розробка та реалізація нових сучасних освітніх технологій потребує постійного звернення до здобутків технологічного прогресу нового інформаційного суспільства [13, с. 131].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, комунікація є важним чинником організації суспільства та невід'ємною складовою життя людини. Щоб сформувати у студентів здатність і готовність до міжкультурної комунікації, необхідно навчити їх спілкуватись у межах певних сфер діяльності, ситуацій шляхом засвоєння конкретного мовного та мовленнєвого матеріалу через формування відповідних практичних навичок, вмінь та на основі подальшого розвитку знань докорінно оновити зміст викладання іноземних мов у вищій школі, тобто: орієнтацію цілей, принципів, технологій, методів, форм та методик викладання мови на нових інноваційних засадах, які передбачають розвиток діяльної комунікативної компетенції.

Література:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
3. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник / Ф. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
4. Борзенко О. Тотожність асоціативного значення, аналогічності, характеру ситуації вживання при порівнянні деяких українських та англійських прислів'їв та приказок / О. Борзенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укладачі : І. Ковальчук, Л. Коцюк. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 62. – С. 49–52.
5. Борзенко О. Формування іншомовної комунікативної компетентності при використанні сучасних підходів та інноваційних технологій в навчанні студентів ВНЗ / О. Борзенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укладачі : І. Ковальчук, Л. Коцюк. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 63. – С. 23–25.
6. Борзенко О. Мова як найважливіший спосіб та основа формування знань і уявлень людини про навколишню дійсність, що об'єктивується у вигляді картин світу / О. Борзенко // Наукові записки. – Випуск 153. – Серія: Філологічні науки – Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2017. – С. 411–416.
7. Вступ до мовознавства: підручник / [І. Голубовська, С. Лучканин, В. Чемес та ін.] : за ред. І. Голубовської. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – 320 с.
8. Кондрашева О., Тішкіна О., Тютюнник В. Інтерактивні технології у викладанні іноземної мови для вдосконалення професійної діяльності / О. Кондрашева, О. Тішкіна, В. Тютюнник // Англістика та американістика. – 2008. – Випуск 5. – С. 74–79.
9. Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В. Манакін. К. : ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
10. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / Л. Панова, І. Андрійко, С. Тезікова та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.
11. Онкович Г. «Діалог культур» як сучасна педагогічна технологія / Г. Онкович // Вища освіта України. – 2011. – №4. – С. 42–48.
12. Семенюк О. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. Семенюк, В. Парашук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
13. Borzenko O. Implementing of modern education technology in educational process of college students' second language learning / O. Borzenko // Yearbook of Varna University of Management. XIII International scientific conference «The modern science business and education». Publisher : Varna University of Management, Bulgaria, 2017. – Volume X. – P. 130–135.
14. Key Data on Teaching Languages at School in Europe, 2005 edition, Eurydice. Coord. Nathalie Baidak. The information network on education in Europe. – 112 p.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 26 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 2 жовтня 2017 р.

e-mail: braychenkosveta@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-59-61

Брайченко С. Л. Маловживані жіночі особові імена мешканців Одещини / С. Л. Брайченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 59–61.

УДК: 801.313.1.:808.3 (477.74)

Світлана Леонідівна Брайченко,
Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

МАЛОВЖИВАНІ ЖІНОЧІ ОСОБОВІ ІМЕНА МЕШКАНЦІВ ОДЕЩИНИ

Статтю присвячено лінгвістичній інтерпретації одного з основних класів антропонімів – особових імен, що функціонують у розмовному середовищі українців Одещини. Антропоніми вивчаються у соціолінгвістичному аспекті: аналізуються не реально вживані імена, а ті, що подобаються і суб'єктивно оцінюються як найкращі. Зосереджується увага на рідко вживаних жіночих іменах, аналізуються причини їх непопулярності. Результати дослідження дають можливість прогнозувати майбутню динаміку реального ім'явжитку.

Ключові слова: мовознавство, ономастика, антропоніміка, особові імена, антропонімічні уподобання, соціолінгвістичне вивчення, неофіційні форми імен, прогнозування, майбутня динаміка особових імен, маловживані жіночі імена.

Светлана Леонидовна Брайченко,
Одесский национальный политехнический университет, г. Одесса

МАЛОУПОТРЕБИТЕЛЬНЫЕ ЖЕНСКИЕ ЛИЧНЫЕ ИМЕНА ЖИТЕЛЕЙ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

Статья посвящена лингвистической интерпретации одного из основных классов антропонимов – личных имён, функционирующих в разговорной речи украинцев Одесской области. Антропонимы изучаются с социолингвистической точки зрения: анализируются не реально употребляемые имена, а нравящиеся людям и субъективно оцениваемые как самые лучшие. Внимание сосредоточено на редко употребляемых женских именах, анализируются причины их непопулярности. Результаты исследования дают возможность прогнозировать будущую динамику реального употребления имён.

Ключевые слова: языкознание, ономастика, антропонимика, личные имена, антропонимические предпочтения, социолингвистическое изучение, неофициальные формы имён, прогнозирование, будущая динамика личных имён, малоупотребительные женские имена.

Svitlana Braichenko,
Odessa National Polytechnic University Infrequent female names in the Odessa region

INFREQUENT FEMALE NAMES IN THE ODESSA REGION

The article dwells upon linguistic interpretation of one of the main classes of anthroponyms – personal names that function in common usage of the Ukrainian in Odessa region. Anthroponyms are studied from the sociolinguistic point of view; not really used words are analyzed but the words that people prefer as well as the words that are subjectively considered to be the best. It is a new approach of studying of current anthroponymic preferences. Socio- and psycholinguistic factor analysis that have an impact on attitude to the Ukrainian's names of different age at the turn of the XX century is given. The primary focus is on rarely used female names and the reasons of their unpopularity are analyzed. Not only independent names are studied but also their informal forms as well as colloquial and hypocoristic variants. Their meaning and structure are analyzed; their roles in sociocultural aspect are mentioned. The results of the research enable to forecast a future dynamics of names usage. The research of the modern anthroponymic preferences allows finding out social importance of names and their role in the national anthroponymic fund enrichment.

Key words: study of language, linguistic, onomatology, anthroponimics, personal names, anthroponymic preferences, sociolinguistic study, informal forms of names, forecasting, future dynamics of personal names infrequent female names.

Постановка проблеми. Антропонімісти, що вивчають особові імена статистично, визначаючи темпоральні зміни у часі й структурі іменника, вже давно з тривогою констатують загальну його тенденцію до концентрації: дедалі менша кількість імен обслуговує більшу кількість новонароджених. Статистична структура сучасного іменника дозволила дійти висновку, що основна його риса – функціональна завантаженість, компактність, яка виявляється у зменшенні загальної кількості імен протягом ХХ ст.; «істотно звужилося коло рідкісних(одиничних) антропонімів» [6, с. 93].

У дослідженні проаналізовано не статистику вжитків, а антропонімічні уподобання мешканців Одеської області [2].

Мета пропонованої статті – проаналізувати жіночі імена за ступенем суспільної оцінки, подаючи комплексний соціо- та психолінгвістичний аналіз факторів, що впливають на ставлення до імен сучасних українців різного віку.

Виклад основного матеріалу. Ми зупинимося на найрізноманітнішому та величезному репертуарі маловживаних жіночих імен, які у списках антропонімічних уподобань осіб певних вікових груп згадуються не більше десяти разів.

Розглянувши імена за ступенем їх суспільної оцінки, ми виявили, що у сукупності представники різних вікових груп назвали 1010 непопулярних антропонімів: з них 542 – жіночих, що становить 89,7% загального обсягу симпатій, причому майже половина із них – разові імена. Наявність серед сучасних антропонімічних уподобань такої великої кількості непопулярних найменувань підтверджує думку про те, що «загальноновживаних та загальноновідомих імен не так вже й багато» [5, с.5]. Але, з іншого боку, сам факт існування численного загону таких непопулярних онімів доцільно розцінювати позитивно, бо збільшення сучасного іменника відбувається головним чином за рахунок одиничних та рідкісних найменувань. Адже коло вживання імен останнім часом розширюється мало. Усе це підтверджується велику стійкість моди, причини дії якої до тепер

залишаються не дуже зрозумілими дослідниками. Досить цікавий та різноманітний репертуар, який пропонують сучасні респонденти в наших матеріалах, якоюсь мірою сприятиме у майбутньому зменшенню концентрації збідного нинішнього іменника.

За своїм складом антропоніми, віднесені нами до складу непопулярних, виявилися дуже різноманітними: серед них найбільше зареєстровано старих календарних імен, їх народних варіантів, що зафіксовані в офіційних (повних) та неофіційних формах. У сукупності ступінь їх вжитку становить 57,1% усього обсягу уподобань. Переважна більшість таких онімів згадується однаковою мірою як представниками старших поколінь, так і сучасною молоддю: *Агаф'я, Алевтина, Ангеліна, Анфіса, Дарина, Єфросинія, Кіра, Оріся, Павлина, Серафіма, Стефанія, Устина, Файна*.

Проте серед старих календарних є й такі, що серед осіб похилого віку користуються порівняно більшим авторитетом: *Варвара, Євдокія, Килина, Оріся, Параска, Степанида, Явдоха, Соломія, Ярина*.

Такі імена не отримали належної підтримки серед осіб молодшого покоління, але у списках уподобань, хоч і в одиничних випадках, усе ж згадуються, що спричинено сімейними традиціями, а також наявністю таких антропонімів у літературі, що й сприяє їх збереженню. Але серед них є й чимало так званих архаїзмів, які залишилися зовсім поза увагою молоді: *Гортина, Глафіра, Докія, Мотря, Лукія, Секлета, Текля, Федора, Фросина, Федосія, Фекла*. Їх місця зайняли такі календарні імена, більшість яких, навпаки, відсутня серед уподобань респондентів старшого покоління: *Регіна, Вірінея, Євпраксія, Іраїда, Конкордія, Муза, Неоніла, Сусанна, Руфіна*.

Отже, як бачимо, чимало старих календарних імен та їх народних форм користуються авторитетом серед сучасної молоді. У наш час вони нікому не нав'язуються, але не забуті молоддю, пройшли кризу бурі, витримали конкуренцію нових імен. Це дає підставу прогнозувати певну їх популярність у майбутньому ім'янареченні. Цілком можливо, що сьогодні більшість із тих людей, кому свого часу були дані незвичайні імена, ставши дорослими і зіткнувшись з проблемою вибору імені для своїх дітей, відмовляться від фантазій своїх батьків і віддадуть перевагу одному із давніх церковних найменувань. На цьому й наполягає О. В. Суперанська, рекомендуючи батькам «давати новонародженим в основному імена традиційного календарного списку» [7, с. 21].

Склад старих календарних антропонімів та їх народних форм характеризується наявністю величезної кількості гіпокористичних та квалітативних імен, що визначають національну самобутність українців. Це виявляється насамперед у сфері творення демінутивних (рідше пейоративних) антропонімів, уживання яких пояснюється індивідуальним бажанням інформанта, його смаком і є більш персоналізованим, ніж відповідні їм повні імена. Характерною рисою таких форм найменувань є їх надзвичайне розмаїття. Найбільше серед них виявилось варіацій активно вживаних антропонімів, що зрештою зрозуміло: «... чим раніше запозичено ім'я, чим довше воно вживалося у нашій мові, ... тим більше зменшених пестливих та інших форм воно має» [7, с. 60].

Традиційні імена утворюють найколеритніші, найбагатші синонімічні ряди – так звані «іменні гнізда» [3, с. 53] – *Ганна (Гандзя, Ганка, Ганнуся, Ганька, Ганя, Аннушка, Анюта, Нюра, Нюрка, Нюся, Нюта*. Серед сучасних антропонімічних уподобань традиційні імена побутують у уснорозмовній стихії у різних формах.

Найменші і найбільші синонімічні ряди утворюють нові імена, переважна частина яких фіксується у наших матеріалах лише в офіційній формі.

Серед сучасних антропонімічних уподобань особові імена побутують в уснорозмовному середовищі в численних варіантах. Їх дуже багато, і вони досить різноманітні.

Одним із найактивніших способів творення неофіційних найменувань (гіпокоритики) є усічення. Тут представлені моделі, утворені шляхом скорочення тільки повних антропонімів, що супроводжується опущенням різних частин імені: початкової (*Вета, Грета, Дана, Лана, Ліка, Ляна, Нора, Рина, Мила, Рита, Тіна*), кінцевої (*Олека, Варя, Гала, Гафа, Геля, Катря, Мотя, Ната, Поля, Рузала, Руся, Степаня, Уля, Харитя, Христя*) та початкової і кінцевої водночас (*Лера, Ліза, Ліна*).

Широко представлені у наших матеріалах демінутиви, які є основною групою неофіційних імен.

Сучасні антропонімічні уподобання, зібрані на Одещині, характеризуються наявністю чималої кількості російських народних форм імен. Більшість реципієнтів віддають перевагу *Катюші* над *Катрусею*, *Аннуші* над *Ганнусею*. Важко сказати, чому їм виявилися не до вподоби лагідні й милозвучні ласкаві українські імена. Б. Антоненко-Давидович розцінює надмірне захоплення іменами іншого народу як своєрідну моду, якоюсь мірою «схожою з так званим стилізацизмом» і покладає великі надії на широке використання українських імен [1, с. 53].

Активно залучилися до складу сучасних антропонімічних симпатій й імена з виразно іншомовним забарвленням, що становлять 32,7% реєстру непопулярних імен. Але не всі вони прижилися серед антропонімів, які подобаються особам різного віку, однаковою мірою. Переважна частина їх складу – разові імена, що здебільшого зустрічаються у списках уподобань осіб молодшого віку: *Альбертіна, Альміра, Барбара, Вірджинія, Ванна, Джейн, Джоанна, Івона, Кет, Лючія, Сінді, Шарлотта*. Але серед іншомовних запозичень є й чимало таких, що частіше трапляються в репертуарі непопулярних серед уподобань респондентів різних вікових груп: *Агата, Аделіна, Альвіна, Евеліна, Ельвіра, Елеонора, Жанетта, Лаура, Лейла, Луїза*.

Такий досить об'ємний фонд виразних іншомовних запозичень, зокрема їх присутність серед симпатій сучасної молоді, свідчить про те, що залучення іншомовних імен до нашої мови – цілком природний і виправданий процес. Він не заважає існуванню традиційних календарних імен. Наявність тих та інших у антропоніміконі шліфує нові найменування, які асимілюються іменними моделями нашої мови.

Репертуар зібраних нами антропонімічних уподобань характеризується наявністю нових імен, що становлять 10,2%. Більшість з них – так звані «революційні імена»: *Іскра, Леніна, Сталіна, Декабрина, Ноябрина, Октябрина, Революція, Нінель*. Майже всі вони – разові імена, що трапляються у реєстрах уподобань різних вікових груп.

Вивчаючи зібрані матеріали, ми помітили виразне зростання симпатій молоді до нових за побутуванням імен, таких як *Белла, Віталіна, Сніжана, Анжеліка, Руслана, Інга, Інеса, Карина, Майя, Крістіна, Віола, Стелла, Аліса, Неля*. Усі вони майже зовсім не користуються популярністю серед осіб найстаршого віку, які розмістили їх у розряді одиничних, зате помітну масу прихильників вони знайшли серед симпатій молодшого покоління, і активність їх з часом зростатиме й далі.

У складі непопулярних часто трапляються й генетично слов'янські імена, зокрема й давньоруські князівські – *Богдана, Борислава, Влада, Владислава, Злата, Зореслава, Лада, Любава, Любомира, Милана, Рада*. Такі імена виявилися до вподоби респондентам різних вікових груп, і коло їх популярності розширюватиметься й у майбутньому, – зокрема й тому що вони не викликають заперечень з погляду звукової форми. Кожне з таких імен має зрозумілий без лексиконів і тлумачень зміст.

Цікавим є факт існування серед сучасних антропонімічних уподобань досить значної кількості нових за побутуванням імен, які, хоч і в одиничних випадках, але трапляються в наших матеріалах. Їх поширенню сприяли популярні твори художньої літератури, преса, радіо, кіно. З погляду якості ці раритетні імена можна розглядати у таких категоріях:

- Вшановуючи пам'ять видатних людей минулого, мешканці Одещини вважають найкращими особові імена політичних діячів, учених, письменників тощо (*Крісті, Ванда, Клеопатра, Роксолана*);
- Імена улюблених персонажів із літературних творів (*Аеліта, Ассоль, Лоліта, Ярославна, Джульєтта, Марго, Ізольда, Кармен, Сільва, Джемма, Джейн, Есмеральда*);
- Численним виявився загін імен відомих акторів та героїв кінофільмів (*Гіта, Зіта, Ізаура, Лаура, Мірабелла, Сантана, Джоанна, Естер*), артистів сучасної естради (*Азіза, Едіта, Лайма, Марія, Джесіка, Сандра, Саманта*);
- Серія з грецької та римської міфології (*Аврора, Афіна, Афродіта, Юнона, Венера, Гера*).

Такі імена найчастіше трапляються серед уподобань молодшого покоління.

Аналогічний контингент рідкісних найменувань констатує й репертуар чоловічих найменувань [3].

У наших матеріалах зареєстровано низку жіночих разових імен, що утворені від відповідних їм чоловічих (*Анатолія, Герасима, Валер'яна, Едуардсія, Вікторина, Володимира, Юхимія, В'ячеслава, Євгена, Леоніда, Саїда, Людвіга, Романія, Святослава*) та демінутиви *Костянтинка* й *Панаска*.

Висновки. Таким чином, ми виявили, що сучасні антропонімічні уподобання характеризуються появою цілого загону імен, більша частина яких, хоч і не користується популярністю, але представлена у великій кількості. І все ж, загальна тенденція сучасних симпатій консервативна, що дозволяє старим календарним іменами вистояти проти спроби їх відтиснути, замінивши їх іменами-неологізмами. Вони лише дещо розширили своє коло, прийнявши до свого складу ті антропоніми, що найкраще вписуються в нашу мову. Такі результати дають підставу твердити, що в майбутньому реальний іменник значно розширюватиметься як за рахунок нових імен, так і завдяки збереженню в ньому церковно-календарних найменувань та їх народних форм, відбираючи з них найкращі, більш милозвучні.

Література:

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо і як треба говорити / Б. Антоненко-Давидович. – Нью-Йорк–Філадельфія, 1980. – 241 с.
2. Брайченко С. Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України; лінгвістичний аналіз : автореф. дис.... канд. філол. наук / С. Л. Брайченко. – Одеса, 1999. – 18 с.
3. Брайченко С. Л. Непопулярні чоловічі імена мешканців Одещини / С. Л. Брайченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наук. праць ; укл. І. В. Ковальчук, Ю. О. Костюк. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 60. – С. 19–21.
4. Кракалія Л. В. До питання класифікації буковинських антропонімічних варіантів / Л. В. Кракалія // Мовознавство. – 1974. – № 2. – С. 50–55.
5. Карпенко Ю. А. Современное развитие русской ономастической системы / Ю. А. Карпенко // Актуальные вопросы ономастики. – К., 1988. – С. 3–14.
6. Петрова Р. В. Динамика мужского именника г. Херсона / Р. В. Петрова // VI Республиканская ономастическая конференция. Тези доп. і повід. – Одеса, 1990. – Ч. 2. – С. 90–95.
7. Суперанская А. В. Имя – через века и страны / А. В. Суперанская. – М., 1990. – 189 с.

Отримано: 4 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 20 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: vdovenko_tatyana70@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-62-64

Вдовенко Т. А. Влияние грехов и пороков повествователей на их речь в англоязычной художественной прозе / Т. А. Вдовенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 62–64.

УДК: 811.11'42

Татьяна Александровна Вдовенко,
Измаильский государственный гуманитарный университет, г. Измаил

ВЛИЯНИЕ ГРЕХОВ И ПОРОКОВ ПОВЕСТВОВАТЕЛЕЙ НА ИХ РЕЧЬ В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ

Статтю присвячено особливостям зображення гріхів та пороків оповідачів у англomовній художній літературі. Розглядається їх вплив на мовлення нараторів.

Ключові слова: пороки, оповідач, англomовні художні твори.

Тетяна Олександрівна Вдовенко,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл

ВПЛИВ ГРЕХІВ ТА ПОРОКІВ ОПОВІДАЧІВ НА ЇХ МОВЛЕННЯ У АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Стаття посвящена особливостям изображения грехов и пороков повествователей в англоязычной художественной литературе. Рассматривается их влияние на речь повествователей.

Ключевые слова: пороки, повествователь, англоязычные художественные произведения.

Tetiana Vdovenko,
Izmail State Humanitarian University, Izmail

THE INFLUENCE OF THE NARRATORS' SINS AND VICES ON THEIR SPEECH IN ENGLISH PROSE

The article focuses on the peculiarities of the narrators' vices and sins depiction in English prose. Narrative in the novels and the story is presented through narrators' point of view.

The present stage of linguistic research is characterized by an increased interest towards the problem connected with the study of peculiarities of narrators' speech and its typical deviations in English prose.

Despite the fact that the study of the problem was investigated by many scientists, the peculiarities of the narrator's vices (sins) depiction from the narrators' point of view were not considered.

The aim of our article is to determine the stylistic peculiarities of the narrators' vices and sins description by the main characters through whose perception they are shown.

The results of the research can serve as a theoretical and practical basis for further study of the peculiarities of the description of the sins of the narrators represented by themselves.

The prospects of investigation are to describe the peculiarities of the narrator's vices description by other narrators in English literature.

Key Words: vices, narrator, English fiction.

Цель статьи – показать особенности описания пороков повествователей в англоязычной художественной прозе и их влияние на речь. Задача заключается в выявлении специфических характеристик рассматриваемых повествователей.

Объектом исследования послужили англоязычные произведения Дж. Х. Чейза «Легко приходят – легко уходят», А. Кристи «Убийство Роджера Экройда», Л. Сандерс «Шалость», М. Этвуд «Она же «Грейс»», и Э. А. По «Сердце – обличитель».

В этих произведениях основными персонажами являются так называемые «незаконopослушные нарраторы». В романе Дж. Х. Чейза «Легко приходят – легко уходят» мотивы главного героя прозаичны – он вскрывает чужой сейф для наживы, вследствие чего попадает в тюрьму. В романе А. Кристи «Убийство Роджера Экройда» нарратор, являющийся по профессии врачом, убивает человека, совершая 2 преступления: лишает жизни и нарушает клятву Гиппократa. В рассказе Э.А. По «Сердце – обличитель» главный герой убивает старика, но его нервы не выдерживают и он сознается в содеянном. Писательница-нарратор из произведения Л. Сандерс «Шалость» пошла на ограбление из-за банального желания написать детектив. Главная героиня романа М. Этвуд «Она же «Грейс»» убила мужчину, за что и получила пожизненный срок и пребывая в тюрьме рассказывает свою историю.

Необычные персонажи-нарраторы художественной литературы дают нам любопытнейшие примеры индивидуальных вариаций человеческой психики. Так, лексикон нарратора-преступника Чета Карсона в романе Дж. Чейза «Легко приходят – легко уходят» представлен как разговорной лексикой (*chic, piker, to ditch, to chuck*), так и исторической: *mandarin* – мандарин, китайский чиновник; библейской: *Jezabel* – Иезавель, распутная, наглая женщина. Чет – специалист по сейфам, речь которого изобилует техническими терминами (*peeling machine, ear-splitting blasts*), наименованиями инструментов (*tool kit, pick-axe*).

Речь нарраторов-преступников характеризуется большим количеством эмотивных лексических единиц: *Then I remembered the sound the crowbar had made as Roy had slammed it down on Cooper's head. It had been a terrible blow: made terrible by a viciousness I hadn't expected to be in Roy.*

I experienced a sudden feeling of sick fear. What had happened to Cooper? Had Roy killed him? [1, p. 27]. Эти примеры свидетельствуют о повышенном эмоционально-психическом состоянии нарратора в момент ограбления (повтор прилагательного *terrible*) и интонационное оформление (вопросительные предложения, пунктуация).

Эмоциональное состояние повествователя влияет на показатель длины предложения. Так, в речи нарратора-преступника в романе Дж. Х. Чейза «Легко приходят – легко уходят» длина предложения составляет 30,4 слова, что обусловлено его эмоциональным состоянием и беспорядочным характером речи.

Длинные предложения занимают диапазон от 3,4 % в произведении Дж. Х. Чейза «Легко приходят – легко уходят» до 8,7% в рассказе Э.А. По «Сердце – обличитель». Низкая частотность использования длинных предложений характерна речи нарушителей закона: убийцы из романа А. Кристи «Убийство Роджера Экройда» – (4%) и преступника в романе Дж. Х. Чейза «Легко приходят – легко уходят» (3,4%).

Простые предложения доминируют в произведении А. Кристи «Убийство Роджера Экройда» (62%), что связано с нервным напряжением нарратора-убийцы из-за боязни быть обвиненным.

В устной речи непосредственность общения исключает возможность предварительного обдумывания, и поэтому устная речь характеризуется грамматическими отклонениями от нормы, пропусками, повторами, интонационными выделениями отдельных единиц, ассоциативным добавлением новых фактов и мыслей [1, с. 159]. Эта особенность устной речи находит свое отражение в речи нарратора из романа Л. Сандерс «Шалость», где наблюдается использование полисиндетона как характерной черты устного речевого поведения: *The third of a Big Caper thriller is spent gathering the personnel: delineating their strength, weakness, and their relationships to each other, and planning the caper* [5, p. 4].

Наличие элементов межфразовой связи не является обязательным для организации повествования от лица нарратора, обладающего пороками и грехами. Например:

So we made no effort to identify the actual owner of Brandenburg & Sons.

A bad mistake [5, p. 55].

В приведенном примере из произведения Л. Сандерс «Сареп» повествовательница не только не использует для связи этих двух предложений какие-либо средства, но и выносит последующее предложение в отдельный абзац, что характеризует ее как неуровновешенную личность.

С другой стороны текст Л. Сандерс «Шалость» характеризуется высоким поэтическим стилем изложения например: *opulence, physiognomy*.

Для повествователей свойственно введение субъекта наррации в интродуктивном абзаце. В анализированных нами вводных абзацах рассматриваемых произведений субъект наррации вводится в 82% случаев. Обозначение нарратора осуществляется посредством имени собственного, имени нарицательного или местоимения. Чаще субъект наррации представлен имплицитно (анонимно):

Mrs Ferrars died on the night of the 16th-17th September – a Thursday. I was sent for at night at eight o'clock on the morning of Friday the 17-th. There was nothing to be done. She had been dead some hours [3, p. 7].

Имя главного героя произведения становится известным из слов его сестры: *Is that you, James?* [3, p. 7].

Не меньший интерес представляет анализ финальных абзацев, которые, в основном, остаются открытыми, поскольку повествователь не знает своего будущего, в отличие от всезнающего автора, нередко рисующего перспективу.

Следующий пример взят из романа Дж. Чейза «Легко приходят – легко уходят». Повествователь ранен и ждет, когда кто-нибудь придет или заглянет в окно и найдет его и убитую Лолу. Он боится, что ему, сбежавшему из тюрьмы преступнику, никто не поверит и смерть обоих супругов припишут ему. Развязка как элемент сюжета отсутствует: *If I were dead by then, it wouldn't matter, but if I were alive, and if they could save my life, then there was no future for me. No one would believe I hadn't killed her. When Jenson's body was found, no one would believe I hadn't killed him either.*

So I waited, hoping for death.

There was nothing else to hope for [2, p. 329].

Для повествователей, имеющих пороки характерно подробное описание своей внешности, что воспринимается как нескромность и часто вызывает ироническое отношение, поскольку по этическим нормам человеку не свойственно детально описывать свою внешность. Рассмотрим такой пример самоидентификации:

In all modesty, I am not a gorgon, but I am large. Five-ten, to be exact... Like most tall women I inspire dreams of conquest in short males...

I am extraordinarily slender, but hardly fragile. My breasts are not as large as Laura's, lifted or descended, but I have strength in my shoulders, arms, back, and legs. I work at it: ...

I wear my hair quite short. It is a rather indeterminate shade of dark brown. My eyes are brown too.

I am twenty-eight years old... [5, p. 2].

I have very long feet. I offer this only as proof of my intention of making this narrative as honest as possible [5, p. 3].

В этом примере взрослая рассказчица (сама являющаяся по профессии писательницей) не только приводит подробное описание своей внешности, но и сравнивает себя с другими женщинами. Нарратор критически оценивает себя «*I am large*», но не комплексует по этому поводу. Скорее читатель замечает самоиронию и восхищается умению героини-писательницы представить себя правдиво, без лишних украшательств.

Анализ предложений по цели высказывания в романе Дж.Чейза «Легко приходят – легко уходят» и в романе А.Кристи «Убийство Роджера Экройда» выявляет совершенно различные результаты. Повествователями в обоих произведениях являются нарушители закона: преступник и убийца, при этом эмоциональность второго выражена ярче, чем первого. В речи первого повествователя 0,1% всех предложений восклицательные и 0,3% – вопросительные, а в речи второго – 1% и 4% соответственно. Это объясняется волнением и тревогой персонажа, который беспокоится, что его раскроют и обвинят в совершении преступления и убийств, которых он не совершал. Преступник, ведущий повествование в романе А. Кристи, напротив, хладнокровен. Являясь убийцей, он хотя все и рассчитал, и ему, по его мнению, нечего бояться, все же его периодически охватывает волнение.

Лидирующую позицию занимает рассказ Э. А. По «The Tell-Tale Heart», где количество восклицательных предложений составляет 24,56% от общего числа предложений, а вопросительных – 6,43%.

В речи повествователей с пороками и грехами отмечаются существенные расхождения по индексу сложности. Полученные данные свидетельствуют о том, что самый высокий индекс сложности зафиксирован в речи нарратора из романа Дж. Чейза «Легко приходят – легко уходят» (1,4). Самый низкий индекс сложности наблюдается в речи нарратора из произведения А. Кристи «Убийство Роджера Экройда» (0,6), где синтаксическое усложнение идет по линии увеличения количества не сочинительных, а подчинительных структур (72%).

Нарратор из рассказа Э. По «Сердце – обличитель» приближен во времени к описываемым событиям. Повествователя, совершившего убийство старика, преследуют слуховые галлюцинации – ощущение биения сердца убитого. В итоге, он сознается в содеянном, показывая, где находится тело: *True! – nervous – very, very dreadfully nervous I had been and am; but why will you say that I am mad? The disease had sharpened my senses – not destroyed – not dulled them. Above all was the sense of hearing acute. I heard all things in the heaven and in the earth. I heard many things in hell. How, then, am I mad?* [4, p. 233].

«Villains!» I shrieked, «dissemble no more! I admit the deed! – tear up the planks! – here, here –! – it is the beating of his hideous heart!» [4, p. 240].

Неоднократное повторение слов *louder* (7 раз), *increased* (5 раз), *noise* (4 раза) в финальном отрывке рассказа Э. А. По «The Tell-Tale Heart» используется для того, чтобы передать усиление страха повествующего перед тем как его уличат в убийстве. Нарастание тревоги в следующем примере приводит к кульминации: ... *Yet the sound increased – and what could I do? It was a low, dull, quick sound – much such a sound as a watch makes when enveloped in cotton. I gasped for breath – and yet the officers heard it not. I talked more – more vehemently; but the noise steadily increased. I arose and argued about trifles, in a high key and with violent gesticulations, but the noise steadily increased. Why would they not be gone? I paced the floor to and fro with heavy strides, as if excited to fury by the observation of the men – but the noise steadily increased. Oh God! What could I do? I foamed – I raved I swore! I swung the chair upon which I had been sitting, and grated it upon the boards, but the noise arose over all and continually increased. It grew louder – louder – louder! And still the men chatted pleasantly and smiled. Was it possible they heard not? Almighty God! – no, – no! They heard! – they suspected! – they knew! – they were making a mockery of my horror! – this I thought, and this I think. But any thing was better than this agony! Any thing was more tolerable than this derision! I could bear those hypocritical smiles no longer! I felt that I must scream or die! – and now – again! – hark! – louder! – louder! – louder! – louder! –* [4, p. 239–240].

Еще одним примером повествователей с пороками является служанка Грейс Маркс, ведущая повествование в романе М. Этвуд «Она же «Грейс»», которая обвиняется в жестоком убийстве своего хозяина и его беременной любовницы-экономки. Ей всю жизнь предстояло провести в тюрьме и сумасшедшем доме. Адвокат сумел доказать присяжным, что она слабоумная, что спасло ее от виселицы. Автор произведения предлагает свою версию истории о самой известной канадской преступнице.

Проанализировав все разновидности композиционно-речевой формы «описание» на примере исследуемых произведений, мы пришли к выводу о том, что в речи повествователей, обладающих грехами и пороками портретные описания занимают больший объем, чем пейзаж и интерьер. В фокусе рассказчика чаще находится описание внешности персонажей, что составляет около 80% всех описательных фрагментов.

Детальность и субъективная оценочность – лидирующие черты этой композиционно-речевой формы в речи повествователей. Следующий пример из романа А.Кристи «Убийство Роджера Экройда» представляет собой описание интерьера: *The study was a comfortable compartment. Bookshelves lined on wall of it. The chairs were big and covered in dark blue leather. A large desk stood by the window and was covered with papers neatly docketed and filed. On a round table were various magazines and sporting papers* [3, p. 34–35]. Описание интерьера в данном примере является очень важным моментом, т.к. рассказчик акцентирует внимание читателя на деталях, которые помогут в дальнейшем раскрыть преступление.

Прибегнув к приему показа мира через восприятие рассмотренных повествователей, автор достигает обновленного взгляда на все давно знакомое и обыденное, происходит размывание смысловых границ «описания мира», ломаются шаблоны восприятия. Автор, вводя повествователя с грехами и пороками, добивается показа иной картины мира, иной логики, иной системы взаимоотношений. Подобных повествователей объединяет необычный взгляд на происходящее.

Особенности речи этих повествователей обусловлены их происхождением, жизненным опытом, уровнем образования и вариациями человеческой психики.

В ходе исследования оказалось, что грехи и пороки повествователей влияют на их речь, делая ее прерывистой и крайне эмоциональной. Так, убийство и воровство, которые относят к тяжелым грехам, накладывают на нее отпечаток страха и волнения быть пойманным и наказанным (обрыв предложений, отрывочность – парцелляция). Обилие эмоций выражается с помощью восклицательных и вопросительных предложений.

Мелкие пороки – самолюбование, хвастовство заставляют повествователя описывать себя и восхищаться, что неприемлемо для обычных повествователей.

Таким образом, волнение и эмоции повествователей, совершивших преступления и проступки находят свое отражение в синтаксисе и лексике.

Интересным представляется сопоставление описания пороков повествователей в разных литературах, с целью выявления особенностей, присущих английской литературе.

Литература:

1. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский и др. – К. : Вища шк., 1991. – 271 с.
2. Chase James Hadley. Come Easy – Go Easy / Chase James Hadley. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 384 p.
3. Christie Agatha. The Murder of Roger Ackroyd / Christie Agatha. – London : Harper Collins Publishers, 1993. – 235 p.
4. Poe Edgar Allan. The Tell-Tale Heart / Poe Edgar Allan // Tales. – Moscow : Raduga Publishers, 2000. – P. 233–240.
5. Sanders Lawrence. Caper / Sanders Lawrence. – New York : Berkley Books, 1987. – 360 p.

Отримано: 21 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 25 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 2 жовтня 2017 р.

e-mail: mariya-voitenko99@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-65-68

Войтенко М. В. Прийоми маніпулювання у французьких рекламних текстах «Produits de luxe» / М. В. Войтенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 65–68.

УДК: 811.133.1'42

Марія Володимирівна Войтенко,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРИЙОМИ МАНІПУЛЮВАННЯ У ФРАНЦУЗЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ «PRODUITS DE LUXE»

У цій статті досліджуються прийоми маніпулювання, що застосовуються у французьких рекламних текстах «produits de luxe». Виділяються априорний та апостеріорний смисли, що закладені в рекламних повідомленнях. А також запропонована класифікація основних прийомів маніпулювання, що переважно застосовуються у рекламі «предметів розкоші».

Ключові слова: реклама, рекламний текст, априорний та апостеріорний комунікативні смисли, прийоми маніпулювання.

Мария Владимировна Войтенко,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

ПРИЕМЫ МАНИПУЛИРОВАНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКИХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ «PRODUITS DE LUXE»

В этой статье исследуются приемы манипулирования, которые используются во французских рекламных текстах «produits de luxe». Выделяются априорный и апостериорный смыслы, которые заложены в рекламных объявлениях. А также предложена классификация основных приемов манипулирования, которые чаще всего используются в рекламе «предметов роскоши».

Ключевые слова: реклама, рекламный текст, априорный и апостериорный коммуникативные смыслы, приемы манипулирования.

Mariia Voitenko,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE METHODS OF MANIPULATION IN THE FRENCH ADVERTISING TEXTS OF «LUXURY GOODS»

The article deals with the methods of manipulation that are used in the French advertising texts of «luxury goods». The article focuses on the study of the a priori and a posteriori communicative meanings, which are singled out in the French advertisements. The author suggests a classification of the basic methods of manipulation, which are mostly used in the French advertising of «luxury goods».

Key words: advertisement, advertising text, a priori and a posteriori communicative meanings, methods of manipulation.

Постановка проблеми. Дослідження рекламних текстів та прийомів маніпулювання, що в них застосовуються, є дуже актуальним для «суспільства споживання», у якому ми живимо. Консюмеризм, що характеризується масовим споживанням матеріальних благ та відповідною філософією сприйняття світу, вже давно став загальноприйнятим глобальним соціальним явищем. За таких обставин не дивно, що багато сучасних лінгвістичних студій звертаються до теми реклами, яка посідає чільне місце у нашому суспільстві та здійснює значний вплив на наш світогляд.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує багато визначень реклами. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що «реклама – це популяризація товарів, видовищ та послуг з метою привернення увагу покупців, споживачів, глядачів і замовників. Поширення відомостей про кого-небудь чи що-небудь для створення популярності» [3].

Ю. І. Шмига у своїй статті «Визначення реклами з погляду соціальних комунікацій» зазначає, що реклама спрямована на те, щоб впливати на психіку людини та викликати в неї непереборне бажання придбати певні блага [6]. Зрештою Ю. І. Шмига визначає рекламу як «складний комплекс когнітивно-комунікативних, емоційно-чуттєвих, ціннісно-нормативних компонентів, об'єднаних в ієрархічну структуру та спрямованих на формування попиту, реалізацію товарів і послуг, а також ідей і певних концепцій життя» [7].

Реклама насправді не просто продає товари та послуги, вона створює паралельну реальність, змінює нашу свідомість, пропагує певний стиль життя. Для того, щоб здійснити бажаний вплив на потенційного споживача рекламодавці вдаються до майстерних маніпуляцій при створенні рекламних текстів. Згідно з А. О. Царук рекламний текст – «це тип текстового матеріалу, головною ідеєю якого є залучення уваги цільової аудиторії до тієї чи іншої пропозиції на ринку, з метою показати вигідні сторони цієї пропозиції і спонукати читачів скористатися рекламованими послугами чи зробити покупку товару» [5]. Основною вимогою до рекламного тексту є його переконливість.

З точки зору лінгвістичної прагматики комунікація розглядається як засіб маніпуляції. За словами Г. В. Грачева лінгвістичне маніпулювання – «це використання особливостей мови і правил її вживання з метою прихованого впливу на адресата в потрібному для виконавця напрямі» [4]. На думку Ф. С. Бацевича комунікативний смисл можна вважати межовою мінімальною дослідницькою одиницею лінгвістичної прагматики. Комунікативний смисл – «це явлена інтенція учасників спілкування» [2]. Комунікативний смисл може бути априорним та апостеріорним. Априорний комунікативний смисл – це смисл, наявний у свідомості учасників спілкування як потенційний складник, що виявляється в умовах побудови (адресант) і звичного сприйняття (адресат) дискурсу (тексту), який відповідає контекстним і ситуативним умовам, тобто очікуваним макростратегіям. Тоді як апостеріорний комунікативний смисл – це смисл, який безпосередньо виформовується у процесах

спілкування тут і тепер, переважно виникає на рівні підтексту, часто супроводжується «вчитуванням» адресатом неіснуючих пресупозицій та опирається на неіснуючі імплікатури [1].

Мета статті – лінгвопрагматичний аналіз французьких рекламних текстів у сфері «produits de luxe» та визначення основних прийомів маніпулювання, що в них використовуються. Об'єктом дослідження є французька друкована реклама у сфері «предметів розкоші».

Предметом дослідження є різні види маніпуляції, які найчастіше застосовуються у французькій рекламі «produits de luxe».

Матеріалом для дослідження стала франкомовна друкована реклама «предметів розкоші», а саме реклама парфумів, косметики, аксесуарів та взуття всесвітньо відомих брендів з французьких випусків журналів «Cosmopolitan», «Vogue», «Marie Claire», «ELLE» та «Glamour». Під час дослідження використовувалися такі методи, як лінгвопрагматичний, психолінгвістичний і контекстуально-ситуативний аналіз, а також синтез, порівняння та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо рекламу косметики SOTHYS Paris Sothys, l'essence du maquillage і виділимо апіорний та апостеріорний комунікативні смисли. Реклама складається з назви бренду (SOTHYS Paris), рекламного слогану (Sothys, l'essence du maquillage) та ілюстрації (Додаток 1). Апіорний комунікативний смисл реклами косметики від SOTHYS Paris виявляється в умовах побудови і звичного сприйняття рекламного тексту, який відповідає контекстним і ситуативним умовам. Адресат, побачивши рекламу згаданого бренду, прочитавши слоган Sothys, l'essence du maquillage та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує ефектну молоду жінку у лаконічній чорній сукні з зібраним волоссям та ідеальним макіяжем, напевно, парижанку, бо її вікна виходять на Ейфелеву вежу, та невеличкий набір декоративної косметики від SOTHYS Paris, що складається з чорної туші, флакончика тонального крему та червоної помади, складає для себе певне перше враження. Адресат усвідомлює, що рекламодавець хоче, щоб він звернув увагу на косметичну продукцію від SOTHYS Paris.

Апостеріорний комунікативний смисл виникає на рівні підтексту. У даному випадку адресант безперечно закликає адресата придбати декоративну косметику від SOTHYS Paris, апелюючи до того, що ця косметика створена в Парижі у Франції, у всесвітньо визнаній столиці моди та краси, а отже вона найвищої якості, гарантує бездоганний результат, доказом якого виступає чарівна модель з плакату, нафарбована ексклюзивною косметикою цього бренду. Після таких неспростовних доводів просто не можна не повірити, що «Sothys» – це «есенція макіяжу».

Проаналізувавши приклади сучасних французьких рекламних текстів у сфері «produits de luxe», ми виділили шість основних прийомів маніпулювання, що в них найчастіше застосовуються. Розглянемо їх докладніше:

1. Просування ідеї незамінності, виключності, ексклюзивності товару, що сам є квінтесенцією, джерелом стилю, краси та витонченості. На основі цієї маніпуляції, наприклад, побудована реклама парфумів ACQUA di GIOIA La nouvelle essence de joie від GIORGIO ARMANI. Реклама складається з назви бренду (GIORGIO ARMANI), назви парфумів (ACQUA di GIOIA), рекламного слогану (La nouvelle essence de joie) та ілюстрації (Додаток 2).

Апіорний комунікативний смисл реклами парфумів ACQUA di GIOIA виявляється в умовах побудови і звичного сприйняття рекламного тексту. Адресат, побачивши рекламу парфумів ACQUA di GIOIA від GIORGIO ARMANI, прочитавши слоган La nouvelle essence de joie та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує привабливу молоду жінку з мокрим волоссям, яка ніби тільки-но вийшла з океану відпочити на берег екзотичного острова, розуміє задум рекламодавця. Адресат усвідомлює, що адресант радить йому придбати новий аромат від GIORGIO ARMANI, який мусить втілювати «есенцію радості».

Апостеріорний комунікативний смисл виформовується в процесі вчитування адресатом закладеного адресантом підтексту повідомлення. Адресант у рекламі парфумів від GIORGIO ARMANI зображує картинку, яка мусить втілювати бажання потенційного адресата опинитися на дикому пляжі серед недоторканої природи біля безмежного океану та насолоджуватися незабутнім відчуттям радості, яке мають подарувати парфуми ACQUA di GIOIA.

2. Конструювання образу сильної, незалежної, самодостатньої жінки, яка при цьому не втрачає своєї привабливості, якій усі заздять. Прикладом такої маніпуляції є реклама губної помади PURE COLOR ENVY Rouge Sculptant Soyez celle que l'on envie від ESTÉE LAUDER. Реклама складається з назви бренду (ESTÉE LAUDER), назви помади (PURE COLOR ENVY Rouge Sculptant), рекламного слогану (Soyez celle que l'on envie) та ілюстрації (Додаток 3).

Апіорний комунікативний смисл реклами губної помади PURE COLOR ENVY відтінку Rouge Sculptant від ESTÉE LAUDER, що наявний у свідомості учасників спілкування як потенційний складник, виявляється в умовах побудови і звичного сприйняття рекламного тексту. Побачивши рекламу губної помади PURE COLOR ENVY, прочитавши слоган «Станьте тією, кому заздять» та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує гарну блондинку з блакитними очима та яскраво-червоною помадою, яка впевнено тримається за кермом автомобіля, а також відкритий тюбик червоної помади відтінку Rouge Sculptant на темно-синьому фоні, адресант здогадується про що йде мова. Адресат розуміє, що рядки «OBJET DU DÉSIR NOUVEAU. PURE COLOR ENVY Rouge Sculptant» покликані привернути його увагу та переконати придбати новинку від американського косметичного бренду ESTÉE LAUDER.

Апостеріорний комунікативний смисл виформовується в процесі вчитування адресатом закладеного адресантом підтексту повідомлення. В даному випадку рекламодавець робить ставку на образ сильної, незалежної, самовпевненої жінки, яка при цьому не втрачає своєї краси, витонченості та жіночності; багато жінок мріяли б опинитися на її місці, бути схожими на неї; здійснити це бажання їм може допомогти лише провокативний неперевершений яскраво-червоний колір губної помади PURE COLOR ENVY Rouge Sculptant від ESTÉE LAUDER.

3. Посилання на авторитет. Така маніпуляція характерна для реклами парфумів від Lancome La vie est belle, що складається з назви бренду (Lancome), назви парфумів (La vie est belle) та рекламного слогану (La vie est belle. Écrivez la vôtre) та ілюстрації (Додаток 4). Апіорний комунікативний смисл реклами парфумів La vie est belle виявляється наступним чином. Адресат, побачивши рекламу парфумів від Lancome, прочитавши слоган La vie est belle. Écrivez la vôtre, та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує усміхнену Джулію Робертс в білій сукні та елегантний прозорий флакон з рожевими парфумами на кришталево-близкучому бузковому фоні, здогадується про йдеться. Адресат розуміє, що рядки «Життя

прекрасне. Напишіть своє» – це не просто життєствердне кредо актриси, яке вона хоче донести до своїх прихильників, а рекламна компанія безпосередньо пов'язана з новим ароматом від Lancome, саме з придбання якого і слід починати «написання» свого «прекрасного життя».

Апостеріорний комунікативний смисл виформовується в процесі вичитування адресатом закладеного адресантом підтексту повідомлення. У цьому випадку рекламодавець робить ставку на популярність та авторитет талановитої актриси Джулії Робертс, бажання жінок бути схожими на неї, мати таку ж успішну кар'єру, бути такими ж витонченими, привабливими та елегантними, користуватися популярністю, вести таке ж розкішне, насичене, прекрасне життя.

4. Апелювання до казок, міфів, посилення на загальновідомі знання, колективне несвідоме та загальноприйняті патерни поведінки. Подібне маніпулювання використовується у рекламі взуття від HERMÈS Paris, яка складається з бренду (HERMÈS Paris), рекламного слогану (HERMÈS. LA VIE COMME UN CONTE) та ілюстрації (Додаток 5). Апостеріорний комунікативний смисл реклами взуття від HERMÈS Paris виявляється у відповідних умовах контексту. Адресат, побачивши рекламу HERMÈS. LA VIE COMME UN CONTE та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує гарну жіночу ніжку, до якої чоловіча рука підносить елегантну босоніжку з блакитного оксамиту, на романтичному фоні заходу сонця, розуміє мету картинки. Адресат усвідомлює, що адресант в такий креативний спосіб хоче звернути його увагу на розкішне взуття від HERMÈS.

Апостеріорний комунікативний смисл виформовується в процесі вичитування адресатом закладеного адресантом підтексту повідомлення. У випадку реклами взуття від HERMÈS Paris з слоганом «HERMÈS. Життя як казка» мимовільно згадується всім відома казка про Попелюшку, що загубила туфельку на балу, за допомогою якої її потім знайшов чарівний принц. Апелюючи до відомої казки та розраховуючи на те, що всі дівчати в дитинстві мріяли про принца на білому коні, рекламодавець переконує потенційного адресата, що у взутті від бренду HERMÈS Paris кожна жінка буде відчувати себе прекрасною принцесою та зможе знайти свого чарівного принца.

5. Наголошення на ідеї, що товар відповідає унікальним індивідуальним потребам споживача. Таке маніпулювання частково використовується у рекламі сумки від MAUBOUSSIN, яка складається з назви бренду (MAUBOUSSIN Artiste Joaillier), рекламного слогану (Simplement pour Elle) та ілюстрації (Додаток 6). Апостеріорний комунікативний смисл реклами сумки від бренду MAUBOUSSIN виявляється наступним чином. Адресат, побачивши рекламу сумки від MAUBOUSSIN Artiste Joaillier, прочитавши слоган Simplement pour Elle та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує талановиту французьку актрису Ельзу Зільберштейн зовсім без одягу, яка прикривається елегантною шкіряною сумкою сірого кольору з коричневим оздобленням, розуміє задум рекламодавця. Адресат здогадується, що в такий пікантний спосіб рекламодавець хоче звернути його увагу на першу сумку від бренду MAUBOUSSIN, який раніше спеціалізувався виключно на ювелірних виробках та парфумерії.

Апостеріорний комунікативний смисл виникає на рівні підтексту. У даному випадку адресант робить ставку на авторитет відомої французької актриси Ельзи Зільберштейн, яка з'явившись в рекламі без одягу, ніби стверджує, що їй не потрібно нічого окрім сумки від MAUBOUSSIN, щоб почуватися впевненою, елегантною та привабливою. Рекламодавець одночасно наголошує, що такий бадьорий настрій актриси пояснюється тим, що вона відчуває, що ця сумка наче створена «Просто для Неї». Написання займенника з великої літери є не випадковим: таким чином адресант підкреслює свою повагу до адресата, засвідчує свою готовність задовольнити його унікальні потреби та найвибагливіші бажання.

6. Заохочення підкреслити свій статус і вишуканий смак, піддавшись миттєвому імпульсу. Така маніпуляція лежить в основі реклами коштовностей від Cartier, яка складається з назви бренду (Cartier), найменування рекламованого товару (AMULETTE DE CARTIER), рекламного слогану (Libérez vos vœux) та ілюстрації (Додаток 7). Апостеріорний комунікативний смисл розкривається в наступний спосіб. Адресат, побачивши рекламу Cartier AMULETTE DE CARTIER, прочитавши слоган «Звільніть ваші бажання» та розглянувши ілюстрацію до реклами, що зображує відкриту маленьку гарненьку пурпурову коробочку, з якої начебто тільки-но виїняли вишуканий золотий амулет з діамантом, добре розуміє про що йдеться. Адресат здогадується, що рекламодавець закликає його звільнити не будь-які свої бажання, а конкретне бажання придбати прикрасу чи прикраси від Cartier.

Апостеріорний комунікативний смисл виникає на рівні підтексту, в даному випадку певна річ адресант закликає адресата придбати прикрасу AMULETTE DE CARTIER, спонукаючи покупця втілити у реальність свої бажання бути елегантним, носити дорогі розкішні прикраси, тим самим підкреслювати свій статус та вишуканий смак, свою значущість та витонченість.

Висновки. У даній роботі досліджувалися французькі рекламні тексти у сфері «produits de luxe» з лінгвопрагматичної точки зору, виділялися апостеріорні та апостеріорні комунікативні смисли, що були закладені в рекламних повідомленнях. На основі цього були визначені шість основних прийомів маніпулювання, які найчастіше застосовуються у рекламі «предметів розкоші». Було встановлено, що для здійснення бажаного ефекту на адресата в одному рекламному тексті іноді застосовуються декілька видів прийомів маніпулювання одночасно. Також слід зазначити, що в рекламі «produits de luxe» однаково важливими є ілюстрація та текстовий супровід, бо саме їх доречне поєднання здатне створити переконливе рекламне повідомлення.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2008.
2. Бацевич Ф. С. Смісл: сутність і сфери вияву в мові // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2004. – Вип. 34. – Ч. 1. – С. 346–353.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови – Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – 5-те вид. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.
4. Грачев, Г. В., Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия [Текст] / Г. В. Грачев, И. К. Мельник. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Алгоритм, 2002. – 288 с.
5. Царук А. О. Особливості перекладу англомовних письмових рекламних текстів http://ukrlogos.in.ua/07.06.2016_16.pdf
6. Шмига Ю. І. Визначення реклами з погляду соціальних комунікацій // Вісник Київського нац. ун-ту. ім. Тараса Шевченка. Серія журналістика. – 2014. – Вип. 21. – С. 29-30.
7. Шмига Ю. І. Ефективність телереклами в Україні (комунікативний аспект): дис. канд. філол. наук : 10.01.08 / Ю. І. Шмига; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2006. – 26 с.

Список ілюстративних джерел:

8. SOTHYS Paris Sothys, l'essence du maquillage. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q=Sothys,+l%E2%80%99essence+du+maquillage&source=lnms&tbnm>

9. ACQUA di GIOIA La nouvelle essence de joie. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q=ACQUA+di+GIOIA+La+nouvelle+essence+de+joie&source=lnms&tbnm>

10. ESTÉE LAUDER PURE COLOR ENVY Rouge Sculptant Soyez celle que l'on envie. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?biw=1366&bih=662&tbnm=isch&sa=1&btnG=Search&q=EST%C4%92E+LAUDER+PURE+COLOR+ENVY+#imgre=x5Eq09SMMvoKNM>

11. Lancome La vie est belle La vie est belle. Écrivez la vôtre. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q=La+vie+est+belle+La+vie+est+belle.+Écrivez+la+vôtre.&tbnm=isch&tbs=rimg>

12. HERMÈS Paris HERMÈS. LA VIE COMME UN CONTE. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?biw=1366&bih=662&tbnm=isch&sa=1&q=HERMÈS+Paris+HERMÈS.+LA+VIE+COMME+UN+CONTE+&oq>

13. MAUBOUSSIN Artiste Joaillier Simplement pour Elle. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?biw=1366&bih=662&tbnm=isch&sa=1&q=MAUBOUSSIN+Artiste+Joaillier+Simplement+pour+Elle+&oq>

14. Cartier AMULETTE DE CARTIER Libérez vos vœux. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?biw=1366&bih=662&tbnm=isch&sa=1&q=Cartier+AMULETTE+DE+CARTIER+Libérez+vos+vœux.+&oq>

Додатки

Додаток 1

Додаток 2

Додаток 3

Додаток 4

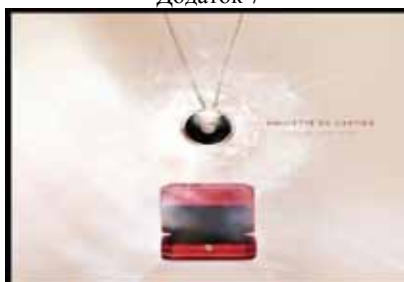
Додаток 5

Додаток 6

Додаток 7

Отримано: 4 жовтня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: irinavolkova2@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-69-72

Волкова І. В. Семантика кольору в поетичних текстах І. Є. Мірошніченка / І. В. Волкова, О. Є. Шиліна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 69–72.

УДК: 811.161.2'373.612.2:81'32V

**Ірина Вікторівна Волкова,
Ольга Євгенівна Шиліна,**

Харківська гуманітарно-педагогічна академія, м. Харків

СЕМАНТИКА КОЛЬОРУ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ І. Є. МІРОШНИЧЕНКА

Статтю присвячено дослідженню семантики кольору в поетичних текстах І. Є. Мірошніченка. Показано роль кольору в авторських текстах, функціонування кольороназв проаналізовано в прагматичному аспекті. Проведено порівняльний аналіз використання кольороназв. Досліджено спектр слів, які вказують на колір. Доведено, що використання кольороназв допомагає авторові втілити образи, емоції, почуття й створити оригінальну символічну картину світу.

Ключові слова: кольороназва, поетичний текст, лінгвокультурна спільнота, семантичне навантаження, світобачення.

**Ірина Викторовна Волкова,
Ольга Евгеньевна Шилина,**

Харьковская гуманитарно-педагогическая академия, г. Харьков

СЕМАНТИКА ЦВЕТА В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ И. Е. МИРОШНИЧЕНКО

Статья посвящена исследованию цветоименных в поэтических текстах И. Е. Мирошниченко. Показана роль цвета в авторских текстах, функционирование цветоименных проанализировано в прагматическом аспекте. Проведен сравнительный анализ использования цветоименных. Исследован спектр слов, указывающих на цвет. Доказано, что использование цветоименных помогает автору воплотить образы, эмоции, чувства и создать оригинальную символическую картину мира.

Ключевые слова: цветоименное, поэтический текст, лингвокультурная общность, семантическая загрузка, мировоззрение.

**Iryna Volkova,
Olga Shylyna,**

Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy, Kharkiv

THE SEMANTIC OF THE COLOR IN I. Y. MIROSHNICHENKO'S POEMS

The article features and analyzes the artistic qualities of the colors of the symbols of poetry of Ivan Yegorovich Miroshnichenko, their pragmatic aspect of functioning in poetic texts.

The metaphoric features of Ivan Miroshnichenko's poems are full of colors, which varies from archetypical (black, white), main spectral (blue, red) till such as golden, orange.

Each color plays its role in author's texts. The red, for example, is mostly used for emotional expression of internal world, and also for description of the common things, but also by means of emotions.

It must be admitted that the names of the colors in Ivan Miroshnichenko's poems are used not only as first meaning.

The study also provides a brief comparative analysis of the use of colors names by some other poets.

Besides the direct color names, the poems of Ivan Miroshnichenko's have a wide variety of words that point on the color, thanks to that the poems become more interesting and full of emotions. All the previously said shows that the author often accepts the world by means of color, reflecting a big part of emotions and feelings as a color associations.

The color for the writer – not only the color of the text or its visual element, but also one of the important components of the author's worldview, through which he creates the original symbolic colorful picture of the world. In color – a kind of embodiment of images, emotions, feelings of the author.

Key words: color name, poetic text, linguistic-cultural community, semantic loading, worldview.

Колір для письменника не просто окраса тексту чи його візуальний елемент, а й одна з важливих складових авторського світосприйняття, світоосягнення, за допомогою якої він створює оригінальну символічну кольорову картину світу. У кольорах спостерігаємо оригінальне втілення образів, емоцій, почуттів, авторів.

Художня природа й вага кольору в художньому тексті була об'єктом прискіпливої уваги К. Григор'яна, Л. Зубової, Е. Мостепаненка, О. Лосєва, А. Вартанова, та ін. В українській лінгвістиці дослідження кольороназв представлені в працях І. Бабій, Л. Пустовіт, Л. Лисиченко, О. Дзівак, Л. Ставицької, М. Коцюбинської, Н. Клименко, А. Критенко, Т. Ковальової та ін.

Попри численні дослідження кольороназв, колористика поетичних творів ізомського поета І. Є. Мірошніченка ще не була під пильним оком мовознавців. Тому вважаємо вивчення кольороназв крізь призму символіки поезій цього маловідомого поета темою надзвичайно значущою та перспективною. Тож **актуальність** теми не викликає сумнівів.

Мета статті – виокремити та проаналізувати художні властивості кольорів-символів поезій Івана Єгоровича Мірошніченка, їх прагматичний аспект функціонування в поетичних текстах.

Об'єктом вивчення стали кольороназви поетичних творів. **Предметом** аналізу – кольороназви зі збірок «Материні маки», «Сіль глибини» І. Є. Мірошніченка.

Кожен автор має власний підхід до відображення колірної гами. Лексика на позначення кольору характеризується багатством семантичної наповненості в контексті твору, надто поетичного, що дозволяє розширити традиційну символічність слів, усталені переносні значення, акцентувати на важливих світоглядних та етичних моментах.

Беручись за аналіз художнього твору, потрібно враховувати те, що автор лише з одного боку є членом певної лінгвокультурної спільноти. З іншого ж – він завжди є індивідом із власним життєвим досвідом, який неодмінно позначився на його специфіці сприйняття навколишнього світу. Дослідники зазначають, що саме в колористиці творів найбільш яскраво й оригінально і виявляється авторське бачення світу [5, с. 54].

Єдиної думки щодо розподілу кольорового спектру не існує. Немає визначеності й у системах кольоропозначень сучасних європейських мов. У східнослов'янському мовознавстві традиційно визначають одинадцять термінів-кольоропозначень: білий, чорний, червоний, синій, жовтий, коричневий, сірий, зелений, фіолетовий, рожевий і помаранчевий, які закріпилися як основні складові колірної номенклатури української мови. Усталеними є лише погляди про поділ кольоронайменувань на дві групи: хроматичні, утворені через синтез трьох основних кольорів: жовтого, синього й червоного, та ахроматичні: чорний, білий, сірий. За походженням лінгвісти визначають назви кольорів як первинні, що означають абстрактні колірні якості – жовтий, зелений, червоний (їхнє походження розкривається за допомогою етимологічного аналізу), та як вторинні, утворені за колірною подібністю до предметів і явищ навколишнього світу (багряний, рожевий) [3, с. 190].

Статистичне дослідження слів з семантикою кольору в мовленні дозволяє систему цих слів поділити на три підсистеми. До першої, основної, належать прикметники білий, чорний, сірий, зелений, синій, жовтий, червоний; до другої – прикметники блакитний, рудий, сивий, вживані як синоніми слів голубий, червоний, сірий та прикметник рожевий; до третьої – прикметники сизий, золотий, коричневий, голубий, фіолетовий, багряний, пурпурний, рудий, ліловий, вороний, гнідий, буряковий. Аналіз слів із значенням кольору за допомогою статистичних методів може виявити цікаві закономірності «кольорового бачення» поетів [1, с. 148].

Важливою особливістю кольорового образу-символу є його здатність до створення асоціативних полів. Основними в цьому процесі є сім семантично незалежних назв, які позначають колір без відтінків, – червоний, жовтий, зелений, блакитний, синій, білий та чорний. Периферію становлять майже всі наявні в мові кольорові лексеми, що об'єднуються довкола основних назв. Діапазон їхнього походження є досить широким. Ці мовні одиниці розширюють сукупність кольороназв української мови, а, вжиті в літературному творі, збагачують систему його образів, урізноманітнюють його оповідну структуру, а також слугують важливим чинником розкриття внутрішнього світу персонажів [8, с. 44]. Символіка кольору здатна еволюціонувати, переходячи до іншого контексту.

Одним із засобів творення неповторно яскравих, привабливих образів є поетична колористика І.Є. Мірошніченка, твори якого не були допоки предметом зацікавлення мовознавців.

Серед лінгвістів немає єдиної точки зору на окреслення лексико-семантичних груп кольоронайменувань. Більшість дослідників кольороназви поділяє на дві семантичні групи: власне кольоративи (у нашому випадку: *блакитний, чорний, синій* та ін.) та додаткові характеристики кольору (*холодний, густий, потемнілий* та ін.). Серед таких спостерігаємо:

1... *Над скелями орлиний клекіт линує,
Густий туман в ущелині сповзає* [6, с. 4].

2. *Як потемнілий лід
Ламається,
Зсуває* [6, с. 5].

Серед кольорів, які домінують у творчості І.Є. Мірошніченка, – жовтий, який подається через лексеми: *помаранчевий, пожежний, рудий, золотий* та ін. Як наслідок з'являються нові образи, які виявляються інтерпретацією певного символу. Так, наприклад, сполучення: *«рудіє поле, в золотому мерехтінні», «степ рудий»* стають символом чогось блискучого, неімовірного та передають якусь тоненьку золотинку, яку автор змалював саме так. Лексема «золотий» у творах Є. Мірошніченка відзначається продуктивністю. Поеднання її з іншими поняттями шляхом метафоризації допомагає втілити бажану словесну образність, якнайточніше передати почуття й емоції. Найчастіше колоратив *золотий* актуалізує семи «довершеність», «вишуканість», «позитивна емоції». Замість *золотий* іноді натрапляємо на *пожежний*:

*На світі – безмежно,
А в серці – бентежно,
А сонце сідає
Пожежно-пожежно...* [6, с. 21].

Ці кольори є найбільш різноманітними за словотвірною структурою: поет використовує загалом деривати ад'єктивного (у *спраглий степ рудий* [7, с. 23], *на лан пожевклий* [7, с. 45]), дієслівного (*рудіє поле* [6, с. 21], *жовтіють здалека горби* [6, с. 25]).

Колоратив *золотий*, за звичним вживанням, передає колір і функції цінного металу. Метафоричні образи в поезіях І.Мірошніченка побудовані саме на такому значенні. Чіткої вказівки на колір чи функції за допомогою так званих слів-конкретизаторів, які підсилюють значення кольороназв, у досліджуваному матеріалі нами не виявлено.

Чорний колір часто виявляється в мінорному контексті, зіставляється з трагізмом, розкриває поведінку, психічний та моральний стан героїв, проявляє біль, страх. На нашу думку, свій відбиток накладають ще й згадки із дитинства про страшні часи війни:

*А в серці – чорно,
А в хаті – голо...* [6, с. 11].

Чорний колір тут ужито метафорично, як трагічне світосприйняття, він є символом трагедії, горя.

Антонімом до чорного є білий колір, який виступає як уособлення добра, чистоти:

Не дивилась на білий світ [7, с. 40];
І білий світ хмільним добром горів [6, с. 20].

Ця барва пов'язана здебільшого з приємними асоціаціями. Білий колір виступає в таких семантичних навантаженнях:

1. Образ природи:

*І на берізах білих
Смужечки і п'ятеця* [7, с. 52].

2. У випадку асоціативного порівняння кольорів із природними явищами кольороназва білий транспозиціюється в кольороназву чистий:

*До неба чистого, до сонця, до вітрів,
До таємниць, прихованих віками!* [6, с. 4].

3. Образ світу, який автор змальовує чистим, прекрасним, святим, невинним:

*Аби вгорі не гасло небо гоже
І білий світ хмільним добром горів,
Ми на батьків буваєм тільки схожі,
А вдаємося – завжди в матерів* [6, с. 20].

Необхідно згадати про особливості семантики білого кольору в інших поетів. Так, Кобзар часто акцентує увагу на чистоті, охайності будинку, яка характерна для українського села. В основному, білий колір використовується в побуті як опис компонентів інтер'єру. Він є невід'ємною частиною опису людей, їх зовнішнього вигляду та елементів одягу: «...*Хатки біленькі виглядають, Мов діти в білих сорочках*» [2, с. 68].

Тож, як бачимо з наведених вище прикладів досліджуваного матеріалу, ізюмчанин І. Мірошніченко має власне втілення асоціацій білого кольору в поезії. Загалом же чорний та білий кольори органічно вплітаються в художню тканину всіх збірок віршів поета. Автор використовує традиційне чорно-біле протиставлення.

Часто в поезії знаходимо лексему *блакить*. Синій колір символізує постійність, відданість, досконалість, мир, роздуми, покірність, душевну рівновагу, побожність, щирість, безсмертя. Для Мірошніченка блакить – це ще й велич, безкінечність нашого світу:

*Буде блакитне літо,
Будуть весло і човен,
Щедрого буде квіту,
Буде...*

Спасибі, повинь! [7, с. 29].

Зауважимо, що в інших поетів назва синього кольору – це переважно засіб портретної характеристики; традиційне народнописане й літературне вживання – на позначення кольору очей коханої людини. Наприклад, В. Голобородько теж не відійшов від цієї традиції: «*Очі сині цвітуть твої І плаче наді мною синя музика твоїх очей*» [9, с. 257]. Натомість І. Мірошніченко використовує його для зображення навколишнього світу.

Червоний колір з давніх часів входив до тріади традиційних. Його вважали найголовнішим. Адже в поєднанні «*червоні маки*» цей колір є символом молодості й краси:

*І що твої червоні маки
Цвітуть у пам'яті моїй?
Як символ роду і краси,
Як у світанні коліскові.*

ЧЕРВОНІ МАКИ ПОНЕСУ [виділення І. Є. Мірошніченка] [6, с. 30–31].

Порівняймо семантичне навантаження червоного кольору у творах Мірошніченка та інших поетів. Так, у Лесиних творах багато червоного, багряного, кривавого зокрема: «*Квіток, квіток, як можна більше квітів...*» [4, с. 203], «*Ти хотів би квіток на дорозі моїй?*» [4, с. 213] – це поезії, у яких поєднано образи-символи квіти і кров. Квіти – символ людських почуттів, палких, жагучих, кров – символ болю, душевних ран. Символічний образ квітів, поєднуючись із іншим кольором в інших віршах Лесі Українки, набуває іншої семантики [10, с. 160].

Т. Шевченко не обходить червоний колір та використовує його для позначення елементів природи та побуту. Особливу увагу приділяє святині, символу українського народу – червоній калині: «*Зацвіла в долині Червона калина*» [2, с. 67]. Червоний колір у творах В. Голобородька допомагає передати внутрішній стан ліричного героя, його настроїв, враження, почуття. Цей динамічний, за визначенням психологів, дещо «агресивний» колір підсилює, зокрема, емоційність поезії: «*Півнем червоним туга і смуток кукурікають у прозорість ночі*» [9, с. 257].

Натомість І. Є. Мірошніченко використовує цей колір для позначення краси, символу роду:

У творчості І. Мірошніченка присутні нетипові кольори, які є вторинними кольоративами. Вони зустрічаються лише одинично (*кришталевий, крижаний, племенистий*):

*Виб'ється і забуя над світом.
Непокірним племенистим цвітом* [7, с. 38].

У дослідженій нами поезії бачимо зіставлення червоного кольору із епітетом *гарячий* та синього із епітетом *холодний*:

*І нас омивають вітри степові,
Червоних від спеки, від холоду синіх* [7, с. 6].

Для набуття експресивності автор використовує елементи порівняння, порівнюючи деякі лексеми-кольори із поняттями:

*Прозора, як сльоза,
Не в сні, а наяву...* [7, с. 23].

Загалом же для І. Мірошніченка нетиповими є кольори, які не мають точного значення і в кольірному спектрі лише наближаються до основних (пурпурний, блідний, світлий, багряний).

Як бачимо, є різні групи поділу кольорів, серед яких: хроматичні, утворені через синтез трьох основних кольорів: жовтого, синього й червоного, та ахроматичні: чорний, білий, сірий; первинні, що не співвідносяться в сучасній мові з іменниками-референтами, означають абстрактні колірні якості – жовтий, зелений, червоний, – та як вторинні, утворені за кольірною подібністю до предметів і явищ навколишнього світу (багряний, рожевий).

Зі сказаного випливає, що асоціації кольорів у кожного автора різні, це випливає з того, що кожний з них – індивідуальність. Як бачимо, лексика із зазначенням кольору є важливим засобом створення образності в поезії. Кожний колір сприяє розумінню та індивідуальній інтерпретації поетичних творів І. Є. Мірошніченка. Зелений колір (символ спокою, природної

енергії) не зустрічається в кольороназвах досліджуваного матеріалу, що свідчить про відповідний настрій автора, який сповнений переживаннями про пережиту війну. Загалом же, у структурі поетичного тексту кольоративи утворюють багату лексико-семантичну групу. Слова зі значенням кольору реалізують у досліджуваних текстах естетичні можливості, що виявляється на лексичному рівні в численних синтагматичних зв'язках.

Література:

1. Гримашевич Г. Семантика кольорів у творчості Валерія Шевчука / Г. Гримашевич, Н. Мельник // Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Волинь-Житомирщина, 2004. – № 12. – С. 147–156.
2. Діброва С. М. Колористика у творчості Т. Г. Шевченка / С. М. Діброва, Г. А. Ларіна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Симферополь, 2014. – Том 27. – № 1-1 (66). – С. 66–69.
3. Іншаков А. Є. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві / А. Є. Іншаков. – Кривий Ріг : Філологічні студії, 2013. – № 9. – 188. – 195 с.
4. Леся Українка Твори: в 2-х т. / Леся Українка. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 1. – 608 с.
5. Мазепова О. Концепт кольору та його місце в художній картині світу (на матеріалі сучасної перської поезії) / О. Мазепова // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – К., 2014. – № 61. – С. 52–61.
6. Мірошніченко І. Є. Материні маки / І. Є. Мірошніченко. – Харків : Прапор, 1981. – 30 с.
7. Мірошніченко І. Є. Сіль глибини / І. Є. Мірошніченко. – Харків : Прапор, 1967. – 57 с.
8. Наumenко Н.В. Залежність образності кольороназви від її словоформи // Наукові записки Національного Університету «Києво-Могилянська Академія». Серія: Філологія. – 2000. – № 18. – С. 43–45.
9. Тиха Л. Семантика кольору у поетичних текстах Василя Голобородька / Л. Тиха // Науковий журнал. – 2014. – № 2. – С. 255–261.
10. Шегеда О. П. Символіка кольору у творчості Лесі Українки / О. П. Шегеда // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2000. – № 7. – С. 158–161.

Отримано: 6 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: vit19602607@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-73-76

Волкова І. В. Сутність мовних компетентностей та їх проєкція на методику навчання мови / І. В. Волкова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 73–76.

УДК: 81'233 = 161.2

Ірина Вікторівна Волкова,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

СУТНІСТЬ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ЇХ ПРОЕКЦІЯ НА МЕТОДИКУ НАВЧАННЯ МОВИ

У статті розкривається суть мовних компетентностей, їх класифікація. Тому як в сучасному світі актуальними є дослідження теоретичних засад поняття компетентності як здатності кваліфіковано виконувати професійну діяльність, що містить набір знань, навичок і ставлень та дає змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення стандартів у професійній галузі або певній діяльності і мовної компетентності як системи комунікативних умінь, навичок та установок, реалізація яких і є передумовою успішного комунікативного процесу.

Ключові слова: компетентність, компетенція, мовна й мовленнєва компетентність.

Ірина Викторовна Волкова,

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

СУТЬ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ И ИХ ПРОЕКЦИЯ НА МЕТОДИКУ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА

В статье раскрывается суть языковых компетентностей и их классификация. Акцентируется внимание на актуальных исследованиях теоретических основ понятия компетентности как способности квалифицированно выполнять профессиональную деятельность, которая содержит набор знаний, навыков и отношений и позволяет личности эффективно действовать или выполнять определенные функции, направленные на достижение стандартов в профессиональной области или определенной деятельности и языковой компетентности как системы коммуникативных умений, навыков и установок, реализация которых и является предпосылкой успешного коммуникативного процесса.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, языковая и речевая компетентности.

Iryna Volkova,

Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky, Melitopol

THE ESSENCE OF LANGUAGE COMPETENCES AND THEIR PROJECTION ON THE METHODS OF LANGUAGE LEARNING

The article reveals the essence of language competences, their classification. Since, in today's world it is important to study the theoretical foundations of the notion of competence as an ability to perform professional activity that contains a set of knowledge, skills and attitudes and enables an individual to act effectively or perform certain functions aimed at achieving standards in the professional sector or certain activities and linguistic competences as a system of communicative skills, abilities and attitudes, implementation of which is a prerequisite for a successful communicative process.

Problems of formation and development of language competences are connected with the most important cultural and national issues, since they affect not only linguistic but also the whole spiritual being of people. Because of this, the process of developing knowledge of language and speech, their mastery is of particular importance, it is significantly updated in the school environment, where language learning is not only an integral part of the educational program, but also an indispensable condition for the successful acquisition of knowledge on all other subjects, intellectual development, moral and aesthetic education of students. Acquiring linguistic and speech competences is more often qualified by methodologists as the main task of language education in secondary educational institutions.

«The functional and communicative method of teaching is the main method that helps to master the language as a means of communication on the basis of the practical use of linguistic material, the expansion and deepening of students' cognitive abilities.» «because it implies the appropriate use of the language being studied, the choice of techniques, methods of the material presentation and content».

Key words: competence, competency, language and speech competence.

Проблеми формування й розвитку мовних компетентностей пов'язані з найважливішими культурологічними, національними питаннями, оскільки торкаються не лише мовного, а й усього духовного буття народу. Через це процес розвитку знань про мову й мовлення, оволодіння ними має особливе значення, відчутно актуалізується в шкільному середовищі, де вивчення мови є не лише складовою частиною освітньої програми, а й неодмінною умовою успішного засвоєння знань з усіх інших предметів, інтелектуального розвитку, морально-естетичного виховання учнів. Набуття мовних і мовленнєвих компетентностей усе частіше кваліфікується вченими-методистами як основне завдання мовної освіти в середніх навчальних закладах.

Значення слова «компетентність» здебільшого трактується таким чином:

1) авторитетність, обізнаність; 2) володіння компетенцією [10, с. 541].

Семантика лексеми «компетенція» пояснюється її латинським *competentia* (від *competere*): «досягати», «відповідати», «прагнути» – і теж тлумачиться у двох аспектах: 1) обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи чи певної особи [3, с. 445; 10, с. 541].

Упродовж останніх десятиліть поняття «компетентність», «компетенція» з ділової, професійної сфери поширились і на педагогічну. Українські й зарубіжні вчені (Н. Бібік, Ж. Делор, Г. Драйден, І. Зимня, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, О.

Савченко, А. Хуторський, В. Шадріков, С. Шишов та інші) повели мову про компетентнісний підхід до сучасної освіти, що набуває глобального значення, оскільки впроваджується, хоч і не без дискусій, не в окремих країнах, а в більшості провідних держав світу.

Нова тенденція не заперечує визнаних методик, навпаки – надає більшій цілеспрямованості й практичного значення освітнім процесам. Питання про сутність освітніх компетентностей, їх перелік дотепер залишається дискусійним і в зарубіжній, і у вітчизняній педагогіці. Однак уже сьогодні вчені стверджують, що в загальноосвітній школі передусім повинні бути сформовані найважливіші, базові, інтегровані, універсальні, тобто ключові компетентності (Key Competencies).

Проаналізувавши визначення ключових компетентностей [4; 6, с. 35; 7, с. 8, 10, 53, 67; 9, с. 139; 14, с. 60, 62; 15, с. 30, 38; 16, с. 203; 17, с. 141–147], ми дійшли таких висновків:

1) ключові компетентності / компетенції відзначаються такими основоположними характеристиками, як: наявність особистісних смислів, мотивація, спроможність і готовність до діяльності, здатність, ціннісна зорієнтованість, ставлення; знання, вміння, навички; процесуальність, результативність, рефлексивність, розвиток, системність, інтегрованість;

2) поняття «компетентність», «компетенція» мають смислові відмінності. Під компетенцією слід розуміти сукупність процесів, результатів і рефлексій, які в підсумку й становлять компетентність. Компетентність – «психосоціальна якість, яка означає силу і впевненість, що виходять із почуття власної успішності й корисності». Це почуття дає «людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням» [16, с. 203]. У методичному аспекті компетенцією є набутий під час занять комплекс знань, умінь та навичок, який становить змістовий компонент навчання, а компетентністю – властивості особистості, які визначають її здібність до здійснення діяльності на основі сформованої компетенції [17, с. 142].

Ученими розроблено значну кількість класифікацій (і їх зведених схем) ключових компетентностей [5, с. 142; 6, с. 38, 41; 7, с. 11, 53, 64, 86 – 90; 9, с. 140–142; 11, с. 24; 14, с. 63–64 та ін.]. Суттєвим є те, що всі ключові компетентності (компетенції), незалежно від принципів класифікації, багатофункціональні, надпредметні; вони «передбачають значний інтелектуальний розвиток, спираються на різні пізнавальні процеси». Основна ж ключова освітня компетентність – це вміння учнів самостійно вчитися (О. Савченко) [7, с. 34–46].

У теорії компетентнісного підходу до освіти розглядається питання про ієрархію освітніх компетентностей (компетенцій) (В. Краєвський, О. Крисан, О. Пометун, А. Хуторський та ін.). Крім ключових, або мета-, транс-, над-, міжпредметних, розрізняють загальнопредметні й спеціально-предметні, що характеризуються певною ступеневістю взаємозв'язків (або ступеневим рядом) і набуваються через засвоєння відповідних освітніх галузей.

Природно постає питання про місце типів мовних і мовленнєвих компетентностей у системі інших, яке, на нашу думку, не може бути визначене виключно за ієрархічним принципом, оскільки зазначені компетентності формуються на всіх трьох рівнях. Як спеціально-предметні, вони набуваються на уроках рідної та іноземної мов, літератури; як міжпредметні – забезпечують оволодіння знаннями з різних освітніх галузей, як надпредметні – сприяють розвитку логіки, пам'яті, різноманітних інтересів, здібностей, емоцій, почуттів тощо.

Феномен мовних і мовленнєвих компетентностей полягає в тому, що на кожному з перелічених рівнів вони виконують функції, відповідні не лише йому, а й останнім двом, тобто, як ніякі інші, є поліаспектними, інтегративними.

З лінгвістичного погляду, мовну компетентність можна визначити як певний обсяг знань про мову і здатність користуватися ними, як об'єктивну даність, що простежується відносно онтогенезу й філогенезу конкретної мови, починаючи з ранніх етапів її функціонування. Однак уперше науковці означили це явище тільки в середині – другій половині ХХ століття. До того часу й упродовж наступного паралельно з новим терміном уживалися (й продовжують уживатися) такі, як «знання мови», «володіння мовою», «мовна здібність», «мовна здатність» тощо. Кожен із них має дещо або суттєво відмінну семантику.

На початковому етапі спостерігаємо недиференційований підхід до визначення мовної компетентності (компетенції). Н. Хомський, автор терміна «мовна компетенція», пов'язав її з ідеальною, до того ж універсальною граматику, яка трансформується в граматики конкретних мов, і передбачав так само ідеальне знання мовця-слухача цієї граматики або знання носія мови про неї [12; 13].

За Н. Хомським, мовна компетенція / компетентність – вроджена властивість людини, яка сама здатна «відкривати» для себе граматичні правила, достатні для оволодіння рідною мовою [12, с. 15]. Загалом ученого цікавив ідеальний, а не реальний мовець і слухач [13, с. 54], а тому він говорив лише про мовну компетенцію / компетентність, хоч об'єктивно в його працях закладено передумови для розрізнення мовної і мовленнєвої компетенцій / компетентностей.

Подальша проекція аналізованого явища не лише на мову, а й на мовця та процеси мовлення зумовила розрізнення понять мовної й мовленнєвої компетенцій і компетентностей (як результату засвоєння перших) у дослідженнях таких авторів, як Ю. Апресян, М. Вятютнев, І. Горелов, Дж. Грін, Є. Пасов, Д. Слобін, А. Щукін та ін. Мовну компетентність почали трактувати як явище певного рівня обізнаності конкретного суб'єкта чи суб'єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови (мов), а мовленнєву – як здатність людини до практичного використання знань про мову в процесі комунікації.

Визнання наявності суб'єкта – реципієнта й одночасно творця мови – спонукало дослідників (Б. Айзенберг, О. Арцишевська, Б. Беляєв, Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, М. Кабардов, О. Кубрякова, Олексій Леонтьєв, О. Лурія, О. Шахнарович) до пошуків психологічного підґрунтя аналізованих явищ. Учені прагнули й прагнуть ширшого застосування психолого-психолінгвістичних показників щодо мовних і мовленнєвих компетентностей / компетенцій – характеру протікання процесів практичної, пізнавальної, мовленнєвої діяльності (формування потреб, мотивів, цілей, планування способів їх досягнення, здійснення задуму, рефлексії), наявності загальних і спеціальних (зокрема мовних) здатностей і здібностей, ролі емоцій і відчуттів тощо.

Означені пошуки відбилися в методичній науці як тенденції до:

1) глибшої психолінгвістичної мотивації процесу навчання мови [О. Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, С. Єрмоленко, Г. Шелехова, Г. Михайловська, М. Пентилюк];

2) переацентації мети й завдань навчання, застосування нових підходів до його здійснення, якими є комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичний, проблемний, етнопедагогічний, українознавчий [П. І. Білоусенко, О. Біляєв, С. І. Єрмоленко, В. Ф. Паламарчук, М. І. Пентилюк, К. М. Плиско, О. Пометун];

3) органічного поєднання знань про мову й умінь і навичок їх застосування під час спілкування, тобто в процесі виявлення мовних і мовленнєвих компетентностей [С. І. Єрмоленко, О. В. Овчарук, М. І. Пентиліук];

4) розроблення методики навчання мовленнєвої діяльності та її видів на уроках рідної мови [Л. Варзацька, А. Границька, Т. Донченко, В. Капінос, С. Цінько], розвитку окремих складових мовних і мовленнєвих компетентностей / компетенцій [Н. Дзеціна, М. Пентиліук, Л. Щербина], забезпечення вчителів дидактичним матеріалом для їх формування [П. Білоусенко, Л. Дворецька, О. Глазова, Т. Мельник, В. Тихоша, А. Ярмолук];

5) системного підходу до розв'язання проблеми формування і розвитку мовних, мовленнєвих компетентностей / компетенцій із використанням інноваційних технологій, урахуванням ситуації двомовності, навчанням мови на текстовій основі, застосуванням прийомів збагачення усного й письмового мовлення школярів тощо [Л. І. Бондарчук, Л. Варзацька, О. Глазова, І. Головка, О. Дженджеро, Л. Кратасюк, Г. Лещенко, Є. Ломонос, Л. Ставицька, В. Тихоша, І. Хом'як].

Попередній теоретичний і теоретико-методичний аналіз понять мовної і мовленнєвої компетентностей дає можливість дійти висновків, що вченікладають у них неоднозначний зміст. При цьому вирізняється два основних погляди.

Перша умовна група дослідників переважно вживає терміни «мовна компетентність», «мовна компетенція» (Ю. Апресян, І. Горелов, І. Зимня, О. Кубрякова, О. Лурія, Н. Хомський), однак більшість у цій групі, крім, можливо, Н. Хомського, проектує їх не лише на об'єкт, а й на суб'єкт, тобто поняття мовленнєвої компетентності (компетенції) присутнє в даному випадку у визначенні мовної компетентності (компетенції) у «знятому вигляді».

Друга умовна група вчених розрізняє певні типи компетентностей (компетенцій) і, зокрема, проводить межу між компетентністю (компетенцією) мовною й мовленнєвою (О. Арцишевська, О. Біляєв, М. Вятюгнєв, О. Горошкіна, М. Кабардов, А. Нікітіна, М. Пентиліук), підкреслюючи, що мовленнєва компетентність не лише пов'язана з мовною, а й формується на її основі.

Останній з окреслених підходів набуває, на нашу думку, методологічного значення, сприяє усвідомленню природи досліджуваних явищ, їх лінгвістичної ієрархії, причинно-наслідкових зв'язків, спільних і відмінних ознак, логіки взаємодії, що, у свою чергу, веде до вдосконалення всієї системи вивчення мови на різних рівнях освіти.

З огляду на сказане важливим є уточнення термінологічного значення понять «мовна...» й «мовленнєва компетентність». У процесі формулювання визначення мовної компетентності варто враховувати не лише дані лінгвістичного й психолінгвістичного характеру (інтуїтивне знання граматики, мовна здатність, здібність тощо), а й практику, позитивний досвід навчальної діяльності, у межах якої реалізуються мовні здатності й здібності. О. Божович безспідставно стверджує, що досвід навчання мови є нейтральним по відношенню, наприклад, до раннього (дошкільного) особистого досвіду пізнання мовних явищ на рівні синтаксису, тобто до мовної компетентності, а під час навчання в школі іноді й суперечить їй [1, с. 65–92; 2, с. 38–40].

Спираючись на праці раніше згаданих авторів і на власні міркування, вважаємо за можливе користуватися такими визначеннями: **мовна компетентність** – це система вироблених і засвоєних у процесі мовленнєвої діяльності (особистого спостереження мови і мовлення, спілкування, навчання тощо) мовознавчих правил, достатніх для адекватного сприйняття і вербального відтворення буттєвих явищ суб'єктами мовлення; **мовленнєва компетентність** полягає у сформованості вмінь і навичок користування мовною компетентністю в усній чи писемній формі, у конкретних мовленнєвих ситуаціях і з певною метою.

Слід зважати й на те, що явищу мовної компетентності властива ієрархічність і різноаспектні проявлення на кожній із мовно-ієрархічних сходинок. Це дає можливість говорити про компетентності щодо фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису й пунктуації, правопису, стилістики і в їх межах **виокремлювати різновиди мовних компетентностей**.

У процесі мовної діяльності всі мовні рівні і міжрівні постають у складній системі взаємозв'язків і розвиваються неоднаково в певний віковий період людини. Якщо ж діяльність навчальна, то, працюючи над засвоєнням конкретної теми, певного мовного рівня чи міжрівня, вчитель повинен завжди пам'ятати про їх місце в мовній системі і в системі знань учнів про неї, тобто про цілісність мовних компетентностей, які у своїй сукупності забезпечують адекватне сприйняття не лише мовних, а й узагалі – буттєвих явищ.

Оскільки мовні й мовленнєві компетентності взаємопов'язані, то логічно припустити, що вони мають певні змістові й формальні дотичні. Основою змістового зв'язку між ними, своєрідної змістової платформи, є лінгвістична й психолінгвістична природа аналізованих явищ. (Однак підкреслимо: ця платформа не нівелює категоріальний зміст окремих, самодостатніх понять – мовної і мовленнєвої компетентностей, а увиразнює їх.) Відповідною має бути й структура двох феноменів.

Структуру мовної компетентності як психологічної системи переконливо обґрунтувала О. Божович (уважаємо, що семантика поняття «мовна компетенція» в її роботах принципово – а не в деталях – відповідає тому змісту, який ми вкладаємо в поняття «мовна компетентність») [1, с. 6–127; 2, с. 34–38].

Спираючись на такі поняття, як «практичний досвід», «мова як знакова система», «мовний знак», «володіння мовою», «носії мови», О. Божович вважає, що мовна компетенція може бути визначена через мовленнєвий досвід і знання про мову. Похідним від них є чуття мови, що виникає як результат їх взаємодії і взаємопроникнення. Так окреслюються три структурні складники мовної компетентності (компетенції – за О. Божович).

Мовленнєвий досвід, як і будь-який інший, – це продукт взаємодії суб'єкта із середовищем, не тільки набутий у підсумку, а й той, що набувається в процесі цієї взаємодії. Він, своєю чергою, є і передумовою, і результатом упорядкованого лінгвістичного досвіду, який, за Л. Щербою, можна вважати власне мовою певного колективу людей. Отже, мовленнєвий досвід складається з таких компонентів:

- 1) практики мовного спілкування, постійного використання мови з метою пізнання людиною середовища і самої себе;
- 2) емпіричного узагальнення спостережених мовних явищ, із яких формується початкове знання про мову;
- 3) рефлексії на своє й чуже мовлення, тобто усвідомлення й оцінка його особливостей.

О. Божович підкреслює, що неправомірно пов'язувати початок розвитку мовної компетенції (компетентності) лише з появою її другого компонента – засвоєваних у школі знань про мову. «Знання зароджується до навчання, у надрах досвіду». Емпіричні знання й життєвий досвід «створюють передумови для розвитку мовної компетенції з самого початку як цілісного утворення» [1, с. 63].

На певному етапі або рівні засвоєння мовленнєвий досвід теж відзначається системністю своєї структури «Але на кожному з цих рівнів компетенція дитини характеризується певними можливостями й обмеженнями». До того ж досвід як складова мовної компетенції тісно пов'язаний із позамовною реальністю, відзначається якостями, які не є нейтральними до викладання рідної мови в школі, а можливо, й до всіх мовних дисциплін [1, с. 68; 4, с. 77–78].

До знань про мову, крім емпіричного узагальнення самої дитини, належать ті, що передаються в процесі навчання за традиційною шкільною програмою. Але школа далеко не завжди вдало доповнює емпіричний досвід, який дитина здобуває самотужки [1, с. 64].

Структуру мовленнєвої компетентності, за нашими спостереженнями, ніхто з учених не розглядав. Але ми можемо передбачити, що формально вона, хоч і не ідентична, усе ж співвідносна, споріднена зі структурою мовної компетентності, сформульованою О. Божович.

У цьому переконуємося тому, що 1) явища мовної і мовленнєвої компетентностей мають спільне походження, спільну природу – лінгвістичну й психолінгвістичну; 2) мовна компетентність як ідеальне знання про мову може «матеріалізуватися» лише через мовленнєву, а отже, є її своєрідною буттєвою проекцією; 3) мовна й мовленнєва компетентності «синтезовані» в мовній діяльності як сукупності мовних дій і операцій з боку мовця й слухача; 4) у визначенні мовної компетентності (компетенції) через її структуру О. Божович «заклала» й ознаки мовленнєвої – мовленнєву діяльність, її етапи (на синтаксичному рівні) тощо.

Отже, структуру мовленнєвої компетентності теж можна визначити як єдність трьох компонентів: мовленнєвого досвіду, знань про мову й чуття мови. Однак кожен з елементів у цій структурі набуває комунікативної спрямованості й відповідного змісту.

Принципова різниця у змісті компонентів мовної й мовленнєвої компетентностей полягає в їх системних функціях, потенціях використання. Це стосується мовленнєвого досвіду й знань про мову: 1) якщо мовленнєвий досвід як складник мовної компетентності є джерелом формування суб'єктивних знань про мову, правил користування нею в усній і писемній формі (наприклад, особисто набутих учнем), то як складник мовленнєвої компетентності він дає можливість зреалізувати ці знання й правила в процесі найрізноманітніших видів мовленнєвої діяльності; 2) якщо знання про мову у складі мовної компетентності, отримані в процесі навчання в школі, покликані скоригувати й збагатити індивідуальні правила, вироблені самим учнем упродовж самостійного набуття індивідуального мовленнєвого досвіду, то відносно мовленнєвої компетентності вони повинні допомогти мовцю бути адекватним у спілкуванні, тобто висловлюватися точно, ясно, коректно, виявити свою індивідуальність тощо.

Таким чином, ми уточнили й обґрунтували зміст понять «мовна...», «мовленнєва компетентність». Однак логіка подальшого пошуку вимагає відповіді на питання про те, якою мірою ці компетентності та їх різновиди виявляються на всіх рівнях і міжрівнях мови й в усіх видах мовлення, оскільки дослідження із зазначеної проблеми, здійснені в Україні, а більше – за її межами, торкаються переважно синтаксису і його вивчення у відповідних класах, а отже й певного шкільного віку дітей. Хоч при цьому наголошується, що набуття компетентностей / компетенцій завжди має індивідуальний характер і може тривати й у дорослому віці.

Виходячи з положення про мову як універсальну знаково-інформаційну систему, у *підсумку* стверджуємо, що нехтування її окремими складовими призводить до порушення цілісності компетентностей / компетенцій щодо мовних і культурних феноменів, а через це процес формування мовних, мовленнєвих компетентностей, як і інших, повинен бути наскрізним, тривати впродовж усього терміну вивчення мови в освітньому закладі, а також самоосвіти. Науково-методичне обґрунтування й забезпечення такого процесу, на нашу думку, є справою багатьох учених.

Література:

- Божович Е. Д. Учителю о языковой компетенции школьника: Психолого-педагогические аспекты языкового образования / Елена Дмитриевна Божович. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1997. – 287 с.
- Божович Е. Д. Развитие языковой компетенции школьников: проблемы и подходы / Е. Д. Божович // Вопросы психологии. – 1997. – № 1. – С. 33–44.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови [укл. і головн. ред. В. Т. Бусел]. – К.–Ірпін' : ВТО «Перун», 2001. – 1440 с.
- Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 22–24.
- Дахин А. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? / А. Дахин // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 136–144.
- Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
- Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
- Лещенко Г. Система ситуативних завдань до уроків розвитку зв'язного мовлення [5 клас] / Г. Лещенко // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 5. – С. 13–18.
- Селевко Г. К. Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
- Словник іншомовних слів / [укл. Л. О. Пустовіт та ін.]. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
- Татур Ю. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
- Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Наом Хомский / пер. с англ., под ред. и с предисл. В. А. Звегинцева. – М. : Изд-во Московского университета, 1972. – 259 с.
- Хомский Н. Язык и мышление / Наом Хомский / пер. с англ., под ред. В. В. Раскина, предисл. В. А. Звегинцева. – М. : Изд-во Московского университета, 1972. – 122 с.
- Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
- Шадриков В. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Шадриков // Высшее образование. – 2004. – № 8. – С. 26–31.
- Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. – Харків : Прапор, 2004. – 640 с.
- Щукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного / Анатолий Николаевич Щукин. – М. : Высшая школа, 2003. – 334 с.

Отримано: 6 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: vit19602607@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-77-80

Волощук І. П. Комунікативно-прагматичні особливості промов нобелівських лауреатів / І. П. Волощук, О. О. Дроботун // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 77–80.

УДК: 81'1

**Ірина Петрівна Волощук,
Олена Олександрівна Дроботун,**

Національний Технічний Університет України «Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ НОБЕЛІВСЬКИХ ЛАУРЕАТІВ

У статті розглядаються промови Нобелівських лауреатів – їхні особливості з точки зору комунікативної лінгвістики та архітектури тексту виступу. Автор розглядає виступ Нобелівського лауреата як приклад комунікативної ситуації, з усіма характерними для неї особливостями: наявністю адресата, адресанта, комунікативної мети, комунікативної стратегії, а також ідіостилі. У статті наведено приклади використання різних мовних засобів у ході реалізації комунікативної стратегії промовця. Також обґрунтовано важливість розгляду структурних елементів промови, а саме, зачину, вступу, основної частини та завершення. Представлено короткі результати аналізу промов Нобелівських лауреатів на предмет основної мети виступу.

Ключові слова: Нобелівська промова, текст, категорія, мовленнєві засоби вираження, комунікативна ситуація, комунікативна мета, структура промови.

**Ірина Петровна Волощук,
Елена Александровна Дроботун,**

Национальный Технический Университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧЕЙ НОБЕЛЕВСКИХ ЛАУРЕАТОВ

В статье рассматриваются коммуникативные и прагматические особенности речей Нобелевских лауреатов – их характеристики с точки зрения коммуникативной лингвистики и архитектуры текста выступления. Автор рассматривает выступление Нобелевского лауреата в качестве примера коммуникативной ситуации, со всеми характерными для нее особенностями: наличием адресата, адресанта, коммуникативной цели, коммуникативной стратегии, а также идиостиля. В статье приведены примеры использования различных языковых средств в ходе реализации коммуникативной стратегии оратора. Также обоснована важность рассмотрения структурных элементов речи, а именно, зачина, введения, основной части и завершения. Представлены краткие результаты анализа речей Нобелевских лауреатов на предмет основной цели выступления.

Ключевые слова: Нобелевская речь, текст, категория, коммуникативная ситуация, коммуникативная цель, структура речи.

**Iryna Voloshchuk,
Olena Drobotun,**

National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute in honor of Igor Sikorsky», Kyiv

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF NOBEL LAUREATES' SPEECHES

The article considers the theoretical analysis of communicative and pragmatic features of Nobel Prize laureates' speeches. The main subjects of investigation are text of the speech communicative situation, the structure of the speech and peculiarities of lexical realization of the author's goal. The authors of the article analyze the Nobel Prize laureate's speech from the point of view of Communicative Linguistics, where the speech is an example of the communicative situation. The article highlights the aspects main elements of Nobel speech as a communicative situation: addresser and addressee, communicative goal, communicative strategy and ways of its realization. There are also examples provided of the means of lexical fulfillment of the Nobel Prize laureates' speeches in the context of communicative strategies, used by laureates in their public speaking, as well as analysis of the communicative goals, with the following determination of the main types of such. The article describes the types of structural elements of the Nobel laureate's speech and ways of their manifestation in the text.

Key words: Nobel speech, text, category, communicative situation, communicative goal, structure of a speech.

Постановка наукової проблеми. Наше дослідження ґрунтується на комунікативному підході у лінгвістиці тексту. Текст промов Нобелівських лауреатів ми розглядаємо як мовленнєвий акт у наступній схемі: статус адресанта тексту – комунікативна мета – комунікативні стратегії – мовні засоби в реалізації комунікативних стратегій та досягненні комунікативного ефекту – комунікативний портрет промовця і його ідіостиль. Активно вивчали проблеми комунікативної лінгвістики Ф. С. Бацевич, В. І. Беліков, З. Д. Попова та ін. Н. І. Формановська розглядає комунікативну ситуацію як складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені в мовленнєвій поведінці – висловлюванні, дискурсі. Вивченням комунікативних особливостей мовця займалися Й. А. Стернін, О. В. Яшенкова, В. В. Виноградов, Р. О. Якобсон, Ю. Н. Тинянов, М. М. Бахтін, Б. М. Ейхенбаум, В. М. Жирмунський, Ю. Н. Караулов, А. К. Жовківський, В. П. Григор'єв та Н. С. Болотнова, яка розглядає ідіостиль як систему асоціативно-сміслових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості.

Актуальність статті визначається вивченням текстів промов Нобелівських лауреатів як ієрархію комунікативних програм з точки зору мовної реалізації комунікативної ефективності у певній прагматичній ситуації.

Виклад основного матеріалу. Сучасна ж риторика виділяє наступні види красномовства, залежно від сфери його використання: політичне, академічне, педагогічне, судове, військове, дипломатичне, релігійне, соціально-побутове. У кожного

з видів публічної промови є власні характерні риси. Нобелівська промова, яка являє собою об'єкт даного дослідження, є сумішню відразу кількох видів риторики: академічного, епідейктичного та соціально-побутового. Основу виступу Нобелівського лауреата складає, перш за все, текст промови. За основу взято визначення тексту за Селівановою О.О., яка визначає текст як цілісну семіотичну форму лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегровану, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури [6, с. 57]. Для текстів виступів Нобелівських лауреатів, як і для будь якого іншого тексту, характерною є категоріальність. Тобто, проводячи аналіз тексту у ньому можна прослідковувати наявність (або ж відсутність) певних категорій. Категоріями тексту називають його обов'язкові характеристики, ознаки, що виокремлюють текст з низки інших мовних одиниць. Розмежовуючи текстові категорії, варто виходити з того, що текст є насамперед продуктом, породженням мовною особистістю й адресованим мовній особистості [1, с. 253]. Сучасні науковці виділяють такі основні категорії тексту: категорія комунікативності, інформативності, зв'язності, цілісності, членованості, завершеності, референційності та інтертекстуальності. Категорія комунікативності визначає текст як складник типових моделей комунікації з обов'язковими компонентами (адресантом, адресатом, яких об'єднує повідомлення, презентоване текстом), логіку викладу матеріалу, його композиційну структуру, спрямованість усіх мовних засобів на реалізацію задуму та вплив на реципієнта. Категорія інформативності полягає в доборі й передачі певного обсягу інформації із підпорядкуванням меті повідомлення. Ця категорія забезпечує вербалізовану організацію знань, їх осмислення, передавання та декодування читачем [1, с. 255]. Категорія зв'язності (когерентність – смислова зв'язність, когезія – структурна зв'язність) як основний текстотворювальний чинник формує семантику висловлювання (виділяють зв'язність радіального, лінійного (або послідовного, ланцюжкового) та паралельного типів) [1, с. 260]. Зв'язність тексту виявляється через зовнішні структурні показники, через формальну залежність компонентів тексту. Це основний текстотворчий чинник, що формує семантику висловлювання. Під зв'язністю розуміють взаємозалежність елементів тексту на різних мовних рівнях – лексичному, граматичному, стилістичному тощо. Категорія цілісності дозволяє відчутти текст у його ідіоматичності, відійти від уявлення про нього як про механічну суму компонентів; зовнішніми ознаками цілісності тексту є обмеженість його початком і кінцівкою; поняття цілісності тексту приводить до його змістової й комунікативної організації (тоді як поняття зв'язності приводить до форми, структурної організації). Категорія членованості тексту виявляється в його здатності бути поділеним на певні смислові, структурні частини – складні синтаксичні цілі, розділи, підрозділи, у яких передаються вужчі, порівняно з цілим текстом, думки. Категорія завершеності – це функція задуму, що покладений в основу твору й розгортається в низці повідомлень, описів, роздумів, розповідей та інших форм комунікативного процесу. Категорія завершеності проводить межу розгортання тексту, можливість незакінченості твору відповідає авторському задуму і згідно з цим декодується читачем. Референційність – відображає зв'язок текстової інформації з об'єктами дійсності. Типи референційності: 1) Реальна референційність – інформація максимально наближена до життя; 2) рефлексивна – як бачить так і творить; 3) ірреальна: вигадана (описує життя з авторським домислом) і фантастична (зображення неіснуючого світу). Інтертекстуальність як категорія тексту полягає у властивості тексту відтворювати чуже мовлення у вигляді цитувань, аллюзій, ремінісценцій, переказів. Типи інтертекстуальності: 1) власне інтертекстуальні (наявність цитати, епіграфа, аллюзій); 2) гіпертекстуальні (переказ або посилення на давній текст, або допис чужого тексту); 3) архітекстуальні (відзеркалено тематичний, композиційний, стильовий зв'язок тексту) [2, с. 179]. Підсумовуючи вище зазначені теоретичні підходи до категорій тексту ми проведемо наукову розвідку текстів виступів Нобелівських лауреатів з точки зору структурно-композиційного, лексико-семантичного та комунікативно прагматичного аспектів.

Отже, текст виступу Нобелівського лауреата, як і будь який інший, має свою власну архітектуру. Під архітектурою тексту розуміють організацію твору в плані вираження його змісту, загальний естетичний план побудови тексту, принциповий взаємозв'язок його частин [4, с. 42]. У структурі тексту публічного виступу, а отже і виступу Нобелівського лауреата, виділяють наступні структурні елементи: зачин; вступ; основна частина; завершення.

Кожна промова починається із зачину. Основна задача зачину заінтригувати слухачів. Для зачину нобелівської промови характерним є традиційне вітання: «Your Majesties, Your Royal Highnesses, Ladies and Gentlemen / Your Majesty, and Gentlemen of the Swedish Academy» яке часто виголошують і датською мовою «Eders Majestäter, Eders Kungliga Högheter, Mina damer och herrar» з метою висловити вдячність і пошану членам королівської родини, членам Комітету премії, та усім присутнім.

Вступ покликаний психологічно підготувати слухачів до суті промови і ввести їх у процес сприйняття її змісту. Вступ виконує кілька функцій: 1) психологічну (закріплення контакту, уваги і зацікавленості, створення необхідного настрою); 2) змістову (опис цільової настанови промови, повідомлення теми, перелік і коротка характеристика питань, які аналізуються в основній частині); 3) концептуальну (наголошення на специфіці теми, визначення її актуальності). У вступі використовуються такі найпоширеніші прийоми: привертання уваги аудиторії, «початок здалеку», «несподіваний вступ». Прийом привертання уваги аудиторії, що часто використовують у вступі і передбачає те, що оратор підкреслює своє право говорити на певну тему; оратор підкреслює важливість теми для аудиторії, оратор підкреслює значимість самого предмета промови.

«Jerome Friedman, Henry Kendall and I wish to express our heartfelt thanks for the distinguished honor bestowed on us today. We are fortunate that we and our co-workers were among the first to use the large linear accelerator built at Stanford nearly a quarter of a century ago. We were given a rare opportunity to look a bit deeper into the way things are in the realm of the very small» [9].

«I feel that this award was not made to me as a man, but to my work – a life's work in the agony and sweat of the human spirit, not for glory and least of all for profit, but to create out of the materials of the human spirit something which did not exist before» [9].

Дані приклади дозволяють стверджувати, що у вступі оратор реалізує такі комунікативні тактики: – підкреслює своє право говорити на певну тему в ситуаціях, коли аудиторія готова слухати, треба лише стимулювати її інтерес до оратора:

«I am a storyteller, so before I propose a toast I will tell you a story...» – важливість теми для аудиторії у ситуаціях, коли слухачі не готові до сприйняття промови. У таких випадках оратор виходить з «нагальної необхідності», тобто звертається до того аспекту подій, який залишався досі поза увагою присутніх, однак співвідноситься з їхніми потребами та інтересами

«I accept this award on behalf of a civil rights movement which is moving with determination and a majestic scorn for risk and danger to establish a reign of freedom and a rule of justice. I am mindful that only yesterday in Birmingham, Alabama, our children,

crying out for brotherhood, were answered with fire hoses, snarling dogs and even death...»[9] – підкреслює значимість самого предмета промови у ситуації сприятливого контакту між учасниками спілкування. Такі ситуації є переважно конвенційними, коли заздалегідь відомо, кому належатиме ініціатива у спілкуванні й аудиторія готова слухати.

«Today's ceremonies and tonight's banquet have been mighty and memorable events. Nobody who has shared in them will ever forget them, but for the laureates these celebrations have had a unique importance. Each of us has participated in a ritual, a rite of passage, a public drama which has been commensurate with the inner experience of winning a Nobel Prize» [9].

Універсальні прийоми вступу, виділені у риторичі – це цитата, яскравий приклад, комплімент, проблемне запитання, виклад мети й завдань вступу, демонстрація певного предмета, апеляція до загальноприйнятого джерела тощо. Серед синтаксичних засобів у структурі нобелівської промови переважають риторичні запитання – риторична фігура, яка полягає у використанні запитання, що містить у собі ствердну відповідь.

Це питання, яке ставиться не з метою отримання відповіді, а з метою афористичного узагальнення загальновідомої або очевидної думки. Як приклад можна навести цитату з нобелівської промови Філіпа Ноеля-Бейкера:

«How can I fulfill what must always be the first duty of every man or woman who stands where I stand now?» «What more could any man or woman ask of Fate?» [9].

Зустрічається також й інверсія, як у виступі Ангуса Дітона:

«Little did I know that when the magical day came, as it did today, it would indeed be in a kingdom, but one that was even further north, even colder, and with even fewer hours of daylight» [9].

Для посилення експресивності промови, лауреати використовують так використовують такий прийом синтаксичної стилістики як паралельні конструкції. Яскравим прикладом використання цього засобу є цитата із промови Мартіна Лютера Кінга: «I am mindful that only yesterday in Birmingham, Alabama, our children, crying out for brotherhood, were answered with fire hoses, snarling dogs and even death. I am mindful that only yesterday in Philadelphia, Mississippi, young people seeking to secure the right to vote were brutalized and murdered. And only yesterday more than 40 houses of worship in the State of Mississippi alone were bombed or burned because they offered a sanctuary to those who would not accept segregation. I am mindful that debilitating and grinding poverty afflicts my people and chains them to the lowest rung of the economic ladder» [9].

В основній частині висвітлюють зміст промови. Для цього промовець використовує факти, логічні докази, аргументацію, наводить різні теоретичні положення, аналізує приклади тощо. Вибір аргументів мотивований ситуацією спілкування і складом аудиторії. Основна частина передбачає виклад матеріалу, доказів, спростування.

У викладі матеріалу промови використовують кілька функціональних типів мовлення: розповідь, опис, роздум.

Зазначимо, що розповідь – це динамічний функціонально-змістовий тип мовлення, що виражає повідомлення про послідовний розвиток подій. Як правило, це історія питання, ознайомлення із суттю проблеми, основні факти чи події, що сприятимуть висвітленню проблеми і можуть стати вихідною позицією при доведенні: «Why do you write? This is the question I've been asked most often in my writing career. Most of the time they mean this: What is the point, why do you give your time to this strange and impossible activity?» [9].

Опис – це систематизований виклад предмета промови, його частин, особливостей. За його допомогою промовець готує слухачів до доказу: «Further, science is a collaborative effort. The combined results of several people working together is often much more effective than could be that of an individual scientist working alone. This is certainly true of the present award»

Роздум – це тип мовлення, за допомогою якого доводять або спростовують якісь тези, розкривають зв'язки між явищами дійсності. Він характеризується особливими логічними відношеннями між судженнями, які входять до його складу і утворюють умовиводи. У роздумі переважають речення з причинно-наслідковими зв'язками. Роздуми дають змогу активізувати увагу слухачів, збуджуючи думки та викликаючи зацікавленість до теми промови. Найбільш поширені прийоми, які використовуються у завершенні промови – це формулювання висновків, розгляд перспективи, апелювання [4, с. 112].

Прийом завершення «формулювання висновків» – оратор повертається до найважливіших пунктів головної частини:

«Jerome Friedman, Henry Kendall and I wish to express our heartfelt thanks for the distinguished honor bestowed on us today.../ Again, our profound thanks to everyone». [9]

Прийом завершення промови «розгляд перспективи» – оратор підкреслює гіпотетичний розвиток предмета промови. Для цього він може скористатися екстраполяцією. Зміст завершення промови через часову екстраполяцію передбачає розгляд того, чим предмет буде завтра. Промова ґрунтується на загальній схемі: «чим був об'єкт учора, – чим він є сьогодні – чим він буде завтра». Прийом завершення промови апелювання – оратор намагається емоційно завершити свою промову та вплинути на почуття аудиторії за допомогою

- експресивно забарвленої лексики:

«To Alfred Nobel... and to the Foundation that so faithfully administers his will and that has created this magnificent evening for us, my heartfelt gratitude.»;

- метафор та епітетів:

«... when 22 million Negroes of the United States of America are engaged in a creative battle to end the long night of racial injustice.» ;

«The tortuous road which has led from Montgomery, Alabama to Oslo bears witness to this truth.».

Також широкоживаними прийомами завершення промови є це цитата, ілюстрація, подяка аудиторії. Вдалим прикладом цитування є:

«Oscar Wilde once said that the only way to survive temptation was to yield to it...» [9].

У промовах нобелівських лауреатів найчастіше зустрічається «ланцюгова» структура, яка показує певну хронологічну послідовність: минуле → теперішнє → майбутнє. Наприклад, промова Альберта Швейцера з зображенням «ланцюга» – від невірних дій глав держав до І Світової війни і положення в сучасному світі, до майбутнього – до засобів запобігання війни. Це дає початок другому ланцюгу – еволюції гуманізму: від Еразма Роттердамського до сучасних вчених, які пережили Холокост.

Оратори також часто використовують хронологічну «ланцюгову» структуру, описуючи на тлі історії країни або світу свій власний шлях, як наприклад Джиммі Картер:

«Later, as President and as Commander-in-Chief of our armed forces, I was one of those who bore the sobering responsibility of maintaining global stability during the height of the Cold War, as the world's two superpowers confronted each other. Both sides understood that an unresolved political altercation or a serious misjudgment could lead to a nuclear holocaust» [9].

Варто зауважити, що оскільки тексти виступів Нобелівських лауреатів не є відірваними від реальності, тобто знаходять у конкретній комунікативній ситуації своє вираження, доцільним є згадати про поняття комунікативної ситуації. Поняття «комунікативна ситуація» є одним з основних об'єктів прагмалінгвістичного дослідження. Комунікативна ситуація – це вихідний момент будь-якої мовленнєвої дії. Н.І. Формановська визначає комунікативну ситуацію як складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені в мовленнєвій поведінці – висловлюванні, дискурсі [8, с. 56].

Комунікативну ситуацію розглядають також як ієрархічно складний компонент дискурсу, що містить формально-семіотичний, когнітивно-інтерпретаційний, соціально-інтерактивний рівні й поділяється на окремі фрагменти, одиниці комунікації – комунікативні акти. За Р. Якобсоном, стандартна комунікативна ситуація має шість складників: адресант, адресат, контакт, повідомлення, контекст, код. У його моделі комунікації адресант, використовуючи засоби мовного коду, формує повідомлення та з його допомогою встановлює контакт з адресатом у межах конкретного контексту. За Масловою А.Ю., основними компонентами комунікативної ситуації є: місце і час, відомі комунікантам; адресант повідомлення із заданими мовленнєвими зобов'язаннями; адресат, що володіє або наділяється певними пресупозитивними властивостями (виробничим досвідом, інтересами, цілями, знаннями); цілеспрямована тема та мета повідомлення [5, с.30]. Важливим аспектом комунікативної ситуації є її мета. Масловою А.Ю. доведено, що комунікативна мета – стратегічний результат, на який скероване конкретне спілкування, комунікативний акт. Вчена зазначила, що мета багато в чому визначає перебіг спілкування, рух у ньому інформації, взаємодію учасників. Залежно від того, яку мету ставить перед собою адресант: проінформувати, переконати, створити настрій, вивести з рівноваги адресата чи, скажімо, просто згаяти час, – він організовує своє мовлення, добирає відповідні виражальні засоби, способи побудови тексту, дотримується певної стратегії і тактики в комунікативній поведінці.

На основі досліджених промов Нобелівських лауреатів можна зробити **висновок**, що основними комунікативними стратегіями їх виступів було: висловити свою вдячність за отриману відзнаку; поінформувати аудиторію про певні проблеми або досягнення у галузі, яку представляє промовець, або у соціумі в цілому; надихнути інших людей власним прикладом.

Перспективи подальших досліджень полягає у аналізі символів –образів, емотивно-оцінної лексики, ступінь структурно – мовленнєвої складності та глибина та точність відображення дійсності що формують ідіостиль автора.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 376 с.
2. Беликов В. И. Коммуникативная ситуация // В. И. Беликов, Л. П. Крысин Социалингвистика : учебник для вузов. – М. : Рос. гос. гум. ун-т, 2001. – 439 с.
3. Гойхман О. Я. Речевая коммуникация : учебник / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина ; под ред. проф. О. Я. Гойхмана. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 272 с.
4. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М. : Аспект-Пресс, 1998.
5. Маслова А. Ю. Введение в прагмалінгвістику : учеб. пособие / А. Ю. Маслова. – М. : Флинта, Наука, 2007. – 152 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008.
7. Стернин И. А. Анализ коммуникативных ситуаций / И. А. Стернин. – Воронеж, 1998.
8. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М. : Русский язык, 2002. – 465 с.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 5 жовтня 2017 р.

e-mail: lera.aveo@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-81-84

Гавриленко В. М. Використання скорочень в соціальних мережах: функціональний і семантичний аспекти / В. М. Гавриленко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 81–84.

УДК: 811.1111

Валерія Миколаївна Гавриленко,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний, Інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ СКОРОЧЕНЬ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ І СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті подаються висновки дослідження з приводу визначення функцій англомовних скорочень в процесі спілкування в соціальних мережах, а також по визначенню їх семантики з можливістю подальшої систематизації. У нашому дослідженні ми розглядаємо лінгвістичні основи виникнення скорочень, історичні та культурні передумови їх виникнення саме в процесі віртуального спілкування, а також досліджуємо різні типи побудови, відзначаючи наявні закономірності. Однією з цілей, які ми мали на меті досягти у нашому дослідженні, була ідентифікація основних графічних і лексичних типів скорочень з обґрунтуванням їх морфологічної структури. Також ми ставили на меті конкретизувати семантику використовуваних скорочень у соц. мережах, намагаючись прослідкувати залежність (або її відсутність) структури і семантики скорочень та їх функцій в процесі Інтернет-комунікації.

Ключові слова: віртуальна реальність, віртуальне спілкування, Інтернет, скорочення, семантика, функції скорочень, соціальні мережі.

Валерия Николаевна Гавриленко,

*Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический
Институт им. Игоря Сикорского», г. Киев*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОКРАЩЕНИЙ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ: ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ И СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

В статье подаются выводы исследования по поводу определения функций англоязычных сокращений в процессе общения в социальных сетях, а также по определению их семантики с возможностью дальнейшей систематизации. В нашем исследовании мы рассматриваем лингвистические основы возникновения сокращений, исторические и культурные предпосылки их возникновения именно в процессе виртуального общения, а также исследуем различные типы построения, отмечая имеющиеся закономерности. Одной из целей, которые мы пытались достичь в нашем исследовании, была идентификация основных графических и лексических типов сокращений с обоснованием их морфологической структуры. Также мы ставили целью конкретизировать семантику используемых сокращений в соц. сетях, пытались проследить зависимость (или ее отсутствие) структуры и семантики сокращений и их функций в процессе Интернет-коммуникации.

Ключевые слова: виртуальная реальность, виртуальное общение, Интернет, сокращение, семантика, функции сокращений, социальные сети.

Valeriia Havrylenko,

National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute in honor of Igor Sikorsky», Kyiv

ABBREVIATIONS' USAGE IN THE SOCIAL NETWORKS: FUNCTIONAL AND SEMANTIC ASPECTS

In this article we present the conclusions of a study on the identification of the functions of English abbreviations in the process of communication in social networks, as well as on the defining of their semantics with the possibility of further systematization. In our research we provide the linguistic basis of the abbreviations' appearance, the historical and cultural preconditions of their appearance in the process of communication in virtual (or cyber) reality. We also attempted to state various types of morphological structure, trying to note the existing patterns. A special emphasis in our research is placed on characterizing the Internet as a special space for interacting. Studying various definitions of the Web, researching its peculiarities, we tried to state the linguistic limits implied by the cyber-reality on the users of social networks. One of the goals we tried to achieve in our research was the identification of the main graphic and lexical types of abbreviations along with the justification of their morphological structure. We also set the goal to specify the semantics of the abbreviations used in social networks, trying to trace the dependence (or lack thereof) between the structure and semantics of abbreviations and their functions in the process of Internet communication.

Key words: virtual reality, virtual communication, the Internet, abbreviation, semantics, abbreviations' functions, social networks.

Постановка проблеми: Сучасний стиль суспільного життя, перенасичений «інформаційним шумом» вимагає від комунікантів пошуку шляхів стислого викладу подій, у тому числі і через створення нових номінативних одиниць – інформативних, але «спрощених» за знаковою формою. Саме тому темою нашого дослідження є англійські скорочення у соціальних мережах, як однієї з платформ для спілкування, які набули широкого поширення серед молоді, але наразі вже використовуються навіть у медіадискурсі (наприклад, в рекламних зображеннях/роліках).

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Дослідженням скорочень як лінгвістичного феномену займалися такі вчені як О. І. Дзюбіна, Ю. А. Зацний, С. М. Єнікеева, а особливостями власне віртуального простору і спілкування в ньому вивчали С. Г. Чемеркін, О. О. Лобовікова, О. О. Шапіро та ін.

Мета і завдання дослідження: Основними методами, якими ми послуговувалися в ході дослідження були: морфологічний аналіз (для дослідження структурних типів скорочень), семантичний аналіз (для визначення семантики скорочень з

метою подальшої їх систематизації), метод історичного аналізу (був використаний для дослідження культурних та історичних передумов функціонування скорочень в соц.мережах). Основною метою застосування цих методів було дослідження функцій і значення різних типів скорочень в контексті спілкування в соціальних мережах. Завдання, які ми ставимо в ході дослідження, наступні: 1) дослідити скорочення як мовне явище в цілому; 2) розглянути морфологічну структуру скорочень та виявити основні закономірності побудови, які впливають на їх значення; 3) проаналізувати визначення віртуальної реальності та її ознаки як комунікативного простору; 4) визначити функції та значення скорочень в контексті спілкування в соціальних мережах. Основою нашого дослідження був корпус одиниць, зібраний методом суцільної вибірки за словників неологізмів, а також безпосередньо з соціальних мереж.

Кількість неологізмів в англійській мові зростає з експоненціальною швидкістю [5, с. 4]. Це обумовлено процесами як технологічного розвитку, так і культурної глобалізації, коли за рахунок використання мережі Інтернет стираються умовні географічні кордони і формується єдиний комунікативно-культурний простір. Кількісне зростання словникового складу зумовлює поширення процесів мовної оптимізації, економії словотворчих зусиль, які породжують комунікативний дискурс.

Одним з значущих аспектів оптимізації внутрішньомовних процесів є явище скорочення/усічення лексичних одиниць. Дослідження механізмів скорочення слів та їх ролі у вербокреативних процесах англійської мови є однією з проблем, що широко досліджуються на сьогоднішній день [6, с. 11].

Проблема скорочення лексичних одиниць і аббревіації в цілому як специфічного мовного явища на одному з рівнів майже кожної мови привертала увагу багатьох дослідників. До числа ґрунтовних праць з цих питань можна віднести роботи М. М. Алексеевої, В. В. Борисова, Ю. В. Горшунова, О. Есперсена та ін. [7, с. 15].

Існує велика кількість скорочень і аббревіацій, тож логічними є спроби їх систематизувати і поділити за функціоналом, будовою, сферою використання. Однією з найпоширеніших класифікацій є класифікація В. Борисова, який поділив скорочені лексичні одиниці на графічні і лексичні (за методом їх реалізації в писемному мовленні) [1, с. 133]. Основна відмінність між графічною та лексичною аббревіацією полягає у тому, що графічна аббревіація – це скорочення слова в писемному мовленні, а лексична аббревіація – це скорочення слова у сфері усного спілкування.

Абревіатури, в свою чергу, можна поділити на ініціалізми, акроніми, фонетичні аббревіації. Ініціалізми належать до найчисельнішої групи скорочень в англійській мові. Вони позначають предмети або явища та належать до класу іменників, тобто мають номінативний характер.

Існують також так звані гомоакроніми, які настільки злились зі своїм закодованим значенням, що сприймаються мовцями як самостійна лексична одиниця: *UNICEF* – *United Nations Children's Emergency Fund*, *NATO* – *North Atlantic Treaty Organization*, *VIP* – *very important person*.

Фонетичні аббревіації – абревіатури, що утворюються шляхом заміни літерою або цифрою частини або всього слова/словосполучення, і які мають аналогічні фонетичні характеристики що й замінюваний компонент. Доволі часто в мережевому спілкуванні користувачі скорочують слова англійської мови навіть до однієї букви. Наприклад, слово «*бачити*» – «*see*» перетворюється відповідно до звучання на літеру «*C*», дієслово «*are*» замінюють літерою «*R*», займенник «*you*» передається літерою «*U*», наприклад _____: *HRU?* – *How are you?*. Дієслово «*ненавидіти*» – «*hate*» трансформується у комбінацію першої літери і цифри 8 (*eight*) – *H8*, що в результаті дає необхідне звучання, так само утворюється акронім слова «*fate*» – *F8* або «*See you later*» – *CYL8R*, «*Waiter*» – *W8R*.

Д. Крістал називає такі скорочення подібними до ребусів [2, с. 72]. Наприклад, у фразях, де фігурує «*one*», слово часто замінюють на цифру. Те саме стосується частки «*to*» біля дієслів або «*також*», наприклад, «*me2*» Дана цифра виступає в наступних абревіатурах як особливого роду фонограма, яка позначає прийменник тільки за його звучанням, наприклад: *U2* (*you too*), *F2F* (*Face to face*), *2DAY* (*Today*), *B2B* (*business – to – business*), *HB2U!* (*Happy birthday to you!*).

Найпродуктивнішими цифрами, які використовуються в ході створення лексично-графічних скорочень, є 2, 4 та 8, наприклад, числівник 4 (*four*) заміняє співзвучний із ним прийменник «*for*»: *O4U* (*Only for you*), *B4* (*before*), «*please*» зазвичай виступає як «*plz*», а «*тому що*» пишуть не «*because*», а просто «*cuz*» [14, с. 23].

Окрім загальноприйнятих випадків використання, нові графічні скорочення з'являються у електронних повідомленнях, в мережі Інтернет. Найбільш поширені з них такі: *FYI* – *For Your Information* – до вашого відома; *HTH* – *Hope This Help* – сподіваюся, це допоможе; *IWM* – *If It Were Me* – щодо мене; *IMNO* – *In My Considered Opinion* – за моїм переконанням [4, с. 310].

Функція скорочень в процесі комунікації полягає в більш економному вираженні формулюванні думки за участі якомога меншої кількості мовних одиниць (і відповідно – меншої кількості мовних зусиль) [12, с. 87]. Суть «економного використання мови» полягає у підвищенні комунікативної ролі мови. Для підвищення комунікативних можливостей мови в лінійному потоці мовлення можна опустити деякі елементи, не зменшуючи інформаційної цінності висловлювання, тобто замінити розгорнуте висловлювання коротким. Слід наголосити, що тенденція замінювати розгорнуті висловлювання короткими проявляється в англійській мові досить яскраво. Це стосується скорочень займенників, деяких синтаксичних конструкцій, які замінюються на лексико-графічні скорочення, емодікони, послідовності скорочень, які набули поширення в медіа платформах, і зокрема – в мережі Інтернет [15, с. 61].

В Інтернет-середовищі формується власний специфічний дискурс, який змінює характер взаємодії між індивідами. Соціальні мережі практично не піддаються зовнішньому контролю, є децентралізованими, тому правила спілкування є уніфікованими, створеними всіма учасниками спілкування, і в той же час спілкування в віртуальній мережі має індивідуальне забарвлення [9, с. 152].

Феномен Інтернету та соціальної мережі розглядали в своїх дослідженнях М. Кастельс, А. В. Назарчук, І. А. Ачкурін. У працях С. В. Палія, О. О. Шапіро розглядалися питання комунікації в Інтернет-середовищі [8, с. 155].

Спілкування частково перемістилося з реального світу у віртуальний. користувачів більш як 1,7 млрд. До того широкою популярністю користувались мережі ICQ і MySpace. На сьогоднішній день існує близько 200 сайтів із можливостями соціальних мереж [10]. Серед них можна виділити власне соціальні мережі (з великою кількістю функцій – обмін фотографіями, спілкування, обмін відео, відео трансляції тощо), месенджери (лише для текстового спілкування), мережі з візуальною спрямованістю (більша увага приділяється обміну графічною/візуальною інформацією, наприклад, Instagram або Snapchat).

Віртуальна реальність розуміється як кібернетичний простір, створений на основі комп'ютера, в якому технічними засобами зроблена повна ізоляція оператора від зовнішнього світу, тобто перекриті усі канали тактильного, слухового, зорового і будь-якою іншого зв'язку з навколишнім простором. Однак навіть в таких умовах створюється новий тип комунікації – віртуальний [13, с. 74].

О. І. Горощко вважає тотожними поняття Інтернет-комунікація та віртуальне спілкування, під яким розуміється наявність електронного каналу зв'язку, можливість моментальної передачі інформації, географічна ізоляваність учасників процесу комунікації. Дослідниця передбачає, що терміни Інтернет-комунікація, комп'ютерно-опосередкована комунікація та електронна комунікація найближчим часом буде об'єднано під одним «зонтичним» терміном електронна комунікація [3].

Один з найважливіших факторів, що впливає на мову учасників Інтернету, полягає в тому, що текст не промовляється, у учасників спілкування найчастіше є час сформулювати відповідь на репліки, однак комуніканти свідомо відмовляються від використання великих літер, мінімізують використання знаків пунктуації, не виправляють незначні помилки і т. д. Також з метою економії часу користувачу соціальних мереж не стараються якимось чином структурувати своє висловлювання; часто репліка являє собою своєрідний зафіксований потік свідомості. Для компенсації недостатньої емотивності в віртуальний дискурс були введені емоційні сурогати, так звані «смайлики».

Провівши систематизацію скорочень, які використовуються в віртуальному спілкуванні, їх можна умовно поділити на наступні смислові групи [11]:

I група – вирази-парентези.

«BOT» (back on the topic);

«BTW» (by the way);

«BT» (but);

«ASAP» (as soon as possible);

«IMHO» (in my humble opinion);

II група – словосполучення з головним словом – дієсловом у формі наказового способу:

«RBTl» (read between the lines); «TC» (take care).

III група – стійкі словосполучення: «TIE» (take it easy);

IV група – поєднання слів і речень з високою частотою вживання.

«HTH» (Hope this help), «L8R» (пізніше); «B4» (before);

V група – стандартні скорочення-коментарі:

«BRB» (be right back); «GTG» (got to go); «B4N» (by for now); «ATB» (all the best); «HAND» (have a nice day).

VI група – експлетиви, тобто поєднання слів, які виражають ставлення мовця до предмета мовлення:

«ONNA» (Oh no, not again); «OMG» (Oh, my God).

До графічних скорочень відносяться наступні групи:

1. Типові скорочення, такі, як «etc.», «e.g.»;

2. Використання символів замість слів: «100%» [21].

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що англomовні скорочення утворюються при використанні цифр (4, 8); опущенні голосних (smmr = summer); назві букв (C=see); акронімії – ILNYC [15, с. 64].

В наш час Інтернет широко використовують при вивченні англійської мови. Важлива роль відводиться спілкуванню з носіями мови на різноманітних соціальних платформах, тож для успішного подолання лінгвокультурного бар'єру знання типових лексичних одиниць (в тому числі – скорочень) є необхідною умовою [16], [17], [18], [19], [20].

Таким чином, ми з'ясували, що спілкування в Інтернеті набуло масового характеру завдяки таким особливостям віртуальної комунікації як підвищена вербальна активність, специфічний етикет спілкування, емоційність спілкування. Інтернет і спілкування в Інтернеті компенсують процеси атомізації суспільства за рахунок формування власного комунікативного середовища зі специфічними правилами пунктуації, вираження емотивності і передачі інформації. Однією з рис спілкування в соціальних мережах, яка накладає певні обмеження і сприяє створенню і використанню слів-скорочень – обмеженість у часі для відповіді, а іноді – навіть обмеженість у можливості формулювання (наприклад, у мережі Twitter в одному повідомленні можна надрукувати лише 140 символів, що змушує учасників до економії мовних зусиль і до використання мовних одиниць з мінімальним фізичним і максимальним семним об'ємом). Учасники спілкування в соціальних мережах застосовують меми, «смайлики», хештеги, афоризми та специфічну пунктуацію (хоча частіше можна спостерігати її відсутність).

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, що функція скорочень в процесі комунікації полягає в більш економному вираженні думки та усуненні надлишкової інформації. Тенденція до підвищення інформативної цінності мовного повідомлення є одним з важливих факторів розвитку мови як соціального явища.

Використанню скорочень сприяє інформаційна ємність, реалізація принципу економії мовних зусиль, а також залучення декількох каналів сприйняття (візуального, мовного, іноді – звукового) для компенсації фактичної ізоляції. Напрямами майбутніх досліджень можуть виступати лексикографічний – укладення словників найпоширеніших скорочень різними мовами, а також порівняння лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів спілкування в різних соцмережах для формулювання мовного і психологічного портрету різних типів віртуальних комунікантів.

Література:

1. Борисов В. В. Абревіація і акроніми. Військові та науково-технічні скорочення в іноземних мовах / В. В. Борисов ; под ред. А. Д. Швейцера. – М., 2004. – С. 132–135.
2. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської і української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 248 с.
3. Горощко Е. И. Гендерные аспекты коммуникаций на примере образовательных практик Интернета [Електронный ресурс] / Е. И. Горощко. – Режим доступу : <http://grouper.ieee.org/groups/ifets/russian/depositary/v11i2/html/6.html>.
4. Дзюбіна О. І. Скорочення як спосіб утворення неологізмів в сучасній англійській мові (на матеріалі англomовних Інтернет-видань та форумів в молодіжних соціальних мережах) / О. І. Дзюбіна // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. – 2014. – № 3 (75). – С. 309–312.
5. Зацний Ю. А. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця, 2010. – 224 с.

6. Єнікєєва С. М. Скорочення слова як механізм формотворення та словотворення в сучасній англійській мові / С. М. Єнікєєва // Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки. – Запоріжжя, 2006. – № 2. – С. 11–14.
7. Кульгавова Л. В. Лексикологія англійського мови / Л. В. Кульгавова. – М. : Восток-Запад, АСТ, 2003. – 512 с.
8. Лобовікова О. О. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства / О. О. Лобовікова, А. С. Мельніков // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2011. – Випуск 5. – С. 154–160.
9. Палій С. В. Соціальні мережі як засіб комунікації електронного навчання. / С. В. Палій // Управління розвитком складних систем. – 2013. – Вип. 13. – С. 152–156.
10. Радченко М. В. Освітній потенціал соціальних мереж як складова інформаційно-освітнього середовища [Електронний ресурс] / М. В. Радченко. – Режим доступу : <http://goo.gl/Dn1XDv>
11. Словник Інтернет-термінів, жаргону і скорочень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.internetslovar.ru/dictionary/1189/>
12. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси: монографія / С. Г. Чемеркін. – К. : НАН України. Інститут української мови, 2009. – 240 с.
13. Шадських Ю. Г. Еволюція смислового значення поняття «віртуальна реальність» / Ю. Г. Шадських // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Філософ. науки. – 2012. – № 723. – С. 73–78.
14. Шамаєва Ю. Ю. Лексикологія англійської мови: Конспект лекцій із завданнями) / Ю. Ю. Шамаєва. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 88 с.
15. Шапіро О. О. Масова комунікація в on-line вимірі: зміна парадигми [Електронний ресурс] / О. О. Шапіро // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, 2013. – № 2. – С. 57–65. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_2013_2_9.pdf
16. Facebook [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.facebook.com/>.
17. Internet Slang Dictionary [Електронний ресурс]. – Access mode : <http://lingvanet.com/FileResources/FileResourcesView.aspx?Id=1341>.
18. Internet world users by language [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>
19. Science blogs [Electronic resource]. – Access mode : <http://scienceblogs.com>
20. Twitter [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.twitter.com/>.
21. Twitter Slang & Abbreviations [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.noslang.com/twitterslang.php>

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: geyna-oksana@hotmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-85-88

Гейна О. В. Функціонування суб'єктно-об'єктних детермінантів: комунікативний аспект / О. В. Гейна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 85–88.

УДК: 81'367.332

Оксана Володимирівна Гейна,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено аналізу функцій суб'єктно-об'єктних детермінантів – особливої семантико-синтаксичної категорії рівня речення – в комунікативному аспекті. Розглянуто позиції даних членів речення при суб'єктивному та об'єктивному порядку слів. Визначено їх роль при актуальному членуванні речення.

Ключові слова: суб'єктно-об'єктний детермінант, детермінантна конструкція, комунікативна функція, актуальне членування речення, тема, рема.

Оксана Владимировна Гейна,
Одесский национальный экономический университет, г. Одесса

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ СУБЪЕКТНО-ОБЪЕКТНЫХ ДЕТЕРМИНАНТОВ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

В статье проанализированы функции субъектно-объектных детерминантов – особой семантико-синтаксической категории уровня предложения – в коммуникативном аспекте. Описаны позиции данных членов предложения при субъективном и объективном порядке слов. Определена их роль при актуальном членении предложения.

Ключевые слова: субъектно-объектный детерминант, детерминантная конструкция, коммуникативная функция, актуальное членение предложения, тема, рема.

Oksana Heina,
Odessa National University of Economics, Odesa

FUNCTIONING OF SUBJECT-OBJECT DETERMINANTS: COMMUNICATIVE ASPECT

The article is devoted to the analysis of the functions of subject-object determinants – a special semantic-syntactic category of the level of the sentence – in a communicative aspect.

As a result of the study of subject-object determinants in the communicative aspect, it was found out that these units in the process of actual division in the objective order of words can act as a topic, may be the first topic, together with the subject (or the second determinant) – the second topic – a complex topic. The subject-object determinant can act as a rema and be in the postposition.

With the subjective order of words, the subject-object determinant in the role of the topic occupies a postposition, while the determinant – the rema stands in the preposition.

Setting the determinant – the topic in the middle of the sentence also creates an inverse order of words with a distant arrangement of the components of the rema.

Thus, for deterministic terms, their location can be considered normal not only at the beginning, but also in the middle, and at the end of the sentence. However, the position and the predominant position of subject-object determinants are the position in the absolute beginning of the sentence, and the main communicative function of the units being studied is use as a topic.

Key words: subject-object determinants, determinant structure, communicative function, actual division of the sentence, theme, rema.

Процес формування речення починається з бажання мовця повідомити якусь думку реальному або потенційному співрозмовнику. Той, хто говорить, обирає для цього «потрібну йому структурну схему речення, яка визначається ступенем членування думки, наповнює цю схему потрібною лексикою і актуалізує той чи інший структурно-семантичний компонент речення (один або кілька)» [1, с. 79]. Мета висловлювання визначає вибір функціонального типу речення, задуману актуалізацію тих чи інших семантичних компонентів. Таким чином, комунікативний аспект висвітлює вже найперший етап формування думки і супроводжує всі етапи формування речення, він впливає на «формування структурних і особливо семантичних властивостей речення» [1, с. 82] і відбивається в його актуальному членуванні.

Теорія актуального членування як особлива область лінгвістичних досліджень виникла у 20-30-і рр. XX ст., хоча багато положень, взятих за основу при вивченні даного явища, були висунуті ще Ф. І. Буслаєвим, Ф. Ф. Фортунатовим, А. Вейлем, Ш. Баллі та ін. Значний внесок у формування актуального членування як самостійної області досліджень внесли чехословацькі лінгвісти В. Матезіус, Фр. Травнічек і В. Ертль. Сам термін «актуальне членування» належить В. Матезіусу. Він же запропонував бінарне членування речення на «результат» і «ядро» і розглядав взаємодію цих елементів як «функціональну (комунікативну) перспективу речення» [8]. Власне ще у В. Матезіуса намітилося розмежування «даного» / «нового», з одного боку, і того, що він називав результатом і ядром, – з іншого, тобто «вихідної точки повідомлення і того, що автор думки говорить щодо даної точки» [8].

Опис даного питання знаходимо і у І. І. Ковтунової. «Терміни «дане» і «нове» часто вживаються в тому ж значенні, що і тема і рема. Однак якщо надавати цим словам буквальний сенс, тобто розуміти під «даним» щось відоме з найближчого контексту або підказане контекстом, а під «новим» – дійсно нове, не згадуване в попередньому контексті, то неважко вивести, що поняття «тема» і «рема» не збігаються з поняттями «дане» і «нове» [5, с. 42].

Практично тема висловлювання дуже часто позначає дане. Але необхідно мати на увазі, що темою висловлювання може бути і невідоме, нове для читача або слухача. Новим нерідко буває початок оповідання, глави, абзацу, а у окремих авторів цілі уривки тексту побудовані так, що тема кожного речення позначає нове.

З іншого боку, поняття теми є більш вузьким поняттям, ніж поняття даного. Елементи даного в реченні в одних випадках грають істотну роль в його актуальному членуванні, в інших випадках виявляються для актуального членування байдужими. Наприклад, елементи даного, які є залежними компонентами словосполучення, що становить рему, можуть не грати ніякої ролі в актуальному членуванні, оскільки рема в цілому містить в собі нову частину повідомлення: Я з цікавістю подивився *на нього* із своєї засідки (В. Биков). Отже, роль даного в актуальному членуванні залежить від місця елементів даного в синтаксичній структурі речення.

Рема може цілком позначати дане. Наприклад, склад висловлювання може бути даним, відомим, а комунікативна мета висловлювання полягає лише в підтвердженні або запереченні вже відомого факту [5].

Для комунікативного завдання кожного висловлювання важливо перш за все те конкретне відношення, яке встановлюється в ньому між тим, про що в ньому йдеться (ремою). Але те, про що йдеться, не обов'язково має бути відомим, а те, що говориться, не обов'язково повинно бути невідомим. Новим в кожному висловлюванні є відношення між темою і ремою. Саме це відношення і є комунікативною метою висловлювання. Тому сама по собі рема може позначати і не нове.

Отже, тема не завжди збігається з даним, а рема з новим. «Між цими поняттями існує практично часта відповідність, але не принципова тотожність» [5, с. 45].

Даність і новизна знаходять відображення в лексичному складі речення. Існують спеціальні категорії слів, які виражають дане, – особисті і вказівні займенники, власні імена, імена загальні, які називають певну особу або предмет.

В даному дослідженні під актуальним членуванням речення розуміємо «членування речення в контексті на вихідну частину повідомлення – тему (дане) і на те, що стверджується про неї – рему (нове)» [7, с. 22].

Тема – це предмет повідомлення. Друга частина висловлювання, що містить те, що повідомляється про тему, рема, «містить в собі основний зміст повідомлення і є комунікативним центром висловлювання» [5, с. 7].

Рема як комунікативний центр висловлювання обов'язково повинна бути виражена в реченні. Речення без реми неможливе. Тему, що позначає дане, в деяких випадках може бути пропущено [5, с. 47]. Існує тип висловлювань з «нульовою» темою – так звані «нерозчленовані» висловлювання.

Актуальне членування оформлюється різним порядком слів. При різному порядку слів сенс речення, його комунікативне призначення виявляється різним. Характер питання, на яке відповідає речення, наочно виявляє цю смислову відмінність, або, іншими словами, відмінність в актуальному членуванні речення.

Звідси виходить, що порядок слів у реченні слугує для вираження актуального членування речення. Відношення порядку слів до актуального членування – це відношення форми і функції. Тому вивчати ці два кола явищ необхідно в тісному зв'язку один з одним. Прямий порядок у послідовності тема – рема переважає і іменується прогресивним, об'єктивним, неемфатичним. Зворотний порядок рема – тема називається регресивним, суб'єктивним, емфатичним, хоча останній не завжди зумовлений цілями емфаз.

Мета даної статті – проаналізувати функціонування суб'єктно-об'єктних детермінантів в комунікативному аспекті.

Розміщення детермінантів, як і розташування головних членів речення – підмета і присудка, підпорядковується правилам, які диктуються законами актуального членування речення.

І. При об'єктивному порядку слів:

1. Суб'єктно-об'єктний детермінант – тема розташовується на першому місці, перед ремою. Наприклад: *Їй потрібна робота спокійна, творча, з тихою радістю* (Н. Ковалик); *Ну, нехай Ілько явився, бо йому треба зарплату одробляти, а ти чого прибіг з кулаками?* (О. Зима).

Якщо мовець повідомляє, яка подія відбувається при даних, відомих обставинах (тобто в даному місці, в даний час, за певних умов і т. ін.), то актуальне членування речення таке: тема – суб'єктно-об'єктний детермінант, рема – присудок або присудок + підмет.

Порядок слів у цих реченнях такий: детермінант – присудок + (підмет).

Присудок разом з підметом становлять нечленимий рематичний комплекс, що називає якийсь цілісний факт, подію. Присудок у такій ремі обов'язково передує підмету, як і в нерозчленованих висловлюваннях.

Схема актуального членування:

детермінант – **присудок + (підмет)**
тема **рема**

Якщо в реченнях з початковим детермінантом, які повідомляють про те, що сталося при даних обставинах (за даних умов) або по відношенню до даного суб'єкту, підмет виражено невизначеним займенником *хтось* або *щось*, то за детермінантом іде не група «присудок + підмет», як зазвичай, а цей земениковий підмет + присудок. Наприклад: *В серці щось кольнуло* (Н. Ковалик).

Препозиція підмета – невизначеного займенника по відношенню до присудка в нерозчленованому комплексі, що передає інформацію про цілісну подію, факт, пояснюється тим, що невизначений займенник малоінформативний. Іноді він взагалі усувається, тоді виникає ряд з двох висловлювань, що мають різну граматичну будову, але виконують однакове комунікативне завдання – повідомити, яка подія має місце в даних, певних умовах. Наприклад: *В серці щось кольнуло* (Н. Ковалик). – *В серці кольнуло*.

2. Суб'єктно-об'єктний детермінант може бути першою частиною в складі комплексної теми (або першою темою), якщо другою частиною (другою темою) є або підмет, або суб'єктно-об'єктний детермінант, що називає ту особу або той предмет, про який повідомляється. Наприклад: *В серці щось ворухнулось і обірвалося важким тягарем* (Н. Ковалик).

Речення ділиться на складну тему і рему, якщо темою повідомлення є особа (предмет), включені в яку-небудь обстановку, що склалася, а метою висловлювання – повідомлення того, що відбувається з цією особою (предметом) в даній ситуації (за певних умов). Складна тема (по суті можна говорити про дві теми) включає в себе не тільки вказівку на обстановку

(умови, час, місце і т.ін.), але ще й назву дійової особи або носія ознаки. Отже, при розташуванні підмета за детермінантом, що починає речення, цей підмет обов'язково виступає в ролі теми, а ремою стає повідомлення про дії, стан або ознаку цього предмета або особи. Актуальне членування в цих випадках таке: детермінант разом з підметом (або другим детермінантом) становить складну тему, а присудок – рему.

Порядок слів наступний: детермінант + підмет (другий детермінант) – присудок.

При такому словопорядку в ролі підмета дуже часто виступають особисті займенники або імена власні. Це пов'язано з тим, що дійова особа або предмет (носії ознаки) вже відомі тому, хто говорить, а часто і адресату промовленого, вже були названі раніше або стали відомі із ситуації.

Схема актуального членування:

детермінант + підмет – **присудок**
тема 1 тема 2 **рема**

3. Суб'єктно-об'єктний детермінант – рема розташований після теми. Наприклад: *Він глянув на мене морозно-холодно, і я побачив миттєвий спалах ненависті й погорди в його очах* (Р. Іваничук).

Якщо мовець хоче уточнити будь-який факт вказівкою на особу, з якою відбувається дія, його місце, причину, час здійснення і т.ін., то актуальне членування речення має такий вигляд: весь склад речення, виключаючи один якийсь детермінуючий член, є темою і містить уже відомий факт, а цей детермінант – ремою, в ньому повідомляється основна інформація як уточнення даного факту.

Порядок слів у таких реченнях характеризується тим, що детермінант, що виконує роль реми, обов'язково стоїть в кінці речення.

Схема актуального членування:

Весь склад речення,
виключаючи
тема

детермінуючий член
детермінуючий член
рема

Оскільки тема в реченнях цього типу складається зазвичай з декількох членів речення, виявляється можливим зробити їх перестановку в межах теми, обов'язково зберігаючи кінцеву позицію за детермінантом, що є ремою. Комунікативний сенс висловлювання при цьому не змінюється, хоча стилістичне забарвлення може змінитися. Наприклад: *Він глянув на мене морозно-холодно, і я побачив миттєвий спалах ненависті й погорди в його очах* (Р. Іваничук). – *Миттєвий спалах ненависті і погорди побачив я в його очах*.

II. Суб'єктивний порядок слів (інверсія) виникає тоді, коли порушується логічно послідовне, «об'єктивне» розгортання думки від вихідного до повідомляемого, тобто від теми до реми [6].

Порушення порядку слів може бути двояким:

1. Прямий порядок змінюється на зворотний, при якому рема передує темі. Схематично зворотний порядок слів можна уявити таким чином: Р – Т.

Речення, що будуються за схемою:

детермінант – **присудок + підмет**
тема **рема**

Зворотний порядок слів буде представлений такими варіантами:

1) **присудок + підмет** – детермінант
рема тема

Наприклад: *З'явилися сльози на очах* (Н. Ковалик);

2) **підмет + присудок** – детермінант
рема тема

Наприклад: *Нові ідеї вже роїлися в голові* (О. Гончар).

Інверсивний порядок слів може виникати також в тому випадку, коли тема і рема не міняються місцями, але порушується послідовність присудок + підмет в складі реми.

Схема цього варіанту:

детермінант – **підмет + присудок**
тема **рема**

Наприклад: *Глухо хруснули суглоби, до лиця кров прилинула і озвалася давним болем у скронях* (Н. Ковалик).

Інверсія повідомляє цим висловлюванням експресію мовлення.

2. Прямий порядок слів змінюється на дистантний, при якому частини одного компонента актуального членування (частини теми або частини реми) відокремлені один від одного другим компонентом актуального членування. Схематично дистантне розташування можна позначити так:

Р – Т – Р.

Постановка детермінанта – теми – в середину речення створює інверсивний порядок слів з дистантним розташуванням компонентів реми, наприклад: *А іноді, не зізнаючись сама собі, колисала в душі заздрість* (Н. Ковалик); Ну, та хто його знає, *що людина в душі носить!* (Н. Ковалик).

В результаті дослідження суб'єктно-об'єктних детермінантів в комунікативному аспекті з'ясовано, що дані одиниці в процесі актуального членування при об'єктивному порядку слів можуть виступати в ролі теми, займаючи препозицію по відношенню до реми, що виражена присУДК:ом або нечленим комплексом присудок + підмет. Також суб'єктно-об'єктний детермінант може бути першою темою, складати разом з підметом (або другим детермінантом) – другою темою – складну тему і виступати в препозиції при присУДК:у – ремі. Суб'єктно-об'єктний детермінант може виступати і в ролі реми і бути в постпозиції.

При суб'єктивному порядку слів суб'єктно-об'єктний детермінант в ролі теми займає постпозицію, в той час як детермінант – рема стоїть в препозиції.

Постановка детермінанта – теми в середину пропозиції також створює інверсивний порядок слів з дистантним розташуванням компонентів реми.

Таким чином, для детермінантних членів нормальним можна вважати їх розташування не тільки на початку, але і в середині, і в кінці речення. Однак характерною і переважною позицією суб'єктно-об'єктних детермінантів є позиція в абсолютному початку речення, а основна комунікативна функція досліджуваних одиниць – уживання в ролі теми.

Література:

1. Бабайцева В. В. Предложение как многоаспектная единица синтаксиса / В. В. Бабайцева // Русский язык в школе. – 1984. – №3. – С. 78–82.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 224 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Высшая школа, 1985. – 127 с.
5. Ковтунова И. И. Современный русский язык: Порядок слов и актуальное членение предложения / И. И. Ковтунова. – М. : Просвещение, 1976. – 239 с.
6. Крылова О. А. Детерминанты в аспекте коммуникативного синтаксиса / О. А. Крылова // Вопросы языкознания. – 1976. – № 2. – С. 43–52.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.
8. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. Пражский лингвистический кружок / В. Матезиус. – М. : Прогресс, 1967.
9. Плющ М. Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.
10. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа. – 1994. – 670 с.
11. Шведова Н. Ю. К спорам о детерминантах / Н. Ю. Шведова // Филологические науки. – 1973. – № 5. – С. 66–76.

Отримано: 17 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: grybinyky26@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-89-92

Грибнік Ю. І. Запозичення в англійській геодезичній термінології / Ю. І. Грибнік // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 89–92.

УДК: 811.111'373.46:613

Юлія Ізидорівна Грибнік,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ЗАПОЗИЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Статтю присвячено дослідженню запозичених лексичних одиниць в складі англійської геодезичної термінології. Розглянуто основні способи терміноутворення, наведені українськими та зарубіжними лінгвістами. Запозичені термінологічні одиниці геодезичної сфери проаналізовано з точки зору джерела запозичення та структури. Значну увагу приділено виокремленню та класифікації термінів-інтернаціоналізмів у досліджуваній термінології.

Ключові слова: геодезична термінологія, терміноутворення, запозичення, інтернаціоналізми.

Юлия Изидоровна Грибинык,

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск

ЗАИМСТВОВАНИЯ В АНГЛИЙСКОЙ ГЕОДЕЗИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Статья посвящена исследованию заимствованных лексических единиц в составе английской геодезической терминологии. Рассмотрены основные способы создания терминов, представленные украинскими та зарубіжними лінгвістами. Заимствованные терминологические единицы геодезической области проанализированы с точки зрения источника их заимствования и структуры. Значительное внимание уделено выделению и классификации терминов-интернационализмов в исследуемой терминологии.

Ключевые слова: геодезическая терминология, создание терминов, заимствование, интернационализмы.

Yuliia Hrybinyk,

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

BORROWINGS IN ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGY

The article is devoted to investigation of borrowings in the structure of English geodetic terminology, which is regarded as a system of terms related to specific professional sphere (geodetic), that denote the main concepts of this sphere. Modern geodetic terminology is constantly developing and expands its vocabulary with the help of its native language elements and also lexical units borrowed from other languages. There are different classifications of the principal ways of term formation, suggested by Ukrainian and foreign linguists, the main of which include: morphological, semantic, syntactic methods and borrowings.

Expansion of any language vocabulary with the help of scientific terminology is accompanied by the process of borrowing.

According to the source of borrowings they are divided into those borrowed from classical and modern languages. English geodetic terminology is rich in terminological units borrowed from classical languages – Latin and Greek and terms, borrowed from modern languages, namely: French, Arabic, Italian, Spanish.

Terminology under analysis is also characterized by presence of compound terminological units, formed with the help of two or more borrowed words, which mainly include borrowings from Latin, Greek and French. There are also compound terms which combine both native language and borrowed components. The most productive ones are units, formed on the basis of Old English and Latin words.

Borrowings in the structure of English geodetic terminology include also international words, which belong to international lexical stock and have the same meanings in different languages. The main groups of international words are those related to science, technology, culture, art and social life. They simplify communication of specialists and are widely used in the sphere of international contacts. International terms take great part in the structure of borrowings which belong to English geodetic terminology and include one-stem and compound terms, some of which contain international terminological elements, the most productive of which are: photo-, multi-, stereo-, semi-, micro-, radio-, inter-, pseudo- and others.

Key words: geodetic terminology, term formation, borrowings, international words.

Англійська геодезична термінологія є співвіднесеною з професійною сферою діяльності (геодезією) сукупність термінів, що відтворюють систему понять геодезичної галузі та забезпечують процеси номінації в її межах. Серед геодезичних термінів наявна значна кількість запозичень та інтернаціональних лексем, а також міжнародних терміноелементів, що засвідчує тенденцію до інтернаціоналізації термінів геодезичної сфери.

Постановка проблеми дослідження та її актуальність. Сучасна англійська геодезична термінологія перебуває в процесі постійного розвитку та збагачення свого термінологічного апарату, як за рахунок елементів власної мови, так і за допомогою лексичних одиниць, запозичених з інших мов, що зумовлює **актуальність** та необхідність детального вивчення основних способів терміноутворення та поповнення термінології геодезичної сфери, серед яких чільне місце посідає процес запозичення.

Процес терміноутворення за своєю структурою є неповторним і багатограним, він тісно прив'язаний до конкретної галузі науки чи техніки, де науковці чи фахівці відчують потребу у створенні нових форм вираження певних понять та явищ дійсності. Способи та моделі терміноутворення розрізняються відповідно до галузі використання, характеру зацікавленості людей і мети терміноутворення, проте всі вони базуються на загальномовних способах та моделях словотворення, адже в лінгвістичній теорії термінологічні одиниці не відрізняються від лексичних одиниць (наприклад, порівнюючи їх морфологічні та синтаксичні характеристики) [7, с. 130].

Дослідженню проблем дериватології та термінотворення присвячено багато праць українських (С. В. Гриньов-Гриневича, В. П. Даниленко, А. С. Д'якова, М. С. Зарицького, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, В. В. Левицького, А. В. Ліпінської, О. І. Павлової, З. А. Харитончика, С. В. Харченко та ін.) і зарубіжних (А. Y. Aikhenvald, R. Fisher, M. Haspelmath, L. A. Janda, R. Lieber, P. N. Mathews, Ch. F. Meyer, I. Plag, J. C. Sager, P. Schmitter та ін.) лінгвістів.

Українські дослідники А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк та З. Б. Куделько розрізняють три основні способи термінотворення: 1) використання внутрішніх ресурсів мови: а) карбування похідних слів; б) надання наявним словам нових значень; в) складання основ; г) укладання словосполучень; 2) пряме запозичення терміноелементів: а) повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою); б) неповне запозичення (тільки внутрішня форма); 3) вигадання штучних слів [2, с. 105–106]. Таку ж класифікацію наводить дослідниця науково-технічної термінології А. В. Ліпінська [5, с. 126].

С. В. Харченко пропонує такий розподіл способів творення науково-технічних термінів: 1) морфологічні способи, які включають суфіксацію, осново- та словоскладання й аббревіацію; 2) неморфологічні, до яких належать лексико-семантичний спосіб (відбувається на основі метафоризації та метонімізації), лапкування та утворення термінів-словосполучень [6, с. 76–81].

Вартим уваги є також розподіл способів формування термінологічних одиниць, запропонований В. П. Даниленко, яка визначає їх таким чином: 1) семантичний спосіб, який полягає в утворенні нових термінів шляхом семантичного перетворення існуючих у мові слів; 2) синтаксичний спосіб, в основі якого лежить утворення термінів-словосполучень; 3) морфологічний спосіб – утворення термінів за такими ж моделями і за допомогою таких же словотворчих засобів, як і в загальноживаній мові, сюди належить афіксація (префіксація, суфіксація, префіксально-суфіксальний спосіб), осново і словоскладання, аббревіація. Вагомим у процесі формування термінологічних одиниць є також запозичення, які, як зазначає вчена, у термінології завжди займають значно більшу частину порівняно із запозиченнями в загальнолітературній мові [1, с. 97–141].

Мета статті полягає в аналізі запозичених слів в геодезичній термінології з точки зору джерела їхнього запозичення та структури, а також виокремленні та класифікації термінів-інтернаціоналізмів геодезичної сфери.

Дослідження способів та засобів поповнення термінологічного апарату англійської геодезичної термінології показало, що важливу роль у даному процесі відіграють запозичення іншомовних слів та міжнародних терміноелементів.

Як стверджують українські лінгвісти А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько, «наукова термінологія має досить високу здатність сприймати іншомовні запозичення» [2, с. 109]. Зростання словникового складу мови за рахунок наукової термінології обов'язково супроводжується процесом запозичення окремих іншомовних слів, особливо разом із запозиченням відповідного наукового поняття [2, с. 109].

Відповідно до джерела запозичення розрізняють запозичення з класичних та запозичення з сучасних мов [2, с. 112–113].

Термінологія геодезичної сфери багата на термінологічні одиниці, що походять із класичних мов – латинської (далі L) та грецької (далі Gr), а також терміни, які потрапили до неї із сучасних мов – французької (далі Fr), арабської (далі Ar), італійської (далі It), іспанської (далі Sp) тощо.

Прикладами запозичень із класичних мов (63,1% запозичених термінів) у дослідженій терміносистемі слугують: *latitude* – *широта* (L: «*latitudo*» – *breadth, width, extent, size*), *longitude* – *довгота* (L: «*longitudo*» – *length, duration*), *axis* – *вісь* (L: «*axis*» – *axis of the earth or sky*), *orbit* – *орбіта* (Medieval L: «*orbita*», *transferred use of Latin «orbita»* – *wheel track, beaten path, rut, course, orbit*), *adiabat* – *адіабата* – *лінія, яка зображає на графіку адіабатний процес* (Gr «*adiabatos*» – *not to be passed through*), *geodesy* – *геодезія* (Gr «*geodaisia*» – *division of the earth*), *gyro* – *гіроскоп* – *прилад у вигляді швидкообертального твердого тіла, вісь обертання якого може змінювати свій напрям у просторі* (Gr «*gyros*» – *a ring, circle*), *parallel* – *паралель* (Greek «*parallelos*» – *parallel*) та ін.

Крім латинської та грецької, доволі поширеним джерелом запозичення були мови, які належать до сучасних: французька мова (34,1 % запозичених термінологічних одиниць), котра довгий час (XVII–XIXст.) відігравала роль мови науки, техніки і культури, а також італійська, арабська, іспанська мови (2,8%). Наприклад: *surface* – *поверхня* (Fr «*surface*» – *an outermost boundary, outside part*), *(to) survey* – *(виконувати) знімання* (Old Fr «*sorveoir*» – *look (down) at, look upon, notice; guard, watch*), *chart* – *морська карта* (Middle Fr «*charte*» – *card, map*), *align* – *направляти, візувати* (Old Fr «*alignier*» – *set, lay in line*), *border* – *границя, межа* (Old Fr «*bordure*» – *seam, edge of a shield, border*), *nadir* – *надир* – *точка земної сфери, протилежна зеніту* (Ar «*nazir*» – *opposite to*), *azimuth* – *азимут* (Ar «*as-sumut*» – *the ways*), *profile* – *профіль, вертикальний переріз* (It «*profilo*» – *a drawing in outline*), *demarcation* – *демаркація* (Sp «*de*» + «*marcar*» – *to mark the boundaries of*) та ін.

Співвідношення кількості запозичених з різних мов термінів геодезичної сфери зображено на рисунку 1.

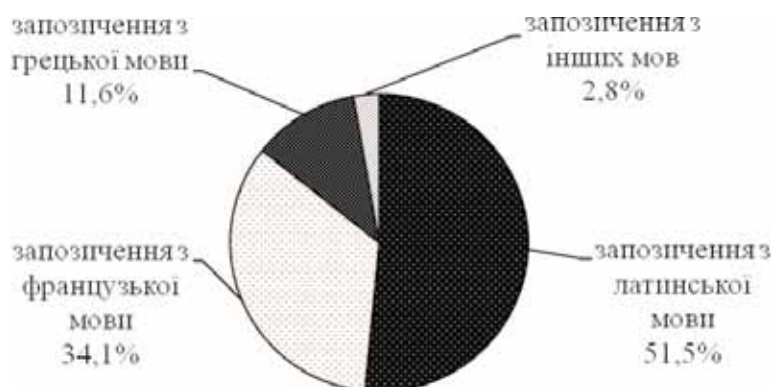

Рис. 1. Іншомовні запозичення в термінології геодезії

Нерідко в межах досліджуваної термінології використовуються складні термінологічні одиниці, що утворились на основі двох чи більше слів іншомовного походження, які поєднуються один з одним чи з іншим запозиченим словом. До таких лексичних одиниць в основному належать слова латинського, грецького та французького походження: *microlevel* – мікро-нівелір (Gr+L: Greek «mikros» – small, little, petty, trivial, slight та Latin «libella» – a balance, level), *plane-table* – мензула, геодезичний прилад для топографічного знімання місцевості, який складається з мензуральної дошки та підставки зі вставними пристроями (L+Old Fr: Latin «planus» – level, flat та Old Fr «table» – board, square panel, plank), *oblique-angled* – косокутний (L+Old Fr: Latin «obliquus» – slanting, sidelong, indirect та Old Fr «angle» – angle, corner) та ін.

Існують також терміни-композиції, які містять у своєму складі як власне мовний, так і запозичений елемент. Таким чином виникають так звані гібридні утворення. Найбільш продуктивними з них є лексичні одиниці, утворені поєднанням староанглійських та латинських слів: *three-axis* – трикоординатний, тривимірний (OE+L), *high-latitude* – високоширотний (OE+L), *multipath* – (багатошляховість) (L+OE) та ін.

До складу запозичених термінів геодезичної сфери належить також інтернаціональна лексика, тобто слова-інтернаціоналізми. У повному словнику лінгвістичних термінів Т. В. Матвєєвої зазначено, що інтернаціоналізми – це функціонально-тематичний вид запозиченої лексики, а саме слова міжнародного лексичного фонду, які мають в різних мовах одне і те ж значення, але оформлені відповідно до законів кожної мови окремо. Головні групи інтернаціоналізмів – це терміни науки і техніки, культури і мистецтва, соціального життя. Вони полегшують спілкування спеціалістів та широко використовуються в практиці міжнародних контактів [4, с. 131]. Інтернаціоналізми, як вважає І. М. Кочан, «завжди мають подібне звучання, тотожні або близькі значення, подібну форму у кількох мовах» [3, с. 5].

У результаті аналізу запозичених термінологічних одиниць геодезичної сфери приходимо до висновку, що терміни-інтернаціоналізми займають серед них 29,9%. Значну кількість інтернаціоналізмів можна знайти серед одноосновних термінів галузі (93,1%) та термінів-композицій (6,9%), деякі з яких містять у своєму складі міжнародні терміноелементи. У більшості випадків інтернаціональні термінологічні одиниці геодезичної сфери позначають:

- математичні одиниці, закони чи правила: *algorithm* (алгоритм), *coefficient* (коефіцієнт), *graph* (діаграма, графік), *integral* (інтеграл), *diameter* (діаметр) тощо;
- характеристики чи ознаки предметів та об'єктів: *form* (форма), *visual* (видимий), *temperature* (температура), *structure* (структура) тощо;
- прилади та інструменти: *theodolite* (теодоліт), *compass* (компас), *magnetometer* (магнетометр), *radiosonde* (радіозонд), *microscope* (мікроскоп) тощо;
- професії: *cartographer* (картограф), *geodesist* (геодезист), *technician* (технік) тощо;
- інші поняття галузі: *vector* (вектор), *sphere* (сфера), *project* (проект), *orbit* (орбіта), *equator* (екватор), *contour* (контур) тощо.

Слід зазначити, що у процесі запозичення в англійську мову в геодезичну термінологію потрапила значна кількість запозичених із класичних мов (латинської та грецької) іншомовних терміноелементів, які ввійшли до складу досліджуваних термінологічних одиниць. Результати аналізу доводять, що у структурі лексем англійської терміносистеми геодезичної сфери найбільш продуктивними є такі міжнародні терміноелементи: *photo-*, *multi-*, *stereo-*, *semi-*, *micro-*, *radio-*, *inter-*, *pseudo-* та інші. Слід також зазначити, що терміни можуть містити не тільки один міжнародний терміноелемент: *semisphere of Earth* (півкуля Землі), *intermap relationship* (розграфлення аркуша карти) та ін., але і два: *radio-geodesy* (радіогеодезія), *stereograph* (стереограф) та ін., три: *microbarometer* (мікробарометр), *photogrammeter* (фототеодоліт), чи навіть чотири: *aerophotogrammetric survey* (аерофототопографічне знімання), *stereophotogrammetry* (стереофотограмметрія) міжнародні афікси.

Як свідчать дані рисунка 2, більш численними в межах англійської геодезичної терміносистеми виявились одноосновні терміни-інтернаціоналізми (93,1%), порівнянно зі складними одиницями такого типу (6,9%).

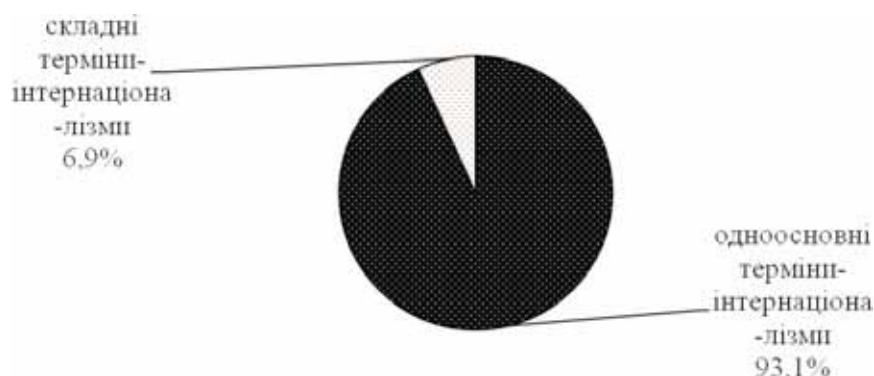

Рис. 2. Відсоткове співвідношення структурних типів термінів-інтернаціоналізмів геодезичної сфери

З огляду на здійснений аналіз робимо висновок, що запозичені лексеми геодезичної сфери, до складу яких входять терміни-інтернаціоналізми, посідають вагоме місце серед одиниць терміносистеми геодезії, покращуючи розвиток науково-технічних зв'язків та полегшуючи спілкування між фахівцями з різних країн світу, які працюють в досліджуваній галузі. Важливими компонентами в складі іншомовних слів є міжнародні терміноелементи грецького та латинського походження, з них легко побудувати нові складні терміни. Основними джерелами запозиченої лексики є класичні (латинська та грецька)

та сучасні (французька, арабська, італійська, іспанська) мови. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні запозичень та термінів-інтернаціоналізмів геодезичної сфери у дискурсивному вимірі.

Література:

1. Даниленко В. П. Русская терминология : опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
2. Д'яков А. С. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : KM Academia, 2000. – 217 с.
3. Кочан І. В. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : монографія / І. В. Кочан. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 519 с.
4. Матвеева Т. В. Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. – 562 с.
5. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія : навч. посіб. для дистанційного навчання / [За ред. акад. М. І. Жалдака] / А. В. Ліпінська. – К. : Університет «Україна», 2007. – 219 с.
6. Харченко С. В. Науково-технічна термінологія : навч. посібник / С. В. Харченко. – К. : Вид-во нац. авіац. ун-ту «НАУ – друку», 2009. – 112 с.
7. Sageder D. Terminology today : a science, an art or a practice? Some aspects on terminology and its development / Dagmar Sageder // Brno Studies in English, 2010. – Volume 36, No. 1. – P. 123–134.
8. Геодезичний енциклопедичний словник / [за редакцією Володимира Літинського]. – Львів : Євросвіт, 2001. – 668 с.
9. Геодезія. Терміни та визначення. ДСТУ 2393-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 64 с.
10. Заблоцький Ф. Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б. Є. Ришара] / Ф. Д. Заблоцький, О. Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 360 с.
11. Прилади геодезичні. Терміни та визначення. ДСТУ 2402-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 43 с.
12. Dictionary of Earth Science. Second edition. Copyright 2003 by the McGraw-Hill Companies. – 468 p.
13. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering / Ch. Gorse, D. Johnston and M. Pritchard. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 499 p.
14. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.etymonline.com>.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: engnau@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-93-95

Гудманян А. Г. Критерії добору ліпсінк-відповідників в українському дубляжі англomовних анімаційних фільмів / А. Г. Гудманян, О. В. Полякова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 93–95.

УДК: 81'25

**Артур Грантович Гудманян,
Оксана Вікторівна Полякова,**
Національний авіаційний університет, м. Київ

КРИТЕРІЇ ДОБОРУ ЛІПСІНК-ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ДУБЛЯЖІ АНГЛОМОВНИХ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ

Стаття присвячена проблемі виокремлення критеріїв добору ліпсінк-відповідника як одиниці ліпсінк-перекладу у дубляжі на прикладі перекладу англomовних анімаційних фільмів українською. В статті виокремлено критерії добору ліпсінк-відповідників за принципом фонетичного, семантичного та драматичного синхронізму в межах перекладацького етапу, а також критерії за типом кадру, за типом сцени, за типом анімаційного персонажу та за типом серійності анімаційних фільмів під час доперекладацького етапу у дубляжі.

Ключові слова: ліпсінк-відповідник, ліпсінк-переклад, дубляж, адекватний переклад, фонетичний синхронізм, семантичний синхронізм, драматичний синхронізм.

**Артур Грантович Гудманян,
Оксана Вікторівна Полякова,**
Національний авіаційний університет, г. Киев

КРИТЕРИИ ОТБОРА ЛИПСИНК-СООТВЕТСТВИЙ В УКРАИНСКОМ ДУБЛЯЖЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ АНИМАЦИОННЫХ ФИЛЬМОВ

Статья посвящена проблеме определения критериев добора липсінк-соответствия как единицы липсінк-перевода в дубляже на примере перевода англоязычных анимационных фильмов на украинский. В статье определены критерии отбора липсінк-соответствий за принципом фонетического, семантического и драматического синхронизма во время переводческого этапа, а также критерии за типом кадра, за типом сцены, за типом анимационного персонажа и за типом серийности анимационных фильмов во время допереводческого этапа дубляжа.

Ключевые слова: липсінк-соответствие, липсінк-перевод, дублирование, адекватный перевод, фонетический синхронизм, семантический синхронизм, драматический синхронизм.

**Artur Hudmanian,
Oksana Poliakova,**
National Aviation University, Kyiv

THE CRITERIA OF LIP-SYNCH-EQUIVALENTS PICKING OUT IN DUBBING OF AMERICAN ANIMATION CARTOONS INTO UKRAINIAN

The article sets out to provide a description of lip-synch-equivalent as a unit of lip-synch-translation in dubbing of American animation cartoons into Ukrainian. The article proposes the criteria of picking out lip-synch-equivalents while performing pre-translation and translation stages in dubbing of animation cartoons. Also the article reveals techniques and methods of lip-synch-equivalents picking out and criteria for the adequate lip-synch-translation. Phonetic, semantic and dramatic synchronisms as main criteria of picking out lip-synch-equivalents while performing translation stages are analyzed in the article. The criteria of picking out lip-synch-equivalents according to the type of animation person, type of scene, type of sequence of animation cartoons, type of frame distance while performing pre-translation stages in dubbing of animation cartoons are analyzed in the article.

Key words: dubbing, lip-synch-translation, lip-synch-equivalent, phonetic synchronism, semantic synchronism, dramatic synchronism, techniques of translation, adequate lip-synch-translation translation.

Особливість дубляжу як виду кіноперекладу полягає в потребі підготувати адекватний текст мовою перекладу, який забезпечує досягнення синхронізму складника артикуляції акторів з відеорядом при одночасному дотриманні темпу мовлення та тривалості окремих реплік [1, с. 41].

Ліпсінк-переклад – це процес перекладу в дублюванні, який полягає в перекладі вхідних реплік за принципами фонетичного, семантичного та драматичного синхронізму, тобто ліпсінк-переклад має збігатися з артикуляцією й кінесикою персонажів (акторів) на екрані, збігатися за тривалістю звучання (ізохронізмом), забезпечувати точну та повну передачу змісту оригіналу з виконанням прагматичних завдань перекладацького акту. Одиницею ліпсінк-перекладу є ліпсінк-відповідник – слово чи словосполучення мови оригіналу, яке функціонально рівнозначне відповідному вхідному слову чи словосполученню, що відповідає принципам фонетичного, драматичного та семантичного синхронізму.

Адекватним ліпсінк-перекладом англomовного анімаційного фільму українською (перекладом найвищої якості) є переклад, що відповідає принципам фонетичного, семантичного та драматичного синхронізму, тобто переклад також збігається з артикуляцією та кінесикою анімаційних персонажів, а також ізохронізмом реплік.

Під критеріями добору ліпсінк-відповідників у дубляжі англomовних анімаційних фільмів українською ми розуміємо перекладацькі стратегії та підстратегії добору ліпсінк-відповідників.

Н. А. Дьяконова під «перекладацькою стратегією» розуміє потенційно осмислений план, метод виконання перекладацького завдання, своєрідне перекладацьке мислення, яке є основою дій перекладача чи програмою перекладацьких дій [2, с. 10].

В. В. Сдобников під «стратегією перекладу» вважає програму реалізації перекладацької діяльності, яка формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу в умовах конкретної комунікативної ситуації двомовної комунікації, визначається особливостями цієї ситуації задля перекладу і своєю чергою, визначає характер професійної поведінки перекладача в межах цієї комунікативної ситуації [4, с. 172].

У нашому дослідженні ми спираємось на Л. С. Макарову й під «перекладацькими стратегіями» вважаємо основні напрямки діяльності, від яких, на думку перекладача, залежить успішна реалізація перекладу [3, с. 7].

У межах стратегій добору ліпсінк-відповідників у дубляжі англomовних анімаційних фільмів українською ми виокремимо підстратегії перекладу, тобто другорядні напрямки діяльності перекладача в межах основних напрямків діяльності перекладача, від яких залежить успішна реалізація перекладу.

Стратегія перекладу залежить від жанру тексту перекладу.

Етапи процесу перекладу анімаційного фільму як креолізованого типу тексту умовно можна поділити на передперекладацькі та власне перекладацькі. У ліпсінк-перекладі анімаційного кінотексту, який містить вербальні та невербальні складники, передперекладацький етап відіграє не менш важливу роль, ніж етап ліпсінк-перекладу. Під час передперекладацького етапу в дубляжі анімаційного фільму перекладач повинен проаналізувати відеоряд за певними принципами, які й має враховувати під час власне перекладацького етапу.

Передперекладацький етап проводиться за такими принципами аналізу відеоряду, так званими стратегіями добору ліпсінк-відповідників, на яких має ґрунтуватися перекладацький етап:

1. Стратегія добору ліпсінк-відповідника за принципом серійності, яка полягає в ознайомленні з кіноперекладами попередніх серій англomовного анімаційного фільму українською за їх наявності. Використання цієї стратегії істотно впливає на відтворення мовних портретів персонажів у наступних серіях анімаційного фільму, тобто відіграє важливу роль у досягненні семантичного і драматичного синхронізму в дубляжі анімаційного фільму.

Анімаційний фільм, як і фільм художній – це художній твір, тому, перекладаючи його, важливо відтворити кожний елемент, зокрема й мовну характеристику персонажів, яка є одним з складників кінематографічного й художнього образу [5, с. 23].

Художні образи є універсальною формою віддзеркалення, а отже – пізнання дійсності. Вони виконують інформаційну, світоглядну, виховну, пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну та інші функції [6, с. 5–6].

Мовлення персонажа є тлом, на якому будується його образ. Мовні характеристики, у яких виявляється стратифікаційна та ситуативна варіативність мовлення персонажів, зазвичай присутні в ньому у вигляді окремих маркерів (соціальних, локальних та рольових), які характеризують персонажів за допомогою особливостей їхнього мовлення. Лінгвальний чинник художнього образу створюється наданням переваги певному стилю спілкування й використанням мовних засобів, зокрема метафори, метонімії, синекдохи, алегорії, гіперболи, порівняння, епітетів, неологізмів (зазвичай оказіональних), жаргонізмів (територіальних чи соціальних) тощо.

Мовний портрет стає домінуючою портретною характеристикою персонажа, оскільки мовлення персонажа передає його індивідуальний досвід та психологічний стан. У ньому відбивається й соціальний статус, і професія. За мовленням персонажа можна визначити, де він живе чи звідки походить. В. А. Юзифович резюмує: «у мові персонажа можуть бути віддзеркалені історична епоха, його національна, соціальна та професійна належність, а також душевний склад, характер, темперамент, мовленнєві звички» [6, с. 18].

Аналізувати вербальну характеристику особистості та мовної картини світу персонажів художньої літератури треба з урахуванням психолінгвального, лінгвального та психологічного аспектів. Разом з мовними маркерами повинні бути враховані експліковані в контексті маркери невербальної поведінки, які супроводжують комунікативні дії оповідної інстанції в тому разі, якщо вони мають вплив на мовну поведінку. Опора на невербальні маркери дозволяє сформулювати конкретні узагальнювальні характеристики, які є «будівельним матеріалом» для мовного портрету.

2. Стратегія добору ліпсінк-відповідника за типом кадру полягає в детекції та позначенні на монтажних листах під час попереднього перегляду анімаційного фільму кадрів, у яких чітко видно артикуляцію анімаційного персонажа, завдяки чому глядач може оцінити ступінь фонетичного синхронізму дубльованого тексту та тексту оригіналу, а тому потрібний повний фонетичний синхронізм ліпсінк-відповідників, і, навпаки, виявити кадри, у яких артикуляції анімаційних персонажів не видно, через що глядач не може оцінити ступінь фонетичного синхронізму ліпсінк-відповідників, а тому допускається частковий чи навіть нульовий фонетичний синхронізм. Визначення планів, у яких чітко видно артикуляцію персонажів, допоможе досягти повного чи відносно повного фонетичного синхронізму під час перекладацького етапу в дубляжі.

3. Стратегія добору ліпсінк-відповідника за типом персонажа полягає в аналізі персонажів анімаційного фільму за типом їхньої ротової порожнини. Що більша схожість ротової порожнини анімаційного персонажа до ротової порожнини людини, то більше вимог до фонетичного синхронізму ліпсінк-відповідників таких персонажів, адже глядач може оцінити візуально збіг перекладу з рухами губів анімаційних персонажів. Ця стратегія має важливе значення для досягнення фонетичного синхронізму під час перекладацького етапу в дубляжі анімаційного фільму.

4. Стратегія добору ліпсінк-відповідника за принципом статичності/динамічності сцен полягає у виявленні під час попереднього перегляду анімаційного фільму типу сцени, у якому чітко не можна розгледіти артикуляцію анімаційного персонажа, а тому вимоги до фонетичного синхронізму при перекладі реплік таких анімаційних персонажів є мінімальними, і, навпаки, виявити тип сцени, у якому можна чітко розгледіти артикуляцію анімаційних персонажів, а тому вимоги до фонетичного синхронізму при перекладі реплік таких анімаційних персонажів є високими.

Після завершення перекладацького етапу, тобто аналізу відеоряду за чотирма зазначеними вище стратегіями добору ліпсінк-відповідників, починається власне перекладацький етап. Перекладацький етап дубляжу має відбуватися з урахуванням передперекладацьких стратегій добору ліпсінк-відповідників.

Ми згодні з твердженням З. Петтіт про те, що в дублюванні вибір регістру слів підпорядковується правилам фонетичного синхронізму [7, с. 62]. У зв'язку з цим у перекладацькому етапі дубляжу головною стратегією добору ліпсінк-відповідників вважаємо стратегію їх добору за принципом фонетичного синхронізму.

5. Під час проведення перекладацького етапу варто враховувати результати передперекладацького етапу. У цьому етапі ми виокремлюємо головну стратегію добору ліпсінк-відповідників за принципом фонетичного синхронізму. Стратегія добору ліпсінк-відповідника за принципом фонетичного синхронізму полягає в порівнянні вхідних і вихідних реплік за ступенем збігу тривалості їх звучання та ступенем збігу їхніх артикуляційних характеристик.

Аналіз фонетичного синхронізму пропонуємо проводити так:

5.1. Підрахувати кількість складів у вхідній та вихідній репліці, тобто визначити, наскільки збігається ізохронізм (тривалість звучання) реплік.

5.2. Проаналізувати збіг у вхідній та вихідній репліках ключових звуків (візем), якими користуються художники-аніматори під час промалювання артикуляції анімаційних персонажів: губних приголосних звуків (губно-губних та губно-зубних), лабіалізованих (огублених) та відкритих голосних звуків з урахуванням їх взаємодії в мовному потоці (редукція голосних, асиміляція приголосних, акомодация приголосних та голосних).

Під час аналізу реплік за принципом фонетичного синхронізму ми пропонуємо підрахувати кількість реплік за трьома категоріями:

– репліки, які характеризуються повним (або практично повним) фонетичним синхронізмом, тобто повним (або практично повним) збігом за артикуляційними характеристиками та тривалістю звучання реплік. Ізохронізм повинен збігатися повністю або відрізнятися одним звуком в коротких репліках та одним–трьома звуками в довгих репліках. Ключові звуки в таких репліках повинні збігатися повністю. Варто також виокремити та зробити кількісний підрахунок способів перекладу (дослівний, трансформаційний, транскодування), за допомогою яких досягається повний (або практично повний) фонетичний синхронізм.

– репліки, які характеризуються частковим збігом фонетичного синхронізму, тобто частковим збігом за артикуляційними характеристиками та ізохронізмом. У таких репліках ізохронізм може збігатися повністю, проте ключові звуки збігатимуться частково, або й ізохронізм, і ключові звуки збігатимуться частково. У ході аналізу варто виокремити та підрахувати способи перекладу (дослівний, трансформаційний), за допомогою яких досягається частковий фонетичний синхронізм.

– репліки, які характеризуються нульовим фонетичним синхронізмом, тобто повною або практично повною розбіжністю за ключовими звуками та ізохронізмом. Ізохронізм реплік повністю чи частково збігається або не збігається, ключові звуки не збігаються повністю. Варто виокремити чинники, що призводять до нульового фонетичного синхронізму.

У межах стратегії добору ліпсінк-відповідника за принципом фонетичного синхронізму ми виокремлюємо дві підстратегії добору ліпсінк-відповідника: за принципом семантичного та драматичного синхронізму.

У межах аналізу реплік за принципом фонетичного синхронізму варто вивчити підстратегію добору ліпсінк-відповідника за принципом семантичного синхронізму, тобто з'ясувати, як на якість фонетичного синхронізму впливає семантичний синхронізм. У межах цієї підстратегії ми проаналізуємо репліки за мірою їхньої прагматичної адаптації з урахуванням дитячої аудиторії як цільової аудиторії анімаційних фільмів.

Якість семантичного синхронізму можна перевірити на прикладі використання перекладачем прийому форенізації, доместикації чи «золотої середини» в ліпсінк-перекладі, оскільки дитяча аудиторія як головний реципієнт анімаційний фільмів через свій вік мало обізнана з іншими культурами.

У межах аналізу реплік за принципом фонетичного синхронізму варто також проаналізувати підстратегію добору ліпсінк-відповідника за принципом драматичного синхронізму, тобто з'ясувати як на якість фонетичного синхронізму впливає необхідність досягнути драматичного синхронізму.

У межах підстратегії добору ліпсінк-відповідника за принципом драматичного синхронізму проаналізуємо адекватність перекладу реплік, які містять десемантизовані дієслова, наприклад to do, to make, to go, a man, a thing, тобто спробуємо з'ясувати, наскільки переклад збігається з відеорядом.

Отже, процес перекладу англomовного анімаційного фільму українською складається з двох етапів: передперекладацького та перекладацького. У передперекладацькому етапі ми виокремлюємо чотири головні критерії добору ліпсінк-відповідників: за принципом серійності, за типом кадру, за типом анімаційного персонажа та за типом сцени. Головним критерієм добору ліпсінк-відповідників під час перекладацького етапу вважаємо критерій добору за принципом фонетичного синхронізму, а в межах головного критерію ми виокремлюємо дві критерії добору ліпсінк-відповідників за принципом семантичного і драматичного синхронізму. Дотримання запропонованого процесу перекладу є необхідною умовою забезпечення адекватного перекладу у дублюванні англomовних анімаційних фільмів українською.

Література:

1. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога (на материале современного французского кино) : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.05, 10.02.20 / Горшкова Вера Евгеньевна. – Иркутск, 2006. – 367 с.
2. Дьяконова Н. А. Функциональные доминанты текста как фактор выбора стратегии перевода : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Н. А. Дьяконова. – М., 2004. – 23 с.
3. Макарова Л. С. Коммуникативно-прагматические аспекты художественного перевода : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.20 / Л. С. Макарова. – М., 2005. – 39 с.
4. Сдобников В. В. Стратегия перевода: общее определение / Вадим Витальевич Сдобников // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2011. – №1. – С. 165–172.
5. Снеткова М. С. Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов (на материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля «Виридиана» и П. Альмодовара «Женщины на грани нервного срыва») : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05, 10.02.20 / М. С. Снеткова. – М., 2009. – 29 с.
6. Юзифович В. А. Речевой портрет как структурный элемент очерка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.10 / В. А. Юзифович. – М., 2011. – 25 с.
7. Pettit Z. Translating register, style and tone in dubbing and subtitling / ZoëPettit // The Journal of Specialised Translation. – 2005. – № 4. – Р. 49–65.

Отримано: 26 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: irinahum@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-96-99

Гумовська І. М. Аспекти взаємодії юридичної та економічної термінологіки / І. М. Гумовська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 96–99.

УДК: 81-112.2

Ірина Миколаївна Гумовська,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ

Стаття розглядає діахронічні та синхронічні аспекти взаємодії юридичної та економічної термінологіки. У роботі звертається увага на питання генетичних юридично-економічних транспозицій. Автор дійшла висновку, що юридичні терміни економічного дискурсу можна диференціювати за походженням їх основ. Це терміни, що є словами германського походження (група 1); що мають латинську (група 2) та французьку (група 3) основи. Власномовними вважаємо англосаксонські за походженням слова, принесені з континенту у V ст. германськими племенами. Як основа мови ці слова вживаються протягом більш як тисячоліття. Щодо іншомовних основ, то, якщо кількість запозичень у староанглійській мові була незначною, то після норманського завоювання, як свідчать історичні джерела, запозичення стали масовими і становили одне з джерел збагачення англійського словника. До англійської мови, як через французьку, так і з материнської мови, надійшла значна кількість латинізмів, певна частина яких зберігають не лише форму, а й її правопис. Немало юридичних термінів економічного дискурсу латинського та французького походження стали невід'ємною частиною англійського лексичного термінологічного фонду. Розвиток юридичної терміносистеми – явище перманентне; відбувається він як за рахунок створення нових номінацій, так і шляхом переосмислення старих. Стаття також розглядає мову юридичного фаху як організм, що постійно розвивається та модифікується. В наслідок цього, деякі латинізми замінюють на сучасні зрозумілі юридичні терміни, які набувають популярності у вживанні під час судових процесів.

Ключові слова: юридичні терміни, економічний дискурс, генетичні транспозиції.

Ирина Николаевна Гумовская,

Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь

АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЮРИДИЧЕСКОЙ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛЕКСИКИ

Статья рассматривает диахронические и синхронические аспекты взаимодействия юридической и экономической термин-систем. В работе обращается внимание на вопросы генетических юридическо-экономических транспозиций. Автор пришел к выводу, что юридические термины экономического дискурса можно дифференцировать по их происхождению. Это термины, являются словами германского происхождения (группа 1); имеющих латинскую (группа 2) и французскую (группа 3) основы. Собственными считаем англосаксонские по происхождению слова, принесенные с континента в V в. германскими племенами. В качестве основы языка эти слова употребляются в течение более тысячелетия. касательно иноязычных основ, то, если количество заимствований в староанглийском языке была незначительной, то после норманнского завоевания, как свидетельствуют исторические источники, заимствования стали массовыми и составляли один из источников обогащения английского словаря. К английскому языку, как через французский, так и с материнского языка, поступило значительное количество латинизмов, определенная часть которых хранят не только форму, но и ее правописание. Немало юридических терминов экономического дискурса латинского и французского происхождения стали неотъемлемой частью английского лексического терминологического фонда. Развитие юридической термин-системы – явление перманентное; происходит оно как за счет создания новых номинаций, так и путем переосмысления старых. Статья также рассматривает язык юридической специальности как организм, который постоянно развивается и модифицируется. В следствие этого, некоторые латинизмы заменяют на современные понятные юридические термины, которые приобретают популярность в употреблении во время судебных процессов.

Ключевые слова: юридические термины, экономический дискурс, генетические транспозиции.

Iryna Humovska,

Ternopil national economical University, Ternopil

ASPECTS OF INTERACTION OF LEGAL AND ECONOMIC TERMINOLOGY

The article deals with the comprehensive research of diachronic and synchronic aspects of interaction between legal and economic term-systems. The work sets considerable store to the problem of genetic legal and economic transpositions. The author draws the conclusion that the legal terms of economic discourse can be differentiated by their origin. These terms are words of Germanic origin (group 1); having a Latin (group 2) and a French (group 3) basis. We consider terms native if they are of Anglo-Saxon origin, derived in the Vth century due to Germanic tribes. As the basis of the language, these words have been used for more than a millennium. As for the terms derived from other languages, their number in Old English was insignificant, then, after the Norman conquest, according to historical sources, derivations became common and constituted one of the sources of the English dictionary enrichment. In both English and French we can find a significant amount of Latin terms, some of which retain both the root and its spelling. Many legal terms of economic discourse of Latin and French origin have become an integral part of the English lexical terminology fund. Development of legal terminology is a permanent phenomenon; it occurs both due to creating new nominations, and by keeping the old ones. The article also considers legal terminology as a constantly evolving and modifying organism. Consequently, some Latinisms are replaced by modern legal terms that are becoming increasingly popular in courts.

Key words: legal terms, economic discourse, genetic transpositions.

Актуальність теми, що розглядається в статті, пов'язана з важливістю правових норм і законів у системі економічних зв'язків, адекватної мовної реалізації цих зв'язків.

Мета статті – простежити діахронічні та синхронічні аспекти взаємодії юридичних термінів у структурі економічного тексту.

Об'єктом дослідження є процеси входження юридичних термінів в структуру економічного тексту; *предмет* дослідження складають юридичні терміни, які вживаються в економічному дискурсі.

Наукова новизна. Англійська термінологічна лексика, у тому числі юридична, складалася століттями. Ця терміносистема розвивається і далі як єдина цілісна система, яка функціонує та змінюється під впливом екстралінгвістичних чинників зокрема. Питання генезису наукових термінів висвітлювались у низці праць, зокрема у роботах О. Реформатського, В. Григор'єва, І. Кочан, Т. Панько, Г. Мацюк, О. Сербенської та ін. Механізми утворення термінів на базі греко-латинських мовних компонентів досліджує В. Григор'єв [6]. Вивчення етимології сакральної, суспільно-політичної, лінгвістичної, друкарської та інших термінологій простежуємо у І. Кочан, Т. Панько, Г. Мацюк [2]. Деякі аспекти походження українських юридичних термінів розглядає О. Сербенська [5]. Конструктивним, зокрема для нашого дослідження, є висновок О. Реформатського про те, що більшість термінів є утвореннями греко-латинського походження [3; 4]. Питання генезису англійських юридичних термінів, що вживаються в економічному дискурсі, є специфічним і в цій праці досліджується вперше. Наголошуємо, що запозичення економічною терміносистемою юридичних терміноелементів зумовлене передусім суспільними процесами, економічним розвитком держави та між предметними міжсоціальними відносинами. Постійний економічний прогрес вимагає правового компоненту у здійсненні економічних стосунків, тому все частіше констатуємо функціонування юридичної термінології в економічній підмові. Привертає увагу та обставина, що процес «входження» юридичної термінології в мову різних сфер сягає корінням ще середньовіччя, коли починали зароджуватися правові та економічні відносини між певними соціогрупами.

Розглянемо в діяхронічному плані питання генетичних юридично-економічних транспозицій. Аналіз літератури з цього питання показав, що трансформація та транспозиція юридичних термінів у різножанрових текстах є природним явищем, як і успадкуванням лексики одних поколінь наступними. При цьому відбувається поєднання давньої та актуалізація нової мовної лексики вченими, юристами, економістами та іншими фахівцями, які безпосередньо мають справу з правовою, економічною діяльністю.

Як свідчать спостереження, елементи юридичної терміносистеми, її форми і моделі беруть свій початок в англійській соціально-економічній лексиці середньовіччя [2]. Одночасно відбувається розширення семантики загальнонавжаних слів та, відтак, – утворення їхніх нових ЛСВ на базі відповідних наукових дефініцій. Причому слова, які впродовж віків зберігали кореневу морфему, надалі набувають можливості різнопланової деривації, зокрема можуть інкорпорувати додаткові суфікси, здебільшого не втрачаючи первісного значення.

Аналізуючи фактологічний матеріал, ми дійшли висновку, що юридичні терміни економічного дискурсу можна диференціювати за походженням їх основ. Це терміни, що є словами германського походження (група 1); що мають латинську (група 2) та французьку (група 3) основи. Власномовними вважаємо англосаксонські за походженням слова, принесені з континенту у V ст. германськими племенами. Як основа мови ці слова вживаються протягом більш як тисячоліття. Щодо іншомовних основ, то, якщо кількість запозичень у староанглійській мові була незначною, то після норманського завоювання, як свідчать історичні джерела, запозичення стали масовими і становили одне з джерел збагачення англійського словника [1]. До англійської мови, як через французьку, так і з материнської мови, надійшла значна кількість латинізмів, певна частина яких зберігають не лише форму, а й її правопис. Останніми термінами, які ми зафіксували у економічних текстах, є такі слова та словосполучення: *premium, prospectus, actus reus, mens rea, ultra vires*.

Цікавим є той факт, що зараз у судах Великобританії відмовилися від вживання деяких латинських легалізмів. Наведемо приклади старої та нової юридичної термінології [17, с.6]:

Стара термінологія	Нова термінологія
subpoena	witness, summons
guardian ad litem	litigation friend
ex parte	without notice
minor	child
interrogatory	request for information

Як бачимо мова постійно розвивається та модифікується. Застарілі форми переходять у нові, практичні та зручні для користування. В даному випадку на зміну старим латинізмам прийшли власномовні слова, які є часто вживаними елементами у професійній комунікації.

До групи 1 ми віднесли такі терміни: *deed, sale, settlor, share, strike* та ін. (4% всієї зафіксованої кількості слів). До групи 2 – *acceleration, alienation, contract, license, premium* та інші (найбільша серед груп, 82% термінів). Група 3 містить такі елементи: *abandon, abatement, allotment, sabotage* та ін. (14% всіх юридичних термінів економічного дискурсу). При цьому ми зафіксували подвійне запозичення більшості термінів з латинською основою, які прийшли в англійську мову через старофранцузьку.

Розглянемо детальніше генезис термінів названих груп та проаналізуємо початкові значення терміноелементів.

Група 1. Термін *deed* сягає корінням давньоанглійської мови, маючи форму *ded, d?d*. У середньовіччі це слово видозмінюється у *dede*:

deed < ME. dede < OE. ded, d?d.

У юридичному значенні «акт», «документ за печаткою» – сучасна версія терміна *deed* – вживається в економічному контексті, як у прикладах: *Such a deed not only conveys title from the grantor but also contains several warranties for the benefit of the grantee. A quitclaim deed merely passes whatever claim or interest the grantor may have or might receive in the real property. No warranties are made in the deed* [7, с. 422]. *The other type of deed, in contrast to the warranty deed, has none of these protective assurances* [13, с. 5].

Власномовним словом, згідно з проаналізованими нами джерелами, вважається і термін *share*, в давньоанглійській та середньовічній англійській – *scearu* у значенні «різати», «стригти»:

share < ME. < OE. *scearu*.

Юридичний словник «A Dictionary of Law» визначає цей термін як елемент правничої терміносистеми. В юридичній термінології сучасне значення *share* – «пай», «частка», «акція»: *Again, by another provision of the Bank Act, a bank is forbidden to purchase, or deal in, or lend money, or make advances upon the security or pledge of, any share of its own capital stock, or of the capital stock of any bank, this prohibition being an exception to the general power to deal in, discount, and lend money on shares of companies* [15, с. 90]. *If industry sales are down, for example, management will want to study the company's share of the market to see whether there has been an increase or decrease in its percentage share* [18, с. 1074]. *Ownership in a company is evidenced by shares of common stock* [14, с. 8]. У наведеному уривку термін *share* містить юридичну семантику «пай», «частка», зокрема у словосполученнях *money on shares, share of the market, share of profit, share capital, share index, share without par value, share in mining company* та інших.

До лексичного складу англійської мови належить і юридичний термін *law*. У староанглійський період це слово на письмі передавалось як *lagu*, а в середньовіччі – *lawe* і означало «щось встановлене, затверджене»:

law < ME. *lawe* < OE. *lagu*.

Сучасне слово *law* – «закон», «право», «юриспруденція» вживається і в економічному дискурсі: *The law of diminishing returns states that beyond some point, decreasing amounts of additional output are obtained when equal extra units of a varying input are added to a fixed amount of some other input* [18, с. 1119]. *The tax laws, for example, seek not only to raise revenue for government expenditure but also to redistribute wealth by imposing higher inheritance and income taxes on wealthy people. The most important of the rights and interests that the law labels property is title* [7, с. 414]. Цей термін переважно вживають сьогодні у навчально-методичній літературі з економіки та у монографіях, пов'язаних з певними юридичними питаннями в економіці. Семантика терміна *law* в економічних текстах відповідає його семантиці в юридичній підмові.

Група 2. Термін *corporation* утворився від латинської основи *corporatio*, що означало «успіння тіла», «інкарнація». Вперше це слово з'явилося в середньовічній англійській мові як *corporacioun*:

corporation < ME. *corporacioun* < L. *corporatio*.

Значення цього терміна в юриспруденції кваліфікується як «корпорація»: *Of course, the sheer size of some corporations renders them unresponsive to the best interests of their owners and to the immediate challenges of the marketplace. When the time comes for the corporation to draw in more investors for growth purposes, the S corporation status can be dropped with another filing* [7, с. 342]. *In Ontario and Quebec, corporate tax is computed under the Ontario Corporations Tax Act and the Quebec Taxation Act, respectively* [14, с. 21]. Наведені уривки з економічної літератури доводять, що термін *corporation* дедалі ширше використовується в економічному дискурсі і стає як юридичним, так і економічним. Семантика цього терміна чітко простежується у словосполученнях *public corporation, private corporation, for-profit corporation, non-for-profit corporation, domestic corporation, foreign corporation, alien corporation, close corporation*: *A public corporation is an organization set up by a local or state government or the federal government to accomplish a governmental purpose. Instead we are discussing what is legally referred to as a private corporation, that is, an entity set up, funded, and run by private individuals to achieve private ends. A for-profit corporation is set up to yield its owners a return on their investment. A non-for-profit corporations created to achieve educational, charitable, or other ends without any return to its investors. As the states write the laws that control the creation and empowerment of corporations, a corporation doing business in the state under whose laws it was organized as a legal entity is known as a domestic corporation. In all the other states where it does business, except the state of organization, the corporation is a foreign corporation. A corporation from outside the United States is referred to as an alien corporation. Private corporations may also be referred to as closely held or close corporations* [11].

Широко вживається в економіці та юриспруденції інтернаціональне слово *contract*, яке теж є продуктом подвійного запозичення з латинської мови. Термін прийшов в англійську мову в епоху середньовіччя від давньофранцузького слова:

contract < ME. and OFr. < L. *contractus*.

У сучасних лексикографічних джерелах *contract* визначається як «контракт», «договір», «угода»: *A contract is essentially a certain type of agreement or promise or set of promises* [10, с. 188]. *Goods, the subject matter of the contract of sale, include all personal chattels, that is, tangible movable things, but not shares or bonds, or documents representing debts or obligations to pay money* [15, с. 141]. *Generally, oral contracts are legally valid, binding, and enforceable* [16, с. 52]. Контракти є проміжною ланкою при здійсненні певних економічних операцій, наприклад, купівлі-продажу, виробництва певної продукції, постачання товару тощо, тому терміноелемент *contract* часто можна зафіксувати у такому виді комерційного документа.

Разом з *contract* в систему юридичної термінології та в економічну підмову входить терміноелемент *license*, який можна зустріти на упаковках деякої продукції, наприклад, на відео-, аудіокасетах (тут *license* – «ліцензія, дана власником патенту виробляти певний вид товару»): *Under exclusive license from ATOLL Music, France* (напис на аудіокасеті). Утворений від латинського дієслова *licere* – «бути дозволеним», дієприкметник минулого часу *licens* є основою для латинського слова *licentia*, яке своєю чергою було запозичене старофранцузькою та пізніше середньовічною англійською:

license < ME. & OFr. < L. *licentia* < *licens*, present participle of *licere*.

В економічному контексті це слово набуває значення, аналогічного значенню в юридичному контексті – «ліцензія»: *A license does not usually confer a right to exclusive possession of the land, nor any estate or interest in it. The profit, as a legal interest over A's land, will bind A's successors in title, as will the license that is irretrievably bound up with it* [8, с. 15].

Латинське *clamare* – «викликати», «оголошувати повним голосом», запозичене англійською через старофранцузьку мову. Французьке *claimier* – «вимагати», в середньовічній англійській адаптувалось як *claimen*:

claim < ME. *claimen* < OFr. *claimier* < L. *clamare*.

Шляхом конверсії від дієслова *to claim* утворився юридичний термін економічного дискурсу *claim* – «вимога», «претензія», «заява про права», «рекламація», «позов»: *In most forms of property insurance, a claim (assertion of an insured's right to indemnification) will be paid if the insurer receives proper notice and proof of the loss sustained by the insured. However, the law typically disallows children's claims that they have an insurable interest in an elderly parent or sibling. The obligor may assert a claim up to the amount of the instrument if the holder is the original payee, but cannot assert claims in recoupment against a holder*

in due course [9]. З наведених прикладів бачимо, що семантика терміна в економічному контексті така ж, як і в юридичному.

Термін *premium*, запозичений з латинської, майже зберіг початкову основу. Латинське *praemium*, префіксальне утворення, вживалося у тому ж значенні, що і тепер – «нагорода», «компенсація»:

premium < L. praemium < prae- + emere.

На сучасному етапі розвитку мови цей елемент терміносистеми кваліфікується як «премія (страхова; як доплата до номіналу; в угодах із премією)», «нагорода». Така дефініція, на нашу думку, є більш адекватною, оскільки в економічному дискурсі цей юридичний термін набуває саме такого значення: *A convertible security usually sells at a premium above both its bond value and its conversion value. Investors are unwilling to pay a significant premium over conversion value for several reasons. This decline also contributes to a narrowing of the premium as conversion value increases* [14, с. 626].

Суфіксальне утворення від *liable*, термін *liability* є водночас юридичним та економічним терміноелементом латинського походження. Старофранцузьке *lier*, утворене від латинської основи *ligare* – «зобов'язувати», запозичене англійською мовою:

liability < liable < OFr. lier < L. ligare + -ABLE.

Юридичний термін *liability* – «осудність», «відповідальність», можна зафіксувати і в економічному контексті: *An owner's liability is limited to his investment. Contract liability was imposed only where the parties strictly complied with the required formalities* [10, с. 187]. *One party may before or during the time for performance repudiate his liability under the contract. This would be effective against stores that had not yet charged him for goods bought by his wife, but he should send letters to stores where he has already paid such bills in order to avoid further liability. Even proof that the employee violated specific instructions of the employer in committing the tort usually will not relieve the principal from liability* [12, с. 54]. Найчіткіше значення цього слова проявляється у словосполученнях, наприклад, *limited liability, unlimited liability, liability on bills of exchange* тощо.

Група 3 містить терміноелементи, запозичені з французької мови. Юридичний термін *franchise* фіксуємо вже в епоху середньовіччя в англійській мові, зокрема у похідній формі від *franc* – «вільний»:

franchise < ME. and OFr. < franc.

Маючи значення у юридичній терміносистемі – «пільга», «право голосу», «муніципалітет», це слово вживається також в економічному тексті: *The successful franchises are practically legendary, ranging from Ray Kroc's McDonald's to a multitude of other names that crowd the highly trafficked thoroughfares of America and the world. The unsuccessful franchises, however, are equally numerous, if not more so. This has caused state and federal regulators to focus on how franchises are distributed* [7, с. 344]. Юридичне значення наведеного вище терміна в економічному дискурсі зберігається, про що свідчать приклади.

Від старофранцузької форми *enseurance*, утвореної від *seur* – «надійний», «вірний» за допомогою префікса *en-* та суфікса *-ance*, в англійській мові адаптується і термін *insurance*:

insurance < OFr. enseurance < en- + seur + -ance.

Сучасне значення цього терміна в юриспруденції є «страхування»; це значення зберігається і в економічній підмові: *Insurance companies will not directly insure a person against his or her failure to conduct a commercial operation properly* [7, с.459]. *Protections include life insurance, health insurance, disability insurance, vacation, education benefits and pensions. Insurance companies collect periodic premiums from those they insure in return for providing a payout should some adverse event happen* [14, с.68]. Цей термін можна частіше зустріти у комерційних документах та підручниках, меншу частоту його вживання ми зафіксували у монографіях, наукових статтях та у статтях на економічну тему.

У процесі аналізу наукових досліджень та фактологічного матеріалу ми дійшли висновку, що немало юридичних термінів економічного дискурсу латинського та французького походження стали невід'ємною частиною англійського лексичного термінологічного фонду. Розвиток юридичної терміносистеми – явище перманентне; відбувається він як за рахунок створення нових номінацій, так і шляхом переосмислення старих.

Література:

1. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови: Підручник для ін-тів і фак. іноз. мов / М. І. Мостовий. – Харків : Основа, 1993. – 256 с.
2. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
3. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1967. – С. 101–105.
4. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии. – М., 1961. – С. 46–55.
5. Сербенська О. А. Розвиток української юридичної термінології після Великої Жовтневої Соціалістичної Революції: дис... канд. філол. наук / Сербенська Олександра Антонівна. – Львів, 1965. – 276 с.
6. Текст как явление культуры / Г. Д. Антипов, О. А. Донских, И. Ю. Морковина, Ю. А. Сорочкин. – Новосибирск : Наука, 1989. – 195 с.
7. Adamson J. Basic Law and the Legal Environment of Business / J. Adamson. – Chicago : Irwin, 1995. – 630 p.
8. Bhagwati J. Illegal Transactions in International Trade/ J. Bhagwati. – New York, 1974. – 208 p.
9. Bologna G. The Accountant's Handbook of Fraud and Commercial crime / G. Bologna, R. Lindquist, J. Wells. – New York, 1995. – 219 p.
10. Fisher B. The Legal Environment of Business / B. Fisher, M. Phillips. – West Publishing Co., 1983. – 893 p.
11. Francis J. Management of Investments / J. Francis. – New York : McGraw-Hill, Inc., 1988. – 806 p.
12. Gleim I. CPA Review. Business Law / I. Gleim, J. Ray. – Gainesville, Florida, 1996. – 682 p.
13. Helfert E. Techniques of Financial Analysis / E. Helfert. – Homewood : Irwin, Inc., 1972. – 270 p.
14. Horne J. Fundamentals of Financial Management / J. Horne, C. Dipchand, J. Hanrahan. – Ontario, 1981. – 810 p.
15. Manual of Canadian Business Law. – Toronto, 1987. – 295 p.
16. McCoy T. Law and Business. The Regulatory Environment / T. McCoy, J. Volk. – New York, 1991. – 362 p.
17. Newsweek (the International newsmagazine). – Switzerland, 10.05.1999.
18. Rayburn L. Principles of Cost Accounting / L. Rayburn. – Irwin, Inc., 1989. – 1464 p.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 1 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: degterevea@bigmir.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-100-102

Дегтярьова С. О. Опис як функціональний тип мовлення у французьких мінімалістичних романах / С. О. Дегтярьова, Л. В. Школяр // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 100–102.

УДК: 811.133.1'42:82-31

**Євгенія Олександрівна Дегтярьова,
Лілія Володимирівна Школяр,**

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

ОПИС ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТИП МОВЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКИХ МІНІМАЛІСТИЧНИХ РОМАНАХ

Статтю присвячено дослідженню опису як одного з функціональних типів мовлення у французьких мінімалістичних художніх текстах. Увага приділяється предметному опису на основі суміщення і поєднання різних способів чуттєвого сприйняття фрагмента світу.

Ключові слова: канал сприйняття, опис, предметний опис, французький мінімалістичний роман.

**Евгения Александровна Дегтярева,
Лилия Владимировна Школьник,**

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев*

ОПИСАНИЕ КАК ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ ТИП РЕЧИ ВО ФРАНЦУЗСКИХ МИНИМАЛИСТИЧЕСКИХ РОМАНАХ

Статья посвящена исследованию описания как одного из функциональных типов речи во французских минималистических художественных текстах. Внимание уделяется предметному описанию на основе совмещения и единения разных способов чувственного восприятия фрагмента мира.

Ключевые слова: канал восприятия, описание, предметное описание, французский минималистический роман.

**Yevheniia Dehtiarova,
Liliia Shkoliar,**

National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute in honor of Igor Sikorsky», Kyiv

DESCRIPTION AS A FUNCTIONAL TYPE OF SPEECH IN FRENCH MINIMALIST NOVELS

The article examines the role of description as a functional type of speech in the French minimalist prose of the late XX – early XXI centuries. The attention is paid to the subject description based on the alignment and combination of different ways of sensory perception of the fragments of the world.

The research is conducted on the material of the French minimalist novels of Christian Gailly and Jean-Philippe Toussaint. The choice of the researched material – the novels of French minimalist writers of the late XX – early XXI centuries – is based on the fact that their work is inaccessible to the general reader in Ukraine due to the almost complete lack of translated texts.

Since the description reproduces the sensory experience of the fragments of the world, it can be presented on the basis of different sensory canals: sight, smell, hearing, taste, as well as on the basis of their alignment and combination.

Visual, auditory, tactile, taste, olfactory images appealing to the reader's sensory experience serve the purposes of reproducing in her/his mind the emotional component of the situation described. This contributes to a deeper understanding of author's plans and ideas. Each of these techniques, either in combination or alone, is used in French minimalist fictional texts in the process of generating various types of descriptions.

Key words: description, French minimalist novel, sensory canal, subject description.

Питання комунікативної природи художнього тексту і функціонування в ньому мовлення продовжують перебувати у фокусі сучасних лінгвістичних досліджень. При породженні мовлення воно оформлюється за типовими, сталими зразками, а мовленнєві форми на основі певних закономірностей об'єднуються в текст як комунікативне ціле [1, с. 3]. Кожен автор має комплекс функціональних типів мовлення (опис, розповідь, міркування), створений на їх основі набір мовленнєвих форм (типових зразків оформленого мовлення), а також правила поєднання окремих мовленнєвих форм у текст як ціле.

Осоливості мовленнєвого оформлення змісту розглядали різні вчені-лінгвісти (М. М. Бахтін, Н. С. Валгіна, О. А. Нечаєва). Це питання є актуальним і у сьогоденні працях вітчизняних та зарубіжних мовознавців (Т. А. Єщенко, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, А. О. Капелюшний, В. І. Коньков, О. О. Крилова, А. Е. Мільчин, О. В. Неупокоева, Г. Я. Солганик). Але досі недостатньо вивченим залишається специфіка функціональних типів мовлення у французьких мінімалістичних художніх текстах, що і зумовлює новизну нашої роботи, метою якої є дослідження опису як одного з функціональних типів мовлення. Матеріалом розвідки слугують романи письменників К. Гайї та Ж.-Ф. Туссена як найяскравіших представників французького мінімалізму.

Оскільки опис відтворює чуттєве сприймання фрагмента світу, то уявлення про нього може бути дано на основі різних каналів сприйняття: зору, нюху, слуху, смаку, – а також на основі їх суміщення і поєднання.

Розглянемо приклад предметного опису, в якому зображено зорове сприймання фрагмента світу:

Le car-ferry venait de quitter Newhaven, et je devinais encore au loin la ligne pointillée des lumières orange de la côte. La mer était sombre, presque noire, et le ciel semblait la rejoindre à l'horizon, sans étoiles et sans issue. Il n'y avait presque personne sur le

pont; derrière moi, deux silhouettes encapuchonnées étaient étendues sur un banc, une couverture de laine sur les épaules. Je m'étais accoudé au bastingage, le col du manteau relevé, et je suivais des yeux la progression du navire à la surface de l'eau. Nous avançons irrésistiblement, et je me sentais avancer aussi, fendant la mer sans insister et sans forcer, comme si je mourais progressivement, comme si je vivais peut-être, je ne savais pas, c'était simple et je n'y pouvais rien, je me laissais entraîner par le mouvement du bateau dans la nuit et, regardant fixement l'écume qui giclait contre la coque dans un bruit de clapotement qui avait la qualité du silence, sa douceur et son ampleur, ma vie allait de l'avant, oui, dans un renouvellement constant d'écume identiques. Le bateau s'éloignait progressivement de Newhaven, et bientôt nous ne vîmes plus au loin qu'une imperceptible ligne de couleurs mourantes qui se confondaient avec la mer [6, с. 95–96].

Автор описує зорове сприйняття героєм роману світу, що його оточує. Лексика з предметною семантикою, яка виконує зображальну функцію, дає читачу можливість скласти наочне уявлення про навколишні предмети. Довгий ланцюжок іменників (*le car-ferry, la ligne de couleurs, des lumières, la côte, la mer, le ciel, l'horizon, le pont, deux silhouettes, un banc, une couverture, le col du manteau, la progression du navire, la surface de l'eau, le mouvement du bateau, la nuit, l'écume, la coque, un renouvellement, le bateau*) створює своєрідний ескіз картини, яку бачить персонаж (і читач).

Потім зображення набуває об'єму: *ligne pointillée des lumières, le ciel sans étoiles et sans issue, deux silhouettes encapuchonnées, une couverture de laine, le col du manteau relevé, un renouvellement constant d'écume identiques, imperceptible ligne de couleurs*. Далі воно з чорно-білого стає кольоровим (*lumières orange; la mer était sombre, presque noire; une imperceptible ligne de couleurs mourantes*).

Окремі предмети об'єднуються в єдине ціле завдяки словам, що маркують їхнє просторове положення: *Le car-ferry venait de quitter Newhaven; au loin la ligne pointillée des lumières orange de la côte; le ciel semblait la rejoindre à l'horizon; il n'y avait presque personne sur le pont; derrière moi, deux silhouettes encapuchonnées étaient étendues sur un banc, une couverture de laine sur les épaules. Je m'étais accoudé au bastingage; la progression du navire à la surface de l'eau; le mouvement du bateau dans la nuit; l'écume qui giclait contre la coque; le bateau s'éloignait progressivement de Newhaven; nous ne vîmes plus au loin qu'une imperceptible ligne de couleurs mourantes qui se confondaient avec la mer*. Поєднання всіх цих елементів породжує образ, що актуалізує візуальний канал сприйняття.

Зазначимо, що у французьких мінімалістичних романах менш розповсюдженими є прийоми, орієнтовані на слуховий, нюховий, смаковий і дотиковий канали сприйняття. Їх використання вимагає від авторів значно більших зусиль. Об'єктом опису в таких текстах стають предмети, які через неможливість їх побачити (через різні обставини), змушують автора вдаватися до інших способів їх словесного зображення: перед читачем він відтворює у тексті світ, який людина сприймає за допомогою не тільки зору, але й слуху, нюху, дотику.

Описи, які спираються на використання нюхових відчуттів, у французьких мінімалістичних творах реалізуються через слова з предметною семантикою, які викликають у читача асоціації, зумовлені особистим чуттєвим досвідом. Цікавим є опис нюхових перцепцій в уривку роману Ж.-Ф. Туссена «La télévision»:

Il semblait même que l'odeur des Drescher, d'ordinaire assez discrète, et que je percevais à peine quand je venais chez eux, s'était épanouie librement dans les pièces cet après-midi, comme si, sous l'effet de la chaleur, elle avait fini par se libérer des murs et des rideaux, du tissu un peu sale des fauteuils, de la laine de la moquette, où elle avait dû macérer à loisir depuis des années en mêlant allègrement son aigreur aux moisissures du plâtre et à l'érosion des papiers peints. Entêtante et fascinante, délétère comme peut l'être l'odeur du tulle quand on en approche clandestinement la narine pour humer son parfum avec un effroi teinté de ravissement, l'odeur des Drescher puait à présent librement dans toutes les pièces de l'appartement, gaiement et sans entrave (comme si les Drescher étaient rentrés de vacances ce soir en mon absence). Un peu inquiet à cette idée, malgré tout, je me hâtai de remplir mon arrosoir [...] [5, с. 122–123].

Автор не обмежується простою вказівкою на предмет, що видає запах, він конкретизує його, повідомляючи все нові й нові подробиці, які дозволяють звузити майже абстрактний образ запаху квартири до об'ємного, деталізованого образу запахів стін і фіранок, брудних крісел і килима, цвілі гіпсу і шпалер (*des murs et des rideaux, du tissu un peu sale des fauteuils, de la laine de la moquette, où elle avait dû macérer à loisir depuis des années en mêlant allègrement son aigreur aux moisissures du plâtre et à l'érosion des papiers peints*).

Опис створює повноцінний художній образ, де запах стає центральним об'єктом зображення, діючим персонажем, викликає негативні асоціації і змінює настрій головного героя, якому здалося, що сусіди вже повернулися. Градація запаху викликає асоціативний «ланцюг» – спочатку він був майже нечутним (*l'odeur des Drescher, d'ordinaire assez discrète, et que je percevais à peine*), потім розповсюдився кімнатами (*s'était épanouie librement dans les pièces*), після цього деякі речі стали «видихати» запах хазяїв (*elle avait fini par se libérer des murs et des rideaux, du tissu un peu sale des fauteuils, de la laine de la moquette*) і врешті-решт у квартирі почало смердіти (*Entêtante et fascinante, délétère, l'odeur des Drescher puait à présent librement dans toutes les pièces de l'appartement, gaiement et sans entrave*).

Герой відчуває себе винним, оскільки не виконав обіцянку доглядати за квітами сусідів, і це турбує його (*inquiet à cette idée*). Будучи від початку непомітним (*discret adj.* – «qui est fait de façon à n'être pas remarqué» [2, с. 326]), запах квартири сусідів став нестерпним (*entêtant adj.* – «qui entête» [там само, с. 373], *délétère adj.* – «nuisible à la santé» [там само, с. 299]), що підкреслюється дієсловом *puer* v.i. – «sentir très mauvais» [там само, с. 834], коли персонаж згадав, що скоро йому доведеться виправдовуватися перед знайомими за недотримані слова.

У французьких мінімалістичних художніх текстах актуалізується також слуховий канал сприйняття і перед читачем постає світ звуків. Опис світу, сприйнятого слухом, ґрунтується на використанні лексики з предметною семантикою, яка або позначає звуки, або включає в своє значення сему звука. Уявлення про звук складається через називання як самого звука, його висоти, гучності, тембру, так і предмета, що утворює цей звук. Відображення у тексті звука підпорядковано відтворенню тієї атмосфери, яка могла б схарактеризувати емоційний стан персонажа. Розглянемо в якості приклада фрагмент з роману Ж.-Ф. Туссена «Fuir»:

Des essais de sonorisation avaient lieu dans le hangar, et de brusques bouffées de metal rock chinois emplissaient soudain l'air calme de cette soirée d'été en faisant vibrer les vitres et sursauter les sauterelles dans la nuit tiède. On ne s'entendait plus sur

le banc et je m'approchai d'elle, mais, plutôt d'élever la voix pour couvrir la musique, je continuais de lui parler à voix basse en frôlant ses cheveux de mes lèvres, tout près de son oreille, je sentais l'odeur de sa peau, quasiment le contact de sa joue, mais elle se laissait faire, elle ne bougeait pas, elle n'avait rien entrepris pour soustraire à ma présence – je voyais ses yeux dans le noir qui regardaient au loin en m'écoutant – et je compris que quelque chose de tendre était en train de naître. Elle m'avait expliqué qu'elle devait se rendre à Pékin le lendemain pour son travail et m'avait proposé de l'accompagner [...]. J'avais hésité, pas très longtemps, et je lui avais souri, je l'avais regardée longuement dans les yeux en m'interrogeant sur la nature exacte de cette proposition et de ses éventuels, implicites et déjà délicieux, sous-entendus amoureux [4, с. 20–22].

З наведеного уривка випливає, що звуки, які раптом лунають, відзначаються надзвичайною силою, особливою гучністю, це стає зрозумілим через лексичні одиниці, якими вони описуються (*de brusques bouffées de metal rock chinois emplissaient soudain l'air calme de cette soirée d'été en faisant vibrer les titres et sursauter les sauterelles dans la nuit tiède*). Образ тиші втілює ідею зародження почуттів героїв, хлопця та дівчини, але різкі звуки рок-металу руйнують спокій ніжної ночі. Для підсилення образу автор вживає гіперболу, зазначаючи, що від гуркоту музики здригнулись шибки у вікнах і підскочили коники у траві.

Антитеза *mais, plutôt d'élever la voix pour couvrir la musique, je continuais de lui parler à voix basse* (замість того, щоб підвищити голос, герой продовжував говорити з дівчиною тихо) свідчить про зацікавленість і прагнення фізичного контакту, оскільки шепіт надає можливість наблизитися до об'єкта бажання (*en frôlant ses cheveux de mes lèvres, tout près de son oreille, je sentais l'odeur de sa peau, quasiment le contact de sa joue*).

Для більшого впливу на читача французькі письменники-мінімалісти апелюють до його чуттєвого досвіду, поєднуючи у текстах те, що герой чує, бачить, відчуває на запах і дотик, та використовуючи такі лінгвістичні засоби, які максимально сприяють формуванню повноцінного художнього образу.

Прикладом комплексного використання різних типів опису слугує фрагмент з роману К. Гайї «Dernier amour», де перебіг думки персонажа ускладнюється його переживаннями і перцепціями, що виникають у процесі когнітивно-комунікативної діяльності:

Paul était ravi. Il n'était jamais monté dans une voiture décapotable. Une vraie, de sport. Avec un gros moteur qui fait du bruit et une jolie dame qui conduit. Jamais roulé en voiture découverte. Par conséquent n'avait jamais senti le vent lui courir sur le crâne. Un vent libre et tiédi par un bon soleil d'août. Douce brise pleine d'odeurs glanées dans les hauteurs des pins. Pas uniquement. Au ras du sol aussi on récolte un tas de parfums. Mélange de plantes. Sauvages, aromatiques ou autres. Toutes sortes de fleurs. On le baladait dans la nature. Il se sentait bien [3, с. 105].

У фрагменті актуалізуються кілька каналів сприйняття. Виділимо деталі опису, які відображають різні види сприймання:

- візуального (*une voiture décapotable. Une vraie, de sport; une jolie dame qui conduit*);
- тактильного (*le vent lui courir sur le crâne. Un vent libre et tiédi par un bon soleil d'août. Douce brise*);
- слухового (*un gros moteur qui fait du bruit*);

– сприйняття запаху (*odeurs glanées dans les hauteurs des pins*), де перцепції породжують нюховий образ (*un tas de parfums. Mélange de plantes. Sauvages, aromatiques ou autres. Toutes sortes de fleurs*).

Зазначимо, що тактильні відчуття передаються головним чином прикметниками і дієсловами (*courir, libre, tiédi, bon, douce*), слухові – іменниками (*moteur, bruit*), а зорові і нюхові – прикметниками та іменниками (*voiture décapotable; vraie, de sport; jolie dame; odeurs glanées; hauteurs des pins; tas de parfums. Mélange de plantes. Sauvages, aromatiques ou autres. Toutes sortes de fleurs*).

Щоб підсилити опис зорових і слухових перцепцій автор перераховує якості машини за принципом «від цілого – до його частин». На початку сказано, що це – машина-кабриолет (*une voiture décapotable*), а далі автор додає, що це справжня спортивна машина, з великим мотором, який гурчить, і гарною жінкою за кермом (*Une vraie, de sport. Avec un gros moteur qui fait du bruit et une jolie dame qui conduit*). Всі ці відчуття складають новий чуттєвий досвід смертельно хворого героя. Концентрація експресивно забарвленої лексики: *une jolie dame; le vent lui courir sur le crâne; un vent libre et tiédi; un bon soleil; d'odeurs glanées dans les hauteurs des pins; on récolte un tas de parfums; on le baladait* надає уривку емоційно-експресивного відтінку та опосередковує щастя, яке принесло Полю знайомство з молододою жінкою.

Для досягнення більшого діючого ефекту автор використовує розмовне дієслово *balader* v.t., метафори *le vent lui courir sur le crâne* і *on récolte un tas de parfums*, модальні лексичні одиниці – заперечений зворот *pas uniquement* і тричі вжитий прислівник *jamais* adv., характеризуючи таким чином особистісну сферу героя, через призму вражень якого описується зображуваний предмет.

Апеляція в одному фрагменті до кількох каналів сприйняття дає можливість автору посилити ефект присутності читача на місці подій. Він може не лише візуалізувати машину, на якій їдуть герої, а й уявити, які звуки і запахи їх оточують, які їхні тактильні відчуття. Переживаючи їх разом з героями, він сам починає співпереживати персонажам. При цьому створений образ стає максимально конкретним, точним, виразним, одиничним, втрачає елемент узагальненості.

Таким чином, візуальні, слухові, тактильні, смакові, нюхові образи, які апелюють до чуттєвого досвіду читача, слугують цілям відтворення у його уяві емоційної складової ситуації, що описується. Це сприяє більш глибокому розумінню авторських задуму та ідеї. Ці прийоми окремо або в їх комбінації використовуються у французьких мінімалістичних художніх текстах в процесі генерування різноманітних видів опису. Перспективою подальших досліджень вважаємо їх вивчення, а також аналіз інших функціональних типів мовлення у французькій літературі.

Література:

1. Коньков В. И. Функциональные типы речи : [учеб. пособие для студентов учреждений высш. проф. образования] / В. И. Коньков, О. В. Непокоева. – Москва : Изд. центр «Академия», 2011. – 224 с.
2. Le petit Larousse illustré : chronologie universelle. – P. : LAROUSSE, 2008. – 1812 p.
3. Gailly C. Dernier amour / Christian Gailly. – P. : Ed. de Minuit, 2013. – 128 p.
4. Toussaint J.-P. Fuir / Jean-Philippe Toussaint. – P. : Ed. de Minuit, 2009. – 184 p.
5. Toussaint J.-P. La télévision / Jean-Philippe Toussaint. – P. : Ed. de Minuit, 2011. – 224 p.
6. Toussaint J.-P. L'appareil photo / Jean-Philippe Toussaint. – P. : Ed. de Minuit, 2007. – 126 p.

Отримано: 15 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: derevyanko.adyl@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-103-106

Дерев'яно Л. І. Співвідносні прийменниково-іменникові конструкції зі значенням одночасності як реалізатори зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції / Л. І. Дерев'яно // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 103–106.

УДК: 81'367.633:81'37

Людмила Іванівна Дерев'яно,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

СПІВВІДНОСНІ ПРИЙМЕННИКОВО-ІМЕННИКОВІ КОНСТРУКЦІЇ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ОДНОЧАСНОСТІ ЯК РЕАЛІЗАТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню співвідносних темпоральних прийменниково-субстантивних структур з непохідними й похідними часовими прийменниками; проаналізовано чинні в сучасній українській мові парадигми прийменниково-іменникових корелятивів зі значенням одночасності, вирізняючи їхні диференціальні ознаки.

Ключові слова: первинні прийменники, вторинні прийменники, корелятив, темпоратив, семантика, одночасність.

Людмила Ивановна Деревьяно,

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, г. Полтава

СООТНОСИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНЫЕ КОНСТРУКЦИИ СО ЗНАЧЕНИЕМ ОДНОВРЕМЕННОСТИ КАК РЕАЛИЗАТОРЫ ВНЕШНЕЙ СЕМАНТИКО- СИНТАКСИЧЕСКОЙ КОРЕЛЯЦИИ

Статья посвящена исследованию соотносительных темпоральных предложно-субстантивных структур с непроизводными и производными временными предлогами; проанализированы свойственные современному украинскому языку парадигмы предложно-падежных коррелятивов со значением одновременности, определены их дифференциальные признаки.

Ключевые слова: непроизводные предлоги, производные предлоги, коррелятив, темпоратив, семантика, одновременность.

Liudmyla Derevyanko,

Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk, Poltava

RELATIVE PREPOSITIONAL AND NOUN STRUCTURES WITH SIMULTANEITY MEANINGS AS THE IMPLEMENTER OF THE EXTERNAL SEMANTIC AND SYNTACTIC CORRELATION

The research article is devoted to the study of relative temporal prepositional and substantive structures with non-derivative and derivative temporal prepositions, representing the external semantic and syntactic correlation, which is based on the mutual dependence of its components. Special attention is focused on two main aspects: the first one – formal structure of temporal prepositional-nominal structures with the obligatory consideration of the origin of constituents prepositions of the researched models; the second one – semantic gradations that form non-derivative and derivative prepositions. Secondary prepositions convey semantic gradations instead of primary ones because they are monosemantic. External correlation can be realized in the prepositional and substantive structures formed with the various prepositions in relation to the origin.

The detailed analysis of the modern Ukrainian paradigms of prepositional and noun correlatives with the meaning of partial simultaneity, fully covered time by the action, as well as a designated / indefinite duration within the category of simultaneity was carried out. Differential features of comparable temporatives with the primary and secondary pretexts were highlighted. The attention is focused on the features of combining the temporal non-derivative and derivative prepositions with nouns of temporal and non-temporal meanings.

It has been found that it is primary and secondary prepositions that cause the appearance of differential features in the semantics and functional sphere of temporary prepositional and noun structures, due to which the latter enter into external correlative relations. The semantics of simultaneity is manifested with temporatives of two- and four-component paradigms of the correlatives. Specific semantic gradations, stylistic marking and scope of application are the main features that make possible correlation in the analyzed prepositional and substantive structures with non-derivative and derivative temporal pretexts.

Key words: primary prepositions, secondary prepositions, correlative, temporative, semantics, simultaneity.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки особливої актуальності в зарубіжній і вітчизняній лінгвістиці набуває погляд на речення як формальну й семантичну цілісність (П. Адамець, В. В. Богданов, О. В. Бондарко, Г. О. Золотова, Й. Ф. Андерш, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко, Н. В. Гуїванюк, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, О. І. Леута, М. В. Мірченко, Г. Г. Почепцов, М. І. Степаненко й інші). Важливі та вчасні спроби науковців зафіксувати й системно схарактеризувати закономірності взаємозв'язку між семантико-синтаксичною і формально-граматичною структурою речення зумовлені процесами активної семантизації синтаксису, що пов'язана з переорієнтацією лінгвістичних досліджень за принципом «від змісту до форми». Нові ідеї вносять відповідні корективи у визначення специфіки категорійної системи й уможливають відхід від традиційного одномірної розгляду мовних синтаксичних одиниць.

Вагомий інтерес викликають прийменники як окремі тип слів-морфем, які відіграють велику роль у граматичній системі сучасної української літературної мови. Дослідження прийменників пов'язані з іменами О. С. Мельничука, І. К. Кучеренка, А. С. Колодяжного, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, З. І. Іваненко, Г. С. Балабан, В. С. Бондаренка, Є. Куриловича, М. М. Нікольського, Є. Т. Черкасової, А. М. Шаранди та інших мовознавців. Попри широкий діапазон опрацьованих питань, у граматичній площині мовної системи недостатньо вивченою на сьогодні залишається проблема семантичної специфіки прийменників, корелятивних зв'язків первинних і вторинних прийменників у різних сферах се-

мантико-синтаксичних відношень, і часових зокрема, виявлення закономірностей уживання прийменниково-іменникових темпоративів, виформування прийменниками різних розрядів за походженням.

Актуальність теми зумовлена передусім потребою багатопланового вивчення співвідношення непохідних і похідних прийменників у структурі часових прийменниково-субстантивних конструкцій із проєкцією на речення як багаторівневу синтаксичну одиницю, системного аналізу корелятивних зв'язків між первинними та вторинними темпоральними прийменниками відповідно до їхнього сучасного наукового трактування. З огляду на це **метою статті** є дослідження особливостей реалізації зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції прийменниково-іменникових темпоративів зі значенням одночасності.

Об'єкт пропонованої розвідки – прості речення з прийменниково-субстантивними темпоральними структурами, які репрезентують семантику одночасності, а її **предмет** – співвідносні прийменниково-відмінкові конструкції з непохідними й похідними часовими прийменниками. Досягнення задекларованої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) дослідити прийменниково-іменникові темпоративи з первинними і вторинними часовими прийменниками, які експлікують значення одночасності;

2) проаналізувати всі можливі прийменниково-субстантивні сполуки – репрезентанти семантики одночасності, структуровані непохідними й похідними часовими прийменниками;

3) виокремити диференційні ознаки компонентів досліджуваних парадигм.

Темпоральні прийменники слід вважати найпоказовішими репрезентантами часових семантико-синтаксичних відношень. Під зовнішньою розуміємо семантико-синтаксичну кореляцію, що являє собою співвідношення між прийменниково-відмінковими конструкціями, конститuentами яких є непохідні й похідні часові прийменники: *у жива – під час жив, за вечерею – під час вечері, з від'їздом – після від'їзду – по від'їзді, за ніч – протягом ночі – упродовж ночі, за їхньої відсутності – за час їхньої відсутності – за період їхньої відсутності, за Хмельницького – при Хмельницькому – у часи Хмельницького – за часів Хмельницького* тощо.

Зовнішня кореляція, як і внутрішня, базується на взаємній залежності, взаємній зумовленості, співвідносності прийменниково-іменникових темпоративів і становить основу для синонімічних або антонімічних зв'язків. Аналізуючи зовнішню семантико-синтаксичну кореляцію, зосереджуємося на двох основних аспектах: по-перше, на формальній структурі темпоральних прийменниково-відмінкових конструкцій з обов'язковим урахуванням походження прийменників – компонентів досліджуваних моделей, а також генетичних зв'язків вторинних часових прийменників; по-друге, на семантичних відтінках, що їх формують непохідні й похідні прийменники. Вторинні прийменники передають нові значеннєві відтінки, до того ж, на відміну від первинних, точніше, оскільки вони є моносемантичними. Зовнішня кореляція знаходить свою реалізацію у прийменниково-субстантивних конструкціях, утворених за допомогою різних стосовно походження прийменників.

Основним протиставленням темпоральної сфери є одночасність / різночасність дії або процесу. Вираження одночасності (прямого часу) – це вказівка на перебіг дії в межах певного часового орієнтира. Корелятиви двокомпонентної парадигми **prep за + Ninstr – prep під час + Ngen** маніфестують значення часткової одночасності. Компонентом першого виступає первинний прийменник **за**, що позначає час, в один із моментів якого здійснюється повідомлювана дія [1, с. 177]: *За вечерею та за чаркою ми помирилися* (А. Дімаров, 11); *За грою багато чого можна зробити* (Д. Гуменна, 294). Виокремлені конструкції характеризують дію на тлі іншої дії й наділені додатковим локативним відтінком. Прийменник **за** сполучається з обмеженим колом іменників нетемпоральної семантики, які є назвами напоїв, періодів споживання їжі: *За кавою Тую розповів усе, як було ...* (В. Бережний, 51); *За обідом Штефан поділився з лейтенантом чутками, що їх сьогодні занесли до Сент-Іштвана далекі парафіяни* (О. Гончар, I, 501).

Синтаксема **prep під час + Ngen** виражає значення часу, цілком охопленого дією. Як і структура **prep за + Ninstr**, вона номінує подію, синхронно з якою відбувається інша дія: *А Гнида прийшов пізніше, вдвох із сином. Уже під час вечері* (А. Головка, 100); *... Під час обіду гостям приграватиме капела ...* (Ірина Вільде, 65). Незважаючи на близьку семантику відрізнених конструкцій, їхня взаємозаміна не завжди можлива. Вона детермінована значенням іменника, який сполучається з прийменником. Так, У. В. Кубська стверджує, що темпоративи на зразок *роздуми за книжкою, обговорення за чаєм* мають у своєму складі субстантив, який є назвою конкретного предмета, що виступає також об'єктом прихованої процесуальної дії (*роздумував, коли читав книжку; обговорювали, коли пили чай*) [2, с. 25]. Такі іменники не можуть вступати в семантико-синтаксичні зв'язки з вторинним прийменником **під час**, для якого природною є сполучуваність із лексемами на взірць *їжа, сніданок, вечеря*, що можуть, залежно від контексту, номінувати предмети або ж виступати назвами процесів. Первинний прийменник **за** у складі синтаксеми **prep за + Ninstr** виявляє авалентність стосовно абстрактних іменників та тих, які називають явища природи. Другим аргументом на користь структури **prep під час + Ngen** є однозначність похідного прийменника **під час**, завдяки якій семантика темпоральної синхронності репрезентована максимально чітко. А це, зі свого боку, віддзеркалено на функційній сфері: темпоратив **prep під час + Ngen** стилістично нейтральний, чого не можна сказати про синтаксему **prep за + Ninstr**, яка регулярно вживається в художньому, розмовному, зрідка – у публіцистичному стилях.

Зважаючи на вирішені диференційні ознаки, констатуємо корелятивні зв'язки структур **prep за + Ninstr – prep під час + Ngen**. Згідно зі статистичними підрахунками аналізовані корелятиви співвідносяться 1 : 9.

Значення часткової одночасності експлікують корелятиви двокомпонентної парадигми **prep в (у) + Nacc – prep під час + Ngen**. Найпродуктивніше темпоратив **prep в (у) + Nacc** уживається для позначення проміжку часу, в межах якого має місце певна дія. У складі такої конструкції первинний прийменник **в (у)** може сполучатися з іменниками часової й нечасової семантики: *В цю хвилину двері розчинилися і вбіг батько* (Ю. Смолич, 20); *Дід Терешко не обманюватиме, бо він був германця ще в імперіалістичну війну* (В. Логвиненко, 50). Ця закономірність є однією з валентних особливостей досліджуваної конструкції, а також чинником її функційного універсалізму.

Синтаксема **prep під час + Ngen** номінує подію, одночасно з якою відбувається інша дія, передає значення часу, цілком зайнятого дією: *Під час одного шаленого нальоту фашистів сержанта Коляду тяжко поранило ...* (М. Зарудний, 67); *Не думала, не гадала, що зустрінемося за таких дивних обставин ... У снігах, під час завірюхи* (О. Носенко, 63). Специфічною рисою розглядуваних сполук слід вважати те, що прийменник **під час** спроможний поєднуватися лише із субстантивами не-

темпорального значення, оскільки сам він наділений яскраво вираженою часовою семантикою завдяки лексемі **час**. Темпоративи **prep в (у) + Nacc – prep під час + Ngen** корелюють, коли сполучаються з іменниками – найменуваннями подій, процесів, природних явищ або видів сільськогосподарських робіт: *У війну над цим місцем літак збили «Мессер»* (А. Кокотюха, 29–30) – *Під час війни моя родина була в Нормандії ...* (В. Коротич, 48). У. В. Кубська називає такі структури семантично близькими й визначає умову синонімічності – однакове лексичне наповнення повнозначних компонентів прийменниково-іменникових сполук [2, с. 24]. На нашу думку, специфічні семантичні відтінки конструкцій **prep в (у) + Nacc – prep під час + Ngen** промовисто засвідчують наявність корелятивних зв'язків між ними. Адже темпоратив **prep в (у) + Nacc** репрезентує значення часу цілком окреслено, точно, тоді як синтаксема **prep під час + Ngen** називає час однієї дії на тлі іншої дії. Функційно найактивнішою з-поміж аналізованих корелятивів є синтаксема з первинним прийменником **в (у)**, що пов'язано з його здатністю сполучатися з темпоральними й нетемпоральними субстантивами. У кількісному плані темпоративи **prep в (у) + Nacc** у 6 разів перевищують темпоративи **prep під час + Ngen**.

Часова синтаксема **prep на + Nlok** належить до розряду полісемантичних. Вона може репрезентувати такі диференційні значення: 1) точно невизначений час: *... На днях дружина має поїхати в Київ до тітки* (А. Дністровий, 47); 2) точний або приблизний вік людини: *... [Марії Кіндратівні] оце на старості літ ... доводиться їхати в таку далеку подорож ...* (В. Собко, 296); 3) момент здійснення дії за умови, якщо повнозначним компонентом у складі аналізованого темпоратива виступає лексема – назва частини доби за положенням Сонця: *А рано на світанні стугоніла земля від кінських копит* (І. Цюпа, 65); 4) часову тривалість, якщо прийменник **на** сполучається з іменником – назвою дії чи процесу: *Але чомусь на відкритті сесії не було лідера опозиції* (Л. Костенко, 361).

Якщо синтаксема **prep на + Nlok** передає значення віку людини або точно чи приблизно визначений час (момент) дії, прийменник **на** вступає в семантико-синтаксичні зв'язки із субстантивами – найменуваннями темпоральних понять. Експлікуючи семантику часової тривалості, цей прийменник сполучається з іменниками нетемпорального значення, які називають різні форми суспільної організації часу. Темпоратив **prep на + Nlok** вступає в корелятивні зв'язки із синтаксемою **prep під час + Ngen**. Умова їхньої семантичної спорідненості – репрезентація конструкцією **prep на + Nlok** семантики часової тривалості. Корелятиви двокомпонентної парадигми **prep на + Nlok – prep під час + Ngen** передають близьке, але не тотожне значення, пор.: *Зустрівшись із Ніною на зимових канікулах, він [Сильвестр] із зловтіхою подумав: «Симпатична дівчина, тільки й усього»* (В. Лис, 78) – *Під час цих канікул, подумав [Богдан Федорович], ідучи до дверей, неодмінно треба поміняти дзвінок на мелодійний* (Л. Копань, 25). Темпоративи з похідним прийменником **під час** вирізняються відтінком більшої протяжності порівняно зі структурами, компонентом яких є первинний прийменник **на**. Крім того, вони обарвлені відтінком офіційності, книжності, а тому активніше вживаються в офіційно-діловому та науковому стилях.

Прийменниково-іменникові часові конструкції з похідними темпоральними прийменниками, як і з непохідними, у межах категорії одночасності корелюють за означеною / неозначеною тривалістю дії. Неозначена тривалість – це відсутність характерної ознаки (часової локалізації), за якою встановлюють час перебігу дії [3, с. 85]. Як і структура **prep на + Nlok**, конструкція **prep при + Nlok** експлікує кілька диференційних значень. Коли темпоратив **prep при + Nlok** виражає семантику неозначеної часової тривалості в такому конкретному вияві, як «процес чи явище, разом із яким відбувається дія», він корелює із синтаксемою **prep під час + Ngen**: *Знову, як при першій зустрічі, виникло відчуття, – з цією людиною їй [Ксюшю] щось пов'язує ...* (В. Юрченко, 122) – *... Під час зустрічі сивий адмірал зняв свого картуза і подарував його письменнику* (В. Кучер, 22). Неодмінною умовою такої співвіднесеності є вживання у складі конструкції **prep при + Nlok** іменника нечасової семантики, що називає різноманітні дії чи процеси: *Вибач, якщо я сказав щось не так при цій розмові ...* (В. Лис, 145) – *Під час їхньої розмови, коли загорається сірник ..., висвічуються обличчя Миколи і Григорія* (В. Яворівський, 149). З-поміж членів двокомпонентної парадигми корелятивів **prep при + Nlok – prep під час + Ngen** перевага на боці останнього, оскільки конструкції з прийменником **під час** «чіткіше передають часові значення між компонентами в порівнянні із словосполученнями з прийменником **при** і місцевим відмінком» [2, с. 25]. Цей чинник забезпечує вищу активність темпоратива **prep під час + Ngen**.

Прийменниково-іменникові часові конструкції з похідними темпоральними прийменниками, як і з непохідними, у межах категорії одночасності корелюють за означеною / неозначеною тривалістю дії. Під означеністю дії розуміємо її актуалізацію й детермінованість, чітку окресленість у просторово-часовому континуумі [3, с. 86]. Синтаксема **prep за + Nacc** репрезентує різні значення часу: означену часову наступність, означену тривалість дії, тобто час, цілком зайнятий дією: *Зморене тіло за кілька годин сну встигло спочити ...* (М. Івченко, 155). Виділена конструкція точно окреслює протяжність дії в рамках певного темпорального періоду. У такому контексті сполука **prep за + Nacc** корелює зі структурою **prep протягом + Ngen**, оскільки остання виражає семантику часу, повністю охопленого дією з виразною вказівкою на її тривалість: *Не раз протягом дня можна почути, як мати гукає малого ...* (А. Дімаров, 40). Значно рідше темпоратив **prep за + Nacc** співвідноситься із синтаксемами **prep упродовж (впродовж) + Ngen**, **уподовж (вподовж) + Ngen**: *У нас є два тижні. За цей час маємо скласти детальний план* (В. Сичевський, 46) – *Упродовж цього часу відвідувачів побільшало* (А. Курков, 52) – *Хоч на великій травестії відбився, та й не міг не відбитися, поступ суспільно-літературної думки та поглядів самого автора вподовж трьох десятків років праці над нею, «Енеїда» становить собою напроцуд викінчену, струнку цілість, гармонійну єдність змісту та форми* (Інтернет-ресурс).

Беззаперечною домінантою в чотирикомпонентній парадигмі корелятивів **prep за + Nacc – prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – уподовж (вподовж) + Ngen** є синтаксична структура **prep протягом + Ngen**. Синтаксема **prep протягом + Ngen** чітко й однозначно реалізує значення тривалості дії, тому що вторинний прийменник **протягом** наділений часовою моносемантикою. Прийменники **упродовж (впродовж)**, **уподовж (вподовж)**, крім темпорального, можуть позначати ще й локативне значення: *Скрізь вподовж ешелону з розчинених навістіж дверей ... уже були спущені дошки-трапи* (О. Гончар, с. 493). Конструкції **prep за + Nacc** не завжди чітко виражають часові значення: інколи без широкого контексту неможливо встановити, який темпоральний сегмент вони репрезентують – часову наступність чи означену тривалість дії: *За кілька днів уся земля покрилася водою ...* (В. Скуратівський, 260).

Не завжди допустима взаємозаміна прийменників **за**, **протягом** і **упродовж (впродовж)**, що маніфестують семантику означеної тривалості. Так, лексеми *секунда*, *хвилина*, *мить* не можуть сполучатися з прийменниками **протягом**, **упродовж (впродовж)**, оскільки позначають дуже короткий проміжок часу. Йому, зрозуміло, невластива притаманна цим прийменникам семантика тривалості, протяжності. Цілком природним є поєднання іменників *секунда*, *хвилина*, *мить* із первинним прийменником **за**: *Скільки перебунувало почуттів у зболевих серцях за хвилину тиші* (В. Бабляк, 25).

Темпоративи **prep при + Nlok**, **prep за + Ngen**, позначаючи час дії, що має місце за життя, діяльності або присутності особи, і виступаючи в сполученні з іменниками – назвами конкретних історичних осіб, періодів у розвитку держави, перебувають у близькому семантичному співвідношенні. Часові синтаксеми **prep при + Nlok**, **prep за + Ngen**, утворені за участю первинних прийменників, вступають у корелятивні відношення зі структурами **prep у (в) часи + Ngen**, **prep за часів + Ngen**, склад яких представляють вторинні прийменники.

Корелятиви чотирикомпонентної парадигми **prep при + Nlok – prep за + Ngen – prep у (в) часи + Ngen – prep за часів + Ngen**, окреслюючи часовий проміжок, містять указівку на перебіг явища в рамках часового орієнтира, за який слугують назви великих проміжків часу з визначними подіями, датами або коротких відрізків часу зі значущими явищами: *Батарея, мабуть, була насапана ще у вісімнадцятому столітті при Суворову* (О. Сизоненко, 12) – *Отак вийдуть* [Марія Олександрівна та Ілля Петрович] *за місто і прямуватимуть собі цим шляхом, обабіч якого посаджені у два ряди липи ще за Катерини II* ... (О. Іваненко, 62); – ... *Колоритні паризькі волоцюги-клошари так само лежали під куцями Ейфелевої вежі, втішаючись прохолодою від річки, як і в часи Мопассана й навіть раніше* (В. Коротич, 7) – *За часів Богдана Хмеля добряче турнули загарбників* (М. Дашків, 7). Виділені прийменниково-іменникові темпоративи можуть бути взаємозамінними, оскільки позначають близьку семантику й сполучаються із субстантивами нечасового значення тих самих лексико-семантичних груп: «особи взагалі, конкретні історичні особистості» (*цар, князь, імператор, німці, Петро I, Катерина II, Богдан Хмельницький, Петро Могила, Денікін, Сталін*), «соціальні формації» (*феодалізм, капіталізм, соціалізм, комунізм*). Проте поряд зі спільними рисами кожній із моделей притаманні ще й диференційні ознаки, пов'язані зі специфічними відтінками в значенні, а також зі сферою функціонування. Установлено, що структури з первинними прийменниками **prep при + Nlok**, **prep за + Ngen** активніше функціонують у художньому й публіцистичному стилях, а темпоративи з вторинними прийменниками (**prep у (в) часи + Ngen**, **prep за часів + Ngen**) – у науковому. Це пов'язано із закріпленням за вторинними прийменниковими одиницями суто темпоральної семантики, що вможливорює, по-перше, максимально точне значення часу дії, по-друге, уникнення будь-якої двозначності.

Отже, саме первинні та вторинні прийменники спричиняють появу диференційних ознак у семантиці й функційній сфері темпоральних прийменниково-іменникових структур, завдяки чому останні вступають у зовнішні корелятивні зв'язки. Семантику одночасності маніфестують темпоративи дво- та чотирикомпонентних парадигм корелятивів. Специфічні семантичні відтінки, стилістичне маркування і сфера вживання – основні диференційні ознаки аналізованих прийменниково-субстантивних конструкцій з непохідними й похідними часовими прийменниками.

Література:

1. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.
2. Кубська У. В. Синонімічні прийменникові конструкції з часовим значенням / У. В. Кубська // Українська мова і література в школі : наук.-метод. журнал. – 1981. – № 10. – С. 24–25.
3. Romaniuk Switlana. Структура категорії темпоральності в сучасній українській мові : [монографія] / Switlana Romaniuk. – Warszawa, 2012. – 235 с.

Отримано: 21 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 25 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 27 листопада 2017 р.

e-mail: dosiadubravska@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-107-110

Дубравська Д. М. Сучасні підходи до аналізу семантики композитів в англійській мові / Д. М. Дубравська, О. І. Ванівська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 107–110.

УДК 81-13:811.111

Дося Михайлівна Дубравська,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів
Ольга Іванівна Ванівська,

Львівський регіональний інститут державного управління національної академії державного управління
при Президентові України, м. Львів

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СЕМАНТИКИ КОМПОЗИТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто основні характеристики композитів як продуктивного способу словотворення в англійській мові, описано класифікацію композита як феномену, подано результати лінгвістичного дослідження графічного зображення композитів та частотності їх використання в сучасній англійській мові (на матеріалах Британського національного корпусу текстів (BNC)). Виділено основні характеристики копулятивних, аппозиційних, ендосентричних та екзоцентричних композитів.

Ключові слова: композит, композитні моделі; копулятивні, аппозиційні, ендосентричні та екзоцентричні композити, продуктивність, словотворення.

Дося Михайловна Дубравская,
Львовский торгово-экономический университет, г. Львов
Ольга Ивановна Ванивская,

Львовский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, г. Львов

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ СЕМАНТИКИ КОМПОЗИТОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрены основные характеристики композитов как продуктивного способа словообразования в английском языке, описано классификацию композита как феномена, представлено результаты лингвистического исследования графического изображения композитов и частоты их использования в современном английском языке (на материалах Британского национального корпуса текстов (BNC)). Выделены основные характеристики копулятивных, аппозиционных, эндосентрических и экзоцентрических композитов.

Ключевые слова: композит, композитные модели; копулятивные, аппозиционные, эндосентрические и экзоцентрические композиты, продуктивность, словообразование.

Dosia Dubravska,
Lviv Trade and Economic University, Lviv
Olha Vanivska,
Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy
of Public Administration under the President of Ukraine, Lviv

MODERN APPROACHES TO THE ANALYSIS OF SEMANTIC OF ENGLISH COMPOSITS

The purpose of the article was to examine the phenomenon of composite (compound) as the productive mean of word-formation in English. The classification of the phenomenon of composites in English is analysed. The results of the linguistic research of the frequency of English composites are given (based on the British National Corpus (BNC)). The key features of copulative, appositional, endocentric and exocentric compounds are revealed.

The authors focus more on the tendency to the forming of composites that appeared in English language in ancient times. This is an economical way to mark different realia and notions of material and spiritual life of the society at current stage of the development.

During the research it was determined that both the stem of the word and derivate can become the components of composites. Reinterpret words often are the parts of composites and they have great influence on its stylistic meaning. Figurativeness and expressiveness of composites relate to semantic consistence of their models. Undoubtedly, the authors accept that the further analysis of some peculiarities of inner structures of composites is necessary.

Key words: composites, composites models, copulative, appositional, endocentric and exocentric composites, productivity, word-formation.

Актуальність дослідження зумовлена високою продуктивністю композитів як способу словотвору, відкритістю питання щодо визначення семантики слів-композитів.

Поповнення лексики певної мови – закономірний історично обумовлений процес. Тенденція до композитоутворення появилась в англійській мові ще у стародавні часи. Вмотивованість постійного поповнення словника англійської мови пояснюється різними чинниками, зокрема екстралінгвальними: економічним, правовим, політичним, фінансовим та соціальним розвитком англословних держав; домінуванням англійської мови як глобальної, розвитком науки міжкультурною комунікацією внаслідок чого відбувається взаємне збагачення мов словами іншомовного походження, розвитком і збагаченням культур народів, комп'ютеризацією тощо.

Інтралінгвальні: внутрішньомовна потреба в називанні нової речі, нового уявлення і відсутність відповідного поняття в когнітивній базі мови-реципієнта; прагнення виразити позитивну чи негативну конотацію, яка відсутня в еквівалентних

одинацях мови-реципієнта; необхідність у розмежуванні змістовно близьких, але все ж різних понять; тенденція до заміни словосполучень і описових зворотів однослівними найменуваннями; прагнення мовної економії; необхідність спеціалізації понять у тій чи іншій сфері; прагнення до новизни та свіжості, емоційності та експресивності, інколи це данина моді, престижності, підвищенню власного авторитету в очах оточення тощо.

В арсеналі сучасної англійської мови є різноманітні способи поповнення словника: деривація, словоскладання (композиції), конверсія, скорочення, зворотний словотвір, лексично-семантичний спосіб, запозичення тощо. Питома вага кожного з них у словотворчому процесі неоднакова. Не зважаючи на те, що композиції одне з найдавніших джерел поповнення словника англійської мови, вони все ще високопродуктивні, а отже – хороший об'єкт для дослідження.

Слова-композиції – економічний засіб для позначення різноманітних реалій і понять матеріального і духовного життя суспільства на сучасному етапі розвитку. Вони є переконливим свідченням дії в мові закону економії лінгвальної енергії.

Особливості словоскладання з різних перспектив вивчали О.Єсперсен, О. С. Кубрякова, І.М. Аракелян, Е.М. Н. Башкуєва, В. Беспалова, І. Барз, Л. Бауер, Н. Бергстен, В.С. Вашунін, П. Даунінг, М. Докуліл, П. Ізабеле, Дж. Т. Єнсен, Н. В. Квартіч, Д.І.Квеселевич, Р. Лебер, К.А. Левковська, Г. Марчанд, О.Д. Мешков, Л.Ф. Омельченко, М. М. Полюжин, Р.С. Сакієва, М.Д. Степанова, Н.Фаб, Ю. Леві, Р. Ліз, Т. Леонард, В. Мотч, Л. Ортнер, Е. Селкірк, Фінін, Р. Г. Уелман, Б. Уоррен. [2-5; 3-9; 5-13; 6-20; 7;8]

Композиції постають одним з основних засобів економії у мові і мовленні: вони – лаконічні, оскільки поєднують в одному слові ідею, яку, в іншому випадку, треба було б передати цілим словосполученням: наприклад, *He converted his barns into cottages for weekenders*. В іншому випадку речення виглядало б наступним чином: *He converted his barns into cottages for the people who go to a place or live at a place only at weekends*.

Заміщаючи за допомогою мовного знаку складні або розгорнуті когнітивні структури, ми отримуємо можливість оперувати ними у нашій свідомості з більшою легкістю, оскільки підставляємо на їх місце один єдиний символ [3, с. 421].

Знання найбільш частотних і продуктивних словотвірних моделей складних слів надає можливість збагатити словниковий запас мовця, а також слугує для полегшення спілкування. Більшість складних слів – це виразні та яскраві слова. Різносторонні дослідження семантики та способів утворення композицій можуть відкрити нові можливості до опису складних та складнопохідних слів.

Композит привертає увагу вчених останнім часом перш за все тому, що семантичні зв'язки між конститuentами композицій не є експліцитно виражені. Окрім того, однією з причин такої уваги є їх продуктивність та частотність вживання. Комбінування пар англійських слів може бути майже не лімітованим і тому часто мовці утворюють і використовують композиції, які ми чуємо вперше.

Метою нашого дослідження є аналіз семантики складних лексичних одиниць, композицій, у сучасній англійській мові.

Доволі вузьке визначення композицій запропоноване Лаурі Бауер: «Складне слово – лексична одиниця, складається з двох чи більше елементів, кожен з яких може існувати як лексема незалежна від інших в іншому контексті, і яка демонструє деякі фонологічну та/чи граматичну ізоляцію від стандартного синтаксичного вжитку» [4,695].

Композиції – словотвірний процес, комбінація двох чи більше вільних морфем що належать до певної граматичної категорії і характеризуються графічною та семантичною цілісністю. – один з найбільш продуктивних шляхів словотвору.

Морфологічна класифікація композицій в англійській мові: Композиції можуть належати до будь якого класу слів і можуть мати наступну морфологічну структуру:

- **N – N:** *key + pad → keypad: The remote **keypad** eliminates disturbance to the balance caused when operating the function keys.*
- **Adj – N:** *blu + stone → bluestone: **Bluestone** is not mentioned by Wesley but a Methodist Society was formed there at an early date.*
- **V – N:** *work + basket → work basket: A bag of red wool was produced from a **work basket** and the looped baubles glittered on the tree.*
- **N – V:** *breast + feed → breastfeed: For mothers who choose not to **breastfeed**, bottlefeeding provides a safe alternative.*
- **V – V:** *stir + fry → stirfry: Their Spam recipes, built up since 1957, include Spam kebabs, Spamish omelette, Spam pizza, Spam moussaka, Spam **stirfry** and Spam stroganoff.*
- **Adj – V:** *high + light → highlight: Two examples **highlight** the problems.*
- **V – Prepos:** *break + up → breakup: They deal very much with the **breakup** of the family.*
- **Prepos – V:** *in + put → input: The Hotel Manager's room status facility allows room status to be updated by using the telephone keypad as an **input** terminal.*
- **Adj – Adj:** *bitter + sweet → bittersweet: It was a **bittersweet** time but he still held my hand going to school.*
- **Prepos – Prepos:** *in + to → into: An old fishing village, now transformed **into** a splendid modern resort.*

Близько 3% всіх слів у Британському національному корпусі (BNC) – це складові елементи композицій. Дослідження композиційних моделей наявних в BNC дає змогу стверджувати, що найбільшу групу становлять N+N композиції (*dogbox, dogcart, dogface*), вони становлять майже половину фактологічної бази дослідження усіх композицій. Другу групу за кількістю композицій становлять моделі A+N (*deep brain stimulation, great power policy*), рідше трапляються моделі Num +N (*double allegiance, double answer*), Num 0+N (*fifth column, third country*), PlI+N (*converted rice, written code*), G+N (*trying plane, drying-house, stop bath*), V+N (*drop bottle*) тощо.

Композит – це слово, яке можна поділити на складові – незалежні смислові мовні одиниці, кожна з яких може утворювати велику кількість сполучень.

Успадковані морфологічні зв'язки, притаманні будь-якій морфологічній структурі, в тому числі й композиціям, становлять лише частину значення слова. Решта значення – результат співвідношення слова і контексту, в якому воно використовується.

- **bureaucratic ladder (1)¹:** *Some come like Marmeladov to get a job on the appropriate rung of the **bureaucratic ladder**.*
- **business ladder(2):** *COURTAULDS has given a local school a leg up the **business ladder** by helping them 'set up shop' as scientific equipment suppliers.*

- **career ladder** (19): *And at last, and most imprudently, he married an ambitious tyrant who drove him up the **career ladder**, and when things began to get too much he set to work on a toy church with pastor, pulpit, congregation, organ and so forth.*
- **cat ladder** (3): *A **cat ladder** is a ladder used for working on a sloping roof, with a hook at one end and pads to spread the load.*
- **corporate ladder** (7): *At the same time, no power-dressed working woman would be seen dead without her higher heeled shoes – both to stamp on the toes of the men as she stepped up the **corporate ladder** and to balance her wide, padded shoulders.*
- **educational ladder** (3): *But the next exam on the **educational ladder** lays emphasis on what people know, rather than what they can do, and is seen primarily as a passport to university entry.*
- **extension ladder** (2): *A firemen climbed an **extension ladder** and edged along the wall but when he reached the scene the yellow-topped fledgeling flew away.*

• І цифрами позначено частотність вживання композитних моделей у BNC is an impractical arrangement.

- **evolutionary ladder** (12): *Sweeney Agonistes takes its audience back not simply to what was seen as the childhood, even babyhood of ritual and civilization, but further down the **evolutionary ladder** to the most primitive level of that 'amorphous protoplasm' which makes up the human egg.*
- **literary ladder** (1): *He set up the prize to give aspiring writers a chance to step on the first rung of the **literary ladder**.*
- **one-stitch ladder** (1): *This will form a **one-stitch ladder** to each side of the cable making working easier and the stitch will not run because you have secured it to its adjacent needle.*
- **seven-layer decision-making ladder** (1): *A quick glance at the **seven-layer decision-making ladder** of the OSI, makes plain the potential for querulous technical in-fighting over a near-interminable period.*
- **soccer ladder** (2): *At the age of 30, he finds himself consigned to the sidelines without even the consolation of a drop down the **soccer ladder**.*
- **social ladder** (21): *Seen through the disapproving eyes of respectable citizens they were nothing but a disorderly and disorganized rabble, dropouts from the **social ladder**.*
- **property ladder** (4): *It could be, that you want a house, you might currently be in rented accommodation and you want to get on the **property ladder**.*

Семантична та синтаксична класифікація композитів:

Ендоцентричні (татпуруша) або субординативні композити – це такі складні слова, у яких чільний компонент визначає його лексичне значення і загальну категорію композита в цілому, а модифікатор, звужує або уточнює це значення, тобто семантичне значення та граматичні функції композита чітко визначаються його складовими частинами: *chapter-lands* (церковні угіддя) *female cellblock* (жіноче відділення (в'язниці)) дитяча злочинність *juvenile delinquency* тощо. Так, у композиті *Palm Sunday* (вербна неділя) компонент *Palm* (гілочка верби) тематизує та чіткіше окреслює слово *Sunday* (неділя), виділяючи його серед інших неділь визначаючи її особливість.

Ендоцентричні композити мають тенденцію набувати ту частину мови, яку притаманна чільному компоненту, як у прикладі *law case*, де *case* – чільний компонент і *law* – модифікатор, зрозуміло, що це судова справа: *It was an interesting law case for him*. Однак, якщо поміняти місцями ці слова, то внаслідок, вони поміняються ролями: **case law** – утворюється новий композит – прецедентне право: *Free access to New Zealand legal information including case law, legislation, and lawreview articles.*

Копулятивні композити (або двандва) або координативні – складні слова, які утворюються за допомогою складання компонентів у такий спосіб, що їхнє значення накладається одне на одного і вони мають два семантичні ядра, які є рівноцінними. Вони характеризуються наявністю в кожного компонента окремого лексичного значення, що разом формують єдине значення композиту: *neuropsychic* (нервово-психічний), *governor-general* (генерал-губернатор), *currency and credit* (валютно-кредитний). Сюди належать також лексеми на позначення комбінованих кольорів: *yellow-red, blue-grey*.

Аппозиційні композити – (слова-прикладки), які забезпечують процес подвійної номінації, тобто для одного й того ж феномену наводяться дві назви: перший компонент називає ознаку предмета і водночас дає йому нову назву. Об'єкт при цьому характеризується з різних боків: англ., **actor-manager** (*Charles J. Dillon (1819 – 27 June 1881) was an English actor-manager and tragedienne*); *maidservant* (*At this moment the door opened, and a maidservant announced tea.*)

Екзоцентричні композити (так звані **бахуврихи** в традиціях санскриту) – це лексеми в яких відсутній чільний компонент, а їх значення не можна визначити зі значень його конститuentів, до того ж при творенні цього типу складних слів наявне переосмислення вихідної семантики основ, залучених до словоскладання, тобто номінація не зумовлюється відношеннями зовнішньої валентності одиниць – складових елементів. Значення цього типу складних слів визначається сукупністю смислів компонентів, що його утворюють. Екзоцентричні композити, значення яких неможливо прогнозувати із значень складових композита, не завжди є вільними від впливу певних семантичних чи прагматичних характеристик пов'язаних з одним чи обома складовими елементами композита, однак, містить в собі додаткові характеристики, не притаманні кожному з конститuentів:

- **banana republic** – бананова республіка (про малу латиноамериканську країну): *It is time that we make Mr. Vadra realize that India is no more a **banana republic** which was ruled by the first family of Congress.*
- **banana seat** – подовжене велосипедне сидло: *They have the most comfortable **banana seats** on the planet, with whole-seat suspension sissybars to maximize your sitting area.*
- **banana-head** – балда, тупиця: *Lord of Karma is a **bananahead** if he thinks The Eraser isn't electronica.*

Наприклад, англійський композит *banana belt* не є ні типом поясу чи ремня, ні банановим. Це – зимові курорти з м'яким кліматом: *A **banana belt** is any segment of a larger geographic region that enjoys warmer weather conditions than the region as a whole, especially in the wintertime.*

«В екзоцентричних композитах частина мови визначається лексично, не зважаючи на частину мови компонентів (складових)» [1, 117].

Наприклад, *a must-see* (3) – прикметник: *This is one of the **must-see pieces** at the exhibition*, або – іменник: *This sassy and superior suspense thriller is a **must-see***, хоча не містить у своєму складі жодного прикметника чи іменника:

Red-spotted purple – іменник, хоча складається з прикметників *red* та *purple*, а також дієприкметника *spotted*: **Red-spotted purple** is a North American butterfly that is a form of the white admiral, formerly considered a separate species.

Отже, композит функціонує як індивідуальна лексична одиниця, що виражає зв'язки між компонентами, кожній з яких притаманні специфічні характеристики. Виникнення композитів вмотивоване зручністю у використанні, стислістю а також потребою в певних ситуаціях у більш експресивних, яскравих метафоричних конструкціях; На основі аналізу вибірки можна стверджувати, що при утворенні складного слова з двох інших значення всього композита багатше, ніж значення його компонентів, позаяк значення першого компоненту не вичерпує видових властивостей. Другий компонент може бути вжитий не лише в прямому, а і в переносному значенні.

У процесі дослідження було встановлено, що компонентами композитів виступають як основи слів, так і деривати. До складу композита часто входять вже переосмислені одиниці, які значною мірою впливають на його стилістичну значущість. Образність та експресивність композитів прямо пов'язана з семантичним наповненням їх моделей. Безперечно необхідний подальший аналіз більш тонких відмінностей внутрішньої структури композит, семантичних зв'язків між складовими елементами, визначення категорійного статусу складових тощо, що є метою нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Дубравська Д. М. Композити як одне з основних джерел розвитку і збагачення словникового складу англійської мови (на матеріалах британського національного Корпусу текстів (BNC). Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / Д. М. Дубравська // НАН України. Центр наук. дослідж. і викладання іноземних мов. – К. : Логос, 2012. – С. 110–119.
2. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен. – М. : Эдиториал УРСС; Серия: Лингвистическое наследие XX века, 2002. – 408 с.
3. Полюжин М. М. Функциональное словосложение и префиксальные ономазиологические категории в английском языке: Учебное пособие / М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород : «Патент», 1997. – 100 с.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2004. – С. 390–438.
4. Bauer Laurie 2001. Compounding. In Haspelmath Martin, Ekkehard König, Wulf Österreicher & Wolfgang Raible (eds.). Language Typology and Language universals. Vol. 1. Berlin / New York: Mouton de Gruyter. 695-707.)
5. Downing P. 'On the creation and use of English compound noun'. / Downing, Pamela// Language 53.4. – 1977. – p. 810–842.
6. Lieber R., Scalise S. «The Lexical Integrity Hypothesis in a new theoretical universe»/Rochelle Lieber Sergio Scalise// Lingue e linguaggio V.1. 2006. – P. 7-32.
7. Selkirk, E. The Syntax of Words / Elisabeth Selkirk. – Cambridge (MA), MIT Press. – 1982. – 136 p.

Отримано: 1 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: elenadiachuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-111-113

Дячук О. В. Витоки дискурсу соціальної реклами США / О. В. Дячук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 111–113.

УДК: 811.161.2'42

Олена Валентинівна Дячук,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ВИТОКИ ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США

Стаття присвячена дослідженню історичних засад та передумов виникнення дискурсу соціальної реклами США. Соціальна реклама вважається необхідним та невід'ємним елементом сучасного суспільства. У соціальній рекламі розкриваються нагальні проблеми певного суспільства протягом певного відрізка часу. Соціальна реклама належить до найбільш важливих інструментів інформаційної політики і тому є одним із найбільш активних інструментів швидкого реагування і прагматичної дії у вирішенні соціальних проблем країни.

Ключові слова: дискурс соціальної реклами США, екологічна реклама, адресний блок, вербальні та невербальні засоби.

Елена Валентиновна Дячук,

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

ИСТОКИ ДИСКУРСУ СОЦИАЛЬНОЙ РЕКЛАМЫ США

Статья посвящена исследованию исторических принципов и предпосылок возникновения дискурса социальной рекламы США. Социальная реклама считается необходимым и неотъемлемым элементом современного общества. В социальной рекламе раскрываются неотложные проблемы определенного общества в течение определенного отрезка времени. Социальная реклама принадлежит к наиболее важным инструментам информационной политики и является одним из наиболее активных инструментов быстрого реагирования и прагматичного действия в решении социальных проблем страны.

Ключевые слова: дискурс социальной рекламы США, экологическая рекламы, адресный блок, вербальные и невербальные средства.

Olena Diachuk,

National University of Bioresources and nature management of Ukraine, Kyiv

SOURCE OF THE U.S. PUBLIC SERVICE ADVERTISING DISCOURSE

The given article is devoted to research of historical principles and preconditions of the U.S. public service advertising discourse. The social advertisement is considered a necessity and essential element of modern society. The social advertisement shows the urgent problems of certain society open up during the certain period of time. The social advertisement belongs to the most essential instruments of informative politics and that is why is one of the most active instruments of the rapid reacting and pragmatic action in the decision of social problems of country. In scientific literature regarding advertisement communication and marketing distinguish three approaches concerning determination of discourse as product of social advertisement, as follows: informing, pragmatic and social-political. Within the meaning of informing approach a social advertisement is understood as information of certain character. In relation of pragmatic approach the advertisement reports of social orientation determine as the social phenomenon, that influences on the valued orientations, world view, behavior model of target audience. In the context of social-political approach the social advertisement is understood very widely – as social instrumentality that owns certain material resources. Thus, social advertisement – variety of advertisement that contains the ideas of absolute social value, not sent to the achievement of commercial interest, but has for an object to form in society an idea about a social problem and to induce citizens to the publicly useful effects.

Key words: U.S. public service advertising discourse, ecological advertisements, address block, verbal and nonverbal means.

Сполучені Штати Америки були піонерами в розвитку соціальної реклами: ще на початку ХХ ст. там виник такий різновид реклами, який не закликав до купівлі товарів, а привертав увагу до певної проблеми [7]. Це робилося в мережах засобів масової інформації з безкоштовним наданням ефірного часу. Головним призначенням соціальної реклами стала гуманізація громади, формування моральних цінностей американського суспільства [8; 9].

Соціальну рекламу у Сполучених Штатах Америки визначає Федеральна комісія з питань комунікації (Federal Communications Commission), яка наголошує, що соціальна реклама – це «будь-яке безкоштовне повідомлення (включаючи Інтернет), яке пропагує програми, дії або послуги федеральних, державних чи місцевих керівництв (наприклад, вербування, продаж облігацій тощо) або програми, дії, послуги неприбуткових організацій (наприклад, донорство для Червоного Хреста) та інші повідомлення, що слугують інтересам суспільства, крім сигналів точного часу, прогнозу погоди та рекламних повідомлень» [7].

Соціальна реклама в США зазнала справжнього буму у зв'язку зі вступом країни у Другу світову війну. Радіокомпанії та рекламні агентства об'єднали зусилля та можливості, заснувавши Воєнну рекламну раду (War Advertising Council), яка співпрацювала з Міністерством військової інформації [2].

Яскравою демонстрацією ефективності соціальної реклами в США став 1969 рік, коли набула чинності постанова Федеральної Комісії з питань комунікації щодо виділення значного часу в радіо- й телемовленні для просування антитютюнових повідомлень [1]. Це сприяло тому, що рівень курців уперше в історії країни почав знижуватися, тютюнова індустрія скасувала всю тютюнову рекламу, а Конгрес узагалі заборонив таку рекламу після 1971 року.

Сьогодні Рекламна рада є об'єднанням комерційних, некомерційних і державних установ, опікується плануванням, створенням і розміщенням соціальної реклами, координує роботу агенцій та рекламодавців, забезпечує фінансову підтримку проектів [2]. До речі, аналогічний орган функціонує у Великобританії – це «Центральний офіс інформації та комунікації», завдяки якому саме держава залишається одним з найбільших рекламодавців країни.

За обсягом поширення соціальна реклама США поділяється на загальнодержавну, міжрегіональну, регіональну та місцеву [3, с. 12].

Уряд США приділяє велику увагу соціальній рекламі [8; 9], який використовує її як основний інструмент комунікації та дієвий засіб впливу, що допомагає вирішити соціально значущі проблеми американського суспільства: від екологічних питань до питань боротьби з наркоманією та алкоголізмом [3, с. 12]. Тематика соціальної реклами, запропонована урядом, громадськими й іншими організаціями, розглядається та затверджується в Рекламній раді країни (Advertising Council). Ця недержавна організація, створена ще у 1941 році, і зараз планує, розробляє та розподіляє суспільні рекламні програми в загальнонаціональному масштабі, вона є основним замовником соціальної реклами у ЗМІ країни. Саме Рекламна рада вперше привернула увагу широкого кола громадськості країни до проблем освіти американців, насильства над дітьми в родині і безпеки СНІДу.

(1) *You feel as if you've known him forever, but that doesn't mean you know everything. To learn more about free HIV testing or to find an HIV-testing location near you. Call 1-800-CDC-INFO (232-4636) or visit hivtest.org/takecharge* [6].

Щорічно на соціальну рекламу Сполучені Штати Америки витрачають близько 800 млн. доларів. Більшість коштів, які надходять до Рекламної ради, виділяє уряд США, що підкреслює його розуміння важливості використання такої реклами у вирішенні нагальних соціальних проблем і загальній гуманізації американського суспільства.

У науковій літературі з питань рекламної комунікації та маркетингу виокремлюють три підходи до визначення дискурсу як продукту соціальної реклами, а саме: *інформативний, прагматичний і соціально-політичний*.

У світлі *інформативного підходу* соціальну рекламу розуміють як інформацію певного характеру, кодові системи якої сприяють вирішенню і профілактиці соціальних проблем.

У ракурсі *прагматичного підходу* рекламні повідомлення соціальної спрямованості визначають як соціальне явище, що впливає на ціннісні орієнтації, світогляд, поведінкову модель цільової аудиторії.

У контексті *соціально-політичного підходу* соціальну рекламу розуміють дуже широко – як соціальну інституцію, що володіє певними матеріальними ресурсами, охоплює рекламодавців, творців і поширювачів реклами, споживачів, громадські організації, спільна діяльність яких спрямована на профілактику й вирішення соціальних проблем [1].

Саме з ідеологічних позицій цих трьох підходів дефініція соціальної реклами набуває варіативності та різного трактування.

О. О. Савельєва у книзі «Вступ до соціальної реклами» наводить декілька трактувань соціальної реклами, одне з них таке: соціальну рекламу слід розуміти як «соціальне в рекламі» [3, с. 90]. Усе наше життя – соціальне, тому в будь-якій рекламі є два складники: товар (продукт) і суспільство. Усяке рекламне повідомлення насправді вказує на місце товару чи послуги в житті цільової аудиторії та впливає на стан покупця в самій структурі суспільства – може дати йому додаткове задоволення або занурити у стан стурбованої самотності як людини, що втратила орієнтири [3, с. 11–18].

Л. М. Дмитрієва визначає соціальну рекламу як різновид громадської комунікації з використанням інструментів і методів реклами, що популяризують у суспільстві «товар» масового попиту – соціальну політику [1].

На думку О.О. Феофанова [5], реклама сама по собі виконує соціальну місію, будучи ефективною комунікативною технологією. Цей факт уможливорює розгляд соціальної реклами як спеціалізованого виду комунікативної діяльності, що «працює» з цивільною масовою аудиторією, надаючи їй пропозиції, які стосуються інтересів кожного громадянина, наприклад, стану його фізичного здоров'я та добробуту.

Підкреслюючи впливову значущість соціальної реклами, В.В. Ученова висловлює думку [4, с. 50–55], що соціальна реклама належить до найбільш важливих інструментів інформаційної політики і тому є одним із найбільш активних інструментів швидкого реагування і прагматичної дії у вирішенні соціальних проблем країни.

Отже, соціальна реклама – різновид реклами, що містить ідеї безумовної соціальної цінності, не спрямована на досягнення комерційного інтересу, а має на меті сформувати в суспільстві уявлення про соціальну проблему і спонукати громадян до суспільно корисних дій.

Така характеристика може бути повністю перенесена на визначення дискурсу соціальної реклами, який, крім того, набуває ще суто лінгвістичних ознак за жанром дискурсу некомерційної реклами, тематикою соціального спрямування, особливої структурної організації, лаконічними вербальними та невербальними (фото, малюнок, колір тощо) засобами репрезентації, що в багатьох випадках викликають шок від побаченого та страх за своє фізичне й соціальне життя.

(2) *Neglected children are made to feel invisible* [10].

Загальною тенденцією розвитку соціальної реклами в США є збільшення так званої екологічної соціальної реклами (*environmental public service announcement*), адресатом якої також виступають усі громадяни американського суспільства. Зазначена реклама пропагує ідеї необхідності охорони, захисту та збереження навколишнього середовища – тварин, рослин, повітря тощо.

(3) *If you don't pick it up they will* [10].

До структури дискурсу соціальної реклами часто додається адресний блок – це зазначення адреси чи телефону громадської організації, яка закликає людину звернутися до неї для вирішення певної соціальної чи особистої проблеми або для отримання консультації, пов'язаної з урегулюванням тих чи інших аспектів її життєдіяльності.

Дієвість та ефективність такої частини дискурсу підтверджується фактами частого звертання американських громадян до подібних організацій. Так, наприклад, завдяки соціальній рекламі та загальнодержавній кампанії проти дитячого алкоголізму, проведеної у США на початку 90-х років XX століття, громадяни країни здійснили більше ніж 76 тис. телефонних дзвінків для отримання інформації про місцеві центри лікування відповідного захворювання. 62% громадян, які зателефонували, вжили подальших заходів. Більше ніж 30 тис. осіб звернулися до місцевих лікувальних центрів країни. Широко

розповсюджений в американській соціальній рекламі слоган «тверезості за кермом» став не тільки нормою життя американців, але й новою соціальною цінністю. Число смертей в автомобільних аваріях, спричинених алкогольним сп'янінням, скоротилося в країні на 20% за останні десять років [3; 5].

Дискурс соціальної реклами США часто ігнорує поняття естетики та емоційної стриманості, демонструючи факти і образи, що не викликають поваги й позитивних емоцій. Дискурс зображує обличчя людей, постраждалих в аваріях, оскільки вважається, що таке наочне підтвердження небезпечності та недбалості за кермом не може не надати належного комунікативного ефекту.

Таким чином, дискурс соціальної реклами – це своєрідна шокова терапія суспільства. Американські рекламисти керуються тим, що соціальна реклама спрямована на той сегмент аудиторії, який вже має свою думку [1; 4], тому треба «натиснути» на людські комплекси та фобії, торкатися різноманітних гострих тем і проблем суспільства та його громадян: смерті, вбивства, самогубства, насилля, каліцтва, людських трагедій тощо. Шокова соціальна реклама може викликати найсильніші негативні емоції людини: страх, потрясіння, відразу, відчай, ненависть, роздратування, ворожість, агресію, осуд, страждання, співчуття, жаль тощо. Дієвим прийомом шокової реклами є залякування, оскільки саме страх впливає не тільки на свідомість, але й на підсвідомість людини.

Мотиви страху та залякування широко використовуються й у шоківій соціальній рекламі США [5]. Найважливішими характеристиками такої реклами є концентрація на соціальній проблемі, демонстрація санкцій, посилення на досвід жертви, апелювання до мотивів смерті та хвороб, які неможливо вилікувати, метафоричне представлення джерела небезпеки, натуралізм, високе емоційне напруження, що може виникати внаслідок гіперболізації, натуралістичного представлення соціальних вад і пороків, негативних дій або девіантної поведінки громадян країни [10].

Наприклад, на одному з плакатів реклами на захист тварин зображено дві мавпи, що поїдають ложками мозок живої людини прямо з відкритої черепної коробки (гротескне переосмислення традиційного східного блюда – мозку живої мавпи). Підпис під ілюстрацією говорить: «*Do not treat others the way you do not want to be treated*» (Не чини з іншими так, як не хочеш, щоб вчинили з тобою). На іншому плакаті зображено унітаз з брудною водою і слоган: «*This toilet consumes more drinking water than someone from Burkina Fasso gets to drink in a whole month*» (У цьому туалеті більше води, ніж хтось вип'є в Буркіна Фасо за цілий місяць) (переклад наш). Таку форму звернення адресант обрав, щоб закликати до дбайливого використання ресурсу країни [10].

Водночас шокова соціальна реклама підлягає неабиякій критиці в США. Її супротивники наголошують на тому, що ця реклама є власне антирекламою, оскільки головною метою соціальної реклами, на їхню думку, повинно бути пропагування та впровадження таких ціннісних орієнтацій, настанов, світоглядних позицій, норм і моделей поведінки, які б вказували, що саме повинні робити або не робити американці і чого їм необхідно прагнути [7]. Соціальна реклама, з їхнього погляду, повинна не шокувати, а приваблювати, формуючи тим самим позитивне бачення світу та позитивну мотивацію, викликати не негативні емоції, які руйнують людину та суспільство в цілому, а пропонувати способи вирішення проблем, не зображати деструктивні явища, як це робиться нині в соціальній рекламі США, а висувати прості та зрозумілі пропозиції американцям, що будуть мотивувати їх до дій, спрямованих на поліпшення суспільства в цілому та різноманітних аспектів їхнього життя та діяльності зокрема [2; 9].

Зважаючи на вищевизначену загальну характеристику соціальної реклами та формальні і змістовні ознаки дискурсу соціальної реклами США, ми визначаємо останній як один із різновидів впливової суспільно-інституційної комунікації, що містить ідеї соціальної цінності, характеризується соціальними правилами й конвенціями, має на меті своєю формою, змістом і засобами вербальної і невербальної організації сформувати в американській лінгвоспільноті чітке уявлення про соціальну проблему і спонукати її до відповідних суспільно корисних дій.

Література:

1. Дмитриева Л. М. Социальная реклама / Лариса Михайловна Дмитриева. – М. : Прогресс, 2009. – 234 с.
2. Мандель Б. Р. Социальная реклама : учеб. пособие / Борис Рувимович Мандель. – М. : Литера, 2010. – 309 с.
3. Савельева О. О. Введение в социальную рекламу / Ольга Олеговна Савельева. – М. : РИП – холдинг, 2007. – 432 с.
4. Учёнова В. В. Социальная реклама / В. В. Учёнова, Н. В. Старых. – М. : Индекс Медиа, 2006. – С. 50–70.
5. Феофанов О. А. Реклама. Новые технологии в России / Олег Александрович Феофанов. – Питер : Астрель, 2000. – 350 с.
6. Ad Council [Electronic Resource]. – Access Mode : <https://http://www.adcouncil.org/>.
7. Adams J. T. The Epic of America / James Truslow Adams. – [2-nd ed.]. – New York : Greenwood Press, 1980. – 446 p.
8. Diachuk O. V. The historical background of public service advertising / O. V. Diachuk // Молодежь и наука: реальность и будущее: Материалы VI Международной научно-практической конференции / Редкол.: Т.Н. Рябченко, Е.И. Бурьянова: в 2 томах. Том I: Физико-математические науки, Химические науки, Биологические науки, Технические науки, Сельскохозяйственные науки, Исторические науки, Философские науки, Филологические науки, Педагогические науки, Психологические науки, Социологические науки, Политические науки, Культурология. – Невинномысск: НИЭУП, 2013. – С. 200–203.
9. Stone O. The untold history of the United States / O. Stone, P. Kuznick. – New York : Gallery Books, 2013. – 784 p.
10. USA.gov : US Government's official web portal [Electronic Resource]. – Access Mode : <https://search.usa.gov/search?affiliate=usa.gov&query=public+service+announcement>.

Отримано: 22 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: liolka1167@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-114-118

Євсєєва Г. П. Новітні іншомовні запозичення в українських ЗМІ: матеріали до словника іншомовних слів / Г. П. Євсєєва, Л. Г. Богуславська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 114–118.

УДК: 811.161'373.613

**Галина Петрівна Євсєєва,
Лариса Георгіївна Богуславська,**

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро

НОВІТНІ ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ: МАТЕРІАЛИ ДО СЛОВНИКА ІНШОМОВНИХ СЛІВ

У статті розглядаються питання новітніх запозичень в українських ЗМІ, серед яких особливе місце належить назвам засобів зовнішньої реклами. Послідовне розкриття лексичного значення цілого ряду нових понять, що виникли в результаті активного розвитку рекламної діяльності, доповнюється аналізом українських відповідників, що побутують як в літературному, так і в розмовному слововживанні. Для зручності поряд з коротким лексикографічним описом базових понять, якими оперує сучасна інтер'єрна реклама, розміщуються рисунки, що ілюструють особливості форм рекламних засобів. Зокрема проаналізовано ряд англіцизмів, що на сьогодні залишаються поза лексикографічною фіксацією, а саме: постер, пілар, білборд, штендер, лайтбокс, конвексборд, призматрон, беклайт, брендмауер, касетон, холдер, фреймлайт. Також у статті наводяться необхідні зауваги до особливостей правописних принципів передачі на письмі англійських запозичень.

Ключові слова: новітні запозичення, лексичне значення іншомовних слів, назви засобів зовнішньої реклами, правописні принципи передачі на письмі англійських запозичень.

**Галина Петровна Евсеева,
Лариса Георгиевна Богуславская,**

ДВНЗ «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», г. Днепр

НОВЕЙШИЕ ИНОСТРАННЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В УКРАИНСКИХ СМИ: МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ СЛОВАРЯ ИНОСТРАННЫХ СЛОВ

В статье рассматриваются вопросы новейших заимствований в украинских СМИ, среди которых особенное место принадлежит названиям средств внешней рекламы. Последовательное раскрытие лексического значения целого ряда новых понятий, возникший в результате активного развития рекламной деятельности, дополняется анализом украинских соответствий, которые бытуют как в литературном, так и в разговорном словоупотреблении. Для удобства рядом с коротким лексикографическим описанием базовых понятий, которыми оперирует современная интерьерная реклама, размещаются рисунки, иллюстрирующие особенности формы рекламных средств. В частности проанализирован ряд заимствований, остающихся на сегодняшний день вне лексикографической фиксации, а именно: постер, пиляр, билборд, штендер, лайтбокс, конвексборд, призматрон, беклайт, брендмауэр, касетон, холдер, фреймлайт. Также в статье приводятся необходимые разъяснения относительно принципов правописания иностранных заимствований.

Ключевые слова: новейшие заимствование, лексическое значение иноязычных слов, названия средств внешней рекламы, принципы правописания английских заимствований.

**Halyna Yevsieieva,
Larysa Bohuslavska,**

State Pedagogical University «Pridneprovskaya state Academy of Civil Engineering and Architecture», Dnipro

THE LATEST FOREIGN BORROWINGS IN THE UKRAINIAN MEDIA: MATERIALS FOR THE DICTIONARY OF FOREIGN WORDS

The issues of the latest borrowings in the Ukrainian Media are considered in the article, where the special place belongs to the names of means of external advertising. The logical investigation of lexical meaning of certain range of new concepts, arising up as a result of active development of advertising activity is embellished with analysis of Ukrainian eorformity that exist both in a literary and coloquial usage. Next to short lexicographie description of base concepts which are operated with modern interior advertising, the illustrations are placed, illustrating the features of form of advertising means the range of borrowings is analysed remaining today out of the lexicographic fixing, such as poster, pilar, billboard, stander, light box, convex board, prismavision, backlight, firewall, kaseton, holder, framelight.

Key words: the latest borrowings, the lexical meaning of foreign words, the names of fmeans of external advertising, principles of jr-fography of foreign borrowings.

Активне поповнення лексичної системи сучасної української мови, а також її окремих підсистем іншомовними запозиченнями пов'язане, насамперед, з глобалізацією, інтеграцією, інтернаціоналізацією науки, посиленням впливу європейської культури, розширенням і поглибленням міжнародних зв'язків, міждержавної та міжмовної взаємодії. З огляду на те, що 2016 рік в Україні був проголошений роком англійської мови, вищезазначені процеси помітно активізувалися. Характерною ознакою для української мови новітнього часу є зміна шляхів запозичення та особливостей адаптації іншомовних слів. Однією з причин цього є розширення «віртуального спілкування» через Інтернет та ЗМІ.

За останнє десятиліття з'явилася низка праць українських лінгвістів, роботи яких присвячені вивченню стану української мови новітнього часу та змін, що відбуваються в цей період, зокрема слід відзначити роботи А. Грубінко, В. Литвин, Ю. Жлуктенко, І. Фаріон. Сучасна україністика звертається до проблем функціонування й адаптації іншомовних запозичень

у сфері економіки, політики, ЗМІ, а також окреслює шляхи аналізу словотвірного потенціалу для засвоєння слів, що приходять з іномовного середовища (Л. Архипенко, А. Іваницька, А. Олійник, С. Рижикова, Г. Сергєєва).

Лінгвістичне явище, що розглядається, зумовлене рядом історичних, культурних, економічних, соціально-політичних факторів, у результаті яких склалися передумови запозичень. У різні історичні епохи процес поповнення лексичної системи української мови проходив з різним рівнем інтенсивності. Зв'язок мовних змін зі змінами в сучасному суспільстві найбільш виразно виявляється у збільшенні потоку іномовних запозичень, особлива роль у досліджуваних процесах належить рекламній діяльності та пришвидшеному розвитку різноманітних форм інтер'єрної реклами.

Серед лексикографічних праць, які розкривають зміст іномовних запозичень, до найповніших належать «Сучасний словник іномовних слів» [3], який містить двадцять тисяч слів і словосполучень, «Словник іномовних слів» за редакцією С. Я. Єрмоленко, що нараховує близько 35 тисяч слів [1], та «Новий словник іномовних слів» за редакцією Л. І. Шевченко [2], де наведено близько 40 тисяч іномовних слів і словосполучень. Проте останнє десятиліття засвідчило стрімке зростання різновидів інтер'єрної реклами, яка, змінюючи зовнішній вигляд міст та населених пунктів, принесла і цілком нові поняття, що вимагали словесного визначення. Тож спробуємо розібратися в тих запозичених найменуваннях, що відповідають формам та модифікаціям рекламних засобів, з якими сьогодні доводиться мати справу.

Постер (англ. Poster – «афіша, оголошення, плакат») – художньо оформлений плакат, який використовується для рекламних або декоративних цілей (частіше із зображенням актора, музиканта, спортсмена) [4].

Рис. 1. Постер

Рис. 2. Пілар

Пілар (порт. *Pilar*) – вид зовнішньої реклами який має тристоронню рекламну поверхню. Пілари використовують у багатолюдних місцях піших прогулянок, де можливо забезпечити доступ до реклами з усіх боків. Ця зовнішня реклама, маючи три сторони, є досить ефективною щодо впливу на цільову аудиторію і виглядає більш органічно в інтер'єрі міста. Пілари, або рекламні тумби, можна побачити у скверах, парках відпочинку та інших пішохідних місцях.

Білборд (англ. *billboard*) – вид зовнішньої реклами у формі щита, що встановлюється зазвичай уздовж вулиць, трас; дошка оголошень. Білборди виготовляють у вигляді закріплених на опорі рам, оббитих листами оцинкованої сталі або фанери, які покривають атмосферостійкими речовинами. З'явився цей термін у США, коли ряд компаній почали вивішувати свої рекламні плакати «білли» (звідси і назва «білборд») на дерев'яних конструкціях. Історія білбордів почалася в 1796 році з винайденням літографії, яка дала можливість створювати плакати. Білборд у сучасному виконанні встановив у 1835 році американець Джаред Бел. То була реклама цирку [5], [6].

Рис. 3. Білборд

Штендер (від нім. *Ständer* = стійка, штатив) – мобільна (переносна) конструкція зовнішньої реклами, яка встановлюється на вулиці в безпосередній близькості від компанії-рекламодавця.

Інші назви: *стрітлайн*, *мимоход*, «*курінь*», «*розкладачка*», *спотикач*, *спотикашка* [7].

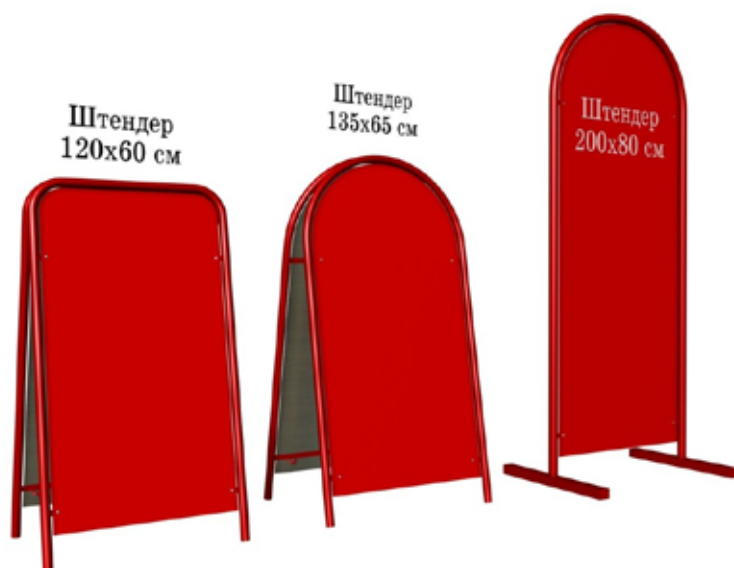

Рис. 4. Штендер

Лайтбокс (світловий бокс, англ. Lightbox) – джерело світла з великою поверхнею. Лайтбокси спеціально конструюються так, щоб світло випромінювалося максимально рівномірно. У фото- та відеозйомці лайтбокси найчастіше використовуються під час зйомки предметів. Також їх використовують фотографи в плівковій фотографії для перегляду слайдів.

Рис. 5. Лайтбокс

Рис. 6. Конвексборд

Непрофесіонали часто плутають лайтбокс з лайткубом або софтбоксами, хоча це різні пристрої. За межами фотовідеос-тудій лайтбокси використовуються в медицині для перегляду МРТ і рентгенівських знімків, а також у вигляді рекламоносіїв. На веб-сайтах «лайтбокс» – це технологія відображення зображень із затемненням решти сторінки. Також лайтбоксами на-зивають світлові панелі [8].

Конвексборд – це рекламна конструкція відкритого типу. Розмір рекламного зображення 1800x1200 мм. Основне розта-шування здійснюється уздовж центральних вулиць, проспектів, у найбільш жвавих місцях. Часто конвексборди монтуються на щогли дорожнього освітлення [9].

Призматрон – рекламоносій, візуальна поверхня якого може змінюватися завдяки тому, що складається з тригранних призм, що обертаються. Через заданий проміжок часу призми повертаються навколо своєї осі, послідовно демонструючи кожен з трьох поверхней. Таким чином, одночасно на них можна розмістити три різні сюжети. Подібні рекламоносії найчас-тіше встановлюються на білбордах, рідше на конструкціях типу суперсайт і пілар, також іноді встановлюються на фасадах будинків, замінюючи брендмауери в найбільш людних місцях [10].

Рис. 7. Призматрон

Беклайт – це рекламний носій, що дуже нагадує білборд. Від білборда він відрізняється розміром 3 x 4 м, а також наявністю внутрішньої підсвітки, подібної до підсвітки сітілайтів. Завдяки цьому беклайти яскравіші і більш помітні, ніж білборди. Рекламу для беклайта друкується на спеціальній плівці, що пропускає світло [11].

Рис. 8. Беклайт

Брандмауер – рекламне оголошення у вигляді натягнутого полотна або щита, як правило, великих розмірів, розташоване на глухих стінах будинків. Брандмауер як формат зовнішньої реклами з'явився не так давно, але його популярність стрімко зростає. Зобов'язаний своєю появою цей формат насамперед розвиткові технологій друку, які тільки останнім часом дозволили друкувати високоякісні полотна будь-яких розмірів, а також особливостям проектування багатоповерхових будинків, де передбачено глухі стіни, на поверхні яких немає ні вікон, ні балконів, ні сходів. Варто зазначити, що такий збіг обставин став виграним не лише для основних суб'єктів рекламного ринку, але й для міської влади. По-перше, брандмауер закриває стінну поверхню будинків, що, як правило, потребує ремонту, а по-друге, розміщення рекламоносіїв суттєво поповнює бюджет. Особливою популярністю користуються брандмауери великих розмірів (від 50 кв. метрів), які використовуються великими компаніями для іміджевої реклами. Брандмауери можуть бути або натягнутим панно, яке виготовляється з вінілового полотна (пінофлекс), або рекламним щитом. Вініл, як правило, використовується для великої площі брандмауера. Варто відзначити, що і термін служби такого полотна може досягати 5-7 років [12].

Рис. 9. Брандмауер

Рис. 10. Касетон

Касетон – прямокутний, підсвічений, двосторонній, об'ємний пластиковий рекламоносій формату 0,7x1,0 м [13], розміщуваний на вуличних стовпах та опорах вуличного освітлення. Без цього різновиду інтер'єрної реклами зараз неможливо уявити жоден населений пункт.

Холдер – це двостороння рекламна площа формату 0,73x2,0 м, яка кріпиться на опорі вуличного освітлення [13].

Фреймлайт – це дуже тонка (зазвичай товщина складає 35 мм) світлова система, у якій передбачена швидка заміна рекламного постера. Виготовляється фреймлайт із спеціального алюмінієвого профілю, особливих тонких ламп денного світла, малогабаритної світлоарматури для розміщення всередині профілю, товстого пластику із властивістю розсіювання бокового підсвічування і тонкого захисного пластику [14].

Рис. 11. Холдер

Рис. 12. Фреймлайт

Знаходячи активне використання в рекламних технологіях, вищезазначені запозичення стрімко адаптуються до української лексичної системи. Зокрема, слово *постер* дало поштовх для творення цілої низки новотворів, у дериваційній структурі яких іншомовне слово поєдналося з суфіксальними та префіксальними словотвірними засобами: *постер* – *постити* – *запостити* – *перепостити*. Варто наголосити на певних розбіжностях, які можна зустріти в способах писемної фіксації розглядуваних запозичень, так, наприклад, поняття *сітілайт* часто передають через окреме написання складових *сіті* *лайт* або пишуть через дефіс *сіті-лайт*. Недотримання правил подвоєння приголосних у загальних назвах зустрічається і в таких словах, як *пілар* та *білборд*, які досить часто пишуть як *піллар*, *білборд*.

Запозичання іншомовних слів є складним і водночас дуже динамічним процесом. Сьогодні введення в мовний простір нових понять і назв є невід'ємною частиною суспільного життя, а це значить, що входження новітніх іншомовних запозичень до лексико-семантичної системи української мови триватиме і надалі, потребуючи лексикографічної фіксації відповідно до мовних законів.

Література:

1. Бирик С. П. Словник іншомовних слів [Текст] : тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35 000 слів і словосполучень / С.П. Бирик, Г.М. Сютя ; за ред. С.Я. Єрмоленко. – Х. : Прапор, 2012. – 623 с.
2. Новый словарь иншомовних слів [Текст] : близько 40 000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко [и др.] ; ред. Л.І. Шевченко. – К. : Арії, 2008. – 672 с.
3. Сучасний словник іншомовних слів [Текст] : Близько 20 тисяч слів і словосполучень / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк ; відп. ред. Г. П. Півторак. – К. : Довіра, 2006. – 790 с. – (Серія «Словники України»)
4. Постер (назву взято з екрану) // Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80>
5. Білборд (назву взято з екрану) // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B4>
6. Білборд (назву взято з екрану) // Режим доступу: <http://report.if.ua/gazeta/socium/Bilbord-pyshemo-pravylno/>
7. Штендер (назву взято з екрану) // Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80>
8. Лайтбокс (назву взято з екрану) // Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D1%81>
9. Конвексборд (назву взято з екрану) // Режим доступу: <http://masterskaya.kiev.ua/str.html>
10. Призматрон (назву взято з екрану) // Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD>
11. Беклайт (назву взято з екрану) // Режим доступу: <http://www.maxmedia.com.ua/narugnaya-reklama/beklayt.html>
12. Брандмауер (назву взято з екрану) // Режим доступу: <http://propel.ru/slovar/brandmauer.php> <http://propel.ru>
13. Касетон, холдер (назву взято з екрану) // Режим доступу: <http://ura.com.ua/bigbordy-lajtboksy-sitilajty/>
14. Фреймлайт (назву взято з екрану) // Режим доступу: <http://mt-pbs.te.ua/production-citylights-frameslights>

Отримано: 12 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: anna.zhukovska@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-119-123

Жуковська А. В. Такесичні модулі англomовного художнього дискурсу / А. В. Жуковська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 119–123.

УДК: 811.111'221.7'42 (045)

Анна Володимирівна Жуковська,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ТАКЕСИЧНІ МОДУЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню тактильної поведінки персонажа у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу із позиції модулярного підходу. Робиться спроба виокремити та охарактеризувати основні типи такесичних модулів за рядом релевантних ознак – номінативної, локативної, функціональної та модусної.

Ключові слова: тактильна поведінка персонажа, дотик, такесичний модуль.

Анна Владимировна Жуковская,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ТАКЕСИЧЕСКИЕ МОДУЛИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА

Статья посвящена изучению тактильного поведения персонажа в номинативном пространстве англоязычного художественного дискурса с позиции модулярного подхода. Предпринимается попытка выделить и охарактеризовать основные типы такесических модулей по номинативному, локативному, функциональному и модусному признакам.

Ключевые слова: тактильное поведение персонажа, прикосновение, такесический модуль.

Anna Zhukovska,
Kyiv National Linguistic Universit, Kyiv

TACESIC MODULES IN THE ENGLISH LANGUAGE FICTIONAL DISCOURSE

The article deals with the study of character's touch behavior in the contemporary English language fictional discourse from the modular perspective. It introduces the notion of the «tacesic module» as a structural unit employed in the modular analysis of the character's touch behavior. It also focuses on the main properties of tacesic modules, i.e. their nominative, local and functional features. Such relevant properties being considered, the article presents the classification of tacesic modules including their basic types. According to the nominative criterion, tacesic modules are classified into mononominative (containing one denomination of touch) and multinominative (containing more than one denominations of touch) types. The initial, medial and final types of tacesic modules are distinguished on the basis of the criterion of their location in relation to verbal modules. The functional types of tacesic modules include complementary, oppositive and substitutional ones, which are complementing, opposing to, and substituting for verbal modules correspondently. The active, passive and reciprocal types of tacesic modules are distinguished according to the existing modes of touch realization. The active tacesic module being of subjective, dynamic and controlling nature is opposed to the passive tacesic module with its objective, inactive and non-controlling nature. The reciprocal tacesic module reflects the interactive character of touch.

Key words: character's touch behavior, touch, tacesic module.

Дослідження тактильної поведінки мовця у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу закономірно викликало необхідність визначення структурної одиниці її виміру. Звернувшись до модулярного підходу, що останнім часом використовується у рамках лінгвістичних розвідок, зокрема спрямованих на вивчення діалогічного дискурсу [9, 10, 11, 12], нами було виокремлено структурну одиницю вивчення тактильної поведінки комуніканта – *такесичний модуль*, який розуміємо як таку частину англomовного художнього дискурсу, що містить одну чи декілька номінацій на позначення дотику персонажа. Поняття «модуль» використовується в лінгвістиці для позначення тих простих систем або частин, із яких складається вся інфраструктура людського мозку, знань, мови тощо, та яким властивий ряд сутнісних ознак, що включають в себе відносну автономність, спеціалізацію, локалізацію, універсальність та генетичну зумовленість [8, с. 164]. Модульна концепція дозволяє формалізувати комунікативний акт у вигляді взаємодії двох модулів – вербального та невербального [11, с. 125], що у свою чергу уможливує визначення ключових характеристик невербального модуля, специфіку його функціонування у номінативному просторі англomовного дискурсу, особливості його внутрішньої структури та характер взаємодії із іншими невербальними модулями. **Мета** цієї статті полягає у спробі класифікувати такесичні модулі за рядом релевантних ознак. Відповідно, **об'єктом** дослідження є такесичні модулі англomовного художнього дискурсу, а **предметом** їх номінативні, локативні, функціональні та модусні ознаки. **Матеріалом** для дослідження слугують дискурсивні фрагменти, відібрані із низки художніх творів англomовних авторів кінця XX – початку XXI століть.

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчив, що у сучасному англomовному художньому дискурсі такесичні модулі функціонують як моноструктури, наприклад: «*Oh Mum...*» *Impulsively I give her a hug. «It's a...a really lovely dress...»* [24, с. 70]; а також, вони часто входять до складу багатокомпонентних невербальних модулів, як це видно із наступного прикладу: «*Rebecca,*» *says Robyn, taking both my hands and gazing intently into my eyes. «We meet at last. I'm so delighted to meet you. So delighted!»* [24, с. 94]. Зазначимо, що вивчаючи структурні, номінативні, функціональні та модусні властивості такесичного модуля на тлі сучасного англomовного художнього дискурсу, ми братимемо до уваги його фрагменти, що містять як моно-референтні такесичні модулі, так і полікомпонентні модульні структури, до складу яких з поміж інших входить і такесичний компонент.

Дослідження номінативного наповнення такесичних модулів уможливило виокремлення з поміж них *однономінативних*, тобто таких, що містять тільки одну номінацію на позначення тактильної діяльності персонажа (*Dad elbows me. «Would you stop looking around you, and keep your eye on the stage? He's about to kill her»* [16, с. 287]) та *багатонімінативних* такесичних модулів, в межах яких присутні дві чи більше номінації на позначення дотику (*He took her face in his hands and kissed her for a long time* [17, с. 234]). Зазначимо, що до складу останніх може входити декілька номінативних засобів на позначення:

1) послідовних тактильних дій персонажа: *«Can you pinch me please so I can make sure I'm not dreaming?» Amy gave her a nip and then hugged her arm* [25, с. 4]; 2) одночасних тактильних дій персонажа: *«Mike,» Dad said. «Hello there.» He did that hilarious mangreeting, shaking his hand and half hugging him* [20, с. 345]; 3) тактильних дій персонажа спрямованих на одного й того ж адресата: *Miles took my hand and kissed it. «Thank you so much,» he said* [20, с. 359]; 4) тактильних дій персонажа спрямованих на різних адресатів: *«Hello» I hugged Dad, shook hands with Gibbo and kissed Chin* [20, с. 16].

У свою чергу, вивчення локативних характеристик такесичного модуля у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу призвело до висновку, що він, формуючи конфігурації із вербальними модулями, може займати в комунікативному акті будь-яку позицію – початкову: *He reached across the table and took hold of her hand. «I'll say it again, Maggie, but this is the last time. <...> You have my word of honor»* [27, с. 116]; серединну: *«The point is, we want you to be involved as much as possible.» She pats Elinor's hand. «In fact, if you'd like to come and stay for a while, so we could really get to know each other...»* [24, с. 76]; або кінцеву: *«Ah, love.» Dad takes my hand and squeezes it again, long and hard* [16, с. 51]. Таким чином, за локативною ознакою розрізняємо *ініціальний*, *медіальний* та *фінальний* такесичні модулі, вважаючи, що характер розміщення невербального такесичного модуля у комунікативному акті покликаний виконувати конкретні стратегічні завдання у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу та безпосередньо впливати на формування невербального контексту. Ініціальний такесичний модуль є свого роду ввідним елементом, що дозволяє адресату сформулювати гіпотезу щодо теми наступного вербального повідомлення [7, с. 60]. Окрім цього, такесичний модуль, що розташований на початку комунікативного акту задає його емоційний фон, визначає реалізованість або нереалізованість інтенцій попереднього мовця, а також забезпечує формування прагматичного компоненту наступних вербальних дій [11, с. 128]. Наприклад: *Realising the words were opening small gateways into her past, Lainey held her mother's hand tightly as she said, «Of course, I forgive you, but I wish you'd tell me...»* [26, с. 63]. У наведеному фрагменті художнього дискурсу препозитивний відносно вербального такесичний модуль (*Lainey held her mother's hand tightly*) передає емоційну напругу персонажа, викликану багаторічним пошуком правди про власне минуле: міцно тримаючи матір за руку, героїня повідомляє про силу свого бажання дізнатися правду, а також наполегливість у власних намірах ще до того як вербалізує їх. Тобто, такесичний компонент, що передуює словесному повідомленню, експресивізує значення вербально репрезентованих інтенцій мовця [13, с. 193].

Медіальну позицію або інтерпозицію невербального модуля у комунікативному акті, на наш погляд, варто розглядати як розщеплений спосіб подачі інформації. Розщеплення є засобом акцентування уваги на важливих деталях, сигналізації про локально значущу інформацію [7, с. 61]. Медіальні такесичні модулі є тими «вкрапленнями», що розриваючи вербальний модуль, фокусують увагу на важливих частинах вербального повідомлення, дозволяють уникнути монотонності, урізноманітнюють висловлювання. Наприклад: *«Michael Aspel is very busy in his natural habitat, presenting a live television show.» I dig my fingernails into Dad's arm. «I don't think talking to you is very high on his priority list right now»* [16, с. 259]. Ще одним функціональним призначенням медіального такесичного модуля у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу є налагодження зв'язку між вербальним модулем, що йому передуює, та вербальним модулем, який за ним слідує [10, с. 8]: *«I've got an idea.» Mrs Traynor put a hand on her daughter's shoulder. «Perhaps you could go on holiday with them, Georgina»* [29, с. 165].

Результати проведеного аналізу фактичного матеріалу дозволяють зробити висновок, що фінальний такесичний модуль може інтенсифікувати попереднє повідомлення, виражене словесно, уточнювати вербально виражену реакцію комуніканта на слова або дії попереднього мовця, тим самим забезпечуючи більш достовірну її інтерпретацію, або самостійно кваліфікувати реакцію комуніканта на висловлювання попереднього мовця як позитивну, нейтральну чи негативну, тобто виконувати функцію оцінки сказаного, підтверджувати вербальне повідомлення.

Утворення різних варіантів комбінацій вербальних та невербальних модулів відбувається за допомогою декількох шляхів: включення, приєднання та протиставлення [11, с. 126]. Так, включення характеризується комунікативною та структурною спаяністю модулів, де невербальний модуль, що номінує дотик, є функціонально еквівалентним вербальному повідомленню, наприклад: *«Stop it.» Alex reached down, seizing her by the elbow* [28, с. 95]. У свою чергу приєднання будується за принципом сурядності: у більшості випадків адитивний зв'язок вербального та невербального модулів забезпечує пояснення, уточнення емоційно-психологічного стану персонажа, зокрема і через опис його тактильної поведінки, як це видно із наступного прикладу: *«Don't be afraid anymore.» She touched him gently on the side of his face. «I'd love to marry you»* [17, с. 396]. Таким чином, через включення та приєднання відбувається реалізація функції доповнення вербального модуля невербальним такесичним модулем. У цьому руслі, на наш погляд, варто говорити про *комплементарний* такесичний модуль, функціональне призначення якого полягає у деталізації словесного повідомлення персонажа, специфікації його емотивної складової або номінації такесичного компоненту комунікації, що функціонально рівноцінний вербальному повідомленню персонажа. Наприклад: *«We've got the house!» I throw my arms round his neck. «I got us the house!»* [22, с. 57]. У наведеному фрагменті англomовного художнього дискурсу комплементарний такесичний модуль (*I throw my arms round his neck*) функціонально доповнює вербальний модуль, підсилюючи його емотивну складову. Такесичний та вербальний модулі у цьому випадку є синонімічними за значенням, оскільки обидва виражають триумф героїні від здійснення несподівано успішної угоди.

У свою чергу, невербальний та вербальний модулі в рамках одного комунікативного акту можуть передавати протилежні значення [11, с. 127], у разі чого відбувається реалізація функції протиставлення. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив непоодинокі випадки, коли такесичний модуль знаходився у функціонально протилежній смисловій площині відносно вербального модуля. Відтак, вбачаємо можливим говорити про ще один функціональний тип такесичного модуля – *опозитивний*, який є семантично не рівним вербальному модулю. Номінації дотику, що входять до складу опозитивного такесичного модуля покликані виражати протилежні за значенням смисли відносно тих, що закладені у супутньому йому вербальному

модулі. Опозитивний такесичний модуль з'являється у рамках комунікативного акту, коли персонаж говорить одне, а відчуває інше, при цьому саме номінативні засоби на позначення тактильної поведінки комуніканта сигналізують про полярний характер почуттів та слів персонажа, що зокрема демонструє наступний приклад: «*This is Mr Fletcher.*» *I grip Faith's hand so tightly she yelps.* «*We've met. Would you excuse us for a moment?*» [31, с. 97].

Функція заміщення вербального модуля невербальним реалізується повністю або частково. Синтагматичне витіснення вербального невербальним може бути зумовлене як підсвідомим врахуванням можливості економії вербальних засобів, так і усвідомленими, а також соціально обумовленими аспектами комунікації [6, с. 14]. Фактичний матеріал, опрацьований нами, свідчить про те, що такесичний модуль самостійно може функціонально заміщати вербальний модуль, що дозволяє виокремити ще один його функціональний підтип – *субститутивний* такесичний модуль: «*The old bastard,*» *whispered Sabine tearfully, and felt Thom's good hand on her shoulder in reply* [30, с. 63].

Розмежування понять активного та пасивного модусів дотику [1, 3, 4] є одним із ключових аспектів дослідження тактильної модальності і тактильного каналу комунікації, так само як і контактність природи дотику як такого. Для дотику характерна двостороння природа: з одного боку дотик – це процес торкання іншого, а з іншого – це дотикові відчуття, що з'являються у реципієнта внаслідок того, що до нього торкаються. Таким чином, двоїстість як іманентна риса тактильної модальності знаходить своє вираження у двох взаємозалежних модусах – активному та пасивному. Це два аспекти одного й того ж самого процесу, що однак принципово відрізняються один від одного рядом ключових рис та функціональних призначень. Активний модус дотику (active mode of touch, active touch, touching, tactile scanning, active perception, active scanning) – це процес торкання іншого, *тактильна дія*, що має активний, динамічний характер, а також *тактильні відчуття*, що виникають у виконавця дотику внаслідок здійсненої ним же дії. Натомість пасивний дотик (passive mode of touch, passive touch, being touched) – це *тактильні відчуття*, що виникають у реципієнта дотику внаслідок тактильної дії здійсненої відносно нього. Активний дотик має «дослідницьку» природу, таким чином виконуючи радше експлоративну функцію, в той час як для пасивного дотику основною є рецептивна функція [1]. Ініціюючи тактильну дію, виконавець бере на себе відповідальність щодо форми її вираження, таким чином, контролюючи процес реалізації дотику, його параметральні та якісні характеристики. У цьому руслі варто зазначити, що фактор контролю є одним із ключових у розмежованих поняттях: якщо активний дотик є відносно контрольованим, то для пасивного – характерна відносна відсутність контролю [3]. З точки зору комунікативної спрямованості, активний дотик є експресивним та направленим на комунікацію, інакше кажучи, – це процес торкання іншого із комунікативною метою. Окрім цього, можливі ситуації, коли відбувається взаємний активний тактильний вплив двох комунікантів один на одного. У такому випадку кожен із них виступає як суб'єктом, так і об'єктом дотику одночасно [14, с. 67]. З огляду на вище зазначене, вбачаємо можливим розрізняти *активний*, *пасивний* та *реципрокальний* такесичні модулі у рамках сучасного художнього англомовного дискурсу.

Активний такесичний модуль є суб'єктним за своєю природою, та має ряд сутнісних ознак, до яких належать енергетична активність, волітивність та контроль над реалізацією дотику [5, с. 71]. Так, ознака енергетичної активності полягає у використанні суб'єктом власної енергії для виконання тактильної дії, волітивність, у свою чергу, виявляється у свідомому намірі персонажа реалізувати дотик, а фактор контролю передбачає відповідність між наміром та отриманим або запланованим результатом активної тактильної дії, певний ступінь контролю над нею, її залежність від зусиль суб'єкта дотику. Відповідно, активний такесичний модуль містить номінативні засоби на позначення активного модусу дотику персонажа, серед яких присутні: 1) спеціальні номінації дотику (hug, kiss, nudge, pat, squeeze, tug etc.) : «*Let's hope he comes back full of tales of bungee ropes or whatever horror it is the young people like to inflict upon each other.*» *She nudged me.* «*He might make you put one up in the castle*» [29, с. 387]; 2) спеціальні похідні номінації дотику (to give a hug, to plant a kiss, to give a pat, to give a squeeze etc.): *Maud gave him a hug.* «*Those American girls don't know what's coming on their way,*» *she said* [17, с. 431]; неспеціальні номінації дотику (to press one's lips, to put one's arm, to run one's finger etc.): «*Don't answer the door?*» *I took my sister's elbow.* «*Lou ... you didn't say anything to Patrick, did you?*» [29, с. 454].

Варто зазначити, що активний дотик, часто актуалізує якісні характеристики дотикової поверхні; у такому випадку активний тактильний досвід персонажа описується через «досліджені» якості об'єкта, із яким був встановлений тактильний контакт [3]. Наприклад, за допомогою активного дотику персонаж дізнається про температурні характеристики, текстурні та інші ознаки дотикової поверхні: *He [Frank Harrison] leaned across and kissed her on the soft, unlipsticked mouth a long, yearning kiss.* [19, с. 385].

Пасивний такесичний модуль має об'єктний характер та володіє рядом сутнісних ознак, що є полярними відносно активного такесичного модуля. Йому властиві ознаки інактивності, утягнутості у дію, що однак не контролюється. Пасивний модуль має рецептивний характер, а, отже, опис тактильного досвіду отриманого шляхом пасивного дотику в основному відбувається в термінах тактильних відчуттів реципієнта [3]. Наприклад: *She was acutely conscious of each detail of her surroundings. She felt the fabric of Durwood's sleeve just brushing her arm, and she heard Ira absentmindedly twanging a rubber band* [32, с. 76]. Пасивний такесичний модуль актуалізує номінативні засоби на позначення пасивного модусу дотику персонажа, тобто, тих тактильних відчуттів, які він переживає внаслідок активної тактильної дії виконаної відносно нього іншим комунікантом. Припускаємо, що саме тому його центральною мовною одиницею є дієслово *to feel*: *After a minute, I felt my sister's arm snake around me* [29, с. 372]. Запропонований фрагмент англомовного художнього дискурсу ілюструє пасивний такесичний модуль, що містить номінацію *I felt* на позначення пасивних тактильних відчуттів персонажа, та водночас номінативно актуалізує виконавця та інструмент дотику – частину тіла комуніканта, що його реалізує (*my sister's arm*), а також манеру дотику (*snake*) і місце його реалізації (*around me*). Проаналізований фактичний матеріал засвідчив, що номінації пасивного такесичного модуля можуть безпосередньо вказувати на такі якісні та кількісні характеристики дотику як: тип тактильної дії, манеру її виконання, виконавця тактильної дії, його частину тіла або об'єкт-посередник з яким безпосередньо встановлюється тактильний контакт, інтенсивність дотику, його різкість, температурні характеристики, місце реалізації та площу дотикової поверхні. Отже, вважаємо за можливе зробити висновок, що пасивний такесичний модуль в номінативному просторі англомовного художнього дискурсу покликаний представити дотик у комунікативному акті крізь призму його рецептивної сторони – тобто, пасивного модусу, що ніякою мірою не зменшує ступеню його інформативності

порівняно із активним такесичним модулем, а навпаки – забезпечує адекватний опис реалізованого тактильного контакту, водночас апелюючи до багатства пасивного тактильного досвіду читача.

Реципрокальний такесичний модуль має суб'єкт-об'єктний характер, тобто представлені у ньому суб'єкти тактильної дії є одночасно її об'єктами, що отримує певне номінативне вираження в рамках англomовного художнього дискурсу. Пояснимо сказане за допомогою прикладу: *They came back to the car with arms around each other's waists* [15, с. 245]. У цьому випадку можна говорити про тактильну взаємодію комунікантів, оскільки обидва учасники комунікативного акту беруть активну участь у реалізації тактильного контакту, отримуючи обопільний тактильний досвід внаслідок здійсненого дотику. В номінативному просторі англomовного художнього дискурсу суб'єкти реципрокального такесичного модуля зазвичай представлені: 1) іменником у формі множини (для однойменних суб'єктів): *The Barley twins were walking just behind them, clinging to each other's arms* [32, с. 82]; 2) займенником у формі множини: «*Oh Suze! That's fantastic!*» *I shriek. «I know!» She comes running over, and we have a big hug, and sort of dance about, before she realizes she's holding a cigarette and is about to burn my hair* [23, с. 11]; 3) іменниковою фразою: «*I'll leave you in good hands,*» *Clara said and mother and daughter hugged each other* [17, с. 447]. Типовим маркером реципрокального такесичного модуля є наявність у його номінативному складі взаємного займенника *each other* (*each other's*) у формі загального або присвійного відмінка. Як правило, вживаючись у присвійному відмінку взаємний займенник виконує функцію означення у реченні, на мовному рівні описуючи об'єкт відносно якого виконується тактильна дія (зазначимо, що зазвичай це однойменні частини тіла двох комунікантів – учасників тактильної взаємодії), водночас вказуючи на взаємність переживання тактильного досвіду суб'єкт-об'єктів реципрокального такесичного модуля. Наприклад: *Periodically they would break out into song, or begin some noisy, physical altercation, ramming each other with blunt heads or wrapping their arms around each other's necks* [29, с. 185]. У свою чергу, вживаючись у загальному відмінку взаємний займенник *each other*, виконує функцію додатка на синтаксичному рівні, та позначає об'єкти тактильної взаємодії, що співпадають із її суб'єктами, вираженими іншими номінативними засобами: *Ron and Doreen clutched each other, bracing for the worst* [21, с. 451].

Аналіз фактичного матеріалу також засвідчив, що типовими для реципрокального такесичного модуля є номінативні засоби на позначення рукостискання *to shake hands* (*with sb*), що вочевидь, пояснюється симетричністю, еквівалентністю та взаємністю як основними характеристиками цього типу дотику [2, с. 255]: *A split second I was shaking hands with Detectives Joe Kennelly and Aron Miles from the Major Crime Division of the Connecticut State Police* [18, с. 13]. Окрім цього, для номінативного складу реципрокального такесичного модуля характерним є дієслово *to embrace*, що може передавати тактильний взаємовплив двох комунікантів, кожен із яких виступає як суб'єктом, так і об'єктом дотику [14, с. 67]: «*Buzzy-Bea, sweetie, so lovely to see you!*» *She rushes to her niece, and they embrace* [16, с. 208].

Отже, застосовуючи модулярний підхід до аналізу тих фрагментів англomовного художнього дискурсу, що містять номінації на позначення дотику художнього персонажа, нами було зроблено спробу класифікувати такесичні модулі за рядом релевантних ознак, в результаті чого виокремлено такі їх типи: однономінативний та багатомінативний (за номінативною ознакою), ініціальний, медіальний та фінальний (за локативною ознакою), комплементарний, опозитивний та субститутивний (за функціональною ознакою), активний, пасивний та реципрокальний (за модусною ознакою). Надалі до фокусу нашого дослідження увійде аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів комбінування такесичної та інших невербальних складових полікомпонентних невербальних модулів, визначення характерних рис поєднання такесичних номінацій із проксемними, кінесичними, паралінгвістичними, окулесичними та ольфакторними одиницями.

Література:

1. Gibson J. Observation on Active Touch [Електронний ресурс] / James J. Gibson // Psychological Review. – 1962. – Режим доступу до ресурсу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=09842BB1F87CE860F645CBDF076A0D53?doi=10.1.1.211.3529&rep=rep1&type=pdf>. – Дата доступу: 23.08.2017
2. Hall P. The handshake as interaction / P. Hall, D. Spencer Hall. // Semiotica. – 1983. – Vol. 45, № 3/4 – P. 249–264.
3. Loomis J. What utility is there in distinguishing between active and passive touch? [Електронний ресурс] / J. Loomis, S. Lederman. – 1984. – Режим доступу до ресурсу: <http://people.cs.vt.edu/~wangr06/touch%20review%20organization/LooL84.pdf>. – Дата доступу: 23.08.2017.
4. Montagu A. Touching: the human significance of the skin (Second edition) / Ashley Montagu. – N.Y.: Harper & Row, 1977. – 385 p.
5. Болдырев Н. Н. Функциональная категоризация английского глагола: монография / Николай Николаевич Болдырев. 2-е изд., стер. – М.: Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 211 с.
6. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / Отв. ред. В. Н. Ярцева; Предисл. В. И. Карасика. Изд. 4-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 112 с.
7. Дейк Т. А. ван Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
8. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – Москва: МГУ, 1996. – 245 с.
9. Кудрявцева Н. Б. К проблеме организации прагматического модуля франкоязычного дискурса [Електронний ресурс] / Н. Б. Кудрявцева // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-organizatsii-pragmaticheskogo-modulya-frankoyazychnogo-dialogicheskogo-diskursa>. – Дата доступу: 22.08.2017.
10. Нетребина С. П. Соматикон емоційного реагування персонажа в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Нетребина Світлана Павлівна – К., 2016. – 20 с.
11. Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография / Ирина Ивановна Серякова. – К. : Изд. центр. КНЛУ, 2012. – 280 с.
12. Соколова В. Л. Коммуникативная структура англоязычного художественного диалога (на материале англоязычной прозы и драмы XX века) : дис. канд. фил. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Соколова Вера Леонидовна – М., 2008. – 250 с.
13. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : дис. докт. філ. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Солощук Людмила Василівна – Київ, 2009. – 469 с.
14. Федотова О. В. Функционально-семантические особенности глаголов, репрезентирующих фрейм «прикосновение» в современном английском языке : дис. канд. фил. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Федотова Ольга Владимировна – Белгород, 2007. – 178 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Adler W. Random Hearts / Warren Adler. – L.: Coronet Books, 1999. – 247 p.
2. Ahern C. Thanks for the Memories / Cecelia Ahern. – L.: Harper Collins Publishers, 2008. – 489 p.
3. Binchy M. Minding Frankie / Maeve Binchy. – L.: Orion, 2011. – 465 p.
4. Bradford B. Dangerous to Know / Barbara Taylor Bradford. – L.: Harper Collins Publishers, 2001. – 410 p.
5. Dexter C. The Remorseful Day / Colin Dexter. – L.: Pan Books, 2000. – 448 p.
6. Evans H. Going Home / Harriet Evans. – L.: Harper Collins Publishers, 2006. – 440 p.
7. Grisham J. The Appeal / John Grisham. – NY.: Bantam Dell, 2008. – 485 p.
8. Kinsella S. Shopaholic & Baby / Sophie Kinsella. – L.: Black Swan, 2008. – 448 p.
9. Kinsella S. Shopaholic Takes Manhattan / Sophie Kinsella. – N.Y.: Bantam Dell, 2004. – 400 p.
10. Kinsella S. Shopaholic Ties the Knot / Sophie Kinsella. – L.: Black Swan, 2002. – 404 p.
11. Lewis S. Forgotten / Susan Lewis. – L.: Arrow Books, 2011. – 552 p.
12. Lewis S. The Truth About You / Susan Lewis. – L.: Arrow Books, 2014. – 469 p.
13. Macomber D. Love Letters / Debbie Macomber. – L.: Arrow Books, 2014. – 372 p.
14. Mansell J. Perfect Timing / Jill Mansell. – L.: Headline Book Publishing, 1997. – 342 p.
15. Moyes J. Me Before You / Jojo Moyes. – L.: Penguin Books, 2012. – 522 p.
16. Moyes J. Sheltering Rain / Jojo Moyes. – NY: HarperCollins, 2002. – 368 p.
17. Picoult J. Keeping Faith / Jodi Picoult. – L.: Hodder, 2006. – 468 p.
18. Tyler A. Breathing Lessons / Anne Tyler. – N.Y.: Berkley Books, 1998. – 327 p.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: zabolotna.olha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-124-126

Заболотна О. Р. Концепт мовчання як художньо-мовна версія екзистенційної замкнутості жінки у патріархальному суспільстві / О. Р. Заболотна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 124–126.

УДК: 821.111(73) – 1.09«19»

Ольга Романівна Заболотна,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

КОНЦЕПТ МОВЧАННЯ ЯК ХУДОЖНЬО-МОВНА ВЕРСІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАМКНУТОСТІ ЖІНКИ У ПАТРІАРХАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сильвія Плат є канонічною поетесою для американської та британської літератури. Попри те широко відомим є її саме прозовий роман «The Bell Jar», написаний та виданий незадовго перед смертю авторки, 1963 р. Стаття присвячена вивченню лексичного наповнення концепту МОВЧАННЯ в індивідуально-авторському стилі письменниці.

Ключові слова: комунікація, мотив відчуження, діалогічність, концепт, творча манера.

Ольга Романовна Заболотная,

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

КОНЦЕПТ МОЛЧАНИЕ КАК ХУДОЖЕСТВЕННО-ЯЗЫКОВАЯ ВЕРСИЯ ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЙ ЗАМКНУТОСТИ ЖЕНЩИНЫ В ПАТРИАРХАЛЬНОМ ОБЩЕСТВЕ

Сильвия Плат является канонической поэтессой для американской и британской литературы. Несмотря на это широко известен именно ее прозаический роман «The Bell Jar», написанный и изданный незадолго перед смертью автора, 1963 г. Статья посвящена изучению лексического наполнения концепта МОЛЧАНИЯ в индивидуально-авторском стиле писательницы.

Ключевые слова: коммуникация, мотив отчуждения, диалогичность, концепт, творческая манера.

Olha Zabolotna,

National University «Lviv Polytechnic», Lviv

CONCEPT OF SILENCE AS AN ART LANGUAGE VERSION OF THE EXISTENTIAL CLOSURE OF A WOMAN IN A PATRIARCHAL SOCIETY

Sylvia Plath was one of the most dynamic and admired poets of the twentieth century. By the time she took her life at the age of thirty, Plath already had a following in the literary community. In her ensuing years, her work attracted the attention of a multitude of readers, who saw in her singular verse an attempt to catalogue despair, violent emotion, and obsession with death.

Sylvia Plath integrated her own personal values, and her own personal life accounts into the autobiographical novel. «The Bell Jar» makes apparent the oppressive force (at least for women) of the model of separative selfhood that dominates patriarchal culture. The semi-autobiographical novel deals with depression and suicide, as well as a search for one's identity, feminism, and rebirth.

As Paula Bennett has written, Sylvia Plath's *The Bell Jar* offers a brilliant evocation of «the oppressive atmosphere of the 1950s and the soul-destroying effect this atmosphere could have on ambitious, high-minded young women like Plath» [1].

Plath told the truth in «The Bell Jar» – not only the autobiographical truth, though that was the part of it – but also a larger truth about how emotional suffering can make people feel isolated under their own airless glass jars.

Key words: communication, exclusion motive, dialogue, concept, creative manner.

Мова і мовчання є компонентами акту комунікації. Спілкування людини не складається з постійного і безперервного говоріння, говоріння обов'язково є поруч з мовчанням, яке проявляється в різних сферах людського буття. Мовчання може бути монологічним, тобто представляти існування людини поза діалогом, і діалогічним – бути необхідним компонентом у процесі спілкування. Що з'явилося в діалозі мовчання, як правило, викликає відгук з боку співрозмовника, воно неминуче піддається тлумаченню, тому у спілкуванні не повинно бути смислових лакун. Однак вербальне «непозначення» своєї позиції може призвести до різного тлумачення факту мовчання, у тому числі до спотворення, фальсифікації смислів, закладених у ньому.

У нашому світі є сфери, які завжди повинні перебувати в стані взаємообміну. Мовчання і мова входять в їх число так само, як хаос і космос.

Мовчання в діалозі здатне бути виразником великої кількості різноманітних смислів і відтінків, бути символом гармонії або, навпаки, незгоди. В залежності від конкретних умов протікання мовного спілкування мовчання може означати суттєві для комунікації смисли, наприклад, небажання говорити на певну тему або продовжувати спілкування з певним співрозмовником, незнання відповіді на питання або навмисне приховування актуальної інформації. Іноді мовчання позначає стратегію поведінки або свідчить про особливості характеру людини, нездатності послідовно висловлювати думки, про сильні психологічні потреби і переживаннях або про душевне умиротворення, відчуття марності слів перед духовною та фізичною красою світу[2].

Своєрідне відображення феномен мовчання знаходить в літературному творі. В рамках художнього тексту мовчання, як правило, представлено в діалогічному фрагменті. Діалогічний фрагмент – певний відрізок художнього тексту, в якому спілкування персонажів розглядається як відображення природної комунікації, що має проєкцію в живій розмовній мові і сприймається читачем як явище реальної дійсності в силу наявного у нього досвіду діалогічного спілкування. Таким чином, діалогічний фрагмент тексту, в структуру якого включено мовчання, – це модель природної діалогічної ситуації, що

представляє сам процес спілкування і різні його параметри. Проте мовчання в діалозі є не тільки елементом структури комунікації з постійною міною ролей учасників спілкування, але і наповненою різним змістом складником діалогічної взаємодії, що розширює обсяг змісту комунікації. Подібне розширення стає можливим завдяки тому, що діалогічний фрагмент тексту функціонує в рамках художнього твору. Діалог художнього твору не відтворює дослівно природний діалог, він (відповідно до законів художнього цілого) переосмислює процес комунікації, діалог художнього твору не копіює мовленнєву взаємодію, а творчо її переломлює. Ці особливості впливають і на мовчання, яке є компонентом діалогічного фрагмента: з одного боку, мовчання проектується з природної комунікації, з іншого боку, мовчання являє собою компонент вигаданого спілкування, створеного автором і представляє «фікціональну» дійсність як художнє явище. Розширене тлумачення мовчання сприяє зображенню світу персонажів у всій багатовимірності існування. Така можливість з'являється у читача завдяки різним засобам уявлення мовчання в графічному просторі художнього тексту, що дозволяє автору включити сприймаючу свідомість читача в осмислення діалогічного спілкування персонажів і зробити його таким чином «позатекстовим» учасником текстової комунікації.

Мовчання в романі Сильвії Плат є важливим компонентом мовної комунікації персонажів. Вивчення феномена мовчання в діалозі дозволяє розглянути механізм структурування акту спілкування персонажів у творі, визначити закономірності вибору тактики мовчання в діалогах героїв і розкрити причини мовчання.

Сильвія Плат прагнула до оцінки персонажа читачем, і мовчання в діалогічному фрагменті тексту сприяє створенню цілісного вигляду персонажа у читача. Персонажі письменниці проявляють себе не тільки в умовах мовної взаємодії, але також у рамках невербальної поведінки. У романі Сильвії Плат мовчання виконує різні функції: образотворчу, психологічну, оцінну. Мова і мовчання у творах письменниці – це будівельні елементи художньої реальності, що створюють ефект достовірності викладення подій. У Сильвії Плат мова персонажів, їхнє мовчання, жести, міміка «оживляють» героїв, надають їм характер не призначених автором типів, а вид «реально існуючих людей».

Зображення мовчання в літературному творі також служить засобом створення психологізму. Мовчання в прозі письменниці «упредметнює почуття», різні по спектру емоційності, тому в рамках художнього твору воно має більше комунікативне навантаження, ніж у природній комунікації. Авторка представляє мовчання, з одного боку, стисло, лаконічно, тільки за допомогою лексем, що позначають факт мовчання в діалозі. Це дозволяє читачеві при мінімумі тлумачення мовчання в тексті твору включитися в роздуми з приводу його причин. З іншого боку, причини мовчання в прозі Сильвії Плат представлені явно, відкрито, за допомогою зображення внутрішніх переживань і сумнівів, пов'язаних з фактом мовчання. Основним засобом передачі цих станів є внутрішня мова, що володіє величезним тлумачним потенціалом і виражається формами прямої, невластиво-прямої і непрямой мови.

МОВЧАННЯ для Сильвії Плат – це ще один спосіб показати душевну складову персонажа без прямої вказівки на почуття і переживання. Щоб зобразити внутрішні душевні рухи героїні, письменниці немає необхідності говорити про те, що відчуває героїня, немає потреби називати те чи інше почуття. Творчий метод Сильвії Плат характеризується особливістю, яка виражається в тому, що про внутрішнє письменниця говорить через зовнішнє, про глибинні переживання – через їх невербальний прояв. У романі Сильвії Плат в рамках діалогічного фрагмента мовчання часто супроводжують такі невербальні феномени, як пауза, тиша і внутрішня мова. Однак вони набувають значимість і як самостійні явища, котрі мають власні смислові навантаження і володіють особливою функціональною природою. Важливим для роману авторки є тісний зв'язок мовчання та внутрішньої мови, бо смисли і причини мовчання персонажів часто пояснюються за допомогою внутрішньої мови.

МОВЧАННЯ Естер завжди є зовнішнім, тоді як вона майже постійно веде внутрішні діалоги. Це проявляється у різних ситуаціях, але один з епізодів особливо характерний для розуміння того, яким є мовчання Естер та з приводу чого. Друг Бадді Віллард, котрій навчається медицині, є прихильним чи навіть закоханим в героїню, в романі уособлює раціональну, «правильну» чоловічу поведінку. Однак він у перші два роки знайомства відверто неохайно ставиться до занять Естер поезією. Естер, лежачи після отруєння в «білому, чистому готельному ліжку, почувалася слабкою та самотньою» і згадує листи від Бадді, в яких він намагається продемонструвати свою прихильність до дівчини, повідомляючи, що почав читати поета, який одночасно був лікарем, та стверджує на догоду Естер та їх стосункам, «чи не означає це, що творчість та лікування можуть прекрасно співіснувати». Але попри ці слова Естер пам'ятає їх розмову двохрічної давнини:

- Do you know what a poem is, Esther?
- No, what? I would say.
- A piece of dust.
- А ти знаєш, Естер, що таке поезія?
- Ні, а що?
- Купа лайна

Незважаючи на те, що це був напад на індивідуальну сутність героїні, вона відповідає «Напевно» – тобто, не стільки погоджується, скільки відмовчується. Естер визнає: «My trouble was I took everything Buddy Willard told me as the honest-to-God truth – Моя біда було в тому, що все, щоб не говорив мені Бадді Віллард, я сприймала за щирі правду».

Однак після досвіду перебування в Нью-Йорку та пошуку себе і свого місця житті в Естер з'являються аргументи для більш увіражено відповіді у давньому діалозі. Як пише авторка вустами героїні:

I spent a lot of time having imaginary conversations with Buddy Willard. He was a couple of years older than I was and very scientific, so he could always prove things. When I was with him I had to work to keep my head above water. These conversations I had in my mind usually repeated the beginnings of conversations I'd really had with Buddy, only they finished with me answering him back quite sharply, instead of just sitting around and saying, «I guess so».

Я провела купу часу в уявних розмовах з Бадді Віллардом. Він був на кілька років старший та дуже ерудований, отже в наших суперечках використовував аргументи, доводив певні речі – постійно брав гору (виділено авт.). У розмовах з ним мені незмінно доводилося триматися напоготові (тримати голову над водою). Ці уявні поєдинки крутилися у мене в голові

та до певної розвилки точнісінько повторювали наші справжні розмови, але там, де я в дійсності, похиливши голову, відповідала «Напевно», у своїй уяві, подумки я відповідала досить різко, повертаючи йому назад свої докази і говорячи «Я так думаю».

Тобто ми бачимо, що мовчання Естер – це болісне від власного безсилля чи від звички не сперечатися із чоловіком утримання від відповіді, а не її відсутність, прихована в мовчанні відповідь. У цьому ж епізоді ми зустрічаємося із поглядами не тільки Естер, але й самої Сильвії Плат, які декларують її ставлення до поезії та її місця в житті:

Now, lying on my back in bed, I imagined Buddy saying,

– Do you know what a poem is, Esther?

– No, what? I would say.

– A piece of dust.

Then, just as he was smiling and starting to look proud, I would say,

– So are the cadavers you cut up. So are the people you think you're curing. They're dust as dust as dust. I reckon a good poem lasts a whole lot longer than a hundred of those people put together.

And of course Buddy wouldn't have any answer to that, because what I said was true. People were made of nothing so much as dust, and I couldn't see that doctoring all that dust was a bit better than writing poems people would remember and repeat to themselves when they were unhappy or sick or couldn't sleep.

І от зараз, лежачи на спині, я уявила собі, як Бадді запитує мене:

– А ти знаєш, Естер, що таке поезія?

– Ні, а що?

– Куна лайна.

І тут, поки він переможно й гордовито посміхається, я відповідаю:

– А що таке, на твою думку, трупи, які ти розтинаєш? Куни лайна. І люди, яких ти, як тобі видається, лікуєш. Куни лайна. Лайно як лайно. Я вважаю, що добре написаний вірш живе довше, ніж сотня таких людей.

І звісно, що на це Бадді не мав би що відповісти, бо я сказала йому чисту правду. Люди зроблені з лайна, люди наповнені лайном, і я не розумію, чому лікувати це лайно – заняття більш гідне, ніж писати вірші, котрі хто-небудь може запам'ятати і розповісти напам'ять іншій людині у години туги, хвороби чи безсоння.

Отже МОВЧАННЯ виступає як єдина можливість розкрити себе, не дати повністю поглинути себе світом чоловічої логіки та правил. Таке використання концепту МОВЧАННЯ є особливістю творчої манери Сильвії Плат, яка за прикладом багатьох авторів XX століття припускає діалогічність стосунків із читачем, тому всі елементи художнього твору спрямовані на стимуляцію читачської свідомості для розмови з автором роману та його героями. Будь-який творчий феномен передбачає особливу комунікацію: від автора-творця через твір до суб'єкта, котрий пізнає (читачеві-глядачеві). Те, що сказано персонажем, є значущим для розуміння, але не менш важливим є те, що не було сказано вголос, що виявилось прихованим за мовчанням. Як ми можемо переконатися, концепт МОВЧАННЯ посідає особливе місце в динамічній системі концептосфери Сильвії Плат. На його смислове наповнення здебільшого впливав стан душі письменниці. Змінність в осмисленні цього концепту зумовлюється розпачем, зрадою, розставанням. Естер пригнічує внутрішній стан безсловесності. Аналізуючи свій депресивний стан, героїня роману зізнається:

«The silence depressed me. It wasn't the silence of silence. It was my own silence».

«Мовчання пригнічувало мене. Проте це не була безмовність тиші. Це було моє особисте мовчання».

Але не лише сама жінка вважає себе безмовною, німою. Чоловік у своєму ставленні до жінки також апіорі вважає її такою, що не має власного голосу, отже він і не потребує її відповіді. Ми можемо це побачити в образі Дорін, самостійної, часом доволі різкої та говіркої подруги Естер, яка втрачає мову в присутності владного Ленні Шеперда. Вона мовчки приймає його правила гри, виконуючи свою роль підкореної, добровільно підвладної істоти. У цій парі стосунки розвиваються як дихотомія ПОВЕЛИТЕЛЬ – ЖЕРТВА.

Концепт МОВЧАННЯ своєрідно актуалізується мовними образами відчуження. Центральний мотив відчуження від оточуючого світу проявляється уже на перших сторінках твору та розвивається за допомогою цілого ряду образів, котрі пов'язані з семантикою розриву, відторгнення.

У самому вигляді головної героїні відчувається внутрішнє бажання зникнути, залишитися непоміченою. Звернімо увагу на те, що мотив невидимості жінки в рамках патріархальної чоловічої традиції являється концептуальним для фемінізму. Як зазначає багато феміністських критиків (Дж. Остін, А. Бодін, С. Коул, А. Дейлі та інші), ця другорядність жіночої ролі, невидимість жінки (invisibility of women) вкорінена в самій мові, з її гендерною асиметрією, що виражається у використанні таких слів як he та man у гендерно-нейтральних значеннях узагальнюючого характеру [3, 49-59].

МОВЧАННЯ у Сильвії Плат виступає як своєрідний орієнтир, що допомагає читачеві зрозуміти й осмислити психологічний контекст і підтекст літературного твору, коли спілкування з рівня «персонаж-персонаж» переходить на рівень «персонаж-читач».

Отже, культурно значущий концепт МОВЧАННЯ є одним із ключових у лінгвокреативній діяльності Сильвії Плат, зокрема в романі «The Bell Jar».

Література:

1. Diane S. Bonds. The Separative Self in Sylvia Plath's The Bell Jar / S. Diane. – Women's Studies. – Vol. 18. – No. 1, May, 1990. – pp. 49–64.
2. Яремко Н. В. Мовчання у мовленнєвій комунікації [Електронний ресурс] / Н. В. Яремко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Випуск 23, 2012. – Режим доступу : <http://lingvj.oa.edu.ua/articles/2012/n23/73.pdf>
3. Baker R. Pricks and Chicks: A Plea for Persons // Feminist Philosophies, Kourany J., Sterba J., Tong R. Eds. – Englewood cliffs, NJ; London: Prentice Hall, 1992. – p. 49–59.
4. Усі цитування здійснюються за виданням: Plath S. The Bell Jar. – Harper Perennial Modern Classics, 2013. – 288 p.

Отримано: 2 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: 0983202692@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-127-129

Застріжна Л. В. Актуальні методологічні аспекти викладання іноземної мови в медичному вузі / Л. В. Застріжна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 127–129.

УДК 811.111:61:372.8:378.147

Лідія Володимирівна Застріжна,

Львівський національний медичний університет імені Д. Галицького, м. Львів

АКТУАЛЬНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В МЕДИЧНОМУ ВУЗІ

У статті розглядаються сучасні методологічні аспекти викладання іноземної мови професійного спрямування в системі вищої медичної освіти. Висвітлюється аналіз методичних прийомів, спрямованих на ефективне оволодіння іноземною мовою студентами-медиками.

Ключові слова: професійно-орієнтоване навчання, презентація, метод проектів, особистісно-орієнтоване навчання, ситуаційний аналіз, метод сценарію.

Лидия Владимировна Застрижна,

Львовский национальный медицинский университет имени Д. Галицкого, г. Львов

АКТУАЛЬНЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ

В статье рассматриваются современные методологические аспекты преподавания иностранного языка профессионального направления в системе высшего медицинского образования. Разъясняется анализ методических приемов, ориентированный на эффективное овладение иностранным языком студентами-медиками.

Ключевые слова: профессионально-ориентированное обучение, презентация, метод проектов, личностно-ориентированное обучение, ситуационный анализ, метод сценария.

Lidiia Zastrizhna,

Lviv National Medical D. Galytsky University, Lviv

THE ACTUAL METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE IN MEDICAL EDUCATION

The article focuses readers' attention on the contemporary methodologic aspects of foreign language teaching of professional orientation in the system of higher medical education. The analysis of methodologic ways is highlighted which is directed to effective foreign language mastering by medical students. The given article expresses the idea of involving the competence approach into the process of changing the system of education. The competence approach is the reflection of the demands, which are set to the educational system by the government. Modern system of education considers a student as a subject of educating with all his individual peculiarities, skills and acquired habits. The main idea of this approach is not only plain knowledge obtaining but it is a human ability and readiness for efficient and productive activity in different socially essential situations. The article considers some issues of computer aided teaching in higher medical educational establishment at present. The usage of information and communicative technologies are in the centre of our attention.

Key words: profession-oriented teaching, presentation, methods of projects, person-oriented training, situation analysis, storyline method.

Статус іноземної мови в українському суспільстві значно підвищився за останні роки. З однієї сторони, її стали розглядати як засіб забезпечення успішної життєдіяльності людей, а з іншої – іноземна мова стала однією з вагових факторів культурного і соціального розвитку особистості. Розширення міжнародних взаємин України з навколишнім світом зумовлюють соціальне замовлення суспільства на підготовку кваліфікованих спеціалістів, які володіють навиками іншомовного спілкування.

Зміна позиції іноземної мови в суспільстві спричинила низку оновлень в процесі навчання: перегляд цілей навчання і програм, введення інноваційних методів, вдосконалення засобів, необхідних для індивідуального розвитку студента. Володіння іншомовним професійним мовленням набуває великого значення для майбутнього медика. Фактором, який надзвичайно активує вмотивованість до вивчення іноземної мови є подорожі та зустрічі з носіями мови, що вивчається, можливість її практичного застосування. Тому проблема створення ефективної методики викладання іноземної мови в медичному вузі є надзвичайно важливою.

Проблема процесу професійної підготовки фахівця досліджується такими вченими як А. М. Аверін, А. Г. Асмолов, В. П. Безпалько, А. В. Брушлинський, О. В. Кавнатська, Н. В. Кузьмін, Л. В. Овсієнко. Різні підходи до вивчення особистості студента як суб'єкта діяльності в педагогіці, психології, дидактиці представлені в наукових працях Л. С. Виготського, А. С. Границької, В. В. Давидової, А. К. Дусавицького.

Метою дослідження є розгляд сучасних методологічних тенденцій викладання іноземної мови для студентів-медиків в рамках реформаторських змін в освітній сфері. Дана стаття торкається питання зміни позиції студента в процесі навчання – із об'єкта на суб'єкта. Крім того, метою статті є теоретичне обґрунтування важливості застосування інноваційного підходу у процесі викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі медичного профілю.

Згідно поставленої мети передбачаємо розв'язати такі завдання:

- визначити поняття «професійно-орієнтоване» вивчення мови майбутніми медиками;
- розкрити сучасні підходи у професійно-орієнтованому вивченні мови;
- виявити найефективніші технології навчання майбутніх медиків в процесі формування вміння професійного спілкування;

Вивчення іноземної мови на нефілологічних спеціальностях є важливим аспектом формування професійного та світоглядного рівня студентів вищого навчального закладу і є наступною ланкою вивчення іноземної мови на базі середньої школи та процесі безперервного навчання іноземній мові. На сучасному етапі вивчення іноземної мови спрямоване на розвиток інтегрованих мовленнєвих умінь і узгоджується з цілями і змістом спеціальностей студентів. Кінцевий результат іншомовної компетентності студентів повинен відповідати майбутнім професійним потребам, очікуванням суспільства та відповідати вимогам ринку праці, на якому студенти будуть функціонувати як спеціалісти. Основне завдання викладача іноземної мови спрямоване на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Розвиток комунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності студентів навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду, і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією [3, с. 7]

Метою навчання іноземної мови у медичному закладі на сучасному етапі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями, що дозволяють реалізувати їхні знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях. Незаперечним є факт, що в сучасному медичному закладі не має бути місця для таких процесів, як зазубрювання, бездумне вивчення текстів на іноземній мові, що не мають практичної цінності для майбутньої життєдіяльності студентів. Студенти мають бути підготовлені на основі якісного, сучасного, автентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому житті та роботі. Адже належне знання іноземної мови є зараз і продовжуватиме залишатися надалі однією з провідних вимог роботодавців.

Викладачам необхідно знати новітні методи викладання іноземної мови, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів. На жаль, на практиці викладачі іноземних мов часто застосовують перевіреним часом стандартні методи. Іноді процес викладання мови, як це не прикро, продовжує залишатися «дещо осучасненим варіантом» граматико-перекладного методу. Вимоги ж до заняття з іноземної мови з часом змінюються, розробляються новітні методи навчання. Питання запровадження новітніх освітніх технологій до навчального процесу вищого навчального закладу порушувалося у різних дослідженнях з педагогіки та методики викладання іноземної мови. Аналіз зародження й розвитку освітніх технологій викладений у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: С. І. Архангельський, Ю. К. Барабанський, В. В. Беспалько, П. Я. Гальперін, М. В. Кларін, Л. Н. Ланда, Б. Блум, Д. Брунер, Г. Гейс, В. Коскарелі, Дж. Керолл, Д. Хамблін.

Якісна мовна підготовка студентів-медиків не можлива без використання сучасних освітніх технологій. Сучасні технології в освіті – це професійно-орієнтоване навчання іноземної мови, проектна робота в навчанні, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов, дистанційні технології в навчанні іноземних мов, використання інтернет-ресурсів, активні методи, проблемно-діяльнісні навчання у співпраці, створення презентацій в програмі PowerPoint, ігрові технології, інтерактивний підхід вивчення окремих професійних ситуацій, що отримав назву «Case Study, технології портфоліо, ситуаційний аналіз, навчання іноземної мови в комп'ютерному середовищі, новітні тестові технології».

Розглянемо детальніше окремі методики викладання іноземної мови, які можуть використовуватись та будуть ефективними для формування у майбутніх медиків професійної мовної компетенції. Як відзначають теоретики методології проектної діяльності, «проектування – це діяльність по перетворенню існуючої дійсності на основі власного задуму» [4, с. 41]. Проект розглядається як спеціально організований викладачем і самостійно виконуваний студентами комплекс дій, що завершується створенням об'єкту праці, приготовленого в процесі проектування, і його подання в рамках усної або письмової презентації. Тобто метод проектів є технологією, що дозволяє створювати педагогічні ситуації на різних основах і на основі різного предметного змісту. Студенти, залучені в такий процес діяльності не тільки здобувають нові знання або способи діяльності, але й розвивають свою систему цінностей, рефлексивно оцінюють досягнення, опираючись на власні подання, на особистісний досвід. Необхідним аспектом такої діяльності є підготовчий етап – самостійна робота студентів по аналізу та відбору матеріалу та його представлення в аудиторії. Разом з формуванням іншомовної компетенції цей вид діяльності сприяє розвитку низки інших компетенцій, зокрема лінгвістичної, соціокультурної і предметної.

До інноваційних навчальних методів можна віднести метод сценарію (storyline method). Даний метод заснований на поєднанні запланованих навчальних змістів з інтересами та ідеями студентів. Цей метод обходиться без текстових підручників. Мова йде про творче планування, підбір гіпотез, переживання, систематизацію та презентацію роботи. Спроектована історія містить також елементи драми та рольової гри. Викладач задає лише рамки дії та представляє окремі епізоди. Студенти ставлять свої питання та самі знаходять на них відповіді. Навчальна техніка, при якій студенти виконують роботу над навчальним матеріалом, що упорядкований у вигляді станцій. При навчанні по станціям у студентів є можливість вибору стосовно розподілу часу, послідовності виконання завдань та соціальної форми, що використовується (індивідуальна робота, парна робота). Таким чином, студенти при використанні даного методу навчаються планувати свій час, навчаються самооцінці, аналізу власного навчального успіху, плануванню та проведення етапів роботи. Робота по станціям дозволяє здійснювати диференціацію по здібностям, інтересам студентів, по ступеню складності завдання.

Аналіз конкретних ситуацій (Case-Study) – ефективний метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Суть цієї технології полягає у тому, що студентам видається набір навчальних матеріалів, укладених в папку (case) та пропонується їм ознайомитися з поданими матеріалами, у результаті знайомства необхідно осмислити зміст і суть проблеми, як правило, що не має однозначного розв'язання, і запропонувати своє її розв'язання з використанням наявних професійних знань і вмінь. Поознакомившись із змістом кейсу, студентам пропонується висловити свою думку спочатку в формі монологічного висловлювання, а потім прийняти участь в обговоренні (діалогічна форма спілкування), під час якого повинно бути знайдений оптимальний розв'язок запропонованої ситуації [5, с. 27]. Сутнісною характеристикою цієї технології є орієнтація на міжособистісне спілкування і вплив на соціальну та психологічну структуру особистості. Організація проблемного навчання,

спрямованого на пошук колективного розв'язання і його подальше обговорення та захист під час дискусії, сприяє розвитку мовленнєво-мисленнєвих процесів та їх реалізації у мовленнєвому спілкуванні учасників занять у рамках ділової гри. [5, с. 54]

Мультимедійні засоби навчання представляють собою різновид комп'ютерних технологій, які об'єднують в собі традиційну статичну візуальну інформацію (текст, графіку) і динамічну інформацію (мову, музику, відео, анімацію), обумовлюючи можливість одночасного впливу на зорові і слухові органи чуття, що значно покращує якість презентації навчального матеріалу та ефективність його засвоєння, збагачує зміст освітнього процесу, підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови, створює умови для більш тісної співпраці між викладачем і студентом [1, с. 25]. Мультимедійні технології повинні відповідати цілям і завданням курсу навчання і органічно вписуватись в навчальний процес. Маючи безперечні переваги над іншими навчальними технологіями, вони поєднують логічність та образність способів засвоєння інформації, активізують освітній процес за рахунок посилення наочності, інтерактивності взаємодії. Це дозволяє індивідуально змінювати настройки, вивчати результати, змінювати швидкість подавання інформації та кількість повторювань. Мультимедійні навчальні системи дозволяють гармонійно поєднувати практичне заняття з демонстрацією навчального матеріалу, практику у вигляді комп'ютерного імітатора, систему, яка тестує, і всі додаткові матеріали в єдиному інтерактивному електронному підручнику. Електронний підручник дозволяє значно підвищити технологічність викладання й засвоєння нових фахових знань. Іншою фазою в комп'ютеризованому навчанні іноземної мови є Інтернет, який дає студентам доступ до інформації, включаючи аудіювання, читання і письмо. Студенти можуть працювати в комунікативному середовищі в реальному часі або вибирати засоби, які дадуть їм змогу створити і перевірити повідомлення; зайти на форум і поспілкуватися з одним або декількома співбесідниками. Електронна пошта дозволяє студентам підтримувати зв'язки з носіями мови, спонукає їх до діалогу з ними.

Серед розроблених нових методів навчання іноземної мови професійного спрямування можна відокремити метод презентації. Використання мультимедійних презентацій, як одного з прийомів аудіовізуального методу – це спосіб приєднання студента до освітньої діяльності. Вона дає можливість викладачу проявити творчість, уникнути формального підходу до проведення заняття. Основою будь-якої презентації є полегшення процесу сприйняття і запам'ятовування за допомогою яскравих образів. У презентації можуть бути показані найважливіші моменти теми, підбір таблиць, завдань, ілюстрацій. Використання презентацій дозволяє досягти оптимального темпу роботи студентів, підвищити рівень наочності в ході навчання, вивчити більшу кількість матеріалу, підвищити пізнавальний інтерес, досягти ефекту швидкого зворотного зв'язку. Презентації надають можливість використання різних аудіовізуальних засобів для збагачення і мотивації навчання, наочно-го та динамічного подання матеріалу [1, с. 30].

Використання мультимедійних презентацій на заняттях має низку переваг. Однією з головних є цікавий виклад наглядної інформації на екрані. Ще одна перевага – це можливість представити студентам після виконання завдання правильні відповіді в письмовій формі. Можна запропонувати студентам записати деякі факти, фрази, речення, спираючись на наочність, що багатьом студентам спрощує процес правильного написання. У подальшій роботі на наступних заняттях ці записи студенти використовують для дискусій чи монологічних висловлювань з теми, а також під час виконання домашніх завдань. Інший позитивний результат використання презентацій – це швидкий темп заняття, зацікавленість студентів та ефективність навчання. Серед факторів ефективності слід відзначити найважливіші: інтенсифікація навчального процесу, заглиблення в процес засвоєння конкретного матеріалу, поповнення лексичного запасу, сприяння його запам'ятовуванню, вдосконалення навичок володіння технікою, підвищення мотивації під час вивчення іноземної мови, естетичність подачі навчального матеріалу, вдосконалення процесу перевірки робіт студентів.

З метою забезпечення різноманітності видів діяльності на заняттях з іноземної мови корисним видається поєднання різних активних методів навчання. Так, на основі презентації можуть розвиватися жваві дискусії, корисним видається поєднання презентації з рольовою грою при розподілі певних ролей до представлення презентації. Доцільним є поєднання методу проєктів, фінальною стадією виконання якого стає представлення основних результатів дослідження аудиторії у форматі презентації. Традиційні, відео- та флеш-презентації можуть стати результатом використання методу кейсів. Використання різних видів презентацій у викладанні іноземних мов дає можливість підвищення мотивації, інтенсифікації та індивідуалізації навчального процесу, активізації всіх видів сприйняття пам'яті, створення реальних і уявних ситуацій спілкування, забезпечення міжпредметних зв'язків, опановування і подальше використання студентами високотехнологічних інформаційних засобів навчання [6]

Отже, використання сучасних методик значно розширює та урізноманітнює програму вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі, надає доступ до різних автентичних матеріалів, спонукає студентів до вивчення іноземних мов, розширює їх мотивацію до навчання, надаючи можливість працювати у зручному для них темпі, сприяючи, таким чином, індивідуалізації навчання та ефективному оволодінню іноземною мовою.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інноваційні технології передбачають застосування не тільки новаторських методик і більш раціональних методів, але й інноваційну систему організації освіти в країні у цілому, а також запровадження адекватних вимог підготовки сучасного фахівця, створення умов для розвитку самосвідомості, підвищення самооцінки кожним студентом своєї особистості як конкурентноспроможного фахівця.

Література:

1. Аскосянц П. Г. Основи методики створення та застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов: навч. посіб. / П. Г. Аскосянц. – К.: КДПІМ. – 108 с.
2. Беляева Л. А. Презентация PowerPoint и ее возможности при обучении иностранным языкам / Л. А. Беляева // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 4. – С. 36–41.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г. С. Бакаєва, О. А. Борисенко та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
4. Сидоренко В. Ф. Генезис проектной культуры / В. Ф. Сидоренко // Питання філософії. – 1984. – № 10. – С. 92.
5. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам: учебное пособие / Анатолий Николаевич Щукин. – М.: Филоматис, 2008. – 188 с.
6. King J. Preparing EFL learners for oral presentation [Електронний ресурс] / J. King // The Internet TESL Journal. – 2001. – Vol. 8, № 3. – Режим доступу: <http://iteslj.org/Lessons/KingPublicSpeaking.html>.

Отримано: 7 жовтня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 листопада 2017 р.

e-mail: orysya_ivantsiv@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-130-133

Іванців О. В. Дискурсивна стратегія емоційної аргументації в англomовному іміджевому корпоративному дискурсі / О. В. Іванців // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 130–133.

УДК 811.111

Орислава Володимирівна Іванців,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ ЕМОЦІЙНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ІМІДЖЕВОМУ КОРПОРАТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації дискурсивної стратегії емоційної аргументації в сучасному англomовному іміджевому корпоративному дискурсі. Розроблена власна класифікація дискурсивних тактик реалізації названої стратегії в контексті створення іміджу косметичної компанії.

Ключові слова: іміджевий корпоративний дискурс, дискурсивна стратегія, дискурсивна тактика, емоційна аргументація.

Орислава Владимировна Иванцев,

Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка, г. Тернополь

ДИСКУРСИВНАЯ СТРАТЕГИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ АРГУМЕНТАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ИМИДЖЕВОМ КОРПОРАТИВНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию особенностей вербализации дискурсивной стратегии эмоциональной аргументации в современном англоязычном имиджевом корпоративном дискурсе. Разработана собственная классификация дискурсивных тактик реализации названной стратегии в контексте создания имиджа косметической компании.

Ключевые слова: имиджевый корпоративный дискурс, дискурсивная стратегия, дискурсивная тактика, эмоциональная аргументация.

Oryslava Ivantsiv,

Ternopil National Pedagogical University named after. V. Hnatyuk, Ternopil

DISCURSIVE STRATEGY OF EMOTIONAL ARGUMENTATION IN THE ENGLISH IMAGING CORPORATE DISCOURSE

The article focuses on the analysis of the discursive strategy of emotional argumentation as a means of company's image formation in modern English imaging corporate discourse. The research is based on the texts of English press releases of international cosmetic companies, such as Elizabeth Arden, Estee Lauder Companies, Mary Kay and Revlon.

Except affecting the rational sphere of human consciousness, communication in the domain of corporate imagemaking has a profound influence on the recipient's feelings and emotions. This allows us to distinguish the discursive strategy of emotional argumentation within the English imaging corporate discourse which appeals to the emotional-psychological sphere of the addressee's consciousness. This strategy is a tool in persuading the target audience in the company's success and the effectiveness of the products it manufactures. The strategy of emotional argumentation is implemented by a number of discursive tactics such as hyperbolization, emotional evaluation, appeal to feelings, creation of novelty effect and appeal to dreams. They are represented by verbal means of different language levels. Their integration promotes intensification and harmonization of influence on the addressee's consciousness with the aim of forming a holistic impression of a company as a reliable partner, a manufacturer of high quality products, a desirable employer and a benefactor.

Key words: imaging corporate discourse, discursive strategy, discursive tactic, emotional argumentation.

У межах когнітивно-дискурсивної парадигми сучасної лінгвістики існує тенденція до поглибленого дослідження особливостей організації комунікативної взаємодії. Останнім часом аналізу різних типів стратегій на різноманітному мовному матеріалі присвячується значна кількість наукових розвідок, оскільки саме стратегія відображає цілеспрямованість комунікації, слугує способом побудови мовленнєвого впливу.

Особливо доречним є застосування стратегічного підходу для дослідження особливостей формування іміджу косметичної компанії, оскільки сфера корпоративного іміджмейкінгу характеризується ретельним плануванням комунікативних дій адресантом. У нашому дослідженні ми послуговуємося терміном «дискурсивна стратегія» й, услід за І. Є. Фроловою, тлумачимо це поняття як інструмент реалізації комунікативних цілей у культурно-соціальній вербальній інтеракції [5, с. 114].

Однією з основних функцій сучасного англomовного іміджевого корпоративного дискурсу, яка виокремлює його із загального мовного контексту, є аргументативна функція. Окрім логічного переконання, що апелює до раціонального мислення, аргументація також охоплює й емоційне переконання. Емоціогенні фактори є своєрідною рушійною силою комунікації у сфері корпоративного іміджмейкінгу. Це пояснює активне використання дискурсивної стратегії емоційної аргументації в сучасному англomовному іміджевому корпоративному дискурсі, яка полягає у впливі на емоційно-психологічну сферу свідомості адресата.

Мета статті полягає в описі та аналізі дискурсивної стратегії емоційної аргументації та її тактик в контексті побудови корпоративного іміджу. Матеріалом дослідження слугували англomовні прес-релізи міжнародних косметичних компаній *Elizabeth Arden* та *Estee Lauder Companies*, *Mary Kay* та *Revlon*, розміщені на офіційних сайтах цих компаній.

Емоційна аргументація спрямована на думки, почуття та інтереси реципієнта повідомлення. Вона апелює до емоційної сфери його свідомості. В емоційній аргументації теза представляє власну думку або судження аргументатора, в істинності

якої він прагне переконати адресата. Аргументи постають як образи, оскільки вони часто виражаються за допомогою риторичних фігур, які є способом «рельєфного зображення аргументів» [1, с. 23]. Як стверджує А. В. Олянич, у ході емоційної аргументації процес переконування здійснюється за допомогою стилістичних прийомів, які надають аргументам емоційного забарвлення переконливого мовлення [2, с. 361].

У лінгвістиці під емоційністю розуміють потенційну можливість вербального знака виразити емоційну реакцію щодо певної ситуації чи явища дійсності. Як зазначає О. В. Федоренко, «емоційно забарвлене мовлення викликає в реципієнта зрушення в бік тієї емоції, в «тональності» якої воно розгортається. Адресатові необхідно відчувати з боку автора емоційне ставлення, щоб керуватися ним у прийнятті рішення про дію» [4, с. 243].

Основним мотивом емоційного впливу в сучасному англomовному іміджевому корпоративному дискурсі є зміна поглядів цільової аудиторії стосовно діяльності суб'єкта, що сприяє формуванню позитивного іміджу бізнес-структури. Емоційна аргументація полегшує введення інформації у свідомість адресата, покращує її сприйняття та забезпечує оптимальне засвоєння з метою налагодження взаєморозуміння між комунікантами.

Названа дискурсивна стратегія реалізується в англomовному іміджевому дискурсі косметичних компаній за допомогою застосування низки дискурсивних тактик, які сприяють емоційному насиченню мовлення, підсиленню виразності висловлень, активізації зацікавленості адресата, налаштуванню його/її на емоційне сприйняття повідомлень на шляху до формування позитивного корпоративного іміджу. Емоціогенність текстів англomовних прес-релізів міжнародних косметичних компаній створюється шляхом нанизування широкого спектру образних засобів та емоційно-експресивної лексики, що накопичуються та взаємодіють між собою. Це сприяє посиленню емоційного впливу на адресата та реалізації цілей іміджевої комунікації.

Дискурсивна реалізація стратегії емоційної аргументації в іміджевому корпоративному дискурсі відбувається шляхом використання авторами прес-релізів міжнародних косметичних компаній дискурсивної тактики гіперболізації. Гіперболізацію ми розглядаємо як процес продукування неправдоподібного мовлення, що в досліджуваному дискурсі використовується з метою надання позитивної оцінки діяльності бізнес-структури в надмірно перебільшеному вигляді.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що лексемами-маркерами перебільшення в тактиці гіперболізації виступають:

1) лексичні суперлативи, виражені:

– іменниками (*marvel, giant, empire* тощо): *For more than 45 years, the cosmetics giant has provided women with an open-ended and unparalleled business opportunity, which in light of the volatile economic conditions, is more compelling than ever before* [7]. Автор цього висловлення представляє косметичну компанію *Mary Kay* у гіперболізованому вигляді, називаючи її гігантом, що надає жінкам таку необмежену можливість займатися бізнесом, якій немає рівних;

– прикметниками (*exceptional, genuine, incredible, remarkable, superior* тощо): *Go ahead and revel in all the compliments that will come your way when you step out with that gorgeous head of natural looking that's always easy to style* [8]. Наведений приклад ілюструє вживання лексичного суперлативу, вираженого прикметником *gorgeous*, що дає змогу переконати адресата в тому, що завдяки використанню засобів для укладання перук від компанії *Revlon* можна надати голові розкішного природного вигляду й насолоджуватися отриманими компліментами;

2) граматичні суперлативи, виражені якісними прикметниками вищого та найвищого ступенів порівняння: *Furthermore, Mary Kay skin care scientists researched ingredients from around the world to select the most powerful, most effective and safest ingredients to address uneven skin tone* [7]. У цьому текстовому фрагменті наголошено на високій якості парфумерно-косметичної продукції компанії *Mary Kay*, яку виготовляють із найдієвіших, найефективніших і найбезпечніших інгредієнтів. Це підсилює емоційний аспект повідомлення та формує враження про бізнес-структуру як виробника унікальної продукції;

3) прислівники-інтенсифікатори якісної ознаки та дії (*very, too, so, far, really, completely, extremely, incredibly, highly, fully, heavily, strongly, certainly* тощо), які посилюють емоційно-оцінну семантику прикметника й дієслова: *Revlon boasts that their 2010 Spring Wig Collection is 'supremely comfortable, incredibly natural and simply beautiful'* [8]. Використання інтенсифікаторів у цьому прикладі сприяє емоційному насиченню висловлення, дозволяє підсилити опис позитивних характеристик весняної колекції перук 2010 року від компанії *Revlon*;

4) універсальні квантифікатори, виражені означальними займенниками (*all, each, every, everybody, everyone, everything* тощо): *That's why every day Mary Kay® is changing the lives of women and children around the world through its Pink Changing Lives™ initiatives across the globe* [7]. Вживання універсального квантифікатора *every* дозволяє підсилити ідею вагомості та значущості діяльності косметичної компанії *Mary Kay*, яка кожного дня змінює життя жінок і дітей з усього світу, зокрема завдяки реалізації благодійного проекту *Pink Changing Lives™*, що пов'язаний із боротьбою з раком молочної залози;

5) категоричні квантифікатори, виражені словами тотальності (*always, never, forever, for good* тощо), які вживаються для позначення високого ступеня наявності ознаки: *According to her, people must take care of their skin on a regular basis to get a beautiful radiant complexion that lasts forever* [7]. Автор наголошує на необхідності регулярно піклуватися про свою шкіру для того, щоб назавжди зберегти красивий сяючий колір обличчя. Адресант імпліцитно вводить думку, що цього довготривалого ефекту можна досягти лише завдяки застосуванню продукції компанії *Mary Kay*.

Аналіз фактичного матеріалу виявив, що перебільшена позитивна оцінка діяльності міжнародних косметичних компаній може маркуватися й структурами, що становлять закритий ряд – «*from ... to*», наприклад: *Anyone can be a Mary Kay Independent Beauty Consultant – from stay-at-home moms to Harvard M.B.A.s and everything in between, as well as virtually all ages and ethnicities* [7]. Цей приклад наголошує на тому, що будь-хто може стати незалежним консультантом з краси в компанії *Mary Kay* і займатися бізнесом у сфері прямого продажу. Сутність прийому гіперболізації полягає в значному цілеспрямованому розширенні можливостей, які надає згадана бізнес-структура для самореалізації та фінансової незалежності жінок.

Досить часто іміджмейкери звертаються до дискурсивної тактики емоційного оцінювання в межах реалізації стратегії емоційної аргументації в сучасному англomовному іміджевому корпоративному дискурсі.

Специфіка категорії оцінки в англомовному іміджевому дискурсі косметичних компаній полягає в тому, що вона базується на ціннісних домінантах, характерних для цільової аудиторії. Аргументатор, оцінюючи певні факти чи явища дійсності у сфері косметичного бізнесу, висловлює своє емоційне ставлення до них та визначає їхній емоційно-оцінний статус.

Дискурсивна тактика емоційного оцінювання вербалізується в іміджевих текстах косметичних компаній за допомогою емоційно-експресивних засобів різних рівнів мовної структури. На лексико-фразеологічному рівні засобами емоційного оцінювання в англомовних прес-релізах є насамперед епітети.

Аналіз англомовних прес-релізів міжнародних косметичних компаній дає підставу говорити про наявність у них емоційних та оцінних епітетів, переважно об'єктивованих емоційно-експресивними прикметниками з граничною семантикою. Звернемось до прикладу: *Every season one thing remains the same – you crave the latest in innovative skin care, glamorous makeup, the perfect fragrance, pampering body care and even fabulous gifts* [7]. Наведений фрагмент яскраво ілюструє той факт, що часте вживання епітетів в англомовних корпоративних прес-релізах дозволяє підсилити опис позитивних характеристик продукції косметичних компаній, інтенсифікувати емоційний аспект повідомлення та викликати бажану реакцію в адресата.

До синтаксичних засобів вираження тактики емоційного оцінювання в сучасному англомовному іміджевому корпоративному дискурсі належать риторичні запитання, окличні речення та полісиндетон.

Дискурсивна тактика емоційного оцінювання актуалізується в англомовних прес-релізах за допомогою використання риторичних запитань. Наведемо два приклади: *Why settle for the cheap thing, when you can have Mary Kay* [7]? *Well, isn't this the thing we are all interested in* [7]? Як засвідчують наведені фрагменти, риторичне питання додає повідомленню експресивності, дозволяє швидше зацікавити адресата. Відповідь на такі запитання міститься в них самих або може бути зрозуміла з контексту. Тому ефект цього прийому полягає у свідомому спрямуванні думок адресата в необхідне русло.

Поширеним засобом вербалізації дискурсивної тактики емоційного оцінювання у формуванні привабливого іміджу компанії є окличні речення. Окличні речення характеризуються особливим емоційно-експресивним потенціалом. Емоційний заряд цих структур дозволяє активізувати зацікавленість адресата, налаштувати його на емоційне сприйняття повідомлення, наприклад: *Enjoy your sun-kissed look all day* [6]!

Іншим широковживаним способом реалізації дискурсивної тактики емоційного оцінювання в створенні позитивного іміджу бізнес-структури є полісиндетон. Багаторазове повторення сполучників слугує засобом об'єднання висловлення в єдине смислове ціле, а також виокремлення кожного елемента зокрема з акцентуванням уваги на його змісті. Проаналізуємо приклад: *Women in Halifax who are interested in the chance to win this «Glam-tastic» makeover can contact Dalene and then enjoy a quick skincare treatment and then a color makeover* [7]. У цьому текстовому фрагменті сполучник *and* у поєднанні з прислівником *then* вживається для вираження послідовності дій. Багаторазове використання сполучників в англомовних прес-релізах надає висловленню ритмічно організованого характеру та емоційно-експресивного забарвлення.

Емоційна аргументація в іміджевому корпоративному дискурсі актуалізується за допомогою тактики апеляції до почуттів. Аудиторія, до якої звернена аргументація у сфері побудови іміджу міжнародних косметичних компаній, є переважно жіночою. Це тому, що жінки емоційніші за природою й частіше керуються почуттями при сприйнятті інформації та прийнятті рішень. Саме тому іміджмейкери апелюють до почуттів з метою забезпечення швидкого та ефективного психологічного залучення адресата до поглинання необхідної інформації. Під впливом почуттів легше управляти свідомістю реципієнта та переконувати його в істинності наведених фактів.

Почуття, до яких найчастіше апелюють автори текстів англомовних корпоративних прес-релізів у межах досліджуваного дискурсу, – це віра, надія, любов, честь, обов'язок, відповідальність, гордість і вдячність. Звернемось до конкретних прикладів: *«We believe in our responsibility as a corporate citizen to do something about women being abused,» said Theresa Flores, Mary Kay Government Relations Manager* [7]. У наведеному висловленні керівники компанії *Mary Kay* намагаються утвердити в свідомості реципієнта повідомлення почуття віри у відповідальність корпорації щодо припинення домашнього насильства.

Наступною дискурсивною тактикою стратегії емоційної аргументації в досліджуваному дискурсі є тактика створення ефекту новизни. Вона вербалізується в прес-релізах за допомогою лексем *new, renewed, innovative* тощо. Застосування цієї дискурсивної тактики дозволяє переконати адресата в тому, що товари згаданої компанії з їхніми надзвичайними властивостями й особливим вмістом є новими на міжнародному ринку косметичної продукції, а тому заслуговують на увагу, як, приміром, у наступному прикладі: *«New» is the choice word when it comes to Mary Kay's breakthrough compact* [7].

Під час аналізу мовного матеріалу ми виділили окрему дискурсивну тактику стратегії емоційної аргументації в створенні іміджу компанії, що передбачає апелювання до мрій. Застосування цієї тактики має на меті відволікти увагу адресата, змінити русло мовленнєвих процесів у заданому автором спрямуванні та здійснити інформаційне наповнення тексту у вигідному для ініціатора комунікації напрямі, як це можна побачити в наведеному прикладі: *Today her vision, her courage and her unwavering spirit continue to bring women the opportunity to achieve their potential and bring their dreams to life* [7]. Цей текстовий фрагмент засвідчує прагнення продуцента дискурсу позиціонувати компанію *Mary Kay* як таку, що має на меті втілити в життя мрії жінок з метою формування привабливого корпоративного іміджу.

Таким чином, стратегія емоційної аргументації в англомовному іміджевому корпоративному дискурсі полягає в здійсненні впливу на емоційну сферу свідомості адресата. Для її реалізації адресант використовує дискурсивні тактики, спрямовані на підсилення емоційного аспекту повідомлення, надання позитивної оцінки діяльності компанії в надмірно перебільшеному вигляді, активізацію емоцій у реципієнта тексту, моделювання сили творчої уяви тощо. Наявність емоційно-експресивної лексики та стилістичних прийомів у прес-релізах надає їм емоційного забарвлення, що полегшує сприйняття інформації й сприяє формуванню позитивного іміджу компанії. Подальші наукові пошуки можна спрямувати на аналіз інших дискурсивних стратегій та їх тактик в сучасному англомовному іміджевому корпоративному дискурсі.

Література:

1. Безменова Н. А. Риторическая модель речевой деятельности / Н. А. Безменова // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М., 1990. – С. 15–27.

-
2. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : [монография] / Олянич А. В. – Волгоград : Парадигма, 2004. – 507 с.
 3. Федоренко О. В. Категорія емоційної оцінки в реалізації комунікативних завдань журналіста / О. В. Федоренко // Вісник Львівського університету. Сер. : Журналістика. – 2011. – Вип. 34, ч. 1. – С. 242–248.
 4. Фролова И. Е. Регулятивный потенциал стратегии конфронтации в англоязычном диалогическом дискурсе : инструментарий и принципы анализа / И. Е. Фролова // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2013. – № 7. – С. 111–130.

Джерела ілюстративного матеріалу:

5. Elizabeth Arden [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.elizabetharden.com>.
6. Mary Kay Press Room [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.marykay.com/en-US/About-Mary-Kay/PressRoom>.
7. Revlon [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.revlon.com>.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: oksana.lviv567@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-134-136

Ісаєва О. С. Лексико-семантичний аналіз концептів «профілактична медицина» і «превентивна медицина» / О. С. Ісаєва // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 134–136.

УДК: 811.161

Оксана Степанівна Ісаєва,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ «ПРОФІЛАКТИЧНА МЕДИЦИНА» І «ПРЕВЕНТИВНА МЕДИЦИНА»

У сучасній медицині й повсякденному житті суспільства широко застосовуються концепти: «профілактична медицина» і «превентивна медицина», які ще недостатньо досліджені. Концепти «профілактична медицина» і «превентивна медицина» як складові концептосфери «медицина» є взаємодоповнюючими компонентами, які корелюють між собою у медичній галузі, незважаючи на те, що їх етимологія децю різниться.

Ключові слова: концептосфера «медицина», профілактична медицина, превентивна медицина.

Оксана Степановна Исаева,

Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТОВ «ПРОФИЛАКТИЧЕСКАЯ МЕДИЦИНА» И «ПРЕВЕНТИВНОЙ МЕДИЦИНЫ»

В современной медицине и повседневной жизни общества широко применяются концепты: «профилактическая медицина» и «превентивная медицина», которые еще недостаточно исследованы. Концепты «профилактическая медицина» и «превентивная медицина» как составляющие концептосферы «медицина» являются взаимодополняющими компонентами, которые коррелируют между собой в медицинской отрасли, несмотря на то, что их этимология несколько отличается.

Ключевые слова: концептосфера «медицина», профилактическая медицина, превентивная медицина.

Oksana Isaieva,

Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv

LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF CONCEPTS «PROPHYLACTIC MEDICINE» AND «PREVENTIVE MEDICINE»

Linguists exemplify their own understanding of the meaning of «concept», «concept sphere» or «conceptualization» notions and apply fundamentally different technologies and methods for their differentiation and descriptions. Concept sphere «medicine» contains a number of concepts that have been poorly investigated from the view of cognitive linguistics. Meanwhile, it is necessary to perform partitioning, categorization, structuring of medical terms in the language, discourse and even in the linguistic consciousness. Language conceptualization of the modern world represents different types of conceptualization about certain knowledge, objects and phenomena occurring in the modern language. The concepts of «prophylactic medicine» and «preventive medicine» are widely used in modern medicine and everyday life of the society which have not been completely investigated by the linguists yet. «Prophylactic medicine» is derived from Old Greek and has a wide semantic capacity. For the first time it was used as an adjective. The origin of «preventive medicine» is from Middle French and directly from late Latin. The concepts of «prophylactic medicine» and «preventive medicine» are intercomplementary components as conceptual components of «medicine» which correlate with each other in the medical field, despite the fact that their etymology and their meaning differ in the Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue Française par Paul Robert.

Key words: conceptosphere «medicine», prophylactic medicine, preventive medicine.

Постановка проблеми та її значення. Медична термінологія відіграє визначну роль у лінгвістичній науці сучасного українського суспільства. Важливі перемини відбуваються і у становленні терміносистеми медицини у зв'язку із технократичними змінами як у лінгвістиці, так і в медичній науці. Кожна галузь медицини невинно розвивається і постійно змінюється, поповнюючись новими термінами: з'являються новітні тактики діагностики та лікувального процесу у зв'язку з появою сучасних вірусів, захворювань, синдромів, а також обладнання й устаткування. У превентивній медицині також відбувається помітний прогрес як і у системі охорони здоров'я загалом чи свідомості українців щодо піклування і збереження власного здоров'я зокрема. В сучасних умовах саме їй надають значну перевагу власне медики як альтернативній ідеології і методології системи охорони здоров'я. Адже, легше попередити захворювання, аніж лікувати, проте цей термін ще не увійшов у повсякденну свідомість нашого суспільства і медичного персоналу зокрема. Концепт «профілактична медицина» імплементувався у повсякденний вжиток сучасного суспільства ще з часів єгипетської медицини та грецького періоду запозичення, а особливого значення профілактична медицина набула в радянський період саме у нашій державі.

Тому **мету** дослідження вбачаємо у ретельному лексико-семантичному аналізі термінів та заходів, пов'язаних з концептосферою «медицина», яка включає концепти «превентивної медицини» і «профілактичної медицини». Ці концепти останнім часом досить часто вживаються у сфері охорони здоров'я нашої держави й щоденному житті пересічних громадян з огляду на невчасне звернення до лікарів чи запущеність хвороби через відсутність обов'язкового медичного огляду. Існує необхідність вирішення таких **завдань** як диференціація цих концептів з лінгвістичної точки зору, встановити їх етимологію і відповідність в англійській та українській мовах та обґрунтувати терміни, які наповнюють кожен з концептів. Вважаємо за необхідне виявити і описати семантичне наповнення згаданих концептів та детермінувати їх диференційні ознаки у відповідності до вжитку у сучасній комунікації або висвітлити специфіку їх функціонування та особливості реалізації як медиками, так і пацієнтами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автори розглядають концепти відповідно до сфери їх вжитку, зосереджуючи увагу на смислово навантаженні. Необхідно згадати, що науковець Д. С. Лихачов представив поділ концептів з точки зору їх тематики [5], тобто подібні тематичні сукупності утворюють емоційну, освітню, текстову та інші концептосфери, що вважаються актуальними для медичної науки. Типологія концептів, як відомо, перебуває на стадії ретельного аналізу, вивчення і розробки із стрімким розвитком мови, тому в численних дослідженнях пропонуються різноманітні класифікації концептів за різними критеріями. Проте, подібний поділ тлумачень поняття «концепт» умовний, оскільки усі вони пов'язані між собою, а не протиставлені один одному. Отож вважаємо, що когнітивний і культурологічний підходи щодо поняття «концепт» не є взаємовиключними: адже концепт як ментальне утворення у свідомості особи розглядається як вихід на концептосферу соціуму, тобто на культуру в кінцевому розумінні, а концепт як одиниця культури вважається фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням кожної особи суспільства. Ці підходи різняться векторами щодо носія мови: когнітивний підхід до концепту передбачає напрям від індивідуальної свідомості до культури, а культурологічний підхід – напрям від культури до індивідуальної свідомості [1, с. 2].

Кожен дослідник вкладає своє власне розуміння у смислове значення понять «концепт», «концептосфера» чи «концептуалізація» і, тому, застосовує принципово інші технології й методики для їх диференціації та опису: «як значення мовного знака (лінгвістичне та культурологічне спрямування) і як змістовний аспект знака, представлений у ментальності (когнітивне спрямування)». Варто згадати процес формування і класифікації концептів на основі їх вираження та функціонування у мові, а також запропоновані типології Є. В. Образцовою, А. П. Бабушкіним, М. М. Болдиревим тощо. Поділяємо думку науковця Ю. С. Степанова, де зазначається, що «в структуру концепту входить все те, що і робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія), стисла до основних ознак змісту історії; сучасні асоціації; оцінки і тощо» [8, с. 41] підтверджуючи гіпотезу, що концепт визначається базовою одиницею культури, тобто її концентратом.

Мовна концептуалізація сучасності відображається різними концептуаріями про певні знання, об'єкти та явища, які відбуваються у сучасній мові. Адже вона служить як процес творення і формування концептів через осмислення інформації, наповнюючи складову концептосфери. Як зауважує науковець В. А. Маслова, «багатство мови визначається не лише багатством словникового запасу і граматичними можливостями, але й багатством концептуального світу, концептосферою, у якій формується національна мовна особистість» [6, с. 34–35], що вважається актуальним і для концептосфери «медицина» та її складових концептів.

Виклад основного матеріалу. Концепти як базові складові сьогочасної лінгвістичної науки складають частину когнітивної пам'яті термінів чи слів, пов'язують смислові характеристики мовного знака із системою культури, традицій і духовних цінностей нації сучасного суспільства. Тобто етимологія або внутрішня форма концепту заповнює одну з лакун, яка є ключовою складовою структури саме концепту. Тому аналіз комунікації, а саме мовленнєвої та позамовленнєвої діяльності медиків або працівників охорони здоров'я передбачає урахування соціального досвіду, норм і цінностей спілкування *лікар-лікар, лікар-пацієнт, лікар-родина пацієнта* тощо.

Для нашого дослідження розглядаємо концептосферу «медицина» та концепти, які її наповнюють. Відомо, що в сучасній медицині й повсякденному житті суспільства широко застосовуються обидва концепти: «профілактична медицина» і «превентивна медицина». Отож, поділяємо твердження дослідника щодо аналізу словникових дефініцій слова, який дає можливість вирізнити ці два поняття як концепти, адже кожен з них має своє наповнення. Коли йдеться про одне й те ж поняття та його трактування різними людьми, то це слово набуває безліч конотативних значень [9, с. 17].

Дефініція «**профілактична медицина**» походить з давньогрецької, в основу закладено широке семантичне наповнення; даний термін вперше вжито як прикметник у 1570 році *prophylactic (adj) originally of medicines, «that tends to prevent disease», from Middle French prophylactique* [10, с. 16] and directly as a Latinized borrowing of Greek *prophylaktikos* «precautionary» from *prophylassein* «keep guard before, ward off, be on one's guard», from *pro-* «before» (see *pro-*) + *phylassein*, ionic variant of *phylattein* «to watch over, to guard,» but also «cherish, keep, remain in, preserve.» Щодо словника Дугласа Харпера у 1746-х роках, згадується іменник *prophylaxis (n)* «preventive treatment of disease, Greek *pro* (see *pro-*) + *phylaxis* «a watching, guarding» [11].

Встановлено, що первинна профілактика скерована радше на попередження, виникнення та усунення факторів ризику певного захворювання. А вторинна профілактика – більш відома як превентивна медицина та вживається частіше в клініках, коли вже є хвороба і щоб не розвивалася в подальшому, тобто була стабільною і без ускладнень для наступного утримання сталого стану пацієнта.

Безсумнівно схвалюємо твердження Ж. Вандрієс, що слово ніколи не виринає у нашій свідомості самостійно. «Навіть коли одне слово в певному значенні присутнє в нашій свідомості, то інші, що залишаються в тіні, пов'язані з ним найтоншими нитками, щохвилини готові увірватися в нашу свідомість» [3, с. 295], як відбувається у медичній науці з концептами «профілактична медицина» і «превентивна медицина».

Ймовірно, що концепт «профілактична медицина» тісно переплітається і взаємодіє з концептом «превентивна медицина». Отож, концепт «превентивна медицина» – це певна ідеологія чи поетапна методологія управління власним здоров'ям, її основна мета передбачає виявлення будь-яких змін в організмі, які можуть спричинити захворювання, і прийняття адресних рішень, скерованих саме на попередження або ранню діагностику захворювань. Як відомо, філософія превентивної медицини кардинально відрізняється від традиційної медицини і підтверджує варіативно осучаснену й більш розширену профілактичну медицину відповідно до потреб сучасності.

Необхідно розглянути і поняття «превентивна медицина»: французького походження *prevention (n)* mid-15c., «action of stopping an event or practice,» from Middle French *prévention* and directly from late Latin *praeventio* (nominative *praeventio*) «action of anticipating,» noun of action from past participle stem of *praevenire*. Лише через 200 років з'явився прикметник *preventive (adj)* 1630s, from Latin *praevent-*, past participle stem of *praevenire* (see *prevent*), + *-ive*. As a noun, from 1630s: in medical use from 1670s. А прикметник *preventative (adj)* 1650s, from *prevent* + *-ative*. OED points out that *preventive* is better-formed. As a noun, from 1774. The noun is first recorded 1640s, «a medicine or treatment to prevent disease;» meaning «condom» is from 1943, replacing earlier *preventive* (1822), *preventative* (1901). Condoms originally were used more to thwart contagious disease than to prevent pregnancy [11].

Припускаємо, що концептуалізація поряд із категоризацією є ключовим поняттям саме когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту чи концептосфери за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови, зокрема мови медицини. Саме тому рівень комунікативної компетентності особистості співвідноситься з рівнем його соціалізованості, а також із рівнем прояву певних людських якостей [2, с. 91]. Отож, слід зауважити, що концептосфера певної мови надає нам інформацію про культуру нації, про її моральні закони, етичні традиції, моральні та духовні цінності. Тобто досліджувані концепти як базова складова концептосфери «медицина» також вирізняють певну інформацію про культуру й певні закони носіїв медичної галузі (етика, мораль, культура), які поступово входять у повсякденний вжиток суспільства.

Доречно зазначити, що термін «концептосфера», введений Д. Лихачовим, який розглядав її як сукупність концептів нації й зауважив, що чим багатшим є культура нації, її фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатшою є концептосфера народу [5, с. 5]. Отож, необхідно визначити концептосферу «медицина» саме розглянутих понять, тобто диференціювати їх складові.

Ключовим аспектом концепту «**превентивна медицина**» закладено індивідуальний підхід до стану здоров'я кожного окремого індивіда, вивчення факторів ризику того чи іншого захворювання й складання плану щодо його усунення, а саме формування комплексу загального оздоровлення організму. Проаналізувавши французький Етимологічний словник [12], *prevention* має наступні значення: *перебування під слідством, під судом; попереднє ув'язнення; попередження, упередженість (сукупність заходів проти певних ризиків)*. Безсумнівно, в основу превентивної медицини закладено індивідуалізований підхід до кожного пацієнта зокрема, використовуючи скрінінгові діагностичні методики тощо, її необхідною передумовою вважається *упередження* або *випередження* захворювання.

Під концептом «**профілактична медицина**» розуміємо вакцинацію, раціональний режим праці і відпочинку, якісне харчування, фізичну активність, диспансеризацію як ранній метод виявлення захворювань та раціональне поступове оздоровлення. Слід відзначити, що профілактикою займаються центри здоров'я, санаторії та безліч суспільних організацій, котрі пропагують серед населення здоровий спосіб життя, роз'яснюють наслідки шкідливих звичок й необхідність укріплювати своє здоров'я, тобто формують культуру населення щодо власного здоров'я. Профілактична медицина передбачає *запобіжні* або *захисні* заходи, скеровані на попередження певного захворювання або усунення його факторів ризику. Словник [12] подає також значення слова *prophylaxis*: *як сукупність заходів, які потрібно проводити, щоб попередити хвороби; чувати над чимось; профілактичні заходи або гігієна профілактики*.

Отож, концептосфера «медицина» містить велику кількість концептів, які ще недостатньо досліджені з точки зору когнітивної лінгвістики, оскільки необхідно здійснювати членування, категоризацію, структурування термінів медицини в мові, дискурсі та навіть у мовній свідомості. Проаналізувавши взаємодоповнюючі концепти, погоджуємося з думкою дослідниці, котра вважає, що частіше концептосферу розглядають як сукупність концептів, з яких «як із мозаїчного полотна, складається світобачення носія мови» [6, с. 17]. Саме для створення належного глосарію концептів необхідною передумовою є детермінація концептосфери «медицина» в сучасній лінгвістичній науці.

Цікавою вважаємо і думку А. Вежицької, яка розрізняє концепт-мінімум, концепт-максимум і енциклопедичний додток (доповнення) [4, с. 143]. Концепт-мінімум – це неповне знання смислу слова, а концепт-максимум охоплює всебічне знання мовцем смислу слова, у тому числі енциклопедичні відомості, професійні знання про певну реальію [4, с. 152], які вважаємо доцільним запровадити і в медичній науці й щоденному вжитку.

Медицина як наука й термінологія медицини зокрема швидкоплинні і надзвичайно мінливі в сучасному світі з огляду на технократичний розвиток суспільства. Тому підтримуємо ідею науковця А. Приходька щодо «визначення точного й несуперечливого таксономічного переліку концептів – завдання досить складне...», оскільки концептуальна палітра мови – явище ідеальне, до якого навряд чи можна застосувати те, що в точних науках прийнято називати мірою. Якщо самі концепти матеріалізуються в мові, то методики їх аналізу важко піддаються формалізації, а тому будь-яке їх ранжування ще довго буде мати відбиток філологічного суб'єктивізму» [7, с. 281].

Висновок. Концепти «профілактична медицина» і «превентивна медицина» є взаємодоповнюючими, які корелюють між собою у медицині, незважаючи на те, що їх етимологія дещо різниться. Згодом відбулася асиміляція і ці концепти стали взаємозамінюючими у концептуальному світі медичних працівників та громадян, тобто відбувалося формування самої структури концептосфери «медицина». Саме тому концептуалізація є результатом довербальної стадії розвитку особистості й пов'язана з різноманітними видами її діяльності. З формуванням мови засвоєння реальності набуває нових форм і конфігурацій, які забезпечують вихід поза межі сприйнятого безпосередньо до рефлексивних уявних світів, формуючи власну «картину світу», яка створюючи концепти поетапно, наповнює концептосферу «медицина».

Література:

1. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. [Текст] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронежского государственного университета, 1996. – 103 с.
2. Бердник Л. Г. Актуализация невербального общения в двадцать первом веке / Л. Г. Бердник // Перспективы. – 2002. – № 2 (18). – С. 90–94.
3. Вандриес Ж. Лингвистическое введение в историю / Ж. Вандриес. – М. : Наука, 1937. – 295 с.
4. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
5. Лихачов Д. С. Концептосфера російської мови / Д. С. Лихачов // Известия РАН. Сер. літ. і яз. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3–9.
6. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : [Учебное пособие] / В. А. Маслова. – М., 2004.
7. Приходько А. Н. Лингвокогнитивная таксономия концептов : типы и классы / А. Н. Приходько // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: [зб. статей, присвячений ювілею В. Д. Калішченка]. – Донецьк, 2007. – С. 270–283.
8. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
9. Ушакова Т. Н. Проблемы внутренней речи в психологии и психофизиологии / Т. Н. Ушакова // Психологические и психофизиологические исследования речи. – М. : Наука, 1985. – С. 12–25.
10. An Etymological Dictionary of modern English by Ernest Weekley. – M.A. – London. John Murray, Albemarle Street, W., 1921. – 165 p.
11. Etymology Dictionary by Douglas Harper. – 2001. – URL : www.etymonline.com
12. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue Française par Paul Robert. – Société du nouveau littré Secrétariat général de la rédaction: Alain Rey, 1976. – 1970 p.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2017 р.

e-mail: kalenska.tonya@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-137-140

Каленська А. С. Графічні засоби експресивізації мови сучасних турецьких інтернет-видань / А. С. Каленська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 137–140.

УДК: 811.512.161'42:044.738.5:655.41

Антоніна Станіславівна Каленська,

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ МОВИ СУЧАСНИХ ТУРЕЦЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

У статті розглядаються графічні засоби експресивізації у текстах турецьких Інтернет-видань. Здійснено аналіз прикладів з використанням літерних та нелітерних прийомів увиразнення текстової канви та виділено їх найбільш поширені різновиди. Окрему увагу у статті приділено поняттю графічних оказіоналізмів та особливому виду деривації – графодеривації.

Ключові слова: графічна гра, мовна гра, експресивізація, засоби вираження експресії, експресиви, мова інтернет-видань, турецький медіапростір.

Антонина Станиславовна Каленская,

Институт филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, г. Киев

ГРАФИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ЭКСПРЕССИВИЗАЦИИ ЯЗЫКА СОВРЕМЕННЫХ ТУРЕЦКИХ ИНТЕРНЕТ-ИЗДАНИЙ

В статье рассмотрены графические средства экспрессивизации в текстах турецких Интернет-изданий. Проведен анализ примеров использования буквенных и небуквенных приемов повышения выразительности текста и выделены их наиболее распространенные разновидности. Пристальное внимание в статье уделяется понятию графических окказионализмов и отдельному виду деривации – графодеривации.

Ключевые слова: графическая игра, языковая игра, экспрессивизация, средства выражения экспрессии, экспресивы, язык интернет-изданий, турецкое медианпространство.

Antonina Kalenska,

Institute of Philology of the Kiev National University named after Taras Shevchenko, Kyiv

GRAPHIC MEANS OF EXPRESSIVENESS IN MODERN LANGUAGE OF TURKISH ONLINE NEWSPAPERS

This article is dedicated to the problem of the graphic means of expressiveness in the discourse of Turkish online newspapers. Graphic means of expressiveness are determined as specific formations which are followed by graphic modification of redefined component, due to which it is becoming more expressive and draws the reader's attention. Such formations help the author to deliberately underline those significant parts of the article which he considers to be relevant, send the main idea or create an expressive and complex speech. There is also provided a linguistic analysis of alphabetic and analphabetic samples in which the devices of graphic expressiveness are used to make the narrative more expressive. Moreover, these samples were classified according to their typology. All mentioned samples were chosen from the texts of Turkish electronic newspapers. According to the fulfilled analysis, such devices of graphic games as capitalization (usage of capital letters for highlighting some part of semantic segment) and usage of apostrophe as well as their combined forms are viewed as being the most productive way of expressing lingua creativity. This research is based on the latest achievements in modern theories of linguistics and communication so a specific place in this research belongs to the notion of graphic occasional words and a particular type of derivation – «graph derivation» or «graphic word formation». Under the notion of «graph derivation» the author means combining different morphemes inside of one semantic structure, one of which should be highlighted by some type of graphic accentuation. Some scholars used to call such words as hybrids. While examining samples of hybrid words in Turkish mass media there was pointed out that there are lots of word hybrids in which one morpheme is of English origin while the second one of Turkish. Other types of graphic representation of lexical units are described in this article as well.

Key words: graphic game, language game, expressivity, expressive means of language, expressams, discourse of online newspapers, Turkish media.

Мова сучасних засобів інформації, серед яких на новітньому етапі особливу увагу привертають тексти Інтернет-видань, потребує системного розгляду на всіх рівнях її лінгвістичного аналізу. Загальновідомо, що більшість медіатекстів як елементів реалізації графічної системи певної мови мають чітко виражене експресивне забарвлення. З цієї точки зору досить цікавою проблемою у цій галузі постає вивчення питання застосування графічних засобів експресивізації, зокрема графічних ігор у турецькому масмедійному дискурсі.

Мета статті – проаналізувати функціонування різновидів засобів графічної експресивізації та графічної гри у текстах турецьких електронних газет.

У зв'язку з тим, що особливості турецької алфавітної системи та пунктуації створюють придатне середовище для втілення лінгвокреативності працівників медійної сфери, явище графічного увиразнення є продуктивним засобом втілення прагматичних цілей автора.

Актуальність цього дослідження полягає у необхідності здійснити всебічний аналіз прикладів використання мовної гри з графічними засобами у турецькомовному медіапросторі.

Об'єктом запропонованого дослідження виступають лексичні одиниці турецької мови, які відображають функціонування різновидів графічної гри в текстах Інтернет-видань.

У ході дослідження використовується дескриптивний метод та метод компонентного аналізу.

Зацікавленість мовознавців у дослідженні мови ЗМІ пов'язана з появою нових тенденцій, завдяки яким пласт графічних засобів набув нового функціонального навантаження. Виникнення такої мовознавчої дисципліни, як графічна лінгвістика, також сприяло збільшенню інтересу до графічного простору мови медіа-ресурсів. Так, у теорії лінгвістики з'являється поняття «графічна гра». Теорія графічної гри найбільш широко розглянута у контексті вивчення феномену мовної гри такими мовознавцями, як Л. П. Амірі, С. В. Ільєсова, В. З. Санніков, О. П. Сковородніков, С. І. Сметаніна.

Варто зазначити, що поряд із терміном «графічна гра» лінгвісти пропонують низку інших термінів, які позначають цей мовний прийом. Так, В. З. Санніков запропонував у межах мовних ігор виділити «ігри з графікою, орфографією, пунктуацією» [5, с. 54]. Також широко застосовуються терміни «орфографічна гра» та «апострофізація».

Водночас поняття графічних ігор співвідносять з поняттям графічних засобів експресивізації. Дослідниця українського газетного дискурсу Т. В. Коваль пропонує наступне тлумачення: «Графічні засоби експресивізації – це специфічні утворення, що супроводжуються графічними видозмінами переосмислюваного компонента, завдяки чому він більше увиразнюється й привертає увагу читача. За їх допомогою автор свідомо підкреслює ті важливі моменти статті, які вважає актуальними, прагне донести до читача основну ідею або створити багатогранне експресивне мовлення» [2, с. 13].

У цій лінгвістичній розвідці послуговуємося терміном «графічні засоби експресивізації», адже саме цей термін має найбільш узагальнений характер і може бути застосованим у значенні прийомів досягнення виразності як з використанням літерних знаків, так і нелітерних (знаки пунктуації, особливі шрифти тощо).

Сучасна графічна система турецької мови отримала свій теперішній вигляд у результаті низки історичних еволюційних процесів. Ключовим моментом у розвитку її видозміни виступив процес запровадження мовної реформи 1928 року Мустафою Кемалем Ататюрком. На зміну османській графіці (видозмінений арабській абетці), яка лежала в основі дореволюційної турецької, тобто османської (офіційної і літературної на той час), прийшла нова система письма – латинська. Саме з цього моменту починається відлік «нової історії» у турецькій графіці.

Дослідниця мови заголовків друкованих турецьких газет О. Козан виділила у своїй монографії два основних різновиди графічних ігор: гру з використанням апострофа, або апострофізацію, та гру з використанням великих літер [7, с. 161]. Апострофізацію авторка вважає найпоширенішим видом реалізації лінгвокреативного потенціалу графічної системи турецької мови.

Слід зазначити, що на відміну від моноролі апострофа в українському правописі, апострофу у турецькій мові приписують низку функцій, які дозволяють більш продуктивно вживати цей графічний знак, як-от деякі з них:

1) відділення словозмінних афіксів (присвійності, відмінку, присУДК:овості) від власних імен: *Yunus Emre'nin, Gaziantep'ten, Türkiye Cumhuriyeti'ni, Refik Halit Karay'mış*;

2) відділення афіксів, які стоять після скорочень і абrevіатур, написаних великими літерами: *TBMM'nin, ABD'de, NATO'dan*;

3) відділення афіксів, які приєднуються до числівників: *2'inci kat, 1992'de, 8,45'lik*;

4) відділення афіксів, які стоять після літери або іншого афіксу: *a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler* [8, с. 46-48].

Наступним з найпростіших та найефективніших способів підкреслення змістовно важливої частини тексту (слова-, виразу- або частини слова-експресеми) є виділення графічних символів. До такого прийому відносимо досить поширений її різновид – капіталізацію. Капіталізація передбачає використання заголовних літер для надання більшої експресивності елементам письмового тексту або ж виділення смислового навантаження у межах слова, виразу, речення тощо. За допомогою такого прийому автор газетних статей реалізує свою креативність у питанні висвітлення конкретного новинного повідомлення.

У заголовку статті «EV'leniyoruz 2017 açıldı» (www.hurriyet.com.tr, 09.03.2017) автори презентують інформацію про відкриття ярмарку, назва якої містить виділений заголовним шрифтом та апострофом фрагмент *ev* – дім. Загалом слово *evleniyoruz* у перекладі означає «ми одружуємося». Функціонально таке виділення частини слова дає інформативний натяк читачеві на те, що виставка стосується не лише товарів та послуг у межах організації шлюбної церемонії, проте і будь-яких питань, що стосуються помешкання.

На веб-сторінках інших Інтернет-видань зустрічаємо аналогічні статті ««Adana Ev'leniyoruz 2017» Fuarı Açılıyor»» (www.haberler.com, 08.03.2017) та ««Adana Ev'leniyoruz 2017» Fuarı Açılıyor»» (www.milliyet.com.tr, 08.03.2017), у заголовках яких достатньо було застосувати апострофізацію для виділення необхідної експресеми. Проте надалі у тексті зазначених видань зустрічаємо симбіоз двох способів графічної експресивізації. Наприклад, *Evlenecek ve evini yenileyecekler için «Adana EV'leniyoruz 2017» fuarı yarın açılıyor – Zavtra відбувається відкриття ярмарку «Adana EV'leniyoruz 2017» для тих, хто збирається одружитися та оновити свою домівку* (тут і далі переклад – А. С. Каленська).

У рекламній статті «NusrET ScarLET'e dikkat ET! Seni tam arkandan bıcaklayacak!» (www.hurriyet.com.tr, 31.03.2017) спосіб капіталізації використано тричі для виділення змістовної частини ет, яке позначає лексему *м'ясо*. Перші дві лексеми – це назви закладів громадського харчування. У назвах NusrET і ScarLET («Нусрет» і «Скарлет») виділено особливість цих закладів – направленість на приготування стейків та страв із м'яса. Дієслово *dikkat etmek*, яке у формі інфінітиву складається з іменної частини *dikkat* 'увага' та *etmek* 'робити', використане у наказовому способі другої особи однини, містить омонім *et*: *dikkat ET* – зверни увагу. Омонім у формі допоміжного дієслова *et* навмисно оформлено великими літерами задля візуального декодування авторської задумки – гри з омонімами (*et* – м'ясо і *et* – допоміжне дієслово). Тричі капіталізований у заголовку статті фрагмент 'м'ясо' привертає увагу читача і дає натяк на подальший зміст інформативного фрагменту.

Далі у тексті назви зазначених стейкхаузів обігруються за допомогою апострофізації:

Günaydın Steakhouse yine doğurdu. Oradan ayrılanların açtığı Nusr'et ve Elb'et'ten sonra, bu sefer bir kız: Scarlet – Стейкхауз «Гюнайдин» знову розмножився (народив). Опісля відгалуження звідти Нусрета та Ельбета, на черзі дівчинка – Скарлет.

Таким чином, апострофізація та капіталізація мовних знаків у турецькій мові як способи експресивізації медіатексту можуть і взаємодоповнювати один одного, і взаємозамінятися.

Досить яскраво з точки зору використання експресивного потенціалу літерної та нелітерної графіки відбувалося змагання двох таборів політологів і журналістів у кампанії з приводу проведення референдуму 2017 року у Туреччині. Прихована пропаганда, яка заволоділа надзвичайно впливовою сферою у сучасному суспільстві – мовою Інтернет-ЗМІ – дозволила працівникам медіа створити низку креативних лозунгів:

Güneşli yarınlar için, en çok da çocuklarımız için #HAYIR – Для сонячного майбуття, а щонайбільше заради наших дітей #НІ(БЛАГО);

Sosyal medyada 'Komşum HAYIR'lı olsun' kampanyası – Кампанія 'Нехай моєму сусідові щастить' у соціальних медіа;

Hayır'lı sabahları beraber çağıralım – Даваймо разом призовемо щасливі ранки;

Türkiye için 'Hayırlı' olan 'Hayır'ı tercih edin – Оберіть для Туреччини блага «Ні».

Експресивність є результатом того, що турецьке слово *hayır* має два основних значення:

1) використовується як заперечна частка *nî*;

2) походить від арабського слова *خير*, що означає 'благо, добро або допомога, яка не потребує віддачі'.

Завдяки графічному ресурсу на позначення розділового знака апострофа, а іноді й використання великих літер загально-вживаний ідіоматичний вираз «Hayırlı olsun!» та інші ад'єктивні сповосполучення, які містять прикметник *hayırlı* (наприклад, форми для ввічливих звертань: *hayırlı cumalar*; *hayırlı işler*; *hayırlı günler* тощо), набувають відтінку двозначності: від стандартного традиційного прочитання до виокремлення у свідомості реципієнта семантичної частини 'ні' як елемента впливу на свідомість.

Цікаво, що саме на письмі, коли читач візуально сприймає графічне відокремлення семантично значущого фрагменту, відбувається двозначність тлумачення. В усному мовленні такий ефект, безумовно, не має такої сили, здебільшого нівелюється.

У деяких випадках апострофізація не перетинається з капіталізацією. Візьмемо за приклад заголовок спортивного огляду, який на перший погляд складається з простого двохафіксового ізафету: *İnter'in Melo'dramı! – Мелодрама Інтера!* («Melo'dрама Інтера») (www.hurriyet.com.tr, 20.12.2015).

Завдяки влучному застосуванню друкованого знака у цьому заголовку зашифровується прізвище півзахисника «Інтера» Феліпе Мелу. Двозначність та увиразнення назви досягнуто завдяки прийому апострофізації. Читач візуально декодує у назві частину *Melo* і отримує бажану підказку: драматичний результат гри Інтера певною мірою має бути пов'язаний з невдалим перформансом Мелу.

Серед особливостей мови, які властиві мові сучасних ЗМІ, виділяють й широке використання графічних оказіоналізмів. Поряд з цим поняттям виникають терміни «графодеривація» та «графодериват», які запропонувала Т. В. Попова [4, с. 230]. Утворені внаслідок графодеривації слова, у яких комбінуються дві морфеми різних мов разом, у роботі О. Л. Земської отримали назву «слова-гібриди» [1, с. 7].

У цій статті до складу слів-гібридів відносимо нові лексеми, утворені за допомогою застосування іншомовної морфеми (звичай англомовного походження) разом з питомо тюркськими (турецькими), вираженими відповідним інваріантом афіксів. Використання розподільного знаку в такому випадку пояснюється зміною внутрішньої графіки слова. Наприклад,

Bir güvenlik yazılımı firmasına göre kablolu klavye ve fareler, uzaktan hack'lenebiliyor bilgisayarlara kötü amaçlı yazılım yüklemekte kullanılabilir – Як вважає одна компанія з антивірусного програмного забезпечення, безпроводні мишки та клавіатури можливо «хакнути» (зламати) та використати у цілях завантаження потенційно шкідливої програми для комп'ютера (www.manisadabugun.com, 26.02.2016).

Неолексема *hack'lenmek* у формі інфінітива була утворена способом приєднання до англійської морфеми *hack* питомо турецького словотвірного афіксу *-len*, який слугує для творення відіменникових дієслів. Гібридність цього слова, зумовлена використанням різних графічних систем письма, підкреслюється апострофом, який межує на грані зіткнення двох морфем.

Зважаючи на пуристичні тенденції, які підтримуються державною політикою Туреччини у мовному питанні, виникнення таких нових слів способом апострофізації, на кшталт застосування слова *teenager'lik* (до англ. *teenager* – 'підліток' приєднано словотвірний афікс *-lik*, варіативність якого підлягає закону гармонії голосних – риса притаманна аглютинативній турецькій мові) замість *gençlik* (молодь), сприймається неоднозначно: велика кількість іншомовних запозичень та невластиві турецькій мові неолексеми у вигляді слів-гібридів перешкоджають проведенню широкомасштабної кампанії за чистоту мову.

Проте мова Інтернет-видань якнайкраще відображає реалії сучасної дійсності, вона гостро і миттєво реагує на всі зміни, що виникають у певній лінгвосфері, а іноді й диктує правила цих змін.

Серед інших засобів експресивізації тексту виділяємо, проте й не обмежуємося ними, й наступні прийоми графічної репрезентації тексту:

1) увиразнення окремого елемента слова або речення за допомогою виділення іншим шрифтом: **TRUM**laşmak (капіталізація + виділення напівжирним шрифтом), *YAŞ*lanmak (капіталізація + курсив);

2) графіко-орфографічне порушення норми у вигляді синтезу літер англійського алфавіту і турецької абетки (відповідно: англійський алфавіт послуговується базовою латинкою, а турецький – розширеною, яка містить спеціальні літери): *sachmalama* замість *saçmalama*;

3) використання хештега (#): *Biz şimdi de #mersinkesfet'meye gidiyoruz!*;

4) гра з дужками, або парентезис: *konu(şma)lar, soru(n)lar, başarı(sızlık)*;

5) використання особливих друкованих знаків або піктограм (!), (!!!), (?): *Yalnızca Batı (!) ile sınırlanmıştık*.

Іноді цікаве рішення у площині графічного оформлення є настільки впливовим, що лише один символ може відгукнутися в історичній та культурній пам'яті цілого покоління. Власне один з таких прикладів наводиться у статті «11 yıldır her 10 Kasım'da Türkiye O'nu izledi... 1881-193∞» – «Протягом 11 років кожного 10 листопада Туреччина спостерігала за Ним ... 1881-193∞» (www.sozcu.com.tr, 18.11.2016), присвяченій річниці Дня пам'яті Ататюрка. Число 8 у даті смерті у повернутому вигляді сакралізує ідею «духовного безсмертя» першого президента країни у свідомості кожного представника

турецького народу, адже воно перетворюється в математичний символ безкінечності, вічності. Ідея такого перетворення належить відомому у світі турецькому конгломерату Koç Holding, який кожного року готує ці проекти.

Аналіз запропонованих вище прикладів дозволяє підтвердити загальновідомий принцип підпорядкування (взаємодії) системи мовних одиниць у ЗМІ, який реалізується у «поєднанні (чередуванні) експресії і стандарту» [3, с. 31].

Таким чином, до категорії графічних засобів експресивізації тексту турецьких Інтернет-видань входять різні види графічних ігор, які послугуються знаками однакових чи відмінних семіотичних систем. Такі види графічних ігор, як апострофізація та капіталізація, у текстах турецьких електронних газет функціонують не лише окремо, а іноді взаємодоповнюють один одного або вступають у комбінації з іншими видами графічних ігор. Такі комбінації розцінюються позитивно, адже «поєднання різних засобів мовної гри роблять інтелектуальну гру більш захоплюючою для читача» [6, с. 370]. Матеріал, наведений у цій розвідці, не є вичерпним. Автори масмедійних текстів шукають все нових засобів вираження графічної експресивізації, для якої Інтернет дає широкі можливості, а тому це лінгвістичне явище вимагає подальшого дослідження.

Література:

1. Земская Е. А. Системные, нормативные и узусные явления в словообразовании / Е. А. Земская // Современный русский язык. Система – норма – узус /ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова РАН. – М.: Языки славянских культур, 2010. – 408 с.
2. Коваль Т. Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. Л. Коваль; МОНМС України, ДВНЗ «Запорізь. нац. ун-т». – Запоріжжя, 2011. – 19 с.
3. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе / В. Г. Костомаров. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 267 с.
4. Попова Т. В. Графодеривация в русском словообразовании конца XX – нач. ХХІ в. / Т. В. Попова // Русский язык: исторические судьбы и современность : труды и материалы III Междунар. конгресса исследователей рус. яз. – М., 2007. – С. 230–231.
5. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 544 с.
6. Шашкова О. В. Графодеривация как прием языковой игры в СМИ [Електронний ресурс] / О. В. Шашкова, Е. А. Шоболова. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/grafoderivatsiya-kak-priem-yazykovoy-igry-v-smi>.
7. Kozan O. Rus ve Türk Gazete Haber Başlığı Dili: Kültürdilbilimsel Yaklaşım / Olena Kozan. – Ankara : Gazi Kitabevi, 2014. – 213 s.
8. Yazım Kılavuzu / Haz. Şükrü Haluk Akalın... [ve başk.]. – 25. bsk. – Ankara : Türk Dil Kurumu, 2008. – 505 s.

Джерела:

1. www.haberler.com
2. www.hurriyet.com.tr
3. www.manisadabugun.com
4. www.milliyet.com.tr
5. www.sozcu.com.tr

Отримано: 27 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 9 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 жовтня 2017 р.

e-mail: karpina@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-141-144

Карпіна О. О. Лексико-семантична репрезентація поняття *depression* у сучасній англійській мові / О. О. Карпіна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 141–144.

УДК: 811.111'37'373:616.89-008.454

Олена Олександрівна Карпіна,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОНЯТТЯ *DEPRESSION* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто лексичні одиниці, які репрезентують поняття депресії в англомовній свідомості. Шляхом проведеного компонентного аналізу було виокремлено ті семантичні компоненти, які слугують маркерами депресивного стану в сучасній англійській мові. Для досягнення семантичної однорідності та виявлення відстані, на якій перебувають лексичні одиниці в заданому семантичному просторі, було здійснено відповідні обрахунки, що уможливили формування ядерного, основного та периферійного складу лексико-семантичної групи.

Ключові слова: лексико-семантична група, лексична одиниця, сема депресії, семантична відстань, семантичний компонент, словникова дефініція, домінанта.

Елена Александровна Карпина,

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинской, г. Луцк

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЯ *DEPRESSION* В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрены лексические единицы, которые представляют понятие депрессии в англоязычном сознании. Путем проведенного компонентного анализа были выделены те семантические компоненты, которые служат маркерами депрессивного состояния в современном английском языке. Для достижения семантической однородности и выявления расстояния, на котором находятся лексические единицы в заданном семантическом пространстве, были осуществлены соответствующие расчеты, которые дали возможность формирования ядерного, основного и периферийного состава лексико-семантической группы.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, лексическая единица, сема депрессии, семантический компонент, семантическое расстояние, словарная дефиниция, доминанта.

Olena Karpina,

Eastern European National University named after Lesia Ukrainka, Lutsk

LEXICO-SEMANTIC REPRESENTATION OF THE NOTION *DEPRESSION* IN MODERN ENGLISH

The article deals with the profound analysis of lexical units that represent the notion of depression in the English language. An effective way of studying the lexical structure of the language is establishing lexico-semantic groups – i.e., words belonging to the same part of speech and describing different aspects of one and the same general notion.

It has been clarified that the lexico-semantic group «depression» presents a set of interconnected linguistic units combined in accordance with specific semes. The fact that the lexeme depression is characterised by a number of semantic components enabled us to apply the filtering mode according to which some specific semes assumed the status of nuclear ones. The analysis of derived linguistic units provides the set of additional semantic components reflecting a wide range of emotional states, moods, symptoms and affects.

Measuring the distance at which the lexical units are located in the given semantic space made it possible to define the nuclear, basic and peripheral zones of the investigated lexico-semantic group.

Key words: lexico-semantic group, lexical unit, depression seme, semantic distance, semantic component, dictionary definition, dominant.

Стрімкий розвиток лінгвістичної науки сприяє виникненню підвищеної уваги до мовних патологій. Феномен депресії, що постає у всій складності психологічних, історико-культурних, соціальних та інших чинників, відбито в лексичних одиницях, які поєднуються у цілісну лексико-семантичну структуру, окреслюють смислові межі сформованого ними депресивного комплексу [8].

Мета дослідження – визначити та дослідити корпус лексичних одиниць, що є результатом категоризації поняття депресії в свідомості англомовної спільноти.

Однією з ознак системності мови є взаємопов'язаність елементів, що входять у неї [10, с. 7–9]. Базові поняття, якими послуговуються при системному підході до вивчення лексики відрізняються структурно-семантичною неоднорідністю [7, с. 206–207]. Так, Л. М. Васильєв припускає наявність родово-видових відносин між поняттям лексико-семантична група (надалі – ЛСГ) та «поле» [4]. Для виявлення внутрішньої структури слів А. А. Уфімцева пропонує вдатись до дослідження лексико-семантичних груп слів (ЛСГ), де об'єднання відбувається за лексичним значенням слова. [10, с. 132–143]. Ю. М. Караулов пояснює різницю між семантичним полем (надалі – СП) та ЛСГ таким чином: іменем ЛСГ слугує домінанта групи, яка обов'язково знаходиться в її межах, елементи якої об'єднані набором спільних семантичних компонентів (надалі – СК). Щодо СП, то його назвою виступає словосполучення, яке перебуває за межами поля й утворює тип родово-видових відносин стосовно інших польових одиниць, які поєднуються на основі однієї семи часто з дуже широкою семантикою [5]. В. В. Левицький умовно назвав утворення першого типу «ЛСГ типу А», а саме лексико-семантичне об'єднання, елементи якого згруповано на основі декількох спільних семантичних ознак. У межах другого типу системного утворення

було виділено два підтипи, а саме: 1) групи, елементи яких об'єднані денотативною спільністю та 2) групи, де об'єднання відбувається на основі сигніфікативної спільності [7, с. 214].

Доцільно припустити, що лексичні одиниці, які належать до ЛСГ *depression*, утворюють, ЛСГ типу А. На підтвердження цього ми насамперед вдалися до з'ясування внутрішньої структури слова із залученням аналізу словникових дефініцій [6]. При цьому враховувалась важливість узагальнення дефініцій на базі декількох словників, адже лише сукупність усіх зазначених у них компонентів дає можливість здійснення повного та всебічного лексикографічного опису та отримання розширеного набору сем досліджуваної одиниці [9, с. 10–11].

Результатом здійсненого аналізу стало виділення низки СК: родових та видових сем. Слід зазначити, що у нашому дослідженні ми розглядали лише ті лексико-семантичні варіанти (надалі – ЛСВ), які не виводять депресію за межі емотивного простору. Таким чином, ми не порушили правила побудови ЛСГ, у яку, на думку Т. Арнольд, можуть входити не лише цілі слова в усій сукупності значень, а й окремі ЛСВ [1, с. 251]. Використання аналізу словникових дефініцій базується на переконанні, що два слова семантично-пов'язані, якщо до їхнього складу входить хоча би один спільний компонент (під семантичним компонентом розуміємо кожен елемент тлумачення досліджуваного слова) [7, с. 229]. Однак, лексична одиниця *depression* характеризується великою кількістю наявних СК навіть у межах одного ЛСВ, тому ми вважали за доцільне залучити *режим фільтрації*, так званий «селективний параметр», запропонований Ю.М. Карауловим, за яким при визначенні семантичної подібності між словами враховуються не всі СК, а лише ті, які мають найбільшу диференціюючу силу [5]. Наявність родових сем співвідносить депресію з широким колом медичних захворювань й емоційних станів, спричиняючи відхід від лексико-семантичного угруповання до СП, одиниці якого поєднані одним компонентом з широкою семантикою. Тому важливим етапом у побудові ЛСГ, на нашу думку, виступає виокремлення саме видових сем, – тих компонентів смислу, які конкретизують зміст поняття депресія на рівні лексичного значення й формують у дослідника об'єктивну та неупереджену думку про об'єкт дослідження й слугують тим селективним параметром, про який згадувалося вище.

За І. А. Стерніним, компоненти словникових дефініцій вимагають інтерпретації як семи й потребують переформулювання в семний вигляд [9, с. 10]. Результатом інтерпретації стало виділення таких сем, які в подальшому називатимемо «семи депресії»:

- **пригніченість**, виражену СК: *despondency, dejection; low spirits*;
- **відчуття провини**, експліковане компонентом смислу *guilt*;
- **симптом депресивного стану**, що актуалізовано в СК: *disturbance of appetite and sleep, unable to sleep, increase or decrease in appetite and time spent sleeping*;
- **зниження життєвої активності**, представлене лексичними елементами: *inactivity, reduction in activity: amount, quality, or force; lowering of vitality or functional activity, lack of energy*;
- **смуток**, зміст якого узагальнюють такі СК: *sadness, marked especially by sadness, a state of feeling sad, very sad*;
- **нешчасливість**, інтерпретовану на базі СК: *a feeling of being extremely unhappy, a person is so unhappy, the state of feeling very unhappy, a person is very unhappy*;
- **тривога** (неспокій), яким відповідають СК: *anxious, nervous та worried*;
- **безнадійність**, виявлену в компонентах смислу: *without hope, no hope for the future, hopelessness, hopeless, without hope for the future*;
- **похмурість**, що її зафіксовано в СК *gloom*;
- **замкненість**, наявність якої підтверджено СК *withdrawal*;
- **утрудненість ментальних процесів**, що здебільшого пов'язують з такими СК, як *difficulty in thinking and concentration inability to concentrate*;
- **схильність до суїциду**, що входить у значення СК *suicidal tendencies*
- **циклічність симптомів**, на яку вказують СК: *during these periods, spell*;
- **тривалість симптомів**, ознаки якої виявлено в СК: *for long periods, more prolonged*;
- **ангедонія** (втрата інтересу до життя), семантику якої інтерпретовано через СК: *prevents you from living a normal life, unable to live in a normal way, cannot live a normal life; cannot enjoy anything*;
- **безпричинність депресивного стану**, яку номінує СК *warranted by any objective reason*;
- **несприятливі життєві обставини**: *your situation is so difficult and unpleasant*.

Цілком очевидно, що не всі виокремлені семи мають однакову семантичну значимість, тому наступний етап дослідження передбачає їх розподіл на ядерні та периферійні. Ядерними вважають семи, присутні у всіх або більшості із використаних лексикографічних джерел, а також такі, що розпочинають тлумачення [9, с. 12]. До периферійних, відповідно, відійдуть семи, згадані лише в одному або двох словниках, чия значимість спростовується також вираженими ознаками оказіональності [6].

Таким чином до ядерних ознак віднесено: пригніченість, смуток, нещасливість, безнадійність, похмурість. Периферійні ознаки утворено такими семами, як зниження життєвої активності, утрудненість ментальних процесів, симптом депресивного стану, схильність до суїциду, циклічність, тривалість симптомів, безпричинність, ангедонія, тривога, несприятливі життєві обставини, відчуття провини.

Наступним кроком у дослідженні було спрямування зусиль на пошук лексичних одиниць – системоутворювальних елементів групи. Джерелом лексичного матеріалу стали шість словників-тезаурисів: English Oxford Living Dictionary and Thesaurus (EOLDT), Collins English Thesaurus (CET), Merriam-Webster English Thesaurus (MWET), Webster's New World Thesaurus (WNWT), Roget's 21st Century Thesaurus (R21CT) та The Oxford American Writers Thesaurus (OAWT), за допомогою яких було виокремлено лексичні одиниці, що репрезентують поняття депресії в англійській мовній свідомості. Попередньо зі списку було вилучено ті синоніми, що не фіксувались у чотирьох і більше словниках із шести залучених.

Для поглибленого вивчення семантичної структури виокремлених синонімів, було проведено детальний аналіз відповідних словникових дефініцій з використанням тлумачних словників сучасної англійської мови Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD), Collins Cobuild Advanced Dictionary of English (CCADE), Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE), Macmillan

English Dictionary for Advanced Learners (MED), Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (OALD), Merriam-Webster Learner's Dictionary (MWLD) та English Oxford Living Dictionary (EOLD), що виявив СК, які вказують на:

Комбінаторність стану [2, 71]: *Desolation is a feeling of great unhappiness and hopelessness* [CALD]; Комбінаторні стани можна розподілити на такі, що містять: 1) власне семи депресії *Heartache is a strong feeling of sadness or worry* 2) семи депресії+відмінні семи: *glum – disappointed or unhappy, and quiet* (OALD);

Тривалість стану, актуалізована у СК, що вказують на його виражений процесуальний характер: *Melancholy is an intense feeling of sadness which lasts for a long time and which strongly affects your behavior and attitudes* [CCADE];

Каузативність стану, репрезентована у причинно-наслідкових відношеннях, які викликали відповідний емоційний стан, що постає як результат певних негативних дій, обставин та вчинків. Каузативні відношення можуть бути пов'язані із **а) ситуацією з негативно-оцінною конотацією**: *Dismay is a strong feeling of fear, worry and sadness that is caused by something unpleasant and unexpected* [CCADE]; *heartbreak is very great sadness and emotional suffering, especially after the end of a love affair or close relationship*; *dismay – a worried, sad feeling after you have received an unpleasant surprise* (OALD); *grief is a very great sadness, especially at the death of someone* (CALD); б) **з суб'єктом стану**: *remorse is a strong feeling of sadness and regret about something wrong that you have done*; *guilt is a feeling of worry or unhappiness that you have because you have done something wrong, such as causing harm to another person* (CALD). Нами відзначено також семи так званої **нульової каузативності**, що вказують на відсутність видимої причини, яка могла би слугувати підставою для виникнення негативного стану: *Melancholy is a sadness that lasts for a long period of time, often without any obvious reason* (CALD); *moody – easily become annoyed or unhappy when there is no good reason to feel this* (LDCE); *if you are feeling blue, you are feeling sad or depressed, often when there is no particular reason* (CDCE).

Аналіз зазначених СК виявив ознаки, що вказують на нестійкість темпоральної перспективи. Так, суб'єкт відповідного емоційного стану може непокоїтись через негативні очікування з приводу **майбутніх подій**: *Despair is the feeling that everything is wrong and that nothing will improve* (CCADE). Тлумачення окремих лексичних одиниць – номінантів емоційних станів фіксує наявність СК, пов'язаних з **подіями, що відбулись**: *Regret is a feeling of sadness, repentance, or disappointment over an occurrence or something that one has done or failed to do* (EOLD). *Dejection is a feeling of sadness that you get, for example, when you have just been disappointed by something* (CALD); *Remorse is a strong feeling of sadness and regret about something wrong that you have done* (CALD). Ми можемо спостерігати також диференційні семи, що характеризують емоційний стан суб'єкта з огляду на **теперішню ситуацію**: *Despondency is a strong feeling of unhappiness caused by difficulties which you feel you cannot overcome* (CALD); *depression is a mental state in which you are sad and feel that you cannot enjoy anything, because your situation is so difficult and unpleasant* (CALD). Окремі компоненти значення варіюють на часовій осі, демонструючи невизначені ознаки темпоральності: *anxiety – an uncomfortable feeling of nervousness or worry about something that is happening or might happen in the future* (CALD).

Субстантивна група лексичних одиниць містить не лише номінанти станів, у яких перебуває суб'єкт, але й **ознаки елементів оточення, що викликали негативні переживання**: *dreariness is the quality of being sad, dull and not interesting* (OALD); *Poignancy is the quality that something has when it affects you deeply and makes you feel very sad* (не сам смуток, а те, що його спричиняє).

Експлікація стану, що фіксує зовнішні вияви та поведінкові реакції як показник стану, у якому перебуває суб'єкт: *Sorrow (JCB 2) is the outward expression of grief; lamentation; Mourning (JCB 1) is behaviour in which you show sadness about a person's death* [CCADE].

Інтенсивність перебігу, що актуалізується маркерами-інтенсифікаторами, які підсилюють виявлення емоційного стану: *Misery is great unhappiness* (CALD); *anguish – severe pain, mental suffering or unhappiness* (OALD); *melancholy is an intense feeling of sadness which lasts for a long time and which strongly affects your behaviour and attitudes* (CCADE).

Було зафіксовано випадки, коли окремі ЛСВ у семантиці родової семи демонстрували посилення на особу: *Misery is a person who is always unhappy and complaining* ЛСВ 4(OALD); *depressive is someone who suffer from depression* (CCADE).

Наступний етап передбачає з'ясування семантичної відстані між лексемами зі списку та словом-домінантою. Для цього ми скористалися формулою, що її розробили Л. В. Бистрова, Н. В. Капатрук та В. В. Левицький для досягнення семантичної однорідності ЛСГ і виявлення відстані, на якій перебувають лексичні одиниці в заданому семантичному просторі [3]. Для визначення ваги компонента в тлумаченні слова проводять такі обрахунки: $W = \frac{(n+1)-r}{n}$; де W – вага компонента; n – число компонентів (рубрик тлумачення); r – ранг компонента або рубрики. Середню вагу компонента буде визначено за формулою: $W_{\text{сер}} = W_1 + W_2 + W_3 + W_4 + W_5$.

Таким чином ми не лише з'ясуємо, які елементи групи тлумачать через лексему *depression*, але й виявимо долю участі домінанти у семантиці кожного слова. Використання для аналізу лише словників-тезаурисів сприятиме формалізації процедури, оскільки компонент тлумачення, виражений лексично, має чітко заданий план вираження, що дозволяє з високою долею об'єктивізму говорити про однозначність його тлумачення [3]. Значення W варіює від 0 до 1. Чим вища вага компонента, тим більше вони семантично близькі. Установивши порогову величину як 0,5, ми провели стратифікацію списку, попередньо розподіливши лексеми, які увійшли до нього, на три групи:

- 1) лексеми з вагою 0,5 та вище;
- 2) лексеми, чия вага не перевищує поріг 0,5. Ці лексеми в подальшому піддаються тесту на ядерні семи, і лише здобувши сумарну вагу 0,5 та більше, залишаються в основному складі ЛСГ;
- 3) лексеми з невизначеною семантикою. Їхнє тлумачення не відбувається за участі імені ЛСГ, а отже їхня семантична вага дорівнює 0. Ці лексеми проходять додатковий тест на ядро: якщо у їхньому тлумаченні фігурує хоча б один із компонентів ядра (з вагою не меншою від 0,5), то такі слова залишають в основному складі ЛСГ.

До периферійного складу ми віднесли лексеми, які, за результатами тесту на ім'я або тесту на ядро, здобули семантичну вагу 0,25 та більше (але менше ніж 0,5). Решта лексем проходять додаткове обчислення, що полягає у додаванні результатів двох попередніх тестувань (цей додатковий прийом стосується лише тих лексем, які у результаті тесту на ім'я та тесту на ядро отримали семантичну вагу, меншу від 0,25. Якщо ж порог 0,25 не було досягнуто при додаванні результату обох тестів, то такі ЛО було виключено зі складу. Таким чином, до складу ЛСГ *depression* увійшли такі лексеми:

1. Основний склад: *blues* (1), *dejection* (0,58), *discouragement* (0,6), *despair* (0,75), *despondency* (0,52), *doldrums* (0,71), *dumps* (0,55), *gloom* (0,7), *malaise* (0,7), *melancholy* (0,64), *misery* (0,6), *sadness* (0,9), *sorrow* (0,5), *unhappiness* (0,77), *woe* (0,6) (усього 15 лексем). Ці лексеми в результаті першого етапу обрахування продемонстрували високу семантичну вагу і утворюють ядро групи [3].

Таблиця 1

«Тест на ім'я»

	EOLD	CCEDT	MWED	WNWT	OAWT	
blues	1	1	1	1	1	1
dejection	0,96	0,94	1	-	-	0,58
despair	0,66	1	1	0,66	0,46	0,75
despondency	0,66	0,94	1	-	-	0,52
discouragement	1	0,5	0,5	1	-	0,6
doldrums	1	0,93	0,66	-	1	0,71
dumps	-	0,85	1	-	0,9	0,55
gloom	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0,7
malaise	0,84	0,84	-	1	0,85	0,7
melancholy	0,63	0,93	1	-	0,53	0,64
misery	1	1	-	-	1	0,6
sadness	0,85	0,8	1	1	0,83	0,9
sorrow	1	-	0,5	-	1	0,5
unhappiness	1	1	1	-	0,89	0,77
woe	1	1	-	-	1	0,6

За результатами тесту на ядро до основного складу також віднесено лексеми *adversity* (0,62), *anguish* (0,5), *contrition* (0,56), *desolation* (0,5), *disappointment* (0,9), *discontent* (0,56), *distress* (1), *dolour* (0,9), *grief* (0,98), *heartache* (0,86), *heartbreak* (0,63), *mourning* (0,75), *pain* (0,5), *pessimism* (0,55), *suffering* (0,53), *torment* (0,73), *tribulation* (0,56), *trouble* (0,5), *repentance* (0,61) (усього 19 лексем)

2. Периферійний склад. *ache* (0,36), *affliction* (0,48), *agony* (0,42), *bitterness* (0,4), *blahs* (0,25), *cheerlessness* (0,2), *demoralization* (0,3), *discomfort* (0,4), *disconsolateness* (0,4), *disheartenment* (0,3), *dismay* (0,3), *dispiritedness* (0,4), *dolefulness* (0,4), *downheartedness* (0,4), *dreariness* (0,4), *forlornness* (0,4), *frustration* (0,33), *funk* (0,4), *gloominess* (0,4), *glumness* (0,4), *lamentation* (0,3), *low-spiritedness* (0,4), *mopes* (0,4), *mournfulness* (0,4), *ordeal* (0,35), *regret* (0,43), *remorse* (0,38), *torture* (0,3), *sorrowfulness* (0,4), *wretchedness* (0,3) (усього 30 лексем)

Формуючи ділянки ЛІСГ ми враховували також фактор частотності лексеми в словниках: незважаючи на високий показник, лексеми, які траплялися в одному або двох із п'яти залучених словників, до основного складу не ввійшли. Це особливо стосується таких лексем як *dispiritedness*, *heavy-heartedness*, *disconsolateness*, *sorrowfulness*, *forlornness*, *joylessness*, *gloominess*, *cheerlessness*, *hopelessness* тощо, які було віднесено до периферії.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в інвентаризації груп споріднених словоформ *depressed*, *depress*, *depressing* та *depressingly*.

Література:

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность : Сборник статей / Науч. редактор П. Е. Бухаркин. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – 444 с.
2. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Борисов Олександр Олександрович. – Житомир, 2005. – 252 с.
3. Быстрова Л. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантической группы слов / Л. В. Быстрова, Н. Д. Капатрук, В. В. Левицкий // Филологические науки. – 1980. – № 6. – С. 75–78.
4. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105–113.
5. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля / Ю. Н. Караулов // Филологические науки. – 1972. – № 1. – С. 57–68.
6. Карпіна О. О. Семантичний аналіз лексеми *depression* / О. О. Карпіна // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. – Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2017. – № 1(14). – С. 230–235.
7. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.
8. Руднев В. П. Характеры и расстройства личности. Патография и метапсихологии / В. П. Руднев. – М. : Независимая фирма «Класс», 2002. – 272 с.
9. Стернин И. А. Методы исследования семантики слова / И. А. Стернин – Ярославль: «Истоки», 2013. – 34 с.
10. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка) / А. А. Уфимцева. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1962. – 288 с.

Список лексикографічних джерел

11. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
12. Collins English Dictionary. Complete & Unabridged 10th Edition [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dictionary.reference.com/browse/>
13. English Oxford Living Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <https://en.oxforddictionaries.com/>
14. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary / Ed. by D. Summers. – Harlow, Essex: Pearson Education Limited, 2005. – 1949 p.
15. Merriam-Webster Learner's Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/>
16. Oxford Advanced Learners Dictionary / Ed. by S. Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
17. The Oxford American Writer's Thesaurus/ compiled by Christine A. Lindberg. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 1050 p.
18. Roget's 21st Century Thesaurus, Third Edition [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.thesaurus.com/browse/depression?sr=1>
19. Webster's New World Thesaurus / prep. by Charlton G. Laird. NY : The New American Library, Inc., 1975.

Отримано: 24 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: olga.kachmar@uzhnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-145-147

Качмар О. Ю. Роль суб'єкта дискурсу як параметр його диверсифікації / О. Ю. Качмар // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 145–147.

УДК: 811.111'42

Ольга Юрьевна Качмар,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

РОЛЬ СУБ'ЄКТА ДИСКУРСУ ЯК ПАРАМЕТР ЙОГО ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

У статті проаналізовано роль суб'єкта дискурсу як один із визначальних параметрів його диверсифікації. Визначено характер комунікації за стратегією дискурсу, проаналізовано наявні визначення дискурсивної стратегії. Також охарактеризовано адресантно-адресатні конфігурації дискурсу, тобто ролі його учасників.

Ключові слова: дискурс, стратегія, суб'єкт, роль, комунікація.

Ольга Юрьевна Качмар,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», г. Ужгород

РОЛЬ СУБЪЕКТА ДИСКУРСА КАК ПАРАМЕТР ЕГО ДИВЕРСИФИКАЦИИ

В статье проанализирована роль субъекта дискурса как один из основных параметров его диверсификации. Определен характер коммуникации по стратегии дискурса, проанализированы существующие определения дискурсивной стратегии. Также охарактеризованы адресантно-адресатные конфигурации дискурса, то есть роли его участников.

Ключевые слова: дискурс, стратегия, субъект, роль, коммуникация.

Olga Kachmar,
State Enterprise «Uzhgorod National University», Uzhgorod

SUBJECT OF DISCOURSE AND ITS ROLE AS A PARAMETER FOR DIVERSIFICATION

In modern linguistics, the integrative processes, embracing science, touch upon different realms of life and lead to increasing the interest in objects which correlate with communication at the social level. The general tendency of linguistic searches is to develop complex inter-branch problems, focusing on the disclosure of essential characteristics of human activity in general, including speech. It is accepted that the types of discursive activity can be distinguished as one of the types of human activity; therefore, the problem of the typology of discourses, including institutional ones, is of high importance and determines the relevance of the proposed research.

Different authors use different classification criteria, which do not always provide a logical construction of the classification. The purpose of the article is to highlight the role of subjects of discourse in its differentiation, determined by a set of goals and functions of various spheres of communication.

The article analyzes the role of the subject of discourse as one of the determining parameters of its diversification. The character of communication according to the strategy of discourse is determined and existing definitions of the discursive strategy are analyzed here. The addressing configurations of the discourse, i.e., the role of its participants, are also described.

Keywords: discourse, strategy, subject, role, communication.

У сучасному мовознавстві інтегративні процеси, що охоплюють науку, торкнулися різних царин життя і зумовили зростання інтересу до об'єктів, які співвідносяться з комунікацією на суспільному рівні. Загальна тенденція лінгвістичних пошуків наразі полягає в розробці комплексних міжгалузевих проблем, що веде до розкриття суттєвих характеристик діяльності людини загалом, у тому числі й мовленнєвої. Прийнято вважати, що типів дискурсивної діяльності можна виокремити стільки, скільки можливо виокремити типів людської активності й діяльності, відтак важливою постає проблема типології дискурсів, у тому числі інституційних, що й зумовлює **актуальність** запропонованого дослідження.

Мета статті – висвітлити роль суб'єктів дискурсу у його диференціації, зумовленій комплексом цілей та функцій різноманітних сфер комунікації.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) визначити характер комунікації за стратегією дискурсу;
- 2) проаналізувати наявні визначення дискурсивної стратегії;
- 3) охарактеризувати адресантно-адресатні конфігурації дискурсу, тобто ролі його учасників.

Різні автори послуговуються різними класифікаційними критеріями, які не завжди забезпечують логічну побудову класифікації. Так, дискурси виокремлюють за засобами комунікації, правилами спілкування, способами викладу, втіленням прагматичної мети, різними типами інформації, віри, світобачення, соціальними, віковими, статевими характеристиками комунікантів, типами, формами мовлення, принципами побудови повідомлення, його риторикою, характеристиками мовлення окремої людини і груп людей, функціональним стилем або його різновидом, різновидом мовлення тощо [10, с. 210]. Ф.С. Бацевич вважає такі критерії рубрикації дискурсів дискусійними через «розмитість» поняттєвих меж дискурсу [1, с. 137]. Критерії, що дозволяють логічно і гнучко диверсифікувати дискурси, подає А.Д. Белова, яка пропонує розрізняти типи дискурсів за сферою комунікації, а різновиди дискурсів – за характером комунікації та адресантно-адресатними конфігураціями [2].

Сфера комунікації, тобто соціально-комунікативна сфера співвідноситься з дискурсами, що належать до інституційних, а саме: академічним, дипломатичним, рекламним, юридичним, медичним тощо [6, с. 6]. У межах медичного дискурсу мож-

на запропонувати подальшу диференціацію, зумовлену специфікою цілей та функцій комунікативної спільноти, на основі чого можна виокремити такі підтипи медичного дискурсу як професійний медичний дискурс, науковий медичний дискурс, психотерапевтичний дискурс тощо.

Сфера комунікації, як засвідчують наявні мовознавчі розвідки, втілюється в тематиці спілкування, тобто в змістовому аспекті дискурсу, особливо інституційного: предметна сфера інституційного дискурсу визначається типом суспільної діяльності та виражена не тільки в характерних мовних рисах, а також у специфіці тематики; інституційним дискурсам властива наявність певного потенціалу «домінантних тем». Власне кількістю «інституційних» тем і визначається ступінь інституційності дискурсу [9; 13; 15; 16; 19].

Характер комунікації визначається за різними характеристиками дискурсу, в тому числі й за його стратегією.

Дискурсивну стратегію прийнято трактувати як певний реалізований намір мовця, що формується на ґрунті спільного знання про способи поведінки в суспільстві. Його визначають як адекватний досягненню бажаних соціально значущих цілей у конкретній ситуації спілкування та актуалізований висловленнями, що втілюють стратегічний зміст, вибудований суб'єктами взаємодії [14, с. 6]. Тобто, дискурсивна стратегія – це сукупність ієрархічно впорядкованих стратегій – глобальної, яка є стратегією усього дискурсу або стратегією учасника мовленнєвої взаємодії; локальних, котрі спрямовані на досягнення більш конкретних цілей та формують, разом з глобальною стратегією, загальну макростратегію дискурсу; мовленнєвих, які сприяють вирішенню локального і глобального завдання та обмежують можливості прагматичного, семантичного або стилістичного вибору [5, с. 274–277].

Ментальною основою дискурсивної стратегії є актуальне для вербальної комунікації знання, зокрема, декларативне – прототип, стереотипи уявлення та процедуральне – стереотипи поведінки; прототипне знання формує підґрунтя глобальної, а стереотипне знання – локальних стратегій [14, с. 6].

Актуалізація цього знання «відбувається під впливом контекстно-ситуаційних чинників, що на підґрунті спільного знання про можливі моделі поведінки дають змогу ідентифікувати стратегічний намір, спираючись на норму як канон, а також під впливом загальноконтекстних чинників, котрі впливають на вибір стратегії й залучають соціокультурну норму як еталон. Актуалізація знання охоплює інтелектуальну, психологічну і мовленнєву діяльність суб'єкта [там же, с. 6].

Окремим параметром диверсифікації дискурсів є адресантно-адресатні конфігурації, або ролі учасників.

Роль у мовознавчих дослідженнях трактується як стійкий, нормативно схвалений соціумом шаблон поведінки, що репрезентує дії, думки й почуття індивіда та відповідає певній соціальній позиції, а також урегульований соціальними правилами участі в діяльності групи [8; 17; 18; 20]. Це визначення сягає корінням в соціологічні розвідки, оскільки помітивши, що соціальне буття людини нагадує театральне дійство, соціологи в свій час ввели поняття соціальна роль, запозичивши театральну термінологію [3].

Подальші дослідження засвідчили, що скільки є груп (великих або малих, реальних або умовних), до яких належить людина, стільки вона має і соціальних ролей (інколи – більше, якщо в одній групі особа виконує декілька ролей). Соціальна роль, як правило, передбачає наявність певних функціональних обов'язків. Вони представлені у вигляді рольових очікувань, так званих експектацій, тобто правил і норм, які група висуває до людини, що грає конкретну роль. Засвоєння рольових експектацій є зовнішнім, суспільно ініційованим джерелом формування соціальної ролі. Можна стверджувати, що така складова частина процесу соціалізації, як засвоєння соціальних норм, правил, цінностей (у тому числі і етичних) відбувається не інакше, як у формі рольових (або ширше – соціальних) очікувань, що формують соціальну поведінку людини, важливим компонентом якої є виконання соціальних ролей [3, с. 329].

Роль пов'язують з такими чинниками:

- 1) позиція – місце в системі соціальних відносин, яке посідає індивід;
- 2) сегмент позиції – низки соціальних зв'язків; рольові очікування – соціальні норми, орієнтовані на індивіда як носія певної ролі;
- 3) рольові партнери – агенти рольових очікувань;
- 4) рольові розпорядження – внутрішній контроль над рольовою діяльністю [12, с. 117].

Науковці зазначають, що ролі можуть бути ситуаційними (тимчасовими, соціальними) як споживач послуг – глядач, пасажир, покупець, хворий, член випадкової групи; груповими (постійними, соціальними), як, наприклад, ролі членів різних партій, клубів, гуртків тощо; міжособистісними – професійні ролі, а також такі, як друг, подруга, коханець тощо; життєвими / внутрішньо особистісними – статеві, гендерні, сімейні, професійні ролі, а також соціальні типи характеру [4].

Роль суб'єкта дискурсу визначають як стереотипну – таку, що ґрунтується на схематизовано-типізованому знанні про сукупність прав і обов'язків, стійко асоційованих із певною соціальною роллю [4, с. 8]. Ці знання та уявлення про типове виконання відповідної ролі виливаються в стереотипи, які є невід'ємним складником рольової поведінки.

Послугуючись соціологічним досвідом вивчення ролей, роль суб'єкта дискурсу подають як ієрархію, утворену базовою роллю та кластерними ролями, зазначаючи при цьому, що всередині рольових кластерів наявні зв'язки за типом ціле (базова роль) – частина (кластерна роль) [4, с. 10].

Варто також взяти до уваги, що суб'єкт інституційного дискурсу може подекуди відступати від стереотипної інституційної ролі АГЕНТА, переходячи часом на особистісне спілкування, що знижує ступінь інституційності дискурсу. Причину цього вбачають у залежності маніфестації діяльності (влади, конфіденційності тощо) від позиції учасників; у тому, що учасник часом відступає від заданої соціальної ролі, і поза ритуалізованою мовною поведінкою можна побачити особистість, через що прототипний порядок дискурсу нерідко порушується в реальному житті [8, с. 300].

Утім, навіть не порушуючи рольових приписів, учасник проявляє себе як мовна особистість у дискурсі, або дискурсивна особистість. Поняття дискурсивної особистості є, по суті, трансформацією поняття мовної особистості Ю. М. Караулова, яке в межах дискурсології та лінгвоперсонології доповнюється розумінням того, що мовна особистість діє в різних дискурсивних контекстах [7]. У кожному з цих контекстів (особливо інституційних) можна вести мову про певну узагальнену мовну особистість, наприклад, у психотерапевтичному дискурсі маємо мовну особистість психотерапевта – узагальнений образ, що відображає типові риси представників цієї професії та специфічні риси, притаманні відповідній лінгвокультурі.

На нашу думку, мовна особистість психотерапевта репрезентована в таких іпостасях, як 1) індивідуальна особистість, наділена віковими, гендерними та статусними характеристиками; 2) колективна особистість – виразник ідей професійної спільноти; 3) узагальнено-символічна особистість – ярлик професійної приналежності в очах інших осіб.

Цілком очевидно, що усі перелічені іпостасі властиві не лише психотерапевту, а й будь-якому учаснику (АГЕНТУ) будь-якого інституційного дискурсу.

Зауважимо, що дискурсивна особистість також трактується як така, що діє в континуальному комунікативному просторі і здатна поряд із мовним кодом використовувати й трактувати інші семіотичні коди [11, с. 13] (зокрема, йдеться про невербальні засоби комунікації). Таке розуміння виходить за межі нашого дослідження, в якому увагу зосереджено на вербально втілених стратегіях і тактиках психотерапевта та пацієнта. Однак, не менш важливою є думка про те, що поняття дискурсивної особистості відображає індивідуальну здатність мовця гнучко реагувати на дискурсивне оточення, зважати на всі компоненти не тільки мовного, але й немовного характеру, з яких складається комунікативний процес [там само].

Викладені думки дають підстави розглядати дискурсивну особистість психотерапевта не лише як колективну й узагальнено-символічну, але й як індивідуальну постать.

Отже, виходячи з викладеного вище, доходимо таких **висновків**:

1. З оперттям на наявні позиції дослідників, підкреслимо, що в дослідженні йдеться про стратегію усього дискурсу, а не про стратегію його учасника; тому дискурсивну стратегію розглядаємо без прив'язки до контексту саме інституційного дискурсу, що означає свободу вибору суб'єкта на користь тієї або іншої стратегії.

2. Також зауважимо, що під стратегією маємо на увазі глобальну, локальні та мовленнєві стратегії, котрі є складниками дискурсивної стратегії; комунікативні тактики співвідносяться зі стратегією як дії, спрямовані на реалізацію тієї чи іншої мовленнєвої стратегії.

3. Слід також звернути увагу на те, що дискурсивна особистість пов'язана з певними жанрами, що вимагає від неї дотримання визначених норм і правил. З іншого боку, можна стверджувати, що стилі та жанри не є тотожними типам і різновидам дискурсу, але певною мірою співвіднесені з ними. Звідси випливає потреба з'ясування розуміння поняття жанр та його кореляції з поняттям дискурсу, що і слугує **перспективою подальшого дослідження**.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці / А. Д. Белова // Іноземна філологія. – К. : КНУ імені Т. Шевченка, 2002. – Вип. 32. – С. 11–14.
3. Горноста́й П. П. Социализация личности и психологические роли / П. П. Горноста́й // Теоретические и прикладные вопросы психологии: материалы юбилейной конференции «Ананьевские чтения-97» ; [под ред. Крылова А. А.]. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1997. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 325–330.
4. Гридасова О. І. Особливості актуалізації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Гридасова. – Харків, 2010. – 20 с.
5. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ. ; сост. Петров В. В. ; под ред. Гарасимова]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.
6. Єрченко О. В. Структурно-композиційні та лінгвокогнітивні принципи наукової медичної статті та анотації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Єрченко. – Львів, 2015. – 20 с.
7. Жаботинская С. А. Концептуальная модель дискурса / С. А. Жаботинская, А. В. Лещенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1124. – С. 6–15.
8. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с.
9. Кудоярова О. В. Дискурсотворча роль теми у професійному конфліктному спілкуванні англomовних медиків (на матеріалі персонажного мовлення) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Кудоярова. – Харків, 2007. – 238 с.
10. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
11. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. В. Солощук. – К., 2009. – 38 с.
12. Тарасов Е. Ф. К построению теории коммуникации / Е. Ф. Тарасов // Теоретические и прикладные проблемы речевого общения : сб. науч. тр. ; [под ред. Ю. А. Сорокина, Е. Ф. Тарасова, А. М. Шахнаровича]. – М. : Наука, 1979. – С. 5–147.
13. Фещенко О. В. Інституційність дискурсу американського слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Фещенко. – Харків, 2017. – 20 с.
14. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Є. Фролова. – Харків, 2015. – 36 с.
15. Юшкевич В. І. Тематичні моделі англomовного ділового дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. І. Юшкевич. – Харків, 2016. – 20 с.
16. Espin S. A Time as a catalyst for tension in nurse-surgeon communication. – [Electronic resource] / S. Espin, L. Lingard. – Access : <http://www.ncbi.nlm.nih>.
17. Kushell E. Gender, leadership style, and subordinate satisfaction: An experiment / E. Kushell, R. Newton // Sex Roles. – 1986. – V. 14. – P. 121–129.
18. Leary M. The relationship of instrumentality and expressiveness to sexual behavior in males and females / M. Leary, W. Snell // Sex Roles. – 1988. – V. 18. – P. 509–522.
19. Lingard L. Team communication in the operating room: talk patterns, sites of tension, and implications for novices [Electronic resource] / L. Lingard, R. Reznick, S. Espin, G. Regehr, D. DeVito. – Access : <http://www.ncbi.nlm.nih>.
20. Rojahn K. The social identities of female leaders in different cultural contexts / K. Rojahn, A. H. Fischer, T. M. Willemsen // Feminism and Psychology – 1997. – V. 7, № 3. – P. 183–207.

Отримано: 23 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: kozloff@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-148-151

Козлова В. В. Реалізація комунікативної ініціативи в англomовному парентальному дискурсі / В. В. Козлова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 148–151.

УДК: 811.111'42

Вікторія Вікторівна Козлова,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, м. Суми

РЕАЛИЗАЦИЯ КОМУНИКАТИВНОЙ ИНИЦИАТИВЫ В АНГЛОМОВНОМ ПАРЕНТАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ

Стаття присвячена дослідженню особливостей реалізації комунікативної ініціативи в англomовному парентальному дискурсі. Встановлено механізми та мовні засоби взяття й розподілу комунікативної ініціативи при реалізації комунікативного лідерства і комунікативного домінування дискурсивних особистостей батьків і дітей в англomовному парентальному дискурсі.

Ключові слова: комунікативна ініціатива, дискурсивна особистість, комунікативне лідерство, комунікативне домінування, комунікативний хід, репліковий крок, англomовний парентальний дискурс.

Виктория Викторовна Козлова,
Сумской государственной педагогический университет имени А. С. Макаренко, г. Сумы

РЕАЛИЗАЦИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ ИНИЦИАТИВЫ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПАРЕНТАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию реализации коммуникативной инициативы в англоязычном парентальном дискурсе. Установлены механизмы и языковые средства взятия и распределения коммуникативной инициативы при реализации коммуникативного лидерства и коммуникативного доминирования дискурсивных личностей родителей и детей в англоязычном парентальном дискурсе.

Ключевые слова: коммуникативная инициатива, дискурсивная личность, коммуникативное лидерство, коммуникативное доминирование, коммуникативный ход, репликовый шаг, парентальный дискурс.

Viktoriia Kozlova,
Sumy State Pedagogical University University named after A.S. Makarenko, Sumy

REALIZATION OF COMMUNICATIVE INITIATIVE IN THE ENGLISH PARENTAL DISCOURSE

The paper focuses on the specificity of communicative initiative realization in the English parental discourse. The parental discourse represents the informal intellectual and emotional interaction in the domestic sphere of communication where parents and children characterized by asymmetry of social status, role and age parameters acquire the status of discursive personalities as they reveal their ability to use and interpret different semiotic codes depending on the type of discursive relationships. The communicative initiative embodies actualization of various aspects of the communicative and social competence and therefore the leading characteristics of discursive personalities of parents and children find their expression in the specificity of the communicative initiative distribution within communicative moves and replica steps and in the variety of linguistic means of taking and transferring of the initiative in the English parental discourse. The communicative initiative in the English parental discourse is manifested by the initiatory communicative moves that open the typical exchange structures, by interrupting the communicative roles exchange and by changing the thematic orientation of interaction. For the discursive personality of a child possession of the communicative initiative is characteristic, and for the discursive personality of parents both possession and disposition of the initiative, as the implementation of communicative leadership and communicative domination, revealed to be typical. Verbal signals of topic development monitoring, means of interrupting and intercepting of the initiative are represented by stable regulatory phrases.

Key words: communicative initiative, discourse personality communicative leadership, communicative domination, communicative move, replica step, the English parental discourse.

Домінуючий у сучасному мовознавстві антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ та процесів функціонування мови, а також прагматичний підхід, що передбачає врахування комунікативного контексту зумовлюють необхідність дослідження комунікативних категорій і факторів дискурсивної взаємодії інтерактантів у різних типах дискурсу. Поведінка комунікантів як соціальна взаємодія вибудовується відповідно до цілей комунікації, регламентується принципами й правилами спілкування, планується і розгортається згідно зі стратегіями й тактиками мовленнєвої взаємодії. Значущим фактором комунікації, що забезпечує процес ініціювання діалогу, визначає ступінь участі у взаємодії, рівень залучення, а також можливість впливати на хід інтеракції й контролювати порядок зміни ролей у діалозі є комунікативна ініціатива. Категорія комунікативна ініціатива характеризує дискурсивну взаємодію особистостей та їх стратегій у конкретному комунікативному епізоді [5, с. 217] і розглядається як «провідна роль в комунікативній діяльності на певному етапі діалогу» [3, с. 213]. Дослідження комунікативної ініціативи передбачає встановлення її конститутивних ознак, особливостей вираження та умов протікання інтеракції, аналіз мовних засобів взяття та передачі ініціативи, а також суб'єктивних факторів, що пов'язані з особистістю комунікантів [8, с. 4]. Феномен комунікативної ініціативи розглядають в контексті зміни комунікативних ролей у дискурсивній взаємодії [5], в аспекті співвіднесеності з лідерством в інтеракції [6], як компонент діалогових стратегій та комунікативних ходів [3], як засіб вираження ієрархічних відносин в організаційній комунікації [2]. Увагу науковців привертає також гендерна зумовленість комунікативної ініціативи [1] та механізми реалізації комунікативної ініціативи в подружньому дискурсі [9]. **Актуальність** дослідження пояснюється необхідністю подальшої розробки проблеми дискурсивних реалізацій комунікативної ініціативи з урахуванням статусно-рольових, вікових, гендерних характеристик комунікантів,

тематики й ситуації спілкування, типу міжособистісних відносин, зокрема і в межах англomовного парентального дискурсу, що розглядаємо як особистісно орієнтовану комунікативну взаємодію в сімейно-побутовій сфері спілкування де учасники комунікації – батьки й діти – реалізують свої асиметричні статусні ролі. **Об'єктом** дослідження є комунікативна ініціатива, що реалізується в англomовному парентальному дискурсі. **Предметом** дослідження є основні характеристики комунікативної ініціативи та засоби її реалізації в процесі міжособистісної взаємодії інтерактантів англomовного парентального дискурсу. **Матеріалом** дослідження слугували фрагменти парентального дискурсу з англomовних художніх творів британських та американських авторів XX – XI сторіччя.

Парентальний дискурс репрезентує неофіційну інтелектуально емоційну взаємодію пов'язаних близькими родинними зв'язками комунікантів, що характеризуються асиметричністю статусно-рольових та вікових параметрів, «діють в континуальному комунікативному просторі і здатні поряд із мовним кодом використовувати й трактувати інші семіотичні коди залежно від типу дискурсивних відношень, у які вони є включеними в певні моменти спілкування» [7, с. 127], набуваючи статусу дискурсивних особистостей. Асиметричний характер статусних, рольових та вікових параметрів дискурсивних особистостей батьків і дітей, а також соціалізаційні функції парентального дискурсу зумовлюють право батьків, задля здійснення ефективної та результативної дискурсивної діяльності, нівелювати власний вищий статус і створювати паритетність у спілкуванні або акцентувати власну статусну перевагу реалізуючи комунікативне домінування.

Як зазначає М.І. Макаров, комунікативна ініціатива виявляється у різних ознаках і властивостях дискурсу. На рівні індивідуальних комунікативних ходів переважають такі ініціативні ходи як питання, накази, прохання, а також ходи, що відкривають типові обмінні структури. На рівні послідовності мовленнєвих ходів ознакою ініціативи стає навмисна комунікативна неузгодженість, пов'язана з невиконанням очікуваного реактивного ходу (питання у відповідь на питання). В аспекті зміни комунікативних ролей показником комунікативної ініціативи є перебивання, коли індивід бере на себе роль мовця силою. Маркером ініціативи є підхват на завершення чужого комунікативного ходу. Відмова від комунікативного кроку також може розцінюватися як вияв комунікативної ініціативи. Мовчання символізує відмову підкорятися «чужій» стратегії [5, с. 219-220]. Нормативне регулювання розподілу ініціативи в діалозі при природній зміні комунікативних ролей відбувається «шляхом прямої номінації (звернення до партнера у комунікації), або за рахунок продукування ініціативної частини діалогічної єдності *питання-відповідь*, або через нульову регуляцію, коли учасники спілкування повинні вирішити, хто саме візьме ініціативу [5, с. 191]. В умовах наявності конкуренції інтерактантів за право володіти комунікативною ініціативою, аби мати пріоритетність у реалізації власних стратегічних настанов на рівні кожного комунікативного кроку, мовці вдаються до певних дій, що порушують природний перехід ролей у діалозі, вживаючи спеціальні репліки, що сприяють збереженню ініціативи одного з комунікантів або перехід ініціативи до іншого. Важливим при цьому виявляється «розрізняти володіння та розпорядження ініціативою. Володіння – це відкрите прийняття на себе управління процесом спілкування. Тобто, володіти ініціативою – значить реально використовувати своє право (і можливість) управляти подіями. А розпоряджатися – реалізовувати своє право вирішувати, хто буде володіти ініціативою, тобто дозволяти або заперечувати володіти ініціативою, надавати таку можливість чи забирати її» [3, с. 215]. Володіння ініціативою пов'язано з комунікативною роллю мовця і ситуацією спілкування, а також стратегічною настановою, можливістю задавати темп і ритм в обміні повідомленнями, і виявляється у комунікативному лідерстві в діалозі. «Лідер у діалозі – це партнер у діалогічній взаємодії, який володіє стратегічною ініціативою ведення бесіди й наділений правом приймати відповідальні рішення, значущі для розвитку діалогічного обміну репліками и для реалізації глобальної цілі в типовому сценарії» [6]. А розпорядження ініціативою пов'язано як з комунікативною роллю мовця, так і з його статусними, віковими, гендерними характеристиками і виявляється у комунікативному домінуванні. Домінуючий партнер – це той, хто здатен змінити тему, відслідковувати черговість ролей. Він контролює, хто говорить, скільки і про що [3, с. 207]. В англomовному парентальному дискурсі домінування дискурсивної особистості батьків може виявлятися вербально та невербально на рівні продукованих смислів дискурсу, через акцентуванням статусної переваги, що зумовлена соціальними та віковими параметрами. Домінантність дискурсивної особистості батьків виявляється і у її комунікативному стилі, репрезентованому комплексом комунікативних дій, спрямованих на організацію та моніторинг міжособистісної взаємодії, здійснення впливу на хід діалогічної інтеракції та організацію оптимального режиму міжособистісної взаємодії [4]. Взаємовідносини між дискурсивними особистостями батьків та дітей маркуються асиметрією їхніх вікових та соціально-статусних параметрів, які визначають комунікативну позицію учасників інтеракції особливо при виконанні стереотипних сімейних ролей типу: вихователь – вихованець. При елементарному обміні репліками у діалозі вони виконують сценарні ролі ініціатора й адресата. А у глобальній діалогічній взаємодії – стратегічні ролі лідера і співбесідника, що йде слідом за ним і знаходиться у «фарватері» мовленнєвої поведінки свого партнера, йде за його ініціативою і вибудовує свою лінію мовленнєвої поведінки з урахуванням ролі й ініціативи лідера [6].

Оскільки, комунікативна ініціатива, як дискурсивно-психологічний фокус, втілює у взаємодії людей актуалізацію різноманітних аспектів їхньої комунікативної і соціальної компетенції [5], провідні характеристики дискурсивних особистостей батьків і дітей знаходять своє вираження у специфіці розподілу комунікативної ініціативи, мовних засобах взяття та передачі ініціативи в дискурсі.

Для англomовного парентального дискурсу притаманним є нормативне регулювання розподілу ініціативи в діалозі, що передбачає «прогнозування партнерами реакцій один одного, відмову від перебивання та від примушення брати ініціативу. За цих умов перехід ініціативи від мовця до слухача відбувається природньо, а діалог вибудовується як послідовність циклів: *питання – відповідь, повідомлення – реакція на нього*» [3, с. 213]. У мікродіалозі по запиті інформації ініціатива належить тому, хто ставить питання, а у ситуації коли один говорить, а інший лише іноді перепитує, ініціатива належить оповідачу. Дискурсивні особистості батьків і дітей ініціюють інтеракцію та вводять тему розмови, реалізуючи сценарні ролі ініціатора і адресата. Ініціальна частина діалогу, що містить звернення до партнера, визначає його наступний комунікативний хід при запиті чи повідомленні інформації, при опікуванні емоційним чи фізичним станом, а також при вербалізації прохання чи спонуканні до певних дій. Обмін комунікативними ролями на рівні реплікових кроків відбувається повільно:

«How's Luke?»

«The same as ever, Mum. Not a bit changed. Still on about a little while longer in the damned sugar, the place he's going to have one day out around Kynuna».

«Do you think he'll ever actually do it?»

«I suppose so, one day.»

«Would you go to join him, Meggie?»

«Not in a million years» (C. McCullough, p. 416).

На етапі ініціювання комунікативної взаємодії дискурсивна особистість батьків вживає дієслово *to talk* у складі питальних та стверджувальних структур. При запрошенні до інтеракції відбувається реалізація комунікативного лідерства дискурсивної особистості батьків:

«Do you want to talk about it?» Elizabeth asked delicately (A. Lamott, p. 92).

А при примушенні до спілкування дискурсивна особистість батьків реалізує комунікативне домінування:

«Abby, we have to talk», she said loudly, standing outside the girls' bedroom (C. Kelly, p. 535).

При нормативному регулюванні розподілу ініціативи між дискурсивними особистостями батьків та дітей статусні та вікові параметри можуть впливати на хід діалогу, а можуть навіть залишатися не затребуваними на рівні реплікових кроків. У наступному прикладі маленька дівчинка як ініціатор комунікації вживає статусно-марковані конструкції, типові для дорослого:

«Mummy, you made a mistake.»

«Did I?»

«You left out the bit where Piglet jumps in Kanga's pocket!» «Oh dear, did I?»

«Never mind, Mummy. We can just start at the beginning again»

(A. Pearson, p. 31).

При зміні комунікативних ролей мовця та слухача володіння комунікативною ініціативою виявляється у збереженні, розподілі, або перехваті ініціативи за рахунок перебування. Так дискурсивна особистість батьків, виконуючи стратегічну роль лідера, вирішує, хто буде володіти ініціативою. Її комунікативна ініціатива спрямована на стимулювання мовленнєвої реакції партнера та на створення умов для розгортання комунікації. У наступному прикладі відбувається передача ініціативи від матері донці, яка відмовляється від взяття реактивного комунікативного кроку. Наполегливість мовця, щодо перерозподілу ініціативи, репрезентована спонукальною реплікою – стандартною комунікативною формулою *Tell me*. Донька намагається ухилитися від розмови, але зусилля ініціатора (матері), що репрезентовані послідовними ініціативними комунікативними кроками: загальним та спеціальним питаннями, згодом викликають мовленнєву реакцію з боку її комунікативного партнера:

«What is it, darling»

Rosie did not respond right away. She stared out the window. Finally she sighed again. «Nothing,» she said. «Tell me.»

«No.»

«Are you worried about something?»

«I'm worried about James coming to watch me play next week.»

«Why?»

«Because it's embarrassing, he's such a terrible dresser. He looks like a poor drug addict. Everyone will stare at us» (A. Lamott, p. 119).

Дискурсивна особистість батьків реалізує роль лідера та виявляє своє комунікативне домінування вдаючись до перехвату комунікативної ініціативи без врахування інтересів дитини. Ініціативний комунікативний хід характеризується категоричністю, що зумовлено емоційним станом мовця, ситуацією спілкування та регуляторною статусною роллю дискурсивної особистості батьків. Мовець вживає загальне питання, яке у даному контексті набуває риторичності та статусної маркованості. Репліка-перехват дублює перервану фразу дитини і переривання повторюється. При цьому мати повністю не монополізує ініціативу, а надає можливість адресату на репліковий крок. Наступний комунікативний хід репрезентує наслідування стратегії матері. Дитина також вдається до переривання, захищаючи свою позицію. Аргументи представлені статусно-маркованим висловленням, що імплікує дорослість і незалежність від батьків:

«Do you have any idea what time it is?» she demanded even before he'd closed the door. Michael's eyes darted toward the clock, and he winced as he saw how late he was. «We just sort of lost track of time,» he said. «We were playing video games and—»

«Video games?» Katharine interrupted. «I thought you said you were going to the movies.»

«We were» Michael said quickly, improvising as fast as he could. «But the only one we wanted to see was sold out, so we started playing video games, and just lost track of time. I'm really sorry, Mom. I—»

«Why didn't you call me?» Katharine interrupted. «Do you have any idea how worried I've been?»

The repentance in Michael's eyes vanished. «Jeez, Mom, I'm only an hour late! What's the big deal?»

«The big deal, as you put it, is that I've been worried sick!» Katharine shot back. «Anything could have happened to you! You could have gotten into an accident, or someone might have mugged you, or—»

«This is Hawaii, Mom, not New York! And I'm not a baby anymore. Nobody else had to call his mommy» (J. Saul, p. 104).

Однією з ознак володіння ініціативою є можливість розвивати одні теми та згорнути інші. Тематичний репертуар парентального дискурсу – різноманітний та нефіксований і варіюється від обговорення проблем особистісного характеру до питань загально-суспільного значення. Тематика розмов визначається індивідуальними комунікативними потребами, ситуацією спілкування, а також залежить від тактико-стратегічної специфіки взаємодії. Дискурсивні особистості і батьків, і дітей вдаються до зміни тематичної спрямованості інтеракції залучаючи вербальні сигнали (*We'll talk about it another time. Can we talk about something else?*) чи вводять нову тему розмови, не попереджуючи про це партнера.

У наступному прикладі зміна теми донькою, як демонстрація володіння ініціативою, зумовлена стратегічною настановою залишитися в межах кооперативної взаємодії та ліквідувати конфронтаційні ризики, що виникають при подальшому розвитку теми, ініціатором якої була мати. Мати розділяє перспективи продовження кооперативної взаємодії і погоджується змінити тему, вербалізуючи свою згоду:

«Tana, I just can't understand why you behave this way.» It was back to the wedding again, and her mother was driving her nuts.

«Mom, can we talk about something else? How are you?» «I'm fine, but I'd like to think that you'll at least think about this....»

*«All right!» She screamed into the phone at her end. «I'll think about it. Can I bring a date?» Maybe it would be more bearable if Harry came along
(D. Steel, p.47).*

Задля збереження кооперативності мати бере ініціативу у наступному комунікативному ході ставлячи питання, що семантично не пов'язано з попередніми репліками. Донька ідентифікує тактику ухиляння від розмови і приймає її лідерську позицію та нові правила гри:

«How can I go for a while? It takes at least an hour to drive out there, and another hour back... so what do I do, stay for ten minutes?» She tossed the long shaft of golden wheat colored hair over her shoulder with a look of despair. She knew how insistent her mother always was about anything that emanated from the Durninings.» Come on, Mom, we're not little kids anymore. Why do I have to go if I don't want to? Why is it rude just to say no? Couldn't I have other plans? I'm leaving in two weeks anyway, and I want to see my friends. We'll never see each other again, anyway...» She looked forlorn and her mother smiled at her. «What did you defrost for dinner tonight?»

Tana knew the tactic of avoidance, her mother was good at that, but she decided to play the game for now, and followed her mother into the kitchen. «I took out a steak for you.» (D. Steel, p.48.)

Таким чином, комунікативна ініціатива в англомовному парентальному дискурсі виявляється у ініціативних ходах, що відкривають типові обмінні структури, у перебиванні при зміні комунікативних ролей та у зміні тематичної спрямованості інтеракції. Для дискурсивної особистості дитини характерним є лише володіння комунікативною ініціативою, а для дискурсивної особистості батьків – володіння і розпорядження ініціативою, як реалізація комунікативного лідерства і комунікативного домінування. Вербальними сигналами контролю за розвитком теми, перебивання і перехвата ініціативи є стійкі фрази регулятивного характеру. Перспективу подальших досліджень становить вивчення специфіки комунікативної ініціативи в аспекті реалізації маніпулятивних стратегій дискурсивними особистостями в англомовному парентальному дискурсі.

Література:

1. Величко Е.В. Способы выражения коммуникативной инициативы: гендерный аспект: на материале современного английского языка: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. В. Величко. – Ростов н/Д, 2008. – 18 с.
2. Дубинина Ирина Ивановна. Способы выражения иерархических отношений в организационной коммуникации : дис.... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Дубинина Ирина Ивановна. – Волгоград, 2007. – 218 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс. – М. : КомКнига, 2008. – 288 с.
4. Козлова В. В. Реалізація виховного впливу в англомовному парентальному дискурсі: структурно-семантичний та прагматичний аспекти : дис.... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Козлова Вікторія Вікторівна. – Харків, 2012. – 219 с.
5. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / Михаил Львович Макаров. – М. : ИТГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
6. Романов А. А. Коммуникативная инициатива говорящего в диалоге / А. А. Романов // Текст как структура. – М., 1992. – С. 55–76.
7. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : [монографія] / Людмила Василівна Солощук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
8. Чернишкина, О. В. Коммуникативная инициатива: теоретические подходы / О.В. Чернишкина // Изв. Волгогр. гос. пед. ун-та. Сер. : Филологические науки. – 2012. – № 6 (70). – С. 4–8.
9. Чернишкина О. В. Коммуникативная инициатива в межличностном общении (на материале супружеского дискурса) : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О. В. Чернишкина. – Волгоград, 2013. – 12 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Kelly C. Someone Like You / C. Kelly. – Harper Collins Publishers, 2001. – 677 p.
2. Lamott A. Crooked Little Heart / A. Lamott. – Anchor Books Doubleday : New-York, 1998. – 327 p.
3. McCullough, C. The Thorn Birds / C. McCullough. – Futura Publication limited, 1979. – 591p.
4. Pearson A. I Don't Know How She Does It / A. Pearson. – Vintage, 2003. – 357 p.
5. Saul J. The Presence / J. Saul. – Fawcett Crest : New York, 1997. – 417 p.
6. Steel D. Full Circle / D. Steel. – A Dell Book : New-York, 1989. – 447 p.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 1 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: ekaterina.kasha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-152-154

Корнієць К. А. Іншомовні запозичення в лексичній системі сучасної турецької мови / К. А. Корнієць // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 152–154.

УДК: 811.81'373

Катерина Анатоліївна Корнієць,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена вивченню нових лексичних одиниць в сучасній турецькій мові, запозичених з європейських мов, шляхів їх поширення та сфери використання. Дана група лексичних одиниць розглядається паралельно в складі словникового складу сучасної турецької мови і в його професійно-стилістичних варіантах, а також на рівні повсякденної мовної діяльності носіїв цієї мови.

Ключові слова: запозичення, тюркологія, пуризм, мовна реформа.

Екатерина Анатольевна Корниец,
Институт филологии КНУ Имени Тараса Шевченко, Киев

ИНОЯЗЫЧНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена изучению новых лексических единиц в современном турецком языке, заимствованных из европейских языков, путей их распространения и сферы использования. Данная группа лексических единиц рассматривается параллельно в составе словарного состава современного турецкого языка и в его профессионально-стилистических вариантах, а также на уровне повседневной речевой деятельности носителей данного языка.

Ключевые слова: заимствования, тюркология, пуризм, языковая реформа.

Kateryna Korniiets,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

LOANWORDS IN THE LEXICAL SYSTEM OF MODERN TURKISH LANGUAGE

The article is devoted to the study of new lexical units in modern Turkish language, borrowed from European languages, the ways of their dissemination and areas of use. Loanword in the language is an important indication of the contacts between different ethnic groups, nationalities, and nations, which helps not only in the study of the linguistic system in general, but also in understanding the stages of their historical development, the peculiarities of culture, social structure, and mentality. The study of modern methods of loanword in comparison with the processes of the passed stages of language development provides an opportunity to show the trends of linguistic development, to speak about the ratio of inter-language and extra-linguistic factors in certain periods of language development. The totality of lexical loanwords from European languages in Turkish is described as a holistic linguistic phenomenon based on a unified method with the use of modern theoretical approaches, which ensures the novelty and reliability of the results. At this stage of the development of the Turkish language, despite the activities of the Turkish linguistic society, there is a clear surplus of borrowed words, while the process of their entry into the Turkish language is not diminished. This contributes to the appearance of excessive synonymy in the language.

Key words: loanword, turkology, purism, linguistic reform.

Вивчення сучасних методів запозичення в порівнянні з процесами пройдених етапів розвитку мови дає можливість показати тенденції мовного розвитку, говорити про співвідношення внутрішньомовних і екстралінгвістичних чинників в певні періоди розвитку мови.

Актуальність обраної теми визначається необхідністю розгляду теоретичних і прикладних проблем лінгвістичної контактології на прикладі інтенсивних і тривалих лінгвокультурних контактів між мовами, відмінними як генетично, так і типологічно. Дані питання стають об'єктом особливої уваги лінгвістів і культурологів в останні два десятиліття, тобто в так звану епоху глобалізації.

Наукова новизна статті полягає в тому, що сукупність лексичних запозичень з європейських мов в турецьку мову описується як цілісне мовне явище на основі єдиної методики з використанням сучасних теоретичних підходів, що забезпечує новизну і достовірність отриманих результатів.

Запозичення в мові є важливим свідченням контактів між різними етнічними групами, народностями, націями, що допомагає не тільки у вивченні мовної системи загалом, але також в розумінні етапів їх історичного розвитку, особливостей культури, соціального устрою, менталітету. Запозичення прослідковується на всіх рівнях мови – фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному. Однак в найбільшій мірі явище запозичення поширене в лексиці. Лексика, будучи найбільш рухомих компонентом системи мови, знаходиться в процесі постійної зміни. Словниковий склад безперервно збагачується і трансформується, відображаючи тим самим зміни в суспільному, економічному, культурному житті колективу його носіїв. Подібні зміни в лексиці можуть виникати як в результаті внутрішнього розвитку системи мови, так і зовнішнього, іншомовного впливу, тобто запозичень.

Одним з найважливіших умов появи в мові запозичень є мовний контакт. Життя переважної більшості народів світу не протікає ізольовано, і контакти на будь-якому життєвому рівні (торгівельному, дипломатичному, культурному, просто добросусідському) фіксуються в словах: чи інтернаціональних, чи відомих тільки мовам-сусідам [6, с. 144]. Під мовним контактом зазвичай розуміється мовне спілкування між двома або більше мовними колективами. Мова, на якій здійснюється

мовний контакт, називається контактною мовою. В такій ролі може виступати мова одного з контактуючих колективів, причому допускається, що в залежності від конкретних умов спілкування, це може бути мова то одного, то іншого колективу. В іншому випадку контактна мова не належить до жодного з колективів, стаючи, таким чином, мовою-посередником [3, с. 53]. Слід додати, що в подібній ролі може виступати як жива (напр. англійська, французька, українська і т.д.), так і мертва мова (напр. латинський, санскрит).

Важливим і необхідним компонентом процесу лексичного запозичення є адаптація іншомовної лексики, тобто пристосування чужих фонетико-морфологічних елементів лексеми мови-донора до системи мови-реципієнта [8, с. 47]. Розглядаючи лексику з точки зору ступеня її опанування, можна встановити тимчасові рамки запозичення того чи іншого слова.

Мовна політика, особливо починаючи з епохи освіти національних держав, має великий вплив на запозичену лексику. У мовах, які довгий час зазнавали іншомовного впливу, часто проводиться політика пуризму (тобто «очищення»). При цьому запозичення часто замінюються на споконвічні слова, що існували колись, але вийшли згодом з активного словникового складу. Іншим способом є створення нових слів з споконвічних коренів і словотворчих елементів [1, с. 94]. Прикладом подібної мовної політики слугує турецька мова, яка зазнала в сфері лексики (а також синтаксису) сильний арабо-перський вплив. В результаті реформи мови, розпочатої Товариством турецької мови (Türk dil kurumu) після створення Турецької Республіки, багато арабо-перських слів були замінені на споконвічно турецькі. Пуризм, будучи часто пов'язаним з пробудженням національної самосвідомості і відродженням мови, особливо поширений в мовах, які не мали раніше єдиної літературної норми, внаслідок чого саме в літературній мові пуристичні тенденції найбільш помітні. У розмовній же мові, просторіччі, жаргонах і діалектах, незважаючи на значний вплив, який чиниться на них літературною мовою, нововведення зазвичай приживаються набагато повільніше, і запозичена лексика в значній мірі зберігається.

Турецька мова османської епохи і мови народів, в різні часи включених до складу імперії та які зазнали її політичний і культурний вплив, перебували в умовах контакту, ступінь інтенсивності й тривалість якого була різною, в залежності від конкретної мови або діалекту. Ці контакти залишили свій слід перш за все у вигляді численних запозичень в контактуючих мовах. Запозичення можна виявити в деяких фонетичних і морфологічних інноваціях, калькуванні ряду синтаксичних конструкцій, проте переважна більшість їх відноситься до лексики і словотвору [5, с. 239]. Слід також зазначити, що запозичена лексика проникла в досліджувані мови в основному через усно-розмовну мову.

На даному етапі розвитку турецької мови, незважаючи на діяльність Турецького лінгвістичного товариства, спостерігається явний надлишок запозичених слів, при цьому процес їх входження в турецьку мову не слабшає. Це сприяє появі надлишкової синонімії в мові. Наведемо декілька прикладів запозичених слів з різних мов:

– з *арабської*: fikir «ідея», hediye «подарунок», resim «малюнок», alkol «алкоголь», meclis, «парламент», akıl «розум», adet «звичай», allah «бог», kitap «книга», defter «зшити», akide «віра, віровчення, догмат (рел.)», dahi «геній», eflâk «небеса, небосхил», hazâ «повний, завершений», istiklâl «незалежність, самостійність», ibadet «молитва, богослужіння», idare «управління, керівництво», kâb «кісточка, суглоб».

– з *перської*: pencere «вікно», şehir «місто», hafta «тиждень», badem «мигдаль», pirinç «рис», patlıcan «баклажан», bahçe «сад», şeker «цукор», ateş «вогонь», horoz «півень», bülbül «соловей», Perşembe «четвер», çarşamba «середф», dürbün «бінокль», bahar «весна», bahar «доля, частка», sev «зерно ячменю», cihan «земля, світ, всесвіт», cihangir «підкорювач світу, великий завойовник», çift «парний», debdebe «пишність, помпезність», demdeme «брехня, фальш, обман», hazandide «пожовтілий», hayli «багато, значно, дуже», kâse «чаша, чашка», kese «мішечок, сумочка», rüzgâr «вітер», serbest «вільний», serçin «відбірний», talan «пограбування, грабіж», taya «годувальниця, няня», yaban «пустеля, дика пустельна місцевість», zir «плід», zindan «темниця, тюрма», zincir «цеп, ланцюжок».

– з *грецької*: liman «порт, гавань», kutu «коробка», aforizm «афоризм», akrobat «акробат», sembol «символ», tiyatro «театр», sistem «система» [11, с. 1-1679].

– з *французької*: lüks «розкіш», kuzen «кузен», pantolon «штани», kuaför «перукар», hoparlör «гучномовець», kamyon «вантажівка» [9, с. 78].

– з *англійської*: tişört «футболка».

В останні роки в турецькій мові все частіше з'являються англіцизми, поширювані виключно через засоби масової інформації. Погано перекладені на турецьку мову фільми, книги, статті тощо стають джерелом поширення таких виразів, як No koment (No comment) (Yorum yok) «Без коментарів», No problem (Onemli degil, Sorun degil) «Без проблем», Streslendim, Stres yaptım, Streslerdeyim (Sıkıldım Bunaldım) «Я перенервував». Fri (free) (takılıyorum) «Я вільний», Kul (cool) adam (Soğukkanlı, ağırbaşlı adam) «Крута людина» [11, с. 1-422].

Чимала кількість англіцизмів використовується також при утворенні складних дієслів за моделлю «Англійське слово + турецька допоміжне дієслово» etmek, yarmak, olmak, vermek та ін., при цьому помітна орієнтація на англійські словотворчі моделі. Наприклад, taksi almak (taksiye binmek, taksi çağırma) «сісти в таксі», start almak (başlamak) «почати», dizayn etmek (tasarlamak) «проекувати», test etmek (denemek) «перевірити», stop etmek (durmak) «зупинитися»; stres olmak, strese girmek (gerilmek, sıkılmak) «переживати», start vermek (başlatmak) «запустити» [11, с. 1-1679].

У політичній лексиці міцно закоренились такі слова англійського походження, як boykot, lider, miting, spiker (бойкот, лідер, мітинг, спікер) і т.д.

Запозичення із західноєвропейських мов проникли і в повсякденне життя Туреччини. Серед них такі загальноживані слова в сфері харчування, як бренді (brendi), віскі (viski), ростбіф (rozbf), джем (jem), коктейль (kokteyl), сандвіч (sandviç), чіпси (cips) і т.д.

Інтеграція у світове співтовариство, залучення Туреччини в процеси глобалізації сприяє появі великої кількості лексичних запозичень із англійської мови як однієї зі світових мов, мови сучасної міжнародної реклами, мови сучасної науки, засобів масової інформації й Інтернету. Більша частина запозичень належить до спеціальної лексики, яка вважалася периферією літературної мови, однак останнім часом виходить на перший план, займаючи ключові позиції в мовних явищах, стаючи основою для багатьох активних процесів у лексиці сучасної турецької мови [4, с. 67]. Більшість запозичень є інтернаціоналізмами, тобто одиницями міжнародного лексичного фонду, при цьому й саме позначуване словом поняття часто носить інтернаціональний характер.

Вживання запозичень з європейських мов багато в чому залежить від сфери мови, стилю і того, хто говорить, його віку, освіти, сфери спілкування. Лексикон турка, діяльність якого пов'язана з політикою, наукою, економікою, бізнесом, сферою послуг, спортом постійно поповнюється запозиченими словами.

При вивченні праць турецьких учених стає очевидним негативне відношення лінгвістів до хвилі запозичень із західно-європейських мов. Більшість учених виступає за очищення рідної мови й заміну запозичень саме турецькими словами або термінами.

Турецьке лінгвістичне товариство приділяє велику увагу проблемі слів, запозичених із західноєвропейських мов, зокрема з англійської мови, пропонуючи їм тюркські аналоги. Пропаганда даного напрямку діяльності Товариства відбувається через його журнал, де щомісяця публікуються списки слів-еквівалентів запозичень [2, с. 23]. Результати аналізу засобів масової інформації на предмет використання англійських запозичень дозволяє говорити про продовження даної тенденції незважаючи на діяльність Турецького лінгвістичного товариства.

Розуміючи пуризм як надмірно суворе, непримиренне ставлення до будь-яких запозичень, нововведень, Л. І. Скворцов і А. Х. Садик підкреслюють, що в різні історичні епохи об'єкти пуристичних оцінок, та й сам характер пуризму різні: ставлення до нього повинні бути конкретно-історичним, враховуючи мовну ситуацію. Позитивні сторони мовного пуризму можуть полягати в щирій турботі про розвиток самобутньої національної культури (в умовах руйнуючих впливів з боку інших мов і культур), а також у принциповому зверненні до багатств рідної мови, спробах пробудити й активізувати його внутрішні значення й словотворчі ресурси. Негативних сторін у пуризмі набагато більше, ніж позитивних, оскільки пуризм ретроспективний: відповідно до прийнятого погляду на мову в ньому визнається лише те, що закріпилося у застосуванні, й заперечуються нові факти й нові явища. Пуризм проявляється у прямому консерватизмі, коли проповідується й закріплюється відмова від освоєних мовою запозичень і пропонується їхня послідовна заміна новоутвореннями з споконвічних морфем (останні при цьому розуміються часто ненауково й неісторично) [7, с. 104]. Зазначений підхід до розуміння пуризму практично відповідає розглянутим мовним процесам у сучасній Туреччині та пуристичній діяльності Турецького лінгвістичного товариства.

Процес народження нового, запозиченого з інших мов елемента вічний, і його прояви безупинно міняють свій вигляд, ракурси, оскільки нескінченні й різноманітні шляхи й форми людських контактів і людської думки, здійснювані за допомогою слова, яке фіксується письмово. Поряд з тим, що в будь-якій мові світу існують запозичення з інших мов, завжди необхідно дотримуватись певної пропорції у використанні слів рідної мови й іноземних мов [1, с. 100]. Незважаючи на активне освоєння лексичних запозичень у сучасній турецькій мові поки складно говорити про стабільність іншомовних слів у лексичному складі мови, а також про їхню стійкість із погляду їх уживання в літературній мові.

Запозичення багато в чому можна розглядати як один із серйозних наслідків взаємодії культур, що одночасно є певною фазою в процесі освоєння культурних цінностей. Важливо підкреслити, що різні вчені дають дещо відмінні одне від одного визначення запозичень, але при цьому всі лінгвісти сходяться в думці про те, що запозичення є яскравою рисою сучасного мовного життя. Дане питання розглядається не тільки в науковому середовищі, але й на рівні політики держави в питаннях регулювання мовного середовища, тому що лексичні запозичення в багатьох аспектах торкаються менталітету народу, що говорить мовою, яка приймає нові лексичні одиниці [3, с. 58].

Отже, будь-яка мова, включаючи у свою систему запозичене слово, піддає його всебічному освоєнню, підпорядкуванню його своїй системі законів, що діють у ній, і тенденціям на всіх рівнях мовної структури. Вивчення лексичних запозичень в сучасній турецькій мові дає можливість побачити тенденції розвитку мови в цілому, показати взаємозв'язок внутрішньомовних і екстралінгвістичних причин запозичення сучасності.

Слід також зазначити, що надмірно радикальна пуристична політика, що не співвідноситься з реальною мовною ситуацією, може мати негативні наслідки для розвитку мови. Нові, штучно створені слова або вирази можуть бути незрозумілі або невірно витлумачені носіями мови, і сприйматись як чужі елементи, що вживаються і зрозумілі лише у вузькому колі «освічених» людей. Це поступово призводить до виникнення значного розриву між мовами різних соціальних груп, поколінь і, більш того, між книжково-літературним і загальнонародними мовами. Отже, політика щодо реформування мови, зокрема його лексичного складу, як показує практика, повинна проводитися обережно, з урахуванням як внутрішньомовних, так і екстралінгвістичних чинників, таких, як рівень освіти і грамотності, ступінь володіння літературною мовою серед різних груп населення, регіональні лінгвокультурні особливості.

Література:

1. Бабай Н. Г. Проблема иноязычных заимствований в общественных дискуссиях о языке / Н. Г. Бабай // Литературная норма в лексике и фразеологии. – М. : Наука, 1983. – С. 88–103.
2. Баскаков А. Н. Языковая политика Турецкого лингвистического общества / А. Н. Баскаков // Социолингвистические проблемы развивающихся стран. – М. : Наука, 1975. – С. 20–25.
3. Брейтер М. А. Процесс языкового заимствования как способ реализации коммуникативных потребностей в рамках межкультурного взаимодействия / М. А. Брейтер // Лингвокогнитивные проблемы коммуникации. – М. : Астрель, 1997. – С. 49–65.
4. Бородин М. А. Влияние иноязычных систем на развитие языка / М. А. Бородин // Вопросы современной лингвистики. – Л. : Наука, 1969. – 161 с.
5. Кононов А. Н. XI конгресс Турецкого лингвистического общества / А. Н. Кононов // Народы Азии и Африки. – 1967. – № 1. – С. 238–240.
6. Крысин Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни / Л. П. Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Наука, 1996. – С. 142–161.
7. Никольский Л. Б. Изучение языковых аспектов национальных процессов в советском языковедении // Изучение национальных отношений в зарубежных странах / под ред. Э. А. Баграмова. – М. : Наука, 1985. – 270 с.
8. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты. Лингвистическая проблематика / В. Ю. Розенцвейг. – Л. : Наука, 1972. – 72 с.
9. Derkunt J. Ümran. Türkçede Kullanılan Fransızca Sözcükler Sözlüğü kitabı / J. Ümran Derkunt. – İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınları, 2001. – 134 s.
10. Gökdağ O. Türkçe'deki Yabancı Kökenli Kelimeler Sözlüğü / Gökdağ Okay. – İstanbul : Art Basın Yayın, 2001. – 422 s.
11. Türkçe Sözlük. Hazırlayanlar: Hasan Eren, Nevzat Gözaydın, İsmail Parlatur, Talat Tekin, Hamza Zulfikar. Sekizinci baskı. – Ankara : Türk dil kurumu yayınları, 1988. – 1679 s.

Отримано: 8 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 9 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 12 листопада 2017 р.

e-mail: natali.korotka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-155-157

Коротка Н. В. Використання потенціалу комунікативної методики при навчанні студентів англійській мові у немовних вузах / Н. В. Коротка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 155–157.

УДК 811.11.13

Наталія Володимирівна Коротка,
Державний Університет інфраструктури та технологій, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ КОМУНІКАТИВНОЇ МЕТОДИКИ ПРИ НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ У НЕМОВНИХ ВУЗАХ

Стаття присвячена проблемі використання комунікативного підходу у викладанні англійської мови в немовних вузах. Відзначається теоретичне обґрунтування даного підходу в контексті вирішення деяких конкретних освітніх завдань. У статті розглядаються різні точки зору комунікативного підходу у викладанні англійської мови в немовних вузах. Дається теоретичне обґрунтування важливості використання комунікативної методики у викладанні іноземної мови. У статті сформовано модель процесу комунікації, виділено найбільш важливі і суттєві параметри зв'язку. Пропонується ряд рекомендацій для підвищення ефективності уроків іноземної мови в немовних вузах.

Ключові слова: англійська мова, комунікативний підхід, комунікативна компетентність, ефективне навчання, комунікативна методика.

Наталья Владимировна Коротка,
Государственный Университет инфраструктуры и технологий, г. Киев

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОТЕНЦИАЛА КОММУНИКАТИВНОЙ МЕТОДИКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ

Статья посвящена проблеме использования коммуникативного подхода в преподавании английского языка в неязыковых вузах. Отмечается теоретическое обоснование данного подхода в контексте решения конкретных образовательных задач. В статье рассматриваются различные точки зрения коммуникативного подхода в преподавании английского языка в неязыковых вузах. Дается теоретическое обоснование важности использования коммуникативной методики в преподавании иностранного языка. В статье сформирована модель процесса коммуникации, выделены наиболее важные и существенные параметры связи. Предлагается ряд рекомендаций для повышения эффективности уроков иностранного языка в неязыковых вузах.

Ключевые слова: английский язык; коммуникативный подход; коммуникативная компетентность; эффективное обучение; коммуникативная методика.

Nataliia Korotka,
State University of infrastructure and technology, Kyiv

THE USE OF THE COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING ENGLISH IN NON-LANGUAGE UNIVERSITIES

The article is devoted to the use of the communicative approaching teaching English in non-language universities. It is observed the theoretical justification of this approaching the context of deciding some specific educational objectives. The article considers different points of view about communicative approaching teaching English in non-linguistic universities. It provides a theoretical justification of the importance of using communicative methods in teaching foreign language. The article formed the model of the communication process by highlighting the main critical and essential parameters of communication. The main parameters of the process of communication include:

1. activity character of verbal behavior, which should be translated: a) in the communicative behavior of the teacher as a participant in the process of communication and learning; b) in the communicative behavior of the student as a subject of communication and training; 2. objectivity of communication process, which needs to be modeled in a limited but precise to discussion items; 3. language tools that facilitate communication and learning in the situations; the real system, the funds shall be modelling in a simplified, but performs the same function, although limited funds. It is suggested a number of guidelines to improve the effectiveness of language lessons in non-language universities.

Key words: English language; communicative approach; communicative competence; effective education; communicative methodology.

Постановка проблеми. В області навчання іноземних мов вже в шістдесяті роки акцент був зроблений на розвиток комунікативних умінь в усній і письмовій мові: на рівні як рецепції, так і продукції. Однак багато предметів шкільного і вузівського циклу як і раніше орієнтовані на передачу формальних знань, а не на формування практичних умінь їх використання в діяльності.

Актуальність теми дослідження. В наші дні зростають вимоги до рівня підготовки висококваліфікованих фахівців, в тому числі до рівня володіння ними іноземною мовою. Випускникам вищих навчальних закладів необхідно практичне вільне володіння усною і письмовою іноземною промовою. Однак, обмежена кількість навчальних годин, що виділяються на вивчення іноземної мови і традиційна методика навчання, створюють проблему для студентів немовних вузів, які прагнуть оволодіти іноземним спілкуванням.

Зв'язок даної статті з науковими та практичними завданнями полягає в тому, що вища освіта потребує вдосконалення в напрямі відповідності сучасним тенденціям підготовки успішної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичне підґрунтя для комунікативно-діяльнісного підходу було закладено в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених (І. Бім, І. О. Зимової, Г. О. Китайгородської, О. Н. Леонтьєва, Ю. І. Пассова, В.Л.Скалкина, Н. Douglas, Jack C. Richardsta in.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не дивлячись на велику кількість досліджень в області комунікативного підходу у навчанні англійської мови, практичного обґрунтування необхідності і важливості розвитку комунікативної компетентності за допомогою вивчення іноземної мови, а також шляхів усунення труднощів у процесі навчання не було представлено.

Новизна роботи полягає у недостатньому дослідженні потенціалу комунікативної методики під час навчання студентів немовних вузів англійській мові.

Методологічне значення полягає у виявленні труднощів викладання англійської мови студентам немовних вузів та шляхів їх подолання.

Викладення основного матеріалу. У світлі цих подій останнім часом як за кордоном, так і в Україні все більше уваги приділяється проблемі викладання іноземних мов з урахуванням потреб майбутніх фахівців. Доцільна і методично виправдана, таким чином, професійна, комунікативно-направлена підготовка з іноземної мови у вищому навчальному закладі. Ідея професійно-орієнтованого навчання не нова і протягом багатьох років є одним з центральних об'єктів наукових досліджень у вітчизняній і зарубіжній науці. Не можна, однак, стверджувати, що основні положення цих досліджень безперечні і догматичні: змінюються умови використання знань, умінь і навичок випускників вищих навчальних закладів, відповідно змінюються вимоги до рівня і змісту підготовки майбутніх фахівців, що відбивається у відповідних професійних програмах і, зокрема, в навчальних програмах з іноземної мови.

Комунікативна компетенція сьогодні розглядається як одна з найважливіших складових готовності і здатності фахівців будь-якого профілю до успішної професійної діяльності [1, с. 43]. Ефективність навчання багато в чому визначається рівнем комунікативних умінь. Очевидно, що засвоєння будь-якої навчальної дисципліни не тільки гуманітарного, а й природничо-наукового плану буде більш успішним, якщо людина вміє працювати з текстом і створювати власні тексти різних стилів і жанрів, включаючи і науково-дослідні проекти як рідною, так і іноземною мовою. При цьому комунікативні та інформаційні, соціальні та навчальні вміння виявляються взаємозалежними, практично нероздільними в навчальній і реальній діяльності. Однак ці вміння необхідно цілеспрямовано формувати і розвивати.

Комунікативна методика передбачає максимальне занурення студента в мовний процес, основна мета цієї методики – навчити студента спочатку вільно говорити англійською мовою, а потім думати нею [1, с. 46]. Можливості реалізації комунікативного підходу в профільному ВНЗ в значній мірі вище, ніж в немовному навчальному закладі.

Суть комунікативного навчання полягає у підготовці студента до участі в процесі іншомовного спілкування в умовах іншомовного спілкування, створених в аудиторії. Якщо спробувати дати коротке визначення комунікативно-орієнтованого навчання англійської мови, то можна сказати, що це моделювання процесу комунікації. Урок іноземної мови за методикою комунікативно-орієнтованого навчання – це модель процесу комунікації англійською мовою до основних параметрів якої, на наш погляд, слід віднести:

1. Діяльнісний характер мовної поведінки спілкуючихся, який повинен втілюватися: а) в комунікативній поведінці викладача як учасника процесу спілкування та навчання; б) в комунікативній (вмотивованій, активній) поведінці студента як суб'єкта спілкування та навчання.

2. Предметність процесу комунікації, яка повинна бути змодельована обмеженням, але точним набором предметів обговорення (у межах проблем). Ситуації спілкування, що моделюються як найбільш типові варіанти взаємин людей, що спілкуються.

3. Мовні засоби, що забезпечують процес спілкування та навчання в цих ситуаціях (їх наявність і організація); реальна система цих засобів підлягає моделюванню в спрощену, але таку, яка виконує ті ж функції, хоча і обмеженими засобами [3, с. 56].

Гуманістичний підхід у комунікативному навчанні передбачає суб'єктно-суб'єктні відносини між навчаючим та навчаючим. Як відомо, це партнерські відносини. Але необхідно зазначити, що на початковому етапі навчання англійської мови існують об'єктно-суб'єктні відносини. Необхідно об'єкт, тобто навчаючихся, як би «дотягнути» до рівня суб'єкта навчаючого, тобто мова йде про процес оволодіння нормативними знаннями як основою, що дозволяє переходити до суб'єктно-суб'єктних відносин у навчальному процесі. Суб'єктно-суб'єктні відносини в освіті, насамперед, гарантують пізнавальну активність учнів, де навчаючий моделює, планує, координує процес навчання і розвитку, а навчаючий стає центром пізнавальної активності, якщо виконує на занятті самостійні завдання індивідуально, в парах або малих групах. Мета, мотив, зміст і спосіб роботи належать учню. Навчання на занятті перетворюється на вчення.

Виходячи з того, що процес навчання англійській мові студентів немовних вузів викликає труднощі у використанні комунікативної методики, розглянемо їх більш детально. В деяких роботах з методики навчання усного мовлення зустрічається такий недолік, як змішання процесу усно-мовного спілкування, що протікає в природних умовах, і процесу оволодіння мовою в навчальних умовах.

Вимоги програми підготовки до здачі екзамену з іноземної мови передбачають порядок з читанням і перекладом бесіду за вивченою темою. Студент повинен володіти навичками ведення бесіди, що включають уміння висловлювати особисту точку зору з обговорюваного питання. Однак, студенти можуть опанувати лише певні види усного мовлення і в певних межах. Тому важливо, щоб вони бачили кінцеву мету. Оскільки методика навчання іноземної мови традиційно формувалася з опорою на лінгвістику (що цілком природно, адже, щоб навчитися говорити якою-небудь мовою, треба опанувати її системою), то іноді при навчанні усного мовлення використовуються тільки дані лінгвістики.

Справа в тому, що остаточною метою навчання мови є зовсім не оволодіння системою, а оволодіння мовою, мовними діями. Для створення стимулу в навчанні дуже важливо, щоб мовний матеріал був комунікативно спрямований. Процес навчання усного мовлення можна вважати доведеним до логічного кінця тільки при появі в учня здібностей користуватися оброблюваним мовним матеріалом в природних актах спілкування.

Щоб спілкування на заняттях наблизилося до реального, необхідно цілеспрямовано виробляти відповідні вміння. При цьому становить інтерес аналіз змісту навчального спілкування для визначення того, наскільки реальним є це спілкування.

Тепер спробуємо визначити шлях покращення комунікації. Не вдаючись у докладний опис процесу навчання, можна зробити висновок, що для поліпшення комунікації необхідно наступне:

- ступінь оволодіння усною промовою потрібно довести до вироблення певних автоматизмів у поєднанні зі свідомим володінням мовними зразками;
- слід використовувати види вправ, які б стимулювали мотивовану мову, дозволяли б підходити творчо до їх виконання, включаючи парну і групову роботу;
- робота над текстом повинна виходити за рамки простого відтворення його змісту, а обговорення змісту, має головним чином стосуватися пов'язаних з ним проблем;
- висловлювання студентів повинні бути особистісно забарвлені, включати елементи практичного аналізу.

Для досягнення цих цілей необхідно ретельно відбирати матеріал і вправи, спрямовані на навчання ситуативно-обумовленої комунікативної діяльності. Наприклад, для першого курсу економічного факультету краще використовувати статті періодичної преси, присвячені тій або іншій економічній проблемі, існуючій в країні досліджуваної мови. Студенти повинні не тільки переказувати зміст статті, але й висловлювати свою думку з цієї проблеми. Можна також організувати «круглий стіл», дискусійний клуб. Це приносить студентам задоволення, наближає їх до досягнення поставленої мети (вести бесіду в ситуаціях, наближених до реальних) і породжує впевненість у тому, що вона досяжна.

Підбір матеріалу – важливий момент в навчанні іноземної мови, адже конкретне питання навчання іноземної мови не в змозі охопити всю систему фонетичних, граматичних і лексичних одиниць. В залежності від цілі навчання, контингенту учнів та інших умов на мовний матеріал, що підлягає засвоєнню, накладаються певні обмеження. Організація мовного матеріалу передбачає, перш за все, відбір на основі певних критеріїв.

Встановлення критеріїв відбору елементів фонетичних і граматичних систем особливих труднощів не представляє, оскільки кількість їх суворо обмежена. Основні труднощі пов'язані з встановленням критеріїв відбору лексичного матеріалу. Лексична система мови складається з практично необмеженої кількості слів і поєднань. Коли студент починає вивчати іноземну мову, він має вже досить розвинену систему потреб і йому небайдужий зміст мовного матеріалу. Тобто зміст тексту має відповідати потребам студента.

Головні висновки. Таким чином, використання потенціалу комунікативної методики у навчанні англійській мові студентів немовних вузів передбачає активне включення студента в навчальний процес, підвищення мотиваційного фактору, вирішення певних педагогічних труднощів в процесі навчання, вміння оперувати навчальним матеріалом з метою його подальшого використання в певних сферах спілкування.

Перспективи використання результатів дослідження. Отримані результати дослідження можуть бути використані у подальшій розробці методологічного підґрунтя для проведення занять з англійської мови у немовних вузах.

Література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Особливості викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей: збірник матеріалів I Всеукраїнського науково-практичного вебінару (26 листопада 2014 р.). – Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2014.
3. Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 лютого 2010 р. – Київ : «Політехніка», 224 с.
4. Communicative Language Teaching [Electronic resource]. – Access mode : <http://blog.tjaylor.net/method-communicative/>
5. Richards J.C. Approaches and methods in language teaching / J. C. Richards, T.S. Rodgers. – Cambridge, 2001. – 171 p.
6. The Communicative Approach to Language Teaching / Ed. by Ch. Brumfit and K. Johnson. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1991. – 243 p.
7. Williams R. L. Classroom Motivation Strategies for Prospective Teachers / R. L. Williams, S. L. Stockdale // The Teacher Educator. – 2004. – 240 p.

Отримано: 1 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: ktpfm_kosmatska@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-158-161

Космачька Н. В. Новотвори французького медіатексту з позицій перекладу / Н. В. Космачька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 158–161.

УДК: 811.133.1'37:81'25

Наталія Валеріївна Космачька,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

НОВОТВОРИ ФРАНЦУЗЬКОГО МЕДІАТЕКСТУ З ПОЗИЦІЙ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються лексичні і графічні новотвори сучасного французького медійного тексту, визначаються шляхи їхнього творення, а також сфери, в яких спостерігаються найактивніші інноваційні процеси. Здійснюється перекладацький аналіз медійних інновацій у лексичній і графічній додатках, пропонуються найоптимальніші засоби їхнього перекладу українською мовою.

Ключові слова: новотвір, неологізм, медіатекст, відповідник, описовий переклад.

Наталья Валерьевна Космачья,

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев

НОВООБРАЗОВАНИЯ ФРАНЦУЗСКОГО МЕДИАТЕКСТА С ПОЗИЦИЙ ПЕРЕВОДА

В статье рассматриваются лексические и графические новообразования современного французского медийного текста, определяются пути их создания, а также сферы, в которых наблюдаются самые активные инновационные процессы. Осуществляется переводческий анализ медийных инноваций в лексике и графических приложениях, предлагаются оптимальные средства их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: новообразование, неологизм, медиатекст, соответствие, описательный перевод.

Natalia Kosmatska,

National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute in honor of Igor Sikorsky», Kyiv

FRENCH MEDIA TEXT INNOVATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF TRANSLATION

The article deals with lexical and graphic new formations of the modern French media text. The relevance of the study of this phenomenon is determined by the fact that innovations are a powerful source of replenishment of the vocabulary, the volume of the lexical fund is steadily increasing, especially through spoken practice and media new formations. It is determined that the way of creation of media neologisms is traditionally morphological videlicet suffixation, prefixation, confixation, on own French or borrowed morphemes, mostly from English. It is also found out that the spheres in which the most active innovative processes are observed are political, particularly the election campaign, social, scientific and cultural. A translation analysis of media innovations is carried out, optimal means of their translation into the Ukrainian language are suggested. The French media neologisms are generally transferred in the Ukrainian by an equivalent or analogue. However, numerous are the cases where the innovations require descriptive constructions in the target language. With the active development of information technology has increased the number of graphical tools making French media text including screenshots of social networks and videos that must be accompanied by a translation.

Key words: innovation, neologism, media text, equivalent, descriptive translation.

Медіатекст – це об'єкт багаторівневе явище, яке характеризується широкою прагматичною спрямованістю, основною метою якої є соціальна регуляція. Людина завжди мала потребу в інформації. У наш час ми є свідками й безпосередніми учасниками стрімкого розвитку інформаційних технологій, які створили нові можливості для медіаресурсів, що забезпечують людину всебічною інформацією.

Метою цієї розвідки є виявлення лексичних і графічних новотворів сучасного французького медіа-тексту та можливих шляхів їхнього відтворення українською мовою. Актуальність зумовлюється загальною тенденцією сучасного мовознавства до вивчення лексичних, а також графічних засобів творення інформаційних повідомлень, а також підходів до їхнього перекладу. Матеріалом дослідження слугували статті французьких он-лайн видань: *Le Figaro.fr*; *Le Monde.fr*; *Libération.fr*; *Le point.fr*; *Le Huffington Post.fr*; *La Dépêche.fr*.

Під новотвором ми розуміємо нове слово, утворене за певною словотвірною моделлю з власне французьких або запозичених морфем: окремих слів, їхніх компонентів чи їхньої нової комбінації [2, с.49; 3, с. 61]. Новотвори є важливим елементом розвитку мови, адже вони поповнюють її словниковий склад, називають нові об'єкти та явища, які з'являються у світі.

Позаяк медіатексти відповідають публіцистичному стилю, їм властиве широке вживання суспільно-політичної лексики, саме цим пояснюємо той факт, що у досліджуваному масиві текстів найбільша кількість новотворів стосується політичної сфери життя французького суспільства. Так, значна кількість неологізмів з'явилася у французькій мові саме завдяки передвиборчій кампанії 2016-2017 років. Продуктивними залишаються суфікси *-yste/iste*, *-ysme/isme*, *-ais(e)*, *-ien(ne)*, які журналісти додають до прізвища політика та утворюють новий прикметник, рідше іменник. Наприклад: *macronisme*, *macroniste* (від Емануель Макрон), *sarkozyste* (від Ніколя Саркозі), *lepéniste* (від Марін Ле Пен), *hollandisme*, *hollandais(e)* (від Франсуа Оланд), *trumpien* (від Дональд Трамп). Для відтворення цих новотворів українською мовою можна скористатися засобом транскрибування або експлікативним перекладом. На нашу думку, для адекватного сприйняття читачами інформації доцільно скористатися саме останнім варіантом, оскільки не всі українці знайомі з французькими реаліями, а саме вони часто відіграють ключову роль у повідомленні. Наприклад:

Emmanuel Todd avait formulé pendant la campagne une hypothèse provocatrice, celle d'un «*hollandisme révolutionnaire*» [8] (*тут і далі виділено нами – Н.К.*).

La formation lepéniste a prévu de dépenser 12 millions d'euros en vue du scrutin des 23 avril et 7 mai [8].

Під час передвиборчої кампанії Емануель Тод сформулював провокативну гіпотезу, а саме гіпотезу «революційних ідей Франсуа Оланда» (*тут і далі переклад наш – Н.К.*).

Партія Марін Ле Пен планує витратити 12 мільйонів євро на вибори 23 квітня і 7 травня.

Одна з найгучніших справ президентських виборів 2017 року, пов'язана з кандидатом від республіканців Франсуа Фійоном та його дружиною Пенелопою Фійон, стала поштовхом до створення неологізму *Pénélopegate* (в іншому варіанті – *Pénélope Gate*). Англійський суфікс *-gate* традиційно використовують, щоб висловити ідею політичного скандалу великого масштабу, і перекладають засобом транскрибування. В українських ЗМІ неодноразово зустрічаються вирази *Пенелопагейт* та *Дизельгейт*, суфікс також присутній у гучній справі *Volkswagen*. До прикладу:

Deux semaines après le début du *Pénélope Gate*, François Fillon organise une opération vérité ce lundi 6 février [6].

Dieselgate: Merkel se défend et protège son industrie automobile [7].

Через два тижні після початку *Пенелопагейт* цього понеділка, 6 лютого, Франсуа Фійон організовує операцію «істина».

Дизельгейт: Меркель захищає себе і свою автомобільну промисловість.

Відтак, метою цього новотвору є підкреслення важливості справи у відносно ненав'язливий манері і, як наслідок, доволі ефективній.

Частим явищем є застосування у франкомовних медіа-текстах словотворчого префікса *pro-*, який позначає прихильників чого-небудь, або осіб відданих чому-небудь, у поєднанні з власною назвою відомої особи або організації. Наприклад, *pro-Trump* (від Дональд Трамп), *pro-Assad* (від Башар Хафез аль-Асад), *pro-Erdogan* (від Реджеп Таїп Ердоган), *pro-Putin* (від Володимир Путін), *pro-Kremlin* (від Кремль). Для перекладу українською мовою перекладач може зберегти транслітерований відповідник префіксу *pro-* або ж вдатися до описового перекладу, приклади:

... Mme Clinton est tournée en dérision dans les médias *pro-Kremlin* ... [18].

... en raison de l'annulation par plusieurs villes allemandes de rassemblements *pro-Erdogan* [4].

... *Прокремлівські* ЗМІ кепкують над пані Клінтон...

... через скасування багатьма німецькими містами зборів *прибічників політики Ердогана*.

Серед префіксально-суфіксальних новотворів варто виділити такі випадки:

Après l'*antisarkozysme*, les socialistes s'essaient à l'*antifillonisme* [7].

Cette anticipation de victoire a eu aussi un effet pervers : elle a *surdroitisé* le candidat élu [10].

Після виступів *проти політики Ніколя Саркозі*, соціалісти вправляються в *нападках на політику Франсуа Фійона*.

Таке передчуття перемоги також мало непередбачуваний ефект: погляди обраного кандидата *занадто поправили*.

В останньому прикладі основою для неологізму слугував іменник *la droitisation*, який вказує на зсув політичних поглядів у бік правих, похідний у свою чергу від іменника *les droites*, що позначає представників правих партій, з додаванням суфікса *-is*. Нове дієслово отримує префікс *sur-*, що наголошує на надлишковості ознаки. Для відтворення таких новотворів доцільно використовувати описовий переклад.

Певні зрушення на політичній арені світу також призводять до утворення неологізмів. Такими є, зокрема, *Grexit* та *Brexit*, утворені шляхом телескопії виразів *Gr(èce)+exit* та *Br(itish)+exit*, що позначають, відповідно, процес виходу Греції та Великобританії з ЄС. Для перекладу французькою і українською мовами використовують транскодування:

Le *Brexit* ne fait que commencer [8].

Брексіт лише розпочався.

У своїх передвиборчих заявах чимало претендентів на пост президента республіки заявляли про можливий вихід Франції з ЄС, при цьому використовували новотвір *Frexit*:

L'euro survivrait-il à un *Frexit*? Pour le Front National, la France doit quitter l'euro au plus vite [8].

Чи переживе євро *Фрексіт*? На думку Національного Фронту, Франція повинна якнайшвидше відмовитися від євро.

Цікавим є випадок мовної гри, а саме трансформації акроніма *OVNI* на *OPNI*, де заміна однієї складової створила новий термін. Для перекладу цієї аббревіатури варто розшифрувати скорочення, перекласти кожен його складову і створити нову аббревіатуру у мові перекладу:

Pour certains, il est une sorte de «nouveau Giscard» (...) pour d'autres un «*opni*» (*objet politique non identifié*) [9].

Для деякого він свого роду «новий Жискар», для інших – «НПО» (*непізнаний політичний об'єкт*).

Відтак, процес перекладу новотворів складається з двох етапів. Спочатку необхідно розкрити значення неологізму, звернувшись до останніх видавничих тлумачних словників або вивісивши його за структурою та контекстом, беручи до уваги способи творення нових слів. Потім здійснити власне переклад засобами української мови.

Із розвитком інформаційних технологій та Інтернет мережі загалом для позначення термінів, пов'язаних з комп'ютерами, почали використовувати транслітероване українською англійське слово *cyber* (*кібер*). У якості префікса його додають до за-

гальних слів, щоб показати їхню причетність до світу комп'ютерів. До французької мови це слово увійшло шляхом прямого запозичення з єдиною відмінністю у застосуванні як частини слова, на відміну від англійської, де *cyber* може вживатися самостійно у якості прикметника. Ще донедавна найбільш вживаним терміном з використанням префіксу *cyber* у французькій мові був іменник *cyberespace* (*m*) – *кіберпростір*, термін, зафіксований у словниках французької мови. Однак, комп'ютерний прогрес спонукав журналістів до утворення нових слів з використанням цього префіксу. Його часто приєднують до вже існуючих слів, особливо з військової тематики, як-от: *arsenal, arme, attaque, criminalité, espionnage, défense, sécurité, guerre, action, paix*. Для відтворення таких виразів необхідно використовувати уже існуючі у мові перекладу еквіваленти до кожного з компонентів новотвору:

En quoi la *cyberdiplomatie* est-elle différente de la diplomatie traditionnelle? [11].

Чим *кібердипломатія* відрізняється від традиційної дипломатії?

«*cyberactions* russes destinées à (...) semer le doute sur l'intégrité du processus électoral» américain [8].

Кібердіяльність росіян має на меті поставити під сумнів цілісність виборчого процесу в Америці.

Широкого розповсюдження у мас-медіа набуло застосування префіксу *éco-*, що є скороченням від *écologie*, зі словами, які позначають місце проживання людей. Серед них: *cité, village, maison, bâtiment, appartement*. Використання цього префіксу характеризує іменник, як такий, що не шкодить природі та навколишньому середовищу. Для відтворення українською мовою слів з префіксом *éco-* використовують калькування: прямий український відповідник французького слова *écologie* скорочують до перших трьох літер (транслітерація), іменник перекладають словниковим еквівалентом:

Pour les habitants de l'*écoquartier*, ces procédés permettent de réduire la facture de chauffage de moitié, soit une économie d'environ 1 000 euros par an [8].

Жителям *еко-кварталу* ці засоби дозволяють зменшити рахунок за опалення удвічі, що дає приблизно 1000 євро економії на рік.

Деякі поняття набувають ширшого значення або ж навпаки уточнюються, що виявляється у додаванні до уже наявного терміна однієї чи декількох лексичних одиниць. Нові поняття, які потребують означень, не завжди відразу фіксують двомовні словники, проте їхні відповідники найчастіше можна знайти в тематичних Інтернет-статтях. Наприклад:

Malgré le pansement disgracieux sur son nez cachant les traces de l'ablation récente d'un *carcinome basocellulaire* ... [9].

Незважаючи на непривабливу пов'язку на носі, яка приховує сліди нещодавнього видалення *базальноклітинної карциноми*...

Les *andrologistes* sont plus comme des spécialistes de laboratoire plutôt que les gens détaillant l'arrière-plan anatomique de l'infertilité [5].

Андрологи більше схожі на лабораторних фахівців, аніж людей, які описують фон анатомії безпліддя.

Що стосується медичних термінів, то варто зважати на латинське походження переважної більшості галузевих назв, які мають сталі відповідники, тому нове слово, зазвичай, варто перекладати засобом транскодування, як у такому прикладі :

L'*hépatogastro-entérologie* est une spécialité médicale concernant l'ensemble de l'appareil digestif [8].

Гепатогастроентерологія – це медична спеціальність, яка займається лікуванням усього травного тракту.

Запозичення загалом займають важливе місце у лексичі французьких мас-медіа, адже слова іншомовного походження допомагають уникнути зайвої описовості. Для відтворення цього типу неологізмів журналісти використовують транскодування або пряме запозичення латиницею, яке іноді може супроводжувати паралельне пояснення, якщо слово входить у мову вперше. До прикладу:

Il avait envie de «continuer à apprendre plutôt que de travailler», alors il a monté une *start-up* avec un associé Forssea Robotics [8].

Він хотів «продовжувати навчання, а не працювати», тому він створив *стартап-ан* у співпраці з Forssea Robotics.

Après le «*coworking*», de plus en plus de jeunes aspirent à vivre et non plus seulement à travailler sous le même toit. Cela s'appelle le «*coliving*» [8].

Після «*коворкінгу*» все більше і більше молодих людей хочуть жити, а не тільки працювати під одним дахом. Це називається «*колінг*».

За останнє десятиліття он-лайн видання значно еволюціонували й у плані графічних інновацій. Як ми уже зазнали раніше [1, с. 73], графічні знаки та їхнє специфічне оформлення, й особливо іконічні символи, сприяють ефективнішій передачі емних смислів у стислій формі. Для медіатекстів значним успіхом стала можливість урізноманітнити засоби представлення інформації відео додатками. Відео сюжети привертають увагу читачів-глядачів, особливо молоді, через можливість довідатися, що відбувається у світі так би мовити наживо та з меншою затратою часу порівняно з традиційним читанням. При відтворенні іншою мовою відео-ролик може бути перекладеним повністю або частково. Тут можливі варіанти як письмового перекладу промови, слів журналіста чи інтерв'ю, коли читач має змогу прослухати відео мовою оригіналу і прочитати переклад чи лише ознайомитися з основними твердженнями рідною мовою, так і аудіо-перекладу, коли ролик відтворюють повністю. Відео-ролики можуть бути головним смисловим елементом публікації, який має основне інформаційне навантаження, і в такому разі його необхідно перекладати у повному обсязі.

Іншим графічним нововведенням на сайтах он-лайн видань є скріншоти з популярних соціальних мереж (*Twitter, Instagram* чи *Facebook*), що супроводжують статтю про певну особистість, зареєстровану у тій чи іншій мережі: скріншоти із соціальних мереж, що супроводжують статтю, не лише привертають увагу читача та допомагають зорієнтуватися у тексті, а й несуть додаткову інформацію, представляють текст конкретно та предметно, створюють оптимальні умови для сприй-

няття змісту. Зображення беруть з акаунтів героїв повідомлення з метою, головно, підтвердити певні відомості з особистого, рідше професійного життя. Для достовірності автори статей вставляють у текст коментарі користувачів і в такому випадку перекладають підписи до фото й тексти постів у соцмережі. У разі збереження графічних засобів під час відтворення французької статті українською мовою, підписи до фото або текст на скріншотах мають бути перекладеними повністю для повного сприйняття повідомлення читачем.

Отже, мова французьких медіатекстів характеризується наявністю лексичних та графічних новотворів, які допомагають краще висвітлити певну тему та додають текстам виразності. Особливо багатими на неологізми є статті, присвячені світовій політиці, зокрема передвиборчій кампанії. Дослідивши детальніше виявлені зразки, ми з'ясували, що слова утворені афіксальним шляхом, а також аббревіації широко використовуються політичними журналістами. Запозичені слова найчастіше використовують у статтях на соціальну та культурну тематику, а слова утворені шляхом складання притаманні текстам наукової рубрики. Найбільш вживаними засобами відтворення новотворів є: підбір відповідника, транскрибування і транслітерація, однак часто доводиться користуватися описовим перекладом. З активним розвитком інформаційних технологій зросла кількість графічних засобів творення французького медіа-тексту, зокрема скріншоти соціальних мереж та відео записи, які обов'язково повинні супроводжуватися перекладом.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні новотворів та їхнього перекладу в інших типах текстів.

Література:

1. Космацька Н. В. Роль графічного зображення в інтерпретації текстів з невербальним компонентом / Н. В. Космацька // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид.-во НУ «Острозька академія». – Вип. 33. – 2013. – С. 71–73.
2. Косович О. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної французької мови (на матеріалі онлайн-видань) : дис.... д-ра. філол. наук : 10.02.05 / Косович Ольга Василівна. – Київ, 2015. – 528 с.
3. Розен Е. В. На пороге XXI века: новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М. : Менеджер, 2000. – 190 с.
4. La Dépêche.fr [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ladepeche.fr/article/2017/03/11/2533979-pays-bas-le-ministre-turc-cavusoglu-maintient-sa-visite.html>
5. La Grossesse Miraculeuse.com [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lagrossessemiraculeuse.com/clinique-dinfertilite-qui-intervient/>
6. Le Huffington Post.fr [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.huffingtonpost.fr/2017/02/06/penelope-gate-ces-questions-auxquelles-francois-fillon-va-devoir/>
7. Le Figaro.fr [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lefigaro.fr>
8. Le Monde.fr [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lemonde.fr>
9. Le Point.fr [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lepoint.fr>
10. Libération.fr [Electronic resource]. – Access mode : http://www.liberation.fr/debats/2017/01/23/primaire-de-victoire-primaire-de-defaite_1543523
11. Sciencepresse.qc.ca [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sciencepresse.qc.ca/actualite/2013/03/26/cyberdiplomatie-outil-pour-paix>

Отримано: 1 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 5 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2017 р.

e-mail: OleksandraHor@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-162-165

Крайняк Л. К. Термінологічно-номінативний потенціал загальноживаного дієслова в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з фінансової справи) / Л. К. Крайняк, О. І. Дуда // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 162–165.

УДК-001.4(802.0):336.71

**Людмила Костянтинівна Крайняк,
Олександра Ігорівна Дуда,**

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ТЕРМІНОЛОГІЧНО-НОМІНАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАГАЛЬНОЖИВАНОГО ДІЄСЛОВА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі літератури з фінансової справи)

Результатом проведеного аналізу дієслівної термінологіки англійської мови на матеріалі літератури з фінансової справи стало виявлення термінологічно-номінативного потенціалу загальноживаних дієслів в межах досліджуваної терміносистеми. Авторами здійснено кількісну обробку дієслівного термінологічного корпусу фінансової галузі англійської мови за показником відсоткового співвідношення.

Ключові слова: термінологізація, семантизація, термінологізоване дієслово, дієслівний термінологічний корпус.

**Людмила Константиновна Крайняк,
Александра Игоревна Дуда,**

Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь

ТЕРМІНОЛОГІЧЕСКИ-НОМІНАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБЩЕУПОТРЕБИТЕЛЬНОГО ГЛАГОЛА В АНГЛІЙСЬКОМУ ЯЗЫКЕ (на матеріалі літератури по фінансовому делу)

Результатом проведенного анализа глагольной терминологии английского языка на материале литературы по финансовому делу стало обнаружение терминологически-номинативного потенциала общеупотребительных глаголов в пределах исследуемой терминотерминосистемы. Авторами осуществлено количественную обработку глагольного терминологического корпуса финансовой отрасли английского языка по показателю процентного соотношения.

Ключевые слова: терминологизация, семантизация, терминологизированный глагол, глагольный терминологический корпус.

**Lyudmila Krainyak,
Alexander Duda,**

Ternopil National Economic University, Ternopil

TERMINOLOGICALLY NOMINATIVE POTENTIAL OF COMMONLY USED ENGLISH VERB (within financial terminology system)

The detection of the terminologically nominative potential of commonly used English verbs within the investigated term system became the result of the accomplished analysis of the English verbal terms based on the professional financial literature. The calculation of the verbal terms within English financial sublanguage with the percentage index was realized by the authors.

The investigation of factual material, analysis of terminological units recorded in professional dictionaries and in the works of the scientific genre of English literature on financial business provide grounds for conclusions about the grammatical heterogeneity of the English financial sublanguage (the noun set is 58.9%, the adjective set is 30.3%, and the verb one correspondingly is 10.8%).

It has been determined that the terminologically nominative potential of a commonly used verb within the financial terminology system is expressed in the conceptual relation of a special process, a state or action characterizing the realities of the financial sphere, with the terminologized LSV (lexico-semantic variant) of this verb. The verb borrowed by sublanguage undergoes qualitative changes in its semantic structure: on the basis of its lexico-semantic variant a new terminologized LSV is being developed, which nominates the newly created concept about a special process, state or action of the financial industry.

The authors specified that newly created terminological meaning of the commonly used verb develops as a result of its use in another functional style, within which this verb acquires a new tint of meaning, which is subsequently formalized in a new terminologized lexico-semantic variant.

The result of the semantic analysis of English professional literature on financial business confirmed the declared thesis that the terminologically nominative potential of commonly used verbs within the investigated term system is realized through the development of its own semantic structure. It has been proved that systemic connections between underlying verbs and their derivative noun terms are indicative of the terminologically nominative potential of the verb system of the English financial terminology.

It is provided also that the terminologized verb of the general literary language, narrowing and concretizing its semantics, acquires in the texts of the investigated sublanguage a special meaning different from that commonly used one in which it exists in other vocabulary.

Key words: terminologization, semantization, terminologized verb, verbal term system.

На сучасному етапі розвитку економіки України все більшого значення набуває функціонування та розвиток ефективно організованого фінансового ринку, здатного забезпечити потреби економіки в інвестиціях шляхом акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів. З огляду на те, що ринок фінансових послуг країни формується в умовах трансформаційних процесів, він потребує ретельного дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Через незначний період функціонування порівняно з економічно розвинутими країнами, вітчизняний фінансовий ринок має певні вади, які не останньою чергою спричинені недосконалістю та невпорядкованістю української фінансової терміносистеми як реципієнта відповідної англійської.

Відтак, на сучасному етапі постала потреба виробити власну національну термінологію на позначення понять фінансової галузі. Цьому у значній мірі сприятиме врегулювання питання термінологізації англійських дієслів фінансової галузі та їх перекладу українською мовою.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу сучасної англійської фінансової терміносистеми, чутливої до швидких змін та появи нових фінансових понять відповідної галузі. Термінологізація англійських дієслів досліджуваної терміносистеми ще не була об'єктом окремої розвідки. Функціонування цих терміно-одиниць у економічній сфері загалом і у фінансовій зокрема, а також широке використання їх у загальномовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування англійської субмови фінансової галузі.

Мета цієї статті – виявити термінологічно-номінативний потенціал загальноновживаних англійських дієслів на матеріалі англомовної фахової літератури з фінансової справи. Огляд стану проблеми, виконаний в обсязі нашого дослідження, показав, що для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання**: розглянути та проаналізувати сучасні підходи у вирішенні проблеми визнання за дієсловом статусу терміна; встановити критерії відбору дієслівної термінолексики до матеріалу дослідження; здійснити кількісну обробку дієслівного термінологічного корпусу досліджуваної галузі за показником відсоткового співвідношення; проаналізувати семантичні засоби термінологізації загальноновживаних дієслів на матеріалі досліджуваної субмови фінансової галузі.

Об'єктом нашої розвідки є дієслівний корпус англійської фінансової терміносистеми, а **предмет** дослідження становлять особливості реалізації термінологічно-номінативного потенціалу загальноновживаних дієслів, виокремлених у статусі термінологізованих з масиву англомовної фахової літератури з фінансової справи.

Проблема визнання за дієсловом статусу терміна залишалась дискусійною, доки переважала точка зору на іменну природу терміна. Згідно цієї точки зору постулювалось, що система іменників в європейських мовах настільки розвинена, що основний термінологічний склад цих мов цілком може бути вичерпаний іменниками [4, с. 61]. Оскільки номінативний характер термінології передбачає певну ієрархію у вживанні різних частин мови у функції терміна, то цілком логічно перше місце одностайно віддається термінознавцями іменнику як основному засобу вираження наукового поняття.

Ще категоричнішою є думка О. Ахманової, яка стверджує, що в європейських мовах система іменників настільки розвинена, існують настільки необмежені можливості утворювати віддієслівні й абстрактні іменники від основ прикметників, що основний склад термінологічного списку для цих мов цілком може бути вичерпаний іменниками [2, с. 11].

На нашу думку ця вимога є справедливою щодо стандартизованої термінології, репрезентованої в термінографічних жанрах, оскільки тут в ролі численних термінів переважно функціонують іменники як засіб термінування різних категорій понять (предмети, властивості, процеси, стани і т.д.). У термінологічних словниках ми майже не знаходимо дієслів, прислівників, прикметників без іменників, несубстантивованих прикметників, займенників і т.д. [4, с.58; 16, с.25-27]. Погоджуючись з думкою, що уніфікована термінологія репрезентована переважно термінами-іменниками, утримаємось від категоричності твердження, що всі решта частини мови стають необхідними тільки в процесі наукового викладу, адже вони теж – складова відповідної фахової підмови. Номінативний характер наукового стилю, який передбачає залучення у науковий текст іменникових структур дієслівного походження чи дієслівної семантики (субстантивовані дієслова), з одного боку, і граматична неоднорідність термінологічних систем, з іншого, репрезентують діалектичну єдність термінології будь-якої галузі.

Оскільки ядро будь-якої термінології утворюють повнозначні слова, загальні іменники, то перевага у номінації віддається саме цьому граматичному класу в оформленні нового змісту наукового поняття. У зв'язку з цим, О. Суперанська зазначає, що іменники можуть транспортувати зміст слів усіх інших номінативних частин мови і володіють для цього відповідними морфологічними засобами [11, с. 96]. Іменникам властива абсолютна номінативна значущість, дещо послаблена, на її думку, у решті номінативних частин мови, яким притаманна понижена здатність передавати їх зміст [11, с. 123].

Сучасна термінознавча думка не виробила з цього приводу єдиної точки зору на лексико-граматичний склад термінології. Деякі дослідники вважають, що в найчистішому вигляді терміни репрезентовані іменниками [2, с. 11–12; 4, с. 59; 11, с. 95–97 та ін.]. Така точка зору базується на засадах абсолютної номінативної властивості іменника як основного засобу вираження наукового поняття.

Ми ж виходимо з того, що термінологія будь-якої субмови репрезентує собою систему наукових назв різних категорій понять. Підкреслимо – різних категорій понять, оскільки термінуються такі основні категорії понять: процеси (явища); предмети техніки; властивості і т.д. [6, с. 39]. Неузгодженість з цією концепцією основоположниць російського термінознавства приводить деяких дослідників до хибного у своїй категоричності визнання винятковості іменника як єдиного термінологічно спроможного мовного знака.

Диференціація наукових понять за категоріями логіки не дає підстав для висновків про винятковість іменника, не заперечуючи його суттєву перевагу в термінуванні цих понять. Ця винятковість не підтверджується і результатами дослідження багатьох галузевих субмов. Відсоткове співвідношення частин мови іменник, прикметник, дієслово науково-технічної термінології німецької мови становить відповідно 94%, 4,6%, 1,4% [14, с. 7–10]. Відсоткове співвідношення граматичних класів в англійській термінології фізики напівпровідників становить: іменників – 58,9%, прикметників–24,5%, дієслів– 16,6% [15, с. 25]. Кількісне співвідношення лексико-граматичних класів в англійській субмові механізації процесів сільськогосподарського виробництва становить: іменників – 3449, дієслів – 1587, прикметників – 1154 [16, с. 15]. Неоднорідність частини мовного складу підмови математичної логіки також підтверджується даними дослідженнями цього термінологічного пласту у праці Ф. Циткіної [12, с.13]. 60 % LSP, за кількісними розрахунками Гофмана, складають іменники з прикметниками. Наступну позицію займають займенники, а дієслова посідають четверте місце [14, с.130].

Наші спостереження над фактологічним матеріалом, аналіз термінографічних одиниць, зафіксованих у фахових словниках і у працях наукового жанру англійської літератури з фінансової справи дають підстави для висновків про граматичну неоднорідність англійської фінансової субмови (іменниковий корпус складає 58,9 %, прикметниковий – 30,3 % дієслівний відповідно – 10,8 %).

Таким чином, практика підтверджує теорію питання граматичної субстанції термінології. Практична термінотворчість та практичне термінознавство здійснює характеристику вибіркості граматичних категорій у термінологічному фонді. Цю характеристику за граматичною ознакою частиномовної приналежності можна вважати сталою, тобто в науковому мовленні панують іменники, прикметники, відтіснивши дієслова на третє місце [12, с. 14].

З працями В. Даниленко у термінознавство увійшла думка, що термінування основних категорій понять можливе не тільки в теоретичному плані, а й в результаті функціонування термінології в жанрово-стилістичних різновидах, де та ж термінологія функціонує не ізольовано від сфери вживання, а в широкому контексті, у викладенні теорій, у полемічному спростуванні різних наукових точок зору [6, с.41]. Наші спостереження над конкретним матеріалом фахових текстів дають підстави вважати, що термінологізовані дієслова, як і дієслова-терміни однозначно номінують поняття процесів (дій та станів) досліджуваної терміносистеми, не викликаючи асоціації з іншими поняттями процесів, характерними іншим сферам екстралінгвістичної діяльності.

Неаргументованою, на наш погляд, є також думка, що категорія особи є гальмом на шляху ізольованого використання дієслів, заважає їм стати повноцінним виконавцем дефінітивної функції [4, с. 70]. Так, наприклад, дієслово *to speculate*, вжите у словнику, звичайно, у формі інфінітива (тобто позбавлене категорії особи) виконує в межах фінансової субмови дефінітивну функцію на позначення процесу *спекулювати цінними паперами, грати на біржі*. Це дієслово-термін не викликає жодних асоціацій з іншими поняттями про процес (дію чи стан), а також одночасно номінує поняття фінансової операції. Термінологізоване дієслово загальнолітературної мови, звужуючи і конкретизуючи свою семантику, набуває в текстах досліджуваної субмови особливого значення, відмінного від того загальноновживаного, у котрому воно існує в інших пластах лексики.

Системні зв'язки між твірними дієсловами і похідними від них термінами-іменниками свідчать про термінологічно-номінативний потенціал дієслівного корпусу фінансової терміносистеми англійської мови. Функціональний підхід до природи терміна дає можливість дослідити природу термінів-дієслів, тобто простежити у кожному окремому випадку вживання, чи є це дієслово словом у функції терміна чи власне терміном. Для зручності перший тип дієслів кваліфікуємо як термінологізоване дієслово, а другий – як дієслово-термін.

До кола цього дослідження не входять загальноновживані дієслова, які зустрічаються в наукових текстах у своїх основних значеннях, а також загальнонаукові дієслова, які виражають найбільш загальні поняття наукової категоризації дій та процесів, тобто ті дієслова, які належать до загальнонаукової лексики, що складає основу мови науки.

Під дієсловом-терміном розуміємо (слідом за В. Алексенко) дієслово, яке виражає спеціальне наукове поняття про дію, процес чи стан, характерний для даної галузі науки. Дієслівним корелятом такого терміна є термін-іменник, який отримав фіксацію в галузевих словниках з фінансової справи. Термінологізованим дієсловом вважатимемо лексико-семантичний варіант (ЛСВ) загальноновживаного дієслова, тобто дієслово у термінологізованому значенні [1, с. 12-13].

У дефініції дієслова-терміна розкриваються суттєві риси відповідного поняття про процес чи стан як члена окремої системи наукових понять. Основне призначення такої дефініції полягає в тому, щоб вказати на специфіку даного процесу, виділити його із низки інших чи йому подібних процесів.

Відомо, що багатозначні дієслова у своїй семантичній структурі, окрім термінологічних значень, мають ще і загальноновживані. У загальноновживаних дієсловах, котрі мають більше двох значень у своїй семантичній структурі, поняття про дію чи стан фінансової галузі виражаються відповідними окремими значеннями. У цьому випадку всі елементи семантичної структури поєднуються спільним семантичним компонентом.

Так, загальноновживане дієслово *to balance* налічує у своїй семантичній структурі три значення: 1) *keep or put (something / oneself) in a state of balance: Can you balance a stick on the end of your nose ?* 2) *(accounts) compare debits and credits and record the sum needed to make them equal; (of the two sides of a balance-sheet) be equal: My accounts balance.* 3) *compare (two objects, plans, arguments, etc in order to judge the relative weight, value, truth, etc): A balanced diet, one with the quantity and variety of food needed for good health.* Усі три елементи семантичної структури дієслова *to balance* зв'язуються спільним семантичним компонентом: підтримувати частини цілого у стані рівноваги.

Подібний за характером зв'язок значень простежуємо і в семантичній структурі дієслів-термінів з основним термінологічним значенням. Так, дієслово-термін *to endorse* налічує у своїй структурі три значення: 1) *write one's name on the back of a cheque.* 2) *write comments, etc in, on the back of a document: His driving licence has been endorsed, a record of a motoring offence has been entered in it.* 3) *approve, support a claim, statement, etc.*

Як бачимо, перше значення семантичної структури цього дієслова-терміна є термінологічним, а саме: індосувати (жирирувати), тобто здійснювати передавальний напис на векселі, чеку, іншому цінному папері, який посвідчує перехід прав за цим документом до іншої особи. Друге значення є простим розширенням першого лексико-семантичного варіанту. Третій ЛСВ активізує нетермінологічну сему «підтверджувати» або «підтримувати». Основне значення дієслова-терміна може також бути стилістично маркованим, наприклад: *to bust* – slang for *to burst*.

Значення загальноновживаного дієслова об'єднуються в семантичну структуру на основі спільної семантичної ознаки процесу. Такою ознакою є спільна сема, яка вказує на спільні відмінні риси певного процесу чи стану. У семантичній структурі дієслова-терміна неосновні значення в багатьох випадках є метафоричним перенесенням основного термінологічного значення. Так, у структурі дієслова-терміна *to depreciate* поряд із термінологічним значенням: *make or become less in value* утворюється загальноновживане значення *принижувати, недооцінювати*. Термінологізація значення загальноновживаного дієслова не пов'язана з особливими семантичними процесами, відмінними від тих, котрі відбуваються під час розвитку семантичної структури іменника.

У результаті аналізу дієслівного термінотворення в семантичній структурі багатозначного дієслова можна виявити низку лексико-семантичних варіантів, котрі мігували у досліджувану нами терміносистему. Наприклад, загальноновживане дієслово *to lodge* розвиває у своїй семантичній структурі два термінологізовані лексико-семантичні варіанти: 1) давати на зберігання, депонувати; 2) відкривати кредит. Інакше кажучи, відбувається термінологічна полісемія, що також є природним проявом законів розвитку лексики.

Перехід в терміносистему більш ніж одного лексико-семантичного варіанта багатозначного загальноновживаного дієслова свідчить про розвиток у терміна власної семантичної структури в межах більш розгорненої структури нейтрального полісемічного дієслова.

Таким чином, ми вважаємо, що термінологічно-номінативний потенціал загальноновживаного дієслова в межах фінансової терміносистеми виражається у понятійному співвідношенні спеціального процесу, стану, дії, які характеризують реалії фінансової сфери, із термінологізованим ЛСВ цього дієслова. Запозичене субмовою дієслово зазнає якісних змін у своїй семантичній структурі: на основі його ЛСВ розвивається новий термінологізований ЛСВ, котрий номінує новостворене поняття про спеціальний процес, стан чи дію, характерні фінансовій галузі.

Новостворене термінологічне значення загальноновживаного дієслова розвивається внаслідок вживання його в іншому функціональному стилі, в межах якого це дієслово набуває нового відтінку значення, яке згодом оформляється в новий термінологізований ЛСВ.

Таким чином, результат семантичного аналізу англійської фахової літератури з фінансової справи підтвердив задеклароване положення про те, що термінологічно-номінативний потенціал загальноновживаних дієслів в межах досліджуваної терміносистеми реалізується через розвиток власної семантичної структури.

Плюралізм підходів до класифікації дієслівної термінологіки англійської мови та гостра потреба у номінації нових явищ та процесів фінансової галузі відкривають широкі можливості для впорядкування та систематизації відповідної термінологічної підсистеми української мови, зумовлюючи необхідність укладання двомовних термінологічних словників.

Відтак, аналіз фактологічного матеріалу дозволяє застосувати і до термінологізованої дієслівної лексики постулат вітчизняного термінознавства про те, що нове термінологічне значення – це факт мови, а не літературний троп, це значення, закріплене без тривалої еволюції, це лексико-семантичний варіант значення того слова, на основі якого воно сформулювалося; це значення вмотивоване загальноновживаним значенням і таке, що не порушує семантичної єдності слова [10, с. 201].

Література:

1. Алексенко В. А. Опыт исследования словообразовательной системы терминологических глаголов в современном английском языке (на материале терминов электроники): автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / В. А. Алексенко. – Моск. гос. пед. ин-т. – 2015. – 34с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. /О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Буракова О. Б. Метафора як засіб терміноутворення / О. Буракова. І. Байбакова // Тези VI Міжнар. наук. конф. «Проблеми української науково-технічної термінології». – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 88-92.
4. Бурдин С. Н. О терминологической лексике / С. Н. Бурдин // Научные доклады высшей школы. – 1978. – № 4. – С. 57–74.
5. Головин Б. С. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Головин, Р. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
6. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / Валентина Петровна Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 248 с.
7. Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Дуда Олександра Ігорівна. – К., 2001. – 258 с.
8. Крайняк Л. К. Композити з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові: семантико-когнітивний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»/ Л. К. Крайняк. – К, 2001.—20с.
9. Макеева Л. Н. Терминологизация глагола в современном английском языке: автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Л. Н. Макеева. – Киев. гос. пед. ин-т ин. яз. – К., 1990. – 22 с.
10. Панько Т. І. Українське термінознавство / Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. Д. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
11. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории./ Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В., – М.: Наука, 1989.– 246 с.
12. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения)/ Фаина Анатольевна Циткина. – Львов: Вища школа, 1988.—160 с.
13. A. S. Hornby. Oxford Student's Dictionary of Current English. – Special edition for the USSR. – Moscow-Oxford.: Oxford University, 1984. – 769 p.
14. Hoffmann L. Toward a theory of LSP // Fachsprache. – Leipzig: Eine Einfuhrung B., 1999. – 211p.
15. Klasson K. Developments in the Terminology of Physics and Technology.—Stockholm: Stockholm Univ. Press, 2007. – 202p.
16. Lewandowska-Tomaszczyk Barbara. Verbs and concepts – an essay in applied lexicology // Topics in English Lexicology.—Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego, 2000. – P. 5-40.

Отримано: 21 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 жовтня 2017 р.

e-mail: krupskana@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-166-169

Крупська Н. Г. Аналіз становлення лексикографії канадської англійської мови / Н. Г. Крупська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 166–169.

УДК: 811.111'06'374-112(71)

Надія Григорівна Крупська,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЇ КАНАДСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті подано результати проведеного аналізу формування сучасних словників канадської англійської мови. Висвітлено етапи становлення лексикографії та виокремлення канадської англійської в самостійну мовну одиницю упродовж останніх двісті років. Процес розділено на етапи, кожен з яких завершувався визначним досягненням канадської англійської лексикографії. Окремо розглянуто перші спроби узагальнення канадської лексики у XVIII – XIX ст., історію створення перших великих канадських словників англійської мови, розвиток регіональних та загальних словників у 1970 – х і 1980 – х роках, формування нового покоління словників у 1990-ті роки та розвиток лексикографії в Канаді у новому тисячолітті.

Показано важливу роль лексикографії канадської англійської мови в історії Канади та у формуванні самоідентичності канадської нації.

Ключові слова: лексикографія, канадська англійська мова, регіональні словники, загальні словники, словники канадської англійської мови.

Надежда Григорьевна Крупская,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

АНАЛИЗ СТАНОВЛЕНИЯ ЛЕКСИКОГРАФИИ КАНАДСКОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье представлены результаты проведенного анализа формирования современных словарей канадского английского языка. Представлены этапы становления лексикографии и выделение канадского английского в отдельную языковую единицу в течение последних двухсот лет. Процесс разделен на этапы, каждый из которых завершался выдающимся достижением лексикографии канадского английского. Отдельно рассмотрены первые попытки обобщения канадской лексики в XVIII – XIX вв., истории создания первых крупных канадских словарей английского языка, развитие региональных и общих словарей 1970 – х и 1980 – х годах, формирования нового поколения словарей в 1990-е годы и развитие лексикографии в Канаде в новом тысячелетии.

Показана важная роль лексикографии канадского английского языка в истории Канады и в формировании самоидентичности канадской нации.

Ключевые слова: лексикография, канадский английский язык, региональные словари, общие словари, словари канадского английского языка.

Nadiia Krupka,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

ANALYSIS OF CANADIAN ENGLISH LEXICOGRAPHY FORMATION

The results of the conducted analysis of modern Canadian English dictionary formation are discussed in the article. The lexicography formation stages are depicted and Canadian English is singled out as a separate linguistic unit during the last two hundred years. The process is divided into stages each of which is completed by the significant achievement of Canadian English lexicography.

Separately, the first attempts of Canadian vocabulary generalisation in the 18th – 19th centuries, the history of the first major Canadian dictionaries of the English language, the development of regional and general dictionaries of the 1970s and 1980s, the formation of a new generation of dictionaries in the 1990s and the development of lexicography in Canada in the new millennium are investigated.

The great role of Canadian English lexicography in the history of Canada and the formation of the Canadian self-identity are shown.

Key words: lexicography, Canadian English, regional dictionaries, general dictionaries, dictionaries of Canadian English.

Лексикографія канадської англійської мови пройшла довгий та нелегкий шлях від створення перших глосаріїв до укладання сучасних словників. Впродовж багатьох років словники створювалися різними авторами та базувалися на різному лексичному матеріалі. **Метою** роботи є систематизація інформації про історію створення та джерела лексичного матеріалу словників канадської англійської мови. **Предметом** дослідження є процес формування сучасних словників канадської англійської мови. **Об'єктом** дослідження є історичні відомості про створення словників канадської англійської мови.

1. Початок англомовної лексикографії в Канаді.

Історія лексикографії в Канаді нараховує понад чотири з половиною століття. У 1534 році список п'ятдесяти чотирьох ірокезьких лексичних одиниць записав Жак Картьє [4]. Більш суттєва лексикографічна робота була проведена в сімнадцятому столітті, коли французькі місіонери зібрали слова мов деяких споконвічних народів. Так були створені словники Montagnais, Old Algonquin, Ottawa, Eastern Abenaki, Huron, and Onondaga [17]. У 1743 році інший французький місіонер, П'єр Філіп Пот'є, створив записи використаних французьких слів з якими він зіткнувся в Квебеку під час своїх подорожей на захід. Записи містили більше двох тисяч лексичних одиниць [44]. Це була перша спроба франко-канадської лексикографії.

До кінця вісімнадцятого століття, англофони в Канаді також створили списки слів: в 1792 році, наприклад, капітан Дж.С.Пуллінг склав список з 111 елементів зниклої мови Beothuk, отриманих від носія мови. Майже в цей же час Джордж Картрайт створив глосарій з 134 слів. Це знаменує собою початок вивчення англійської мови Канади як окремої мови.

Через більше ніж сто років після глосарію Картрайта, дослідження лексики Канади залишається на дуже примітивному рівні. У той час як англійська мова незалежних Сполучених Штатів почала аналізуватися лексикографами, мала свої власні правила і свою власну цілісність, англійська мова домініону Канади заперечувалася, відхилялася, вважалася помилковою. Лексичний термін «Канадська англійська» вперше прозвучав у назві лекції в А. С. Гейкі в 1857 році. Гейкі був іммігрантом з Шотландії і парохом пресвітеріанської церкви в Берліні (нині Кітченер), в традиційно англійській провінції Онтаріо. Він зауважив, що в Канаді англійська мова була в занедбаному стані [16, с. 37]:

«Можна показати, що слова, невизнані видатними авторами, щодня використовуються; що слова визнані належним чином використовуються в невідповідних способах;... що незвичайні утворення і комбінації букв і фраз широко використовуються в мові без підтримки і визнання і сприяють збагаченню мови».

Таке ставлення до канадської англійської було звичним на той час [5]. Це не дивно, бо тоді ще не було жодних словників недавно визнаної мови. Списки слів канадської французької в дев'ятому столітті були часто збірниками так званих «locutions vicieuses» або «barbarismes» (наприклад, Дюлонг [12] та ін.), але канадці вважали, що їхня англійська мова була досить важливою навіть попри таку негативну увагу до неї. Списки слів з'являлися спорадично, але в дуже скромних масштабах. Так, наприклад, «Життя Джуліан Мортон і робота в Ньюфаундленді» (Julian Moreton «Life and Work in Newfoundland» [22], містять 89 лексичних одиниць. Рання материковий глосарій, 32 лексичних одиниць, було включено в брошуру церковних новин надруковану в Нью-Брансвіку в 1889 р («Brief Glossary» 1889/1980). Ці праці настільки рідкісні, що були виключені зі стандартної бібліографії праць з канадської англійської мови, тому що жодна з них не була знайдена на сьогоднішній день [1, запис 706]. Найбільш повне документування канадської лексики дев'ятого століття було зроблено за кордоном, в словниках американізмів і в тому, що став «Оксфордським словником англійської мови».

Ситуація почала змінюватися на початку двадцятого століття. У 1905 році було нарешті визнано у словнику «Nugent's UpToDate English-French and French-English Dictionary» [6] вивіреному перекладачем та письменником Сільва Клеппін та опублікованому в Канаді, що канадська англійська більш споріднена з англійською мовою Сполучених Штатів, а не з англійською мовою Великої Британії.

Перший окремо опублікований словник канадської англійської мови – це продукт канадського Заходу, області, яка була в основному англійською, але стійкою до британських мовних норм. Ідеться про «The Western Canadian Dictionary and PhraseBook» of John Sandilands («Західний канадський словник і розмовник» Джона Санділендса) [27], опублікований у Вінніпезі двома виданнями: 1912 і 1913 років. «The Western Canadian Dictionary and Phrase Book» спочатку підготували нові іммігранти, тому титульна сторінка першого видання «вихвалялась» ретельним відбором тем загальної інформації, корисної для новачка. Деякі слова в першому виданні, наприклад, «irrigation» («зрошення»), справді, надають енциклопедичну інформацію, водночас інші лексичні одиниці є, ймовірно, невідомими для британських англофобів, наприклад, «snowshoes» («снігоступи») або дієслово «trek» («переселятися»), котрі вважалися канадськими та походили з провінції Манітоби. Інші слова, наприклад, «foothills», з'явилися на території західної Канади, провінція Альберта.

Друге видання [26] було призначене для тих, хто хотів більше дізнатися про Канаду, та мало жартівливу форму.

2. Перші великі канадські словники англійської мови.

Після публікації «Sandilands's Western Canadian Dictionary» (Західного канадського словника Санділендса) в англійській лексикографії Канади була довга пауза, що контрастувала з періодом розквіту французько-канадської лексикографії: заповнене 1902 року французьке співтовариство в Канаді у 1930 р. складало 700 сторінок словника франко-канадізмів «Glossaire du parler français au Canada» [29]. У 1950-х рр. один з представників співтовариства Луїз Александер Белісл вирішив створити для Канади та Франції загальний словник слів. уживаних у Квебеку. Словник цей продавався в супермаркетах Квебеку, хоч інтерес до канадської англійської був дуже низьким.

Типове ставлення було представлено співробітником канадської радіомовної компанії (CBC) у 1949 році. Член шкільної ради Онтаріо поскаржився на дикторів CBC, що вони наголосили перший склад у слові «research», хоча наголошення повинен був бути другий (це є стандартне північно-американське використання слова). Справа у тому, що диктори читають свої тексти заздалегідь, звряючи вимову складних слів зі словником і, що «[w]e мають як словники Оксфорд так і Вебстер». Мається на увазі, що хоча канадська мова не є ідентичною ані з британською, ні з американською англійською, користувачі словника можуть розцінювати її як суміш двох вищезгаданих мов.

У 1937 році був надрукований перший спрощений словник канадської англійської мови «The Winston Simplified Dictionary for Canada» [37], який складався з 32000 слів. Уперше цей словник з'явився у 1919 році як «The Winston Simplified Dictionary». Він був простим у використанні. У 1936 році його переглянули і з'явилася нова видання під назвою «New Winston Simplified Dictionary For Young People» [36], а згодом його перетворили у серію словників, адаптованих для шкіл та коледжів. Востаннє цей словник перевидавали у 1974 році під назвою «The Winston Canadian Dictionary for School, Home and Office» [33], він нараховував майже 38550 слів, і продали більш ніж два мільйони його примірників.

У 1954 році в університеті Манітоби у Вінніпезі були проведені установчі збори канадської лінгвістичної асоціації, на яких обговорили можливості видання словників канадської англійської мови. У 1955 році була надрукована одна з перших статей під назвою «Лексикографічні проблеми канадської англійської мови» [21], що дало поштовх для створення «Словника канадської англійської мови на основі історичних принципів».

У 1958 році видавництво В. Дж. Гейджа у Торонто погодилося опублікувати словник канадізмів, який відредагував Ловелл. Після смерті Ловелла (1960 р.) робота над словником була далека від завершення. Двоє представників канадської лінгвістичної асоціації Метью Скарджілл та Уолтер Авіс взяли на себе редагування незавершеного словника. Словник канадізмів був завершений у 1967 році [28] до сторіччя конфедеративного домініону Канади. Бібліографія словника містила понад дві тисячі книг і брошур та близько п'ятисот журналів. Хоч цей список був далекий від досконалості, він був найбільш повним джерелом інформації про канадську англійську. У передмові видавці повідомляли, що словник містить результати столітніх досліджень і сприяє не лише вивченню мови, а й розумінню канадської ідентичності. Американський лексикограф Сінді Ландо вбачав у ньому подвійну функцію: він називав словник незамінним джерелом з лінгвістичної точки зору і захоплюючою скарбницею культурної інформації про минуле Канади. У 1962-1967 роках вийшла серія словни-

ків, яка містила три томи: «The Beginning Dictionary» [34] (20000 слів); «The Intermediate Dictionary» [35] (64000 слів); «The Advanced Dictionary» (90 000 слів).

У 1960 році розпочато два інші словникові проекти, присвячені канадській англійській. У рамках першого професор Меморіального університету (головний університет Ньюфаундленду) Джордж Сторі опублікував брошуру під назвою «A Newfoundland Dialect Dictionary: A Survey of the Problems» [30], а в наступному році представив канадській лінгвістичній асоціації початковий варіант свого глосарію, після чого розпочав співпрацю з В. Кірвіном та Дж. Відовсоном над збереженням лінгвістичної спадщини Ньюфаундленду, яка тривала в Меморіальному університеті до 2003 року.

Другим важливим словниковим проектом, що розпочався на початку 60-х років, був «The Canadian Dictionary/Dictionnaire canadien» за редакції Дж. П. Віне – результат роботи лексикографічного наукового центру Монреальського університету. Цей словник мав практичне значення для синхронних перекладів і містив лише 11000 основних лексичних одиниць [1].

3. Регіональні та загальні словники 1970 – х і 1980 – х років

У наступні два десятиліття англійська лексикографія розвивалася в Канаді у трьох напрямках: поширення загальних словників, укладання двох великих регіональних словників та випуск цілого ряду незначних місцевих, технічних та гумористичних словників.

До першого виду діяльності належить публікація у 1973 році нового канадського видання «Funk and Wagnalls Standard College Dictionary» [13] на основі переглянутого американського видання 1968 року. Наступним був «The Houghton Mifflin Canadian Dictionary of the English Language» [19]. Цей словник мав американське походження. Це було канадське видання «The American Heritage Dictionary of the English Language», який увібрав найкращі особливості цього словника, наприклад, його розгорнуті ілюстрації. Він широко використовувався в канадських університетах і в суспільному житті. У 1970 – х і 1980 – х роках, серія словників В. Дж. Гейджа зазнала змін і зміни назви. У 1977 році «The Beginning Dictionary» перейменовано у «The Canadian Junior Dictionary» та у 1985 році він отримав нову назву – «Gage Junior Dictionary». У 1979 році «The Intermediate Dictionary» перейменовано у «The Canadian Intermediate Dictionary». Найбільших змін зазнав «The Canadian Senior Dictionary», який 1973 року було перейменовано у «The Gage Canadian Dictionary», 1975 року та у «The Gage Senior Dictionary», і нарешті у 1983 році словник отримав свою сучасну назву «The Gage Canadian Dictionary» [14, 15].

До другого виду діяльності відносяться укладання та публікація регіональних словників. Джордж Сторі разом із співробітниками університету Ньюфаундленду продовжив роботу над словником канадизмів. Завершена версія словника «The Dictionary of Newfoundland English» [8] була опублікована в 1982 році. У 1999 році вийшло друге видання словника [9] з великими доповненнями. Меморіальний університет зробив текст цього словника доступним в Інтернеті [10] у 1999 році. Перша версія цього словника нараховувала близько 4500 лексичних одиниць; друга – 5224 нових або розширених словникових статей. До словника увійшли слова, які з'явилися в Ньюфаундленді або були записані в книгах про Ньюфаундленд. «The Dictionary of Newfoundland English» був побудований за історичними принципами і з великою кількістю посилань на інші словники. Бібліографія друкованих та рукописних джерел у першому виданні складала більше ніж п'ятсот пунктів без періодичних видань. До цього лексичного матеріалу, який становив 42% джерел словника, долучили дані з великої колекції фольклору та мовних архівів (у тому числі 2000 аудіозаписів) Меморіального університету Ньюфаундленду.

У 1979 році професор англійської мови Террі Пратт розпочав роботу над словником англійської мови великого, як і Ньюфаундленд, острова Принц Едвард, біля східного узбережжя Канади. У 1988 році був опублікований «The Dictionary of Prince Edward Island English» [11, 25]. Як і «The Dictionary of Newfoundland English», він використовував історичні докази, зібрані в програмі читання, а також матеріали, зібрані безпосередньо від інформантів, що дало можливість Пратту відобразити регіональні та соціальні зміни з приголомшливою чіткістю: наприклад, «alder mud» «mud from alder swamps used as fertilizer (рештки кори вільхи, що використовуються як добриво)» в Егмонтоні та Шарлоттауні означало «неосвічений чоловік похилого віку». Частково така соціолінгвістична глибина стала можливою завдяки строгим критеріям відбору лексичних одиниць, з яких було виключено більшість назв, жаргонних слів і загальних канадизмів, у результаті чого кількість слів зменшилася до 873 одиниць. Пратт стверджував, що більша кількість слів означала б непотрібне дублювання інших словників.

До третього напрямку розвитку словників канадської англійської мови належать спеціалізовані словники: «A Canadian Dictionary of Safety Terms» [3] та «A Canadian Dictionary of Abbreviations» [2], опубліковані у 1980-х роках.

4. Нове покоління канадських словників англійської мови: 1990-і роки

У 1990 році Томас Пайкедей видав словник «The Penguin Canadian Dictionary» [24], що включав близько 75 000 лексичних одиниць і як плід багаторічного зацікавлення свого укладача можливостями обчислювальних методів у словниковій роботі став новою епохою канадської лексикографії. Пайкедей зібрав з канадських джерел лінгвістичний корпус, який містив 20 000 000 позицій, і використав його для формування списку слів, а також для встановлення регулярних колокацій. Результатом став перший загальний словник, повністю укладений у Канаді, але це видання не було зовсім вдалим. Словник переважно містив надто короткі та не завжди коректні тлумачення слів, неідентифіковані омографи й сумнівні твердження про канадське використання слів, причиною чого, на думку фахівців, був недостатній об'єм лінгвістичного корпусу.

Десятиліття, яке почалося з «The Penguin Canadian Dictionary», відзначилося інтенсивним розвитком канадських словників. У 1996 та 2000 роках В. Дж. Гейдж видав нові версії словника «The Gage Canadian Dictionary» [14,15], який мав 1024 сторінки та містив 95 000 лінгвістичних одиниць. У 1996 році цей словник був виданий в електронній формі.

У 1997 році з'явився «The ITP Nelson Canadian Dictionary of the English Language» [20], який мав 1 728 сторінок та містив близько 150 000 лінгвістичних одиниць.

Конкурентом «The Gage Canadian Dictionary» та «The ITP Nelson Canadian Dictionary of the English Language» став опублікований у 1998 році «The Canadian Oxford Dictionary» [7, 23] (1728 сторінок та 130 000 лексичних одиниць). Він базувався на двохмільйонній базі даних, яка складалася з 2 000 000 канадських цитат, вибраних у процесі програми читання, яка своєю чергою обрала 20 000 000 слів з канадських текстів та 20 000 000 слів з текстів неканадського походження. Ці бази даних проаналізували значно коректніше, ніж ту, на якій Пайкедей заснував «The Penguin Canadian Dictionary». Причиною

успіху була велика кількість фахівців, які працювали над укладанням оксфордського словника. Його видавці стверджували, що «The Canadian Oxford Dictionary» встановив у Канаді новий авторитетний стандарт для словників та є найкращим загальним словником канадської англійської мови.

«The Canadian Oxford Dictionary» був перевиданий з доповненням нових слів у 2001 році і виданий в електронній формі у 2002 році. На основі цього видання було створено низку спеціалізованих словників: «The Canadian Oxford Spelling Dictionary» (1999), «The Canadian Oxford Paperback Dictionary» (2000) (ця назва означає скорочену версію основного словника), «The Canadian Oxford High School Dictionary» (2001), «The Canadian Oxford Compact Dictionary» (2002), «My Very First Canadian Oxford Dictionary» (2002) з ілюстраціями, «My First Canadian Oxford Dictionary» (2003), також з ілюстраціями.

5. Напрями розвитку лексикографії в Канаді у новому тисячолітті

Академічна лексикографія канадської англійської мови здатна розвиватися у двох напрямках. Перший напрям це створення регіональних словників на зразок DNE [9] і DPEIE [11]. Такі словники теоретично можна укласти для кожної з морських провінцій, а саме Нової Шотландії і Нью – Брансвіка, для і для Британської Колумбії. Другий напрям – це опрацювання матеріалів великого незакінченого Канадського Словника: «The Dictionary of Canadian English on Historical Principles» [32], який свідчить, що вік становлення основних історичних словників Канади ще не минув. Важливе значення має той факт, що Канада на початку XX століття відстає від Австралії і Південної Африки в документуванні власного виду англійської мови.

Література:

1. Avis, Walter S. and A. M. Kinloch. Writings on Canadian English 1792–1975: An Annotated Bibliography / Avis, Walter S. and A. M. Kinloch. – Toronto : Fitzhenry and Whiteside, 1978.
2. Canadian Dictionary of Abbreviations / Dobroslavic, Thérèse and Gail Edwards; – Toronto : ECW Press, 1994.
3. Canadian Dictionary of Safety Terms. – Ottawa : LARR Enterprises and RAM Consulting, 1987.
4. Cartier, Jacques. Bibliothèque du Nouveau Monde / Jacques Cartier. – Montréal : Presses de l'Université de Montréal. 1534/1986.
5. Chambers, J. K. 'Lawless and Vulgar Innovation': Victorian Views of Canadian English / J. K. Chambers. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins. 1993.
6. Clapin, Sylva (Ed.). Nugent's UpToDate English–French and French–English Dictionary According to the Best Authorities, and Containing All the Words Generally Used in Both Languages / Clapin Sylva. – Montréal : Librairie Beauchemin, 1905.
7. COD (Canadian Oxford Dictionary) / Barber, Katherine (Ed.); – Toronto : Oxford University Press, 1998.
8. DNE (Dictionary of Newfoundland English) / Story, G.M., W.J. Kirwin, and J.D.A. Widdowson (Eds.). – Toronto: University of Toronto Press, 1921.
9. DNE (Dictionary of Newfoundland English) / Story, G.M., W.J. Kirwin, and J.D.A. Widdowson (Eds.). – Toronto : University of Toronto Press.
10. DNE (Dictionary of Newfoundland English) [online]. / Story, G.M., W.J. Kirwin, and J.D.A. Widdowson (Eds.). 1992. – Access mode : <http://www.heritage.nf.ca/dictionary/> (last access: May 30, 2003).
11. DPEIE (Dictionary of Prince Edward Island English) / Pratt, T.K. (Ed.). – Toronto : University of Toronto Press, 1988.
12. Dulong, Gaston. Bibliographie linguistique du Canada français. – Québec: Les Presses de l'Université Laval / Paris: Librairie C. Klincksieck, 1966.
13. Funk and Wagnalls Standard College Dictionary: Canadian Edition. – Toronto : Fitzhenry and Whiteside. 1932
14. Gage Canadian Dictionary. De Wolf, Gaelan Dodds (Ed.). – Toronto : Gage Educational Publishing, 1996.
15. Gage Canadian Dictionary. De Wolf, Gaelan Dodds (Ed.). – Vancouver / Toronto : Gage Educational Publishing, 2007.
16. Geikie, A. Constable. Canadian English. Canadian Journal of Science, Literature, and History 2(11): 34455. CIHM/ICMH Microfiche Series fiche P05122077308. – Ottawa : Canadian Institute for Historical Microreproductions. 1857/1980
17. Goddard, Ives. The Description of the Native Languages of North America before Boas / Goddard, Ives (Ed.). – Handbook of North, 1996.
18. Halford, Peter W. (Ed.). Le français des Canadiens à la veille de la Conquête: Témoignage du père Pierre Philippe Potier, s.j.. Collection Amérique Française 2. – Ottawa : University of Ottawa Press, 1994.
19. Houghton Mifflin Canadian Dictionary of the English Language / Morris, William (Ed.). Markham, – ON : Houghton Mifflin Canada, 1980.
20. ITP Nelson Canadian Dictionary of the English Language / Scarborough – ON : ITP Nelson, 1997.
21. Lovell, Charles J. Lexicographic Challenges of Canadian English / Journal of the Canadian Linguistic Association 1(1): 25, 1955.
22. Moreton, Julian. Life and Work in Newfoundland: Reminiscences of Thirteen Years Spent There. – London : Rivingtons, 1863.
23. Oxford University Press. The Canadian Oxford Dictionary: The Foremost Authority on Current Canadian English [advertising brochure]. – Toronto : Oxford University Press, 1997.
24. Penguin Canadian Dictionary / Paikeday, Thomas M. (Ed.); Markham; – ON : Penguin Books, 1990.
25. Pratt, Terry and Scott Burke (Eds.). Prince Edward Island Sayings. – Toronto : University of Toronto Press, 1990.
26. Sandilands, John. Western Canadian Dictionary and Phrasebook: Explaining in Plain English for the Special Benefit of Newcomers the Meaning of the Most Common Canadianisms and Colloquialisms. – Winnipeg : printed for the editor. Peel Bibliography on Microfiche fiche 2342. / Ottawa : National Library of Canada. 1921/1976.
27. Sandilands, John. Western Canadian Dictionary and Phrasebook: Things a Newcomer Wants to Know. – Winnipeg : printed for the editor. John Orrell (Ed.). Facsimile reprint. / Edmonton: University of Alberta Press. 1932/1975.
28. Scargill, M.H. Preface. Avis, Walter S. (Ed.). A Dictionary of Canadianisms on Historical Principles: viii. – Toronto : W.J. Gage, 1967.
29. Société du parler français au Canada. Glossaire du parler français au Canada. – Québec : L'Action Sociale, 1930.
30. Story, G.M. A Newfoundland Dialect Dictionary: A Survey of the Problems. – St John's : Memorial University of Newfoundland, 1956.
31. Story, G.M. and W.J. Kirwin. 'The Dictionary of Newfoundland English': Progress and Promise / Regional Language Studies 5: 1517, 1974.
32. Wees, W.R. Foreword. Avis, Walter S. (Ed.). A Dictionary of Canadianisms on Principles: v. – Toronto : W.J. Gage, 1967.
33. Winston Canadian Dictionary for School, Home, and Office. – Toronto/Montréal : Holt, Rinehart and Winston of Canada, 1974.
34. Winston Dictionary of Canadian English: Elementary Edition / Paikeday, Thomas M. (Ed.); – Toronto : Holt, Rinehart and Winston of Canada, 1975.
35. Winston Dictionary of Canadian English: Intermediate Edition. / Paikeday, Thomas M. (Ed.); – Toronto : Holt, Rinehart and Winston of Canada, 1969.
36. Winston Simplified Dictionary for Canada / Brown, Thomas Kite and Henry Alexander (Eds.); – Toronto : Winston, 1937.
37. The Winston Simplified Dictionary: Including All the Words in Common Use Defined so that they can be Easily Understood. / Lewis, William D. and Edgar A. Singer (Eds.). – Philadelphia : John C. Winston, 1919.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: olga.kulchytska@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-170-173

Кульчицька О. О. Іронія Огдена Неша / О. О. Кульчицька, М. О. Романів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 170–173.

УДК: 81.811.111

**Ольга Остапівна Кульчицька,
Мар'яна Олексіївна Романів,**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, с. Івано-Франківськ

ІРОНІЯ ОГДЕНА НЕША

У цій роботі ми розглядаємо іронію у когнітивно-комунікативному аспекті, спираючись на теорію інференційної моделі комунікації Д. Спербера і Д. Уілсона. Особливостями іронії Огдена Неша ми вважаємо таке: (а) позитивне і прийнятне з точки зору суспільства представлено як неадекватне, а отже, сміховинне; (б) автор може насміхатися з головного персонажа/наратора, але гадана недолугість останнього спричинена невідповідністю суспільним нормам і поглядам; це створює ефект «непрямої», «переадресованої» іронії; (в) авторська іронія м'яка; у ряду форм комічного гумор – іронія – сарказм вона тяжіє радше до першої, ніж до останньої.

Ключові слова: Огден Неш, поезія, іронія, протиставлення, насмішка, Д. Спербер і Д. Уілсон.

**Ольга Остаповна Кульчицкая,
Марьяна Алексеевна Романов,**

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск

ИРОНИЯ ОГДЕНА НЕША

В этой работе мы рассматриваем иронию в когнитивно-коммуникативном аспекте, опираясь на теорию инференционной модели коммуникации Д. Спербера и Д. Уилсона. Особенности иронии Огдена Неша мы считаем следующее: (а) то, что общество воспринимает как приемлемое, позитивное, представляется неадекватным и, следовательно, смехотворным; (б) автор может насмеяться над главным героем/рассказчиком, но кажущаяся несостоятельность последнего – результат несоответствия общественным нормам и взглядам; это создает эффект «непрямой», «переадресованной» иронии; (в) авторская ирония мягкая; в ряду форм комического юмор – ирония – сарказм она скорее соотносится с первой, чем с последней.

Ключевые слова: Огден Неш, поэзия, ирония, противопоставление, насмешка, Д. Спербер и Д. Уилсон.

**Olga Kulchytska,
Mariana Romaniv,**

Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk

OGDEN NASH'S IRONY

Ogden Nash's irony is a very specific phenomenon. The number of poems whose irony can be traditionally regarded as critical attitude under the guise of praise is comparatively small. For the purpose of this article, irony is viewed from a cognitive/communicative perspective. Our research is based on the inferential model of communication put forward by Relevance Theory (D. Sperber and D. Wilson). Researching the nature of irony, Sperber and Wilson begin with the philosophical principle of use and mention. Use is a statement about reality. An ironic utterance does not make any statement, it makes mention of other people's words or ideas, even of those ideas that have not been explicated, but, in the speaker's opinion, may be entertained. Irony is regarded as echoic mention. A speaker dissociates themselves from the content of an utterance; their intention is to express critical attitude to what has been said or to conventionally or situationally ascribed opinions.

The distinctive features of Ogden Nash's irony are as follows: (a) things that are considered to be appropriate by society are presented as inappropriate, ridiculous; (b) by the look of it, the author mocks the main character/narrator; but the latter's seeming lack of particular qualities results from disagreement with conventional views of their social environment; hence the effect of «indirect», redirected irony; (c) the author's irony is gentle; in the line humour – irony – sarcasm, this form of creating comic effect tends to the former rather than the latter.

Key words: Ogden Nash, poetry, irony, opposition, mockery, D. Sperber and D. Wilson.

Літературна критика називає Огдена Неша (1902 – 1971) одним із найоригінальніших сучасних американських поетів. Його поезія легка, жартівлива, каламбурна, а сатира незлоблива. Жарт, гумор, парадокс, насмішка, гра розуму і слів – це прийоми, які найчастіше обговорюються при аналізі віршів Неша. Окремі дослідники вважають, що він використовує також іронію: «Through his ironically colloquial words, he forces the reader to view life in the United States without the distorted lens that the society has created for them ...» [10]; «Фирменным знаком «маркой» Огдена Неша были стихи, наполненные иронией, которая проявлялась не только в их содержании, но и в форме» [3].

У цій роботі ми не розглядатимемо особливості форми поезії Огдена Неша (цьому питанню присвячено чимало праць), але зосередимося на її змісті та на тій ролі, яку відіграє у його передачі саме іронія.

Існує багато підходів до трактування іронії, багато тлумачень цього явища, що є відображенням його багатомірності. Ми відходимо від класичного розуміння іронії як риторичного тропу і поділяємо думку К.М. Шиліхіної, яка вважає, що іронія – це одночасно інструмент мислення і мовне явище, основною функцією якого є висловлення відношення до невідповідності між тим, що очікується і дійсним станом речей [7, с. 228]. Ця тенденція у трактуванні іронії простежується від античності до наших часів. Так, у діалогах Сократа автор, підсміюючись над претензіями і обмеженістю співрозмовників, сам представляється простаком і невігласом [5, с. 11]. Романтики (Ф. Шлегель, Л. Тік, К. Brentano, Дж. Байрон, А. Мюссе) іронізують над побутовою відсталістю, станом вузькістю, ідіотизмом замкнутих на собі ремесел і професій; для них іронія – це свідомо

воля у грі та синтезі протилежностей – трагічного і комічного, реального і фантастичного, розумного й алогічного, яка виначає зміст і форму твору [6]. Томас Манн розглядає іронію як вільний від будь-якого моралізаторства погляд на дійсність [4]. О.О. Потебня вважає іронію приводом ухилитися від чогось, лукавим удаванням, коли людина прикидається простаком, який «не знає» того, що він знає [2, с. 68]. Д. Спербер і Д. Уїлсон аналізують феномен іронії згідно з філософським принципом твердження і посилення/цитуювання (use and mention). У іронічному висловлюванні мовець нічого не стверджує, натомість посиляється на слова чи ідеї інших. Д. Спербер і Д. Уїлсон розглядають іронію як повторення думок, висловлених іншими або приписуваних іншим (echoic mention). Мовець відмежовується від змісту висловленого, маючи на меті вираження ставлення до сказаного іншими чи до поглядів, які конвенційно чи ситуативно приписуються іншим [9].

Ми спробуємо визначити ті аспекти іронії, які допоможуть розібратися у неоднозначному, багатомірному авторському дискурсі Огдена Неша.

Семантичний аспект. Виявлення прямого чи прихованого значення у художньому дискурсі, зокрема у поезії Огдена Неша, потребує знання контексту – вербального і ситуативного, горизонтального і вертикального, а також загальних знань про світ. Наприклад, смисл поезії *P.G. Wooster, Just as He Useter*, зрозумілий тільки за наявності певних знань у галузях літератури і культури США і Британії у XX столітті (див. підкреслені нами елементи тексту):

...
*I inquire in the school room, I ask in the road house,
 Did Wodehouse write Wooster, or Wooster Wodehouse?
 Bertram Wodehouse and PG Wooster.
 They are linked in my mind like Simon and Schuster.*

*No matter which fumbled in '41,
 Or which the woebegone figure of fun.
 I deduce how the faux pas came about,
 It was clearly Jeeves's afternoon out.*

*Now Jeeves is back, and my cheeks are crumpley
 From watching him glide through Steeple Bumpleigh.*

Іронія являє собою один зі способів непрямого вираження значення: негативне вирається у позитивну форму, але ці шати не приховують, а підкреслюють недолугість об'єкта, сміховинність поведінки чи судження. Як приклад розглянемо уривок із вірша *Pretty Halcyon Days*:

...
*How pleasant to gaze at the sailors
 As their sailboats they manfully sail
 With the vigor of vikings and whalers
 In the days of the vikings and whale.*

Автор злегка підсміюється над хизуванням тих, хто йде на вітрильнику (*they manfully sail / With the vigor of vikings and whalers*). У наш час ходіння під вітрилами є спортом, дорогою розвагою; судноплавство вже не таке небезпечне, як у часи вікінгів чи навіть у відносно недавні часи китобоїв.

Таких «чистих» прикладів іронії – висловлення похвали у значенні насмішки – ми знаходимо у Огдена Неша відносно небагато. Він занадто виточений поет, щоб зловживати цим тривіальним прийомом.

Прагматичний аспект. Традиційне визначення іронії як лінгвістичної форми, що виражає значення, протилежне буквальному, є, власне, відображенням як семантичного, так і прагматичного підходу до вивчення цього явища – у мовця/автора повинна бути причина говорити одне і мати на увазі протилежне. У спілкуванні ми інтуїтивно відчуваємо переваги іронії, коли стикаємося з тим, що здається сміховинним, недоречним, неправильним. По-перше, іронія дає можливість не висловлюватися прямо; як щитом ми прикриваємо нею власні погляди. По-друге, іронія дозволяє формально залишатися ввічливими, «зберегти обличчя». Крім того, іронія викликає сміх, а це надзвичайно ефективна стратегія і могутня зброя у словесних баталіях.

За Г. П. Грайсом [8], іронія – це особливий вид розмовної імплікатури. Іронічне висловлювання *імплікує* смисл, протилежний буквальному значенню. Це означає, що мовець не дотримується принципу кооперації, оскільки порушує максиму якості, згідно з якою не слід говорити того, що ми вважаємо неправильним. Слухач розпізнає невідповідність сказаного ситуації і розуміє необхідність інференції – виведення смислу, який мовець має намір висловити.

Незначна кількість віршів Огдена Неша може бути віднесена до категорії явного порушення максими якості Грайса. Розглянемо, наприклад, поезію *Old Dr. Valentine to His Son*:

*Your hopeless patients will live,
 Your healthy patients will die,
 I have only this word to give:
 Wonder, and find out why.*

Перші два рядки можна трактувати як парадокс; другий – як «іронію долі». Інференція зі слів доктора Валентайна – це безсилля медицини (залишається сподіватися, що не у всіх випадках); порада, висловлена у кінцевому рядку, допомагає зрозуміти істинний смисл перших двох висловлювань.

З точки зору прагматики все зводиться до наміру адресанта. У випадку іронії намір адресанта здається очевидним – це насмішка над співрозмовником, третьою особою, ситуацією, явищем тощо. Звідси – вищість адресанта. Огден Неш часто насміхається над тим, що вважається правильним, прийнятним, пріоритетним у суспільстві, проте, як побачимо згодом, не має наміру засвідчити свою вищість над іншими.

Проаналізуємо вірш *Lines Indited with All the Depravity of Poverty*:

*One way to be very happy is to be very rich
For then you can buy orchids by the quire and bacon by the flitch.
And yet at the same time People don't mind if you only tip them a dime,
Because it's very funny
But somehow if you're rich enough you can get away with spending
water like money
While if you're not rich you can spend in one evening your salary for the year
And everybody will just stand around and jeer.
If you are rich you don't have to think twice about buying a judge or a horse,
Or a lower instead of an upper, or a new suit, or a divorce,
And you never have to say When,
And you can sleep every morning until nine or ten,
All of which
Explains why I should like very, very much to be very, very rich.*

На перший погляд, тут правдиво описано переваги заможного життя. Однак окремі маркери вказують на те, що автор висловлює не своє, а загальноприйняте побутове ставлення до проблеми багатства й бідності. По-перше, це лексичний і стилістичний контраст між заголовком і текстом вірша. Текст стилізовано під розмовне мовлення не надто освіченої людини, в той час як заголовок має ознаки високого стилю. По-друге, висловлювання *One way to be very happy is to be very rich; buying a judge or a horse, ... or a new suit, or a divorce* навряд чи можна асоціювати з філософією самого поета, а чотирикратний повтор слова *very* у кінцевому рядку створює ефект явної насмішки.

Особливість іронії Огдена Неша полягає не у суперечності між позитивною формою і негативним смислом висловлювання, а у протиставленні поглядів автора загальноприйнятій думці. Найкраще пояснення іронії Огдена Неша знаходимо, звернувшись до теорії інференційної моделі комунікації Д. Спербера і Д. Уілсона.

Когнітивно-комунікативний аспект. Як відомо, в основі іронії лежить протиставлення. Протиставляється те, що мовець/автор бачить, чує, відчуває, тобто сприймає як остенсивний стимул (термін Д. Спербера і Д. Уілсона), тому, що він чи вона вважає адекватним, правильним.

У Огдена Неша протиставлення часто набуває такої форми: тому, що суспільна свідомість сприймає як правильне, логічне, прийнятне, моральне, протиставляється те, що автор вважає адекватним і прийнятним, але не обов'язково відповідним поглядам суспільства й нормам моралі. Наприклад,

The Joyous Malingerer

*Who is the happy husband? Why, indeed,
'Tis he who's useless in the time of need;
Who, asked to unclasp a bracelet or a neckless
Contrives to be utterly futile, fumbling, feckless,
...
If faced with washing up he never gripes,
But simply drops more dishes than he wipes.
She finds his absence preferable to his aid,
And thus all mealtime chores doth he evade.*

*...
He can, attempting to replace a fuse,
Black out the cost from Boston to Newport News,
...*

*At last it dawns upon his patient spouse
He's better at his desk than round the house.*

Тут протиставлення має доволі складну структуру:

хороший чоловік	—	поганий чоловік
(виконує свою частину		(не виконує своєї частини
домашніх обов'язків)		домашніх обов'язків)
щасливий чоловік	—	нещасливий чоловік
задоволена дружина	—	незадоволена дружина

Для роз'яснення звернемося до теорії Д. Спербера і Д. Уілсона, які розглядають іронію як референцію, повторення чужих слів, презентацію висловлених іншими чи приписуваних їм поглядів, сподівань (echoic mention). Наводячи чужі слова чи думки, мовець/автор нічого не стверджує, натомість висловлює своє критичне ставлення до сказаного. Огден Неш іронізує над типовими очікуваннями жінки, яка вийшла заміж:

хороший чоловік (виконує свою частину домашніх обов'язків)
щасливий чоловік
задоволена дружина

Звернемо увагу на одномірність такої схеми — вона представляє тільки позицію дружини і тільки «оптимістичний» варіант подружніх стосунків, в той час як перша схема враховує позиції обох сторін і можливість різного напрямку розвитку відносин.

У вірші *The Joyous Malingerer* ми не знаходимо прямої відповідності поширеному розумінню іронії, згідно з яким буквально форма (похвала) суперечить істинному значенню (осуд). Але навіть недосвідчений читач відчуває насмішку. Вона реалізується через численні протиставлення простих завдань і негативних, подекуди й катастрофічних наслідків (*to unclasp*

a bracelet – utterly futile, fumbling, feckless; washing up – drops more dishes than he wipes; to replace a fuse – black out the cost from Boston to Newport News), через зовні позитивну характеристику дружини *his patient spouse*, словосполучення *dawn upon*, яке передає значення нерозуміння, нездогадливості, через комічне тлумачення висловлення *happy husband: useless in the time of need*.

Насмішка, кепкування є складовими визначення іронії [1]. У *The Joyous Malingerer* насмішка – це скринька з подвійним дном. Автор відкрито кепкує з нікчемності чоловіка (яка, тим не менше, полегшує життя останньому) і приховано – зі сподівань дружини привчити його до домашнього господарства. Неш часто використовує такий прийом «переведення стрілок», виставляє у невигідному світлі одне, а насправді насміхається з іншого (*P.G. Wooster, Just as He Useter; Reflection on a Wicked World; If He Were Alive Today, Mayhap, Mr. Morgan Would Sit on the Midget's Lap* та ін.). Наприклад, на перший погляд, у наведеному вище вірші *P.G. Wooster, Just as He Useter* автор кепкує над собою, над власним незнанням. Насправді ж, у контексті цієї поезії референційне вживання топоніма *Steeple Bumbleigh*, імен літературних персонажів *Wooster* і *Jeeves*, вигаданих британським письменником-гумористом П.Г. Вудгаузом, навмисна плутанина імен *P.G. Wodehouse* і *Bertram Wooster* є маркерами іронії: Неш підсміюється над британським аристократизмом і, здається, над своїм відомим і успішним колегою по письменницькому цеху.

Ми вважаємо, що саме завдяки непрямому, завуальованому протиставленню іронія Огдена Неша набуває м'якого, незлобливого звучання; вона скоріше весела, ніж гостра, тяжіє більше до гумору, ніж до сарказму і цілком виправдовує свою загальну характеристику як форми комічного.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/>
2. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець XX – початок XXI століття) : [монографія] / О. М. Калита. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 238 с.
3. Лейзерович А. Марка Огдена Неша [Електронний ресурс] / Александр Лейзерович // Семь искусств. – 2016. – № 2 (71). – Режим доступу : <http://7iskusstv.com/2016/Nomer2/Lejzerovich1/php>
4. Манн Т. Искусство романа / Т. Манн. – Собр. соч. : в 10-ти тт. – М. : Государственное издательство художественной литературы, 1961. – Т. 10. – С. 272–287.
5. Пивоев В. М. Ирония как феномен культуры / В. М. Пивоев. – Петрозаводск : Издательство Петрозаводского государственного университета, 2000. – 106 с.
6. Третьякова Е. Ирония в структуре художественного текста [Електронний ресурс] / Е. Третьякова // Научно-культурологический журнал. – 15.10.2001. – № 19 (73). – Режим доступу : <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=443&level1=main&level2=articles>
7. Шилихина К. М. Современные теории иронии / К. М. Шилихина // Вестник Воронежского государственного университета. – Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2010. – № 1. – С. 228–230.
8. Grice, H. P. Further notes on logic and conversation / H.P. Grice // P. Cole (ed.). *Pragmatics*. – New York : Oxford University Press, 1978. – P. 113–127.
9. Sperber, D. and Wilson, D. Irony and the use – mention distinction / D. Sperber and D. Wilson // P. Cole (ed.). *Radical pragmatics*. – London: Academic Press, 1981. – P. 295–318.
10. Wang, Yu. Discuss the poet's tone [Electronic resource] / Yuna Wang. – Access mode : <https://www.coursehero.com/file/9148338/love-under-the-republicans-or-democrats-essay>

Отримано: 12 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2017 р.

e-mail: irinaregbyf@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-174-177

Купіна І. О. Стилістичний аспект функціонування фразеологічних неологізмів на позначення граничності / І. О. Купіна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 174–177.

УДК: 811.161.2

Ірина Олександрівна Купіна,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків

СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГРАНИЧНОСТІ

У статті на підставі семантики фразеологічних неологізмів на позначення граничності, частотності їх уживання, експресивно-стилістичного забарвлення виділено фразеосемантичні сегменти, мотивовані прямим значенням слова граничність – «крайній ступінь вияву чого-небудь, межа», а саме: «граничність кількості», «граничність біологічного існування людини», «граничність психічного стану людини», «граничність фізичного стану людини», «граничність інтенсивних дій людини», «граничність простору та часу», «граничність швидкості», «граничність фрагментів навколишнього середовища», «граничність якості та міцності», що входять до складу фразеосемантичного поля «граничність».

Ключові слова: категорія граничності, фразеологічні неологізми, фразеосемантичні сегменти, стилістика, трансформація.

Ірина Александровна Купина,

Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, г. Харьков

СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ НЕОЛОГИЗМОВ СО ЗНАЧЕНИЕМ ПРЕДЕЛЬНОСТИ

В статье на основании семантики фразеологических единиц для обозначения предельности, частотности их употребления, экспрессивно-стилистической окраски выделены фразеосемантические сегменты, мотивированные прямым значением слова предельность – «крайняя степень проявления чего-либо, предел», а именно: «предельность количества», «предельность биологического существования человека», «предельность психического состояния человека», «предельность физического состояния человека», «предельность интенсивных действий человека», «предельность пространства и времени», «предельность скорости», «предельность фрагментов окружающей среды», «предельность качества и прочности», входящие в состав фразеосемантического поля «предельность».

Ключевые слова: категория предельности, фразеологические неологизмы, фразеосемантические сегменты, стилитика, трансформация.

Iryna Kupina,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv

STYLISTIC ASPECT OF THE FUNCTIONING OF PHRASEOLOGICAL NEOLOGISMS WITH THE MEANING OF LIMIT

In the article on basis frequency of use, expressive and stylistic coloring, the semantics of phraseological units for referring limit and fixing for certain styles are showed phraseosemantic groups, motivated by the direct meaning of the word limit – «extreme manifestation of something, limit», namely: «limit of quantity», «limit of human existence», «limit of pace and time», «limit of speed», «limit of environmental fragments», «limit of quality and durability», «limit of intensity human actions», «limit a person's mental state», «limit person's physical state», being a part of phraseosemantic field «limit». In the semantic field «limit» in sense plan a special role play the certain adverbs, adjectives, and some pronouns: very intense, complete, latest, most, all. These words carry senseformative function and as a part of phraseological units mean phenomenon or a limit intensity flowing of action or process. As a result of this senseformative function around these adverbs, adjectives and pronouns are formed the whole phraseological units, consisting an important part phraseosemantic groups as a whole.

The peculiar importance is the study of functional-stylistic role of phraseological units in language as a communicative mean. This approach allows to see the specific phenomenon of phraseology directly in speech practice, to identify the impact of verbal idiomatic expressions for the implementation of complete, imagery, brightness and emotionality information about the realities, processes, activities in the environment and personal relationships. On functional stylistic level phraseological units can have different psychological burden, aesthetic expression and semantic inflection, depending on the situation.

Phraseologisms are fixed most of all in journalistic, art and colloquial styles, they perform a generalization, evaluation, and expressive-shaped styleforming function. And less – in other styles, which are characterized by restraint of expression.

Key words: the category of limit, phraseological neologisms, phraseosemantic segments, stylistics, transformation.

Фразеологія як один із структурних засобів організації тексту відіграє важливу роль у формуванні специфічних диференційних ознак публіцистичного, художнього та розмовного стилів, становить окремий мовний рівень.

Питання фразеотворення привертало до себе увагу дослідників і в загальнотеоретичному плані, і стосовно відповідних одиниць конкретних мов. У працях В. Л. Архангельського, О. С. Ахманової, В. В. Виноградова, А. М. Емірової, Ю. А. Гвоздарьова, Л. Г. Скрипник, В. М. Телії, М. М. Шанського та ін. під поняттям фразеотворення розглядається процес формування стійких чи орієнтованих на усталеність словосполучень – актуальних або потенційних одиниць мови в різноманітних сферах її функціонування. В останні десятиліття з'явилася велика за обсягом і різноманітна за змістом наукова література (наприклад, праці М. Ф. Алефіренка, І. С. Гнатюк, В. С. Калашника, Т. М. Князь, П. О. Редіна, В. Д. Ужченка, Д. В. Ужченка, Н. В. Щербакової).

Метою розвідки є дослідження стилістичного аспекту функціонування фразеологічних неологізмів на позначення граничності.

Фразеологічна система сучасної української мови інтенсивно поповнюється ФО на позначення нових реалій суспільного, побутового життя, відносин між членами суспільства, особливо з нових для України сфер життєдіяльності (економіка, бізнес, інноваційні технології та ін.). Деякі ФО характеризуються посиленою продуктивністю. Співвідносними з лексичними неологізмами є переважно неофразеологізми з політичної сфери, бізнесу або реклами, але через експресивність вони становлять периферію фразеологічної системи.

Із-поміж трансформованих ФО та неофразеологізмів на позначення граничності, що останнім часом актуалізуються в текстах сучасної української публіцистики, прози та в розмовному мовленні, виділено такі:

1. ФО на позначення нових реалій життя: *суцільний драйв, відірватися за повною програмою, неймовірний кайф, останній писк моди, політичний труп, амнезія історичної пам'яті та ін.*: *Звідси майже цілковита відсутність провисання мови, суцільний драйв і весела легкість, благословенний поспіх письма (write fast! die young!) і графічна, посилена друзякою комп'ютером, винахідливість* (І. Карпа). *Цей курорт – не саме краще місце для родинного відпочинку, але тут зможуть відірватися за повною програмою* любителі поєднувати здорове і порочне...*«Треба собі давати іноді відірватися. Це неймовірний кайф! Ти відчуваєш, що в середині тебе запалюється пічка. І вона тебе обігрівляє!»* – ділиться враженнями один з братів Капранових. *Шок! Шкарпетки під сандалі вже не жлобство, а останній писк моди!* (Із газети). До складу зазначеного ряду входять фразеологізми з негативно конотованою семантикою, що вербалізують людські думки, надають гнучкої, яскравої й звучної форми.

2. ФО на позначення нових економічних реалій: *прожитковий мінімум, фінансова криза, фінансове оздоровлення банків, базова інфляція, межа бідності*: Під впливом зниження сукупного попиту при відносній стабільності обмінного курсу гривні другий місяць поспіль *базова інфляція* зменшувалася. У 2009 році *прожитковий мінімум* в розрахунку на місяць був затверджений Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік»... Бюджет Києва недоотримує *шалені гроші* за паркування – міністр. *Це рівень доходу, за якого його одержувачів не можна вважати середньозабезпеченими, це мінімальний споживчий бюджет, межа бідності, поріг бідності...* (Із газети).

У пошуках виразності письменник чи журналіст трансформує фразеологізми та використовує окаянізми. У процесі оновлення вони отримують несподіваний, незвичайний вигляд та викликають підвищену реакцію в читача. У цьому полягає механізм виразності фразеологічних трансформацій як стилістичного прийому – це один із найпростіших та найдоступніших засобів досягти відчутного ефекту в матеріалах, які розраховані на те, щоб упливати на велику читачську аудиторію:

1. ФО зі значенням «граничність кількості»: *як кіт наплакав* – «дуже мало, мала кількість чого-небудь» – (пор.: з децл): *Там і цукерок тих, як кіт наплакав* (Є. Гуцало). – *Вона пішла покімарити з децл* (Розм. мовл.).

2. ФО, які називають граничність власне часу й мають у своєму складі семантичні елементи зі значенням символічного характеру (пов'язані з життям або смертю людини): *розлучитися з життям* – «померти» – (пор.: *відкинути коньки*): *Його повісили сірим світанком під жахливі крики цілої тюрми. Молодий мрійник розлучився з життям під гуркіт і шал нашого протесту* (Ю. Яновський). – *Багатьом від їх експериментів нічого не лишається, як узяти приклад із морської свинки: тривіально і смиренно відкинути коньки* (В. Зубач).

3. ФО зі значенням «граничність психічного стану людини»: *хоч з мосту та в воду* – «у когось дуже скрутне, безвихідне становище; хтось у відчаї, комуś дуже тяжко» – (пор.: *хоч з мосту та в помаранчеву ополонку*): *Для чого тільки я вас зустріла? – питає сама в себе крізь сльози. – Вчилась би, жила б... А тепер хоч з мосту та в воду* (Ю. Збанацький). – *Парламентські вибори 2006 року довели народ до відчаю – хоч мосту та в помаранчеву ополонку* (І. Калинич).

4. ФО зі значенням «граничність фізичного стану людини»: *ходячий мрець* – «дуже худа, виснажена, немічна людина» – (пор.: *як глист у фракі*): *Не було вже, мабуть, нічого на світі, що могло би вразити бідного Хаїма. Це був ходячий мертвець* (Г. Хоткевич). – *Усе почалося з дівчинки, якій я дуже симпатизував. Але вона поставила під сумнів мою мужність, мовляв, я худий, як глист у фракі* (Із газети).

5. ФО зі значенням «граничність інтенсивної дії» та вказують на активну діяльність людини до граничності своїх можливостей: *аж дим іде* – «дуже завзято, інтенсивно». – (пор.: *по повній програмі*): *Працювали ми так, що аж дим ішов* (І. Микитенко). – *Капітан насунув фуражку, дійшов до дверей і аж звідти докінчив: – Наступного разу, Дерев'яно, усним попередженням не обійдеться. Розпишу польоту по повній програмі – отоді й посміємось разом. Віриш, ні?* (Ю. Обжелян).

6. ФО зі значенням «граничність власне простору» і вказівкою на локалізацію об'єкта в просторі: *тридев'яте царство* – «дуже далека країна, земля» – (пор.: *далека Європа*): – *В тридев'ятім славнім царстві, де колись був цар Горох, а тепер на господарстві мудрий пан, вельможний Ох* (Леся Українка). – *Така близька і далека Європа. Наразі реалії інші* (Із газети).

7. ФО зі значенням «граничність власне часу», які за своєю семантикою пов'язані з темпоральною характеристикою: *вгору глянути ніколи* – «зовсім немає часу» – (пор.: *повний цейтнот*): *За тією клятою панською роботою світу не видно, вгору глянути ніколи* (Ю. Яновський). – *Напередодні ювілею в Ірини Білик повний цейтнот – усе розписано по хвилинах* (Із газети).

8. ФО зі значенням «граничність швидкості руху»: *як на пожежу* – «дуже швидко» – (пор.: *по биріку*): – *Голуб жінку б'є! – дзвоне [дзвонить] чутка від хати до хати, і люди біжать, немов на пожежу* (Панас Мирний). – *Ну, кмітливий КВК-шник по биріку написав присягу на вірність новому каналу, проголосив себе гетьманом Підйому і змусив усіх присутніх на площі присягати на вірність ранковому шоу* (Із газети).

9. ФО зі значенням «граничність фрагментів навколишнього середовища»: *хоч в око стрель* – «зовсім нічого не видно, дуже темно» – (пор.: *як у негра в шлунку*): *Хоч в око стрель тобі, так темно надворі* (П. Гулак-Артемовський). – *Тільки в хату ввійшов після важкого сільського дня, а воно хоч в око стрель. Темно, як у негра в шлунку. Ні повечеряти нормально, ні новини побачити, ні дітям за уроки сісти* (Із газети).

10. ФО зі значенням «граничність власне якості та міцності»: *мертвою хваткою* – «дуже міцно» – (пор.: *міцний горішок влади*): *Задержи голову вверх, якусь мить вивчав (Черниш) над собою новий виступ, новий зазубень, за який можна було б вхопитися і підтягтися на руках. Потім хапався за нього сильною мертвою хваткою* (О. Гончар). – *А в Україні йшла президентська виборча кампанія... Він був як міцний горішок української влади* (Із газети).

Фразеологізми відіграють важливу роль, надаючи образності та виразності тексту, здійснюючи емоційний вплив на читача. Особливу увагу потрібно звернути на те, що фразеологічні еквіваленти різних мовних реалій не завжди збігаються між собою.

Особливості функціонування інновацій, зокрема фразеологічних неологізмів на позначення граничності в художньому, публіцистичному та розмовному стилях визначаються загальним екстралінгвальним контекстом української мови, істотними змінами в житті носіїв державної мови в сучасному просторі. Компоненти інноваційної фразеологічної одиниці виступають важливими одиницями номінативного змісту аналізованих текстів, забезпечуючи їхню тематичну й змістовну цілісність, посилюючи прагматичний вплив тексту.

Трансформовані фразеологізми відіграють важливу роль, надаючи образності та виразності газетному тексту, здійснюючи емоційний вплив на читача. Особливу увагу потрібно звернути на те, що фразеологічні еквіваленти різних мовних реалій не завжди збігаються між собою.

У сучасній мові досить чітко прослідковується тенденція до розширення використання трансформованих фразеологізмів як в усному, так і в писемному мовленні. Без знання фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, а інколи й зміст висловленого. Більшість фразеологізмів є не тільки номінативними одиницями, Але й слугують також засобом для передачі додаткових асоціацій та емоцій. У зв'язку з демократизацією мовлення спостерігається поповнення фразеологічного фонду внаслідок переходу фамільярних, просторічних і арготичних фразеологізмів у загально-вживані.

Процес лексичного збагачення мови перманентний, його зупинити неможливо. Нові одиниці виникають у мові за допомогою різних способів. Фразеологія як важливий елемент національної мовної картини світу також не цурається інновацій. У царині фразеології йде процес утворення нових фразеологізмів.

Структурно-семантичні трансформації ФО як активні процеси в мові становлять науковий інтерес. Такі перетворення здійснюються в різних напрямках, із різним ступенем складності. При трансформаціях у писемному та усному мовленні змінюється компонентний склад ФО за допомогою таких прийомів, як варіативність, розширення, звуження, заміни, перестановки та об'єднання компонентів, зміни в розташуванні компонентів, зміни граматичної й семантичної структури ФО.

Найхарактернішими прикладами вживання у фразеології власне семантичних трансформацій, специфіка яких полягає в оновленні семантично цілісного змісту ФО при незмінній структурі, є такі: – *Утік?! З контейнера? – Ну! Вранці одімкнули, а там і кіт не валявся!* (Л. Кононович) – фразеологізм і *кіт не валявся* змінює узуальне значення – «хто-небудь ще нічого не зробив» – на контекстуальне «нікого немає»; *Ломиковський потягнувся і позіхнув на всю губу* (Б. Лепкий) – узуальне значення фразеологізму *на всю губу* – «значний, справжній; дуже багато; великою мірою» в контексті змінюється на нове, контекстуальне – «дуже широко».

Поширеним прийомом фразеологічної трансформації є подвійна актуалізація значення. Під подвійною актуалізацією розуміємо зміну фразеологічного значення й образної основи та внутрішньої форми. Рівноправна реалізація прямого й фразеологічного значень здійснюється за рахунок його смислової взаємодії з елементами контекстного оточення, тобто в межах фразеологічних структурно-семантичних і стилістичних конфігурацій, утворених ФО та її актуалізатором. На сьогодні ефективно функціонують два типи прийому подвійної актуалізації ФО: 1) поєднання фразеологічного значення та його образної основи за допомогою вербальних засобів і 2) поєднання фразеологічного значення та його образної основи за допомогою невербальних засобів. Наприклад, у висловленні *Підбори дівчачих черевиків весело вицокували по місячній стежці, і мені здавалось, що я на сьомому небі, а не на першому, земному* (В. Дрозд) у фразеологізмі *на сьомому небі* зі значенням «дуже задоволений, радісний, безмежно щасливий» неможлива реалізація семантичної двоплановості всіх складників, обігрується тільки атрибутивний компонент.

Одним із поширених засобів трансформації є лексична субституція – заміна одного з компонентів ФО. У тексті найчастіше субститууються або спільнокореневі слова, або тематично близькі: – *У миг вій стало з них двоє по бокам, один позаду* (О. Васильківський) – пор.: *Вони почали стиха підгарчувати один на одного і в один миг ока розлітувалися* (І. Нечуй-Левицький); *Буде мовчати, як короп. Як риба святого Петра* (В. Єшкілев) – пор.: *Та що тепер казати? Я мовчу, як риба* (І. Микитенко).

Наступним частотним прийомом трансформації ФО є семантичне нарощування або розширення значення переважно за рахунок використання ад'єктивів у ролі актуалізаторів експресії фразеологізмів, які сприяють інтенсифікації ознаки, у реалізації експресії фразеологізмів беруть участь як елементи, що уточнюють і конкретизують узагальнювальний зміст ФО: *Розуміється, з університету він вилетів кульовою блискавкою...* (О. Забужко) – пор.: *«Яструбок» сховався в білій хмарі. На ворога він вихопився, як блискавка* (Ю. Яновський); *Амбал відкинув уві сні кувалду разом із копитами* (А. Хома) – пор.: із традиційним фразеологізмом *відкинути копита*, причому трансформований варіант набуває більшої експресивності: *Коли хтось ловив чорта чи відьму – тож не милував їх. Чорта найчастіше запрягали в плуга, і він орав доти, поки не відкидав копита* (М. Стельмах).

Досить часто в художньому мовленні, як і в публіцистичному, трапляються фразеологізми, не повні за своєю формою. Виникнення еліпсису найчастіше зумовлене особливостями діалогічного мовлення, яке характеризується динамізмом і лаконічністю, наприклад: – *Спасибі тобі, Насте, за капусту. А то хоч кричи. Своєї немає, а на базар – такий дощ лив, та й заспали-таки* (Панас Мирний) – пор.: *Поки літо було, перебивалися якось. А як настала зима, хоч пробі кричи! Ні пучки борошна, ні зернини крупів* (Р. Чумак); *«Як на світ народився!» – каже він. – Циркуляція крові покращилася, відчуваю піднесення. Тіло омолоджується, шкіра ніжна, як у немовляти* (УП, 19.02.2017) – пор.: *На тебе я, мов на святу, дивився, твоїм умом і серцем просвітився, немов на світ удруге народився* (П. Куліш); *Потрапив у таку халепу, що хоч у зашморг* (Розм. мовл.) – пор.: – *Я мислю собі так, як доскочать сюди гайдамаки, ото ж буде. Місіонери, можливі колеґанти розбіжняться хто куди, а мені хоч у зашморг* лизь або сам у вогонь стрибай (М. Сиротюк).

Узагальнивши різні підходи до визначення прийомів трансформації, можна виділити такі її різновиди: 1) поширення компонентного складу стійких сполучень слів, тобто експлікація: *по вуха в лайні*; 2) заміна компонента або компонентів у складі стійких сполучень слів, тобто субституція: *виявити чорнобильський синдром*; 3) скорочення компонентного складу

ФО, тобто еліпсис: *без клепки*; 4) використання заперечної ФО замість стверджувальної й навпаки: *не запалювати зеленого світла*; 5) контамінація: *Якщо якийсь одинак пробував щось сказати про право відстоювати власну позицію, його оточував ренжований натовп і наперебій поливав словесними поміями вздовж і впоперек* (УМ, 30.11.2004).

Отже, на сьогодні під впливом політичних і загальнокультурних змін значно посилюється й процес формування фразеологічних неологізмів. Унаслідок дії екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників фразеологічний склад мови постійно змінюється. Такі зміни мають поступовий, безперервний характер, проте вони не завжди рівномірні. Їхню особливу активність спостерігаємо в публіцистичній і художній прозі XXI століття. Опрацювання динаміки творення фразеологічних неологізмів зазначеного періоду в проекції на фонові знання носіїв мови дає змогу дослідити складну взаємодію лінгвальних і соціальних чинників у процесі вторинної номінації, схарактеризувати специфіку фразеотворчих процесів, простежити, як трансформації денотативних компонентів семантичної структури узуальних ФО пов'язані зі змінами орієнтирів суспільства.

Тексти друкованих засобів масової інформації та художні прозові твори найбільш повно й комплексно репрезентують тенденції, процеси, що відбуваються в живому мовленні й проникають у систему загальнонаціональної української літературної мови. Сучасний публіцистичний стиль найоперативніше відображає рух мовної системи й формування нових тенденцій у розвитку мовної ситуації.

Аналіз ФО та їхніх контекстуальних оточень у публіцистичних, художніх текстах і розмовному мовленні дає підстави стверджувати, що фразеологічна підсистема української мови підпорядковується загальномовним процесам і тенденціям, що свідчить про системність мовних змін.

Проведене дослідження мови сучасного публіцистичного тексту дає підстави для висновку про інтенсифікацію використання фразеологізмів у засобах масової інформації, що свідчить про зростання експресивності та індивідуалізації публіцистичного мовлення, а відтак і про розмивання меж між стилями.

Проаналізований матеріал засвідчує значний вплив розмовного мовлення та сучасної публіцистики на художній стиль, зокрема функціонування в мові художньої літератури суспільно-політичної, економічної фразеології, рекламного дискурсу тощо. Тим самим можна говорити про зміну напрямку впливу: історично українська публіцистика розвивалася під впливом художнього стилю, а в аналізований період вона, навпаки, впливає на художній стиль.

У текстах досліджуваного часового періоду спостерігаються різноманітні вияви стилістичної взаємодії, іноді поєднання в одному тексті стилістично протилежних фрагментів, що пояснюється авторським задумом, метою, тематичною спрямованістю тексту (наприклад, створення художніх образів на основі зіткнення високого слова з розмовно-просторічними, жаргонними, вульгарними елементами в прозовому тексті; подача важливої, професійної інформації з іронічними авторськими коментарями, або цілком у несерйозному ключі в сучасній публіцистиці).

Особливості функціонування фразеологічних неологізмів на позначення граничності в художньому, публіцистичному та розмовному стилях визначаються загальним екстралінгвальним контекстом функціонування сучасної української мови, істотними змінами в житті носіїв державної мови в сучасному просторі. Компоненти інноваційної ФО виступають важливими одиницями номінативного змісту аналізованих текстів, забезпечуючи їхню тематичну й змістову цілісність, посилюючи їхній прагматичний вплив.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Фразеологічний словник української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка. – 2003. – 1104 с.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: natalianna@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-178-181

Куравська Н. Ю. Комунікативна ситуація волевиявлення в системі її складників: прагмалінгвістичний аспект / Н. Ю. Куравська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 178–181.

УДК: 81'1:811.161.2

Наталія Юрївна Куравська,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ В СИСТЕМІ ЇЇ СКЛАДНИКІВ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена вивченню комунікативної ситуації волевиявлення в системі її складників. Визначено, що під комунікативною ситуацією волевиявлення розуміють мовленнєву ситуацію, яка полягає у відображенні не тільки певного відношення до дійсності, але й до діяльності мовця, спрямованої на зміну дійсності. З'ясовано, що змістом комунікативної ситуації волевиявлення є волевияв адресанта, спрямований на адресата з метою певної зміни ситуації. Виявлено, що основними компонентами комунікативної ситуації волевиявлення є ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат і висловлення.

Ключові слова: комунікативна ситуація волевиявлення, ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат, висловлення.

Наталья Юрьевна Куравская,

ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника», г. Ивано-Франковск

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ ВОЛЕІЗЪЯВЛЕННЯ В СИСТЕМЕ ЇЇ СОСТАВЛЯЮЩИХ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена изучению коммуникативной ситуации волеизъявления в системе ее составляющих. Определено, что под коммуникативной ситуацией волеизъявления понимают речевую ситуацию, сутью которой является отображение не только некоторого отношения к действительности, но и к деятельности говорящего, направленной на изменение действительности. Выяснено, что содержанием коммуникативной ситуации волеизъявления является изъяснение воли адресанта, направленное на адресата с целью некоторого изменения ситуации. Выведено, что основными компонентами коммуникативной ситуации волеизъявления являются ситуативные пресуппозиции, ситуативный контекст, адресант, адресат и высказывания.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация волеизъявления, ситуативные пресуппозиции, ситуативный контекст, адресант, адресат, высказывание.

Nataliia Kuravska,

Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk

COMMUNICATIVE SITUATION OF VOLITION IN THE SYSTEM OF ITS COMPONENTS: PRAGMALINGUISTIC ASPECT

The article deals with the study of the communicative situation of volition in the system of its components. It is determined that the communicative situation of volition is a speech situation, which consists in the reflecting not only a certain relation to the reality, but also the activity of the speaker, aimed at changing the reality. It is clarified that the communicative situation of volition contains the addresser's will, aimed at the addressee in order to change a situation. It is found out that the main components of the communicative situation of volition are as follows: the situational presupposition, the situational context, the addresser, the addressee and the statement. The situational presupposition is defined as preconditions, which contain the addresser's knowledge of the general context of communication, the interests of the addressee, psychological characteristics. The situational context is defined as the conditions in which communication takes place. The addresser of volition is a person who creates, encodes and transmits the message to the addressee; the addressee of volition is a person who perceives, interprets and reacts in a certain way to the addresser's will. The utterance of volition is a speech act, indicating the speech situation of volition.

Key words: communicative situation of volition, situational presupposition, situational context, addresser, addressee, statement.

Постановка проблеми. В сучасному мовознавстві питання вивчення комунікативної ситуації волевиявлення належить до переліку тих суперечливих проблем, які на кожному етапі розвитку лінгвістичної думки не лише не втрачають своєї актуальності, а навпаки – набувають нових аспектів.

У пропонованій статті проаналізовано комунікативну ситуацію волевиявлення з преференційно-когнітивних позицій і теорії мовленнєвої комунікації та визначено її основні складники. Дослідження комунікативної ситуації волевиявлення та її компонентів у прагмалінгвістичному вимірі ґрунтуються на положенні, що адресант удається до тих чи тих мовних засобів впливу на адресата задля досягнення певної ілюкції.

Актуальність дослідження зумовлена доцільністю системного опису прагматичних і когнітивних характеристик комунікативної ситуації волевиявлення та її складників.

Метою статті є виявлення змісту комунікативної ситуації волевиявлення, її сутнісних ознак, а також виокремлення основних складників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення комунікативної ситуації неодноразово ставало предметом дослідження мовознавців (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, О. І. Беляєва, В. Г. Гак, О. Л. Доценко, А. П. Загнітко, О. С. Іссерс, Е. Кінан, М. Ф. Косилова, Ч. Філлмор, Н. І. Формановська, І. Ю. Шкіцька, О. В. Яшенкова), однак у їхніх працях розглянуті лише окремі аспекти цього явища.

У науковій літературі не вироблено єдиної точки зору стосовно змісту комунікативної ситуації волевиявлення та її складників. Мовознавці вказують на наявність трьох основних компонентів комунікативної ситуації – відправника інформації, отримувача інформації та повідомлення. Деякі дослідники виділяють і інші складові комунікативної ситуації. Так, О. С. Іссер вважає важливими компонентами, окрім указаних, уважає код, за допомогою якого здійснюються повідомлення, і канал зв'язку [6, с. 46]. Отже, зміст поняття «комунікативна ситуація» містить значний об'єм необхідних компонентів, кожен із яких потребує особливої уваги.

Виклад основного матеріалу. Ситуація й обставини безпосередньо здійснюють вплив на мовленнєвий акт. Мовні засоби, що входять до складу висловлення, мовець використовує з урахуванням своїх намірів і мовленнєвої ситуації. Інакше кажучи, мовленнєва ситуація накладає відбиток на лінгвістичні й прагматичні характеристики висловлення. Мовленнєва ситуація окреслює умови спілкування, характеризує певну ситуацію мовлення.

Н.І. Формановська визначає мовленнєву ситуацію як складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені в мовленнєвій поведінці – висловленні [8].

Стосовно мовленнєвої ситуації, в якій відображено волевиявлення мовця, спрямоване на перетворення дійсності, використовуємо номінацію «комунікативна ситуація волевиявлення».

Під комунікативною ситуацією волевиявлення розуміють мовленнєву ситуацію, яка полягає у відображенні не тільки певного відношення до дійсності, але й до діяльності мовця, спрямованої на зміну дійсності, на появу «нової дійсності» [7].

Зміст комунікативної ситуації волевиявлення – це волевияв адресанта, звернений до адресата і спрямований на перетворення ірреальної ситуації, яка, за задумом адресанта, повинна стати реальною в презентно-футуральній перспективі [7].

На нашу думку, основними компонентами комунікативної ситуації волевиявлення є ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат і висловлення.

Відомо, що пресупозиції (чи презумпції) відіграють важливу роль у визначенні того, як буде розвиватися мовленнєва ситуація, і сприяють здійсненню гармонійного спілкування, до якого прагнуть учасники комунікації. Водночас в умовах волевиявлення «гармонійне спілкування» досягаємо не завжди, навіть більше, реалізація волі мовця вимагає значних зусиль, наслідок може бути негативним. Особливий характер пресупозицій при волевиявленні вбачаємо у відношенні між учасниками комунікації та доречністю висловлення в контексті, а саме в стилі висловлення, ситуації тощо. Тому для досягнення взаєморозуміння передбачено, що учасники будь-якої мовленнєвої ситуації мають загальний набір пресупозицій, тобто пресупозиції відомі як адресантові, так і адресатові. Наприклад, у висловленні – *Ти повинен пам'ятати, що головне завдання – зберегти наших товаришів* (П. Загребельний) адресант наполегливо переконує адресата в необхідності реалізації зазначеної дії (ключовим чинником тут є модальний предикатив *повинен*). У пресупозиціях адресанта виразно проглядають його інтереси та система цінностей.

У багатьох лінгвістичних дослідженнях під пресупозиціями розуміють умови, необхідні для успішної комунікації, тобто прагматичні пресупозиції [12, с. 120; 1, с. 85; 2, с. 136–142].

На нашу думку, ситуативні пресупозиції складають основу нормального спілкування, формуючи його зв'язність, цілісність, природність, доречність, органічність тощо. При волевиявленні характер ситуативних пресупозицій змінюється. Наприклад, у висловленні – *Мені так здається, що тобі краще було б у місті роботу шукати, чистішу. Бо в нас що? Коло свиней, коло корів, овечок...* (Гр. Тютюнник) інтенція адресанта зрозуміла: бажання, щоб товариш знайшов кращу роботу. За задумом адресанта адресат повинен замислитися над перспективами роботи в місті. З-поміж можливих перлокутивних ефектів назвемо такі:

- 1) адресат знайде роботу в місті;
- 2) адресат обговорить це питання з близькими;
- 3) адресат знехтує порадою товариша.

Негативною реакцією на зазначене висловлення, гадаємо, є байдужість. У першому випадку можна говорити про повний успіх іллокутивної сили висловлення, в другому – про частковий ефект (який, проте, може з часом перерости в ефект, описаний у першому випадку), а в останньому випадку – про цілковиту невдачу інтенцій автора.

Отже, маємо справу з різними ситуативними пресупозиціями учасників комунікації: одне й те саме висловлення в одному випадку є істинним і спонукає до певних дій, а в іншому видається прагматично аномальним.

Процес мовлення оточений контекстом і є сукупністю чинників і різноманітних параметрів. Контекст і мовленнєвий акт (висловлення) у взаємозв'язку складають основний стрижень прагматичних досліджень.

Існує декілька визначень поняття «контекст». У вузькому розумінні контекст – це мовне оточення; у широкому – контекстом є комунікативно релевантні обставини комунікативної ситуації, в яких відбувається спілкування.

На думку Ф.С. Бацевича, контекст – це «середовище, час, особливості каналу комунікації та інші умови, в яких наявне конкретне спілкування» [3, с. 329]. У комунікативній ситуації волевиявлення виділяємо такі компоненти ситуативного контексту: адресант, адресат, комунікативна інтенція або інтенції мовця, психологічні чинники, пов'язані з адресантом і адресатом, висловлення та їх контекст.

Під контекстом ситуації розуміють обставини, в яких відбувається спілкування [3, с. 66], з точки зору їх впливу на зміст останнього, його детермінованості особливостями певної культурної спільноти. До цих умов відносимо: місце, час, стосунки між учасниками (соціальний статус і роль), тематика й форми вербальної комунікації та ін. Зазначені умови в ситуації волевиявлення можуть бути різноманітними. Порівняймо: – *Я прийшов до тебе, як до друга, бо мені треба конче з тобою порадитися* (В. Шевчук). У наведеному тексті комунікація відбувається в офіційній обстановці (у лікарні), проте має неофіційний характер; соціальні статуси комунікантів відмінні (лікар / пацієнт), проте спілкуються вони як рівні, оскільки є приятелями; форма спілкування – консультація (мовець прийшов до свого друга обговорити дивну властивість свого організму).

Семантика концепту «волевиявлення» передбачає обов'язкову наявність мовця (адресанта), що називає дію, яку необхідно виконати, й слухача (адресата), який повинен забезпечити її виконання / невиконання [9, с. 8].

Стосунки між учасниками комунікації складаються з урахуванням соціальних (соціальні ролі й статус комунікантів) і психологічних особливостей, які зводимо до таких параметрів: 1) вік; 2) стать; 3) рівень володіння мовою; 4) освітній рі-

вень; 5) культурний рівень; 6) рівень володіння спеціальними знаннями; 7) соціальний статус; 8) рольовий статус на момент комунікації; 9) психологічні особливості особистості. Близькі за показниками параметри зменшують дистанцію між адресатом і адресантом і роблять їх ближчими. Порівняймо: – *Я запрошую вас до бібліотеки, ваша величність*, – сказала Матільда (П. Загребельний). У наведеному тексті соціальний статус адресанта нижчий, ніж статус адресата (графіня / імператриця), проте рольовий статус адресанта на момент мовлення вищий, ніж статус адресата (господина дому / гостя). Враховуючи відмінні соціальні й рольові статуси комунікантів, для досягнення мовцем позитивів у таких обставинах спілкування необхідно досить обережно обирати мовні засоби для вираження свого волевияву. Так, мовець використовує перформативне дієслово *запрошую* і, таким чином, наголошує, що це запрошення, а не наказ чи вимога.

На нашу думку, основними й такими, що впливають на стосунки адресата й адресанта в ситуації волевиявлення, є залежність, зацікавленість і субординація, які визначають, виконає адресат дію чи ні.

Якщо виходити з того положення, що адресантом є комунікант, який створює та передає повідомлення [11, с. 45], то функції носія волевиявлення досить обмежені. Ф.С. Бацевич пропонує чіткішу й розгорнутішу дефініцію: «Адресант (автор, мовець) – джерело повідомлення, в міжособистісному спілкуванні особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови і/або прамови й передає адресатові (слухачеві, читачеві, аудиторії)» [3, с. 335]. Проте й такий підхід ще не дає достатніх підстав для кваліфікації адресанта волевиявлення. Вважаємо, що адресантом волевиявлення є особа, яка не тільки створює, кодує та передає повідомлення адресатові, але й в деяких випадках разом із адресатом виконує дію, зазначену у висловленні волевиявлення. Наприклад, у висловленні – *Будемо вечеряти, панове, разом, а то мені самому сумно*, – *запросив Бертольд* (Ю. Дольд-Михайлик) адресант виражає настійне запрошення, в якому експлікує своє бажання здійснювати зазначену дію спільно з адресатом.

Адресант актуалізує висловлення. Через висловлення він виражає свій намір, чи за термінологією теорії мовленнєвих актів – іллокутивну силу, іллокутивне призначення. Іллокутивне призначення є компонентом смислу висловлення, що передбачає можливості його вживання в мовленнєвих актах тих чи інших типів. Комунікативна інтенція – осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення й спосіб її втілення [3, с. 116]. Залежно від ситуації інтенції адресанта можуть бути очевидними й прихованими, можуть бути повідомленням інформації чи вираженням думки, питанням, проханням, наказом, обіцянкою, привітанням, вибаченням. У випадку, коли адресат цілком розуміє адресанта, він знає, якої іллокутивної мети прагне досягнути останній. Приховані інтенції можуть бути виражені за допомогою непрямих значень, натяків, алегорій, неомовок і т.п. Звертаємо увагу на те, що в ситуації волевиявлення наявна певна градація іллокутивної сили. Порівняймо: (1) – *Раджу вам, Суханова, подумати і більше не вводити в оману слідство* (Р. Самбук); (2) – *Я вимагаю, щоб він негайно, цієї ж хвилини, покинув наш затон!* (В. Рутківський). Зазначені висловлення відмінні насамперед за іллокутивною силою, оскільки перформативне дієслово *вимагати* має більший ступінь вияву інтенсивності дії, пов'язаної безпосередньо з його семантикою. Наміром (інтенцією) мовця під час уживання висловлення з модальністю волевиявлення є спонукання до дії, яке може бути у вигляді наказу, вимоги, поради і т.п. Мовець має арсенал мовних засобів, який він уміло використовує для досягнення успішного результату в комунікації. Так, прохання, репрезентоване у вигляді питальної конструкції, більш ефективне й успішне. У випадку невпевненості мовця в тому, що дія буде виконана, він турбується про ввічливість та переконливість мовного оформлення свого волевиявлення. Наприклад, у висловленні – *Чи не взяли б ви, дядьку Йване, і нас до себе?* (О. Гончар) мовець у питальній формі звертає увагу на можливість невиконання того, про що він просить. Оскільки зазначена у висловленні дія вигідна насамперед для мовця, то етикетна форма *Чи не взяли б ви* посилює семантику прохання.

Адресант прагне контролювати поведінку адресата, «намагається спрямовувати інтелектуальні й емоційні процеси слухача (його інтереси, оцінки, міркування) таким чином, щоб ті в результаті призвели до прийняття потрібного рішення (набуття потрібного стану)» [6, с. 203]. Це здійснюють завдяки стратегіям і тактикам.

Під комунікативною стратегією в мовознавстві розуміють оптимальну реалізацію інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування та гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації [3, с. 133]. Кожний суб'єкт реалізує свою інтенцію, діючи відповідно до своєї стратегічної лінії, оперуючи звичними тактиками. Під комунікативною тактикою в мовознавстві розуміють мовленнєву дію, яка відповідає певному етапу в реалізації тієї чи іншої стратегії та є сукупністю в певний спосіб організованих прийомів здійснення прихованого впливу, націленого на досягнення бажаного ефекту чи попередження небажаного результату [10, с. 51]. Набір тактик доволі широкий: логічна аргументація, емоційне оброблення, викривлення інформації, благання, гра на почуттях, підвищення значущості співрозмовника, посилення на авторитети, ілюзія вибору і т.д.

Мовець використовує можливості волевиявлення для того, щоб нав'язати слухачеві певне уявлення про дійсність, сформувати потрібне відношення до неї, викликати необхідну емоційну реакцію. В цьому випадку адресант активний, а адресат пасивний: йому пропонують вже готовий і словесно оформлений продукт роздумів, а сам він при цьому жодних самостійних розумових зусиль не прикладає. Відповідно до інтенцій мовець обирає певний вид поведінки й певну тактику мовленнєвої поведінки: у випадку наказу й вимоги – примус; у випадку прохання й попередження – переконання; у випадку поради й пропозиції – доказ і аргументація.

Комунікативна ситуація волевиявлення передбачає наявність адресата, який може бути одночасно і слухачем, і виконавцем / невиконавцем волевиявлення. Можливими відповідями на волевиявлення є виконання / невиконання дії, на здійснення якої воно спрямоване. Щоб виконати / не виконати волевиявлення адресанта, адресат здійснює його смислову інтерпретацію, розкриває закладену мовцем у висловленні суб'єктивну авторську інтенцію.

На думку Ф.С. Бацевича, адресат є кінцевим «споживачем» повідомлення, створеного адресантом, у міжособистісному спілкуванні – особа, яка сприймає повідомлення й відповідно до своїх когнітивних стратегій і конкретних контекстних і ситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта [3, с. 106]. Навряд чи можна прийняти це положення беззастережно. У ситуації волевиявлення адресат може виконувати функцію посередника між адресантом і виконавцем / невиконавцем волевиявлення. Наприклад, у висловленні – *Але передайте йому мій наказ: з Домантовичем не розбалакуватись* (Ю. Дольд-Михайлик) волевиявлення адресанта спрямоване на виконання дії третьою особою. Оскільки виконавець / невиконавець дії

відсутній у комунікативній ситуації, адресант бажає, щоб адресат передав його волевиявлення третій особі. Таким чином, у висловленні адресат виконує посередницьку функцію.

З адресатом пов'язані такі аспекти його взаємодії з адресантом: 1) інтерпретація мовлення; 2) вплив висловлення на адресата (перлокутивний ефект); 3) типи мовленнєвої реакції на отриманий стимул; 4) дії, спрямовані на виконання чи невиконання волевиявлення; 5) пояснення позиції щодо вимоги адресанта.

Можна окреслити поведінкові стереотипи, що характеризують участь адресата у виконанні чи невиконанні волевиявлення адресанта. Як і у випадку з адресантом, у ситуації волевиявлення у відповідь на мовленнєві тактики адресанта адресат поводить себе певним чином: у випадку наказу адресат зазвичай визнає, що адресант має авторитет або силу й підпорядковується; у випадку прохання рішення про виконання чи невиконання дії приймає адресат; у випадку вимоги дії адресата частіше базуються на небажанні виконати казувану дію; пораду дають за ініціативою адресата [див.: 7, с. 206–207]. Окрема мовленнєва ситуація виникає при наявності пропозиції, не виключені вияви спонукання до сумісної дії мовця й одиничного або групового адресата. Наприклад, у висловленні – *Давайте у поїзда з'їздити, – запропонував згодом Юрко* (А. Дімаров) волевиявлення мовця спрямоване на спільне виконання дії, а тому реалізація пропозиції залежить від бажання й можливості обох комунікантів.

Як видно з попереднього викладу, зміст ситуації волевиявлення полягає у волевияві адресанта, спрямованому на адресата. Волевиявлення промовляють, і воно набуває форми висловлення, оскільки поза цією формою існувати не може. Можна передбачити, що висловлення визначають двосторонньо: це процес говоріння (або промовляння) і власне результат цього промовляння. У першому розумінні визнаємо висловлення «мовленнєвим актом». У другому розумінні – позначенням мовленнєвої діяльності, створеної під час мовленнєвого акту, тобто продуктом цього мовленнєвого акту. А.П. Загнітко визначає висловлення як структурно-семантичну й комунікативну одиницю, що концептуально об'єднує значення лексичних, граматичних, логіко-семантичних, комунікативних рівнів, співвіднесених із контекстом, із конкретними ситуаціями, з національно-мовними, фоновими знаннями адресантів і адресатів, із лінгвістичною й змістовою пресупозицією (передзнанням), із мовною картиною світу учасників комунікації [5, с. 41]. В.Г. Гак під висловленням розуміє основну одиницю мовленнєвого спілкування, який властива відносна самостійність, завершеність, можливість актуального членування та яка містить комунікативно-модальний аспект, інтонацію й різноманітні невербальні засоби спілкування [4].

У ситуації волевиявлення мовець, промовляючи, пов'язує себе не з прийняттям істинності чи фактуальності певної пропозиції, а з необхідністю певної дії, тобто мовець виражає волю стосовно виконання / невиконання певної дії. Наприклад, висловлення – *Про те, що ти вкрав у мене ще й слоїки, не кажи!* – мовив Прохор (В. Шевчук) передбачає, що адресант здійснює спробу спонукати чи примусити адресата реалізувати дію, репрезентовану у висловленні.

Можна зробити **висновок**, що змістом комунікативної ситуації волевиявлення є волевияв адресанта, спрямований на адресата з метою певної зміни ситуації. У комунікативній ситуації волевиявлення виділяємо такі компоненти: ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат і висловлення. Ситуативні пресупозиції визначаємо як передумови, які містять уявлення адресанта про загальний контекст спілкування, інтереси адресата, його думку й погляди, психологічні характеристики. Ситуативний контекст визначаємо як умови, в яких відбувається спілкування. Адресантом волевиявлення є особа, яка створює, кодує та передає повідомлення адресатові, а в деяких випадках разом із адресатом виконує дію, зазначену у висловленні; адресатом волевиявлення є особа, яка сприймає, інтерпретує й реагує певним чином на волевиявлення адресанта, а в деяких випадках передає волевиявлення третій особі. Висловлення волевиявлення визначаємо як мовленнєвий акт, що позначає мовленнєву ситуацію волевиявлення.

На нашу думку, **перспективними** будуть розвідки, присвячені порівняльно-типологічному дослідженню комунікативної ситуації волевиявлення та її складників у українській та інших мовах.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. – 1973. – Т. XXXII, вып. 1. – С. 84–89.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 376 с.
4. Гак В. Г. О семантической организации текста / В. Г. Гак // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : Издательство МГПИИЯ им. М. Тореца, 1974. – С. 61–66.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с.
6. Иссерс О. С. Речевое воздействие / О. С. Иссерс. – М. : Изд-во «Флинта», 2013. – 240 с.
7. Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 263 с.
8. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М. : Икар, 2007. – 480 с.
9. Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. В. Харченко. – К., 2001. – 20 с.
10. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект : монографія / Ірина Юріївна Шкіцька. – К. : Вид. дім Д. Бураго, 2012. – 435 с.
11. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
12. Fillmore C. J. Types of Lexical Information / C. J. Fillmore // Studies in Syntax and Semantics. – Dordrecht : Reidel, 1969. – P. 109–137.

Отримано: 12 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: eng.teacher@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-182-186

Лавренчук Я. В. Орфофонія англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців / Я. В. Лавренчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 182–186.

УДК: 81'1

Ярослав Юрійович Лавренчук,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ОРФОФОНІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ГОЛОСНИХ У СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ ТА КАНАДІЙЦІВ

У статті представлені результати слухового (аудитивного) аналізу орфофонії англійських голосних фонем /t/, /i:/, /e/, /æ/, /z:/, /o/, /u:/, /l/, /s:/, /ɔ/, /a:/ у спонтанному мовленні дикторів-чоловіків-носіїв орфоепічної норми британського, американського та канадського національних варіантів англійської мови в наголошеній позиції фонетичного слова.

Ключові слова: орфофонія, алофонічна варіативність, слуховий (аудитивний) аналіз, голосні фонем, національний варіант, спонтанне мовлення.

Ярослав Юрьевич Лавренчук,

Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ОРФОФОНІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ГЛАСНЫХ В СПОНТАННОЙ РЕЧИ БРИТАНЦЕВ, АМЕРИКАНЦЕВ И КАНАДЦЕВ

В статье представлены результаты слухового (аудитивного) анализа орфофонии английских гласных фонем /t/, /i:/, /e/, /æ/, /z:/, /o/, /u:/, /l/, /s:/, /ɔ/, /a:/ в спонтанной речи дикторов-мужчин-носителей орфоэпической нормы британского, американского и канадского национальных вариантов английского языка в ударной позиции фонетического слова.

Ключевые слова: орфофония, аллофоническая вариативность, слуховой (аудитивный) анализ, гласные фонемы, национальный вариант, спонтанная речь.

Yaroslav Lavrenchuk,

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

THE ORTHOTHONY OF ENGLISH VOWELS IN SPONTANEOUS SPEAKING OF THE BRITISH, AMERICANS AND CANADIANS

The article presents the results of the auditory analysis of the English stressed vowel phonemes /t/, /i:/, /e/, /æ/, /z:/, /o/, /u:/, /l/, /s:/, /ɔ/, /a:/ in spontaneous speaking of native male speakers of British, American and Canadian English whose pronunciation corresponds to the norms of the standard pronunciation of the varieties of English under consideration.

Key words: orthothony, allophonic variation, auditory analysis, vowel phonemes, national variety, spontaneous speaking.

Людська мова є складною і, водночас, системною [7]. Будь-яка система має власну будову (структуру), що є способом її організації. Мова як система складається із взаємопов'язаних між собою рівнів, кожен з яких становить собою окрему систему [5, с. 34]. Найнижчим з мовних рівнів є фонологічний, об'єктом дослідження якого є фонем: найкоротші неподільні в часі (або лінійно) самостійні реальні одиниці мови, які позбавлені власного значення, проте пов'язані з ним і виконують словорозрізнавальну та словорозпізнавальну функції [4, с. 36–42]. Фонологічною системою є сукупність фонем в їхніх взаємозв'язках, що складає їх інвентар, який встановлюють на основі семантичного критерію за допомогою фонематичного протиставлення в ідентичних або близьких фонетичних умовах [4, с. 441]. Фонологічна система будь-якої мови передбачає реалізацію своїх функціональних одиниць (фонем) у мовленні [2]. Стандартна норма вимови складається з двох аспектів: орфоепії й орфофонії [2]. Орфоепія визначає сукупність правил літературної вимови, нормативний фонемний склад слова, послідовність фонем у слові, місце розташування словесного наголосу, закономірності інтонування фрази й ритмомелодики [8, с. 23]. Орфофонія (ортофонія) встановлює правила вимовляння алофонів фонем у мовленні залежно від їх оточення, позиції у слові відносно наголосу та інтонації [8, с. 23].

Англійську мову офіційно вважають національною мовою Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії і Нової Зеландії [21, с. 1]. Її престижність призвела до того, що кількість мовців, для яких вона не є рідною вчетверо перевищує її носіїв [21, с. 1]. Найпоширенішими на сучасному етапі функціонування англійської мови є такі її національні варіанти (НВ), як британський (НВБ), американський (НВА) і канадський (НВК). Озвучене спонтанне мовлення (СП) кожного з вищезгаданих НВ англійської мови дещо відрізняється одне від одного, і їх носії здатні розуміти одне одного майже без зайвих зусиль, не усвідомлюючи, що їхнє мовлення підпорядковується абсолютно чітким правилам вимовляння алофонів голосних і приголосних фонологічної системи того НВ англійської мови, який для них є рідним [17, с. 1]. Тому важливим убачається висвітлити результати першого етапу експериментально-фонетичного дослідження спрямованого на виявлення діапазону алофонічної варіативності реалізації англійських голосних фонем у СП британців, американців та канадійців, що й зумовлює актуальність даної статті.

Дослідженням сегментного складу британського, американського та канадського НВ англійської мови займалися як зарубіжні (Д. Джоунз, Д. О'Коннор, Ч. Барбер, А. Краттенден, Дж. Уеллз, П. Роуч, А. Гімзон, У. Лабов, У. Джастис, Н. Хомський, М. Халле, Б. Трнка, Ч. Боберг), так і вітчизняні (Д. А. Шахбагова, Т. О. Бровченко, М. П. Дворжецька, В. Ю. Парашук) науковці.

Метою статті є описати отримані результати проведеного слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських голосних фонем /ɪ/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʊ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɑ:/ у СП британців, американців і канадійців. Матеріалом дослідження є спонтанне мовлення дев'яти дикторів-чоловіків-носіїв НВБ, НВА та НВК віком від 35 до 49 років, які володіють орфоепічною нормою кожного з досліджуваних НВ англійської мови. Основними методами дослідження обрано слуховий (аудитивний) аналіз, метод систематизації й узагальнення одержаних результатів фонетичного експерименту, а також зіставний метод, що дасть змогу досягти поставленої мети [9]. Слуховий аналіз здійснювався експертами-фонетистами Київського національного лінгвістичного університету, Вінницького державного педагогічного університету ім. М. М. Коцюбинського та Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Згідно результатів слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських голосних фонем у спонтанному мовленні (СП) британців, американців та канадійців у наголошеній позиції фонетичного слова (ФС) орфофонія *голосних переднього ряду* /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/ виявляється через такий діапазон алофонічної варіативності:

- 1) /i:/: [iː] – [iɪ] – [i] – [ĩ]: *had_an_im'm[iː]diate_effect, where_you_can_s[iɪ], is_now_unde'f[i]ted, from_that_scr[i]n_into* (НВБ, НВА, НВК);
- 2) /ɪ/: [ɪ] – [ĩ] – [ɪː] – [ĩː]: *a_rough_old_b[ɪ]siness, a_Br[ĩ]tish_rower, what_she_d[r]d, seven_[ĩ]nches* (НВБ, НВА, НВК);
- 3) a) /e/: [e] – [ẽ] – [ẽː] – [ẽː]: *is_alto'g[e]ther, the_'s[ẽ]cond_one, they_s[ẽ]nt_me_off, story_to_t[e]ll* (НВБ);
- б) /e/: [e] – [ẽ] – [ẽː] – [ẽː]: *the_'b[e]st, I've_'m[ẽ]t, we_still_'s[ẽ]ll, de'p[ẽ]nding_on* (НВА, НВК);
- 4) a) /æ/: [æ] – [æ̃] – [æ̃ː] – [æ̃ː]: *the_most_em'b[æ̃]rrassing, six-year-old_'l[æ̃]d, the_most_spect[æ̃]cular, my_'gr[æ̃]ndmother* (НВБ);
- б) /æ/: [æ] – [æ̃] – [æ̃ː] – [æ̃ː] – [æ̃ː] – [ε]: *the_'[æ̃]verage, the_big_'b[æ̃]ng_of, really_distr[æ̃]cting, open_source_'st[æ̃]ndard, an_American_'m[æ̃]n, this_'ch[ε]llenge* (НВА, НВК).

Дані слухового (аудитивного) аналізу та наведені приклади свідчать про те, що в усіх трьох досліджуваних НВ англійської мови довга напружена голосна /i:/ характеризується втратою тривалості [i], дифтонгізацією [iɪ] у кінцевій позиції ФС, а також назалізацією [ĩ], що пояснюється її оточенням носовими приголосними. Ненапружена наголошена коротка /ɪ/, разом з голосними /ɪ/, /e/, /æ/ реалізується як надкоротка перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ й подовжується перед дзвінками зімкненими /b/, /d/, /g/, що відповідає універсальному явищу, коли дзвінкі приголосні подовжують тривалість голосних [16; 20].

Національно-специфічною рисою дикторів американського та канадійського НВ англійської мови є підвищення відтінків [ɪ], [ĩ] фонем /ɪ/ у напрямку до напруженої /i:/.

Алофонічний ряд голосної середнього підняття /e/ у мовленні носіїв англійської мови Британії представлений напіввідкритим варіантом [e]. Однак її реалізація у мовленні американців та канадійців різниться появою відкритого ненапруженого варіанта [ẽ]. Спільним для відтінків [e] та [ẽ] є зниження за підняттям в оточенні сонорних приголосних в усіх випадках її реалізації. Слід також зазначити, що на відміну від британського, в американському та канадійському НВ англійської мови фонему /e/ вважать напруженою і позначають знаком [e] лише у складі дифтонгу /eɪ/, а в усіх інших випадках вона реалізується як відкритий ненапружений [ẽ], тому й саму фонему в цих варіантах позначають як /ε/, а не /e/ у британському варіанті [12; 19; 23].

У мовленні дикторів НВА та НВК ненапружена наголошена голосна низького підняття /æ/ реалізується через наддовгий звук [æ̃ː] перед веллярною носовою /N/, підвищується й назалізується [æ̃] перед носовими [m], [n] та дзвінким приголосним [d], що викликає незначну дифтонгоїдність [eə], яку краще можна буде перевірити за допомогою акустичного аналізу [9]. Аудиторами було також зафіксовано перехід підвищеного алофону [æ̃] в [ε] в оточенні сонорних приголосних, головним чином, перед «темним» відтінком [ɪ] бічної альвеолярної /l/ й палатоальвеолярним апроксимантом /r/. Основу такої відмінності у варіативності складає менше прагнення дикторів-американців та канадійців до традиційності та консервативності у мовленні.

Голосні фонем середнього ряду /ɜ:/, /ʊ/ у мовленні дикторів-британців, американців та канадійців реалізуються через досить відмінний одне від одного набір алофонів, а саме:

- 1) a) /ɜ:/: [ɜ:] – [ɜː] – [ɜ̃]: *she_'h[ɜ:]d, the_'f[ɜː]st_one, the_'t[ɜ̃]n* (НВБ);
- б) /ɜ:/: [ɜ:] – [ɜː] – [ɜ̃]: *'h[ɜ:]dler, the_'c[ɜː]cumstance, as_I've_'l[ɜ̃]ned* (НВА, НВК);
- 2) a) /ʊ/: [ʊ] – [ʊ] – [ʊ̃] – [ʊ̃]: *a_'r[ʊ]gh_old_business, 't[ʊ̃]ch_me, very_'s[ʊ̃]btle, I'd_been_'r[ʊ̃]nning* (НВБ);
- б) /ʊ/: [ʊ] – [ʊ̃] – [ʊ̃] – [ɜ] – [ɔ]: *is_'m[ʊ̃]ch_higher, you're_st'[ʊ̃]ck, an_'[ʊ̃]nthreatening, a_'c[ɜ̃]rrent_NBA_player, better_re's[ɔ]lts* (НВА, НВК).

З огляду на дані слухового (аудитивного) аналізу та приклади, загальною тенденцією СП дикторів НВ англійської мови Британії та США є назалізація алофонів [ɜ̃], [ã] голосних /ɜ:/, /ʌ/ перед носовими сонорними /m/, /n/, коротша тривалість перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ та триваліша – перед дзвінкими /b/, /d/, /g/, що є характерним для багатьох мов світу [20].

Напружена голосна /з:/ у мовленні американців та канадців знає повної ротичності (реалізації [ʁ] в усіх позиціях) [ʒ], тому її ще вважають самостійною напруженою ротичною голосною середнього ряду середнього підняття /зʒ/, що зумовлено історично: тенденція до послаблення у вимовлянні палатоальвеолярної приголосної фонemi /ʁ/ розпочалася ще у XV столітті, згодом вона вокалізувалася і станом на XIX століття зазнала повної елізії. Однак така зміна не встигла утвердитись на початковому етапі розвитку американського та канадського НВ англійської мови в XVII-XVIII століттях. Після другої світової війни була здійснена спроба відновити вокалізований варіант фонemi /ʁ/, проте вже у XX столітті цей варіант вимовляння втратив престиж серед більшості носіїв англійської мови США та Канади. Новим американським, а згодом і канадським стандартом та нормою стала ротичність [ʁ], основною метою якої було навмисне протиставлення мовлення носіями англійської мови Америки та Канади встановленому на той час британському стандарту реалізації цієї сонорної фонemi [12; 18]. Це, в свою чергу, свідчить про прагнення дикторів НВБ дотримуватись своїх вимовних традицій та бажання мовців НВА і НВК ламати стереотипи, вносячи зміни у своє усне мовлення.

Коротка ненапружена наголошена голосна середнього ряду /ʌ/ у НВБ характеризується зниженням за підняттям відтінком [ʌ], однак у мовленні дикторів-американців та канадійців вона реалізується як підвищений за підняттям відтінок [ʌ], що спричинено її тенденцією до централізації. Ще двома відмінними рисами мовлення північноамериканських дикторів є вимовляння на місці [ʌ] ротичного [ɜ] перед апроксимантом /r/ та перехід [ʌ] в [ɔ] перед «темним» відтінком бічної /l/, яка за своїм звучанням схожа до британської ненапруженої лабіалізованої голосної заднього ряду /ɔ/, що свідчить про тенденцію до системних змін в інвентарі голосних фонем північноамериканського варіанта англійської мови та можливе розщеплення /ʌ/ внаслідок переходу в ротичну /ɜ/, а також в голосні заднього ряду /ɔ/ та /ɑ/ й згодом її можливим зникненням із системи голосних фонем американського та канадійського варіантів англійської мови.

Голосні фонемі заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у мовленні дикторів Британії, США та Канади представлені таким алофонічним рядом:

- 1) /u:/: [uː] – [u] – [ū] – [ju:] – [uʊ]: *f[uː]d_poisoning, you_ch[u]se, need_to_m[ū]ve, a_small_t[u]be, st'[ju:]dios, 'h[ju:]ge_diversity, to_d[uʊ]* (HBB, HBA, HBK);
- 2) a) /ʊ/: [u] – [ö] – [ü]: *'f[u]ll_of, one_l[ö]k, 'w[ü]man* (HBB);
- 6) /ʊ/: [u] – [uː] – [ö] – [ü]: *'w[u]ld, is_a_g[uː]d_thing, to_p[ö]t_a_voice, in_the_w[ü]man's* (HBA, HBK);
- 3) a) /ɔ:/: [ɔ:] – [ɔː] – [ɔ] – [ɔ̃]: *'d[ɔ:]ter, the_word_ʼsh[ɔː]t, the_pr'[ɔ]perty_ladder, is_n[ɔ̃]mally* (HBB);
- 6) /ɔ:/: [ɔ̃] – [ɔ̃]: *sp'[ɔ̃]ting_world, is_n[ɔ̃]mal,*
- 4) a) /ɔ/: [ɔ] – [ɔ̃] – [ɔ̃]: *'p[ɔ]litics, quite_a_ʼsh[ɔ̃]ck, British_ec'[ɔ̃]nomy* (HBB);
- 6) /ɔ/: [ɔ̃] – [a] – [ä] – [ā]: *'[ɔ̃]ll_sorts_of_things, and_I_ʼs[a], I_g[ä]t_interested, to_resp'[ā]nd* (HBA, HBK);
- 5) a) /ɑ:/: [ɑ:] – [ɑː] – [a] – [ā:] – [ā]: *'st[a:]_wars, my_p[aː]ty's, 'p[a]ssed_my_test, my_first_ʼc[ā], 'd[ā]ncing* (HBB);
- 6) /ɑ:/: [ɑ] – [ā]: *you_look_ʼsh[ɑ]p, 'sm[ā]t_phones* (HBA, HBK).

Проведений слуховий (аудитивний) аналіз та наведені вище приклади свідчать про те, що для СП британців, американців і канадійців спільними виявилися такі модифікації, як:

- 1) втрата тривалості [u], [ɔ], [ɑ] довгих напружених /u:/, /ɔ:/, /ɑ:/ за рахунок швидкого темпу мовлення;
- 2) дифтонгізація [uU] голосної високого підняття /u:/ у кінцевій позиції наголошеного ФС;
- 3) триваліше звучання усіх голосних заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɔ/, /ɑ:/ перед дзвінкими /b/, /d/, /g/ та коротше – перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ та їх назалізація в оточенні носових сонорних /m/, /n/, що власне є універсальним явищем для голосних будь-якої мови [11; 16; 19; 20].

Мовлення носіїв англійської мови США та Канади на відміну від дикторів-британців характеризується:

- 1) елізію палатального апроксиманта /j/ з /ju:/ після сонорних /l/, /r/, міжзубної щілини /ð/ та альвеолярних /t/, /d/, /s/, /z/, /n/ під час реалізації /u:/, що підтверджують результати попередніх досліджень [11; 23];

- 2) повною відсутністю довгої напруженої середнього підняття /ɔ:/, та реалізацією замість неї ротичного (еризованого) варіанта [oɣ], який вже власне було б доцільно кваліфікувати як самостійну лабіалізовану напружену ротичну фонему заднього ряду середнього підняття /ɔ/, а також відсутністю довгої напруженої голосної низького підняття /ɑ:/ і появою на її місці напруженого ротичного варіанта [aɣ], який, як і [oɣ], слід було б уважати самостійною фонемою заднього ряду напів-низького підняття /ɑ/.

Довга напружена наголошена голосна низького підняття /ɑ:/ у мовленні дикторів-британців зазнає назалізації навіть за відсутності в її оточенні носових приголосних, що зумовлено, очевидно, механізмом артикуляції цієї голосної фонем, а саме: передня частина язика повністю опущена, у передній частині ротової порожнини формується досить великий за розміром резонансний отвір, нижня щелепа значно опущена, спинка язика підіймається вгору до м'якого піднебіння, внаслідок чого незначна частина видихуваного повітря проходить через порожнину носа, що і створює ефект назалізації.

Таким чином, орфофонія англійських голосних фонем /ɪ/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʊ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у СП британців, американців і канадійців виявляється через втрату тривалості, дифтонгізацію, часткову делябілізацію, зближення за підняттям, а також трансформацію в інші голосні звуки, що в подальшому може призвести до змін у системі голосних фонем британського, американського та канадійського НВ англійської мови.

Отже, результати слухового (аудитивного) аналізу реалізації 11 англійських монофтонгів у наголошеній позиції фонетичного слова свідчать про те, що набір орфофонічних варіантів у спонтанному мовленні дикторів-британців є вужчим за діапазон алофонічної варіативності в мовленні дикторів-американців та канадійців (див. табл. 1.1), що зумовлено швидким темпом мовлення, низкою модифікацій різного ступеня, викликаних як різними позиційно-комбінаторними умовами, так і впливом національного чинника.

Таблиця 1.1

Орфофонія голосних фонем у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців та канадійців за результатами слухового (аудитивного) аналізу.

Представлені результати слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських голосних фонем у спонтанному мовленні дикторів Британії, США та Канади в подальшому підлягатимуть перевірці шляхом акустичного аналізу, який дозволить виявити їхні об'єктивні темпоральні та спектральні характеристики, про що йтиметься у наступній публікації.

Фонема	Алофони НВБ	Алофони НВА	Алофони НВК
/i:/	[iː] – [iɪ] – [i] – [ɪ]	[iː] – [iɪ] – [i] – [ɪ]	[iː] – [iɪ] – [i] – [ɪ]
/ɪ/	[ɪ] – [ɪ̃] – [ɪ̄] – [ɪ̂]	[ɪ] – [ɪ̃] – [ɪ̄] – [ɪ̂] – [ɪ̇] – [ɪ̈]	[ɪ] – [ɪ̃] – [ɪ̄] – [ɪ̂] – [ɪ̇] – [ɪ̈]
/e/	[e] – [ẽ] – [ē] – [ē]	[e] – [ẽ] – [ē] – [ē]	[e] – [ẽ] – [ē] – [ē]
/æ/	[æ] – [æ̃] – [ǣ] – [æ̂]	[æ] – [æ̃] – [ǣ] – [æ̂] – [æ̇] – [æ̈]	[æ] – [æ̃] – [ǣ] – [æ̂] – [æ̇] – [æ̈]
/ɜ:/	[ɜː] – [ɜ̃] – [ɜ̄] – [ɜ̂]	[ɜː] – [ɜ̃] – [ɜ̄] – [ɜ̂]	[ɜː] – [ɜ̃] – [ɜ̄] – [ɜ̂]
/ʌ/	[ʌ] – [ʌ̃] – [ʌ̄] – [ʌ̂]	[ʌ] – [ʌ̃] – [ʌ̄] – [ʌ̂] – [ʌ̇] – [ʌ̈]	[ʌ] – [ʌ̃] – [ʌ̄] – [ʌ̂] – [ʌ̇] – [ʌ̈]
/u:/	[uː] – [u] – [ū] – [juː] – [uu]	[uː] – [u] – [ū] – [juː] – [uu]	[uː] – [u] – [ū] – [juː] – [uu]
/ʊ/	[ʊ] – [ū̃] – [ū̄] – [ū̂]	[ʊ] – [ū̃] – [ū̄] – [ū̂]	[ʊ] – [ū̃] – [ū̄] – [ū̂]
/ɔ:/	[ɔː] – [ɔ̃] – [ɔ̄] – [ɔ̂]	[ɔː] – [ɔ̃] – [ɔ̄] – [ɔ̂]	[ɔː] – [ɔ̃] – [ɔ̄] – [ɔ̂]
/ɒ/	[ɒ] – [ɒ̃] – [ɒ̄] – [ɒ̂]	[ɒ] – [ɒ̃] – [ɒ̄] – [ɒ̂]	[ɒ] – [ɒ̃] – [ɒ̄] – [ɒ̂]
/ɑ:/	[ɑː] – [ɑ̃] – [ɑ̄] – [ɑ̂] – [ɑ̇] – [ɑ̈]	[ɑː] – [ɑ̃] – [ɑ̄] – [ɑ̂]	[ɑː] – [ɑ̃] – [ɑ̄] – [ɑ̂]

Література:

1. Бровченко Т.О. Корольова Т.М. Фонетика англійської мови/Т.О. Бровченко//Контрастивний аналіз української та англійської мови: Підручник. – 2-ге вид., переробл. та доп. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили. – 2006. – 300 с.
2. Вербицкая Л. А. Русская орфоэпия (К проблеме экспериментально-фонетического исследования особенностей современной произносительной нормы) / Людмила Алексеевна Вербицкая. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1976. – 124 с.
3. Дворжецька М.П. Тенденції розвитку вимовної норми сучасної англійської мови // Мова, культура й освіта в сучасному світі: [зб. наук. праць до 90-річчя доктора філол. наук, проф. Романовського О.К. / відп. ред. Стишов О.А.]. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 141-145.
4. Зиндер Л. Р. Общая фонетика / Лев Рафаилович Зиндер. – М.: Высш. Школа. – 1979. – 312 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник – 2-ге видання/ Михайло Петрович Кочерган. – К.: Академія. – 2006. – 368 с.
6. Парашук В. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови/ В. Парашук. – Наукові записки. – Випуск XXVI. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – С. 161-170.
7. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию [Текст]: пер. с фр. / Ф. де Соссюр. – М.: Прогресс, 1977. – 696 с.
8. Стеріополо Е. И. Система языка, орфоэпия, орфофония / Елена Ивановна Стеріополо // Научный вестник кафедры ЮНЕСКО КДЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2000. – Вип. 1. – С. 21-41.
9. Стеріополо О.І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення/ Олена Іванівна Стеріополо//Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. Том 17 №1. – 2014. – С. 176-186.
10. Шахбарова Д.А. Varieties of English pronunciation/ Д.А. Шахбарова. – М.: Высшая школа. – 1982. – 125 с.
11. Barber Ch. Linguistic Change in Present-day English / Charles Laurence Barber// London, 1964. – 154 p.
12. Boberg Ch. The English Language in Canada. Status. History and Comparative Analyses/ Charles Boberg// McGill university in Montreal. – 2010. – 270 p.
13. Chomsky N., Halle M. The Sound pattern of English/Noam Chomsky, Morris Halle//The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England. – 1968. – 242p.

-
14. Cruttenden, Alan. *Gimson's Pronunciation of English* (7th ed.), London: Hodder. – 2008. – 126 p.
 15. Gimson, Alfred C. *Pronunciation of English* (3rd ed.), 1980. – 210 p.
 16. Jones, Daniel. *An outline of English Phonetics*/ Daniel Jones//*Reader in phonetics in the university of London*, 1922. – 222 p.
 17. Justice W. P. *Relevant Linguistics*/ W.P. Justice. // *An introduction to the Structure and Use of English for Teachers*. – 2004. – 309 p.
 18. Labov, William; Ash, Sharon; Boberg, Charles. *Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter. – 2006. – 302 p.
 19. O'Connor J.D. *Phonetics*/ J.D. O'Connor// Penguin Books. – 1976. – 320 p.
 20. Roach P. *English Phonetics and Phonology* (4th ed.)/ Peter Roach// Cambridge University Press. – 2009. – 360 p.
 21. Roelcke T. *Variationstypologie – Variationstypology*/ Thorsten Roelcke// *Einsprach typologisches Handbuch der europäischen Sprachen*. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=eP9NoBW73qUC&pg=PR1&lpg=PR1&dq=Variationstypologie>. – 1044 p.
 22. Trnka B. *A Phonological analysis of Present-Day Standard English*/ Bohumil Trnka//*University of Alabama, Series #17*, 1966. – 155 p.
 23. Wells, John C. *Accents of English. An Introduction*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1982. – 277 p.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 10 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: natalia.lutai@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-187-189

Лутай Н. В. Овладение иностранным языком и преподавание / Н. В. Лутай, Д. А. Гулиева // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 187–189.

УДК: 81'373:81

**Наталья Викторовна Лутай,
Дина Александровна Гулиева,**

Национальный Технический Университет «Харьковский Политехнический Институт», г. Харьков

ОВЛАДЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ И ПРЕПОДАВАНИЕ

В настоящей работе рассматривается роль, которую сыграли исследования в области овладения вторым языком в двух последних педагогических концепциях: во-первых, это коммуникативное преподавание, пропагандируемое в начале девяностых годов, в котором основное внимание было уделено принципам; во-вторых, более поздние исследования о необходимости сосредоточить внимание на смысловой структуре учебных программ. В статье рассматриваются два смежных педагогических вопроса: выбор языковых форм в целенаправленном обучении и его преимуществах в зависимости от индивидуальных факторов и контекста обучения.

Ключевые слова: сосредоточиться на форме, обучение ориентированное на структуры, обработке и улучшение объяснений, имплицитные или эксплицитные методологические приемы.

**Наталія Вікторівна Лутай,
Діна Олександрівна Гулієва,**

Національний Технічний Університет «Харківський Політехнічний Інститут», м. Харків

ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ І ВИКЛАДАННЯ

У роботі розглядається роль, яку зіграли дослідження в області оволодіння другою мовою в двох останніх педагогічних концепціях: по-перше, це комунікативне викладання, що пропагується на початку дев'яностих років, в якому основна увага була приділена принципам; по-друге, більш пізні дослідження про необхідність зосередити увагу на смисловій структурі навчальних програм. В статті розглядаються два суміжних педагогічних питання: вибір мовних форм в цілеспрямованому навчанні і його переваги в залежності від індивідуальних чинників і контексту навчання.

Ключові слова: зосередитися на формі, навчання орієнтоване на структури, обробці і поліпшення пояснень, імпліцитні або експліцитні методологічні прийоми.

**Nataliia Lutai,
Dina Huliieva,**

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv

SECOND LANGUAGE ACQUISITION AND LANGUAGE TEACHING

The present paper reviews the role that second language acquisition research has played on two recent pedagogical proposals. First, communicative language teaching, advocated in the early nineties, in which focus on the code was excluded, and then the more recent research-based proposals of integrating some degree of focus on form in meaning-based curricula. The paper deals with two related pedagogical issues: the choice of linguistic forms in focused instruction and its benefits depending on individual factors and the learning context.

Key words: focus on form, form-focused instruction, input processing, input enhancement, form-focused output, explicit / implicit learning.

Постановка проблеми. Отношения между овладением иностранным языком (далее SLA) и преподаванием никоим образом не являются очевидными, т.к. не существует консенсуса относительно того, какое влияние SLA может оказывать на преподавании языка. Однако тот факт, что часто SLA является одним из компонентов программы TESOL MA, свидетельствуют том, что эта область знаний является центральной в подготовке учителей.

Анализ исследований и публикаций. Исследования педагогических систем также показывают, что пропозициональные знания в учебных курсах педагогических вузов формируют личностные подходы педагогов к теории обучения и преподавания иностранного языка (Borg, 1998).

Исследования SLA обычно считаются преподавателями трудными для восприятия (a problem of inaccessibility of the discourse of SLA) и несвязанными с их собственными понятиями (a problem of pedagogic utility). (Ellis, Markee, MacDonald, 2001) Хотя некоторые лингвисты (Lightbown, 2000; Long, 1990; Mitchell, 2000) считают, что, в основном, исследования в области SLA внесли определенный вклад в языковую педагогику, но есть и такие, кто воспринимает разрыв как непреодолимый конфликт интересов между исследователями и практиками (Block, 2000; Crookes, 1997; Markee, 1997). Однако эти расходящиеся позиции гораздо лучше понятны, если признать, что они происходят из-за фундаментальных различий в концепциях, которых придерживаются эти две группы исследователей (Freeman, 1996).

Основная цель работы – внимание к методическим проблемам овладения иностранным языком. Отношения между исследованиями даже теми, что проводятся в аудитории, и языком педагогики остаются сложными [6; 8]. Более того, вероятно, что результаты исследований не всегда могут использоваться как пособие для преподавателей о том, как или чему учить.

Однако, как показывают многие научные работы, преподаватели иностранного языка имеют в своем распоряжении результаты обширных исследований в области SLA, которые предлагают различные методологические варианты. Например,

они могут использовать имплицитные или эксплицитные методологические приемы, чтобы привлечь внимание к форме на основе функции изучаемого языка, на которой нужно сфокусироваться, и характеристики обучаемых. Если преподаватели предпочитают уделить внимание определенным целевым функциям изучаемого языка, они могут использовать комбинацию как имплицитных, так и эксплицитных методов, чтобы не нарушать коммуникативный поток [7, с. 117].

Аналогичным образом, выбор языковых функций или элементов, которые могут быть наиболее подходящими при изучении конкретных речевых формул, вызывает озабоченность у исследователей SLA. Поэтому были сделаны соответствующие предложения. Например, структуры, которые неочевидным образом отличаются от родного языка учащихся, например, место наречия в английском языке [12; 13], речевые образцы, которые не являются существенными, поскольку они являются нерегулярными или нечастыми на начальном этапе обучения иностранным языкам, или формы, лишённые восприятия, например, условные предложения во французском языке;

Формы, которые не важны для успешного общения, например, окончание -s в третьем единственного числа в английском языке, а также формы, которые могут быть неверно истолкованы или неправильно проанализированы студентами [1, с. 357–386].

Уильямс [15, с. 29–30] предполагает, что существует множество причин, по которым некоторые языковые формы не усваиваются. И эти причины могут, в свою очередь, влиять на то, какой прием обучения, ориентированный на форму уместен. Сюда следует отнести грамматические конструкции, которые являются нечастыми при введении, либо являются нерегулярными или избыточными.

Формы, которые редко встречаются при введении материала, следовательно, вряд ли будут заметны, например, условные предложения в английском языке, поэтому Уильямс предлагает просто указать на их существование и добавить еще некоторое количество подобных грамматических конструкций при объяснении их на практике [16, с. 49–54]. Для форм, которые трудно поддаются изучению из-за их нечёткости, например, различие между прошедшими временами, этот автор считает необходимым дать более чёткие инструкции и соответствующую ответную реакцию. Наконец, Уильямс предполагает, что преподавание, ориентированное на форму может оказать незначительную помощь в случае структур, которые оказались трудно воспринимаемыми и которые в значительной степени являются избыточными для успешной коммуникации, например, третье лицо единственного числа в английском языке.

С другой точки зрения, позитивной по отношению к эксплицитному методу обучения грамматике, Митчелл [10, с. 281–282] указывает на необходимость приоритетности этих особенностей в целевой языковой системе, где явное внимание, скорее всего, приведет к ощутимым и долгосрочным результатам в обучении студентов.

Среди доступных работ в области SLA Митчелл упоминает Шварца (1993) предположившего, что эксплицитное преподавание грамматических форм, которые не являются частью «основной» грамматики, более эффективно, чем попытки сделать это с помощью правил. Митчелл, однако, приходит к заключению, что нам по-прежнему не хватает набора согласованных принципов, с четким эмпирическим обоснованием, для выбора тех элементов грамматики, которые стоят особого рассмотрения.

Говоря о разработке заданий по грамматике, можно предположить, что грамматические структуры с несколькими простыми правилами будут лучше усвоены, если за объяснением последует коммуникативное использование данных форм. [6; 11] Напротив, в случае сложных структур, эксплицитный прием не позволяет учащимся обработать их и, следовательно, рекомендуется тщательная проработка употребления конкретных целевых структур для усвоения материала студентами. [4, с. 78; 9, с. 19. 379]

Основываясь на исследованиях относительно эффективности имплицитных или эксплицитных методологических приемов, Декизер выдвигает гипотезу о разной степени полезности эксплицитного обучения для разных уровней сложности, которое рассматривается как наименее эффективное, если правило очень простое, и не эффективное, если правило очень сложное. [3; с. 332]

Однако Декизер замечает, что трудности правил варьируют в зависимости от способности учащегося и что другие факторы, которые могут играть роль, представляют собой абстрактность семантических категорий (например, притекли) и отличительных черт. Например, в более раннем исследовании, он утверждал, что инверсия субъекта-глагола в yes-по вопросах легко изучается эксплицитно из-за ее характерной особенности, в отличие от инверсии субъект-глагол в wh-вопросах. Декизер приходит к выводу, что чем сложнее научиться чему-либо через простую ассоциацию, потому что она слишком абстрактна, слишком далека, слишком редка, слишком ненадежна или слишком трудно заметить, тем более важным становится эксплицитный процесс обучения. [4, с. 52–54]

Учащийся и контекст обучения

Важная проблема относительно преимуществ целенаправленного обучения заключается в том, могут ли все ученики преуспеть в равной степени. Отдельные факторы, такие как возраст учащегося и когнитивные характеристики, также как и уровень мастерства, играют большую роль. Что касается возраста, то взрослые учащиеся будут способны использовать свои когнитивные навыки, в то время как юные учащиеся вряд ли смогут сфокусироваться на изучении форм из-за слишком высоких когнитивных требованиях к ним. Еще одна важная индивидуальная разница – это аналитические (вербальные) способности, которые были признаны хорошим показателем навыков как в формальной, так и в неформальной обстановке. [9, с. 19, 379] Исследования показали, что учащиеся с более высоким уровнем грамматической чувствительности (компонент аналитической способности языка) легче заметить формальности изучаемого языка. [11; 4; 17]

Следовательно, важной функцией ориентированного на форму обучения в процессе овладения вторым языком может быть, например, способность компенсировать отсутствие у учащихся некоторых компонентов способности к иностранным языкам (грамматическая восприимчивость).

Уровень знаний студентов также является важным фактором, который следует учитывать, при планировании ориентированного на форму обучения. Поскольку исследования показывают, что начинающим учащимся трудно сосредоточиться на значении и форме одновременно [2; 16], поэтому их следует применять с осторожностью в случае если у учащихся, возникают проблемы с пониманием.

Не менее важной проблемой является контекст обучения. Как утверждает Фотос имплицитный подход к обучению грамматике может быть менее эффективным в условиях, ограниченных временными рамками (занятие), где недостаточно внешних факторов для поддержания разговорных навыков в отличие от родного языка, имеющегося в избытке вне класса. [5, с. 129] В таких контекстах сочетание имплицитных и эксплицитных подходов может быть более уместным. Например, можно включить имплицитные методы на занятиях, когда эксплицитные задания предшествуют выполнению коммуникативных задач. Объяснение направлено на активизацию ранее разработанных знаний и облегчение установления формально-смысловых отношений. При предоставлении целевых структур рекомендуется использовать коммуникативные задания, содержащие эти структуры, чтобы студенты понимал, как использовать их в контексте. [18, с. 262-267]

Следует, однако, отметить, что чисто коммуникативная методика оказывает незначительное влияние на преподавание иностранных языков, где доминирующая педагогика входит в программу курса как и грамматический перевод. В таком контексте, акцент на форме может ввести в заблуждение преподавателей: они полагают, что их эксплицитная преподавательская практика и аналитические программы – это все, что требуется ученикам. Следовательно, необходимо включить виды деятельности ориентированные на грамматические формы в коммуникативных контекстах на занятиях иностранного языка.

Заключение. Как видно из этой статьи, влияние теории SLA на исследование методов преподавания языка продолжает оставаться сильным. В 90-е годы акцент был сделан на серьезные объяснения и демонстрацию, чтобы дать возможность обучаемым овладеть иностранным языком. В настоящее время широко признан факт, что одной демонстрации для этого недостаточно. Говоря о когнитивных перспективах в изучении второго языка, можно сказать, что необходимо уделить особое внимание овладению иностранным языком. В результате, все большее число исследовательских и методических работ посвящены вопросу как включить конкретные формы в коммуникативный контекст.

Перспектива. Следует ожидать, что теоретические и научные данные, на основе которых будут представлены новые концепции, чтобы понять несколько они релевантны в их классе, когда учебный формат имеет структурную направленность, преподаватели смогут понять необходимость коммуникативного контекста, в который будет внедряться необходимая конструкция. Чтобы закончить и перефразировать Эллис (1997b: 36), хотя SLA не может обеспечить компетентную практику, она действительно может способствовать компетентности преподавателей

Литература:

1. Carroll, S. & Swain, M. // Explicit and implicit negative feedback: An empirical study of the learning of linguistic generalizations. *Studies in Second Language Acquisition*, 1993 – p. 386.
2. Celce-Murcia, M. // Grammar pedagogy in second and foreign language teaching. *TESOL Quarterly*, 1991 – p. 480.
3. DeKeyser, R. Implicit and explicit learning. In C. Doughty & M. Long (Eds.), *Handbook of Second Language Acquisition*. – Oxford: Blackwell. 2003 – p. 484.
4. DeKeyser, R., Salaberry, R., Robinson, P. & Harrington, M. // What gets processed in processing instruction? A commentary on Bill VanPatten's «Processing instruction: An update». *Language Learning*. 2002 – p. 823.
5. Fotos, S. // Structure-Based Interactive Tasks for the EFL Grammar Learner. In E. Hinkel & S. Fotos (Eds.), *New Perspectives on Grammar Teaching in Second Language Classrooms* (pp. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 2002
6. Fotos, S. Structure-Based Interactive Tasks for the EFL Grammar Learner. In E. Hinkel & S. Fotos, 2002
7. Ellis, R. *SLA Research and Language Teaching*. – Oxford : Oxford University Press. 1997
8. Ellis, R. *Task-based Language Learning and Teaching*. – Oxford : Oxford University Press. 2003
9. Harley, B. & Hart, D. Language aptitude and second language proficiency in classroom learners of different starting ages. *Studies in Second Language Acquisition*. 1997 – p. 400.
10. Mitchell, R. Applied linguistics and evidence-based classroom practice: The case of foreign language grammar pedagogy. *Applied Linguistics*, 20002. – p. 303.
11. Ranta, L. Focus on form from the inside: The significance of grammatical sensitivity for L2 learning in communicative ESL classrooms. Unpublished Doctoral Dissertation. Concordia University, Montreal. 1998
12. Robinson, P. Learning simple and complex second language rules under implicit, incidental, enhanced, and instructed conditions. *Studies in Second Language Acquisition*, 1996 – pp. 27–67.
13. Trahey, M. & White, L. Positive evidence and preemption in the second language classroom. *Studies in Second Language Acquisition*, 1993. – pp 18 1–204.
14. White, J. Getting learners' attention: A typographical input enhancement study. In C. Doughty & J. Williams (Eds.), *Focus on form in classroom second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998 – pp.87-113
15. Williams, J. The effectiveness of spontaneous attention to form. *System*. 2001 – p.340
16. Williams, J. Learner-generated attention to form. *Language Learning*, 1999 –. pp.583-625.
17. VanPatten, B. & Willis, W. Processing instruction vs. traditional instruction A replication with the French causative. In B. VanPatten (Ed.), *Processing instruction: Theory, research and commentary*. Mahwah, N.J.: Erlbaum, 2003
18. Бесараб Т. П. Meaning Making for Second Language Students / Т. П. Бесараб // Лінгвістичні дослідження. Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, вип. 12. – Харків, 2011. – p. 298.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: helena.martynyuk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-190-193

Мартинюк О. В. Розвиток навичок англомовної письмової комунікації у студентів-філологів під час позааудиторної роботи з онлайн-ресурсами / О. В. Мартинюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 190–193.

УДК: 378.147.88

Олена Володимирівна Мартинюк,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

РОЗВИТОК НАВИЧОК АНГЛОМОВНОЇ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ПІД ЧАС ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З ОНЛАЙН-РЕСУРСАМИ

У статті розглядається механізм позааудиторної роботи з онлайн-ресурсами, що забезпечує ефективний розвиток навичок англомовної письмової комунікації у студентів-філологів під час написання різних типів есе та критичних статей. На основі зарубіжного педагогічного досвіду характеризуються окремі типи письмових завдань, їх структура, етапи та вимоги до написання.

Ключові слова: англомовна письмова комунікація, позааудиторна робота, онлайн-ресурс, есе, критична стаття.

Елена Владимировна Мартинюк,
Хмельницкий национальный университет, г. Хмельницкий

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПИСЬМЕННОЙ КОММУНИКАЦИИ У СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ ВО ВРЕМЯ ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ С ОНЛАЙН-РЕСУРСАМИ

В статье рассматривается механизм внеаудиторной работы с онлайн-ресурсами, который обеспечивает эффективное развитие навыков англоязычной письменной коммуникации у студентов-филологов во время написания разных типов эссе и критических статей. На основе зарубежного педагогического опыта характеризуются отдельные типы письменных заданий, их структура, этапы и требования к написанию.

Ключевые слова: англоязычная письменная коммуникация, внеаудиторная работа, онлайн-ресурс, эссе, критическая статья.

Olena Martyniuk,
Khmelnytsky National University, Khmelnytsky

DEVELOPMENT OF PHILOLOGY STUDENTS' WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION SKILLS USING ONLINE RESOURCES OUT OF CLASS

The paper deals with the mechanism of out-of-class work with online resources to provide effective development of Philology students' written English communication skills by means of completing different types of writing assignments. The most common for Philology students genres of writing assignments, such as essays and critiques, have been characterized in details on the basis of foreign pedagogical experience. The primary goals of the main essay types (descriptive, analytical, argumentative, persuasive, definition, classification, compare and contrast, cause and effect etc) have been described using the information from the popular English educational websites. The role of critiques (such as an academic paper review, review of a book/film/play/website, interpretation of results, programme evaluation, project evaluation, evaluation of a lesson, or teaching materials) in the self-guided foreign language acquisition process has been defined. The typical structures of an essay (including a thesis, arguments based on evidence to support a thesis, a conclusion) and a critique (including introduction, description and evaluation, a conclusion) have been analyzed. The six-stage approach to a writing activity (including planning, drafting, revising, editing, proofreading and presenting) has been considered efficient for self-guided writing. The conclusions have been made about the effectivity of online educational resources for acquisition of English language writing skills in the process of professional training in different subject areas, namely in Philology.

Key words: English language written communication, out-of-class work, online resource, essay, critique.

Постановка проблеми. Письмо та писемне мовлення – це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, на якому варто акцентувати увагу у процесі професійної підготовки фахівців усіх галузей знань. Як свідчить досвід британської вищої школи, студенти різноманітних спеціалізацій отримують значну кількість письмових завдань із фахових дисциплін. На сайті Британської Ради знаходимо класифікацію письмових завдань за жанровими групами: пояснення (з англ. *Explanation*, демонструє уявлення про об'єкт дослідження, розвиває здатність описувати та аргументувати його значення); письмова справа (з англ. *Exercise*, забезпечує практику ключових предметних умінь, консолідацію знань базових положень); огляд літератури (з англ. *Literature Survey*, вказує на рівень обізнаності автора з науковими працями у галузі дослідження); методологічний виклад (з англ. *Methodology Recount*, формує уявлення про послідовність, методи та правила запису результатів експериментів); звіт про проведення дослідження (з англ. *Research Report*, розвиває здатність прокоментувати увесь процес дослідження і вказати на його значення у відповідній галузі); есе (з англ. *Essay*, формує вміння послідовно аргументувати власну точку зору та застосовувати навички критичного мислення); критична стаття (з англ. *Critique*, демонструє власне бачення автором об'єкта дослідження, розвиває здатність оцінювати його значення з точки зору дисципліни, що вивчається); виклад подій (з англ. *Event Recount*, виявляє розуміння автором мотивів та поведінки окремих індивідів); науково-популярна стаття (з англ. *Public Engagement*, формує вміння донести наукову інформацію до широкого кола читачів); тематичне дослідження (з англ. *Case Study*, демонструє розуміння автором конкретної ситуації та здатність приймати релевантні рішення); опис дизайну (з англ. *Design Specification*, формує вміння охарактеризувати дизайн продукції чи етапи імплементації технології); розгляд проблемної ситуації (з англ. *Problem Question*, ілюструє практику застосування спеціальних методів для вирішення професійних проблем); пропозиція (з англ. *Proposal*, розкриває перспективи подальшого використання результатів дослідження) [6].

Коло нашого дослідження обмежитися письмовими завданнями з іноземної (англійської) мови для студентів філологічних спеціальностей. Такі завдання, як правило, великі за обсягом і потребують багато часу на виконання, а тому часто виносяться на самостійне опрацювання. Навчальна програма з англійської мови для загальноосвітніх шкіл забезпечує базові уміння, необхідні учням для написання різних форм письмових творів (записок, листівок, телеграм, оголошень, реклами, особистих і ділових листів, автобіографічних відомостей, кулінарних рецептів, заміток в стінну газету, доповідей, резюме, есе різноманітної тематики тощо). Завданням ж вищої школи є розширити уявлення студентів-філологів про типи, структуру та алгоритм виконання письмових завдань з англійської мови, забезпечити можливість продуктивної письмової комунікації у професійному середовищі. Відтак, для ефективного розвитку навичок англомовної письмової комунікації у процесі позааудиторної роботи недостатньо ознайомити студентів з переліком рекомендованих для опрацювання джерел. Надзвичайно важливо підвищити їх мотивацію, викликати зацікавлення до запропонованого матеріалу, оскільки студенти мають не просто засвоїти певний обсяг інформації, а й критично проаналізувати базові положення, зробити самостійні висновки на основі опрацьованого фактичного матеріалу та зуміти ефективно застосувати його на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підготовки майбутніх філологів до здійснення ефективного іншомовного писемного спілкування іноземною мовою присвячено роботи багатьох дослідників: Г. Е. Борецької (система вправ для формування граматично-правильної англомовної писемної комунікації), Е. В. Васильєвої (методика навчання майбутніх учителів професійно-спрямованої писемної комунікації англійською як першою іноземною), Т. В. Глазунової («діалог-журнал» як один із ключових засобів навчання письмового спілкування), Г. Ф. Кривчикув (інтерактивне навчання письмового мовлення), О. О. Москалець (навчання студентів-філологів письма англійською мовою з використанням комп'ютерних технологій) [2] та багатьох інших. Особливості навчання писемного спілкування німецькою мовою розглядали у своїх дослідженнях Н. В. Горобченко, О. М. Серета та інші науковці, акцентуючи увагу на навчанні особливостей німецькомовного письмового дискурсу та на специфіці німецькомовного листування засобами електронної пошти. Методичні рекомендації до написання есе знаходимо у працях М. А. Балаклицького [2], К. С. Шендеровського [4] та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз інформації кількох популярних англомовних освітніх онлайн-ресурсів та окреслення механізму їх використання студентами-філологами під час позааудиторної роботи для ефективного розвитку навичок англомовної письмової комунікації.

Виклад основного матеріалу. Найбільш популярними та доцільними на заняттях з практичного курсу англійської мови для студентів-філологів вважаються письмові завдання у формі есе та критичних статей [6].

У перекладі з англійської, есе (essay) означає «нарис», «твір», «спробу самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези». Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування. Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом [4, с. 5].

Для ґрунтовного ознайомлення з різноманітними типами есе, які використовуються у навчальному процесі зарубіжних ВНЗ, доцільно проаналізувати інформацію кількох англомовних освітніх онлайн-ресурсів.

На сайті коледжу округу Роан (США) та кількох інших сайтах знаходимо класифікацію типів есе за їх основними комунікативними цілями:

1. Описове (містить описи об'єктів, процесів, явищ тощо). Здебільшого має експресивний характер з елементами деталізації, інформація надходить від органів чуття. Для написання такого есе варто уникати лаконічності викладу, долучати уяву для створення бажаної атмосфери.
2. Аналітичне або оцінювальне (містить аналіз та критичну оцінку об'єктів, процесів, явищ тощо). Серед усіх інших типів аналітичне есе найбільше потребує логіки викладу та відзначається чіткою структурою. Твердження мають бути чіткими та поєднуватись між собою словами-зв'язками, щоб читачам було легше вловити хід думок.
3. Аргументативне (містить аргументи на користь певної точки зору чи спростовує її). Основний його принцип полягає у необхідності характеристики окремих явищ, організації ідей, наведенні прикладів. Таке есе потребує попереднього ретельного дослідження.
4. Переконаюче (спрямоване на переконання читачів у достовірності власного бачення ситуації). Цей тип есе включає елементи дискусії. Замість викладу інформативних фактів чи загальної точки зору завданням автора є переконати читачів погодитись з його власною думкою. Під час написання таких есе автор може маніпулювати емоціями читачів, але його інструментами мають бути достовірні факти і логіка, а не емоційний тиск.
5. Есе-визначення (дає визначення об'єкту чи явищу). Працюючи над таким есе, автор має акцентувати увагу на одному спеціальному терміні. Його основне завдання – пояснити читачам його значення та висвітлити умови вживання. Доцільно зупинитися на походженні терміна та окреслити коло його використання.
6. Есе-класифікація (пропонує класифікацію об'єктів за певним критерієм). У таких есе об'єкти об'єднують у категорії, що є доречним для визначення відмінностей між ними. Класифікація мусить бути чіткою, елементи – пов'язані між собою.
7. Порівняльне (розглядає спільні та відмінні риси між окремими об'єктами). Цей вид есе нагадує попередній, але у ньому визначаються розбіжності не лише між загальними категоріями, але й між двома окремими об'єктами: наприклад, людьми, компаніями, університетами, політичними стратегіями тощо.
8. Есе, що характеризує причинно-наслідкові зв'язки (пояснює, як окремі чинники впливають на результати і чому). Цей тип есе найкраще імпонує екологічній та політичній тематиці [7].

На сайті, що містить інформацію про міжнародну систему тестування з англійської мови (IELTS), представлено схожі типи есе: 1) есе, що містить висловлювання власної точки зору (opinion essay); 2) есе, що висвітлює недоліки та переваги певного об'єкта, процесу чи явища (advantages and disadvantages essay); 3) есе, що містить постановку та вирішення проблеми (problem and solution); 4) дискусійне есе (discussion essay); 5) есе, що містить відповідь на запитання з двох частин (two-part question) [5].

Ознайомившись із загальними ознаками різних типів есе, варто розглянути і їх типову структуру. В нагоді тут може стати інформація сайту Британської Ради, де розміщено структурні особливості основних типів есе. Отже, як правило, есе складається із тези автора (твердження, що висловлюється ним у першій частині есе), логічно сформульованих аргументів з доказами на користь тези (можливе залучення інформації, що спростовує тезу) та висновку (табл. 1) [6].

Таблиця 1

Структура основних типів есе

Тип есе	Експозиційне	Дискусійне	Проблемне	Фактологічне	Логічно-наслідкове	Коментар
Структура есе	теза	дискусійне питання	постановка проблеми	твердження	твердження	текст
	аргументи на користь	альтернативні аргументи	аргументи	додаткові факти	факти, що випливають з нього	коментарі
	повторне формулювання тези	кінцеве рішення	теза	підсумкова теза	підсумкова теза	підсумок

Експозиційне есе розпочинається з формулювання тези – констатації фактів, що базуються на доказах та власних аргументах. У наступній частині есе наводяться переконливі докази на користь тези, есе завершується повторним формулюванням початкової тези.

У першій частині дискусійного есе формулюється дискусійне питання. Основна частина твору присвячується аналізу фактів та різних точок зору щодо цього питання. Кінцівка містить зіставлення аргументів та оголошення остаточної авторської позиції – кінцевого рішення.

Проблемне есе розпочинається з представлення теорії, у якій, на думку автора, є проблемні моменти, неточності чи слабкі місця. Далі відбувається аналіз та оцінка фактів, а наприкінці пропонується кращий варіант вирішення проблеми.

Фактологічне та логічно-наслідкове есе схожі за своєю структурою. Обидва будуються навколо фактів, які призводять до чи є наслідками певної ситуації. У фактологічному есе обговорюються факти, які стають причиною конкретної ситуації. Фактологічне есе розпочинається з опису стану справ, що викликав інтерес автора. Далі наводяться чинники, що призвели до цієї ситуації. Їх необхідно належно згрупувати, проаналізувати та оцінити. Підсумкова теза здебільшого відображає важливість наведених вище чинників.

У логічно-наслідковому есе характеризуються факти, які стали результатом певної ситуації. Есе так само розпочинається з опису стану справ, що викликав інтерес автора. Надалі розглядають наслідки зазначеної ситуації, аналогічно їх групуючи, аналізуючи та даючи власну оцінку. Підсумкова теза свідчить, як правило, про важливість впливу зазначеної вище ситуації на характеризовані вище факти.

Есе-коментар зазвичай базується на текстовому матеріалі, який подається у вступній частині. Основна частина має вигляд низки коментарів щодо поданих матеріалів, у яких аналізуються, оцінюються, а також, за необхідності, порівнюються окремі уривки. Кінцівка містить підсумок до усіх коментарів автора.

На цьому ж сайті майбутні філологи можуть отримати вичерпну інформацію щодо написання критичних статей. Як один з видів позааудиторної письмової роботи з іноземної мови, критичні статті спрямовані на розвиток у студентів уміння критично мислити, інтерпретувати, аналізувати, класифікувати та порівнювати фактичний матеріал, отриманий із зарубіжних джерел. Такий вид роботи закладає підґрунтя для подальшої науково-дослідної діяльності, розширює коло їх наукових інтересів та сприяє обміну інформацією між фахівцями на міжнародному рівні.

Пишучи критичну статтю, необхідно продемонструвати розуміння суті об'єкта дослідження та оцінити його значення. Структура статті може бути доволі складною. У будь-якому разі, важливо розпочати з визначення усіх аспектів об'єкта дослідження, про які йтиме мова. Під час планування структури у наступних частинах слід зазначити взаємозв'язки між усіма аспектами дослідження.

Відтак, на сайті Британської Ради студентам пропонують дві найбільш типові структури критичної статті (табл. 2) [6].

Таблиця 2

Структура критичної статті

Структура 1	Структура 2
Вступ Що є об'єктом дослідження? Які його аспекти будуть розглядатися (1, 2, 3,...)?	Вступ Що є об'єктом дослідження? Які його аспекти будуть розглядатися (1, 2, 3,...)?
Опис та оцінка Аспект 1	Опис об'єкта дослідження
Опис та оцінка Аспект 2	Оцінка аспекту 1 об'єкта дослідження
Опис та оцінка Аспект 3 і т. д.	Оцінка аспекту 2 об'єкта дослідження
Висновок Резюме	Оцінка аспекту 3 об'єкта дослідження і т. д.
–	Висновок Резюме

Відповідно до першої структури, стаття починається з опису одного з аспектів об'єкта дослідження з подальшою його оцінкою. Далі акцент почергово зміщується на інші аспекти з дотриманням логіки викладу.

Як видно з другої структури, у першій частині статті має міститися опис усіх аспектів об'єкта дослідження, тоді як наступна частина присвячується їх критичній оцінці. В обох випадках завершальна частина статті має містити загальну оцінку об'єкта дослідження з позиції автора.

Майбутнім філологам важливо уміти писати різні типи статей, орієнтуючись на потенційні галузі їх професійної діяльності. Отже, залежно від предметної галузі, розрізняють такі типи критичних статей: рецензія на наукову статтю, рецензія на книгу/фільм/виставу/веб-сайт, аналіз економічної ситуації, оцінка підприємства/організації, оцінка фінансового звіту, інтерпретація результатів, критичний огляд закону чи політичної стратегії, оцінка продукту, оцінка програми, оцінка проекту, оцінка уроку чи навчальних матеріалів [6].

Виконання будь-якого письмового завдання завжди відбувається кількома послідовними етапами. У педагогічній літературі знаходимо від 4 до 10 таких етапів. Студенти можуть проаналізувати кілька інформаційних джерел і обрати для себе найбільш зручний алгоритм. Ми ж пропонуємо скористатися інформацією сайту WhiteSmoke Inc, де розглядається 6 етапів письма: планування, підготовка чорнового варіанту, перегляд, редагування, вичитування, презентація [8].

На етапі планування необхідно визначитися з темою письмового завдання та авторською позицією, з якої вона буде висвітлена; за необхідності проаналізувати релевантні літературні джерела; генерувати і занотувати ідеї, думки, аргументи, підібрати фрази чи окремі слова для висловлювання власної думки; попередньо викласти аргументи у логічній послідовності, що відповідатиме структурі письмового завдання; згрупувати ідеї у пункти плану, що у подальшому допоможе розділити текст на абзаци.

На етапі підготовки чорнового варіанту важливо зосередитись лише на змісті тексту; доступно донести авторську думку, орієнтуючись на цільову аудиторію; диверсифікувати стиль мовлення, використовуючи синоніми, описові фрази та засоби образності.

Етап перегляду передбачає загальну оцінку змісту тексту, його відповідності авторському задуму, доречності наведених аргументів та прикладів, відповідності стилю і структури жанру письмового завдання, адекватності структурування думок та послідовності їх викладу.

Етап редагування стосується, здебільшого, перегляду лексичного наповнення тексту, використаних граматичних конструкцій та явищ, порядку слів у реченнях, розділових знаків, правопису власних назв, аббревіатур тощо.

Вичитування допомагає уникнути дрібних помилок, неточностей та описок. Його рекомендують здійснювати двічі, цікаво що вдруге – з кінця. Етап презентації присвячується естетичному оформленню документа чи рукопису [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачимо, процес виконання письмових завдань може здатися важким і довготривалим. Однак, на сьогодні існує безліч онлайн-ресурсів, які допоможуть майбутнім філологам самостійно удосконалити уміння та навички ефективної англійської письмової комунікації. Розглянуті вище ресурси сприяють ознайомленню з різними видами письмових робіт, що виконуються у зарубіжній вищій школі, зокрема есе та критичними статтями. У нашому випадку механізм роботи з онлайн-ресурсами передбачає детальне вивчення особливостей кожного з типів есе та критичних статей, аналіз їх структури, вивчення спеціальної лексики, що вживається для аргументації думки автора, логічного поєднання структурних елементів тексту, формулювання тез, коментарів, підведення підсумків тощо, а також ознайомлення з етапами виконання письмових робіт, зразками текстів різних письмових жанрів. Перспективу подальших досліджень у цій площині вбачаємо в аналізі онлайн-ресурсів, що забезпечують ефективний розвиток навичок письмової комунікації іншими мовами світу, які вивчаються у процесі підготовки майбутніх філологів у вищій школі.

Література:

1. Есе як художньо-публіцистичний жанр: Методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика» / Укл. М. А. Балаклицький. – Х. : ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2007. – 74 с.
2. Москалець О. О. Навчання студентів-філологів письма англійською мовою з використанням комп'ютерних технологій: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / О. О. Москалець. – К., 2009. – 22 с.
3. Тарнопольський Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 288 с.
4. Як написати успішне есе: Методичні рекомендації до написання есе / Укл. Шендеровський К. С. / Ін-т масової комунікації при КНУ імені Тараса Шевченка. [Електронний ресурс]. – Бібліотека [сайт]: Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=46>. – Назва з екрану. – Мова укр.
5. International English Language Testing System. Deakin University [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.deakin.edu.au/international-students/ielts>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
6. LearnEnglish. British Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://learnenglish.britishcouncil.org/en>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
7. OWL. Roane State Community College [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.roanestate.edu/owl>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
8. WhiteSmoke [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whitesmoke.com/the-stages-of-writing>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: haliyah@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-194-198

Мельниченко Г. В. Інтралінгвістичні фактори розвитку словникового складу англійської мови в період її становлення як національної літературної мови / Г. В. Мельниченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 194–198.

УДК: 81'373+811.111

Галина Володимирівна Мельниченко,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса

ІНТРАЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПЕРІОД ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ ЯК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У статті представлено діахронічний аналіз розвитку семантичного й орфографічного аспекту словника англійської мови середньовічного періоду. З'ясовано, що розвиток словнику, як і мови взагалі, визначається екстралінгвістичними й інтралінгвістичними факторами. Метою дослідження є систематизація інтралінгвістичних факторів розвитку словникового складу середньоанглійської мови, які можна згрупувати за трьома категоріями: утрата слів, поповнення словнику, семантичні зміни. Методом аналізу наукової літератури та етимологічного аналізу здійснено підбір середньоанглійських лексичних одиниць для ілюстрації факторів лексичного розвитку.

Ключові слова: мовний розвиток, інтралінгвістичні фактори розвитку, словниковий склад, середньоанглійський період, семантичні зміни.

Галина Владимировна Мельниченко,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, г. Одесса

ИНТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ СЛОВАРНОГО СОСТАВА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ПЕРИОД ЕГО СТАНОВЛЕНИЯ КАК НАЦИОНАЛЬНОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА

В статье представлен диахронный анализ развития семантического и орфографического аспекта словаря английского языка средневекового периода. Установлено, что развитие словаря, как и языка вообще, определяется экстралингвистическими и интралингвистическими факторами. Целью исследования является систематизация интралингвистических факторов развития словарного состава среднеанглийского языка, которые можно сгруппировать по трем категориям: утрата слов, пополнение словаря, семантические изменения. Методом анализа научной литературы и этимологического анализа совершено подбор среднеанглийских лексических единиц для иллюстрации факторов лексического развития.

Ключевые слова: языковое развитие, интралингвистические факторы развития, словарный состав, среднеанглийский период, семантические изменения.

Halyna Melnychenko,
K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University, Odessa

INTRALINGUISTIC FACTORS OF DEVELOPMENT OF ENGLISH VOCABULARY DURING ITS FORMATION AS THE NATIONAL LITERARY LANGUAGE

The article presents a diachronic analysis of development of semantic and orthographic aspects of Middle English vocabulary. It is found out that development of vocabulary, as well as languages in general, is determined by extralinguistic and intralinguistic factors. Extralinguistic factors reflect impact of social factors, while intralinguistic ones concern development determined by the essence of the language, specificities of its structure, internal structural contradictions. The research is aimed at systematization of intralinguistic factors of development of Middle English vocabulary since understanding internal laws of language formation enables tracing development of culture and spirit of the nation, nature and philosophy of its existence. Intralinguistic factors can be grouped due to three categories: loss of words, lexical replenishment, semantic changes. Loss of words is stipulated by synonyms competition, appearance of new meanings and homonymy. Internal means of lexical replenishment comprise affixation, compounding, conversion etc. There are several types of semantic changes such as metaphorization, metonymization, generalization, narrowing, amelioration (elevation), pejoration etc. The method of analysis of scientific literature and etymologic analysis is used to select some Middle English lexical units to illustrate the factors of lexical development. It is established that lexical composition of English of this period is characterized by both borrowing from other language-sources and by development due to the internal resources caused by psychological and philosophical laws.

Key words: language development, intralinguistic factors of development, vocabulary, Middle English, semantic changes.

Зміни словникового складу мови визначаються причинами й характером розвитку мови в загалі. Термін «розвиток» розуміється у двоякому смислі: розвитком називають або перехід одиниці мови з одного стану в інший (наприклад, розвиток суфіксу із самостійного слова), або процес пристосування мови до зростаючих потреб суспільства [4]. При цьому немає співвідношення між ступенем розвитку культури в суспільстві й типом мови. Суспільства, що знаходяться на більш високому рівні розвитку культури, можуть мати зовсім різні за типом мови (наприклад, англійська й японська).

Багато мовних змін не передбачають висхідного вектору розвитку. Наприклад, перетворення дзвінких придихових b^h , d^h , g^h у прайндоевропейській мові на b , d , g у германських мовах (ПІЄ *bhendh* – ДА *bindan* (*bind*)) демонструє фонетичне спрощення.

Розвиток будь-якої мови зумовлюється зовнішніми й внутрішніми причинами. У першому випадку йдеться про зміни в мові під впливом соціальних факторів; у другому – розвиток зумовлюється самою сутністю мови, специфічними особливостями її складу, внутрішніми, структурними протиріччями. Тоді як зовнішні закони діють в конкретних суспільних умовах, внутрішні є абсолютними, тобто діють завжди. Розуміння об'єктивних внутрішніх законів розвитку мови сприяє розумінню природи мови й філософії її існування.

Одним з основних питань розвитку мови є розвиток її словникового складу: визначення причин і характеру лексичного руху мови. На перший погляд, проблема не є складною, адже всім відома екстралінгвістична зумовленість даного процесу. Проте крім позамовних причин зміни словнику регулюються також внутрішньомовними, або інтралінгвістичними, причинами. Тоді як вплив екстралінгвістичних факторів виражений достатньо ярко (вони впливають на словниковий склад мови швидше й помітніше), інтралінгвістичні перетворення менш відчутні, вони є більш поступовими й виявляються в результаті ретельного лінгвістичного аналізу.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю узагальнення даних щодо внутрішніх причин розвитку англійської мови з моменту її зародження до становлення її як державної літературної мови, оскільки саме означений період є вирішальним у набутті англійською мовою особливостей, що призвели до її теперішнього стану.

Метою дослідження є аналіз історико-лінгвістичного розвитку семантичного й частково орфографічного аспекту словника англійської мови з моменту її зародження до становлення як національної літературної мови.

Аналіз літератури з проблеми дослідження свідчить про недостатній рівень вивчення інтралінгвістичних причин розвитку мови, англійської зокрема. Однак розвиток будь-якої мови зумовлюється, насамперед, її внутрішніми потребами, відбувається як результат виникнення протиріччя у її системі та іманентної будь-якій мові тенденції до її подолання. Це відображає притаманну мові тенденцію до саморозвитку.

Говорячи про внутрішні закони розвитку мови, З. Д. Попова, І. А. Стернін виокремлюють закони загальні й окремі. Загальні закони притаманні всім мовам й впливають із властивостей мови, яка виконує функцію засобу спілкування між людьми. Окремі закони проявляються в конкретних змінах певного мовного явища будь-якого рівня і в конкретних мовах або групах споріднених мов [5, с. 45–67]. Найбільший інтерес сьогодні викликає дослідження окремих законів внутрішньомовних причин розвитку мови, зокрема, її лексичного ярусу. Дана проблема досліджується в роботах В. Г. Гака, Л. К. Ланцової, К. В. Лушнікової, Т. С. Ніфанової та інш.

Аналіз літератури з проблеми інтралінгвістичних факторів розвитку словникового складу будь-якої мови, і англійської зокрема, дозволяє виокремити три основні напрями даного процесу: 1) утрата слів; 2) поповнення словнику; 3) семантичні зміни.

Утрата слова або певного значення є результатом тривалого процесу архаїзації відповідного мовного факту, коли одне з явищ активного словникового запасу стає надбанням пасивного словника, поступово забувається та цілковито зникає з мови. Означений процес не завжди протікає прямолінійно: іноді застарілі слова знову повертаються в активний пласт лексики, але при цьому спостерігається різка зміна їхніх значень.

Мова середньовічної Англії втратила багато слів, причиною тому стали наступні фактори: по-перше, давньоанглійські слова вийшли з обігу разом з референтами (*romare* – пілігрим до Риму, *zuroin* – короткий жакет); по-друге, занепад англосаксонської писемності, пов'язаний з норманським завоюванням, призвів до зникнення цілого слою поетичного словнику, з його унікальними тропами, зокрема славнозвістними кенінгами (*hron-rāde* (*whale-road*) – *sea*, *uht-sceaða* (*twilight-scather*) – *dragon*, *heofones wynne* (*joy of the sky*) – *dawn*). Утрата також може звужувати семантику слова: хоча лексема й зберіглася, деякі з його значень стали застарілими або зникли, наприклад, слово *zift* мало значення «ціна нареченої», пов'язане з одним з найдавніших значень слова *zyfan* (*give*) – «віддавати у шлюб»; а слово *talū* (*tale*) позначало «кількість, низка» поряд зі значенням «історія, оповідання», але в ході розвитку мови зберіглося лише останнє значення. Здебільшого ж середньоанглійський словник зазнав утрат у результаті норманського завоювання, коли споконвічно англійські слова були витіснені з мови їхніми скандинавськими або французькими еквівалентами (ДА *niman* – СА *taken* (*take*) – запозичення зі скандинавського; ДА *beorȝ* – СА *mountein* (*mountain*) – запозичення з французького *montagne*, ДА *burne* – СА *river*, *rivere* (*river*) запозичення з французького *riviere*).

Загалом, із-поміж причин семантичних утрат можна виокремити, по-перше, суперництво синонімів, особливо тих, що утворені від одного кореня; по-друге, виникнення нових значень, що призводить до зникнення старих; по-третє, омонімія, під час якої виникає змішування форми слів або його семантичного статусу, що призводить до злиття лексем.

Поповнення словнику відбувається за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. Перші охоплюють різноманітні засоби словотворення: афіксацію, словоскладення, конверсію та інші; другі – запозичення з інших мов.

Розвиток афіксів відбувався в двох напрямках: деякі давньоанглійські афікси вийшли з обігу й були втрачені (префікси *ze-*, *or-*, *to-*, *on-*, *a-* та суфікси *-en*, *-end*, *-estre*); інші (*be-*, *mis-*, *un-*; *-ere*, *-ness*, *-ing*) зберегли продуктивність. Відтак, поповнення середньоанглійського словнику шляхом рідномовної афіксації відбувалося за рахунок нових поєднань старих афіксів та основ. Так, наприклад, давньоанглійський суфікс *-ere* (утративши ненаголошений кінцевий *-e*) у середньоанглійський період утворив нові слова *gardener*, *hunter* (13 ст.), *singer* (початок 14 ст.). Суфікс *-ling* отримав димінутивне значення в 14 столітті, призвівши до появи таких слів, як *gosling*, *duckling* та інш. Давньоанглійський *-isc* (*-ish* у середньоанглійській) призвів до появи цілої низки нових слів зі значенням пом'якшеної якості (*bluish*, *blackish*, *greenish*). Завдяки високопродуктивному суфіксу з абстрактним значенням *-ing*, продуктивному в будь-який період суфіксу *-ness*; суфіксам *-u* та *-ly*, що розвинулися з давньоанглійських *-iz* та *-lice* відповідно; *-less* та *-full* – середньоанглійський словник поповнився такими новими словами, як *feeling*, *spelling*, *preeching*, *readiness*, *weakness*, *sleepy*, *fiery*, *beestly*, *manly*, *helpless*, *sleepless*, *harmful*, *wilful* та інш.

Давньоанглійські іменники *man* і *had* («чоловік» і «стан, умова») перетворюються в повноцінний продуктивний суфікс, даючи початок таким словам, як *herdman*, *craftsman* та *manhood*, *brotherhood*, *neighbourhood* (пізніше – *motherhood*). Одним з нових способів утворення дієслів від основ дієслів і прикметників було додавання суфіксу *-en* (*happen*, *blacken*).

Давньоанглійський же *-þu*, зазнавши орфографічних змін (*-th*), приєднався до основи різних частин мови, утворивши іменники за аналогією до слова «*health*» («*stealth*» від середньоанглійського дієслова «*stelen*» – «красти»; «*wealth*» від іменника «*wele*» – «процвітання»).

Натомість давньоанглійські префікси стають менш продуктивним у середньовічній період за декількох причин. Це пояснюється тенденцією до мовної економії, адже в давньоанглійській період слова з префіксами і без них часто були синонімічними, тобто префікси мали загальне й неясне або суто граматичне значення (наприклад, префікс *ze-* в словах *feohȝe*, *zefeoht*, що мали однакове значення – «битва, війна, боротьба, змагання») і могли бути усунені з мови без яких-небудь утрат. Проте

це не означає, що префіксація в досліджуваний період не є засобом розширення лексичного складу, адже саме у цей період з'явилися слова *mislayen, misdemen, unknowen, unhappy, outcome, overgrown, overcasten, underwriten* шляхом поєднання префіксів *mis-, un-, out, over-, under-* та дієслів і прикметників [2, с. 157–161].

Основним типом утворення слів продовжує оставатися *словоскладення*.

Словоскладення характеризувалося зростанням кількості похідних слів, побудованих як за старими, так і новими словоутворюючими моделями. Наприклад, давньоанглійська модель іменник+іменник, як і раніше, є продуктивною, але доповнюється її модифікаціями у зв'язку з появою запозичених афіксів: іменник+іменник на *-er* або іменник+s+іменник (*landholder, housekeeper, craftsman, herdsman, standard-bearer*). Поряд з цим, виникають нові моделі словоскладення: дієслово+ing+іменник (*working-day, dwelling-house*), менш продуктивні прикметник+іменник (*stronghold, sweatheart*), прислівник+іменник (*forefader*) та моделі з дієслівною основою, що стали більш продуктивними в новоанглійській період (середньоанглійське *breakfast*).

Складені прикметники продовжують утворюватися за звичними з давньоанглійських часів моделями: іменник+прикметник (*threebare, heedstrong*) та іменник+дієприслівник II (*moth-eaten, gold-hewn, heart-broken*). Найбільш продуктивною моделлю утворення складених прикметників є похідні моделі, наприклад такі, що утворюються шляхом додавання суфікса *-ed* до вищезазначеної іменникової моделі прикметник+іменник (*light-herted, grey-hared*) [6, с. 324–326].

Цікавим шляхом словотворення досліджуваного періоду є так зване зворотне словотворення, або регресивна деривація (редеривація), під якою розуміють процес утворення нових слів шляхом відсікання частин слова або фонем. Прикладом регресивної деривації є слово «*beg*» яке утворилося від середньоанглійського «*beggere*» як результат відсікання частини *-ere*. Дана частина була помилково ототожнена з продуктивним суфіксом *-ere*, за допомогою якого утворювалися іменники від дієслів (*written – writere*), що призвело до появи нового дієслова. Натомість «*beggere*» веде походження від давньофранцузького «*begart*» – член братства *Beghards* (чернеці *жебрующего ордена з країн нинішніх Нідерландів*), і в середньовічному англійському спочатку слово мало суфікс *-ar*, який розвинувся від пейоративного *-ard*.

Конверсія – морфолого-синтаксичний спосіб словоутворення, під час якого нові слова виникають без зміни основної форми вихідного слова [7, с. 90–93]. При цьому похідне слово включається в нову парадигму й набуває нової синтаксичної функції і сполучуваності, а також нового лексико-граматичного значення. Зазначимо, що під час конверсії слова мають одне значення, але з розвитком мови часто стають багатозначними [1, с. 107–113].

Зародження конверсії відбувається на переході від індоєвропейської трьохморфемної структури слова (корінь + основоутворюючий суфікс + граматичне закінчення) до двохморфемної давньоанглійської (корінь + граматичне закінчення). Наприклад, прагерманське *tak-ōj-an* перетворилося в давньоанглійське *tac-ian* (make): основоутворюючий суфікс *-ōj-* злився з закінченням, зберігаючи або перший звук (в інфінітиві), або другий (у минулому часі – *tac-ode*). Остаточо явище сформувалося наприкінці середньоанглійського періоду, зумовлене двома лінгвістичними факторами.

По-перше, даний етап розвитку мови відзначається тенденцією до усунення чергування в кореневих морфемах, наприклад, давньоанглійський іменник *hand* і дієслово *hendan* набули в середньоанглійський період форм *hand* і *hande*. По-друге, у результаті фонетичної редукції й відмирання кінцевих афіксів (у першу чергу, інфінітивних), у словах з однаковим коренем виникає співпадіння за звучанням й написанням, так виникають омонімічні пари іменник – дієслово. (Наприклад, давньоанглійське дієслово «*lufian*» змінює свою форму на середньоанглійське «*loven*», яке втрачає кінцеву приголосну, утворюючи форму «*love*», омонімічну відповідному іменнику. Натомість іменник «*love*» розвивається з іншої словоформи – давньоанглійського «*lufu*».) Звуко-графічне співпадіння великої кількості однокорневих іменників і дієслів призвело до появи нової словотвірної моделі, що спричинило можливість утворення нових іменників від дієслів та дієслів від іменників за аналогією.

Семантичні зміни (перенос значення) – зміни на лексичному рівні, що відбуваються за рахунок модифікації семантики вже існуючих слів [3, с. 86]. Усі семантичні зміни визначаються психологічними й філософськими законами думки; усі вони призводять до полісемії. Лінгвістичні фактори семантичних змін визначаються взаємодією одиниць словника в мові і мовленні, і найчастіше це проявляється під час диференціації синонімів, у результаті прагнення усунення двозначності в певних контекстах або завдяки еліпсису в мовленні.

Виокремлюють декілька типів переносу значення: 1) метафоризація; 2) метонімізація; 3) розширення (генералізація); 4) звуження сенсу; 5) амеліорація (елевація) та 6) пейорація.

Метафоризація – розширення смислового об'єму слова за рахунок виникнення в ньому переносних значень і посилення експресивних. Акт метафоризації виражається у формі переносу певної ознаки одного предмета на інший за наявності в цього іншого предмета подібної ознаки (Н. М. Юрьєва, А. М. Шахнарович). Процес метафоризації мови з поширенням семантики і стилістичної функції слів – це дуже давній, праісторичний процес, оскільки відображає не лише індивідуальне уявлення, а національно-культурні знання.

Відмінною рисою процесу метафоризації словнику середньоанглійського періоду є семантичне перенесення значення від конкретного до абстрактного. Так, дієслова *grasp, drive, go, start, handle* та інш., які раніше позначали лише фізичні дії, набули більш загального, абстрактного значення в результаті їх метафоричного вживання. Застосування середньоанглійського «*vixet*» у значенні «*хитра, підступна жінка*» також завдячує зазначеному процесу.

Метонімізація – перенесення назви з одного референта на інший на основі суміжності (у просторі, часі, причинно-наслідкової або логічної послідовності тощо). У ході історичного розвитку мови метонімізми, що втратили внутрішню форму, призводять до появи омонімізмів, а вивчення розвитку їхньої форми й значень потребує широкого етимологічного аналізу.

Прикладом метанімізації є слово середньоанглійське «*dish*», від давньоанглійського «*disc*», запозичене з латинського «*discus*» для номінування відкритої, неглибокої тарілки. З середини 15 століття слово «*dish*» використовується для позначання поняття їжі, виготовленої з декількох інгредієнтів.

Давньоанглійське «*heaford*» (*head*) як номінант верхівки тіла, набуває сучасного написання наприкінці середньоанглійського періоду, водночас уже у 14 столітті використовується на позначання округлої верхівки рослин, а ще раніше – у 13 столітті – використовується в значенні «*особа, людина*».

Розширення сенсу (генералізація) – процес зміни значення слів, під час якого кількість охоплюваних словом предметів збільшується. При цьому видове значення, притаманне денотату, розвивається й перетворюється в родове, тобто, відбувається узагальнення, або генералізація смислу. Це один із найбільш поширених типів семантичних змін в історії розвитку мови, який супроводжується вищим рівнем абстракції.

Так, іменник «*salary*», що зараз означає «винагорода, обчислена, зазвичай, у фіксованому грошовому виразі, яку уповноважений орган щомісячно виплачує працівникові за виконану роботу», з'явився в середньоанглійський період від англо-нормандського значення «грошова допомога римському солдату для купівлі солі» (від праїндоевропейського кореня *sal-* (*salt*)).

Давньоанглійське «*ræde*», «*zeraede*» («*to ride*») означало «готовий для їзди верхи». Сучасне тлумачення означеного слова – «готовий для будь-чого» з'явився в середньоанглійський період з розширенням адміністративної сфери й закріпився в сучасному розумінні на початку 15 сторіччя.

Звуження – процес, зворотний розширенню значення слова. Під час звуження обсягу значення слово поступово переходить із загальної сфери вжитку в певну спеціальну сферу комунікації, його значення стає конкретнішим. Процес звуження призводить до переносу смислу від загального до окремого, від роду до виду, від поширеного до вузького. Звуження значення відбувається в умовах конфлікту між двома абсолютними синонімами, коли один з них має конкретизуватися в значенні, щоб залишитися в мові. Прикладом даного явища може виступити споконвічно англійське слово «*meat*», яке спочатку мало загальне значення «їжа», ведучи це значення з прагерманського «*mati*» крізь готське «*mats*» до давньоанглійського «*mete*». Значення «м'язові тканини різноманітних тварин, що вживаються в їжу» уперше зафіксовано в 1300 році, коли слово «*food*» (ДА «*foda*»), його абсолютний синонім, перемогло в конфлікті абсолютних синонімів (обидва слова англійського походження). Розвиток значення цієї лексеми проходив паралельно й у французькій мові, де слово «*viande*» спочатку мало значення «їжа». В англійській мові середньовіччя слово «*meat*» ще зустрічається у своєму первісному значенні, у складі похідних, наприклад, «*grene-mete*» (*vegetables*), аналогічно сучасному *sweatmeat* – льодяник, цукат.

Перенесення смислу з роду на вид можна продемонструвати на прикладі слова «*hound*». Давньоанглійська форма «*hund*» розвинулася з прагерманської «*hundas*», (первісне значення – «собака як представник класу ссавців») і в результаті розподілу контекстів використання, у 12 столітті, слово поступилося своїм первісним значенням іншому англійському слову «*dog*» (ДА «*docza*»), етимологія якого донині є однією з невіршених загадок для лінгвістів. Саме ж слово «*hound*» звузило значення до назви однієї з порід собак – «гонча». Цікавим є факт запозичення англійського слова «*dog*» в українську мову – тут спостерігається зворотний процес звуження узагальнюючого значення до позначання однієї породи собак.

Одним із шляхів звуження смислу є еліпсис, де пропуск стосується, у першу чергу, атрибутивних структурних елементів у словосполученнях типу «атрибут+іменник». У результаті іменник набуває значення цілого словосполучення, наприклад, слово «*room*» (ДА «*gim*») спочатку передбачало «простір», це значення збережено у похідних «*roomy*», «*roominess*», «*roomily*» і словосполученнях: «*no room for*», «*to take room*», «*to make room*». Значення слова «*room*» спеціалізувалося, бо вона часто використовувалося у висловлюваннях: «*dining room*», «*wash room*», які позначали «простір для прийому їжі», «простір, де перуть».

Амеліорація (елевація) – тип семантичної зміни, за умов якої у процесі розвитку мови покращується семантика слова, або слово з негативним значенням набуває більш позитивного значення.

Наприклад, давньоанглійське слово «*praetiz*» («*pretty*») мало значення «хитрий, підступний, хитромудрий», змінивши його на «мужній, доблїсний, галантний» у 1400 і, нарешті, приблизно у середині 15 століття набуло сучасного значення «який привертає увагу приємною зовнішністю, приємним виглядом».

Аналогічно, слово «*niȝe*», яке з'явилося в середній період в мові й мало значення «небалий, легковажний, нерозумний, простодушний» на кінець 13 століття демонструє різку зміну у бік негативного значення – «дурний, безглуздий». Цікаво, що впродовж століття семантичний зміст видозмінюється в бік більш нейтральної окраски («метушливий», «нервовий», «перебірливий», а наприкінці 14 століття семантика слова полярно змінюється, передаючи наступні відтінки значення, як «витончений», «граціозний»; «вишуканий», «зроблений зі смаком».

Інші приклади амеліорації, що відбулася в даний період: «*fame*» (зміна значення від «плітки» до «слава»; «*marshal*» (від «конюх» до «вищий військовий чин в армії»); «*dizzy*» (від «дурень» до «спантеличений, приголомшливий»); «*minister*» (від «слуга» до «важливе державне обличчя»); «*chiffon*» (від «ганчірка» до «шифон»); «*knight*» (від «хлопець», «молодик», «слуга» до «середньовічний шляхетський титул в Європі»).

Пейорація – зміна значення слова з нейтрального до негативного. Причини пейорації мають здебільшого екстралінгвістичний характер, оскільки відображують зниження значення соціальної сфери використання певних лексичних одиниць. Це стосується слів, які позначали об'єкти або явища з нижчих верств суспільства, що призвело до появи принижуючої та презирливої конотації в певних лексемах.

Приниженого значення у процесі розвитку набули слова «*spinster*» (від «прядильниця» до «незаміжня жінка, стара діва»), «*vulgar*» (від «звичайний, заурядний, пересічний» до «грубий, непристойний, позбавлений вишуканості»), «*clown*» (від «селянин» до «блазень»), «*villain*» (від «селянин, фермер» до «злочинець, негідник»), «*blackguard*» (від «відповідальний за кухонну посуд» до «негідник, мерзотник»), «*churl*» (від «чоловік» до «грубіян, погано вихована людина»).

Елевація й пейорація відбуваються в результаті дії наступних факторів: лінгвістичних, історичних та соціальних. П. Борковська вбачає процеси евфемізації та дискримінації основними чинниками даного феномена. [8, с. 33-50]

Отже, словник середньоанглійської епохи являє собою складну високорозвинуту систему як результат багатовікового розвитку культури й менталітету нації. Як показує проведений аналіз, лексичний склад англійської мови даного періоду характеризується загальною тенденцією мовного розвитку, що проявляється як у зверненні до інших мов-джерел, так і в його активному збагаченні за рахунок власних, внутрішніх ресурсів, при чому останнє значною мірою визначається психологічними й філософськими законами думки.

Перспективи подальшого дослідження ми пов'язуємо з вивченням впливу змін лексико-орфографічного складу мови на менталітет англійців епохи середньовіччя.

Література:

1. Байди́кова Н. Л. Диахронический аспект конверсии в английском языке / Н. Л. Байди́кова // Вестник МГОУ. – 2008. – № 4. – С. 107–113.
2. Жук В. А. Анализ словообразовательных процессов в истории английского языка / В. А. Жук // Нова Філологія. – 2014. – № 64. – С. 157–161.
3. Лазаревич Е. М. Семантические изменения как источник формирования эвфемистических номинаций беременности (на материале английского языка) / Е. М. Лазаревич // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы II Междунар. науч. конф. (февраль 2014 г.). – М. : Буки-Веди, 2014. – С. 86–88.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 709 с.
5. Попова З. Д. Общее языкознание: Учебное пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 408 с.
6. Расторгуева Т. А. История английского языка: Учебник / Т. А. Расторгуева. – М. : АСТ, 2002. – 352 с.
7. Чигина Н. В. Неологизмы в английском языке / Н. В. Чигина, Д. В. Десятова // Символ науки. – 2016. – № 10. – С. 90–93.
8. Borkowska P. It befalls words to fall down: pejoration as a type of semantic change / P. Borkowska, G. A. Kleparski // Zeszyty naukowe uniwersytetu rzeszowskiego. Seria filologiczna. – 2007. – Zt. 47. – P. 33–50.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: haliah@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-199-202

Мельниченко Г. В. Лінгвостилістичні засоби реалізації іронії в оповіданнях Гектора Манро / Г. В. Мельниченко, І. К. Давидюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 199–202.

УДК: 811.161.2'38

**Галина Володимирівна Мельниченко,
Ірина Костянтинівна Давидюк,**

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІРОНІЇ В ОПОВІДАННЯХ ГЕКТОРА МАНРО

У статті уточнено сутність поняття й типи іронії, лінгвістичні засоби вираження іронічних смислів у художньому дискурсі; проаналізовано лінгвостилістичні засоби реалізації іронії у творах Гектора Манро на лексико-семантичному та лексико-синтаксичному мовних рівнях.

Ключові слова: іронія, оцінка, імпліцитна негативна оцінка, лінгвостилістичні засоби реалізації іронії, творчість Гектора Манро, лінгвостилістичний прийом.

**Галина Владимировна Мельниченко,
Ирина Константиновна Давидюк,**

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, г. Одесса

ЛІНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ ИРОНИИ В РАССКАЗАХ ГЕКТОРА МАНРО

В статье уточняется сущность понятия и типы иронии, лингвистические средства выражения иронических смыслов в художественном дискурсе; проанализированы лингвостилистические средства реализации иронии в произведениях Гектора Манро на лексико-семантическом и лексико-синтаксическом языковых уровнях.

Ключевые слова: ирония, оценка, имплицитная негативная оценка, лингвостилистические средства реализации иронии, творчество Гектора Манро, лингвостилистический прием.

**Halyna Melnychenko,
Iryna Davydiuk,**

K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University, Odessa

LINGUOSTYLISTIC MEANS OF REALIZING IRONY IN SHORT STORIES BY HECTOR MUNRO

The article specifies the essence of the concept and types of irony, linguistic means of expressing ironic meaning in the literary discourse. It states that irony is not only a linguistic, but also a philosophical and aesthetic phenomenon rendering evaluative aesthetic subjective attitude towards reality, and characterized by a versatile structure of expression.

The investigation conducted on the problem allows pointing out two basic approaches to its study: stylistic and pragmatic ones. Both approaches found reflection in literary works by Hector Munro who is known for a caustic language, ironic sharp-cut style, and sullen, even black humour. The author's work is characterized by maximal confluence of the writer with the represented epoch, enabling a reader to get acquainted with the English society in all its variety.

Literary works by H. Munro are characterized by two types of irony: microtextual, based on contraposition within a microcontext, quite often in terms of only one expression; and macrotextual, based on context that exceeds a minimum unit of the text and embraces all the text body.

Applying continuous linguistic analysis and quantitative methods of research, we found out that the author's ironical meanings are most brightly expressed on the lexical and lexico-syntactic levels via the epithet, hyperbole and metaphor. On the lexico-syntactic level an essential role is given to the antithesis and simile.

Key words: irony, evaluation, implicit negative evaluation, linguostylistic means of realizing irony, short stories by Hector Munro, linguostylistic device.

Іронія як один із засобів створення комічного в художньому дискурсі відіграє важливу роль не стільки як потужний естетичний елемент його забарвлення, скільки як засіб вираження позиції автора та реалізації суб'єктивно-оцінної модальності. З одного боку, іронія нерозривно пов'язана зі сміхом, із комічним, а отже, є втіленням життєрадісності, життєвих сил й енергії. Але, з іншого боку, це форма неприйняття й засудження певних суперечностей, невідповідностей, недосконалості тощо. Відтак, іронія як стилістичний прийом відіграє визначну роль у художньому творі, оскільки завдяки їй останній отримує додатковий зміст, конкретне стилістичне забарвлення та віддзеркалює позицію автора відносно оточуючого світу.

Іронія привертає увагу філософів, лінгвістів, літературознавців; її досліджують як естетичну категорію або фігуру мови, процес або засіб залежно від авторської позиції дослідження. Універсальність іронії, неослабний інтерес до цього явища з боку практично всіх гуманітарних наук пояснюється притаманною їй активною основою.

Проблема іронічного в лінгвістиці набула відображення в дослідженнях багатьох науковців. Як лінгвістичну та прагматично-лінгвістичну категорію іронію досліджували Т. Андрієнко, М. Багдасарян, І. Білодід, М. Гартунг, П. Грайс, С. Кербрет-Оре-кьоні, О. Лаптева, Д. Мюкке, С. Походня, Н. Саліхова, А. Сергієнко, О. Тараненко, А. Усманова, Ж. Фомічова, А. Щербіна, О. Шонь, Г. Штарке та ін. Означені дослідження розкривають різноманітні аспекти її вивчення, починаючи від стилістичної інтерпретації її як тропу і закінчуючи визначенням іронії як концептуальної категорії тексту. Доцільність прагматично-лінгвістичного аналізу іронії пояснюється її прямою залежністю від намірів і характеристик комунікантів.

Деякі дослідники розглядають іронію не як стилістичний прийом, а як особливе художньо-філософське ставлення до світу (Е. А. Петрова, В. М. Пивовєв, В. О. Пигулевський та інші). У цьому сенсі іронія виступає як художній засіб знищення реальності й побудування багатомірного виміру існування людини.

Усе вищезазначене дозволяє виокремити два основні підходи до вивчення іронії: стилістичний і прагматичний. Обидва підходи знайшли відображення в дослідженнях, присвячених вивченню особливостей передачі іронічного в творах таких англійських письменників, як-от Р. Даля, Дж. К. Джерома, Ч. Діккенса, У. Теккерея, О. Уайльда, О. Хакслі, У. Шекспіра. Особливе місце із-поміж англійських письменників, які у своїй творчості спираються на естетико-оцінний потенціал іронії, є Гектор Манро.

Гектор Х'ю Манро (Сакі) – людина, відома своєю їдкою мовою, іронічною відточеністю стилю, похмурим, навіть чорним гумором. Ним захоплювалися багато великих письменників-сучасників, таких як Г. Честертон та Г. Грін. Його порівнюють з О. Генрі й Д. Паркер, знаходять спільні риси з Р. Кіплінгом і Л. Керроллом. Не зважаючи на те, що твори письменника вивчаються студентами світових університетів, й особливе місце у вивченні посідає саме іронічний стиль автора, проблема лінгвостилістичних засобів вираження іронічних смислів у його творах є маловивченою й потребує більш ретельного аналізу.

Отже, **актуальність дослідження** визначається, по-перше, значущістю іронії як засобу створення гумористичного ефекту; по-друге, відсутністю ґрунтовного дослідження з проблеми дослідження лінгвостилістичних особливостей вираження іронічного в творчості Гектора Манро.

Об'єкт дослідження: феномен іронії як засіб вираження естетично-оцінного ставлення письменника. **Предметом дослідження** виступили лінгвостилістичні одиниці як засоби створення іронічних смислів в оповіданнях Гектора Манро.

Мета дослідження: визначити й охарактеризувати найтипівші авторські засоби досягнення іронічного ефекту в творах Гектора Манро.

Для досягнення окресленої мети використано такі **методи дослідження**: теоретичний – аналіз матеріалів дослідження сучасних науковців з актуальних проблем лінгвістики; описовий – опис лінгвістичних термінів та понять, іронем різних рівнів; метод суцільної вибірки; квантитативний метод.

Аналіз функціональних можливостей прояву іронії в мовному матеріалі оповідань Гектора Манро сприяє глибокому осмисленню феномену іронії та лінгвістичних механізмів формування іронічного ефекту.

Твори Г. Манро відзначаються неповторним стилем, смислами й оцінками, які складно аналізувати [5]. Загалом, щоб зрозуміти загальний контекст аналізованих оповідань, потрібно мати уявлення про теми та мотиви, порушені в творах, і основні соціально-історичні тенденції сучасного автору періоду.

І. Гюббенет зазначала, що інтерпретуючи оповідання Г. Манро, доречно підкреслити факт максимального злиття творчості письменника з зображеною ним епохою [1, с. 43]. Усі оповідання Г. Манро написані у виключно англійському стилі, на перший погляд, трохи нудному й занадто детальному. Але в кожному оповіданні автор надає можливість познайомитися з англійським суспільством у всьому його розмаїтті; описує це суспільство з властивим йому аристократизмом і цинічним гумором, своєрідною «чорною» критикою суспільства, немов створюючи його карикатуру.

Той незвичний факт, що образи тварин періодично зустрічаються в оповіданнях Г. Манро, підштовхнув багатьох дослідників шукати елементи вертикального контексту в творах письменника й трактувати їх з точки зору теорій З. Фрейда або А. Бергсона. Ф. Стевік приходить до висновку, що саме роботи З. Фрейда мали безпосередній вплив на автора [8, с. 171].

К. Хансон зауважує, що творчість була для нього єдиним зручним способом вираження заперечення християнської моралі [6].

Якою б не було тематичне напруження творів – про тварин, про дітей, про сімейні стосунки, підлість або ворожнечу між дорослими, – у кожному оповіданні спостерігається іронічне ставлення автора до своїх героїв та ситуацій, у яких вони діють. Байдуже, чи йдеться про вбивство, зраду, обман, непристойну поведінку, чи просто про занудство або лицемірність – іронія є невід'ємною часткою творчості Г. Манро, а його твори – багатим матеріалом для вивчення й розуміння даного феномену в усіх його видах та рівнях.

У своєму розумінні іронії ми приєднуємося до точки зору О. М. Калити, який трактує іронію як філософсько-естетичний та лінгвістичний феномен: «іронія – це форма комізму, яка виражається в емоційно-оцінному естетичному суб'єктивованому ставленні до дійсності й характеризується багатоплановою структурою вираження...» [3, с. 68].

Найсуттєвішою рисою іронії є наявність двох смислових планів – висловленого (експліцитного) і прихованого (імпліцитного). Кодування та декодування іронічної інформації, внутрішнього смислу іронії здійснюється через контекст.

В основі іронії майже завжди лежить імпліцитна негативна оцінка, об'єктом якої є людина та її сфера існування, адже іронія обумовлена прагматичними й соціальними чинниками. Навіть у тих випадках, коли об'єктом іронічної оцінки виступає неживий предмет, вона побічно характеризує людину. Н. Нокс зазначає, що під іронією в загальному значенні розуміється насмішка, обман, лицемірство або наруга. На відміну від простого обману іронія постає баченням в подвійній експозиції, коли твердження і його заперечення виражаються явно [7].

Є. Г. Яковлев убачає соціальний сенс іронії в тому, що вона (на відміну від сатири) є не тільки засобом боротьби проти відсталого в житті, але і способом духовного саморозвитку особистості. Натомість стилістична функція іронії – створення гумористичних конотацій, а також конотацій глузування, сарказму [4, с. 266].

Іронія, відповідно до О. М. Калити, виступає як опозиційна категорія щодо піднесеного й модифікація патетичного. Патетика взаємодіє з маніфестуванням упевненості, переконаністю у власній правоті, з претензіями на репрезентацію вищих соціальних і навіть божественних сил, присвоєнням імперативно-примусових функцій.

Найяскравішим втіленням даної ідеї є оповідання Г. Манро «Чулан». В оповіданні спостерігається характерне для творів автора протипоставлення формальної та інших видів лексики, що відображає протиріччя між світоглядом дитини і його деспотичної тітоньки. Формальна лексика використовується для опису чужого для хлопчика світу дорослих, з їхнім ханжеством, лицемірством, штучністю почуттів та слів. На початку оповідання ми знайомимся з персонажами, і відразу стає зрозумілим, що старше покоління використовує офіційний стиль мовлення й поводження для приховування

правди, нав'язування невірних ідей і суджень, підтримання авторитарного стилю спілкування: «Older and wiser and better people had told him that there *could not possibly be a frog* in his bread-and-milk and that he was not to talk nonsense; he continued, nevertheless, to talk *what seemed the veriest nonsense*, and described with much detail the *coloration and markings of the alleged frog*». Від початку речення читач відчуває іронічне ставлення автора до старшого покоління, а прикметники «*older*», «*wiser*» та «*better*» набувають дерогативного характеру.

Творам Г. Манро притаманні наступні два типи іронії:

1) мікротекстуальний, в основі якої лежить протиставлення в межах мікроконтексту, нерідко для цього досить лише одного висловлювання;

2) макротекстуальний, оснований на контексті, що перевищує мінімальну одиницю тексту й охоплює весь текстовий масив від композиційно автономного відрізка до цілого завершеного тексту.

Серед мовних засобів, що беруть участь у вираженні іронії, звичайно виступають фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні та стилістичні засоби, останні реалізуються на рівні тексту. Провідна роль тут відводиться лексико-семантичним і синтаксичним засобам, можливості яких надзвичайно різноманітні. Важливим засобом вираження іронії є тропи, це пов'язано з їхньою двоплановістю, що дозволяє зашифровувати імпліцитну іронічну інформацію, яка згодом розкривається в контексті. Засоби створення іронії на морфологічному та фонетичному рівнях мають, скоріше, додатковий характер. Вони менш частотні у вживанні й представлені з найменшим різноманітністю, проте їхня роль у створенні іронічного ефекту велика. Засоби реалізації іронії в творах Г. Манро взаємодіють між собою, що призводить до достатньої складності у спробі їх розподілу й проведенні рівневого аналізу.

Матеріалом для лінгвистилістичного аналізу виступили наступні оповідання Гектора Манро: «Tobemory» («Тобеморі»), «Filboid Stodge, the Story of a Mouse that Helped» («Філбойд Стадж, або як миша допомагала левові»), «The Blind Spot» («Сліпа пляма»), «The Interlopers» («Чужаки»), «The Storyteller» («Оповідач»), «Down Pens» («Ніяких привітань!»), «A Defensive Diamond» («Клубний брехун»), «Dusk» («Сутінки»), «The She-Wolf» («Вовчиця»).

Іронічне ставлення автора виражається найяскравіше на лексико-семантичному рівні та лексико-синтаксичному рівнях. Із-поміж улюблених Г. Манро лексико-семантичних засобів створення іронічного нами було зафіксовано наступні:

1. Епітет. В оповіданні «The Filboid Stodge» автор глузує з примітивності приготування новомодної їжі, що заповонила прилавки магазинів: «In small kitchens *solemn pig-tailed daughters helped depressed mothers to perform the primitive ritual of its preparation*». У творі «Tobemory» епітет зустрічається найчастіше серед усіх інших засобів: «With the disappearance of his *too brilliant pupil* Cornelius Appin found himself beset *hurricane of bitter upbraiding, anxious inquiry, and frightened entreaty*» (для зображення бурхливої негативної реакції людей після зникнення занадто зарозумілого кота) або: «Lady Blemley had sufficiently recovered her spirits to write an *extremely nasty letter* to the Rectory about the loss of *her valuable pet*» (для іронічного зображення скорботи господарів кота після його загибелі – викриваючи напускну жалість й доброту по відношенню до тварин поряд з черствістю й жорстокістю до людей).

В оповіданні «The Dusk» цей троп також використовується неодноразово: ««He was in the mood to count himself among the *defeated*» (для іронічного зображення пригніченого стану героя, песимізму на межі з бажанням пожаліти самого себе); «and not disinclined to take a *certain cynical pleasure* in observing and labelling his fellow wanderers» (для зображення критичного ставлення спостерігача до супутників, що, утім, не схвалюється самим автором); «It's a lesson to me not to be *too clever in judging by circumstances*» (для самокритики головного героя).

2. Гіпербола. Даний прийом автор використовує, засуджуючи людську ненажерливість в творі «Tobemory» («That woman is a regular Hunger Marcher; *she'd go anywhere for four square meals a day*»); викриваючи розумову обмеженість певних людей в оповіданні «Down Pens» («*he didn't have three hundred and sixty-five thoughts in the whole of his life, or, if he did, he kept them to himself*»); глузуючи з удаваної зайнятості і втоми людей, які змушені відповідати словами подяки за отримані подарунки («So you see the present system of acknowledgment is just as perfunctory and conventional as the counterfoil business would be, only *ten times more tiresome and brain-racking*»); насміхаючись над непорушним ритуалом приготування борщу в оповіданні «The Blind Spot» («I took that into consideration when *he nearly killed the gardener's boy* the other day for bringing him a spurious substitute for sorrel»).

3. Метафора як засіб вираження негативного, критичного ставлення автора, віддзеркалює неповторність й відточеність майстерності Гектора Манро. У масиві дослідження зустрічаємо наступні метафори: «But Leonard had *burned the boat* (тобто «зпісував високе враження про себе») in which he might now have *embarked on a sea of glory*» («The She-Wolf»); «As for Leonore, he naturally found her something a vast deal higher *in the husband market* (іронія націлена на специфічну верству чоловіків, бажаних одружитися) than a two-hundred-a-year poster designer» («The Filboid Stodge»); «The intruder was *armed* with a copy of Country Life (герой не просто ніс у руках книгу, а був озброєний нею, щоб набридати), not for purposes of reading, but as an *aid to conversational ice-breaking*» (критичне ставлення до втручання в особистий простір героя) («A Defensive Diamond»).

Найтиповішими прийомами вираження іронічного на лексико-синтаксичному рівні є антитеза та порівняння.

1. Антитеза використовується автором для іронічного співставлення різнопланових об'єктів, наприклад, у протиставленні соціального стану героїв: «I am *only an artist* with an income of *two hundred a year*, and she is the daughter of an *enormously wealthy man*» («The Filboid Stodge»); рис характеру й стилю життя героїв: («*you are merely the club Bore; I am the club Liar*» («A Defensive Diamond»); брудного (буденного), що витісняє прекрасне («The gardeners had told the Prince that you couldn't have *pigs and flowers*» («The Storyteller»); матеріального, що переважає над духовним (наприклад, у зевгмі «*clear soup* was a more important factor in life than a *clear conscience*» («The Blind Spot»)).

2. Стилїстичне порівняння часто використовується Гектором Манро з принижуючим наміром. Так, наприклад, в оповіданні «The Filboid Stodge» автор порівнює ситуацію, у якій опинилися молодий дизайнер і багач, із тваринним світом, де маленька людина – це миша, а велика – лев: «I'm afraid it's rather *like the mouse proposing to help the lion*»); а в творі «The Storyteller» тітонька, яка метушилась у потягу з трьома дітьми, викликає в автора образ хатньої мухи: «Both the aunt and the children were conversational in a limited, persistent way, reminding one of the attentions of a *housefly that refuses to be discouraged*».

Проаналізувавши 193 іронічно маркованих одиниць, було виокремлено два найчисленніші мовні рівні їх реалізації – лексико-семантичний і лексико-синтаксичний. Кількість їх на лексико-семантичному рівні становить 164 одиниць й охоплює епітети (109 одиниць, що становить 56,5%), гіперболу (30 одиниць, що складає 15,5%), метафору (25 одиниць, тобто 13%). На лексико-синтаксичному рівні було виокремлено 29 іронічно маркованих одиниць. Вагому частку займає антитеза – 19 випадків (9,8%). Порівняння становлять 5,2%, їх ми виявили 10 разів.

Дані підрахунки яскраво відображає наступний графік (див. Рис. 1):

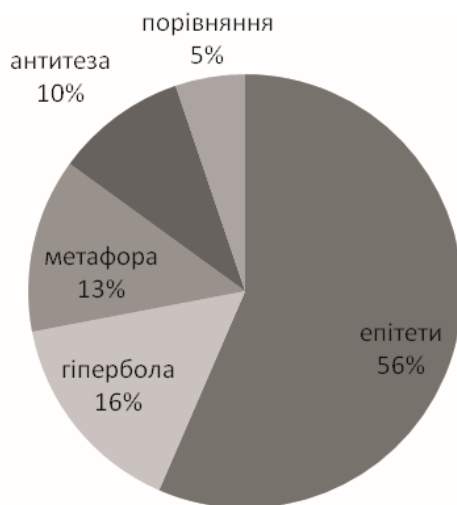

Рис. 1. Лінгвістичні засоби створення іронічного смислу в оповіданнях Г. Манро

Як бачимо з діаграми, найпоширенішим лінгвістичним засобом реалізації іронічних смислів в оповіданнях Гектора Манро є епітет, який виступає як провідне знаряддя створення імплікаціону найбільш економним, але й, водночас, і найефективнішим семантико-естетичний способом.

Перспективи подальшого дослідження ми пов'язуємо з аналізом інструментарію вираження іронічних смислів в оповіданнях Гектора Манро на всіх мовних рівнях та класифікацією й описом найтипівіших засобів реалізації іронії.

Література:

1. Гюббенет І. В. К проблеме понимания литературно-художественного текста (на английском материале): монография / И. В. Гюббенет. – М. : Изд-во московского университета, 1981. – 108 с.
2. Калита О. М. Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу / Оксана Калита // Українська мова. – 2006. – № 2. – С. 67–74.
3. Полякова Е. В. Стилистические и лингвопоэтические особенности рассказов Г. Х. Манро: дис.... кандидата филологических наук: 10.02.04 / Е.В. Полякова. – М. : Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, 2014. – 225 с.
4. Яковлев Е. Г. Эстетическое как совершенное: Избр. работы / Е. Г. Яковлев. – М. : Брандес, 1995. – 406 с.
5. Davidson E. «An English Wit» Saturday Review of Literature. – New York, 1927. – 192 p.
6. Hanson C. Short Stories and Short Fictions, 1880-1980. – London : Macmillan, 1985.
7. Knox N. The word irony and its context / N. Knox. – Durham, 1961.
8. Stevick P. Saki's Beasts / P. Stevick // English Literature in Transition. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1966.

Отримано: 16 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 1 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: godzmei1977@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-203-206

Мельничук І. В. «Лямент по отцу Іоанні Васильєвичу» в контексті танатологічного дискурсу українського поетичного бароко / І. В. Мельничук, Т. М. Грачова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 203–206.

УДК: 821.161.2-143

Ірина Вікторівна Мельничук

Тетяна Миколаївна Грачова,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

«ЛЯМЕНТ ПО ОТЦУ ІОАННЬ ВАСИЛЬЄВИЧУ» В КОНТЕКСТІ ТАНАТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО БАРОКО

У статті розглядається «Лямент по отцу Іоанну Васильєвичу», який є репрезентантом творів окремого жанрового комплексу панегіричної поезії, що обслуговував сферу смерті, сформувавши танатологічний дискурс в українській бароковій літературі XVII століття. Панегірики з нагоди смерті вибудовувалися як комплекс віршів, призначених для рольової декламації, часто містили також елементи гербовної, зорової, курйозної поезії. У статті аналізуються характерні для європейського барокового мистецтва мотиви та образи, пов'язані із світоглядною концепцією уявлень про життя та смерть, що постала як реакція на потрясіння доби реформації та контрреформації, також увагу акцентовано на своєрідності використаної авторами образності з огляду на духовний сан небіжчика.

Ключові слова: лямент, епітафій, панегірична поезія, *ars moriendi*, *vanitas vanitatum*, барокова поезія, макабричний дискурс.

Ірина Викторовна Мельничук,

Татьяна Николаевна Грачева,

Маріупольський державний університет, г. Маріуполь

«ЛЯМЕНТ ПО ОТЦУ ИОАННУ ВАСИЛЬЕВИЧУ» В КОНТЕКСТЕ ТАНАТОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА УКРАИНСКОГО ПОЭТИЧЕСКОГО БАРОККО

В статье рассматривается «Лямент по отцу Иоанну Васильевичу» как одно из наиболее ярких произведений отдельного жанрового комплекса панегирической поэзии, который обслуживал сферу смерти, сформировал танатологический дискурс в украинской барочной литературе XVII века. Панегирики по случаю смерти выстраивались как комплекс стихов, предназначенных для устной ролевой декламации, так же часто включали в себя элементы гербовной, зрительной, курьезной поэзии. В статье так же анализируются характерные для европейского барочного искусства мотивы и образы, связанные с мировоззренческой концепцией представлений о жизни и смерти, которые сформировались как реакция на потрясения реформации и контрреформации, также внимание фокусируется на специфике образной системы произведения, обусловленной наличием у усопшего духовного сана.

Ключевые слова: лямент, эпитафий, панегирическая поэзия, *ars moriendi*, *vanitas vanitatum*, барочная поэзия, макабрический дискурс.

Iryna Melnychuk,

Tetiana Hrachova,

Mariupol State University, Mariupol

«LYAMENT ON FATHER IOANN VASILYEVICH» IN THE CONTEXT OF TANATOLOGICAL DISCOURSE OF THE UKRAINIAN POTENTIAL BAROQUE

The article deals with the «Lyament on Father Ioann Vasilyevich», representing works of a separate genre complex of panegyric poetry, which served the sphere of death, and forming tanatological discourse in the Ukrainian baroque literature of the XVII century.

The panegyric «Lyament on Father Ioann Vasilyevich» united such characteristic for the tanatological discourse genres as lyament, tren, elegy and epitaphion into a recitation complex intended for proclamation during the burial ritual.

The work is marked by the presence of macabre motives of the past and transience of human life (*vanitas vanitatum*), the need for careful preparation for the transition to another world (*ars moriendi*), images confirming the shortness and illusory nature of human existence; Death appears as a rigorous and inevitable force, to which the person can't resist.

Considering the spiritual condition of the deceased, there are numerous images of biblical patriarchs – Jacob, Moses, Prophet Samuel, high priest Aaron, and others like that.

The presence of combinations of religious and society motives, images of the Holy Scripture and ancient mythology correspond to essentially Baroque stylistics. The synthesis of arts, decorative elements, the playing beginning, the attention to the form as specific baroque features are represented by samples of curious poem inscribed in the panegyric.

Ivan Vasilyevich appears in the work as a man devoted to the ideals of Christian virtue and mercy; his life path is a way of serving people, consciously chosen position of intercession of the Orthodox congregation in the face of harsh confessional confrontation.

Key words: Lyamen, epitaphion, panegyric poetry, *ars moriendi*, *vanitas vanitatum*, baroque poetry, macabre discourse.

Українське бароко є епохою, яка виробила естетичні, духовні й політичні ідеали нашої нації, вивчення цієї системи не можливе без детального дослідження всіх художніх явищ, що входять до його мистецької скарбниці. Значне місце в розв'язанні питань теорії і практики барокової літератури посідає вивчення комплексу панегіричної поезії взагалі, і зокрема тієї його частини, яка обслуговувала сакральну сферу – сферу Смерті.

Драматичні події вітчизняної історії XVII активно впливали на також формування світоглядних основ національної барокової традиції: гострі конфесійні суперечки та зіткнення, тривалі збройні конфлікти з численними жертвами та руйну-

ваннями давали можливість особливо гостро відчувати нікчемність і хисткість дочасних людських прагнень. Бароко, з його загостреним відчуттям вселенського катастрофізму, досить часто зверталося до образу смерті, що дозволяв наочно і переконливо продемонструвати всевладний закон загибелі і руйнації усього земного.

Таким чином барокове світосприйняття бачиться суголосним з настроями нестабільного і сумного сьогодення, яке знаходиться у пошуках впорядкованості і визначеності. Відповідно **актуальною** вважаємо спробу прослідкувати, як саме формувалися макабричні мотиви в українській поезії початку XVII століття в контексті загальноєвропейських тенденцій барокового мистецтва, дослідити жанрові особливості панегіриків «на погреб», їх образну систему з огляду на особу покійного.

Теоретичне підґрунтя статті становлять праці вітчизняних дослідників української барокової літератури – В. Кречотня, Б. Криси, Л. Ушкалова, А. Макарова, Д. Чижевського, В. Шевчука та ін., а також історико-філософські та культурологічні студії Ф. Ар'єса, В. Бичкова, медієвістичні студії Й. Гейзінги, У.Еко, А. Гуревича тощо.

«Лямент по отцю Іоанну Васильєвичу» був надрукований Павлом Домжив-Лютковичем-Телицею, відомим як громадський та церковний діяч, проповідник, учитель, письменник, ієромонах, друкар і засновник Угорцівської друкарні. Павло разом зі своїм помічником Сильвестром працювали також на Волині – у Загорівському монастирі, та, на запрошення Луцького Христовоздвиженського братства, – у Луцьку. Саме тут у 1628 році і був опублікований панегірик на смерть пресвітера Луцького братства, ієрея Івана Васильовича.

Панегірик являє собою низку віршів-ораций, призначених для декламування. До його складу увійшли: 1) **Лямент**, автором якого є чернець Луцького братського монастиря, ієродиякон Давид Андрієвич (саме йому довгий час приписувалося авторство усього твору); 2) **Трен** нищих спудеїв Луцької братської школи, автор – Григорій Соминович, пенітарх Луцької братської школи; 3) **Еклегія**, автор – Іоанн Карпович; 4) Анаграма + вірш, де анаграма відіграє роль епіграфа по відношенню до тексту вірша; 5) **Епітафійон**. Дві останні частини довгий час ідентифікувалися як анонімні, оскільки підписані були перший – рядком з букв та складів, і другий – анаграмою. Проте розшифрування анаграм О. Ткаченко дозволило дізнатися імена авторів – це братчики Луцького Христовоздвиженського братства – Костянтин Яцкович та Іоанн Волкович.

Таким чином, у творі представлені фактично усі жанри, що формують танатологічно-історичний дискурс барокової літератури. Окремо слід відзначити наявність у панегірику творів курйозної поезії. Курйозний вірш, як відомо, сфокусував у собі основні риси барокового стилю: синтез мистецтв, декоративність, ігрове начало, підвищену увагу до форми. Теорія курйозної поезії розвивалася головним чином у межах поетик. З огляду на це курйозна поезія часто тлумачилася як така, що мала своїм завданням розвинути в учнів поетичну техніку, і, водночас, бачилася бароковими поетами як самодостатній вид літературної творчості.

Ляментові Давида Андрієвича передуює вступне слово в обрамленні чотирьох епіграфів: два на початку, і два після нього. Ключовим при цьому є останній, що являє собою цитату з Книги Чисел, згадано про смерть Аарона та тридцятиденну скорботу, у яку поринув народ Ізраїля по його смерті.

Хоч Біблія і відводить Аарону другорядне місце порівняно з братом його Мойсеєм, проте саме він після побудови скінії став першим першосвященником та засновником єдиного законного роду єврейських священнослужителів – коенів, а священницький сан – спадковим у його роді. Бог підтвердив обраність Аарона, всіявши його жезл квітками. Помер Аарон на горі Ор, так і не побачивши краю обіцяного, проте супроводжував свій народ фактично протягом усієї довгої і важкої мандрівки-блукання. Оплакували першосвященника тридцять днів.

У ляменті Давид Андрієвич проводить паралель між смертю першосвященника та луцького пресвітера, оплакуванням обох великою кількістю людей, підкреслюючи, що Аарон служив своєму народові на шляху до краю обіцяного, був його заступником, навчителем та утішником. Так само «Аароном руським» був священник Іоанн на шляху вічному зі своїм народом, не злякався гонінь і переслідувань, не залишив свою паству у важкий час, коли конфесійні суперечки між православними та католиками набували все більшої гостроти: «А кгда там гонѣнія срѣкгіи настѣли,/Твогѣ стѣлого сѣрца нѣмѣи не смущѣли./Пѣокисѣ могл, своѣх овѣць боронѣл статѣчне./Въ вѣрѣ цѣркви востѣчной утверждѣл безпѣчне» [2].

Відомо, що Аарон відзначався лагідною вдачею, м'яким характером та схильністю до миротворчості. Так і Іоанна автор характеризує як людину до всіх люб'язну, послужливу, навіть занедажував допомагати всім, хто потребував допомоги, читав акафісти та благав Бога і Пречисту Діву за всіх страждених як істинний пастир: «Азѣ не стѣралѣся вамъ въ всемъ угоди́ти./Кгда сте егѣ пороги чѣсто навѣжали/И любѣзными словы любѣзне витѣли?/Тѣшилися и вѣдѣчными мѣвил ку вамъ слова./О рѣчах, богу любыхъ, была з нимъ розмѣва./И вамъ .../Лѣски гѣйне обѣфѣтой божей напѣлненной./Упрѣйме былъ зычливый о вѣше спасѣнье» [2].

Характеризуючи праведні діяння отця Іоанна, Давид Андрієвич використовує алюзії на Старозавітні сюжети Пятикнижжя, Чисел, Книги Царств, Книги Суддів, уводячи в текст образи біблійних праведників Йосипа та Самуїла. Останній, як відомо з Книги Царств був останнім з суддів ізраїльських і у сумну годину розпачу й зневіри, коли було захоплено найбільшу святиню – Ковчег Завіту, – зумів підняти дух народу, започаткувавши традицію «пророцьких шкіл» – своєрідних релігійних братств, покликаних підтримувати патріотизм та поширювати освіту: «Умѣр нѣкгдаь Самуѣл, всѣ горко рыдѣли,/Тѣло егѣ з прѣтяжкимъ смѣткомъ погрѣбѣли./Бо о спасѣніе ихъ стѣралѣся устѣвне./Побѣжныхъ славилъ, а злыхъ карѣл словы явне./Умеръ Іоѣн-ієрей, а чѣму жъ плакѣти?/Чѣмъ не маѣмо егѣ зъ слѣзми погрѣбѣти?/Бо всѣхъ спасѣнь служѣл зъ любѣи охѣты./Злыхъ карѣл, дѣбрыхъ вѣбил до дѣлшеи цнѣты» [2].

Йосип же постає як зразок цнотливості, відданості своєму родові і бездоганної поведінки людини, яка обіймає високу посаду. Його смерть оплакували не тільки племена Ізраїля, але й єгиптяни.

Так, друга частина ляменту Андрієвича набуває особливої емоційності за рахунок використання численних анафор (дієслова *плачте* та *вспомніте*): «*Плачте* ж и вы, сынове, цного мѣжа, *плачте*,/Отца своего в дѣху слѣзѣми урачте./Ото отѣць вашъ любѣый, дошѣл своѣго кроку./Сѣше въ серѣднемъ вѣку, зъ бѣсого вырѣку./*Плачте*, бо южъ дѣлѣй вамъ не бѣдетъ служѣти./Мѣситъ до гѣрнихъ кѣмѣховъ зъ землѣи уступѣти./*Плачте*, ото угѣха вѣша умираѣтъ,/Вашъ прѣлюбѣзный пѣстырь зъ очѣю зникаѣтъ» [2]. Зростає також частотність використання образу *пролитих сліз* у різноманітних варіаціях: гѣркіи слѣзы нѣкгдаьсѣ точѣл./Крѣвавою водою слѣзъ лице свое мѣчилъ; обѣфѣтии слѣзы выливѣють; гѣркихъ слѣзъ зъ очѣй выливѣти; гѣркѣпѣлѣнныи лѣзы зъ очѣй выпустѣте; слѣзы рѣвне гѣркіи точѣте; зъ тяжкобѣльнымъ стѣгнѣньемъ рыдѣти; слѣзы зъ бѣлѣстю точѣли; гѣрко слѣзѣте тощо.

Посилення емоційного впливу, спонування до афектаційної скорботи досягається у фіналі Ляменту досягається алюзією на погреб трьох Старозавітніх патріархів – Іакова (оплакування тривало сімдесят днів), Мойсея (сорок днів), Аарона (тридцять днів): «Овож мёртв лежить и váš пастыр: *долго* ж плачте./Учителя своего током слёз урачте» [2].

«Трен спудеїв братської школи» Григорія Соміновича містить такі традиційні для голосінь компоненти: 1) нарікання на сирітську долю (спудеї втрачаючи учителя і наставника); 2) перелік чеснот небіжчика (людина, яка опікувалася школярами – одягала, годувала під час голоду, лікувала під час епідемії); 3) звертання до Смерті з наріканнями (позбавила їх захисника) та прокляттями: «Бодай бысь въ прод на мо́чных дубах обѣшена./Любѣ въ оке́ан глубо́кій на дно зану́рена./Бодай бысь въ прод въ харонских лодя́х погибала./До лаби́ринту пе́кла стра́шне ся доста́ла./Бодай бы въ прод *Вулкана* млоты ты скру́шили./Трогла́внаго *Цербера* зубы́ потреби́ли./Нижли бысь мѣла отца́ на́шего порва́ти/И на́м, сму́тным, сму́тной бо́лести дода́ти» [2]. Тут слід відзначити використання у поетичному тексті образів античної міфології поряд з біблійною образністю як питомо бароковий стилістичний прийом. 4) плач подружжя (та дітей): «...з дѣткѣми го́рко слёзы то́чить./С крова́вых зрени́ц, поли́чки свой го́йне мо́чить./Ра́да б с тобо́ю бра́з въ гроб ся вѣмѣсти́ла./Тяжко́и туги́, сму́тку го́ркого позы́бѣла./Леч во́ли твѣрца, иж ся не так подо́баѣт./Сму́тна оста́вши, тебе́ з дѣткѣми жекна́ѣт» [2].

Еклегія Іоанна Карповича передає загальний смуток і плач за померлим, позначена роздумами про марність земного життя і нерозбірливість смерті. Також важливим елементом є уславлення добрих справ померлої особи, про внутрішній світ, необхідність через добрі справи заслужити царство небесне, яке є звільненням для людської душі. Акцентованим є мотив *ars moriendi* – автор наголошує на необхідності готувати себе за життя добрими справами до переходу у вічність, оскільки Смерть постає перед людиною завжди несподівано, і тоді гірко і страшно помирати грішнику, для праведного ж це тільки перехід у Царство Небесне: «Чѣстна смерть пра́ведных./грѣшных же лю́та» [2]. І оскільки отець Іоанн був праведником за життя – він готовий до цього переходу: «Не позы́бѣл то́го долгу́ Ио́ан свяще́нный./Але що ж? *Добре* къ сме́рти бы́л пригото́вленный./Взя́лась е́го смерть, ле́чесь му не зашко́дила./И овшем, з до́лу пла́чу въ не́бо вѣмести́ла» [2].

Канон елегії на смерть містить не лише роздуми про смерть та життя, йдеться, радше, про вічність естетичних та етичних цінностей. Для автора важливо не лише донести свій біль з приводу втрати, а й зацентувати увагу на цінності втраченого.

Частина четверта, як вже зазначалося, містить твори курйозної поезії: анаграму (різновид граматичної курйозної поезії) та акровірш (різновид шрифтової курйозної поезії).

Анаграма існувала в давньоукраїнській літературі у двох варіантах. Перший із них обмежувався переміщенням літер і складався з початкового слова чи виразу, який називався програмою, та новоутвореного – анаграми. Другий вид містив у собі програму, анаграму та епіграму. Якщо власне анаграму ми можемо розглядати як стародавній жанр, який значно перевищує часові рамки бароко, то об'єднання анаграми з епіграмою належить до більш пізнього часу, оскільки суттю анаграми в її найдавнішому значенні є розкриття прихованого сенсу слова чи виразу за допомогою переміщення літер; при цьому додавання «чужих» букв для виявлення смислу було не припустимим, оскільки руйнувало цей магічний експеримент. Таким чином залучення анаграми до складу епіграми було мистецькою трансформацією давнього жанру, і мало на меті розширення технічних можливостей його укладання.

Анаграма складається в одному випадку з імені, а в іншому – з імені та посади небіжчика:

ІОАН ВАССИЛЕВИЧ

Анагра́мма

ВЕСОЛЫЙ ЧАС НИВА

ІОАНН ВАССИЛЬСВИЧ ПРЕЗВІТЕР

Анагра́мма

СЕ ЧАС ВОЛНЫЙ ПРИЗЫВАТИ РЕВЪНЕ

В епіграмі автор розгортає широку метафоричну картину: образ ниви і польових робіт – як образ життя. У цілоденній важкій праці людина проводить день за днем, поки не приходить літо і не заколоситься нива, яку так ретельно обробляв господар. Цей врожай – наліг зерном снопи – то є вдячність від Бога, те, що в поті чола здобувалося гарним господарем. Час, який приходить коли врожай вже зібрано, – час вільний, час відпочинку після трудів праведних. Так і Іоанн, закінчивши роботу, зібравши жниво, без туги залишає в'язницю тіла, бо він отримав за працю свою вічну нагороду – життя у небесних чертогах: «Час те́ды ест *весолый*, ско́ро нива, го́йне/Зродивши, господарѣ въспоко́ить пристѣйне./Так же теж, *се час волный*, зъ трудо́в то́го бо́ю./Ревъ́не бы нам *призва́ти*, жить зъ богомъ въ поко́ю./Тѣмъ спосо́бом Ио́анн, упрѣтнувши жни́во,/З вязе́нья то́го тѣ́ла сходи́тъ не тескли́во./Або́вим ю́ж одѣржал, по трудо́х и пра́цах,/Вѣ́чную нагоро́ду, въ небесныхъ пала́цах» [2].

Епіграма Костянтина Яцковича, як і заключна частина панегірика – Епіфатіон Іоанна Волковича містять ще один різновид курйозного віршування – акровірш, що належить до групи шрифтових курйозних віршів.

У шрифтових курйозних віршах максимально використані естетичні потенції шрифту: виділення кольором, розміром чи жирністю написання, на початку, в середині та в кінці тексту, комбінування літер, вертикальне розміщення, створення візерунків тощо. Теорія і практика курйозного віршування дозволяли залучати мистецтво шрифту в літературний твір не лише для його оздоблення, а й для створення додаткових естетичних та смислових рівнів у тексті, а також для суто практичних цілей, наприклад для закодування імені автора чи особи, якій присвячувався вірш.

Так обидва акровірші кодують ім'я та посаду небіжчика отця Іоанна:

Иж бым долг отдал, хотя ж Не

въ истНе дошлом вѣку,

ВлАСне приШёл крЕс, Винный

ко́ждому Чѣловѣку.

Сла́ВЯчи ж Щи́рЕ, сме́ртНый Напи́-

тоК приймаю.

БРАТ, че́СТныхъ ВАС, въсЛѸх,

ЦѣрКОВ, всѣх друГОВ жекгнаю [2].

Простий за стилістикою, невибагливий, позбавлений нагромадження художніх засобів та надмірної метафоризації, **Епітафійон** містить біографічні відомості отця Іоанна. Вказано кількість років його земного життя – п'ятдесят п'ять, кількість років служіння священником – двадцять дев'ять, рік і дату смерті – 8 лютого 1628 року. Також наявний мотив оплакування, туги за померлим.

Отже, панегірик «Лямент по отцю Іоанну Василевичу» об'єднав характерні для танатологічного дискурсу жанри ляменту, трену, елегії та епітафійону в декламаційний комплекс, призначений для виголошення під час ритуалу поховання. Твір позначений наявністю макабричних мотивів минулості і швидкоплинності людського життя (*vanitas vanitatum*), необхідності ретельної підготовки до переходу в інший світ (*ars moriendi*), образів, що стверджують нетривалість та ілюзорність людського існування; Смерть постає як сувора і невідворотна сила, опиратись якій людина не в змоззі. З огляду на духовний сан небіжчика спостерігаємо наявність численних образів біблійних патріархів – Іакова, Мойсея, пророка Самуїла, першосвященника Аарона тощо. Суто бароковій стилістиці відповідають наявність поєднань релігійних та світських мотивів, образів Святого Письма та античної міфології. Синтез мистецтв, декоративність, ігрове начало, підвищену увагу до форми як питомі барокові риси репрезентують вписані у панегірик на погреб зразки курйозного віршування. Іван Василевич постає у творі як людина, віддана ідеалам християнської доброчесності та милосердя, його життєвий шлях – це шлях служіння людям, свідомо обрана позиція заступництва православної пастви в умовах жорстких конфесійних протистоянь.

Література:

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти / Ф. Арьес ; Общ. ред. Оболенской С.; Предисл. Гуревича А. Я. ; пер. с фр. – М. : Прогресс-Академия, 1992. – 526 с.
2. Андрієвич Давид Лямент по святоблїве зошлом, велебном господину отцу Іоаннѣ Васильевичу, презвитери [Електронний ресурс] // Українська поезія кінець XVI – середина XVII ст. / упор. В. П. Колосова, В. І. Крекотень, М. М. Сулима. – Київ : Наукова думка, 1978, 1992. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/ukrpoetry/anto.htm>
3. Ткаченко О. П. Курйозна поезія в українській бароковій літературі : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / О. П. Ткаченко; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 20 с.
4. Ушкалов Л. В. З історії української літератури XVII–XVIII століть / Л. Ушкалов. – Харків : Акта, 1999. – 216 с.
5. Хейзинга Й. Осень Средневековья / Й. Хейзинга. – Пб. : Издательство Ивана Лимбаха, 2011. – 768 с.

Отримано: 15 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: yuliya.nadolskaya@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-207-209

Мінкова О. Ф. Публіцистичний текст та мовна номінація / О. Ф. Мінкова, Ю. А. Надольська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 207–209.

УДК: 811.161.2: 82-92

**Ольга Федорівна Мінкова,
Юлія Анатоліївна Надольська,**

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТ ТА МОВНА НОМІНАЦІЯ

У статті розглядається проблема вторинної номінації як однієї з найскладніших проблем сучасної лінгвістики, а також функціональних засобів вторинної номінації. Вторинна лексична номінація – це використання наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції називання. Номінація такого типу – явище досить складне, оскільки і цьому разі вторинні найменування не є результатом прямого відображення дійсності, а спираються на значення вихідного слова. У мові газетно-журнальної публіцистики, в першу чергу, трансформуються всі лексичні зміни, оскільки в ній більшою мірою, ніж у повсякденному мовленні, лінгвальний стереотип зазнає експериментальних перетворень. Вторинна номінація має в зазначеній підсистемі не епізодичний характер, а є однією з основних комунікативних настанов.

Ключові слова: газетно-журнальна публіцистика, вторинна номінація, комунікативність, лінгвістика, лінгвальний стереотип.

**Ольга Федоровна Минкова,
Юлия Анатольевна Надольская,**

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ И ЯЗЫКОВАЯ НОМИНАЦИЯ

В статье рассматривается проблема вторичной номинации как одной наиболее сложной проблем современной лингвистики, а также функциональных средств вторичной номинации. Вторичная номинация – это использование наличных в языке когнитивных средств в новой для них функции наименования. Номинация такого типа – явление достаточно сложное, потому что в этом случае вторичные наименования – это не результат отображения действительности, они основываются на значениях исходного слова. В языковой парадигме газетно-журнальной публицистики в первую очередь, трансформируются все лексические изменения, поскольку в ней в большей мере, нежели в повседневной речи, лингвальный стереотип претерпевает экспериментальные преобразования. Вторичная номинация носит в обозначенной подсистеме не эпизодический характер, это одна из основных коммуникативных установок.

Ключевые слова: газетно-журнальная публицистика, вторичная номинация, коммуникативность, лингвистика, лингвальный стереотип.

**Olha Minkova,
Yuliia Nadolska,**

Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University of Melitopol, Melitopol

NONFICTION TEXT AND THE LANGUAGE

The secondary nomination is considered as one of the most difficult problems in the modern linguistics and as functional techniques of the secondary nomination. The secondary lexical nomination is a usage of available nominative methods in the language, which are new for their function of denomination. The nomination of such type is the phenomenon, which is rather complicated as in this case, the secondary nominations are not a result of direct reflection of reality, and they are based on the meaning of the original word. First of all, in the language of newspaper journalism all lexical changes are transformed, as the lingual stereotype is impacted by experimental changes greater in it, than in daily speech. The secondary nomination has non-episodic nature in the mentioned subsystem and is the one of the main communicative attitude.

Key words: newspaper journalism, the secondary nomination, communication, linguistic, lingual stereotype.

Кожна історична доба вносить корективи в життя суспільства, створюючи нові форми та цінності. Початок двадцятого століття характеризується кардинальними змінами в політичній, економічній та культурній сферах життя українського народу, які знаходять відображення в мові та мовленні цього періоду.

«Слово, – наголошував О. О. Потебня, – покликане бути посередником між новим сприйняттям і попереднім запасом думки» [15, с. 127]. Воно відтворює видозміни вражень про предмет, нове його бачення. Сучасне українське мовлення відзначається процесами демократизації, збагачення та модернізації мовної картини. Мовний арсенал сьогодення поповняється новими поняттями і явищами, зв'язками і відношеннями між ними. Нові мовні риси характерні творам, які розповідають про нашу добу та набувають політичної забарвленості.

У сучасному мовному спілкуванні важливе місце посідають писемні комунікативні утворення – тексти. Для сфери їх функціонування одним із важливих чинників є врахування «стану знань у момент створення тексту, бо, як зауважує Т.В.Радзієвська, «від наявності/відсутності розриву в часі між основними фазами текстової комунікації залежить життєздатність тексту, а не тільки його успішність та продовження комунікації» [16, с. 8].

Публіцистичні тексти з'являються з конкретного приводу, актуального для життя соціуму, як реакція на певні події. Вони репрезентують певний функціонально-стильовий клас текстів, у межах його саме газетно-журнальний стиль створюю-

ється з метою повідомлення, популяризації інформації, що визначає внутрішню організацію його лінгвістичних властивостей. Саме за допомогою могутньої сили живого слова і постають актуальні питання сьогодення. У зв'язку з цим особливого інтересу серед сучасних лінгвістів набувають явища вторинної номінації слова, що на сьогодні досліджені недостатньо. Таким чином метою нашої статті – є розгляд і вирішення проблеми вторинної номінації і стилю мови з урахуванням жанрово-стильової специфіки.

У своїх виступах сучасні публіцисти звертають увагу на нагальні проблеми суспільно-політичного, економічного, культурного життя держави, збагачуючи мову публіцистики новим поняттями, новим інвентарем специфічних мовних засобів, передусім лексико-фразеологічних та граматичних, вони все частіше послуговуються інтонаційними засобами створення емоційно-експресивного значення.

Мова публіцистики є об'єктом вивчення кількох галузей лінгвістики, зокрема стилістики [4, с. 148], лексикології [7], соціолінгвістики [8, с. 149]. Саме публіцистичний текст дає широкий матеріал для розв'язання численних проблем з мовної комунікації, комунікативної діяльності. Через мову публіцистики в українську літературну мову потрапила значна кількість термінологічної, наукової, суспільно-політичної лексики, збагачувались її синонімічні можливості. Оскільки в публіцистичних текстах значна кількість загальноновживаних слів набула ряду нових значень, в українській мові з'явився ряд стійких словосполучень, утворених в основному на базі публіцистичної лексики [9, с. 31].

Сьогодні в українській лінгвистилістиці існує погляд, що «публіцистичний стиль – це термін, що перш за все, вживається для позначення одного з функціональних стилів літературної мови, призначеного для передачі масової інформації».

Для публіцистичного стилю характерні ознаки, які є домінуючими і в інших стилях. М.А. Жовтобрюх зазначив, що мова преси розвивається не ізольовано, а в тісних зв'язках з іншими стилями, зокрема науковим [7, с. 30–31]. Будь-яке висловлювання цього стилю повинно спиратись на фактичний матеріал, на аналіз життєвих фактів. Звичайно, не меншу роль відіграє й інтерпретація фактів, авторські оцінки, аналіз. Для їх висловлювання необхідне використання емоційно-експресивних мовних засобів, бо вони, виявляючи думки, почуття, позицію власне автора, здатні викликати відповідну реакцію адресата.

Основне призначення публіцистичного стилю – формування громадської думки – визначальною рисою його є вдале поєднання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням. Щоб формувати громадську думку, публіцистичний твір має бути бездоганним стосовно логічної побудови. Водночас навіть найідеальніша в логічному плані річ не буде належно сприйнята, якщо вона викладатиметься безпристрасно, неоконечною, заштампованою мовою, тому в мові масової інформації взаємодіють елементи книжно-писемної та усно-розмовної мови. Аналізуючи публіцистичний текст, а саме газетно-журнальну публіцистику, чітко простежуємо, що в її мові сполучаються функції номінації та оцінки лексичних компонентів, а публіцистичність тексту досягається, за С. Я. Єрмоленко, завдяки влучним характеристикам, епітетам, нагнітанням оцінок, лексико-семантичним повторам тощо [6, с. 501]. Мовна специфіка публіцистичного тексту визначається не лише особливою лексикою, фразеологією, структурно-семантичною та синтаксичною побудовою, а й такими характеристиками, як : інформативна насиченість і експресія тексту; підкреслена виразність; оперативно фактологічна точність; обов'язковість чергування стандарту, стереотипних засобів і експресії, їхня органічна злитість; двобічна комунікативна контактність.

Функціональний аспект вивчення мовної системи в цілому і її одиниць зокрема є одним із найбільш цікавих аспектів сучасного мовознавства. Наразі значна увага приділяється як номінативним, так і синтаксичним та прагматичним функціям мовних одиниць [1, с. 11].

Як відомо, однією з основних функцій мови є номінативна, тобто називання об'єктів навколишнього світу. Механізм мовної номінації – постійний внутрішньомовний процес реагування на появу нових реалій дійсності – працює передусім на активний розвиток лексики як сукупності самодостатніх мовних одиниць, що позначають об'єкти довкілля.

Як зазначає В.Я.Нестеренко, «Типовою рисою номінації – є відсутність слова, що безпосередньо називає денотат. Номінація лише вказує на якість ознаки денотат. Номінація лише вказує на якість ознаки денотата» [14, с.61]. Створення нової номінативної одиниці може відбуватися двома шляхами: або за допомогою довільного винаходу формально абсолютно оригінального, нічим не мотивованого мовного знака, або з використанням уже наявних матеріальних мовних елементів. Вибір мовного знака-номінації – залежить від його комунікативної функції, характеру здійснюваної референції. Н.Д. Арутюнова вважає, що за цими ознаками можуть бути виділені чотири функціональних типи номінації: екзистенційна або інтродуктивна, ідентифікаційна, предикатна й апелятивна [3, с. 304–350]. Серед екзистенційних номінацій переважають імена й іменні вирази таксономічного і дескриптивного типу. На вибір ідентифікаційної функції впливає рівень інформованості таксономічного і дескриптивного типу. На вибір ідентифікаційної функції впливає рівень інформованості адресата мови, характер описуваної події, ставлення мовця до предмета, тип відношень між учасниками події, стиль оповіді.

Предикатна номінація предмета спрямована на виявлення його істотних рис. Цілком занурюючись у те, що повідомляється, предикатна номінація загострює увагу на одній з ознак предмета, тим чи іншим способом його уточнює, виокремлює й відтінює. Для цього використовуються визначені син тактико-семантичні прийоми протиставлення, нанизання близьких за значенням імен тощо.

Апелятивна функція, як правило, має емоційно-експресивне значення і фіксує відношення між співрозмовниками або виражає ставлення до мовця.

У сучасній лінгвістиці в теорії номінації розрізняють явища первинної і вторинної номінації.

Здатність мови за допомогою майже обмежених засобів фіксувати й передавати досвід людини виражається в тому, що значна кількість слів може передавати не одне, а декілька значень, тобто накладання вторинної номінації, що відбиває своєрідні асоціативні реалії конкретного соціально-мовного колективу.

Процес первинної номінації, відзначає О. О. Тараненко, на поверхні мови виражається: 1) як перенесення (повне чи часткове) назви вже відомого об'єкта для найменування ново пізнаного або ново оціненого, у результаті чого витворюється однослівна чи не однослівна номінація; 2) як предикативне приписування ознаки її певному носієві. «Причому предикат слід розуміти не стільки у вузькому, суто граматичному значенні, скільки як психологічний предикат, рему висловлювання з наявністю найелементарнішого психологічного суб'єкта (це швидше дійствична, а не власне-номінативна одиниця)» [17, с. 386].

Отже, вихідною в дослідженнях цілого ряду лінгвістів (В. В. Мартинова, О. С. Кубрякової, І. Р. Вихованця) та інших є ідея інтерпретації номінативного акту як послідовно здійснюваного ланцюжка трансформації певної вихідної структури – предикативного знака – у знак непредикативний [10]. Такий процес репрезентується як «дериваційна редукція» [11, с. 130–132], що дає можливість сконденсувати речення у двокомпонентну одиницю, а останню в однокомпонентну, універбальну.

За термінологією В. Г. Гака та Т. В. Матвеевої, первинна номінація – «базовий номінат», «опорна номінація», тобто лексична одиниця у своїй первинній функції [5, с. 243]. Такий мовний знак має одиничну референцію і переважно є конотативно нейтральний [5, с. 243], тобто належить до класу «нейтральне загальноновживане слово». За умови існування неодноразового йменування денотата базовим є той, який може бути ідентифікатором стосовно всіх найменувань ланцюжка оскільки найбільш точно й безпосередньо позначає предмет.

Вторинна номінація кваліфікується як надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою (метонімічна, метафорична номінації, перифраза тощо). Явище вторинної номінації розглядають: 1) як скорочення і рідше як розширення попередньої назви; 2) трансформацію вже існуючої назви об'єкта, яка не прив'язана до однієї синтаксичної одиниці [17, с. 386].

За В. М.Телією, вторинна лексична номінація – це використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції називання [18].

Усі вторинні найменування формуються на базі того значення слова, чиє ім'я використовується в новій для нього функції називання.

Вторинна номінація відіграє значну роль в утворенні лексичних одиниць, а особливо одиниць ненормативного вокабуляра. Цей тип утворення позначений тим, що утворює не слова-деривати, а нове значення вже існуючих слів. Як зазначає Н.Черникова, тим самим не перевантажуючи мову кількістю виразів [2, с. 89–90].

На жаль, названій проблемі в сучасному мовознавстві не приділяється належної уваги. Зацікавлення саме вторинною номінацією почало виявлятися лише після 50-их років минулого століття, коли «не література лексика стала широко використовуватися засобами масової інформації (ЗМІ) для підвищення їх популярності» [1, с. 11]. Аналіз показує, що саме в засобах масової інформації на основі значень літературних і загальноприйнятих лексичних одиниць утворюються нові їх значення. При цьому часто вони можуть мати езотеричну, а часом, і пейоративну забарвленість.

Таким чином, характер, тип, структура мовної номінації, її емоційно-експресивні, стилістичні та інформативні властивості зумовлюються типом текстової комунікації як певного різновиду творчої мовної діяльності, способу мовомислення.

Лексична номінація є продуктом творчої діяльності мовців у витворенні системи денотативно-сигніфікативних одиниць.

Розрізнення типів первинної і вторинної номінації пов'язане з їх статусом як одиниць у системі мови і тексту.

Вторинна номінація кваліфікується як надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою. Вона є носієм внутрішньої форми нового значення, що опосередковане змістом її складників. Поява вторинної номінації у мові де термінується їх інформативними та образно-оцінними властивостями.

У мові газетно-журнальної публіцистики визначальними чинниками функціонування мовних одиниць у формі вторинної номінації – метафора, метонімія, перифраз, фразеологізми, аббревіатури, оксиморони, порівняння – є параметри стандартизації мови газети, що посилюють її інформативне над завдання, та експресивізації мови, котрі модифікують впливові якості лексичних номінацій, економії мовних засобів для вираження думки.

Література:

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська літературна мова: Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – К.: Вища шк., 1983. – 137 с.
2. Азнаурова Э. С. Коммуникативно-прагматический аспект лексического значения слова / Э. С. Азнаурова // Коммуникативные аспекты значения: Межвуз. Сб. науч. тр. – Волгоград, 1990. – С. 23–29.
3. Арутюнова Н. Д. Номинация и текст / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация: Виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С. 304–357.
4. Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1987. – № 6. – С. 13–17.
5. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация: Общие вопросы. – М.: Наука, 1977. – С. 71–93.
6. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000 – С. 501–502.
7. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець 19-поч. 20 ст.) / М. А. Жовтобрюх. – К.: Наук. думка, 1970. – 303 с.
8. Коваленко Б. О. Мовні особливості та екстралінгвістична зумовленість публіцистичного стилю / Б. О. Коваленко // Система і структура східнослов'янських мов: До 70-річчя з дня народження М. М. Пилинського: 36. наук. праць. – К., 2002. – С. 171–177.
9. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987. – 351 с.
10. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
11. Мартынов В. В. Категории Языка: семиотический аспект / В. В. Мартынов. – М.: Наука, 1982. – 192 с.
12. Мова сучасної масово-політичної інформації / І. К. Білодід, М. М. Пилинський, К. В. Левицький та ін. – К.: Наук. думка, 1979. – 251 с.
13. Мова тоталітарного суспільства / Відп. ред. Г. М. Яворська. – К., 1995. – 127 с.
14. Нестеренко І. Я. Актуалізована номінація осіб (апелативи) / І. Я. Нестеренко // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 61–65.
15. Потебня А. Мысль и язык // Потебня А. А. Слово и миф. – М. Правда, 1989. – С. 17–200.
16. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзівська. – К., 1993. – 194 с.
17. Тараненко О. О. Номінація. – У кн. Українська мова. Енциклопедія / Ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К.: Укр. енцикл., 2002. – С. 385–387.
18. Телія В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телія // Языковая номинация: Виды наименований. – М.: Наука, 1997. – С. 129–222.

Отримано: 21 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 жовтня 2017 р.

e-mail: tykha07@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-210-212

Новицька В. Л. Лінгвостилістична комбінаторика інтертекстуальності у романі Д. Лоджа «Deaf Sentence» / В. Л. Новицька, У. І. Тиха // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 210–212.

УДК: 811.111:7.038.6

**Віра Любомирівна Новицька,
Уляна Ігорівна Тиха,**

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА КОМБІНАТОРИКА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У РОМАНІ Д. ЛОДЖА «DEAF SENTENCE»

У статті розглядається явище «інтертекстуальності», яке є невід'ємною складовою текстотворення в художньому постмодерністському творі. Обґрунтовано лінгвостилістичний аспект художнього мовлення, виявлено форми реалізації інтертекстуальності у романі Д. Лоджа «Deaf Sentence». Проаналізовано приклади цитати, алюзії, ремінісценції.

Ключові слова: інтертекстуальність, постмодернізм, цитата, алюзія, ремінісценція.

**Вера Любомировна Новицкая,
Ульяна Игоревна Тихая,**

Прикарпатский национальный университет им. Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКАЯ КОМБИНАТОРИКА ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ В РОМАНЕ Д. ЛОДЖА «DEAF SENTENCE»

В статье рассматривается явление «интертекстуальности», которое является неотъемлемой составляющей текстообразования в художественном постмодернистском произведении. Обоснован лингвостиллистический аспект художественной речи, выявлены формы реализации интертекстуальности в романе Д. Лоджа «Deaf Sentence». Проанализированы примеры цитаты, аллюзии, реминисценции.

Ключевые слова: интертекстуальность, постмодернизм, цитата, аллюзия, реминисценция.

**Vira Novytska,
Uliana Tykha,**

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

LINGUOSTYLISTIC COMBINATORICS OF INTERTEXTUALITY IN THE NOVEL «DEAF SENTENCE» BY D. LODGE

The article deals with the phenomenon of «intertextuality», which is an integral part of postmodernist fiction text in general and the novel under study in particular. Intertextuality is defined as various relationships that a given text may have with other texts. The linguostylistic aspect of intertextuality implementation in the novel «Deaf Sentence» by D. Lodge is revealed via its structural, semantic and stylistic manifestations. Examples of quotations, allusions, reminiscences are analyzed. Key functions of linguostylistic combinatorics of intertextuality are highlighted: structural and compositional function, function of appeal, attractive function, manipulative function, emotional function and characterological function.

Key words: intertextuality, postmodernism, quotation, allusion, reminiscence, linguostylistic combinatorics.

Сучасний художній текст – це новаторське експериментаторство, нашарування різноманітних стилів, відлуння чужих голосів, гра автора з читачем. Створюючись на основі текстів-попередників та формуючи множинність інтертекстуальних зв'язків, текст апелює до читача-інтелектуала, який здатен декодувати приховані смисли художнього твору.

Цей процес передбачає зміну функції читача, який виступає не як реципієнт інформації та споживач тексту, а як його творець [3, с. 196]. Читачеві пропонується самому скласти текст із різноманітних уривків та цитат, розкодувати фрагментований текст [8, с. 307]. Всі фрагменти поєднуються за допомогою інтертекстуальних зв'язків та утворюють єдине ціле. Інтертекстуальність передбачає таку властивість письмового прозового тексту, як реалізацію в ньому сукупності раніше створених текстів, яка інколи навіть несвідомо здійснюється автором. Ідея інтертекстуальності є квінтесенцією постмодернізму. Дослідженням цього явища займалися такі відомі науковці, як Р. Барт, Ж. Дерріда, Ю. Крістева, Ж. Лакан, М. Ріффатер, М. Фуко.

Вперше про інтертекстуальність писав у своїй теорії діалогізму російський вчений М.М. Бахтін, хоча автором самого терміну вважається Ю. Крістева. Дослідник розумів під цим явищем діалог між літературною традицією та літературою сучасності. За Ю. Крістєвою, інтертекстуальність – «це загальний закон продуктивності тексту, який діє у будь-якому тексті, будь-якому слові» [10, с. 88]. Р. Барт додає фундаментальне тлумачення, що «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш чи менш впізнаваних формах: тексти культури минулого і тексти сучасної культури» [4, с. 313]. Інтертекстуальність у постмодерністському творі може виявлятися по-різному, залежно від різновидів текстових зв'язків та їх інтерпретації. Питанням класифікації міжтекстових зв'язків займалися чимало дослідників, зокрема Ж. Жанетт, К.Л. Ковальова, Н. П'єре-Гро, П.Х. Тороп, Н.О. Фатєєва. Найпопулярнішою є класифікація Ж. Жанетта, згідно з якою всі текстуальні зв'язки поділяються на:

– інтертекстуальність – наявність двох або більше текстів в межах одного; сюди належать: цитата, плагіат, алюзія;

– гіпертекстуальність – використання гіпотексту, тобто тексту-попередника без його коментування; сюди відносять пас-тиш та пародію;

– паратекстуальність – об'єднує в собі зв'язки між компонентами одного тексту; ключовими поняттями тут є: епіграфи, заголовки, передмови, вставні новели, післямови, передмови, коментарі, примітки;

– метатекстуальність – зв'язки між текстами, коли один з них імпліцитно чи експліцитно коментує інший, тобто новий текст інтерпретує текст-попередник;

– архітекстуальність – жанровий зв'язок текстів [7, с. 283].

Основне положення постмодернізму полягає в неможливості створення оригінального, унікального, єдиного тексту. Текстове багатоголосся рефлектується цілим спектром лінгвостилістичних засобів, найпродуктивніші з яких – алюзія, цитата, ремінісценція.

Розглянемо інтертекстуальні зв'язки у романі сучасного англійського письменника Д. Лоджа «Deaf Sentence». Жанр роману – campus novel або ж academic novel, головні події якого пов'язані з університетським життям [1, с. 43]. Автор описує рутинне життя колишнього професора-лінгвіста, який зараз на пенсії. Його теперішнє життя здається йому нецікавим та монотонним, він сумує за часами, проведеними в університеті, коли він був успішним та шанованим. Та це не найголовніша його проблема, адже головний герой Десмонд втрачає слух, що робить його життя нестерпним. Спілкування з рідними та колишніми колегами стає викликом для нього, саме тому він старається уникати різноманітних заходів та проводить більше часу в своєму кабінеті. Це роман, в якому майже кожне речення є кодом, який під силу розшифрувати тільки справді ерудованому читачеві. Алюзії, цитати, ремінісценції присутні на кожній сторінці роману, та роблять його художнім плетивом, зітканим з творів попередніх течій, епох, традицій.

Д. Лодж використав чимало цитат у своєму романі. Цитатне мовлення – особлива форма постмодернізму [6, с. 171], що розвінчує традиції творчої автентичності та відкриває епоху «смерті автора» коли мистецтво загалом, і художній текст зокрема, перетворюється на суцільну гру цитат.

Цитація – це введення фрагментів попередніх культур, які вливаються в новий текст хаотично, створюють унікальну багатогранну структуру постмодерністського художнього прозового тексту. Цитата є стилістичним прийомом вербалізації постмодерністського текстотворення. Це дослівне відтворення фрагменту будь-якого тексту, з обов'язковим посиланням на джерело запозичення. Перебуваючи одночасно в двох текстах, цитата вносить певне смислове та асоціативне наповнення з тексту-попередника в новий текст, перетворюючи чуже слово на інтегральну частину в новоствореному тексті [9, с. 146–147]. Наведемо приклад:

I could hear vowels perfectly well – still can. But it's consonants that we mainly depend on to distinguish one word from another. 'Did you say pig or fig?' said the Cat. 'I said pig,' replied Alice. 'Maybe the Cheshire Cat was a bit deaf: it wasn't sure whether Alice had used a bi-labial plosive or a labiodental fricative the first time she pronounced the word, and being a well-brought-up Victorian middle-class little girl she would have spoken very clearly [2, с. 24].

Головний герой розповідає читачу про те, як він став глухим. Десмонд міг чудово чути голосні звуки, проте з приголосними мав проблеми. В цей момент йому згадуються слова з роману Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес». Цим прикладом оповідач дає змогу зрозуміти читачу, якого роду проблеми він має. «Чуже» слово він екстраполює на «свій» стан. Такий прийом створює ефект ігрового діалогу між автором та читачем [12, с. 14].

Автор ніби закликає читача розгадати загадку: звідки та з якою метою він згадав персонажів з роману. Наведений приклад містить ще один лінгвостилістичний прийом – каламбур, який створюється для досягнення комічного ефекту, на основі слів, які звучать практично однаково, але мають різні значення. Слова «pig» і «fig» мають цілком різні значення, тому використання якогось з них в неправильному контексті може викликати сміх, а інколи навіть привести до непорозуміння.

Іншими прикладами цитати є використання автором слів Томаса Бабінгтона Маколей та Ділана Томаса:

Often only the context allows me to distinguish between 'deaf' and 'death' or 'dead', and sometimes the words seem interchangeable. Deafness is a kind of pre-death, a drawn-out introduction to the long silence into which we will all eventually lapse. 'To every man upon this earth, / Deaf cometh soon or late,' Macaulay might have written. But not Dylan Thomas, 'After the first deaf, there is no other' [2, с. 24].

Герой розмірковує про трагічність свого фізичного стану. Він практично проводить паралель між словами «deaf» «death» та «dead». Словами відомих людей наратор підкреслює безвихідь зі свого становища та вказує на те, що в нього є односторонність. Наратор ховається під авторською маскою, ухиляючись від прямих висловлень.

Слова пісні, опублікованої ще в 1728, служать ще одним прикладом цитати:

There are lots of others, stages of auricular decay, like a long staircase leading down into the grave.

Down among the deaf men, down among the deaf men,

Down, down, down, down;

Down among the deaf men let him lie! [2, с. 25]

Намагаючись збагнути свій фізичний стан, наратор згадує відомих людей, персонажів в різноманітних творах, які також страждали від глухоти:

'My mother's deafness is very trifling you see – just nothing at all. By only raising my voice, and saying anything two or three times over, she is sure to hear; but then she is used to my voice' says Miss Bates in Emma [2, с. 63].

В цьому випадку оповідач наводить приклад з роману Джейн Остін «Емма». Герой порівнює свій стан зі станом матері Емми. Автор переконаний, що такі порівняння будуть зрозумілі тільки для справжнього читача-інтелектуала і він «перевіряє» чи справді реципієнт є таким, вказуючи джерело цитати.

Іншим часто вживаним стилістичним прийомом інтертекстуальних зв'язків у тексті роману є алюзія. Алюзія – натяк на добре відомі культурні, історичні, художні події, образи чи персонажі [11, с. 4]. Алюзії відображають соціально-культурний світогляд автора та слугують засобом створення специфічної алюзивної гри [12, с. 13]. Розглянемо приклади алюзій у тексті аналізованого художнього твору.

Well, only a sadist would deliberately trip up a blind person, but even Fred lets out the occasional 'Bloody hell!' when she can't get through to me. Prophets and seers are sometimes blind – Tiresias for instance – but never deaf. Imagine putting your question to the Sybil and getting an irritable 'What? What?' in reply [2, с. 21].

Тут ми стикаємось з міфологічними алюзіями. Як відомо, Тіресій – це сліпий фіванський віщун, який був осліплений через те, що відкрив людям волю богів. У Стародавній Греції Сивілі або ж Сибілі були мандрівними пророццями, які пропонували всім охочим розказати про їхнє майбутнє. Автор демонструє свою ерудицію та свій високий культурний рівень і сподівається, що читач також володіє цими знаннями.

Оповідач, вкотре міркуючи про глухоту, згадує відомих людей, які стикнулися з цією проблемою. Франсіско-Хосе де Гойя – іспанський живописець, який страждав від втрати слуху. Наратор коротко описує його біографію, даючи можливість краще зрозуміти інформацію та дізнатися його власну точку зору про цю особистість.

Is there anything to be said in favour of deafness? Any saving grace? Any enhancement of the other senses? I don't think so – not in my case anyway. Maybe in Goya's. I read a book about Goya which said it was his deafness that made him into a major artist [2, с. 64].

Під ремінісценцією розуміють посилання на літературні факти, твори чи персонажів, певна «згадка» про інший твір. Вона є неусвідомленою автором та виникає внаслідок сильного впливу на нього певних літературних творів. Для прикладу, «*Deaf in the afternoon*» [2, с. 155], що є підзаголовком 16 розділу роману, є ремінісценцією до твору Е.Хемінгуея «*Death in the Afternoon*» (1932).

Автор намагається викликати певні асоціації у читача, налаштовуючи його на інтелектуальну гру. Якщо читач знає про що йдеться у творі Е. Хемінгуея, то може тільки, прочитавши заголовок, припустити які події будуть описані у розділі.

Оповідач, розповідаючи про життя відомого німецького композитора Людвіга ван Бетховена, який теж страждав від глухоти, згадує одну з його визначних робіт – *Pastoral Symphony*.

They also evoke the Pastoral Symphony, which Beethoven composed six years later; a supreme musical evocation of sounds that he himself hadn't heard for more than a decade. Nor could he hear the music itself when it was performed. I suppose he heard something – but what? [2, с. 65]. У такий спосіб текст взаємодіє з суб'єктами історичного минулого та викликає асоціації, що перегукуються з провідною думкою повідомлення художнього твору.

Таким чином, лінгвостилістична комбінаторика – спектр лінгвостилістичних засобів лінгвальної репрезентації інтертекстуальності, який письменник використав, намагаючись донести всю трагедію страждань героя, якнайкраще передати його внутрішній стан, породжений невиліковними проблемами зі здоров'ям. Лінгвостилістична комбінаторика інтертекстуальності виконує ряд функцій у романі, а саме: апелятивну (залучає читача до знаходження та тлумачення інтертекстуальних зв'язків), характерологічну (увирає образ наратора), структурно-композиційну (конструювання тексту завдяки дефрагментації інтертекстів), емотивну (вираження емоції та переживань мовця), смислотвірну (впливає на семантичний аспект творення тексту), маніпулятивну (функція прихованого впливу на адресата).

Гетерогенність постмодерністської поетики реалізується в найрізноманітніших інтертекстуальних зв'язках сучасного тексту з доробками попередніх епох та історичним минулим. Інтертексти є складовою наративної стратегії автора; їхня основна мета – допомогти реалізувати задум автора – справити на читача особливий ефект, залучити його до спільної гри творення нових значень. Текст досліджуваного роману апелює до зрілого читача, який бере активну участь в інтерактивному процесі розкодування художнього замислу та творення власної художньої інтерпретації. Використання інтертекстуальних засобів є проявом інтелектуального мислення письменника, який водночас вступає в діалог з читачем, світовою літературою та культурними надбаннями людства.

Література:

1. Baldick C. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms / C. Baldick. – Oxford University Press, 2001. – 246 p.
2. Lodge D. Deaf Sentence / D. Lodge. – Penguin UK, 2008. – 208 p.
3. Барт Р. S/Z [пер. с франц. Г.К. Косикова, В.П. Мурат] / Р. Барт. – М. : РИК Культура – Ad Marginem, 1994. – 303 с.
4. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика [пер. с фр. Г. Косикова и др.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. Косикова] / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 615 с.
5. Башкатова Ю. А. Интертекстуальность словесно-художественного портрета: учеб. пособие / Ю. А. Башкатова; ГОУ ВПО «Кемеровский государственный университет». – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2006. – 143 с.
6. Бехта І. А. Авторське експериментаторство в англійській прозі ХХ ст.: [монографія] / І. А. Бехта. – Львів : ПАІС, 2013. – 268 с.
7. Женетт Ж. Введение в архитекст // Женетт Ж. Фигуры: В 2-х томах / Ж. Женетт. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1988. – Т. 2. – С. 282–340.
8. Зубрицька М. Номо legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
9. Козицька Е. А. Цитата в структуре поэтического текста: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Е.А. Козицькая. – Тверь, 1998. – 237 с.
10. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог, роман // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология / Ю. Кристева – 1995. – № 1. – С. 87–115.
11. Машкова Л. А. Литературная аллюзия как предмет филологической герменевтики : автореф. дис...канд. филол. наук / Л. А. Машкова. – М., 1989. – 21 с.
12. Тиха У. І. Парадіювання жанровими моделями у британській постмодерністських художніх текстах: лінгвостилістичний аспект. Автореф. дис. ...канд. филол. наук / У. І. Тиха. – Запоріжжя, 2015. – 20 с.

Отримано: 29 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: oxy.pj7@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-213-215

П'єцух О. І. Антропоцентричність та інтерактивність в британських парламентських дебатах / О. І. П'єцух // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 213–215.

УДК: 811.81'42:070

Оксана Іванівна П'єцух,

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси

АНТРОПОЦЕНТРИЧНІСТЬ ТА ІНТЕРАКТИВНІСТЬ В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Статтю присвячено розгляду категорій антропоцентричності та інтерактивності, які відображають особливості парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії як типу політичного дискурсу. Парламентські дебати базуються на комунікативній взаємодії між адресантами та адресатами політичної комунікації, інтеракція між якими визначається особливою формою звертання один до одного. У статті проаналізовано офіційні протоколи засідань Палати Громад і Палати Лордів парламенту Великої Британії у період пост-Тетчеризму.

Ключові слова: парламентські дебати, політичний дискурс, антропоцентричність, адресатність, інтерактивність, перформатив.

Оксана Ивановна Пьецух,

Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, г. Черкассы

АНТРОПОЦЕНТРИЧНОСТЬ И ИНТЕРАКТИВНОСТЬ В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСКИХ ДЕБАТАХ

Статья посвящена рассмотрению категорий антропоцентричности и интерактивности, отображающие особенности парламентских дебатов в Соединенном Королевстве Великой Британии и Северной Ирландии как типа политического дискурса. Парламентские дебаты основываются на коммуникативном взаимодействии между адресантами и адресатами политической коммуникации, интеракция между которыми определяется особенной формой обращения между ними. В статье проанализированы официальные протоколы заседаний Палаты Общин и Палаты Лордов парламента Великой Британии в период пост-Тетчеризма.

Ключевые слова: парламентские дебаты, политический дискурс, антропоцентричность, адресатность, интерактивность, перформатив.

Oksana Pietsukh,

The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy

ANTHROPOCENTRISM AND INTERACTIVITY IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES

This article concentrates on the category of anthropocentrism and interaction that reflect the peculiarities of the parliamentary debates in the UK as a type of the political discourse. The parliamentary debates are based on the communicative interaction between the addressors and addressees in the political communication. Such a communicative interaction is directed towards the mutual optimization and harmonization of the informational messages exchanges. The aim of this cooperation is to create positive or negative image of the participants. All types of debates have a distanced in space and time addressees that have no possibility to directly participate in the debates, but play an active part in choosing the future communicants in the debates. In this respect all participants of the parliamentary debates become addressors and their interaction leads to the attempts to fully attract the electorate to receive their support. The cooperation between the partners of the political communication is determined by the special form of their address towards each other grounded on the highly demonstrates mutual politeness and respect. This paper analyses the official transcripts of the British parliament during the meetings of the UK House of Lords and the House of Commons in the post-Thatcher period. It provides a detailed investigation of the specific language and stylistic means used by the debates' participants to successfully interact with each other.

Key words: parliamentary debates, political discourse, anthropocentrism, category of addressee, interactivity, performative.

Постановка проблеми. У політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві **антропоцентричність** представлена програмою адресованості широкому колу потенційних адресатів. Політичний дискурс парламентських дебатів має своїх специфічних адресанта і адресата. Комунікативна взаємодія між адресантом та первинними адресатами як учасниками парламентських дебатів, які є представниками коаліції чи опозиції, спрямована на взаємну оптимізацію та гармонізацію обміну інформаційними повідомленнями, метою якого є створення позитивного або негативного іміджу учасників такої взаємодії. Проте усі дебати мають свого кінцевого дистанційованого у часі та просторі адресата, адже програма інтерпретації коду повідомлення передбачає його фактичне переадресування широкому колу адресатів, тобто виборцям, які не мають можливості безпосередньої участі в проведенні дебатів. У такому ракурсі усі учасники парламентських дебатів стають адресантами, а їхня комунікація спрямована на максимальне привертання уваги виборців та отримання їхньої підтримки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Специфіка та функціональність політичного дискурсу парламентських дебатів знаходиться у фокусі уваги багатьох лінгвістів. Так, різноманітні специфічні риси, ознаки та функції парламентських дебатів різних країн представлені в роботах А. Адоніса, Р. Бентлі, Р. Харта, К. Петерсона та ін. Категорійну систему парламентських дебатів розглянуто в роботах багатьох дослідників, таких як: М. Бенерджі, М. Вайнер, П. Велес, Р. Рой, В. Сінгер, В. Хаузер та ін. Проте незважаючи на той факт, що парламентські дебати розглянуті в роботах багатьох на-

уковців, парламентські дебати у Сполученому Королівстві як мовленнєвий жанр, у якому наявні диференційні структурні, семантичні, прагматичні та культурні особливості, ще не були предметом дослідження, що й визначає новизну здійсненого дослідження, актуальність якого зумовлена інтересом мовознавчих студій до комунікативної взаємодії між адресантами та адресатами політичної комунікації.

Метою цієї статті є розгляд особливостей втілення текстово-дискурсивних категорій антропоцентричності та інтерактивності, які формують специфічні риси жанру парламентських дебатов у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Виклад матеріалу дослідження. Політичний дискурс розглядається як комунікативна ситуація [1], в якій здійснюється емоційний та інформаційний взаємообмін в реальній соціокультурній ситуації [7; 8, с. 18]. До такої комунікативної ситуації відносять адресанта та адресата, їхні особистісні й соціальні характеристики, інші аспекти соціальної ситуації [6], різні типи знань, їхню ієрархію, інформацію про різні умови та ситуації спілкування [3, с. 7].

Модель адресатності у межах політичного дискурсу парламентських дебатов у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії є тристоронньою: адресант – первинний / активний адресат – кінцевий / пасивний адресат. Урахування мовцем адресата змушує першого турбуватися про організацію мовлення, використовуючи експліцитні й імпліцитні метатекстові показники – інструкції адресатові, як розподілити увагу, щоб інформація була сприйнята оптимальним чином [5, 168-202]. І. Колегаєва розглядає ще один бік розщеплення адресатності – фігуру адресата, що є наслідком взаємодії гіпотетичної моделі зі свідомістю конкретного реципієнта. Від міри відповідності гіпотетичного адресата його фігури залежить комунікативний ефект, гармонізація свідомості реципієнта та змісту тексту [2, с. 19–20].

Антропоцентричність забезпечує реалізацію категорії **інтерактивності** як текстово-дискурсивну, представлену суб'єктно-об'єктно-суб'єктною взаємодією адресанта й адресата на підставі знакового континуума тексту, інтенцій, стратегій, тактик комунікації та програми адресованості повідомлення, тексту [4, с. 596]. Дебати покликані виконувати одночасно мейоративну та пейоративну функції, інтеракція їхніх учасників має на меті створення позитивного іміджу своєї партії, висвітлення під час дебатов своєї діяльності, а також зниження рейтингу опонентів, демонстрація їхньої бездіяльності та помилок під час вирішення важливих державних питань.

Учасники парламентських дебатов мають особливу форму звертання під час безпосередньої участі в обговореннях в Палаті Громад та Палаті Лордів.

Використання імен у зверненні до учасників дебатов практикується лише у двох випадках: 1) якщо Спікер запрошує доповідача до слова:

Mr. Speaker: Mr. Greg Barker. [Interruption.] *The hon. Gentleman had indicated that he wanted to come in on this question* (HC Deb 8 Apr 2010 : Column 1161).

та 2) встановлює дисципліну під час дебатовання у разі порушення правил. У такому випадку Спікер використовує декларативний мовленнєвий акт: *I name Mr....* У своєму звертанні Спікер послуговується притаманними для англомовної спільноти є певними формами звертання. Так, по відношенню до чоловіків традиційно використовується форма звертання **Mr.: Mr. Sheerman**; до одружених жінок **Mis: Miss Ann Widdecombe**; при цьому звертання до одружених жінок не традиційне **Mrs.**, а нейтральне, політкоректне **Ms.** (від англійського *Mistress* як застаріле ввічливе звертання до жінки), що демонструє гнучкість та готовність британського парламенту звертати увагу на нові тенденції у суспільстві: **Ms Hodge**; якщо у політика є науковий ступінь, до нього звертаються **Dr.: Dr. Spink** (*PhD in Economics and Management*). У свою чергу учасники дебатов звертаються до Спікера **Mr. Speaker; Madam Speaker**, не називаючи імені.

Взагалі усі діячі дискурсу звертаються один до одного, не називаючи імен. У трактаті Е. Мея зазначено, що слідування правилу не звертатися один до одного по імені необхідно для запобігання фігурування особистостей у процесі обговорення (*«In order to guard against all appearance of personality in debate no Member should refer to another by name»* (May p. 386)). Зазвичай комуніканти називають один одного за приналежністю до виборчого округу, інтереси якого вони представляють під час дебатов. При цьому при зверненні один до одного вони демонструють підвищено офіційний стиль, висловлюючи свою повагу та демонструючи ерудованість та благородність інших учасників дебатов, оскільки використовують лексеми *respected, honorable, right honorable, noble, learned*, що підтверджує той факт, що британці намагаються повсякчасно бути тактовними і ввічливими [Цеева]:

Mr. Howard: *I frequently receive representations about delays in the criminal justice system, which is why my right hon. and noble Friend the Lord Chancellor, my right hon. and learned Friend the Attorney-General and I set up the review, the report of which I published on 27 February* (HC Deb 20 Mar 1997 : Column 1067-8).

Edward Miliband: *The hon. Gentleman raises an important issue. My right hon. Friend the Minister for Housing recently announced the first wave of eco-towns and funding under that* (HC Deb 5 Apr 2010 : Column 1132).

Притаманне учасникам дебатов Палати Громад звертання характерне й для діячів дискурсу Палати Лордів. Єдиною відмінністю є звернення до усіх комунікантів *Lords*, оскільки усі члени Палати Лордів мають спадкові або пожиттєві титули:

My Lords, does my noble friend the Minister agree that one of the side benefits of the proposal of the noble Lord, Lord Greaves, might be that there were a lot of early retirements from the senior ranks of the Civil Service, enabling us to inject fresh northern blood into it? (HL Deb 29 Nov 2016 : Column 777).

У традиційному звертанні учасників дебатов Палати Громад та Палати Лордів, покликаному виявити свою повагу до співрозмовників, виникає суперечливе питання, пов'язане з рангом тих, до кого звертаються. У відповідності до існуючої норми, яку останнім часом невілюють комуніканти, необхідно чітко розрізняти звертання *honourable* та *right honourable*, оскільки останнє є більш посиленим та демонструє високий статус діяча дискурсу, що належить до Таємної ради Сполученого Королівства (*Privy Councillors*). Проте така норма носить лише рекомендаційний характер і записи проведених парламентських дебатов виявляють повсякчасне відходження від неї задля зрівнювання статусів усіх комунікантів у дебатах.

Правило не згадувати імена один одного демонструє характерну рису проведення дебатов у британському парламенті – позбавлення їхніх учасників індивідуальності та наголошення лише на підпорядкованому їм округу, за який вони несуть відповідальність та в інтересах яких виконують свої ролі у парламентських дебатах. Ще однією диференційною рисою

британських парламентських дебатів є відсутність посилань на політичну приналежність учасників дебатів, що дозволяє зберігати неупередженість у ставленні до провладних та опозиційних партій. Особливим є ставлення до Спікера, адже саме йому усі учасники дебатів адресують свої промови. Це декларується у правилах проведення дебатів, де при поясненні цієї норми поведінки під час дебатів використано модальне дієслово *must* для посилення обов'язковості слідування директивам:

Equally Members must address the Speaker and not direct their speeches to the House or to any party on either side of the House. It is not a difficult rule to understand and to observe, and we trust that all Members will in future observe the rule that all speeches must be addressed to the Chair (Erskine May).

Демонстрація ввічливості та поважання виявляється по відношенню до усіх учасників дебатів, недопустимим вважається звертання до опозиційних співрозмовників, використовуючи займенник *you*. Так, в одному підвищено емотивному виступі прем'єр-міністр різко критикує діяльність опонентів, наголошуючи на тому, що вони сидять разом, що в імпліцитному плані слугує натяку на необхідність припинення підтримки такої діяльності. Комунікант використовує займенник *you*, хоча одразу виправляє себе та звертається до опонента у підвищено ввічливій формі *right honorable gentleman*. Проте інший співрозмовник миттєво реагує на цю репліку та вказує на зроблену помилку у формі непрямого комунікативного акту переривача, оскільки у ввічливій питальній формі натякає на недопустимість порушення норм. У результаті обміну репліками між комунікантами та Спікером мета комунікації була повністю досягнута, тому що прем'єр-міністр використовує перформатив обіцянки *shall endeavour to do the best*, висловлюючи максимальне прагнення уникати таких помилок у майбутньому:

The Prime Minister: I think that is a disgusting point of view). And that is who you sit with; that is who the right hon. Gentleman sits with.

Kevin Brennan (Cardiff West) (Lab): *On a point of order, Mr Speaker. Is it in order for the Prime Minister to continue his practice using the word «you» to describe Members on the opposite side of the House?*

Mr Speaker: *The short answer to the hon. Gentleman is that it is not in order, but I know that the Prime Minister is not going to do it again anyway.*

The Prime Minister: *Thank you, Mr Speaker. I shall endeavour to do my best* (HC Deb 25 May 2010 : Column 48).

Протоколи записів парламентських дебатів обох Палат надають деяку конкретику щодо комунікантів для кращого розуміння подій дебатів адресатами. Так, до 2004 року у протоколах парламентських засідань було вказано лише ім'я члена парламенту та округ, інтереси якого представляє член парламенту: **Mr. Jeremy Corbyn (Islington, North); Mr. Christopher Fraser (Mid-Dorset and North Poole)** (HC Deb 14 March 2001) та посаду міністра в уряді: **The Minister of State, Northern Ireland Office (Jane Kennedy)** (HC Deb 17 March 2004). Таку інформацію на сайті виділено жирним шрифтом для привернення уваги до особистості того, хто виступає. Проте з січня 2004 року помітним стає удосконалення в поданні інформації на офіційному сайті – для більшої зручності після зазначення імені парламентаря та округу слідує й інформація про партійну приналежність, що дає більш чітку й зрозумілу картину про те, хто виступає і що підтримує: **Lady Hermon (North Down) (UUP); Mr. Seamus Mallon (Newry and Armagh) (SDLP)** (HC Deb 17 March 2004).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Політичний дискурс британських парламентських дебатів складає собою складну ієрархічну єдність первинного адресанта, активного адресата та кінцевого пасивного адресата. Під час взаємодії між комунікантами парламентських дебатів виявляється особлива форма звертання під час безпосередньої участі в обговореннях в Палаті Громад та Палаті Лордів. Дебати покликані виконувати одночасно мейоративну та пейоративну функції, взаємодія їхніх учасників має на меті створення позитивного іміджу своєї партії, висвітлення під час дебатів своєї діяльності, а також зниження рейтингу опонентів, демонстрація їхньої бездіяльності та помилок під час вирішення важливих державних питань. Перспективою подальших досліджень є детальний розгляд інших категорійних особливостей, які втілюють характерні риси політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Література:

1. Кибрик А. Дискурс // А. Кибрик, П. Паршин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/
2. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. М. Колегаева. – Одесса: РИООУП, 1991. – 121 с.
3. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: Наука, 1996. – 245 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Підручник. 2-е вид., випр. і доп / О. О. Селіванова. – Черкаси, 2017. – 890 с. CD-ROM
5. Шмелева Т. В. Модус и средства его выражения в высказывании / Т. В. Шмелева // Идеографические аспекты русской грамматики. – М., 1988.
6. Dijk T.A. van Studies in the Pragmatics of Discourse / T. A. van Dijk. – The Hague, New York : Mouton, 1981. – 331 p.
7. Fairclough, N. Critical Discourse Analysis / N. Fairclough. – Boston : Addison Wesley, 1995. – 135 p.
8. Fairclough, N. Media Discourse / N. Fairclough. – London : Edward Arnold, 1995. – 197 p.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 9 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 13 жовтня 2017 р.

e-mail: ynaponomar17@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-216-220

Пахомова Т. О. Професійно орієнтований підхід у формуванні англомовної читацької компетентності в учнів професійних ліцеїв технічного профілю / Т. О. Пахомова, Я. С. Пономаренко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 216–220.

УДК: 377.36:37.02:811.111

**Тетяна Олександрівна Пахомова,
Яна Сергіївна Пономаренко,**
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНИХ ЛІЦЕЇВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Стаття присвячена проблемі формування професійно орієнтованої англомовної читацької компетентності в учнів професійних ліцеїв технічного профілю. Проаналізовано шляхи вирішення питання, що досліджується, у руслі професійно орієнтованого підходу.

Ключові слова: читацька компетентність, професійно орієнтований підхід, англомовна підготовка учнів, професійний ліцей технічного профілю.

**Татьяна Александровна Пахомова,
Яна Сергеевна Пономаренко,**
Запорожский национальный университет, г. Запорожье

ПРОФЕСИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧЕНИКОВ ПРОФЕСИОНАЛЬНЫХ ЛИЦЕЕВ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Стаття посвящена проблеме формирования профессионально ориентированной англоязычной читательской компетентности у учеников профессиональных лицеев технического профиля. Проанализированы пути решения исследуемого вопроса в русле профессионально ориентированного подхода.

Ключевые слова: читательская компетентность, профессионально ориентированный подход, англоязычная подготовка учеников, профессиональный лицей технического профиля.

**Tetiana Pakhomova,
Yana Ponomarenko,**
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

PROFESSIONALLY ORIENTED APPROACH IN FORMATION OF ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE IN READING OF PUPILS OF PROFESSIONAL LYCEUMS OF TECHNICAL PROFILE

The article deals with teaching of pupils of professional lyceums of technical profile. It deals with professionally oriented reading in English. The actuality of the common article is determined by the necessity to find the ways of solving the problem of formation of professionally oriented English language competence in reading. The aim of the article is to define the current state of problem of formation of professionally oriented English language competence in reading of pupils of professional lyceums of technical profile. General research methods such as analysis of scientific methodological literature and generalization of scientists' views according to the problem were applied. The main ways of solving the problem of formation of professionally oriented English language competence in reading are distinguished: usage of modern methods, techniques, technologies; creation of methodology of learning of different types of reading in English; definition of different stages of working with text.

Key words: competence in reading, professionally oriented approach, pupils' English language training, professional lyceum of technical profile.

Зміни у системі середньої освіти, суспільстві та на ринку праці вплинули на виникнення нових типів професійно-технічних навчальних закладів. Серед них певне місце займають професійні ліцеї технічного профілю. Сучасному ринку праці все більше потрібні кваліфіковані робітники, які мають сформовану професійно орієнтовану англомовну читацьку компетентність.

Проблема навчання професійно орієнтованого англомовного читання учнів професійних ліцеїв вирішується в контексті з іншими видами іншомовної мовленнєвої діяльності (С. М. Вдович, О. В. Палка [7], Б. В. Возниця [1], М. Голяк [2], Ж. В. Короленко [3], О. В. Невмержицька [4], І. Олійник [5], Т. О. Пахомова, Я. С. Сенченко [6], В. О. Сирецька [8] та ін.). В зарубіжній методикі, на відміну від вітчизняної, існують дослідження, які присвячені проблемі формування англомовної читацької компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів (Ch. Rewadee, R. Saowalak [9], Erna Dwi Jayanti [10] та ін.).

Метою статті є вивчення сучасного стану проблеми формування професійно орієнтованої англомовної читацької компетентності в учнів професійних ліцеїв технічного профілю. Для досягнення мети вирішувалось завдання розглянути шляхи розв'язання питання, що досліджується, у руслі професійно орієнтованого підходу.

За результатами тестування та анкетування, проведеного В. О. Сирецькою, учні технічного ліцею мають «низький рівень володіння іноземною мовою» і «негативне ставлення до її вивчення» [8, с. 124]. М. Голяк стверджує, що вони «часто не здатні використовувати іноземну мову у своїй професійній діяльності, а це негативно позначається на якості їхньої роботи

та на конкурентоздатності на ринку праці» [2, с. 89]. На думку С. М. Вдович та О. В. Палки, «часто-густо навички та вміння читати, розуміти написане і переказувати прочитане своїми словами погано розвинуті в учнів професійно-технічних навчальних закладів» [7, с. 76].

В якості основних причин незадовільного рівня володіння іноземною мовою, наслідком якого є сформована на невисокому рівні професійно орієнтована англомовна читацька компетентність в учнів професійних ліцеїв, дослідники називають: 1) недостатню кількість годин; 2) негативне ставлення учня до предмета; 3) неоднорідність груп; 4) зміну ролі викладача (викладач стає організатором, особою, яка допомагає збирати матеріали, а не джерелом знань і навчаючим елементом); 5) обмежений вибір підручників тощо [7, с. 116]. Erna Dwi Jayanti має схожу точку зору щодо стану розробленості матеріалів для англомовного читання і звертає увагу, що їх «необхідність для професійних ліцеїв все ще ігнорується» [10, с. 3]. При цьому, як зауважує вчена, не враховуються професійні потреби тих, хто навчається.

Отже, недостатня англомовна підготовка учнів професійних ліцеїв технічного профілю зумовлює пошук ефективних методик формування професійно орієнтованої англомовної читацької компетентності. Шляхи вирішення даної проблеми дослідники вбачають у: 1) використанні методів, прийомів та технологій навчання іншомовного читання (С. М. Вдович, О. В. Палка [7], В. Возниця [1], М. Голяк [2], Ж. В. Короленко [3], О. В. Невмержицька [4], І. Олійник [5], Т. О. Пахомова, Я. С. Сенченко [6] та ін.); 2) створенні методики навчання різних видів/типів іншомовного читання (С. М. Вдович, О. В. Палка [7], Ж. В. Короленко [3] та ін.); 3) визначенні і врахуванні етапів роботи з іншомовним текстом для читання (В. О. Сирецька [8], Erna Dwi Jayanti [10]).

Перший шлях у розв'язанні питання формування професійно орієнтованої англомовної читацької компетентності полягає у використанні методів, прийомів та технологій навчання іншомовного читання: технології мовного портфеля (С. М. Вдович, О. В. Палка [7], Ж. В. Короленко [3]); «методу створення карти життя» (Б. В. Возниця [1]); «методу ситуативного навчання» (М. Голяк [2]); інформаційно-комунікативних технологій та «методу визначення етнокультурної навченості» (О. В. Невмержицька [4]), методу проектів (І. Олійник [5]) та ін.

С. М. Вдович, Ж. В. Короленко, О. В. Палка вважають доцільним використання технології мовного портфеля для навчання іншомовного читання учнів професійних ліцеїв у взаємозв'язку з іншими видами іншомовної мовленнєвої діяльності. Ж. В. Короленко звертає увагу на те, що «учень повинен скласти своє чітке досвід/портфоліо про ті компетенції, якими він володіє», в тому числі компетенції в читанні [3, с. 14]. Ж. В. Короленко та О. В. Палка відзначають, що мовний портфель відображає рівень оволодіння учнями іншомовними вміннями читання: самооцінювати та самоконтролювати рівень сформованості професійно орієнтованої англомовної читацької компетентності; усвідомлювати власний прогрес у читанні; систематизувати документально підтверджений досвід використання іншомовного читання. Вказуючи на особливості технології мовного портфеля, С. М. Вдович, О. В. Палка, зауважують, що вона сприяє виявленню прогалин, труднощів, які виникають при читанні.

З огляду на те, що урок іноземної мови в профтехучилищі повинен бути спрямований в основному на усну практику, яка будується на базі читання і, в свою чергу, є основою читання, Б. В. Возниця пропонує використовувати «метод створення карти життя» (Life Map) [1, с. 60]. «Карта життя» представляє собою схему/діаграму, яка призначена для візуалізації корисної інформації, отриманої в процесі англомовного читання. Як зазначає автор, учні за допомогою англомовного читання з'ясовують зв'язки, пояснюють відносини між об'єктами, процесами або явищами, які зображені на карті. Б. В. Возниця вважає за необхідне використовувати даний прийом на підготовчому етапі роботи з текстом для охоплення змісту, запису основних ідей під час англомовного читання. На думку науковця, «метод створення карти життя» розвиває такі вміння читання, як: вміння самостійно знаходити необхідну інформацію, творчо опрацювати та використовувати її в майбутній навчально-професійній діяльності.

М. Голяк вбачає шляхи підвищення ефективності навчання іншомовного читання у використанні «методу ситуативного навчання». Найважливішою характеристикою даного методу, як стверджує автор, є моделювання ситуацій (реальних, уявних, проблемних, конкретних, фантастичних, проблемно-інформаційних тощо), які розвивають інтерес до читання. На думку дослідниці, в умовах англомовного середовища професійних ліцеїв, ситуації повинні бути максимально наближені до майбутньої реальної професійної діяльності учнів. Цінність «ситуативного методу» науковець вбачає у тому, що учні вчаться використовувати здобуті професійні знання, вміння і навички на практиці. Окрім цього, М. Голяк звертає увагу на те, що на викладачів іноземної мови у професійно-технічних навчальних закладах покладаються особливі завдання: з одного боку, покращити майстерність іншомовного читання, з іншого боку – «сприяти вивченню курсу професійно спрямованої англійської мови (ESP), який би дозволив їм вивчити спеціальну професійну лексику, допоміг би поглибити знання зі спеціальних дисциплін за допомогою читання спеціальної літератури англійською мовою, дав змогу використовувати мову для майбутнього фаху, підготувавшись до типових професійних ситуацій» [2, с. 89].

Формуванню «просунутої комунікативної компетенції в читанні» в умовах середньої професійної освіти сприяє, за ствердженням О. В. Невмержицької, використання «етноорієнтованої методики навчання» іншомовного читання. Дана методика передбачає використання інформаційно-комунікативних технологій та методу визначення етнокультурної навченості. Головними аргументами на користь інформаційно-комунікативних технологій для формування «просунутої комунікативної компетенції в читанні» вчена вважає: 1) доступність освітніх комунікацій (можливість кожного учня користуватися усіма ресурсами навчального закладу); 2) відкритий доступ до використання різних інформаційно-комунікативних навчальних технологій (електронних підручників, посібників, журналів, електронних бібліотек, пошукових систем, освітніх веб-сайтів і порталів, інтерактивного відео, мультимедійні освітні системи, віртуальні тренажери, конференції тощо); 3) відповідність інформаційного забезпечення індивідуальним особливостям учнів, їх рівню підготовки, професійній спеціалізації; 4) побудова навчальної інформації на основі міжпредметних зв'язків в крупні проблемно-тематичні циклі; 5) регулярна оновлюваність освітніх комунікацій; 6) дотримання принципу інтерактивності. Науковець дотримується думки, що в процесі впровадження інформаційно-комунікативних у процес навчання іншомовного читання реалізуються наступні можливості: по-перше, перехід від навчання в навчальних класах до навчання в будь-якому місці (бібліотеці, фойє театру, на екскурсії, фотогоалерей тощо) і в будь-який час; по-друге, заміна регулятивних занять на індивідуальні; по-третє, перехід учнів з категорії користувачів електронних ресурсів в категорію авторів нових навчальних медіапорталів тощо.

«Метод визначення етнокультурної навченості», за словами О.В. Невмержицької, може показувати як стан процесу навчання іншомовного читання, який залежить від майстерності викладача, так і ті зміни, які досягаються його зусиллями в удосконаленні даного процесу. При цьому, цей метод являє собою систему правил та операцій, необхідних для навчання процесу етнокультурного розвитку особистості, а також причин, які впливають на його кінцевий результат [4, с. 42]. Дослідниця виділяє наступні показники якості «етнокультурної навченості» до «просунутої комунікативної компетенції в читанні»: 1) читання аутентичних текстів різних жанрів з використання різноманітних стратегій/видів читання; 2) трансформація текстів; 3) знайомство з різними типами текстів; 4) закономірності побудови, специфічні засоби і способи організації, структурування та мовного формування текстів різних типів; 5) характеристика функціональних стилів (підстилів) професійної мови [4, с. 41].

Розвитку вмінь і навичок іншомовного читання у взаємозв'язку з іншими видами мовленнєвої діяльності, на думку Т. О. Пахомової, Я. С. Сенченко, є: системність, автономність, результативність, універсальність, концептуальність, теоретико-практична цінність і професійна спрямованість [6, с. 127]. Т. О. Пахомова звертає увагу, що під час створення проекту у процесі читання текстів учні знайомляться з культурою англомонових країн і збагачують власне розуміння інших культур.

Другий шлях вирішення проблеми формування професійно орієнтованої англомовної читацької компетентності в учнів професійних ліцеїв дослідники вбачають у створенні методики навчання різних видів/типів іншомовного читання: читання з метою збільшення словника, екстенсивного читання, детального читання (О. В. Палка [7]); «пізнавального іншомовного читання», «читання з подальшими відповідями» (С. М. Вдович, О. В. Палка [7]); «агресивного іншомовного читання» (Ж. В. Короленько [3]), та ін.

Говорячи про типи англомовного читання в професійних ліцеях, найефективнішими О. В. Палка вважає читання з метою збільшення словника, екстенсивне читання, детальне читання [7]. Як наголошує дослідниця, при вивченні англійської мови з професійною метою на початковому етапі є читання з метою збільшення словника. При цьому, на думку вченої, такий тип читання найдоцільніше застосовувати на етапі підготовки учнів до інтегрованих занять і виробничої практики, під час яких їм доведеться розпізнавати велику кількість слів автоматично та використовувати читання як засіб отримання нової професійної інформації.

О. В. Палка відзначає, що навички швидкого розпізнавання слів у тексті приходять у процесі екстенсивного читання та вивчення нових слів. На думку дослідниці, читання само по собі не забезпечує повністю зростання словникового запасу. Дослідниця наголошує, що крім екстенсивного читання, студенти повинні вчити слова. З огляду на це, науковець вважає за необхідне, виділити з великої маси незнайомих слів ті, які заслуговують першочергової уваги учнів, тобто виділити так звані «ключові слова» (найважливіші слова у тексті, найпотрібніші як для організації роботи з текстом, так і для сприйняття інформації в майбутньому).

Інший тип читання, який виділяє О. В. Палка при навчанні англійської з професійною метою – детальне читання текстів, тобто читання, яке дозволяє учневі продемонструвати добре розуміння деталей тексту, отримати нову інформацію та використати її при виконанні інших завдань. Саме цей тип читання дослідниця вважає за доцільне використовувати під час інтегрованих занять і виробничої практики. Детальне читання, на думку науковця, вимагає від учня пошуку інформації, схованої у довгих складних реченнях, переобтяжених другорядною інформацією; аналізу дискурсивної структури тексту та використання текстової інформації для професійної діяльності. Зазначені вище типи читання, за словами вченої, якнайбільше відповідають інтересам учнів.

С. М. Вдович та О. В. Палка в своєму дослідженні пропонують методику навчання «пізнавального іншомовного читання» та «читання з подальшими відповідями» [7, с. 75–77]. Під «пізнавальним читанням» дослідники розуміють такий вид читання, який допомагає учням, по-перше, проявляти вибірковий інтерес до друкованої інформації, з меншими затратами сил добувати з неї потрібні знання; по-друге, розв'язувати життєві, ділові, пізнавальні завдання за допомогою поєднання цього виду читання з іншими видами активності [7, с. 76]. Науковці дотримуються думки, що здатність до пізнавального читання слід розвивати за допомогою наступних прийомів: 1) «запис» і «читання» слів із допомогою умовних графічних знаків (кружечків), що позначають букви, квазічитання; 2) розв'язання пізнавальних завдань із допомогою квазічитання; 3) розв'язання пізнавальних завдань із допомогою першого читання; 4) читання варіантів текстів і розв'язання пізнавальних завдань при читанні; 5) читання книг, що пропонуються учням у вигляді друкованого тексту на розкритому форматі паперу (слід скласти папір, зшити книжку, художньо оформити, пояснити слова, поставити питання до тексту); 6) вибір твору для заучування; 7) читання, роздуми, враження тощо [9, с. 76]. Серед умов розвитку «пізнавального читання» в професійних ліцеях дослідники визначають: вільний вибір завдань або текстів для іншомовного читання, вияв власного читацького смаку, переказування змісту прочитаних книг іншими, виховання шанобливого ставлення до книг тощо.

Стосовно «читання з подальшими відповідями» С. М. Вдович та О. В. Палка пропонують використовувати спеціально розроблену викладачем систему запитань до того чи іншого іншомовного тексту. Така система запитань, по-перше, робить читацьку діяльність активною, по-друге, дозволяє учням професійних ліцеїв здійснювати самоконтроль за засвоєнням інформації. Як зауважують вчені, зробити іншомовне читання вибіркоким, розвинути вміння знаходити потрібну інформацію в тексті допомагає першочергове ознайомлення з переліком питань та подальше (вже цілеспрямоване на пошук конкретних відповідей) читання тексту. При цьому, доцільно проводити змагання між учнями під час роботи з іншомовним текстом. За твердженнями С. М. Вдович та О. В. Палки, в процесі «читання з подальшими відповідями» учні професійних ліцеїв повинні навчитися працювати з текстом, а саме: орієнтуватися у його змістовому полі, визначати структуру тексту, виявляти у змісті головне, співвідносити і виокремлювати основні факти й деталі, причини і наслідки, відповідати на питання, передбачати зміст тексту тощо. Дослідники акцентують увагу, що цей вид читання підходить для засвоєння текстів різних видів і рівнів складності.

Ж. В. Короленко наголошує на ефективності методики «агресивного іншомовного читання». Під «агресивним іншомовним читанням» вчена розуміє інтенсивне осмислення прочитаної іншомовної інформації, що вимагає виявлення основного значення, основних ідей, деталей тексту і встановлення його особистісної цінності для читача [3, с. 18]. Так, дослідниця вказує на алгоритм методики «агресивного читання»: 1) виявлення ідей тексту; 2) визначення головної теми тексту; 3) визначення особливостей мислення автора; 4) розкриття ролі дрібних деталей для розуміння, розвитку, пояснення та ілюстрації головної ідеї; 5) використання генетично закладеної в людині здатності швидко аналізувати значення слів; 6) сприйняття текстового матеріалу в цілому; 7) аналіз авторських засобів організації тексту, його жанру, стилю, підмови (субмови).

Ж. В. Короленко доведено, що розвитку «агресивного іншомовного читання» сприяє використання текстової технології. Метою текстової технології є смислова обробка інформації тексту чотирьох типів (загальнонауковий, соціально-побутовий, біографічний та граматичний) на основі «агресивного читання» для складання понятійно-смислової карти змісту тексту. Текстова технологія передбачає: 1) вибір епістемі (навчально-пізнавальної теми); 2) виділення смислових вузлів (компонентів) епістемі; 3) розкриття змісту кожного смислового вузла (компонента) за допомогою понятійного вузла; 4) з'ясування способу співвіднесення смислового і понятійного вузлів: послідовно-ієрархічний, локально-розщеплюючий, локально-виборчий; 5) відстеження послідовно-ієрархічної співвіднесеності здійснюється у загальнонаукових і граматичних текстах; локально-розщеплюючої – соціально-побутових текстах, а локально виборчої – біографічних текстах; 6) створення вторинного тексту на основі отримання понятійно-смислової карти [3, с. 18].

Третім шляхом розв'язання проблеми професійно орієнтованої англomовної читацької компетентності є визначення і врахування етапів роботи з текстом (В. О. Сирецька, Erna Dwi Jayanti та ін.). В. О. Сирецька виділяє три етапи роботи з іншомовним текстом в технічному ліцеї: 1) дотекстовий; 2) текстовий; 3) післятекстовий [8, с. 124]. На думку дослідниці, на першому етапі основними завданнями є: 1) створювати необхідний рівень мотивації учнів; 2) активізувати наявні фонові знання і досвід мовленнєвого та соціокультурного характеру; 3) скорочувати рівень мовних, мовленнєвих і соціокультурних труднощів і підготувати учнів до адекватного сприйняття складних в мовному і мовленнєвому плані і важливих за змістом окремих моментів тексту, використовуючи завдання випереджаючого характеру. Як стверджує науковець, другий етап допомагає, по-перше, продовжувати формування відповідних мовних навичок і мовленнєвих умінь; по-друге, контролювати ступінь сформованості різних мовних навичок і мовленнєвих умінь; по-третє, розвивати уміння інтерпретації тексту. На третьому етапі, вчена зазначає, що учні повинні уміти: 1) використовувати текст в якості мовної (мовленнєвої) змістовної опори для розвитку в усному і письмовому мовленні; 2) розвивати різні когнітивні, інформаційно-комунікативні вміння, пов'язані з умінням систематизувати і узагальнювати отриману інформацію; 3) інтерпретувати образно-схематичну інформацію (карти, схеми, графіки), а також переводити вербальний текст в графічні схеми і таблиці; 4) скорочувати текст або виділяти суть тексту; 5) використовувати отриману інформацію в дослідницькій роботі.

В. О. Сирецька дотримується думки, що без дотекстового етапу роботи з іншомовним текстом в принципі неможливо сформувати механізми прогнозування та ігнорування невідомого матеріалу, а також забезпечити формування таких видів читання, як переглядове і пошукове. Крім цього, дослідниця підкреслює, що післятекстовий етап роботи з іншомовним текстом буде присутній лише в тому випадку, коли іншомовний текст використовується не тільки як засіб формування вміння читати, а й для розвитку продуктивних умінь комунікативної діяльності учнів на іноземній мові.

В процесі навчання ефективного іншомовного читання автором підкреслюється необхідність формування основних базових технологій роботи з текстом, які включають наступні вміння: ігнорувати невідому лексику, якщо вона не заважає виконанню поставленого завдання; читати за ключовими словами; виокремлювати потрібну інформацію; працювати зі словником; використовувати виноски і коментарі, що зустрічаються в тексті; інтерпретувати і трансформувати текст. В. О. Сирецька стверджує, що у випадку, коли читання розглядати не тільки як навичку, яка синонімічна поняттю «бігле читання» уголос або мовчки, а як вміння, то в першу чергу, необхідно навчити учнів: розізнати тип тексту, його комунікативне призначення, мовні та мовленнєві особливості його побудови, випадки прояву особливостей мовної культури; орієнтуватися в дискурсивній структурі різних типів текстів; інтерпретувати зміст тексту, його переваги та недоліки щодо висловлюваних ідей, способів передачі емоційного стану ситуації, мови тексту; відокремлювати факти від приватних думок і суб'єктивних суджень тощо.

Erna Dwi Jayanti також виділяє три етапи роботи з текстом: 1) передчитання (pre-reading), 2) читання (while-reading) або інтерактивний процес (interactive process), 3) післячитання (post-reading). На думку Erna Dwi Jayanti, необхідно враховувати *мікро-уміння* (micro-skills) та *макро-уміння* (macro-skills) в процесі навчання читання. До мікро-умінь, як зауважує дослідниця, належать уміння: відрізняти графеми і орфографічні моделі англійської мови; зберігати в короткостроковій пам'яті різних за величиною відрізків тексту; розпізнавати частини мови (іменник, дієслово та ін.), часи дієслова, правила тощо; впізнавати, що одне значення може бути виражено різними граматичними формами [10, с. 29–30]. До макро-умінь, як зазначає вчена, належать уміння: впізнавати риторичні форми письмового дискурсу і розуміти їх значення для інтерпретації; визначати комунікативну функцію письмового тексту відповідно до його форми та мети; визначати контекст, який не зрозумілий; бачити зв'язки між подіями; розпізнавати пряме і переносне значення (literal and implied meanings); використання різних стратегій читання scanning and skimming та ін. [10, с. 30].

Таким чином, у сучасних вітчизняних дослідженнях проблема навчання англomовного читання учнів професійних ліцеїв вирішується у взаємозв'язку з іншими видами іншомовної мовленнєвої діяльності. В зарубіжній методиці, на відміну від вітчизняної, питанню формування англomовної читацької компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів присвячені спеціальні дослідження. Згідно з отриманими результатами, учні професійних ліцеїв технічного профілю мають недостатній рівень володіння іноземною мовою взагалі і зокрема професійно орієнтованою англomовною читацькою компетентністю. До найефективніших шляхів розв'язання досліджуваної проблеми належать: використання сучасних методів, прийомів та технологій (технологія мовного портфеля, «метод створення карти життя», «метод ситуативного навчання», інформаційно-комунікативні технології, «метод визначення етнокультурної навченості», метод проектів та ін.); створення методики навчання різних видів/типів англomовного читання в професійних ліцеях (читання з метою збільшення словника, екстенсивного читання, детального читання, «пізнавального іншомовного читання», «читання з подальшими відповідями», «агресивного іншомовного читання» та ін.); визначення поетапної роботи з текстом.

Література:

1. Возниця Б. В. Використання методу «Life Map» («Карта життя») на уроках англійської мови для розвитку зв'язного мовлення учнів / Б. В. Возниця // Таврійський вісник освіти. – 2017. – № 1. – С. 60–65.
2. Голяк М. Формування професійних якостей майбутніх фахівців туристичної галузі у процесі іншомовної підготовки у ПТНЗ / М. Голяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 4. – С. 87–95.
3. Короленко Ж. В. Формирование текстовой компетенции учащихся лицея в иноязычном образовательном пространстве : автореферат дис.... кандидата педагогических наук : 13.00.08 / Ставроп. гос. ун-т. – Ставрополь, 2006. – 27 с.
4. Невмержицкая Е. В. Этноориентированная методика обучения иностранному языку в системе среднего профессионального образования : автореферат дис.... доктора педагогических наук : 13.00.02 / Невмержицкая Елена Викторовна. – Москва, 2011. – 51 с.
5. Олійник І. Використання методу проекту на уроках англійської мови // Профтехосвіта. – 2012. – №10. – С. 29–33.
6. Пахомова Т. О. Професійно орієнтовані проекти в навчанні англійської мови учнів професійних ліцеїв / Т. О. Пахомова, Я. С. Сенченко // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси: матер. Всеукр. наук. конф., 21 березня 2015 року. – Дніпропетровськ: Дніпр. нац. ун-т ім. О. Гончара, 2015. – С. 124–127.
7. Сучасні освітні технології мовної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування: методичний посібник / ав.: Вдович С. М., Палка О. В. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 128 с.
8. Сырецкая В.А. Текст в системе коммуникативной деятельности учащихся на занятиях по иностранному языку в техническом лицее // Совершенствование и внедрение системы менеджмента качества образования: сб. материалов региональной научно-методической конференции, посвященной 75-летию ГОУ ВПО «Сибирская государственная геодезическая академия», 6–7 февраля 2008 г., Новосибирск. – Новосибирск: СГГА, 2008. – С. 123–125.
9. Chantoem Rewadee, Rattanavich Saowalak Just-in-Time Teaching Techniques through Web Technologies for Vocational Students' Reading and Writing Abilities // English Language Teaching, Vol. 9, No. 1; 2016. – P. 65–76.
10. Erna Dwi Jayanti Developing Reading Learning Materials for the Grade X Students of Computer Engineering and Networking Program at SMKN 1 Pundong in the Academic Year of 2014/2015 : A Thesis. – English Education Department, Faculty of Languages and Arts, Yogyakarta State University, 2015. – 324 p.

Отримано: 22 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 13 жовтня 2017 р.

e-mail: marinapigol22@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-221-224

Піголь М. І. Англо-американські запозичення у іспаномовному дискурсі індустрії моди (на матеріалі іспанської версії журналу Vogue) / М. І. Піголь // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 221–224.

УДК: 03035

Марина Ігорівна Піголь,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ІСПАНОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ІНДУСТРІЇ МОДИ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНСЬКОЇ ВЕРСІЇ ЖУРНАЛУ VOGUE)

У статті проводиться семантичний аналіз мовних та позамовних чинників англо-американських запозичень, котрі використовуються в іспаномовній версії журналу Vogue як мовна тактика задля досягнення культурно-комунікативної стратегії індустрії моди в епохи глобалізації. Увагу сконцентровано на англо-американських номінаціях, їх входженні у словник загальнонародної іспанської мови та адаптації у морфологічній підсистемі іспанської мови. Здійснюється семантична класифікація англо-американських запозичень на прикладі іспанської версії журналу Vogue, визначається їх рекурентність та стилістична маркованість.

Ключові слова: номінація, англіцизм, англо-американське запозичення, лінгво-прагматична стратегія, лексико-семантична група.

Марина Игоревна Пиголь,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

АНГЛО-АМЕРИКАНСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В ИСПАНСКОМ ДИСКУРСЕ ИНДУСТРИИ МОДЫ (НА МАТЕРИАЛЕ ИСПАНСКОЙ ВЕРСИИ ЖУРНАЛА VOGUE)

В статье проводится семантический анализ языковых и внеязыковых факторов англо-американских заимствований, которые используются в испаноязычной версии журнала Vogue как речевая тактика для достижения культурно-коммуникативной стратегии индустрии моды в эпохи глобализации. Внимание сконцентрировано на англо-американских номинациях, их вхождении в словарь общенародного испанского языка и адаптации в морфологической подсистеме испанского языка. Осуществляется семантическая классификация англоязычных заимствований на примере испанской версии журнала Vogue, определяется их рекурентность и стилистическая маркированность.

Ключевые слова: номинация, англицизм, англо-американское заимствование, лингво-прагматическая стратегия, лексико-семантическая группа.

Maryna Pihol,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ANGLO-AMERICAN BORROWINGS IN THE SPANISH DISCOURSE OF FASHION INDUSTRY (ON THE MATERIAL OF THE MAGAZINE «VOGUE» SPANISH EDITION)

The article deals with the semantic analysis of Anglo-American borrowings used in the magazine Vogue (Spanish edition) as a language tactic for achieving the cultural and communicative strategy in the discourse of fashion industry in the era of globalization. Attention is concentrated on Anglo-American nominations, their entry into the dictionary of the universal Spanish language and their adaptation in the morphological subsystem of the Spanish language. Realized the semantic classification of English-language nomination on the base of the Spanish version of magazine Vogue, determined its recursion and stylistic marking.

Key words: nomination, Anglicism, Anglo-American borrowing, linguo-pragmatic strategy, lexico-semantic group.

На початку двадцятого першого століття всесвітня глобалізація відображається на багатьох сферах людської діяльності, в тому числі і мову, як основний інструмент комунікації. Доказом тому є часто обговорювана сьогодні проблема непереривного залучення в різні мови світу запозичень з американського варіанту англійської мови як наслідку всесвітнього панування Сполучених Штатів Америки. Дослідження питання запозичень є однією з найбільш актуальних проблем сучасної лінгвістичної науки. Цій темі присвячені роботи багатьох лінгвістів, таких як Г. В. Степанов, В. С. Виноградов, Н. М. Фірсова, Н. Ф. Міхеєва, Л. П. Крисін, Е. В. Маринова, Х. Г. Капус, В. Г. Йебра, Х. Г. Морено де Альба і ін. Залучення запозичень до мови-реципієнта – це один із способів реалізації надзадачі, яка реалізується на основі мовних тактик, котрі визначаються як одна або декілька дій, котрі сприяють реалізації комунікативних стратегій у мові моди. У зв'язку з цим в останні десятиліття поняття комунікативної стратегії і тактики отримують широку популярність як серед комунікативістів, так і у лінгвістів і педагогів [Ван Дейк, Кінч 1988; Борисова 1996; Ритнікова 1996; Макаров 1998; Золотова, Оніпенко, Сидорова 2004; Іссерс 2006; Олешків 2006].

Безпосередньо вивчення запозичень як мовної тактики з метою реалізації комунікативної стратегії у мові індустрії моди потребує визначення цих самих комунікативних стратегій і тактик. О.С. Іссерс у своїй монографії, присвяченій комунікативним стратегіям і тактикам, комунікативну стратегію визначає як «комплекс мовних дій, направлених на досягнення комунікативних цілей» [1, с. 76–81]. У сучасній лінгвістичній літературі немає однозначного визначення поняття «запозичення», а також його типів і видів. Традиційно виділяються такі види запозичення: 1) запозичення слова; 2) запозичення фонем; 3) запозичення морфем; 4) синтаксичне запозичення [2, с. 36–46]. Важливим питанням при вивченні запозичень є систематизація їх причин і джерел виникнення. Більшість вчених погоджуються, що одним з основних провідників іноземної лексики є друковані ЗМІ. Важливу роль в процесах запозичень займають так звані гламурні та глянцева журналі мод, які є частиною могутньої індустрії моди. На сьогоднішній день лінгвістичний аспект мови моди мало вивчений. Однак поступо-

во цей напрямок набуває все більшої популярності, зокрема в 2007 році Поповою І.В. була представлена дисертація на тему «Лексико-семантические и стилистические особенности языка индустрии моды: на материале журналов о моде» [3, с. 92].

Як відомо, основними «носіями» мови моди є глянцеві і гламурні журнали, покликані нести моду в маси, а також рекламувати її продукцію. Для досягнення своїх цілей редактори журналів мод використовують широкий спектр комунікативних стратегій, направлених на досягнення своїх цілей. Дискурс індустрії моди як результат комунікативного процесу створює навколо себе особливий простір, котрий слугує об'єктом пізнавальної діяльності соціуму. В ній, поряд з іншими компонентами, особливе місце відіграють запозичення, котрі створюють універсальний вокабуляр моди для всіх. Мова моди в сучасному комунікативному просторі виконує культуротворчу роль, тому що впливає на ментальні установки аудиторії. На сьогоднішній день найавторитетнішим у світі виданням про моду і стиль життя є жіночий гламурний журнал *Vogue*. Історія цього видання розпочалася в Америці в 1892 році, в століття так званої Прекрасної Епохи (*Belle Époque*). Тоді це було щотижневий видання, що оповідає про життя суспільства, моду, стиль життя, а також про різні культурні заходи (театр, концерти, книги і т.д.). В кінці дев'ятнадцятого початку двадцятого століття *Vogue* позиціонувався як дуже якісний, респектабельний журнал для заможних нью-йоркців. У шістдесяті роки двадцятого століття головним редактором цього видання була призначена легендарна Дайана Врїланд. Під її керівництвом *Vogue* стає одним з найвпливовіших модних видань. Тепер його цільовою аудиторією стають активні, успішні і що найбільш важливо працюючі жінки, що спричинило за собою зміну тематики статей. Починаючи з сімдесятих років і донині, *Vogue* видається один раз на місяць. Сьогодні він продовжує залишатися журналом про моду №1 у світі, і величезна заслуга в цьому належить його нинішньому головному редактору, однією з найвпливовіших жінок Нью-Йорка, живій легенді, Анні Вінтур, яка очолює американський *Vogue* вже більше двадцяти років. Багато в чому журнал *Vogue* зобов'язаний своїм успіхом саме їй.

La moda es una manera de expresarte, de ser quien tú eres y de diferenciarte (Vogue España junio 2016).

Сьогодні *Vogue* – це не просто назва гламурного видання, це міжнародний бренд зі своєю історією і традиціями. На сьогоднішній день цей журнал мод видається міжнародним видавничим домом *Condé Nast*, представництва якого знаходяться в двадцяти чотирьох країнах світу. *Vogue* виходить в дев'ятнадцяти з них, в тому числі в Іспанії. Безсумнівно, що видавництво *Condé Nast* слідує певну політику по відношенню до всіх версій журналу, але разом з тим кожне національне видавництво є суто індивідуальним, орієнтованим на особливості і потреби жінки тієї чи іншої країни. На відміну від інших міжнародних видань, майже всі матеріали підбираються для кожної версії окремо. Протягом усієї своєї історії для *Vogue* працюють найкращі журналісти, письменники, фотографи.

В Іспанії *Vogue* видається з 2001 року обсягом близько 180 тисяч примірників. На сьогоднішній день його очолює Йоланда Санкрістан.

Загальна аудиторія читачів журналу *Vogue* в дев'ятнадцяти країнах світу налічує більше 16 мільйонів людей. Цей журнал часто називають «Біблією моди». У лондонській редакції можна побачити його слоган «*Simply the best*» (Просто найкращий). А *The New York Times*, перефразовуючи слова Вольтера, написав: «Якби *Vogue* не існував, його слід було б придумати». Навряд чи можна знайти ще одне глянцеве видання, котре володіє таким незаперечним авторитетом, величезним престижем і такою багаточисельною аудиторією.

Будь-яке глянцеве видання – це комерційний продукт. На сьогоднішній день на світовому ринку існує досить багато різних гламурних і глянцевих журналів, котрі висвітлюють в основному одні й ті ж події та рекламують одні і ті ж товари та марки. Таким чином, незважаючи на те, що *Vogue* є всесвітньо відомим брендом, що забезпечує йому хорошу рекламу, тим не менш, для збільшення рівня продажів, він постійно повинен чимось привертати увагу покупця. Саме тому редактори глянцевих видань так багато уваги приділяють обкладинці журналу. Адже від якісної красивою фотографії, а також від «правильно» сформульованих анонсів статей і теми номера залежить комерційний успіх того чи іншого видання. Тут англіцизми відіграють особливу роль. Якщо поглянути на обкладинки іспанської версії журналу *Vogue*, кількість використаних там англійських слів вражає. Дуже рідко обкладинка цього видання обходиться без англіцизму «*look*», яке найчастіше використовується в множині «*looks*».

Vogue elige un sexy glorioso + 27 prendas que calientan tu look (Vogue España enero 2016)

La nueva feminidad y sus 47 looks estilizados (Vogue España junio 2016)

Total look. Las fans incondicionales del tejanos están de enhorabuena (Vogue España julio 2017).

Англійське слово «*look*» отримало широку популярність у багатьох країнах світу завдяки колекції французького дизайнера Крістіана Діора, представленої в 1947 році, котра і отримала назву «*New look*». Згодом «*New look*» став позначати особливий стиль жіночого одягу. Так що вже з кінця сорокових років англійське слово «*look*» широко використовувалося серед людей, які цікавились модою. Але вживатися як самостійний термін, що позначає «образ, зовнішній вигляд» цей англіцизм став значно пізніше. В Іспанії це відбувається в сімдесяті роки двадцятого століття. Згодом це слово входить в ужиток іспанців, і Королівська академія іспанської мови включає його в друкований нею словник з наступною дефініцією: «*Imagen o aspecto de las personas o de las cosas, especialmente si responde a un propósito de distinción*» [4]. Сьогодні Королівська академія, стурбована надмірним впливом англійської мови, не рекомендує вживати це запозичення, так як йому відповідають такі іспанські еквіваленти, як «*imagen/aspecto*» і запропонувала не включати цей англіцизм у двадцять третє видання словника. Сьогодні у розмовній мові людей, які не мають відношення до індустрії, воно вживається досить рідко, чого не можна сказати про модну журналістику Іспанії, де, на наш погляд, воно є одним з основних термінів дискурсу моди. Однак, це не єдине англійське слово, що вживається на обкладинках іспанської версії *Vogue*. Зустрічаються так само такі запозичення, як «*shopping*», «*sexy*» і ін.

Siempre estás a la última en moda, belleza, música, cine... Eres una chica trendy en todo pero ¿sexy? (Vogue España septiembre 2016).

Після того, як читач відкриває журнал, перегорнувши досить велику кількість рекламних сторінок, він бачить перед собою зміст того чи іншого номеру *Vogue*, де представлені назви основних рубрик видання, найменування підрубрик і теми статей, репортажів. Іспанська версія *Vogue* налічує шість основних рубрик, які називаються *Moda*, *Belleza*, *Pasarelas*, *Celebrities*, *Modapedia*, *Living* відповідно. Серед підрубрик можна виділити одну під назвою «*Blogs*». Творці іспанської версії журналу більш «традиційні». Англійський термін використовується тільки у назвах двох з них: «*Living*», що включає в себе такі підрубрики як «*Living*

Salir», «*Living Gourmet*», «*Living Hotel*» і тощо, а також «*Celebrities*». Також англіцизми зустрічаються в найменуванні деяких підприємств, наприклад, розділи, що розповідають про новини в моді, культурі або макіяжі, публікуються під заголовком «*News*».

Більшість глянцевої сторінок *Vogue* присвячено, звичайно ж, світу моди у всіх його проявах. Сьогодні цей світ являє собою величезну індустрію, якій підпорядковано багато сфер людського життя, такі як кіно, мистецтво, література. Але найголовніше, мода – це вигідний бізнес. На світовій арені існує певна кількість марок, дизайнери яких задають основні тенденції сезону. Представництва цих фірм є в багатьох великих містах світу. Основна функція модних журналів полягає в рекламі цих всесвітньо відомих будинків моди і їх дизайнерів. Тому в будь-якій версії будь-якого видання про моду і, в тому числі найавторитетнішого з них, представлені одні і ті ж бренди. Сучасній читачці подібного типу журналів, а значить і потенційної покупниці товарів рекламованих марок, в якій би точці світу вона не перебувала і яку б версію журналу вона не відкрила, не складе ніяких труднощів зрозуміти, про що йде мова, оскільки основний каркас «модної» лексики складають запозичення з англійської мови.

Наприклад, саме слово «мода» (ісп. *moda*) у глянцевої журналі *Vogue* можна зустріти чи не рідше, ніж його англійський еквівалент «*fashion*». Модниць тепер називають – «*fashionista*», або «*fashion-addict*», а термін «*fashion victim (victima de moda)*» позначає людину, яка сліпо слідує останнім модним тенденціям, які, в свою чергу мають честь бути представленими широкій публіці на спеціальних показах або «*фешн-шоу/fashion show*», що проходять в рамках «*Fashion Week/Semana de Moda*» в різних містах світу. Таким чином, іспанська версія *Vogue* ділиться зі своїми читачами репортажами з «*Madrid Fashion Week*». Взагалі, в сьогоднішній Іспанії майже всі професії, посади, різні заходи пов'язані з індустрією моди мають компонент «*fashion*». Наприклад, в глянцевої журналах можна зустріти такі лексеми, як:

Todo el mundo critica la moda, y hay una fashion police que decide lo que está bien y lo que está mal, y apabulla a quienes son originales. (Vogue España enero 2015).

Prepárate para recibir un invierno lleno de tendencias on flashes de luz, color y un montón de piezas sexys. Sigue nuestro fashion workbook y convierte tu armario en el de una experta (Vogue España septiembre 2016).

Однак, передача поняття «мода» або «модний» в іспанській мові журналу *Vogue* не обмежується лексемою «*fashion*».

В *Vogue* дуже розповсюджені вживання англійської запозичення «*it*», найчастіше в синтагмах «*it bag*», «*it shoes*» і «*it girl*». У таких випадках мова звичайно йдеться про знакову модель сумки або взуття того чи іншого модного будинку. Під виразом «*it girl*» мається на увазі дівчина, що відповідає поняттям бомонду (модно одягнена, яка відвідує модні заходи і вечірки). Але трапляються й інші словосполучення з цим терміном, наприклад: «*pareja it*» тощо.

Este bolso con cadena de Pucci ha dado la vuelta al mundo colgado del hombro de las estilistas. Un 'it bag' irresistible. (Vogue España julio 2016).

La última chica it – Ashley Smith – nos dejamos intoxicar por la pasión efervescente de la chica del momento (Vogue España septiembre 2013).

Розглядаючи лексику світу моди, необхідно відзначити такі слова і вирази, що вже стали інтернаціональними: «*must have/must*», англіцизми «*look*» і «*hit*», а також запозичення «*mix*», яке надзвичайно часто вживається в іспанській версії журналу *Vogue* в тих випадках, коли мова йдеться про змішування стилів в одязі, про суміші декількох кольорів і т.д. А розмірковуючи про головний предмет своїх статей, автори глянцевої видань вдаються до терміну «*trend*», що позначає безпосередньо модні тенденції або законодавця цих тенденцій. Даний термін фігурує в назвах рубрик, присвячених темі моди, в різних заголовках і підзаголовках і, звичайно ж, його вживання часто спостерігається в текстах «глянцевої» статей найавторитетнішого журналу про моду і стилі життя у світі.

Inspiración fresh, hemos localizado los mejores looks para desfiar el termómetro. Una apuesta segura desde la playa a la fiesta (Vogue España junio 2017).

Крім вищенаведених прикладів «мова моди» включає в себе кілька інших лексико-семантичних груп, серед яких можна виділити:

- найменування предметів одягу;
- найменування предметів взуття та аксесуарів;
- найменування тканин;
- найменування стилів моди.

Кожна з цих лексико-семантичних груп представлена значною кількістю англо-американських запозичень. Серед предметів одягу можна виділити ті найменування, чия поява в різних мовах світу була викликана потребою номінації предметів одягу нового дизайну. До таких термінів належать «*smoking*», «*shorts*», «*blazer*», «*body*», «*cardigan*» (ісп. *cárdigan*), «*leggings*» і т.д. Більшість цих англіцизмів, за деякими винятками, вже включені в словники іспанської мови. Як правило, вони є адаптованими і використовуються у мові носіїв мови реципієнта. У зв'язку з цим так само необхідно згадати, напевно, найпопулярніший на сьогоднішній день предмет гардероба – це «*jeans*» (ісп. *Vaqueros*). Як відомо, термін «*jeans*» увійшов в багато мов в зв'язку з «джинсовою революцією», котра розпочалась в 1960х роках. Але в іспанській мові все ж закріпилося слово «*vaqueros*», а «*jeans*» переважно вживається у мові людей, котрі мають відношення до індустрії моди. Однак, у глянцевої і гламурних журналах поряд з іспанським словом так само використовується і англіцизм «*jeans*».

Florida y hermosa. Darle vida a tus viejos jeans es tan fácil como añadir flores a tus complementos (Vogue España marzo 2017).

Bienvenidos al trópico: sandalias y jeans lavados que saben a verano (Vogue España junio 2017).

Крім того, в іспанській версії журналу *Vogue* зустрічаються невинувдані, еквівалентні запозичення, тобто такі англіцизми, які виконують функцію другорядної номінації – позначають предмет або поняття, які вже існують в мові-реципієнті. До таких англіцизмів можна віднести, часто використовувані у *Vogue*, «*trench*» або «*trenchcoat*», «*top*» тощо. Причиною використання, настільки уподобаного редакторам глянцевої видань, англіцизму «*top*» слугує тенденція «цільного» позначення «цільного об'єкта».

Lo más top. Perfecto para sobrelevar las altas temperaturas sin perder un ápice de estilo (Vogue España marzo 2017).

Vuelta a lo vintage. Prueba con unos pantalones hasta la cintura y un top floral (Vogue España julio 2017).

Говорячи про аксесуари, слід звернути увагу на запозичення «*clutch*», яке стрімко завоює позиції в «глобалізованій» мові моди. Іспанська версія *Vogue*, до недавнього часу воліла використовувати «*bolso de mano*», а в 2010 «здалася» під натиском американського «гніту».

Bolso de mano de piel, de Anaue. (Vogue España enero 2015)

Clutch de piel de serpiente dorada, Jimmy Choo. (Vogue España agosto 2013)

Пояснити однакове звучання назв різних тканин нескладно. Коли виготовлявся новий матеріал, йому давали назву, яка потім запозичувалася іншими мовами. У цьому випадку, звичайно, маються на увазі відносно нові тканини. Наприклад, в іспанській мові найменування таких матерій, як «*tweed*», «*stretch*», «*jersey*», очевидно, мають одне джерело запозичення. Для найменування настільки популярною в наші дні джинсової тканини в англійській та іспанській мовах використовуються два терміни «*jean*» і «*denim*». Перший з'явився шляхом додавання прийменника «*de*» до назви французького міста «*Nîmes*». Друге слово вказує на італійське місто Генуя, яке славиться своїми текстильними фабриками. У сімнадцятому столітті з Генуї в європейські країни, особливо до Великобританії, ввозили матеріал схожий на сучасну джинсову тканину, що отримав назву «*денім*», а шиті з неї штани називалися «*джеїн*» або «*джин*». Таким чином, ці два терміни закріпилися в англійській та іспанських мовах. В іспанській часто це слово вживається, як «*de vaqueros*», рідше використовується «*de jeans*». Однак в розглянутій нами іспанській версії журналу *Vogue* слово «*denim*» зустрічається набагато частіше, ніж його аналоги.

La fórmula parece dar licencia a los afamados Oxford y Cambridge, al imprimir escudos en chaquetas college y jerséis de cuadros escoceses al tiempo que el denim – en clave urbana – resalta la combinación del rojo y el azul marino con los complementos más chic. (Vogue España enero 2015)

Denim al sol: la prenda versátil por excelencia se reinventa este verano para demostrar que el tejido vaquero está más de moda que nunca (Vogue España julio 2017).

A todo color. La neutralidad del denim invita a la explosión de color a través de los complementos (Vogue España julio 2017).

Що ж стосується найменувань стилів в одязі, тут, напевно, яскравіше, ніж в інших лексичних підгрупах, спостерігається «диктатура» американського національного варіанту англійської мови. Як відомо, існує величезна безліч стилів одягу, і перерахувати їх всіх являється неможливим. Але якщо говорити про найпопулярніші, наймодніші на сьогоднішній день образи, то майже всі вони позначаються англійським словом або виразом, і це при тому, що більшість з цих найменувань мають абсолютні еквіваленти в іспанській мові. Отже, відкривши іспанську версію журналу *Vogue*, читач, без сумнівів, зустрине такі лексеми, як: «*dress code*», «*casual*», «*street fashion*», «*lady-like*», «*vintage*», «*baby-doll*», «*grunge*» тощо. Крім того, редакторам модних журналів часто симпатизують такі вирази, як «*boyfriend style*» або «*sportswear*» і т.д. Так само зустрічаються назви стилів, які увійшли в моду разом з тією чи іншою музичним течією, яка найчастіше позначалася англійським терміном. Серед таких найменувань можна виділити стиль «*glam*», який з'явившись на рок-сцені в 1970-і роки, згодом проник на світові подіуми або ж стиль «*grunge*», який так само з'явився спочатку в музиці, а потім і в моді, багато в чому завдячує американському дизайнерові Марку Джейкобсу.

Hanneli Mustaparta, ex-modelo reciclada en fotógrafa y fashion blogger, posee un estilo deslumbrante que ha cautivado a los grandes emisarios del street style – Jak&Jil, The Sartorialist... (Vogue España julio 2016)

Bañador Street style – ¿el traje de baño por la calle? Sí, siempre que lo combines de forma magistral, como Selena Gomez o Karolina Kurkova. (Vogue España 2017)

Loewe abre su pop-up store de Ibiza en el MACE con productos exclusivos de su nueva colección (Vogue España enero 2016).

Важливо виділити ще один пласт запозиченої лексики, що позначає силуети, моделі різних предметів одягу. Оскільки, не знаючи значення англіцизмів «*oversized*», «*baggy*» або «*slim fit*», читач іспанської версії *Vogue* просто не зрозуміє, про що йде мова.

Ella era él. Pantalones skinny, camisas a cuadros... Llena tu otoño de prendas con estilo masculino (Vogue España septiembre 2016).

З індустрією моди тісно пов'язані представники вищих верств суспільства і знаменитості, які, будучи законодавцями моди, здійснюють рекламу продукції того чи іншого модного будинку. Представники сьогоднішньої «еліти» в глянцевих журналах Іспанії позначаються англійськими запозиченнями. Наприклад, знамениті люди – це «*celebrities*», ну а представники вищого суспільства іменуються «*vips*», «*jet set*», «*high society*» або недавно з'явилося позначення «*EIP (Extremely Important People)*», яке поки не дуже популярно, але можливо вже через якийсь проміжок часу воно буде знайоме кожному любителю модної преси Іспанії.

Lleva 30 años vistiendo a primeras damas, divas de Hollywood y a la high society americana, y un reality de moda le ha convertido en estrella mediática. (Vogue España julio 2016)

Мода є основою темою жіночих журналів, проте подібні видання також публікують матеріали про красу, мистецтво, стиль життя, спорт і т. д. І тексти кожної рубрики і підрубрики іспанської версії журналу *Vogue* налічують велику кількість англо-американських запозичень. Найбільш типовими являються запозичення «*shopping*», «*backstage*», «*top/top model*», «*make-up*», «*cool*», «*boom*», «*art*», «*hot*» тощо.

Afterwork: la nueva forma de salir más cool. Olvídate de la tradicional caña, hay una alternativa más glam (Vogue España septiembre 2016).

Таким чином, можна стверджувати, що явище глобалізації поступово проникає і у сферу мови моди. Сьогодні індустрія моди – це величезна міжнародна корпорація. Важко назвати більш популярне і більш «модне» заняття у свідомості мас, ніж сама мода. На сьогоднішній день модна індустрія являється абсолютно інтернаціональною: міжнародні марки одягу, взуття, прикрас; міжнародні модні журнали, «міжнародні» модні журналісти, статті яких друкуються в різних версіях міжнародних видань, «міжнародні» фотографії, які працюють для журналів багатьох країн світу. В таких умовах складається і розвивається міжнародна мова моди, важливою конституційною особливістю якої являються запозичення. Релевантність запозичень для мови моди робить актуальним їх подальше вивчення в ракурсі семіотики, лінгвокультурології, теорії мовних контактів, міжкультурної комунікації.

Література:

1. Иссер О. С. Коммуникативные стратегии и тактики в русском / О. С. Иссер. – М. : КомКнига, 2006. – 288 с.
2. Крисин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крисин. – М., 1968.
3. Попова И. В. Лексико-семантические и стилистические особенности языка индустрии моды: на материале журналов о моде: автореф. дис.... канд. филол. наук / Попова Ирина Владимировна; Моск. держ. обл. ун-т. – М., 2007.
4. <http://www.condenast.com>

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 1 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: pogonets83@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-225-228

Погонєць В. В. Номінації сучасної військової техніки в англійській мові / В. В. Погонєць // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 225–228.

УДК: 811.111 : 81'276.6 : 35

Вікторія Вікторівна Погонєць,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

НОМИНАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття становить лінгвальний та соціолінгвальний аналіз інновацій у військовій справі як відбиття процесу поповнення сучасної англійської мови у цій сфері. В даній статті розглядаються сучасні види технічних засобів, вплив новітніх технологій на збагачення військового вокабуляру. З'ясовано поняття тематичної групи та виокремлені дані групи, що позначають військову техніку в англійській мові. Розроблена класифікація військової техніки за тематичними групами. Виявлено основні шляхи формування лексичних одиниць на позначення військової техніки в сучасній англійській мові.

Ключові слова: військовий, інновація, класифікація, тематична група, техніка.

Виктория Викторовна Погонец,
Запорожский национальный университет, г. Запорожье

НОМИНАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ВОЕННОЙ ТЕХНИКИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Данная статья является лингвальным и социолингвальным анализом инноваций в военном деле как отображение процесса пополнения современного английского языка в этой сфере. В статье рассматриваются современные виды технических средств, влияние высоких технологий на обогащение военного словарного запаса. Были очерчены понятия тематической группы и выделены данные группы, обозначающие военную технику в английском языке. Разработана классификация военной техники по тематическим группам. Выявлены основные пути формирования лексических единиц, которые обозначают военную технику в современном английском языке.

Ключевые слова: военный, инновация, классификация, тематическая группа, техника.

Viktoriia Pohonets,
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

NOMINATIONS OF MODERN MILITARY TECHNOLOGY IN ENGLISH

This article deals with lingual and sociolingual analysis of military innovations as a process refilling of modern English vocabulary. The replenishment focuses on modern technical equipment, on influence of new technology in enriching English military vocabulary. The author outlines the concept of thematic groups and singles out the corresponding thematic groups of military technology in English. The thematic group is a collection of words, which are united on the basis of extra-ordinary community of objects or concepts that they denote. The thematic group includes the unification of vocabulary and phraseology, which belongs to one part of the language. It based on the classification of the objects or phenomena of the outside world. The subject-logical connection between the labeled words and objects of reality is reflected in the paradigmatic relations between the components this group. Military lexical innovations of technology have been divided into two groups: 1) weapons; 2) technical equipment. The research shows that principal way of formation new military vocabulary is abbreviation. The set-expressions are formed by metaphor, metonymy and euphemism. The analogy possesses an essential role of creation the set-expression of military technical equipment.

Key words: classification, innovation, military, technical equipment, thematic group, weapon.

За останні роки військово-промисловий комплекс англословних країн вийшов на новий якісний етап створення сучасної зброї, тим самим гонку озброєння було виведено на вищий рівень. Сучасні військові технології відбиваються, насамперед, у лексичному складі англійської мови. Саме тому **актуальним** ми вважаємо лінгвальний та соціолінгвальний аналіз процесів збагачення вокабуляру англійської мови лексико-фразеологічними інноваціями на позначення сучасної військової техніки.

Метою цієї статті є лінгвальний та соціолінгвальний аналіз позначень сучасної військової техніки на лексико-семантичному рівні як номінацій військової сфери в англійській мові. Реалізація цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- виявити основні способи формування лексичних та фразеологічних одиниць на позначення військової техніки;
- розробити тематичну класифікацію найменувань військової техніки в англійській мові та виявити їх соціолінгвальні особливості.

Об'єктом дослідження є лексичні та фразеологічні одиниці, які відбивають найменування військової техніки в сучасній англійській мові.

Предметом дослідження є лінгвальні та соціолінгвальні особливості відбиття сучасної військової техніки в англійській мові.

Військова сфера є одним із постачальників інновацій в англійську мову, особливо враховуючи вплив новітніх технологій на розвиток військової техніки. З огляду на те, що кожна інновація, насамперед, є семантичним центром, лексична система мови виступає як система взаємозв'язаних класів. Семантичні відношення слів утворюють зв'язані ряди, основою яких є спільний елемент чи ознака і співвіднесеність цих рядів. Вони не тільки співвідносяться, але й взаємозв'язані і взаємозумовлені [5, с. 9].

На думку семасіологів тематична група є найбільш адекватною формою об'єднання слів на основі їх значень [1; 2; 3; 6; 7]. В своїй роботі під тематичною групою ми розуміємо сукупність слів, об'єднаних на основі позамовної спільності пред-

метів або понять, які вони позначають [2, с. 151]. Тематична група включає об'єднання лексики та фразеології, що належить до однієї частини мови, основою якої слугують класифікації самих предметів чи явищ зовнішнього світу, а предметно-логічний зв'язок між позначеними словами об'єктами дійсності знаходить своє відображення у парадигматичних відносинах між складниками цієї групи, що носять гіперо-гіпонімічний характер.

В нашій роботі ми виділяємо найменування військової техніки в англійській мові шляхом об'єднання їх в такі тематичні групи:

- позначення сучасної зброї (*weapons*);
- позначення технічних засобів оснащення (*technical equipment*).

Розглянемо докладніше кожен з цих груп. Перша тематична група актуалізується шляхом номінацій, які позначають зброю та її різновиди. На сучасному етапі ведення бойових дій особливе місце серед номінацій займають бомби як один з різновидів зброї. В англійській мові функціонують як офіційні, так і неофіційні назви бомб: *bunker-busting bomb*, *daisy cutter*, *radio-frequency bomb*, *thermobaric bomb*, *microwave bomb*, *e-bomb*, *dirty bomb*, *ethnic bomb*. Слід виділити одну з найбільших американських неядерних авіабомб, яка оснащена системою супутникового наведення, в англійській мові її іменують *Massive Ordnance Air Blast (MOAB)*. Аббревіатурне позначення цієї бомби в англійській мові має неофіційне позначення *Mother Of All Bombs* – «мати всіх бомб»: *The weapon is officially called the **Massive Ordnance Air Blast**, but the initials have also been used to refer to it as the **Mother of All Bombs**. It is so big that it must be dropped from the rear of a cargo plane.* (The New York Times, Apr. 30, 2003).

Ще одним різновидом зброї є так звані «саморобні вибухові пристрої» (*improvised explosive device*), які набули активного використання терористами з початком війни в Іраку 2003 р. Це словосполучення в англійській мові досить часто вживається в аббревіатурній формі *IED*: *The charges include one count of using and conspiring to use a weapon of mass destruction – an **improvised explosive device** or **IED** – against persons and property within the United States resulting in death, and one count of malicious destruction of property by means of an explosive device, resulting in death.* (The Guardian, Apr. 23, 2013).

Словосполучення *improvised explosive device* і відповідне його аббревіатурне скорочення *IED* слугували базою для подальшого утворення сталих словосполучень, шляхом деталізації, зокрема, прирощення: *vehicle-born improvised explosive device (VBIED)* – «автомобіль, оснащений саморобним вибуховим пристроєм», *person-borne improvised explosive device (PBIED)* – «людина з саморобним вибуховим пристроєм», *improvised nuclear device (IND)* – «саморобний вибуховий ядерний пристрій».

Слід зазначити, що кожен з цих видів вибухових пристроїв має численні синонімічні позначення в англійській мові. Так, словосполучення *vehicle-born improvised explosive device (VBIED)* передається такими номінаціями, як: *car bomb*, *suicide car*, *truck bomb*, *lorry bomb*, *train bomb*, а людину, яка виконує терористичні операції за допомогою автомобіля *suicide car-bomber*, *suicide driver*: *Islamic terrorist groups are operating and planning to attack the United States with car bombs or other **vehicle-borne improvised explosive devices (VBIED)**.* (The New York Times, Sept. 3, 2014).

Словосполучення *person-borne improvised explosive device (PBIED)* має такі синонімічні позначення, як *suicide bomber*, *homemade bomber*, *homemade bomber*. В залежності від способу використання вибухівки людиною-смертником в англійській мові функціонують такі одиниці, як *human bomb*, *suicide belt*, *suicide bomb*, *rucksack bomb*, *suitcase bomb*: *The insurgents load bombs into lorries and crash them into targets. The logs are replete with accounts of suicide-bombers («**PBIEDs**», or **person-borne IEDs**, according to the US army jargon) who strap bombs to their bodies.* (The Guardian, July 25, 2010).

На сучасному етапі існують можливості використання зброї масового знищення. Хоча ймовірність застосування справжньої ядерної бомби терористами є незначною, але в той же час вважається, що існує загроза використання звичайних вибухових речовин для розсіювання радіологічного матеріалу. Така бомба має офіційну назву *radiological dispersal device (RDD)*, але частіше вживається у таких позначеннях, як *radiological bomb*, *dirty bomb*: *There are also concerns IS could attempt to steal nuclear materials to create a so-called «**dirty bomb**».* (RT News, Apr. 2, 2016).

Ці офіційні і неофіційні номінації слугували базою для подальшого утворення нового словосполучення для позначення у майбутньому саморобних вибухових ядерних пристроїв (*improvised nuclear device*): *Three types of attack were outlined in the report. The most severe, but also the hardest to carry out, would be the detonation of an actual nuclear bomb, either obtained from a state's stockpile or an **improvised nuclear device** made from stolen nuclear material.* (The Telegraph, March 31, 2016).

Оскільки ядерна зброя, і навіть «радіологічна», може спричинити паніку серед великої кількості людей, то таку зброю почали іменувати шляхом вживання виразу *weapons of mass effect* – «зброя масового впливу» [8, с. 24], яке утворилося за допомогою, з одного боку, такого механізму, як аналогія (на базі словосполучення *weapons of mass destruction*), а, з іншого боку, як евфемістична трансформація первинного словосполучення: ***Weapons of mass effect**, or **WME**, are weapons capable of inflicting grave destructive, psychological and/or economic damage to the United States. These include chemical, biological, nuclear, radiological, or explosive weapons* [5, с. 3].

В останні роки однією з проблем стала розробка деякими країнами нових видів так званої «кібер-зброї» (*cyber weapons*) для використання її проти ворожих країн, тобто у вигляді нападів на інформаційні системи з метою виведення з ладу, перш за все, комп'ютерної мережі: *In recent years one of the topics of greatest interest in the international scientific community has been the development of new **cyber weapons** to use against hostile countries.* (Security Affairs, Apr. 3, 2012). Кібер-зброя фактично має досить значний потенціал ураження, оскільки один напад на комп'ютерну систему може завдати більш значної шкоди в мережі супротивника. Використанням кібер-зброї зумовлюється застосуванням з боку терористів таких операцій, як кібератаки (*cyber attacks*), а їх здійснюють ісламістські групи хакерів, які отримали назву «кібер-халіфат» (*cyber caliphate*): *Junaid Hussain, a British Isis fighter who was killed in a drone strike in Syria, is believed to have been a key player in the so-called **cyber caliphate** waging war against the west online.* (The Guardian, Nov. 17, 2015).

До другої тематичної групи ми відносимо позначення технічних засобів оснащення військових. Провідні армії світу готують своїх солдат по-справжньому до нових війн, до більш маневрених та швидкоплинних конфліктів, в яких кожен солдат є самостійною бойовою одиницею. Для цього країни ведуть свої розробки, які втілюються в концепцію «солдат XXI століття» (*Future Soldier Program*). Зокрема, концепція збройних сил США щодо озброєння та оснащення майбутнього воїна отри-

мала назву *Future Force Warrior*. В цю концепцію входить ціла низка програм подальшого вдосконалення військової техніки, устаткування, спорядження, наприклад, програми «Наземний воїн» (*Land Warrior*) і «Повітряний воїн» (*Air Warrior*): *The Land Warrior System marks the first time that a soldier has been able to keep tabs on his buddies without monitoring them on the radio or keeping them in visual range.* (Popular Mechanics, Oct. 30, 2009). *The Air Warrior system, an aviation life-support and communications ensemble first fielded in 2004, and designed for Soldiers who work aboard rotary-wing aircraft, was designed for use between five and six hours of flight time.* (Army News Service, Apr. 3, 2012). Ці програми передбачають оснащення наземних і повітряних військ новітніми засобами ведення бою, персонального захисту від супротивника і комунікації [4, с. 124].

Згодом програма *Land Warrior* трансформувалася в проект під назвою *Nett Warrior*, дана номінація базується на власному імені військового Роберта Б. Нетта. Цей проект має офіційну назву *Ground Soldier System*. США вже озброює своїх бійців комплектом оснащення *Nett Warrior*, завдяки йому командування отримує повну картину того, що відбувається, спостерігає за кожним солдатом, слідкує за місцем його розташування та має можливість безпосередньо віддавати йому наказ [9]. Можливості комплексу устаткування *Nett Warrior* змінюють спосіб ведення бойових дій. Кожний борець, оснащений цим комплектом – це обізнаний солдат на полі бою, який може пересуватися швидше, впевненіше та ефективніше: *Nett Warrior gives Soldiers from team leader upwards situational awareness on the battlefield.* (Army News Service, July 22, 2013).

Збройні сили США впроваджують також нові концепції щодо оснащення військових, так на 2010 та 2020 роки були заплановані дві програми для покращення бойової уніформи, які мають назву *Future Force Warrior System*. Програма 2010 року передбачає модифікацію бойового спорядження та зменшення його ваги, в той час, як завданням програми 2020 року є використання нанотехнологій при створенні амуніції [10]. З вищезазначеними назвами програм по оснащенню військових пов'язане і функціонування таких сталих словосполучень, як: *battle rattle, smart uniform, smart body armor, happy gear, snivel gear*.

В даній тематичній групі нами були виділені номінації засобів транспортування військових. Так, одним з основних засобів пересування військових Сполучених Штатів з 2007 року є новий бронетранспортер, який може рухатись по замінованих дорогах. Він був спеціально розроблений, як такий, що може витримати вибухи саморобних пристроїв. В англійській мові цей транспортний засіб здобув офіційну назву *Mine-Resistant Ambush Protected (MRAP)*, проте в мові військових таке поняття вербалізується за допомогою словосполучення *mine-resistant vehicle*: *The new generation of American mine-resistant, ambush-protected troop carriers, called MRAPs, will be sold, lent or donated to allied units in the most dangerous parts of Afghanistan, according to NATO officials.* (The New York Times, Febr. 5, 2010).

Наступним кроком у веденні бойових дій є використання роботів у військовій справі. Одним з головних видів роботів є так звані «безпілотні літальні апарати» (*unmanned air vehicle – UAV*), що допомагають не тільки в розвідувальних цілях, але вони здатні навіть знищувати живу силу і техніку ворога. таке словосполучення в англійській мові набуває назву *unmanned combat air vehicle (UCAV)*: *The concept demonstrator will test the possibility of developing the first ever autonomous stealthy Unmanned Combat Air Vehicle (UCAV) that would ultimately be capable of precisely striking targets at long range, even in another continent.* (US Federal News Service, July 12, 2010).

Безпілотні літальні апарати, які використовують не тільки США, але й їх союзники, отримали синонімічні неофіційні назви такі, як *drone, quadcopter*: *U.S. Predator drone was in the area where a U.N. aid convoy was partially destroyed in Syria on Monday and had appeared on the scene minutes before the incident* (Reuters, Sept. 21, 2016). Слід зазначити, що американські військові застосовують їх в масових масштабах для ведення розвідки і нанесення повітряних ударів по цілях в Афганістані, Йemenі, Пакистані, Сомалі, Сирії.

Останнім часом все гостріше перед системами безпеки постає проблема боротьби з діями безпілотних літальних апаратів. Тому з'являється нова зброя проти безпілотних літальних апаратів, яка в англійській мові має різні назви, офіційну *Anti-UAV Defense System (AUDS)* та розмовні *anti-drone, drone-killers*: *The system, called the Anti-UAV Defence System (AUDS), looks like a mounted turret but instead of shooting drones out of the sky with bullets, it fires nothing more menacing than radio waves.* (The Guardian, June 2, 2016).

Однією з ефективних систем наведення і знищення ворожих «дронів» розробили інженери компанії *Boeing*. Це досить компактна система, яка має назву *Compact Laser Weapons System (CLWS)*, яка дійсно успішно проявила себе під час польових випробувань. Система здатна збити ворожий безпілотник лише за 15 секунд: *The Compact Laser Weapons System (CLWS) can track down an unmanned aerial vehicle (UAV) and eliminate a threat. The CLWS focused on the target drone's tail for 10 to 15 seconds, set it on fire, and destroyed it.* (Fox News.com, Sept. 3, 2015).

Щодо шляхів формування лексичних одиниць на позначення військової техніки в англійській мові необхідно зазначити, що провідну роль має аббревіація (*GBU-28 – Guided Bomb Unit, MOAB – Massive Ordnance Air Blast, IED – improvised explosive device, VBIED – vehicle-born improvised explosive device, PBIED – person-born improvised explosive device, IND – improvised nuclear device, RDD – Radiological Dispersal Device, RPV – Remotely Piloted Vehicle, DIRCM – Directional Infrared Counter Measures, WMD – Weapon of Mass Destruction, UAV – unmanned air vehicle, AUDS – Anti-UAV Defense System, CLWS – Compact Laser Weapons System*).

Основним механізмом формування сталих словосполучень слід вважати метафоричний перенос (*microwave bomb, radio-frequency bomb, dirty bomb, thermo baric bomb, ethnic bomb, suicide bomb, mine-resistant vehicle, weapon of mass effect, battlefield WMD, orbital weapon*) та метонімічний перенос (*baby nuke, rucksack bomb, suitcase bomb, briefcase nuke, human bomb*). Ціла низка фразеологічних одиниць представлена евфемічними словосполученнями: *daisy-cutter bomb, bunker-buster bomb, massive ordnance air blast, unconventional weapons, global reach weapons*.

Слід зазначити, що суттєву роль при створенні сталих словосполучень на позначення військової техніки відіграє аналогія. Так, шляхом аналогії були створені такі словосполучення, як *weapons of mass effect* (за зразком словосполучення *weapons of mass destruction*), *improvised nuclear device* (за зразком словосполучення *improvised explosive device*), *briefcase nuke* (за зразком словосполучення *suitcase bomb*).

Висновки. Дана розвідка являє собою лінгвальний та соціолінгвальний аналіз позначень сучасної військової техніки в англійській мові. Розроблено тематичну класифікацію англійськомовних найменувань військової техніки. Було виявлено,

що основним способом у формуванні англійськомовних інновацій на позначення військової техніки є аббревіація, а сталі словосполучення утворюються за допомогою метафорики, метонімії та евфемізації.

Література:

1. Васильев Л.М. Современная лексическая семантика: Уч. пособие дл вузов / Л. М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.
2. Вендина Т. И. Введение в языкознание / Т. И. Вендина. – М. : Высшая школа, 2001. – 288 с.
3. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / П. Н. Денисов. – М. : Изд-во: Русский язык, 1993. – 248 с.
4. Зацний Ю. А. Антитерористична боротьба і поповнення словникового складу сучасної англійської мови: монографія / Ю. А. Зацний, А. Б. Семенчук. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. – 220 с.
5. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження / М.П. Кочерган // Мовознавство. – 1996. – № 2-3. – С. 3-11.
6. Левицкий В. В. Семасиология / Изд. 2, исправл. и дополн. – Винница : Нова Книга, 2012. – 680 с.
7. Уфимцева А. А. К вопросу о лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева // Вопросы языкознания. – 1962. – № 4. – С. 36-46.
8. Daniel Ostergaard Homeland Security Advisory Council Weapons of Mass Effect Task Force on Preventing the Entry of Weapons of Mass Effect Into the United States January 10, 2006, 49 p.
9. Dr. Daniel Goure Expanding the Use of Prime Contractors for Soldier Clothing and Equipment. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://lexingtoninstitute.org/library>.
10. Tru-Spec Gen-III ECWCS. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.truspec.com>.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: brikrio@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-229-233

Полєжасєв Ю. Г. Просторово-часові характеристики тревел-медіатекста (на матеріалі журналу «National Geographic Traveler») / Ю. Г. Полєжасєв // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 229–233.

УДК: 81'4

Юрій Григорович Полєжасєв,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТРЕВЕЛ-МЕДІАТЕКСТА (НА МАТЕРІАЛІ ЖУНАЛУ «NATIONAL GEOGRAPHIC TRAVELER»)

У статті визначаються основні хронотопічні характеристики текстів журналу «National Geographic Traveler»: для часу – сумісність з темпоральними координатами читача та порівняно повільний темп оповіді; для простору – локалізованість в «чужому» для читача просторі, точковість. Атрактивні участки локусу також характеризуються непересувністю, низьким ступенем дискретності простору, насиченістю предметами і достатньо високим ступенем «занурення» внутрішнього хронотопу у зовнішній хронотоп. Також встановлено, що хронотоп сучасних тревел-медіатекстів може «захоплювати» найближче майбутнє.

Ключові слова: час-простір, локус, просторово-часові параметри, тревел-медіатекст, хронотоп.

Юрий Григорьевич Полежаев,

Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье

ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТРЕВЕЛ-МЕДИАТЕКСТА (НА МАТЕРИАЛЕ ЖУРНАЛА «NATIONAL GEOGRAPHIC TRAVELER»)

В статье выделяются основные хромотопические характеристики текстов журнала «National Geographic Traveler»: для времени – совместимость с темпоральными координатами читателя и сравнительно медленный темп повествования; для пространства – локализованность в «чужом» для читателя пространстве, точечность. Атрактивные участки локуса также характеризуются неперемещаемостью, низкой степенью дискретности пространства, насыщенностью предметами и достаточно высокой степенью «погружения» внутреннего хромотопа во внешний хромотоп. Также установлено, что хромотоп современных тревел-медиатекстов может «захватывать» ближайшее будущее.

Ключевые слова: время-пространство, локус, пространственно-временные параметры, тревел-медиатекст, хромотоп.

Yurii Poliezhayev,

Zaporizhzhya National Technical University, Zaporozhye

SPATIAL AND TEMPORAL CHARACTERISTICS OF TRAVEL MEDIA TEXT (CASE STUDY OF MAGAZINE «NATIONAL GEOGRAPHIC TRAVELER»)

Spatial and temporal characteristics are considered to be one of key parameters for distinguishing discourses of different types. In modern science, spacetime features are represented by the notion of chronotope (Gr. *chronos* for time; Gr. *topos* for space/place), which can be defined as representation of spacetime properties of the process, event or state of the subject.

Temporal and spatial relationships are integral parts that determine the internal unity of the text. The paper distinguishes dynamic and static types of travel media chronotopes. The former involves a journey, with the narrator moving in space and time, and implies drawing on the notion of the road. The latter, which is more typical of present-day texts in National Geographic Traveler magazine, is dominated by a detailed, «static», description of the locus.

The article presents spacetime parameters applicable to analysis of travel media texts: temporal – abstractness / concreteness, localization / non-localization, closed / open nature, fast / slow tempo of a narrative; spatial – localization / non-localization, high / low spatial preciseness, transferability / non-transferability, discreteness (discontinuity) / continuity, high / low concentration of objects.

Based on an analysis of texts published in National Geographic Traveler magazine in 2016 and 2017, this study reveals their main spacetime properties. [It has been found that] Time features are compatible with the reader's temporal coordinates, and a tempo of narration is relatively slow. Besides, the chronotope of travel media texts may often be extended and applied to the near future, as well as have elements with historical localization. Locus is defined as a space prototype in travel media texts. Their common spatial properties are localization in a space that is «foreign» for the reader and a high degree of spatial preciseness (spot localization). Chronotopes of attractive segments of a locus are also characterized by non-transferability, continuity and a high degree of object concentration.

Key words: chronotope, locus, spacetime, spatial and temporal parameters, travel media text.

Постановка проблеми. В ХХІ століття тревел-контент набирає все більшої популярності в глобальному медіапросторі. Формою репрезентації тревел-контенту виступає тревел-медіатекст. Цей різновид медіатексту спрямований на формування уявлень про географічну та етнокультурну специфіку «чужого» простору (ландшафти, флора і фауна, клімат, побут, звичаї та традиції населення, пам'ятки історії та мистецтва, культові споруди тощо), а також на стимулювання інтересу до «іншого» і заохочення реципієнта до подорожі (фізичної або металевої). Однією з нагальних потреб виступає своєрідність дослідження архітектоніки та просторово-часових характеристик цих текстів. Як слушно зауважує І. Показаньєва тревел-журналістика «надає масовому споживачу інформацію про подорожі, зачіпає теми історії, географії, культури, мистецтва, туризму, етики, філософії та інші» [18].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною базою роботи наукові стали дослідження представників української та зарубіжної філологічної науки (М. Бахтін, О. Боброва, Л. Казанцева, В. Карасик, І. Клушина, І. Колегаєва, І. Меркулова, І. Мілевич, Н. Сергієва, М. ван Ейк, В. Рот та ін.)

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження, виконаного в царині медіалінгвістики, є опис хронотопічних характеристик сучасного тревел-медіатексту. У завдання статті входить: розкриття значення поняття «хронотоп» у сучасній науці; опис просторово-часових параметрів, релевантних для цього дослідження, визначення основних хронотопічних властивостей медіатекстів журналу «National Geographic Traveler». Об'єктом дослідження є гетерогенний субдискурс тревел-медіатекстів, предметом дослідження виступають хронотопічні властивості тревел-медіатексту. В якості ілюстративного мовного матеріалу використано підбірку текстів англomовного журналу-травелюга «National Geographic Traveler», опублікованих у 2016-2017 рр.

«Просторово-часовий каркас, – пише в своєму дисертаційному дослідженні Н. Сергієва, – є вихідним кроком для конструювання образу світу в свідомості людини і має спільну когнітивну базу для будь-якої мови та культури. (...) У людському житті просторово-часовий чинник відіграє найважливішу роль і представляє одночасно універсальний та соціально-культурний феномен» [20, с. 3-4].

У сучасній науці тісний взаємозв'язок часу та простору асоціюється з терміном «хронотоп» (від гр. *chronos* – час і *topos* – місце). Народженню цього поняття сприяли природничі відкриття початку ХХ ст., які призвели до кардинальних змін уявлень про картину світу загалом. Утвердилось розуміння простору і часу як взаємопов'язаних координат єдиного чотирироzmірного континууму, змістово залежних від описуваної ними реальності [13]. У науовий обіг поняття хронотопу ввів у першій половині минулого століття О. Ухтомський. У гуманітаристиці термін набув поширення завдяки роботам М. Бахтіна в галузі літературознавства та естетики.

У філософії розрізняють вузьке та широке тлумачення хронотопу («часо-простору»). У вузькому смислі це – естетична категорія, які відтворює амбівалентний зв'язок часових і просторових відносин, художньо освоєних та виражених за допомогою відповідних зображальних засобів у літературі та інших видах мистецтва. У широкому – типологічні або особистісні форми смислового об'єднання просторових або часових координат, що в якості свого рожу «інтенціональних рамок свідомості» є передумовою входження суб'єкта до сфери культурного смислу взагалі. Хронотипічно організовані всі без винятку сфери культурного смислу, зокрема і саме мислення. Ідея поза конкретного хронотопу не існує [16, с. 307–308].

В культурології під хронотопом розуміється єдність просторових і часових параметрів, спрямована на вираження певного (культурного, художнього) смислу [13]. У психології простір і час вважаються «найсуворішими визначальниками людського буття. Подолання простору та часу та опанування ними – це екзистенційна задача, яку людство вирішує у своїй історії, а людина в своєму житті. Людина суб'єктивує простір та час, роз'єднує їх, трансформує, обмінює та перетворює одне на інше» [4, с. 534].

Найповніше розроблено поняття хронотопу в літературознавстві, де воно трактується як відображення (відтворення) часу та простору в художньому творі в їх єдності, взаємозв'язку та взаємовпливі [2]. Просторово-часові координати літературної дійсності забезпечують цілісне сприйняття художнього твору та організують його композицію [14, с. 3]. У художньому творі хронотоп відображає час і простір не прямо, безпосередньо, а змальовує їх умовний образ, тому художній час та художній простір не тотожні реальним. Крім того, різні складові хронотопів можуть мати символічний смисл [2].

У пізніших дослідженнях у визначеннях хронотопу з'явилася й третя сутність – подія (процес тощо). Так, на думку В. Щукіна, «хронотоп – притаманна процесу, події або стану суб'єкта просторова та часова оформленість і жанрова завершеність. Це не просто «час-простір», а «час-простір звернення» [21, с. 60]). Науковець визначає три основні елементи хронотопу: «часовий відрізок, в якому те чи інше звернення має місце; локус – «зручне» для цього процесу або події місце в просторі та, нарешті, жанрова спрямованість звернення» [21, с. 61].

У цьому дослідженні в якості робочого прийнято визначення хронотопу, засноване на наведеному вище формулюванні В. Щукіна: притаманна процесу, події або стану суб'єкта просторова та часова оформленість.

Просторово-часові характеристики вважаються одним із основних параметрів виокремлення (суб)дискурсів різного типу [9; 10]. За останні роки з'явилося чимало робіт, які мають відношення до хронотипічних властивостей дискурсів різних типів: художнього (наприклад, [5; 7; 8; 12]), публіцистичного [15], газетного [11] тощо. Хронотипічний аспект тревел-медіатекстів поки ще залишається на маргінесі лінгвістичної науки, що свідчить про актуальність цієї розвідки.

На нашу думку, часовими параметрами, релевантними до об'єкту цього дослідження, є абстрактність / конкретність, локалізованість / нелокалізованість, замкненість / відкритість, швидкий / повільний темп оповіді.

Абстрактний час використовується як глобальне узагальнення, символ, як форма вираження універсального змісту [6, с. 186]). Конкретний час «прив'язаний» до певних темпоральних координат. Час може бути замкненим, таким, що не виходить за межі описуваної ситуації і не пов'язаний із історичним часом, і, навпаки, відкритим, який може бути співвіднесений з певним історичним періодом. Темп оповіді визначається співвідношенням часу безподієвого, «хронікально-побутового» та подієвого [6, с. 191].

Серед просторових параметрів можна назвати такі: локалізованість / нелокалізованість, точковість / об'ємність, пересувність / нересувність, дискретність / недискретність, високий / низький ступінь насиченості предметами. Об'єкти та події можуть бути «прив'язані» до конкретних топографічних реалій, майже до їх точкової локалізації на місцині. Вони можуть мати просторову нересувність, пояснювану їх соціально-політичними, культурними, історичними особливостями. У протилежному випадку, як писав М. Бахтін, «те, що відбувається в Вавилоні, могло би відбуватися в Єгипті чи Візантії та навпаки» [1, с. 137]. Дискретність простору проявляється в тому, що він «не описується докладно, а лише позначається за допомогою окремих деталей, найбільш значимих для автора. Інша ж (зазвичай, більша) частина «добудовується» в уяві читача» [6, с. 183]. Ще однією суттєвою характеристикою простору є насиченість предметами: «Про простір ми судимо за предметами, що його заповнюють» [6, с. 189].

Слід також зазначити, що хронотопічні властивості тексту у багато чому визначаються співвідношенням внутрішнього та зовнішнього видів хронотопу. Диференціюються час-простір адресанта (адресата) та хронотоп того соціально-політичного, культурного, історичного контексту, в якому описуваний локус існує і яким він визначається порівняймо особистісний та соціальний хронотоп [10, с. 32]; внутрішній хронотоп, що існує в наративі часто можуть протиставлятися зовнішньому хронотопу світу, в якому ми живемо [22, с. 153].

При розгляді хронотопу тревел-медіатекстів також можуть бути враховані просторово-часові атрибути представлених у них основних концептів «подорож» («travel») і «локус». Перший відображає «дві галузі освоєного людиною досвіду – фізичного (галузь взаємовідносин людини і простору) та культурного, обумовленого перебуванням людини в культурі [3, с. 6], і передбачає рух, переміщення суб'єкта (наприклад, суб'єкта оповіді). Другий являє собою фізичну (географічну) і одночасно культурну та природну «точку», яка відноситься як до освоєного цивілізацією простору (зокрема, готовому до прийому туристів та такому, який виступає в цьому випадку в якості туристичної дестинації), так і до простору, що знаходиться в стадії освоєння [19, с. 143].

«Концептуальний» підхід дозволяє виділити два типи хронотопу для тревел-медіатекстів: динамічний та статичний. У першому випадку подорож обов'язково передбачає переміщення суб'єкта (наприклад, суб'єкта оповіді) у просторі, при цьому використовується хронотоп шляху (останній не відноситься до предмета цього дослідження). У другому випадку (статичний тип хронотопа тревел-медіатекстів) домінує детальний опис локуса (або його фрагмента).

Було встановлено, що час в аналізованих тревел-медіатекстах журналу «National Geographic Traveler» не є ані абстрактним, «всезагальним», ані конкретним у прямому значенні цього слова: воно ніби «поставлено на паузу», зафіксовано. Причому, точна дата цієї фіксації «знімка» зазвичай не вказується. К. Переверзєв стверджує, що у кожному семантичному світі простір референції розбивається на дві сфери: референтний простір мовця і референтний простір адресата, і кожному з них притаманні власні мовні засоби індикації (дейктики, імена, дескрипції). «Для успішної комунікації необхідний максимальний перетин цих сфер або наявність засобів їх співвіднесення» [17, с. 45–46]. Час у тревел-медіатекстах легко визначається читачем, оскільки він сумісний з його темпоральними координатами (див. про ідентичність адресантно-адресатної темпоральної координати «вчора–сьогодні–завтра» [11, с. 108]). Якщо певна ситуація не прив'язана до точного часу, то зазвичай передбачається, що в цьому локусі описуваний стан речей збережеться і в тот часовий відрізок, коли читач знайомитиметься з цим текстом.

Імовірна проекція в зображенні локусу в тревел-медіатекстах, а точніше вказівка на нелокалізоване найближче майбутнє, може поширюватися і на майбутні дії читача, пов'язані з цим локусом: «так тут буде й у найближчому майбутньому, наприклад, тоді, коли сюди приїдете Ви». У поверхневій структурі речень у тревел-медіатекстах цьому сприяє використання імперативних конструкцій і конструкцій, які включають особисті та присвійні займенники другої особи. Ось як, наприклад, презентуються два маленькі містечка в Північній Америці, які асоціюються з гірськолижним «раєм» – Ревелсток у канадській провінції Британська Колумбія та Вейтсфілд в американському штаті Вермонт: Head for the dizzyingly deep and steep North Bowl, where you can re-create your favorite ski magazine cover shots [23, с. 10]; If you're looking for a pure, rustic skiing experience, this is your spot [23, с. 10].

Крім того, час у конкретному «просторовому куточку» не є замкненим, ізолюваним від іншого світу і не локалізованим в історичному часі (див. нижче про зовнішній хронотоп). Стосовно темпу оповіді то в тревел-медіатекстах він скоріше повільний. Показовою, наприклад, є порада читачеві «загальмувати хід часу та розтягнути знайомство з конкретним локусом (у прикладі нижче – із найстаріших островів на Гавайях) і найбільш тривалий період часу: Kauai's horseshoe-shaped route can be tackled in a day but is best when stretched out over a long weekend [27, с. 14].

Таким чином, час, що використовується в сучасних тревел-медіатекстах журналу «National Geographic Traveler», можна і в загальному вигляді охарактеризувати як сумісний з темпоральними координатами читача, часто – з проекцією на найближче майбутнє, з одного боку, та елементи з історичною локалізованістю, з іншого.

В якості прототипного місця, зображуваного в тревел-медіатекстах, виступає локус. До загальних характеристик простору в розглядуваних медіатекстах, сфокусованих навколо атрактивних ділянок локусу, відносяться: локалізованість, точковість, неперсуність, низький ступінь дискретності, насиченість предметами.

Автор тревел-медіатекста зазвичай жорстко «прив'язує» зображуваний світ до певних топографічних реалій, причому, зазвичай, нерідких, «чужих» для читача. Більш того, можна говорити про точкову локалізацію описуваного об'єкта на місцині, чому сприяє використання у поверховій структурі висловлювань чисельників та назв топографічних реалій: Situated in Northwest Florida, South Walton spreads along 26 stunning miles of Gulf beachfront [27, с. 28]; On the edge of the Four Corners region and around 17,000 has blossomed into one of America's adventure sports capitals [23, p.12]; Sitting between the Colorado Trail and the Continental Divide is Mount Princeton Hot Springs Resort, a cozy year-round retreat built on a 120°F artesian well. [26, p. 18]; Twenty-seven miles up Highway 550 is Purgatory Resort [23, с. 12]; (...) myth and mischief-making go hand in hand in Ireland, particularly here in the west of the country, where 13th-century Ashford Castle sits on 350 acres along the shores of Lough Corrib, on the border of counties Mayo and Galway [26, с. 28].

Атрактивні ділянки локуса (локуси) також характеризуються неперсуністю, що напряму пов'язано з рекламною складовою тревел-медіатекстів: «Описувані об'єкти, деталі, властивості пов'язані виключно з цим локусом! Все, що знаходиться або відбувається тут, не могло б знаходитися або відбуватися десь ще. Тому приїздить саме сюди!» У створенні цієї характеристики тревел-медіатекстів, яка сприяє підвищенню атрактивності зображуваних у них локусів, особливу роль відіграє використання в тексті лексико-семантичних елементів зі значеннями «унікальність», «винятковість», «неповторність», «екстраординарність», «виключність» тощо. Нижче наведені фрагменти текстів, які розповідають про невеликий вулканічний острів Стромболи в італійській частині Тіррентського моря та про куточок Японії, пов'язаний з духовним корінням цієї країни: There's an island an hour-and-a-half ferry ride to the north that captures a uniquely Sicilian brand of romance [28, p.72]; Away from these cities [Tokyo and Kyoto] await extraordinary places that reveal an entirely different Japan [29, p. 30].

Простір та час в аналізованих нами медіатекстах має різний ступінь безперервності. Ступінь дискретності знижується при описі атрактивних локусів. В цьому випадку читачу зазвичай пропонується докладний, детальний опис локусу (або його фрагментів). Ця властивість зумовлює ще одну суттєву характеристику атрактивних фрагментів простору у тревел-медіатекстах – насиченість предметами: On Kakkathuruthu, a tiny island in Kerala's tangled backwaters, children leap into shallow pools. Women in saris head home in skiffs. Fishermen light lamps and cast nets into the lagoon [25, p. 52].

Вказана вище історична локалізація окремих фрагментів простору в тревел-медіатекстах може бути представлена і за допомогою інших термінів: хронотоп тревел-медіатекстів характеризується високим ступенем «занурення» внутрішнього

хронотопу атрактивного об'єкта (локуса або його фрагмента) у зовнішній хронотоп. Ось як, наприклад, на контрасті «внутрішніх» та «зовнішніх» часових координат презентується Паган, стародавня столиця однойменного царства, що існувало на території сучасної М'янми: The capital of the 9th-to-13th-century Burmese kingdom of Pagan was once strewn with more than 10,000 Buddhist temples, pagodas, and stupas. Now roughly 2,200 remain across the vast Bagan Plains [29, p. 39].

У наступному прикладі «історичній локалізації» піддається американське містечко Коді, розташоване на шляху до Єлстонського національного парку: Founded in 1896, Cody was given its name by a great Western character. Pony Express rider, scout, buffalo hunter, and Wild West showman, Buffalo Bill Cody helped found the town, then became one of its biggest investors and promoters [24, p. 32].

Сказане вище відповідає одній із головних тенденцій розвитку медіахронотопу загалом – його ускладненню. Автори «використовують просторово-часову композицію як особливий, усвідомлений художній прийом; починається свого роду гра із часом та простором. Її сенс полягає, очевидно, в тому, щоб, зіставляючи різні часи та простори, виявляти як характеристичні властивості «тут» і «тепер», так і загальні, універсальні закони буття, осмислити світ в його єдності» [6, с. 193]. Накладання один на одного різних часових планів, окрім всього іншого, сприяє підвищенню атрактивності локусу для читача.

Висновки. Просторово-часові характеристики – один з основних параметрів виокремлення різних дискурсів, зокрема субдискурсу тревел-медіатекстів. Для їх опису використовується поняття «хронотоп», яке може бути визначено як притаманна процесу, події або стану суб'єкта просторова та часова оформленість.

Хронотоп – важливий аспект, що організує тревел-медіатексти. Розрізняються динамічний та статичний типи хронотопу тревел-медіатекста. У центрі першого – подорож, яка передбачає обов'язкове переміщення суб'єкта в часі та просторі. У другому домінує детальний опис локусу в статичній. Для текстів журналу «National Geographic Traveler» в його сучасному вигляді більш характерним є другий тип.

Основними хронотопічними характеристиками для тревел-медіатекстів цього журналу є: для часу – сумісність із темпоральними координатами читача та порівняно повільний темп оповіді; для простору – локалізованість в «чужому» для читача просторі, точковість.

Атрактивні ділянки локусу також характеризуються непересувністю, низьким ступенем дискретності та насиченістю предметами. Крім того, хронотоп сучасних тревел-медіатекстів може бути сумісним із найближчим майбутнім і одночасно включати в себе елементи з історичною локалізованістю. В останньому випадку має місце «занурення» внутрішнього хронотопу атрактивних об'єктів (локуса або його фрагментів) у зовнішній хронотоп (який визначається соціально-політичним, культурним, історичним контекстом). Накладання один на одного різних часових планів, окрім іншого, сприяє підвищенню атрактивності локусу для читача. В якості прототипного місця виступає локус.

Перспективним уявляється подальше вивчення обраного предмета дослідження, зокрема – через включення до розгляду поняття «шлях» як однієї з універсальних форм організації простору, просторових дейктичних моделей та типологічних характеристик журнальних текстів.

Література:

- Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Бахтин М. М. Литературно-критические статьи. – М.: Худ. лит., 1986. – С. 121–290.
- Белокурова С. П. Словарь литературоведческих терминов [Электронный ресурс] / С. П. Белокурова. – СПб.: Паритет, 2005/6/7. – 320 с. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/litved/Hronotop-298>
- Боброва Е. А. Опыт лингвистического исследования эволюции концепта «путешествие» в англоязычной культуре: автореф. дис.... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Боброва. – Иркутск, 2006. – 19 с.
- Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Мещеряков Б. Г., Зинченко В. П. – М.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
- Енукидзе Р. И. Художественный хронотоп и его лингвистическая организация (на материале англо-американского рассказа): дис.... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Р. И. Енукидзе. – Тбилиси, 1984. – 215 с.
- Есин А. Б. Время и пространство // Введение в литературоведение: Учеб. пособие / Л. В. Чернец, В. Е. Хализев, А. Я. Эсалнек и др.; Под ред. Л. В. Чернец. – М.: Высш. шк., 2004. – С. 182–197.
- Казанцева Л. В. Категория хронотопа в структуре художественного произведения: лингвопрагматический и жанровый аспекты: дис.... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. В. Казанцева. – М., 1991. – 225 с.
- Кандрашкина О. О. Средства создания пространственно-временного фона в современных англоязычных североирландских романах: дис.... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. О. Кандрашкина. – Самара, 2013. – 193 с.
- Карасик В. И. Типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–20.
- Клушина И. И. От стиля к дискурсу: Новый поворот в лингвистике / И. И. Клушина // Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып. 9. – Воронеж, 2011. – С. 25–33.
- Колегаева И. М. Хронотоп газетного дискурса / И. М. Колегаева // Записки з романо-германської філології. – Одеса: Фенікс, 2006. – Вип. 17. – С. 107–113.
- Комарова Е. А. Смыслообразующая функция хронотопа в эволюции художественного творчества Ж.-К. Гюисманса: дис.... докт. филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (французская)» / Е. А. Комарова. – Иваново, 2010. – 427 с.
- Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии [Электронный ресурс] / Б. И. Кононенко. – М.: Вече: АСТ, 2003. – 511 с. – Режим доступа: <http://culture.niv.ru/doc/dictionary/culturology-dictionary/index.htm>.
- Меркулова И. И. Хронотоп дороги в русской прозе 1830-1840-х годов: автореф. дис.... канд. филол. наук: спец. 10.01.01 «Русская литература» / И. И. Меркулова. – Самара, 2007. – 22 с.
- Милевич И. Г. Дислокации бомонда: хронотоп публицистического дискурса [Электронный ресурс] / И. Г. Милевич // Майские чтения: [Интернет-конференция]. – Перм. гос. техн. ун-т, 2006. – Презентации в современной культуре: Языки и стили субкультур. – Режим доступа: <http://maiskoechtivo.pstu.ru/2006/6/1.htm>
- Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Гл. ред. В. С. Степин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Мысль, 2010. – Т. 4 (Т-Я). – 734 с.
- Переверзев К. А. Высказывание и ситуация: об онтологическом аспекте философии языка / К. А. Переверзев // Вопросы языкознания. – 1998. – № 5. – С. 24–52.
- Показаньева И. В. Проблемное поле тревел-журналистики как явления современного медиaprостранства [Электронный ресурс] // Медиаскоп: электрон. науч. журн. – 2013. – № 3. – Режим доступа: <http://www.mediascope.ru/node/1385>.
- Полежаев Ю. Г. Когнитивно-ценностный аспект тревел-журналов / Ю. Г. Полежаев // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Научно-теоретический прикладной журнал. – Тамбов: Грамота, 2016. – № 4 (58). Часть 2 – С. 142–145.

-
20. Сергиева Н. С. Хронотоп жизненного пути в русском языковом сознании: автореф. дис.... докт. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н. С. Сергиева. – Москва, 2009. – 43 с.
21. Щукин В. Г. О филологическом образе мира (философские заметки) / В. Г. Щукин // Вопросы философии. – 2004. – № 10. – С. 47–64.
22. Eijck van M., Roth W.-M. Imagination of Science in Education: From Epics to Novelization / M. van Eijck, W.-M. Roth (Cultural Studies of Science Education, v. 7). – Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2013. – 240 / 259 p.
23. National Geographic Traveler. – 2016. – February / March.
24. National Geographic Traveler 2016. – April / May.
25. National Geographic Traveler 2016. – October / November.
26. National Geographic Traveler. 2017. – February / March.
27. National Geographic Traveler. 2017. – April / May.
28. National Geographic Traveler. 2017. – June / July.
29. National Geographic Traveler 2017. – August / September.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: rosstalna@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-234-236

Росстальна О. А. «Регіональний характер» конфлікту новелічного оповідання Т. Гарді «Друзі-городяни» / О. А. Росстальна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 234–236.

УДК: 82.09

Олена Анатоліївна Росстальна,

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

«РЕГИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР» КОНФЛИКТУ НОВЕЛИЧНОГО ОПОВІДАННЯ Т. ГАРДІ «ДРУЗІ-ГОРОДЯНИ»

У статті аналізовано специфіку конфлікту новелічного оповідання Т. Гарді «Друзі-городяни» у контексті проблематики твору. Особлива увага приділена системі персонажів твору, категоріям часу (минуле, що воно тягнє над теперішнім та майбутнім) та простору (замкнений та відкритий), образам долі, фатуму та дому й символіці.

Ключові слова: новелічне оповідання, конфлікт, контраст, час, простір, дім.

Елена Анатольевна Росстальна,

Черниговский национальный педагогический университет имени Т. Г. Шевченко, г. Чернигов

«РЕГИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР» КОНФЛИКТА НОВЕЛИСТИЧЕСКОГО РАССКАЗА Т. ГАРДИ «ДРУЗЬЯ-ГОРОЖАНЕ»

В статье проанализирована специфика конфликта новеллического рассказа Т. Гарди «Друзья-горожане» в контексте проблематики произведения. Особое внимание уделено системе персонажей произведения, категориям времени (прошлое, которое тягнет над настоящим и будущим) и пространства (замкнутое и открытое), образам судьбы, фатума, дома и символам.

Ключевые слова: новеллический рассказ, конфликт, контраст, время, пространство, дом.

Olena Rosstalna,

T. H. Shevchenko Chernihiv State Pedagogical University, Chernihiv

«THE REGIONAL» CONFLICT IN THE SHORT STORY OF T. HARDY «FELLOW-TOWNSMEN»

The article runs about the special type of conflict in T. Hardy's short story «Fellow-Townsmen», included in the collection «Wessex Tales». The main characters, two fellow-townsmen, are shown as contrast in appearance, social status and life attitude. Wealthy Barnet spends his life in the try to escape from the past, though ruins his present and future with unhappy marriage. One of the main problems touched upon in Hardy's writings is the one of unhappy marriage. It usually causes the destruction of inner and outer worlds of the characters. Barnet is passive to change his life which is marked by absence of communication and escape from native town representing the isolated Wessex world. However, his try to find a better place to live outside Wessex world in faraway countries is not successful. Breaking with roots is a symbol of catastrophe in Wessex. «Home» has special symbolic meaning in the short story and Hardy's works in general. Being a dreamy place for ideal and happy family life, home is the symbol of lost hopes in «Fellow Townsmen». Indecent actions of the characters are punished by blind Circumstances proving that the sin can be committed by evil thoughts, not even actions.

Key words: short story, conflict, contrast, time, space, home.

Специфічною рисою англійської літератури кінця XIX – початку XX ст. є розвиток малої прози. Одним із провідних письменників-новелістів є Т. Гарді, чий творчий доробок включає чотири збірки новелічних оповідань. Незважаючи на значний внесок у розвиток жанру, твори малої прози письменника довгий час перебували на маргінесі досліджень, натомість основна увага літературознавців була зосереджена на романах митця. Окремі аспекти малої прози Т. Гарді були розглянуті в роботах М. В. Урнова, Л. А. Смикалової, І. Канторовича, Т. Мотилевої, А. О. Бурцева, А. Невструєвої, Ю. Селезневої, С. Матчєної, Н. Серебрякової, К. Бреді та С. Гілмартін, проте за відсутністю ґрунтовних праць подальші дослідження є актуальними.

Метою літературознавчої розвідки є вивчення «регіонального характеру» конфлікту твору «Друзі-городяни» (1880), репрезентованого у збірці «Вессекські оповідання».

У сюжеті новелічного оповідання презентована історія життя двох друзів, які мешкають у невеликому провінційному містечку Порт-Бреді.

Приналежність цього населеного пункту до категорії міста визначається наявністю в ньому мера. В іншому Порт-Бреді не відрізняється від звичайного селища. Локалізація подій твору в художньому просторі провінційного містечка, з одного боку, створює атмосферу розміреного, неквапливого сільського життя, а, з іншого, дозволяє протиставити образи героїв твору – Джорджа Барнета та Чарльза Дауна.

Як зазначає К. Бреді, у новелі Гарді ретельно прописує контраст між героями [1, с. 30]. Барнет (блідий чоловік аристократичного вигляду) заможний, одружений з холодною та гордовитою жінкою, не має дітей. Даун (рум'яний і товстенький чоловік) небагатий, проте має дружину, яка палко кохає його, та трьох дочок.

Джордж Барнет не схожий на пересічних мешканців Порту-Бреді. Він – член муніципальної ради, що він успадкував статки та справи від батька – успішного торговця. Привілейоване становище героя полягає в достатку та відсутності необхідності працювати.

Родина Барнетів – одна з найстаріших та найшановніших у містечку, а тому це прізвище – своєрідна гарантія якості та чесності – вміщується на багатьох вивісках: «Smith, from Barnet & Co.» – «Robinson, late manager at Barnet's». Проте Барнет

не підтримує зв'язку ні з ким із місцевих торговців. Єдиним варіантом «контакту» з мешканцями міста є його підпис на їхніх скромних депозитах у місцевому банку. Відтак Барнет ніби опиняється між двома життями: життям роду, яке він успадкував, що воно накладало на нього певні обов'язки, й своїм життям. Проте ані в першому, ані в другому він нещасливий, хоча має гроші, становище в суспільстві, дім та вродливу дружину.

Стосунки в родині Барнетів якнайкраще проявляються в характері спілкування подружжя – у творі місіс Барнет не вимовляє жодного слова. Вона передає свої слова через слуг чи пише чоловіку записки. Навіть про її смерть Барнет дізнається з записки. Сам герой лише єдиний раз називає дружину на ім'я подумки, в решті випадків обмежуючись нейтральним «місіс Барнет», а після її від'їзду говорить про неї як про «another person». Зі слів оповідача та окремих фраз героїв читачу стає зрозуміло, що шлюб з заможною вродливою жінкою на кілька років старшою за нього був для Барнета квапливим рішенням через розрив інших стосунків.

Конфлікт у відносинах між чоловіком і дружиною вербалізується через посередництво оповідача. Саме з його слів читач дізнається, що місіс Барнет вважала свій шлюб мезальянсом. Вона погодилася вийти заміж за Барнета «у хвилину слабкості», тим самим зв'язавши себе зі «звичайним бюргером», хоча сподівалася на шлюб з пером Англії (напевно, мається на увазі лорд Рингдейл, до якого пані мала прихильність та на честь якого і був названий новий маєток). І Барнет, і його дружина беруть шлюб радше з бажання помститися людям та обставинам за особисті невдачі в коханні, аніж допомогти один одному знайти спокій та щастя. Як зазначає англійський дослідник А.Дж. Джерард, Гарді, так само як Дж. Еліот, вірив, «що кожен людський вчинок безсмертний та обов'язково буде мати наслідки, що жодна спроба виправлення не може виправдати / спокутувати минуле. За словами Джерарда, шлюби в творах Гарді не лише руйнуються соціальними амбіціями, змовами, але й небезпечними припущеннями. Але частіше вони руйнуються відверто впертою людською порочністю – небажанням жінки визнати, що вона обрала найгіршого з можливих кандидатів, впертою чоловічою вірою в ідеальність жінки. Чоловік реалізує своє Я в просторі, тобто в безкінечній ідеальній ілюзії, жінка – в часі та соціумі» [3, с. 28].

В основі подружнього життя Барнетів – соціальні амбіції (Барнет зізнається Люсі, що саме власні амбіції штовхнули його на шлюб), змова (шлюб як не проголошена змова проти тих, з ким не склалися стосунки), спроба створити ілюзію (шлюб як ілюзія реалізації в суспільстві). Одруження героїв набуває особливого трактування у контексті звернення до походження їх імен та прізвищ. Родинне ім'я «Барнет» є топонімом. Саме так називається невеличке містечко на півночі від Лондону, де в давнину був кінний ярмарок. Ім'я місіс Барнет – Ксантіппа (англ. Xantippe) – є варіантом давньогрецького Xanthippe. Це ім'я першої дружини Сократа, відомої своїм поганим характером. Дослівний переклад імені героїні з грецької – «жовтий кінь», а слово «hippos» в Греції вказувало на належність до аристократії. Відтак за допомогою імені автор підкреслює соціальне становище героїні (воно вище, ніж її чоловіка), характер їхнього шлюбу (свого роду угода) та модель стосунків в подружньому житті. Одне зі значень жовтого кольору, зафіксоване в імені героїні та предметі її одягу (кожного разу, коли Барнет бачить Ксантіппу, він звертає увагу на її лимонно-жовті рукавички), підкреслює характер стосунків у родині, адже в психології жовтий означає непостійність, заздрість та адюльтер. Шлюб героїв є ілюзією, матеріальним втіленням якої стає дім.

Місіс Барнет будує новий дім на честь своїх споминів. Маєток у палладіанському стилі (будівлі передбачали портик та драбину в стилі античних храмів) – спосіб вирватися з «бюргерської» атмосфери, до якої героїня потрапила, взявши шлюб із Барнетом. Жінка не дарма називає новий дім шате Рінгдейл, адже слово *chateau* може перекладатися як «замок», «палац». Джордж Барнет зацікавився будівництвом вже після від'їзду дружини, адже хоче втілити у будинку свої мрії про щастя. Молодий чоловік сподівається, що дім стане прихистком для нього і Люсі, але спроба збудувати своє щастя на фундаменті мрії іншої людини приречена на провал.

Проте зовні герой будь-що намагається підтримати ілюзію, що він – голова родини, адже цього вимагає традиційний спосіб життя в спільноті, до якої він належить. Так, в розмові про будівництво нового будинку з Дауном Барнет запевняє друга, що дивна для їх місцевості та соціального становища назва нового маєтку *Chateau Ringdale* (шате Рингдейл), була лише тимчасовим варіантом, який *він* відкинув. Кomentуючи патетичну назву майбутнього дому, Барнет зазначає: «It was an idea she – we had for a short time... But we have decided finally to do without a name... at any rate such a name as that. It must have been a week ago that you saw it. It was taken down last Saturday... Upon that matter I am firm!» [2, с. 117]. Заміна займенника *she* (вона) – *we* (ми) та тихе зауваження Дауна, що напис був іще вчора, прояснює ситуацію. Рішення про будівництво та назву було прийнято місіс Барнет, а думка самого Барнета нікого не цікавила.

Герой відчайдушно мріє про родинне щастя, але не знаходить його ані в теперішньому зі своєю дружиною, ані у спробі повернути минуле.

За перебігом подій твору, Джордж Барнет кілька разів повертається до спроби поновити стосунки з колишньою нареченою Люсі Салів. Проте його бажання віднайти спокій, затишок та душевне тепло біля Люсі теж не здійснюється. З одного боку, герой прагне щастя для себе, не замислюючись над тим, чого хоче Люсі, а з іншого, – він відчайдушно намагається знайти розраду в минулому, розуміючи, що в майбутньому ці стосунки не мають перспективи, поки він одружений. Сам чоловік називає причиною їх розриву долю, нещасний випадок, проте, насправді, герої позбавляють себе щастя власноруч.

Неочікуваний перебіг подій у творі – трагічний випадок, через який гине місіс Даун, а місіс Барнет опиняється між життям і смертю, стає випробуванням для їхніх чоловіків. Барнет постає перед моральним вибором: допустити смерть дружини й нарешті отримати можливість бути з Люсі, чи врятувати дружину, виконавши свій людський та християнський обов'язок. Розмірковуючи, молодий чоловік дивиться на дим, що підіймається з труби дому Люсі. Проте дим, який ніби оживляє будинок дівчини на кілька хвилин та здається Барнету особливим знаком, швидко зникає. Він обирає другий варіант. Помітивши дивний вогник в очах лікаря Чарльсона, та підвівши сумніву його слова, що для порятунку дружини було зроблене все можливе, герой викликає іншого лікаря та рятує жінку. Разом з тим думка, до якої він повертається: *My wife was dead, and she is alive again*, свідчить про те, що душевна боротьба героя не припиняється. Він виконує свій християнський обов'язок, проте інтуїтивно хоче вчинити по іншому. Найяскравіше про це свідчить вигук *At last* (Нарешті!) та молитва подяки, яку Барнет виголошує, отримавши згодом звістку про раптову смерть дружини. Герой сприймає цю подію як нагороду за її ж колись врятоване життя. Проте нагорода насправді обертається на покарання. Через кілька хвилин Барнет дізнається, що

Люсі виходить заміж за Чарльза Дауна. Добровільно відмовившись від Люсі в минулому, він хоче повернути її ціною життя іншої людини. Формально не скоївши гріха у справах (адже дружина врятована), Барнет грішить подумки, а це жорстоко карається «сліпим Провидінням» (*blind Circumstance*). Герой позбавляється спокою та надії на щасливе родинне майбутнє, адже саме цього він прагне в житті найбільше.

Для іншого героя, Чарльза Дауна, смерть дружини – теж випробування, проте якісно іншого ґатунку. Незважаючи на шире прагнення допомогти другові у влаштуванні сімейних справ, Даун – доволі егоїстична людина. Після смерті дружини він найбільше побивається через те, що про нього нема кому турбуватися. На нашу думку, він бере шлюб з Люсі саме тому, що знаходить людину, яка зробить його існування комфортним. Освідчившись Люсі, виховательці своїх дочок, за кілька місяців після смерті дружини, Даун демонструє свої наміри у символічний спосіб. Щоб увічнити пам'ять про померлу місіс Даун він замовляє скромний камінь на цвинтарі замість запланованого раніше пафосного надгробку. Адже гроші потрібні для одруження з молодою жінкою, що від неї відмовляється Барнет, який вирішує залишити рідне місто.

Барнет навіть не намагається боротися за жінку, яка може зробити його щасливим, а відтак не заслуговує на те, щоб бути з нею. Герой постійно намагається допомогти іншим чи прилаштуватися до того, що відбувається в його житті (будівництво маєтку для дружини, як спосіб зберегти мир в родині), проте він виявляється неспроможним збудувати своє життя.

Весілля Дауна та Люсі символічно завершується для Барнета зустріччю з могильщиком, який рие могилу біля церкви. Для героя – це ритуал поховання минулого. Надалі він є формально вільним у виборі життєвого шляху. Перед ним відкривається майбутнє, проте він в котре воліє залишитися в минулому.

Не менш символічним є той факт, що новий дім Барнета купує саме Даун, а на місці старого будують баптистську церкву. Новий дім, який за сподіваннями Барнета мусив забезпечити мир в його родині за життя дружини, а згодом міг стати домом для нього та Люсі, стає місцем, де вона живе з іншим чоловіком. Разом зі зникненням власності, що належала Джорджу Барнету, зникає двохсотлітня історія роду Барнетів та згадка про останнього його представника. Барнет добровільно позбавляється свого місця, свого життєвого простору і в минулому (старий дім, в якому жили прашури героя, зносять) і в майбутньому (новий дім купує Даун), а відтак залишає рідне містечко. Залишивши дім, збудований дідусем, не взявши шлюб з місцевою дівчиною, не залишивши дітей, Барнет ніби видає своє коріння з землі рідного містечка. Герой не може реалізуватися в просторі, частиною якого є. Відтак пам'ять про нього зникає так саме, як зникає з вивісок міста родинне прізвище.

Намагання Барнета освоїти інший життєвий простір – подорожі Америкою, Австралією, Індією теж закінчуються невдачею. Провівши у добровільному «вигнанні» понад двадцять років, Барнет робить відчайдушну спробу повернутися у рідне містечко. Проте Порт-Бреді суттєво змінюється за час відсутності героя. У цьому колись провінційному містечку з'являються ознаки цивілізації – автобусне сполучення та залізниця. Простір нового Порту-Бреді відрізняється від колишнього, а відтак сподівання Барнета повернутися в знайомий простір (власне в минуле) не справджується.

Уособленням колишньої мрії, втіленням надії героя на щастя стає дім, який, як йому здається, чекає на нього, колишнього господаря та власника. Збираючись відвідати Люсі, вже вдову Дауна, чоловік голиться та вдягається за модою своєї молодості. Проте йому знов забракло сил боротися за щастя. Він сприймає відмову Люсі буквально, не розуміючи, що жінка її становища не може відразу погодитися стати дружиною чоловіка, якого не було в місті більше ніж два десятиліття. Після того, як Барнет їде, Люсі довгий час роздивляється себе у дзеркалі, шкодуючи про втрачену вроду. Вона широко сподівається на повернення чоловіка, якого так довго чекала, проте Барнет вкотре відмовляється від боротьби за жінку. Герой їде назажди, не залишаючи адреси.

Доля Джорджа Барнета перегукується з долею героя новели «Суша рука» фермера Лоджа. Обидва герої покидають рідні міста. Проте, якщо Лодж втікає від пам'яті про події минулого, Барнет їде, бо неспроможний діяти та збудувати своє життя у майбутньому.

Історії життя Джорджа Барнета та Чарльза Дауна зрештою повторюються в певному розумінні. Адже ані перший, ані другий не залишають по собі пам'яті. Барнет не має дітей-спадкоємців, які можуть успадкувати родинне прізвище. Даун має трьох дочок, що вони виходять заміж, а відтак беруть прізвища чоловіків. Історії життя обох родин залишаються епізодами минулого Порту-Бреді та частинкою життя Люсі.

Залежність подій твору від збігу обставин ніби зближує це новелічне оповідання з творами збірки «Маленькі насмішки життя». Проте, як зазначає К.Бреді, присутність «Друзів-городян» у «Вессекських оповіданнях» дозволяє підкреслити «регіональний характер» конфлікту твору, репрезентований у романах «Вессекського циклу» та зрозуміти причини неможливості реалізації героя в межах вессекського простору [1, с. 33].

Відтак «регіональність» конфлікту новелічного оповідання «Друзі-городяни» реалізується на кількох рівнях: протиставленні головних персонажів (пасивність й активність Барнета та Дауна), подвійна семантика образу дому (уособлення щастя та захисту – руйнацій мрій) та хронотопічний рівень (замкнений простір Вессексу – відкритий світ за його межами; трагічне тяжіння минулого над теперішнім і майбутнім).

Література:

1. Brady K. The Short Stories of Thomas Hardy / K. Brady. – New-York : St.Martin's Press, 1982. – xii, 235 p.
2. Hardy T. Wessex Tales : [short stories] / T. Hardy. – L. : Macmillan & Co, 1912. – x, 302 p. – (Першотвір).
3. Guerard A.J. Thomas Hardy. The novels and stories / A.J. Guerard. – Cambridge : Harvard UP, 1949. – xii, 177 p.

Отримано: 29 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: e.saraniuk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-237-240

Саранюк Є. В. Формування концепту та його мовна реалізація в англomовному дискурсі (на прикладі концепту glamour) / Є. В. Саранюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 237–240.

УДК: 811.111'42'373

Євгенія Віталіївна Саранюк,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ТА ЙОГО МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ (на прикладі концепту GLAMOUR)

Робота присвячена вивченню мовної об'єктивності концепту GLAMOUR на підставі матеріалів мас-медіа. Автор аналізує лексичні засоби, що формують даний концепт в текстах ЗМІ, та виявляє асоціативні зв'язки у межах концепту та його основні складові. У статті подаються типові слововживання досліджуваної лексики, а також особливості її мовної репрезентації у мас-медійному дискурсі.

Ключові слова: концепт GLAMOUR, лексема, мас-медійний дискурс.

Евгения Виталиевна Саранюк,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПТА И ЕГО ЯЗЫКОВАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ (На примере концепта GLAMOUR)

Работа посвящена изучению языковой объективации концепта GLAMOUR в СМИ. Автор анализирует лексические средства, формирующие данный концепт в текстах СМИ, и выявляет ассоциативные связи в пределах концепта и его основные составляющие. В статье подаются типичные словопотребления исследуемой лексики, а также особенности ее языковой репрезентации в масс-медийном дискурсе.

Ключевые слова: концепт GLAMOUR, лексема, масс-медийный дискурс.

Yevheniia Saraniuk,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CONCEPT FORMATION AND ITS VERBALISATION IN ENGLISH DISCOURSE (based on the GLAMOUR concept)

This work is devoted to the study of linguistic objectification of the GLAMOUR concept based on the materials of mass media. The article studies lexical means used to verbalize the concept in media texts. The author discusses associative links within the concept and its main components as well as typical collocations of the lexeme glamour and peculiarities of its verbalisation in mass media discourse.

Key words: concept GLAMOUR, lexeme, mass media discourse.

Людина як суспільна істота, постійно перебуваючи під впливом культури, пізнає світ, обробляє і запам'ятовує значну кількість інформації, висловлюючи результати своєї пізнавальної діяльності за допомогою мови на основі фундаментальних категорій мислення. Поняття, якими людина оперує в процесі мислення, відображають зміст досвіду, знання, зміст результатів усієї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді «квантів» знання – концептів.

Вивчення шляхів і способів вербалізації концептів є одним із центральних завдань когнітивної лінгвістики. Згідно з О. С. Кубряковою, до завдань когнітивної науки «входить і опис/вивчення систем представлення знань і процесів обробки і переробки інформації, і – одночасно – дослідження загальних принципів організації когнітивних здібностей людини в єдиний ментальний механізм, і встановлення їх взаємозв'язку і взаємодії» [3, с. 8–9]. Метою когнітивної лінгвістики є виявлення ментальних структур, що існують у свідомості носіїв мови та представлені відповідними мовними знаками. Питання, чи обов'язкові мовні засоби для здійснення концептуального мислення, все ще є актуальним на сьогоднішній день. Багато вчених займають двоїсту позицію, визнаючи як невербальне, так і вербальне мислення. Наприклад, якщо погодитись з підходом до концепту З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, то концепт не має обов'язкового зв'язку зі словом або іншими мовними засобами вербалізації. Концепт може бути вербалізований, а може бути і не вербалізований мовними засобами [5, с. 14].

В. І. Карасик характеризує концепти як «ментальні утворення, які представляються в пам'яті людини у вигляді значущих усвідомлюваних типізованих фрагментів досвіду» [6, с. 59], як «квант пережитого знання» [1, с. 361]. На думку багатьох вчених, представники культурних спільнот передають набутий досвід своїм нащадкам саме через мовні конструкції та їх ментальні еквіваленти, які формують концептосферу, що включається у велике абстрактне ментальне утворення – картину світу. Концептосфера людини формується в результаті її фізичного досвіду і духовної діяльності, а концепт – в результаті пізнавальної діяльності індивіда, в тому числі – через його комунікативну діяльність (спілкування, читання, навчання).

З. Д. Попова та Й. А. Стернін виділили наступні джерела формування концептів у свідомості людини: з її безпосереднього сенсорного (чуттєвого) досвіду; з безпосередніх операцій людини з предметами, з її предметної діяльності; з розумових операцій людини з іншими, вже існуючими в його свідомості концептами; з мовного спілкування; з самостійного пізнання значень мовних одиниць, засвоєваних людиною [7, с. 68–69]. Отже, людина мислить концептами, відображаючи результати своєї взаємодії з навколишнім середовищем за допомогою їх актуалізації в мові. Відомо, що мова виступає лише одним із способів формування концептів. Для ефективного формування концепту в свідомості людини однієї мови недостатньо, не-

обхідно залучати чуттєвий, практичний досвід з предметами. Концепт по своїй природі динамічний, формується поступово, зазнаючи певних змін. Так чи інакше концепт починає обростати концептуальними ознаками, з чим і пов'язане виникнення нових компонентів, шарів концепту. Таким чином, концепт складається з шарів різного часу і походження. Виходячи з даного ствердження, розглянемо обраний нами концепт GLAMOUR.

Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю вивчення концепту GLAMOUR у вітчизняній лінгвістиці, хоча у сучасному суспільстві обраний концепт є одним з центральних складових масової культури, що транслюється через ЗМІ.

В основу дослідження була покладена гіпотеза про те, що гламур демонструє специфічний зв'язок з такою ціннісною орієнтацією і життєвою позицією, як гедонізм – прагнення до особистого блага і щастя. Гламур постає як почуття, відчуття задоволення, впевненості, а отже і щастя, яке людина повинна хотіти досягти за допомогою придбання товарів. Таким чином, це цінність, яка досягається матеріальним шляхом.

Розгляд процесу формування та вербалізації концепту GLAMOUR в англomовному дискурсі є **метою** дослідження.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні висуваються такі завдання:

- проаналізувати мовне вираження концепту GLAMOUR на основі мас-медійного дискурсу;
- виявити основні складові концепту GLAMOUR та їх співвідношення.

Предметом дослідження є концепт GLAMOUR в текстах відкритої та прихованої реклами у медіа-дискурсі.

Об'єктом дослідження в даній статті є мовні засоби вербалізації концепту GLAMOUR.

Базуючись на попередніх результатах, отриманих на етапі дослідження лексикографічної складової концепту GLAMOUR в англійській мові, можна виділити групу основних смислових одиниць (beauty, charm, а також їх синоніми та деривати), що становить денотативну основу концепту GLAMOUR і відображає його домінанту на зовнішньому [4, с. 14-22].

Дослідники мас-медіа вказують на засилля медійного дискурсу лексемою glamour і пояснюють цю популярність його семантичною розмитістю [8]. Широке використання в ЗМІ, рекламі, моді слова glamour та його дериватів ми розцінюємо як хід, розрахований на залучення уваги аудиторії.

В якості матеріалу дослідження були використані відео-інтерв'ю з популярного відеохостингу Youtube за період 2011 – 2013 р., інтернет реклама та статті з веб-сайтів (32 мовних контекстів).

Сучасний гламур магічний, здатний заворожувати публіку ілюзорними образами в буквальному сенсі. Наприклад, реалізацію «гламурних заклинань» можна простежити в рекламі сумок Miche:

	Feeling glamorous? It's hard to imagine a color combination more exquisite than purple and bold metallic gold. Go ahead—feel like a movie star today! The Annistyn for Demi Miche bags features demi-gloss faux leather, decorative zipper details, and unique architectural overlays and stitching. Perfectly matches our Interchangeable Handle Straps (purple). Side pockets [13].

Ключовим у рекламі є візуальний елемент: фото привабливої, заміряної жінки, яке привертає увагу цільової аудиторії. Вербальне повідомлення посилює ефект, спрямовує думки та емоції читача у необхідне русло. Дана реклама починається з маніпулятивного питання «Feeling glamorous?», яке задає «логіку» подальших дій: якщо почуваш себе гламурною, то в нас є товар для таких жінок: купивши його, ти почуватимеш себе кінозіркою. Роль кінозірки подається як уособлення гламуру, тобто саме те почуття, яке супроводжує кожну гламурну жінку. До мовних засобів увиразнення даного рекламного повідомлення належать питальне речення (Feeling glamorous?), дієслово feel та його форми (feeling), спонукальний спосіб (Go ahead), порівняння (like a movie star), прикметники позитивної оцінки (exquisite, unique). Структура повідомлення – (питання – імператив: feeling glamorous? – go ahead – feel like a movie star) – полегшує сприйняття рекламного тексту. Як видно з описаного вище прикладу, матеріальні гламурні речі (сумка в даному випадку) здатні приносити відчуття розслабленості, тобто в гламурі поєднуються зовнішні атрибути з особливим внутрішнім станом людини.

В рекламі геля для душу Palmolive «Feel glamorous» спостерігається невербальний ряд: використання рожевого кольору, який асоціюється з гламуром. Наприклад, основою психології рожевого кольору традиційно вважали деяку легковажність, невичерпне жіноче начало, романтичність і любов. Змалювання ожини, драконівського фрукту та ванілі Бурбон імпліцитно впливає на споживача, де уявний аромат викликає у потенційного покупця відчуття задоволення, «смачної приємності». Також, на малюнку можна побачити, що назва бренду Palmolive супроводжується написом aroma sensations (відчуття аромату), який наголошує на чуттєвому аспекті та презентує товар як шлях для отримання задоволення від різноманіття приємних ароматів.

	Indulge yourself with this gently exfoliating, pampering shower scrub with Blackberry, Bourbon Vanilla and Dragon Fruit. Let the delicious fragrance make your shower a truly glamorous moment [14].

У тексті реклами рекламодавець описує момент, сповнений приємності та насолоди, тобто створюється потреба у читача відтворити цей момент у своєму житті. Аргумент бажання стає центральним у вищезазначеній рекламі. Відтак гедоністичні мотиви в аргументації («Indulge yourself», «make your shower») встановлюють інтимні стосунки між покупцем, який змагає від бажань, і відправником реклами, який пропонує продукт, що може задовольнити бажання. Отже, гламур складається з почуття насолоди від догляду за собою, за своїм тілом. Рекламний слоган «Feel glamorous» безпосередньо спонукає до покупки, а конструкція «gently exfoliating, pampering; delicious fragrance» називає шлях, яким відчуття гламуру створюється через матеріальне.

Слід зазначити, що у блозі Ханна Портер (молода дівчина з Англії, яка інформує своїх однодумців (понад 1169 фолловерів) про гламурні речі) написала свій відгук про даний товар: Ironically, I believe that the title of this scrub 'Feel Glamorous' fits the product completely. After using this product my skin always feels very hydrated and rejuvenated, making me feel much more confident as a person and making me feel better about my skin. I am always very glamorous and happy when I have used this shower scrub [9]. З коментаря блогера видно, що гламур – почуття тілесне (почуття зволоженої шкіри та омолодження), так і психологічний стан (впевненість у собі та щастя). Привертає увагу фраза «feel confident as a person», в якій «person», очевидно, вживається як синонім «особистість». Тобто гламур – впевненість в собі як в особистості.

Отже, сучасні засоби масової інформації подають гламурне життя як доступне, як товар, придбання якого зробить людину більш щасливою та підкреслить винятковість споживача гламурного бренду.

Попередні приклади ілюструють експліцитну рекламу (за винятком коментаря блогера), проте сьогодні радіо-, теле-, відео-, аудіо- і кінопродукція часто містить приховану рекламу, тобто рекламу, що здійснює на споживача вплив, який людина не (зовсім) усвідомлює. Так, останнім часом можна простежити зміну цілей жанру інтерв'ю у ЗМІ: як політики, так і фігури шоу-бізнесу використовують інтерв'ю для реклами – своєї партії або своїх товарів. Так, в одному з інтерв'ю Дженніфер Лопес виступає не тільки у ролі співачки та ікони гламуру, але й автора гламурних товарів, презентуючи новий парфум «Love and Glamour».

JLo: – I think all women want to feel like a star, right? I mean beautiful, confident, glamorous and I wanted to capture just that. With a dream of love, the allure of beauty and power of glamour and also the amazing confidence that comes with all of that (0:06).

JLo: – I think that everyone wants love and glamour in their life and those are the two things that I think you cannot have enough of (0:48).

JLo: – I was very inspired by films and photos and movie posters of the 40-s and I really felt like this was, every time we come out with a new fragrance, it's like a premiere, you know, and I wanted it feel like that, I wanted it to look like either in a movie poster or an a movie steel, I wanted to capture some of that passion and drama and emotion in the actual image, but of course we wanted to do it in a modern and glamorous way of our own, so, that's what we did (3:03) [10].

Основною метою принаймні даної частини інтерв'ю є формування у чітко окресленого цільового споживача (all women) потребу відчутти себе зіркою – предметом любові та втіленням гламуру (feel like a star, have love and glamour in their life). Згідно зі словами Дженніфер Лопес, такими є усі жінки (all women): усі жінки хочуть відчувати confidence, love, beauty, power, і саме це є гламуром. Отже, парфуми гарантують забезпечити ці відчуття. Крім того, як можна побачити з прикладу, гламур може створюється на ґрунті інших епох (films, photos and movie posters of the 40-s). Саме стиль 40-х років як втілення пристрасті, драми, емоцій послугував основою створення гламурного товару для Джей Ло.

Актуалізація концепту GLAMOUR та його слова-деривата glamorous простежується в статті «Jennifer Lopez doll is plastic fantastic» з онлайн-журналу «The Sun». На знак поваги до співачки Джей Ло компанія з виробництва іграшок Mattel створила дві версії моделі JLo Barbies: «The first figurine – the Red Carpet Doll – is clad in a recreation of the glamorous, cleavage-baring Zuhair Maurad gown Jennifer wore to the Oscars in 2012» [16].

J-Lo Barbie doll glammed up for the Oscars

The second doll is a recreation of the singer's 2012 tour look

Провідний дизайнер колекційної лінії ляльок Роберт Бест мав змогу попрацювати над створення справжніх мініатюр двох модниць від Зухаір Мурад та поділитися своїм враженням від роботи з Дженіфер Лопес: «Working on Jennifer Lopez dolls was like a dream come true, she was a dream partner, so polished and glamorous and sort of anything you would hope that a celebrity would be» (0:08) [11]. «I think she got to where she is with hard work, dedication and perseverance. She's really an incredible model for girls and for anyone, honestly.» На що Дженніфер відповідає: «I think Barbie represents infinite possibilities – that dreams are still alive, and that you never abandon that child, or at least you shouldn't» [12]. Слід зазначити, що прикметник glamorous в рамках концептуального поля GLAMOUR об'єднує образи, які є еталонами краси. Джей Ло постає перед нами як гламурна та вишукана (polished and glamorous), така, якою має бути celebrity, вона є прикладом для наслідування (model) для дівчат та будь-кого і стверджує, що у кожної людини є можливість стати гламурною: гламурний статус досягається працею, відданістю та наполегливістю (hard work, dedication and perseverance). Оскільки, гламур є одним з аспектів матеріальної культури, то складається враження, ніби на прикладі успішної людини, яка досягла таких вершин у шоу-бізнесі (співачка, танцівниця, актриса, дизайнер, продюсер, бізнесвумен) споживачу показують можливість здійснити свою мрію та придбати частинку такого гламурного та розкішного життя. Втілення гламуру в маленьких ляльках є прекрасним способом впливу на дівчат, які мріють бути схожими на Джей Ло. Отже, гламур – це мрія стати зіркою, яка, за словами Дженніфер, формується у дитинстві і має зберегтися у дорослої людини.

Дослідження концепту GLAMOUR на матеріалі відео-роликів, Інтернет-реклами та статей з онлайн-журналів свідчить, що гламур у даному типі текстів подається як естетично-чуттєве задоволення. Це задоволення пов'язане як з тілесними відчуттями (почуття зволоженої шкіри та омолодження), так і з психологічним станом (впевненість у собі та щастя). Реклама – відкрита та прихована – презентує речі як засоби створити відчуття або змінити психологічні стани. Стани, які подаються як бажані, – це впевненість, щастя, задоволення, любов, які врешті решт стають цінностями і сприймаються як складові концепту GLAMOUR.

Література:

1. Карасик В. В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 389 с.
2. Карасик В. И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
3. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. / Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004, № 1. – С.6-17.
4. Пастух Є. В. Семантичний аналіз лексеми glamour в англійській мові (на матеріалі словникових дефініцій) / Є. В. Пастух. – Київ: Мовні і концептуальні картини світу 2. – 2015. – № 29. – С. 14–22.
5. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
6. Попова З. Д. и др. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин, В. И. Карасик, А. А. Кретов, О. О. Борискина, Е. А. Пименов, М. В. Пименова; отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово: Графика, 2004. – 146 с. (Серия «Концептуальные исследования». Вып. 4).
7. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: «Истоки», 2001. – 191 с.
8. Савельева О. О. Рекламные образы и конструирование памяти о прошлом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec-dejavu.ru/g-2/glamour.html>

Джерела ілюстративного матеріалу:

9. Hannah Porter [Electronic resource]. – Access mode : <http://hannahporterx.blogspot.com/2015/06/new-palmolive-aroma-moments-feel.html>
10. Interview Jennifer Lopez [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=fL4cBChLbNk>
11. JLo Interview: Designing the Barbie Collector Jennifer Lopez Dolls [Electronic resource]. – Access mode : https://www.youtube.com/watch?v=LJh_IVJKckI
12. Latinos Post [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.latinospost.com/articles/31202/20131111/mattel-releases-new-jennifer-lop%C3%B3pez-barbie-doll-video.htm>
13. Miche bag [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.michebag.ca/index.php/classic/annistyn.html>
14. Palmolive [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.colgate.co.uk/app/PalmoliveEU/Equity/UK/EN/products/palmolive-aromamoments/feel-glamorous-shower-gel.cwsp>
15. Robert G. Glamour, That Certain Something, Washington Post, February 17, 2008, p. M01, [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/02/15/AR2008021500837.html>
16. The Sun Jennifer Lopez doll is plastic fantastic [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/showbiz/5384252/jennifer-lopez-barbie-dolls-created-by-mattel.html>

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 3 жовтня 2017 р.

e-mail: asok@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-241-244

Соколовська С. Ф. Особливості ідіостилію Г. Бюхнера / С. Ф. Соколовська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 241–244.

УДК: 801-2.804

Софія Францівна Соколовська,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛІЮ Г. БЮХНЕРА

Стаття присвячена лінгвокогнітивному дослідженню домінантних концептів у художній картині світу Г. Бюхнера. Продуктивною виявилася методика параметрування ідіостилію, яка спирається на визначення пріоритетів у використанні зображально-виражальних засобів. Це дало змогу описати особливості творчої манери й індивідуально-авторської картини світу Г. Бюхнера, яка втілена в його художніх текстах.

Ключові слова: лінгвопоетика, ідіостиль, індивідуально-авторська картина світу, художній концепт, концептосфера.

София Францевна Соколовская,
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир

ОСОБЕННОСТИ ИДИОСТИЛЯ Г. БЮХНЕРА

Статья посвящена лингвокогнитивному исследованию доминантных концептов в художественной картине мира Г. Бюхнера. Продуктивной оказалась методика параметрирования идиостиля, основанная на выявлении приоритетов в использовании изобразительно-выразительных средств. Это позволило описать особенности творческой манеры и индивидуально-авторской картины мира Г. Бюхнера, воплощенной в его художественных текстах.

Ключевые слова: лингвопоэтика, идиостиль, индивидуально-авторская картина мира, художественный концепт, концептосфера.

Sofia Sokolovska,
Ivan Franko State University of Zhytomyr, Zhytomyr

PECULIARITIES OF G. BÜCHNER'S IDIOSTYLE

The article is devoted to the linguistic cognitive study of dominant concepts in the artistic picture of the world of G. Buchner. The method of parametrizing idiosyle turned out to be productive, it is based on the identification of priorities in the use of expressive means. It was made possible to describe the features of the creative manner and the individual author's picture of the world by G. Büchner, embodied in his writings. Addressing this issue is predetermined, on the one side, by the general tendency of the modern linguopoetics to study the semantics of the literary text within the framework of cognitive and discursive approach, and on the other side, by appreciating the dramaturgic discourse as an accomplished model, and its interpretative potential as an open modeling process. The research showed that the specific nature of the author's picture of the world is determined by the author's intention, while the character and volume of the units of the text, its composition and speech structure expose the idiosyncrasy of the writer. The question of the role of the subjective factor in the text structuring affects the problems of the language personality and the author as a category of a literary text.

Key words: linguopoetics, idiosyle, individual author's picture of the world, artistic concept, conceptosphere.

Вивчення ідіостилію є однією з ключових проблем у стилістиці художньої літератури. Інтерес до особистості автора стимулює особливу увагу до його стилю, який проявляється у відборі матеріалу, в тематиці, в особливостях композиції, в характері емоційної тональності творів, у своєрідних засобах і способах створення образів, в ідеї, в жанрових уподобаннях, у відборі й організації мовних одиниць тощо. Різноманітність підходів до аналізу ідіостилію в рамках стилістики художньої літератури та нових напрямів у вивченні художнього тексту, які відображають інтеграцію із суміжними царинами знання (психопоетикою, лінгвосинергетикою, когнітологією, лінгвокогнітивною поетикою тощо), пов'язано з поступовим розвитком лінгвістики і зміною наукових парадигм [2, с. 182]. У комунікативній стилістиці художнього тексту розглядається сполученість діяльності автора і адресата на основі регулятивної функції тексту. У такий спосіб змінюється підхід до аналізу ідіостилію письменника, який проявляється у його текстовій діяльності. Ідіостиль розглядається як багаторівневе відображення мовної особистості творця в структурі, семантиці і прагматиці тексту, в характерній для автора стратегії організації текстової діяльності адресата. Цей підхід спирається на теорію мовленнєвої діяльності Л. С. Виготського, базові положення когнітивної лінгвістики і когнітивної поетики Л. І. Белехової, О. П. Воробйової, О. С. Кубрякової, А. М. Науменка, теорію мовної особистості Ю. М. Караулова, концепцію «мовної картини світу» і «мовної свідомості» Г. В. Колшанського, Д. С. Лихачова, В. М. Телія.

Як основна категорія стилістики художнього тексту образ автора фіксує принципи відбору і комбінації зображально-виражальних засобів в індивідуальній художній системі – ідіостилі письменника: «Будь-який стиль нерозривно пов'язаний з висловлюванням і з типовими формами висловлювань, тобто з мовленнєвими жанрами. Будь-яке висловлювання індивідуальне і тому може відобразити індивідуальність автора, тобто мати індивідуальний стиль» [1, с. 240]. В. П. Григор'єв розглядає ідіостиль як «відображення інтенції, телеології художньої мови і образу світу поета – глибинних цільових настанов носія ідіолекту, які визначають сутність рефлексії над мовою» [4, с. 21].

У лінгвокогнітивних дослідженнях ідіостиль розглядають як комплексне поняття, яке включає: 1) відбір і комбінацію об'єктів реального світу, вміщених у фокус художнього оповідання; 2) індивідуально-авторську інтерпретацію викладеного, яка визначається ціннісними настановами особистості; 3) відбір мовленнєвих засобів для здійснення творчого задуму;

4) творчу переробку мовних засобів (семантико-стилістична трансформація всіх рівнів художньої системи і їх пристосування до виконання художніх завдань автора) [6, с. 21].

Об'єктом цього дослідження є основні художні концепти (ХК), репрезентовані в текстах п'єс Георга Бюхнера, спадок якого унікальний за складом, формою, багатством смислів та силою впливу на драматургію і театр ХХ століття.

Предмет дослідження складають мовні засоби репрезентації ХК, до яких належать відповідні лексико-семантичні поля. Між ними відбувається інтенсивна лексико-семантична взаємодія, в результаті якої ХК збагачуються новими смислами.

Мета розвідки полягає у встановленні ідіостилістичних особливостей драматургічних текстів Г. Бюхнера з позицій лінгвокогнітивної поетики.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подальшої розробки теорії і практики лінгвокогнітивної поетики.

Методика параметрування ідіостилію письменника спирається на виявлення пріоритетів у використанні зображально-виражальних засобів, що дозволяє адекватно описати особливості творчості та індивідуально-авторської картини світу втіленої в художніх текстах. Індивідуально-авторська картина світу виникає і розвивається за іманетними законами, це об'єктна картина в її суб'єктивному відображенні шляхом авторизації. На думку Ю. М. Караулова, «мовна особистість починається по той бік буденної мови, коли у гру вступають інтелектуальні сили, і перший рівень її вивчення – виявлення, встановлення ієрархії смислів і цінностей в її картині світу» [5, с. 36].

Концепт є центральною одиницею когнітивної парадигми дослідження художніх текстів. Незважаючи на ступінь розробки термінологічного апарату концептології, поняття художнього концепту ще знаходиться в стадії осмислення. Важливим є усвідомлення специфіки художнього концепту: «Художні концепти є базовими одиницями концептуальної картини світу письменника і тому відрізняються від концептів культури та мовних концептів за кількома параметрами: за змістом і способом експлікації, обсягом та історичною мінливістю» [7, с. 115].

В. А. Маслова визначає художній концепт таким чином: «По-перше, в основі зв'язку його лежить асоціація; по-друге, художній концепт включає в себе не лише потенцію до розкриття образів, а й різноманітні емотивні смисли; по-третє, художній концепт тяжіє до образів і включає в себе їх». Дослідниця вважає, що художні концепти «індивідуальні, особистісні, розмиті і психологічно більш складні; це комплекс понять, уявлень, почуттів, емоцій, іноді навіть вольових проявів, що виникають на основі художньої асоціативності» [6, с. 34–35]. «Індивідуальність» художніх концептів лежить у двох площинах: по-перше, це індивідуально-авторське світобачення письменника, а по-друге, це індивідуально-емоційне тлумачення читача. Таку багатогранну мінливість можна пояснити потенційністю художніх концептів, невичерпністю можливих асоціацій і інтерпретацій, що становить їх найбільшу цінність.

Художні концепти, за словами О. П. Воробйової, потрібно розуміти як «багатовимірні утворення голографічної природи, що володіють потужним енергетичним потенціалом як джерелом емоційного резонансу в художньому сприйнятті» [3, с. 60]. Особливого статусу художні концепти набувають завдяки існуванню у певній ідіосфері, що є частиною художньої картини світу, зумовленій колом асоціацій митця, і виникають як натяк на можливі значення, як відгук на попередній мовний і культурний досвід людини, що виражає індивідуально-авторське осмислення предметів та явищ.

Критичний тон думки, конкретика суспільних проблем, соціальна орієнтованість, піднята на висоту філософського узагальнення, радикальна переоцінка структури драматичних форм – все це надає п'єсам Г. Бюхнера гостроти і специфічного напруження. В основу своєї першої п'єси «Смерть Дантона» Г. Бюхнер поклав відкриту ним фатальну закономірність історії. Вперше він виявив таку закономірність в історії французької революції, і саме з нею зв'язаний його перший великий художній твір. Однак фаталізм є визначальним і в інших п'єсах: у драмі «Войтек» він виявляється у соціальному детермінізмі людини, в комедії «Леонс і Лена» він виникає на рівні сюжетної лінії, коли втеча від одруження призводить саме до нього.

Реалізація в тексті твору підкреслює одну з найважливіших властивостей художнього концепту – його комунікативну спрямованість. Концепт фіксує зустріч внутрішньої форми твору з процесом читачького сприйняття, виступаючи не лише структурою збереження знань, але й явищем, яке має комунікативні функції. Оскільки художній текст є полісуб'єктною комунікативною структурою, яка «включає в себе» свідомість автора і його персонажів, концепт, репрезентований в тексті, існує в двох паралельних вимірах: з одного боку, як елемент картини світу суб'єкта «уявного» світу; з іншого, – як базовий компонент «індивідуальної концептосфери автора, об'єктивованої в окремому творі» [6, с. 43].

Тип ідіостилевих домінант Г. Бюхнера зумовлює конкретну методику їх аналізу. Для опису концептів «Самотність», «Відчуження», «Боротьба», «Насильство» найбільш оптимальними видаються польовий та контекстуальний методи. За допомогою методу польового структурування в тексті виявлені лексико-семантичні поля, які об'єктивують домінантні ХК тексту. Найбільшими лексико-семантичними полями у текстах п'єс є поля «суспільно-політичної» лексики (найчисельніші лексико-семантичні групи *Revolution, Republik, Freiheit, Kampf*), а також лексика, яка характеризує «індивідуальне, приватне життя людини» (лексико-семантичні групи *Naturell, Schönheit, Vergnügen, Ruhe*). В драмі «Смерть Дантона» і в комедії «Леонс і Лена» ці сфери явно розділені і протиставлені, у «Войтеку» вони органічно розчинені одна в одній і утворюють єдине полотно людського життя.

У «Смерті Дантона» ці сфери представлені на різних рівнях тексту: рівень часової і просторової організації, система образів і створення персонажів, які виступають в двох ролях. Так, Дантон, Камілл, Робесп'єр і кілька інших персонажів постають як політики і як приватні особи. Когнітивна інтерпретація результатів семантико-стилістичного аналізу дозволяє окреслити смисловий обсяг концепту «Самотність» – це те, що супроводжує буття героїв в обох сферах. Безумовно, наперед цей ХК пов'язаний з головним персонажем, Дантоном. Однак самотнім в драмі виявляється не лише він, а і його дружина, і Камілл, і Люїс, і Маріон, і Робесп'єр. Перед нами не самотність романтичного героя, а тотальна самотність людини взагалі. Концепт об'єктивується і через паралельний діалог, коли кілька дій на сцені відбуваються одночасно: Еро грає з дамою в карти, а Дантон розмовляє з Жюлі. Сцена багатфункціональна і головний зміст складають не події, а підтекст: сама побудова сцени вказує на ізолюваність Дантона. Еро грає в карти, і цю гру можна розглядати як метафору життя, водночас Дантон говорить про смерть. Явне розходження життєвих інтенцій двох приятелів. До того ж через метафоричний образ Дантон намагається сказати Жюлі, що їх самотність нездоланна, тотальна, і що люди не можуть знати один одного:

«JULIE: Glaubst du an mich?»

DANTON: Was weiß ich! Wir wissen wenig voneinander. Wir sind **Dickhäuter**, wir strecken die Hände nacheinander aus, aber es ist vergebliche Mühe, wir reiben nur das grobe Leder aneinander ab, – wir sind sehr **einsam**.

JULIE: Du kennst mich, Danton.

DANTON: Ja, was man so **kennen** heißt. Du hast dunkle Augen und lockiges Haar und einen feinen Teint und sagst immer zu mir: lieber Georg! Aber (er deutet ihr auf Stirn und Augen) da, da, was liegt hinter dem? Geh, wie haben **große Sinne**. Einander **kennen**? Wir müßten uns die Schädeldecken aufbrechen und die Gedanken einander aus den Hirnfasern zerren» [9, с. 23].

У діалозі Камілла і Люсіль теж проступає драма їхньої самотності:

«CAMILLE: Was **sagst** du, Lucile?

LUCILE: Nichts, ich **seh' dich so gern sprechen**.

CAMILLE: **Hörst** mich auch?

LUCILE: Ei freilich!

CAMILLE: Hab' ich recht? Weißt du auch, was ich **gesagt habe**?

LUCILE: Nein, wahrhaftig nicht» [9, с. 55–56].

Концепти «Самотності», «Відчуження» об'єктивуються за допомогою лексем, метафоричних виразів, стають концептуальними утвореннями також і читачької/глядацької свідомості через текстові втілення комунікативного задуму і когнітивного продукту.

Інший аспект цих ХК розкривається в контексті політичної боротьби, учасниками якої виступають як Дантон і його прихильники, так і Робесп'єр. Дантон добре розуміє, що вожді революції повністю відірвані від народу, заради якого ця революція починалась. На захоплену пропозицію Камілла почати нову атаку в Конвенті за встановлення республіки Дантон відповідає:

«DANTON: Wer soll denn all die schönen Dinge ins Werk setzen?

PHILIPPEAU: Wir und die **ehrlichen Leute**.

DANTON: Das «und» dazwischen ist ein langes Wort, es hält uns ein wenig weit auseinander; die Strecke ist lang, die **Ehrlichkeit** verliert den Atem, eh' wir zusammenkommen. Und wenn auch! – **den ehrlichen Leuten** kann man Geld leihen, man kann bei ihnen **Gevatter** stehen und seine Töchter an sie verheiraten, aber das ist alles!» [9, с. 26].

Дантон дає зрозуміти, що він та його прихильники самотні на арені політичної боротьби, що «чесні люди» не здатні до реальних дій. Робесп'єр – антагоніст Дантона, але в політичному житті він теж опиняється на самоті, хоча й тішить себе ілюзією, що він з народом і народ із ним. Показовою в цьому сенсі є сцена революційного суду, коли виявляється, що більшості байдуже, кому кричати віват, Робесп'єру чи Дантону, адже народ знаходиться в тому ж важкому становищі, в якому він був до революції:

«DRITTER BÜRGER: Sie haben kein Blut in den Adern, als was sie uns ausgesaugt haben. Sie haben uns gesagt: **schlägt** die Aristokraten **tot**, das sind Wölfe! Wir haben die Aristokraten an die Laternen **gehängt**. Sie haben gesagt: das Veto frisst euer Brot; wir haben das Veto **totgeschlagen**. Sie haben gesagt: die Girondisten hungern euch aus; wir haben die Girondisten **guillotiniert**. Aber sie haben die Toten ausgezogen, und wir laufen wie zuvor auf nackten Beinen und frieren. Wir wollen ihnen die Haut von den Schenkeln ziehen und uns Hosen daraus machen, wir wollen ihnen das Fett auslassen und unsere Suppen mit schmelzen. Fort! **Totschlagen**, wer kein Loch im Rock hat!» [9, с. 29].

У породженні домінантних смислів важливими є такі ключові слова: Volk, Pflicht, Waffe, Schrecken, Kraft, Schwäche, Tugend, erbarmen, totschlagen, що дозволяють описати позначений ними концептуальний простір твору, який порушує проблеми людського буття, місця, призначення і відповідальності людини. Робесп'єр намагається переконати себе й інших у тому, що сумління його чисте, його чеснота дає право карати ваду, він вважає себе не вбивцею, а суддею. Робесп'єр є дійовою особою лише у перших двох діях, у наступних він присутній як позасценічний персонаж. Це пов'язано ще з одним персонажем – Сен-Жюстом. Він створений як двійник Робесп'єра, який фактично підміняє його у майбутньому розвитку подій. Однак якщо Робесп'єр втілює благородну абстрактну мрію про свободу, то Сен-Жюст – її брудне практичне втілення. Відтак Бюхнер представляє механізм втілення ідеї в дію і її спотворення в цьому процесі:

«MERCIER: Geht einmal euren Phrasen nach bis zu dem Punkt, wo sie verkörpert werden. – Blickt um euch, das alles habt ihr gesprochen, es ist **eine mimetische Übersetzung eurer Worte**. Diese Elenden, ihre Henker und die Guillotine sind **eure lebendig gewordenen Reden**. Ihr hautet eure Systeme wie Bajazet seine Pyramiden, aus Menschenköpfen» [9, с. 72].

Метафоричність, яка є однією з характерних ознак ідіостилю Г. Бюхнера, (*eine mimetische Übersetzung eurer Worte, eure lebendig gewordenen Reden*) підкреслює думку про можливість спотворення ідеї при втіленні її в життя, пробуджує рефлексію, а також активізує мислення і розуміння.

Здійснивши контекстуальний аналіз драми «Войцек», можна визначити «Відчуження» домінантним ХК, ядро якого вербалізовано лексемами *Stille, Tod, Hölle, Teufel*. Головний персонаж почувається надзвичайно самотнім – усі байдужі до нього. Зображуючи дійових осіб п'єси, автор дає імена лише кільком персонажам (*Woyzeck, Marie, Andres, Margret*), інші названі за своїм соціальним положенням (*Hauptmann, Tambourmajor, Unteroffizier, Budenbesitzer*). В п'єсі немає об'єднання персонажів за певними групами, як це було в «Смерті Дантона» (дантоністи, якобінці, депутати Конвенту), навпаки, тут кожен персонаж замкнений у собі і відокремлений, потенційно протиставлений всім. Ця особливість визначає і побудову стосунків між ними: в одній сцені (Войцек і Капітан) Войцек виконує обов'язки циркульника, в іншій (Войцек і Лікар) виступає в якості піддослідного кролика. І Капітан і Лікар, звертаючись до нього, використовують особовий займенник третьої особи однини *Er*. Подібне звертання свідчить про зневажливе ставлення до Войцека, нівелювання його особистості:

«HAUPTMANN: Langsam, Woyzeck, langsam, eins nach dem andern! **Er** macht mich ganz schwindlich. Was soll ich dann mit den 10 Minuten anfangen, die **Er** heut zu früh fertig wird? Woyzeck, bedenk **Er**, **Er** hat noch seine schönen dreißig Jahr zu leben, dreißig Jahr! Macht dreihundertsechzig Monate und Tage! Stunden! Minuten! Was will **Er** denn mit der ungeheuren Zeit all anfangen? Teil **Er** sich ein, Woyzeck!» [10].

Отже, послідовний розгляд взаємодії складників тексту драми дозволив встановити й описати домінантні концепти у художній картині світу Г. Бюхнера, пояснити їхнє семантичне навантаження, розкрити багатство смислів художнього тек-

сту. Концептуальний простір текстів його драматичних творів включає в себе значущі для авторської картини світу художні концепти «Самотність», «Відчуження», «Боротьба», «Насильство». Іронічний світогляд Г. Бюхнера репрезентований у його текстах через ставлення до зображених явищ і характерів. Він змушує глядача/читача розмірковувати, робити власні висновки, вступаючи з художнім твором в інтерактивну взаємодію. В результаті проведеного аналізу виявлена ідіостилістична спільність текстів п'єс, між якими існує імпліцитний лексико-семантичний паралелізм, виражений в образній системі. Він впливає на зміст визначених художніх концептів. Виділені ХК представлені лексико-семантичними полями, через інтерференцію яких відбувається змістове збагачення концептів і виникає смислова гра. Взаємодія цих концептів підтверджує, що тексти п'єс різних періодів є одиницями загального комунікативного простору, ідіостилію Г. Бюхнера.

Розглядаючи текст як складний мовний твір, визнаючи його формально-смислову єдність та враховуючи його багатопланову й багаторівневу організацію, в процесі аналізу можна виділити різного роду текстові компоненти, частини й одиниці (залежно від параметрів розгляду). Під час такого аналізу важливо визначити доміанти образної системи автора, які формують неповторне світобачення та естетичний потенціал його художнього мовлення, а також обґрунтувати залежність лінгвістичного наповнення твору від прагматичного задуму автора.

Література:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Болотнова Н. С. Когнитивные исследования в коммуникативной стилистике текста: основные этапы и результаты // Русская речевая культура и текст : Материалы VIII Международной научной конференции (16-18 мая 2012 г.) / Под ред. Н. С. Болотновой. – Томск, 2012. – С. 181-192.
3. Воробйова О. П. Концептологія в Україні : здобутки, проблеми, прорахунки / О. П. Воробйова // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2011. – Т. 14. – № 2. – С. 53–63.
4. Григорьев В. П. Поэтика слова (на материале русской советской поэзии) / В. П. Григорьев. – М. : Наука, 1979. – 342 с.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 264 с.
6. Маслова В. А. Поэт и культура : Концептосфера Марины Цветаевой: учеб. пособ. / В. А. Маслова. – М. : Флинта, 2004. – 256 с.
7. Ніконова В. Г. Художній концепт : процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра) / В. Г. Ніконова // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2011. – Т. 14. – № 2. – С. 113–122.
8. Сивкова А. В. Идиостиль Н. В. Гоголя в аспекте лингвокогнитивной поэтики [Текст] : дис. канд. филол. наук / А. В. Сивкова. – Калининград, 2007. – 216 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

9. Büchner G. Dantons Tod / G. Büchner. – М. : Изд-во лит. на иностр. языках, 1954. – 150 с.
10. Büchner G. Woyzeck [Electronic resource] / G. Büchner. – Access mode : <http://gutenberg.spiegel.de/buch/woyzeck-419/1>.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: spodaryk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-245-249

Сподарик О. В. Функційний аналіз вербального знака полікодового художнього прозового тексту / О. В. Сподарик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 245–249.

УДК: 821.111'06–3.09:81'22'42

Оксана Володимирівна Сподарик,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ФУНКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ВЕРБАЛЬНОГО ЗНАКА ПОЛІКОДОВОГО ХУДОЖНЬОГО ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена дослідженню функцій вербального знака у британському полікодовому художньому тексті початку ХХІ століття. Зазначено характерні функції вербального знака як компонента полікодового тексту: інформативна, комунікативна, емотивна, естетична, атрактивна, фатична, дейктична.

Ключові слова: полікодовий художній текст, семиотика, функційний аналіз, вербальний знак.

Оксана Владимировна Сподарик,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛЬНОГО ЗНАКА ПОЛИКОДОВОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОЗАИЧЕСКОГО ТЕКСТА

Статья посвящена исследованию функций вербального знака в британском поликодовом художественном тексте начале ХХІ века. Указано характерные функции вербального знака как компонента поликодового текста: информативная, коммуникативная, эмотивная, эстетическая, аттрактивная, фатическая, дейктическая.

Ключевые слова: поликодовый художественный текст, семиотика, функциональный анализ, вербальный знак.

Oksana Spodaryk,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

FUNCTIONAL ANALYSIS OF A VERBAL SIGN IN A MULTISEMIOTIC LITERARY TEXT

The article is devoted to the analysis of semiotic nature of a postmodern literary text and the functions of its verbal sign. The texts of British literature of the beginning of the ХХІ century served the material for analysis. A multisemiotic text is a complex system of interrelated and interdependent elements forming a complex unity. In this sense, relations between verbal and non-verbal signs are important to create a single text space. Verbal signs are integral parts and essential properties of texts. Taking into consideration a verbal component, it is worth indicating that its role in a multisemiotic literary text can vary, since both text and images can bear the main semantic load. The characteristic functions of a verbal sign as a component of a multisemiotic text are indicated: informative, communicative, emotional, aesthetic, attractive, factual, deictic. The analysis of a multisemiotic text demonstrates that the combination and mutual integration of elements of different semiotic systems is its inherent property and it confirms the fact that a multisemiotic text components appear as a single structural and semantic unit, aimed at pragmatic effect on the recipient.

Key words: multisemiotic literary text, semiotics, functional analysis, verbal sign.

Постановка наукової проблеми. Тривалий час полікодові художні тексти (ПХТ) були поза увагою мовознавців. Але останнім часом предметом зацікавлення дослідників стала взаємодія неомогенних частин полікодового тексту, напрацювання їх типології, з'ясування та дослідження їх текстової природи, функційного навантаження вербального знака зокрема. Симбіоз вербальних та невербальних знаків створює текст як єдину комунікативну одиницю [10; 11]. Г. В. Ейгер та В. Л. Юхт до полікодових текстів в широкому семіотичному смислі відносять випадки поєднання природного мовленнєвого коду з кодом будь-якої іншої семіотичної системи [3].

Актуальність статті зумовлюється загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення полікодових текстів, у структуруванні яких беруть участь засоби різних знакових систем, та підтверджується необхідністю розкриття ролі окремих семіотичних кодів, насамперед вербального.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на матеріалі британської художньої прози початку ХХІ століття з'ясовано специфіку реалізації функцій вербального коду ПХТ.

Завдяки широкому спектру виразних можливостей вербальний знак як важливий компонент ПХТ має значне функційне навантаження. **Метою** дослідження є виявлення особливостей функціонування вербального знака та визначення його ролі у створенні прагматичного впливу ПХТ.

Виклад основного матеріалу. Текст має низку функцій, які є основоположними для вивчення його структури з погляду семіотики. Антропоцентрична парадигма гуманітарного наукового пізнання зумовила підвищену увагу до «людського фактору». Функція мови полягає не тільки в передачі інформації та здійсненні референції до незалежної від неї реальності, але й в орієнтації особистості в її власній пізнавальній сфері, тобто мову стали розглядатися більше як систему орієнтуючої поведінки, де конотація відіграє вирішальну роль [6, с. 67]. Завдання функційного аналізу вбачаємо у виявленні множини функцій, які є важливими в обставинах спілкування, та у дослідженні кодування та втілення різних функцій у мовленнєвих діях. Причому критерії виокремлення функцій можуть бути і мовними, і позамовними [8].

Варто зазначити, що роль вербального знака у ПХТ може варіюватися, оскільки і він, і зображення можуть нести головне смислове навантаження. Для вербального знака характерні такі функції, як інформативна, комунікативна, емотивна, естетична, атрактивна, фатична, дейктична.

Інформативна функція вербального знака полягає у здатності тексту інформувати адресата. Її маркерами постають реалії, алюзії, цитати, особливості вживання слів, морфологічні властивості, синтаксичні характеристики, тип тексту.

Серед реалій як маркерів інформативної функції можемо виокремити географічну, біологічну, культурну. Для прикладу, географічними реаліями постають лексеми *Jamaican* та *Dunn River Falls*, що вказують на водоспад *Dunn River* та належність до о. Ямайка:

«...waiting instead for her transformation from Jamaican hourglass heavy with the sands that gather round Dunn River Falls, to English Rose...» [26].

Прикладом біологічної реалії може слугувати лексема *rat* у наступному прикладі:

«She'd tried to draw a big rat made up of little rats» [21, с. 53].

Такі лексеми, як *chapel*, *graveyard*, *spire*, постають культурними реаліями та атрибутами кладовища у ПХТ:

«Bod went back up the hill, to the little chapel near the entrance to the graveyard, and he waited until it got dark. As twilight edged from grey to purple there was a noise in the spire, like a fluttering of heavy velvet...» [15].

Реалії передають просторово-часові характеристики ситуацій. Функція реалій полягає у представленні наочної, географічно конкретної картини.

Прикладом алюзії як маркера інформативної функції вербального компонента ПХТ може слугувати заголовок роману «Dorian» У. Селфа, що відсилає адресата до головного персонажа роману Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея». Ця алюзія дає уявлення (інформує) про особистість героя, схожого на Доріана Грея [24].

У наступному прикладі незвичайна орфографія слів, скорочення, використання специфічної лексики (діалект фантастичних істот, запозичений із гельської мови) змушує припустити наявність у автора особливого концепту тексту та особливої інтенції:

«Look at that writin' stick noo, will ye, bobbin' along. That's hag business». «Ach, she has the kennin' o' the writin', sure enough». «But you'll no' write doon oor names, eh, mistress?» «Aye, a body can be put in the pris'n if they have written evidence». Tiffany stopped writing and read the note» [22].

Отже, аналіз маркерів інформативної функції допомагає вилучити змістовно-фактуальну та змістовно-концептуальну інформацію.

Комунікативна функція вербального знака зводиться до здатності тексту встановлювати контакт із читачем. Її маркерами постають категорія автора, суб'єктивна модальність, локальність, просторово-часові відносини, тобто безпосередні відносини між автором, читачем та текстом. Сам текст є основним маркером цієї категорії: його структура, зміст, вживання слів, синтаксична організація вказують на певну авторську інтенцію, прагнення встановити певний контакт із читачем, дозволяючи визначити індивідуальний авторський естетичний, стилістичний код, та естетичний код епохи.

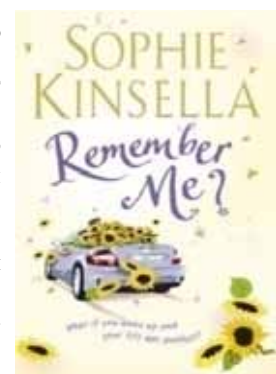
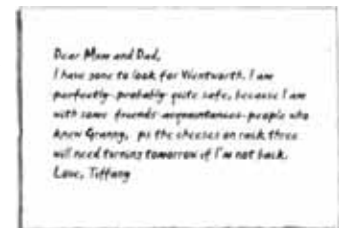
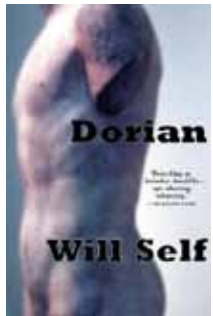
Комунікативна функція простежується в п'яти ситуаціях спілкування:

- 1) спілкування між адресантом та адресатом;
- 2) спілкування між аудиторією та культурною традицією – функція колективної культурної пам'яті;
- 3) спілкування читача з самим собою, коли за допомогою тексту як медіатора відбувається актуалізація конкретних сторін особистості адресата;
- 4) спілкування читача з текстом – «бесіда з книжкою» постає для споживача інформації одним із найважливіших та найбільш суттєвих актів інтелектуальної взаємодії;
- 5) спілкування між текстом та культурним контекстом, коли текст уже суб'єкт-джерело або одержувач інформації [4, с. 179].

Прикладом реалізації комунікативної функції може слугувати вербальний компонент ПХТ – заголовок роману С. Кінселли «Remember Me?». Спілкування між адресантом та адресатом відбувається через використання автором запитальних речень *Remember Me?* та *What if you woke up and your life was perfect?*, в результаті чого адресат також спілкується із самим собою, з текстом та культурною традицією [18].

Категорія персонажа тісно пов'язана з просторово-часовими характеристиками тексту, оскільки ці складники визначають «дейксис» ситуації, локацію в просторі та в часі. Маркерами цих характеристик є локативи та темпоративи [1].

У наступному прикладі маркерами темпоральних характеристик є вчинки та дії персонажів (*would, forget, was, was daydreaming, was exploring, tapped*), а маркерами локальних характеристик – географічні реалії та іменники, що позначають місце події (*the Arctic, the Amazon rainforest, Africa*):

«Sometimes Coraline would forget who she was while she was daydreaming that she was exploring the Arctic, or the Amazon rainforest, or darkest Africa, and it was not until someone tapped her on the shoulder...» [14, с. 81].

Отже, аналіз комунікативної функції тексту допомагає визначити характер взаємозв'язку між автором, текстом, персонажами і читачем, між семантикою і типом хронотопа.

Експресивна (емотивна) функція вербального знака полягає у здатності тексту впливати на емоції читача. Її маркерами постають риторичні фігури, фігури мови, стилістичні прийоми.

Універсальна значимість емоцій в житті людини підкреслюється багатьма дослідниками: «нашій мові властива емоційність – яскраво виражений акцент на почуттях і на їх вільному виявленні» [2, с. 33]. Емоції тісно пов'язані з інформацією, яку ми отримуємо з навколишнього світу. Не є винятком й інформація, що міститься в ПХТ. Вербальний компонент ПХТ може впливати на емоції читача своєю сюжетною лінією, структурою героїв, інтонацією, риторичними фігурами (тропами), звуковими повторами, вигуками, лексикою із оцінною семантикою тощо. Наприклад, у ПХТ маркерами експресивної функції є повтори наказових окличних речень (*Leave her! Come on!*), лексика із оцінною семантикою (*shouted, hissed, scalpel-sharp claws, wild, sprang down*):

«Leave her! Come on!» she shouted to the cat. It hissed, and swiped its scalpel-sharp claws at the other mother's face in one wild rake which left black ooze trickling from several gashes on her nose. Then it sprang down towards Coraline» [14, с. 71].

Отже, адресант може застосовувати як свідомо, так і підсвідомо великий арсенал засобів впливу на емоції читача, хоча при усьому розмаїтті маркерів емотивної функції неможливо визначити, якою мірою текст впливає на емоції читача. Аналіз емотивної функції тексту пов'язаний із проблемою появи в тексті категорії читача, тобто із комунікативною функцією тексту.

Естетична функція вербального знака полягає у здатності тексту приносити естетичне задоволення чи викликати відразу у адресата. Окрім суб'єктивних маркерів, що залежать від сприйняття читача, естетична функція має об'єктивні маркери, чітко виражені в тексті: цілісне оформлення, опозиції, логіка (засоби зовнішньої і внутрішньої когезії: зв'язки, паралелізми, повтори, семантичні поля, актуальний розвиток тексту).

Уявлення про прекрасне змінюються впродовж різних історичних епох, відрізняються вони і в паралельно існуючих суспільствах з різними типами культур, а також залежно від особистісних характеристик кожного окремого індивіда. Водночас, краса знаходиться в нерозривному зв'язку із поняттям гармонії, уявлення про яку досить універсальні. «Прекрасним є все, що змушує затамувати подих» [9, с. 145].

Об'єктивним змістом категорії прекрасного є цілісність, гармонія, ясність. Маркерами цілісності тексту можна вважати (1) його структурну завершеність, (2) підпорядкування усього змісту розвитку однієї ідеї (події, факту), (3) наявність опозицій на різних рівнях тексту [1]. Згідно із загальною структуральною тезою увесь універсум, представлений зокрема в художніх творах, структурується з бінарних опозицій. Отже, цілісність тексту залежить від наявності в ньому опозицій. Наведемо приклад реалізації естетичної функції – в заголовку роману С. Вікерс «Miss Garnet's Angel». ВК є цілісно оформленим та містить лексичні опозиції: *angel* (ангел) – *devil* (демон) та *miss* (молода дівчина) – *old lady* (старша пані). Оцінна лексика *angel* (захисник, заступник, охоронець) та *miss* (ввічлива назва дівчини) сприятиме естетичному задоволенню [27].

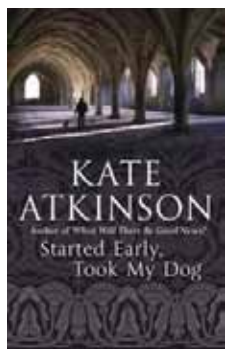
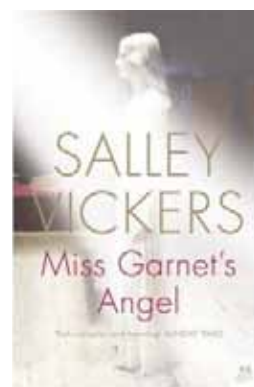
Суттю **атрактивної функції** ВК є привертання уваги завдяки використанню певної лексики, синтаксичних конструкцій, пунктуації та тропів. Прийоми привертання уваги зустрічаються у вербальному компоненті ПХТ на всіх рівнях мови. Для прикладу, у заголовку роману К. Еткінсон «Started Early, Took My Dog» спостерігаємо еліпсис – пропущення підмета *I* [12].

Розглянемо наступні приклади – заголовки романів Д. О'Нейла «At Swim, Two Boys» та Д. Мітчела «Black Swan Green» характеризуються використанням стилістичного прийому інверсії [20; 19].

На лексичному рівні засобом привертання уваги може поставати використання аббревіатури, як у заголовку роману Д. Барнса «Love, etc» [13].

Дієвим засобом привертання уваги слугує незвичайна семантика заголовка. Так, заголовок роману У. Селфа «How the Dead Live» зацікавлює адресата поєднанням протилежних за значенням понять *dead* та *live*. Для реалізації атрактивної функції автор послуговується стилістичним прийомом – оксимороном [25].

Фатична функція ВК зводиться до встановлення контакту із потенційним адресатом. Відкриття фатичної функції комунікації належить Р. О. Якобсону [7], їй також присвячені роботи Є. В. Ключова [5] та інших лінгвістів. Обов'язковою умовою створення вдалого полікодового тексту є наявність у адресанта інформації про цільову аудиторію, тобто про адресата тексту. В якості критеріїв цільової аудиторії варто розглядати вік, стать, расу, віросповідання, культурні уподобання тощо. Вдала інтерпретація ПХТ залежатиме від того, чи текст відповідає картині

світу адресата. Це стосується формальної організації тексту, і його змісту, що апелює до культурних, морально-етичних та інших світоглядних стереотипів, властивим менталітету цільової аудиторії, якій він призначений.

Наприклад, заголовок роману К. Гопкінс «Mates, Dates and Inflatable Bras» містить лексеми *mates*, *dates*, *bras*, семантика яких охоплює поняття «дівчина, дівочі зацікавлення тощо». Отже, цей ВК призначений для дівочої аудиторії та навряд чи зацікавить юнацьку [17].

Заголовок роману К. Рідделла «Ottoline Goes to School» містить лексему *Ottoline*, що є власною назвою – іменем дівчинки, та лексему *school*, що вказує на шкільний вік персонажу. Отже, на лексико-семантичному рівні цей вербальний компонент націлений на дитячу аудиторію [23].

Дейктична функція вербального знака. У вербальному компоненті ПХТ міститься вказівка на іконічний компонент, безпосереднє відсилання до нього адресата, що свідчить про дейктичний зв'язок, як тип зв'язку між компонентами ПХТ, який властивий переважно науковим текстам.

Дейктичний зв'язок між компонентами може мати різний напрям: катафоричний – від вербального знака до зображення, що йде за ним; анафоричний – від вербального знака до зображення, що йому передуює.

Наприклад, між вербальним та іконічним компонентами ПХТ існує катафоричний дейктичний зв'язок у ПХТ. Дейктичний вказівник *like this* провокує звернення до зображення, яке детально відтворює відповідний малюнок тканини та стін і виконує дейктичну функцію:

«And there was a pattern on the seats like this» [16]:

Оскільки мова є системним явищем, усі функції вербального компонента ПХТ виступають не ізольовано, а простежуються в тісній взаємодії.

Висновки. Для вербального компонента характерні такі функції, як інформативна, комунікативна, емотивна, естетична, атрактивна, фатична, дейктична. Маркерами інформативної функції є реалії, алюзії, цитати, особливості вживання слів, морфологічні властивості, синтаксичні характеристики, тип тексту. Маркерами комунікативної функції постають категорія автора, суб'єктивна модальність, локальність, просторово-часові відносини. Маркерами емотивної функції є риторичні фігури, фігури мови, стилістичні прийоми. Суб'єктивні маркери естетичної функції залежать від сприйняття читача; об'єктивними маркерами є цілісне оформлення, опозиції, логіка (засоби зовнішньої і внутрішньої когезії: зв'язки, паралелізми, повтори, семантичні поля). Маркерами атрактивної функції є використання певної лексики, синтаксичних конструкцій, пунктуації та тропів. Фатична функція реалізується за наявності у адресанта інформації про адресата тексту. Дейктична функція реалізується через дейктичний зв'язок між компонентами ПХТ: катафоричний та анафоричний. У сприйнятті ПХТ важливим є функційне навантаження всіх кодів, але варто зазначити, що іконічний і параграфемний знак у поєднанні із вербальним характеризується посиленням прагматичним впливом на адресата порівняно із суто вербальним.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням функційної значимості кодів у семіотично гетерогенних різножанрових постмодерних текстах.

Література:

1. Белозерова Н. Н. Функциональный анализ текста (статья) [Электронный ресурс] / Н. Н. Белозерова // Language and Literature (электронный журнал). – 2000. – № 9. – Режим доступа : <http://vntw.tsu.tmn.ru/frgf/journal.htm>.
2. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая. – М. : Рус. словари, 1997. – 416 с.
3. Эйгер Г. В. К построению типологии текстов / Г. В. Эйгер, В. Л. Юхт // Лингвистика текста : матер. науч. конф. «Лингвистика текста». – М. : МГПИИЯ им. М. Тореца, 1974. – С. 103–110.
4. Ищук М. А. Гетерогенный текст: функции его составляющих / М. А. Ищук // Вестник ТвГУ. Сер. : Филология. – 2008. – № 17 (77). – Вып. 13 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – С. 176–182.
5. Клюев Е. В. Теория литературы абсурда / Е. В. Клюев. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 102 с.
6. Лотман Ю. М. История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПб, 2002. – 768с.
7. Якобсон Р. О. Язык в отношении к другим системам коммуникации / Р. О. Якобсон // Избранные работы. – М., 1985. – С. 319–330.
8. Andersen P. B. A Toolbook for Analyzing Work Language / P. Bøgh Andersen // Pragmatics and Linguistics. – Odense : Odense UP, 1986. – P. 3–22.
9. Joyce J. The Critical Writings of James Joyce / James Joyce. – London : Faber and Faber, 1959. – 228 p.
10. Kress G. Multimodality : A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication / Gunther Kress. – London : Routledge, 2010 – 213 p.
11. O'Halloran K. L. Independence, Interaction and Metaphor in Multi-semiotic Texts / Kay L. O'Halloran // Social Semiotics 9. – No 3. – 1999. – P. 317–354.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. Atkinson K. Started Early, Took My Dog / Kate Atkinson. – London : Doubleday, 2010. – 350 p.
13. Barnes J. Love, etc. / Julian Barnes. – New York : Vintage, 2002. – 240 p.
14. Gaiman N. Coraline / Neil Gaiman. – London : Bloomsbury, 2002. – 163 p.
15. Gaiman N. The Graveyard Book [Electronic resource] / Neil Gaiman. – 2008. – Access mode : http://www.e-reading.link/bookreader.php/87148/Gaiman_-_The_Graveyard_Book.html.
16. Haddon M. The Curious Incident of the Dog in the Night-Time [Electronic resource] / Mark Haddon. – Access mode : http://www.e-reading.link/bookreader.php/70960/Haddon_-_The_Curious_Incident_of_the_Dog_in_the_Night-Time.html.
17. Hopkins C. Mates, Dates and Inflatable Bras / Cathy Hopkins. – London : Piccadilly Books, 2007. – 144 p.
18. Kinsella S. Remember Me? [Electronic resource] / Sophie Kinsella, 2008. – Access mode : <http://e-libra.ru/books/228915-remember-me.html>.
19. Mitchell D. Black Swan Green / David Mitchell. – London : Sceptre, 2006. – 371 p.

-
20. O'Neill J. At Swim, Two Boys / Jamie O'Neill. – New York City : Scribner, 2003. – 562 p.
 21. Pratchett T. The amazing Maurice and his educated rodents / Terry Pratchett. – London : Doubleday, 2001. – 256 p.
 22. Pratchett T. The Wee Free Men [Electronic resource] / Terry Pratchett. – Access mode: <http://fb2.booksgid.com/content/53/terry-pratchett-the-wee-free-men/1.html>
 23. Riddell C. Ottoline Goes to School [Electronic resource] / Chris Riddell. – Access mode : <http://www.lovereadings4kids.co.uk/book/2657/Ottoline-Goes-To-School-by-Chris-Riddell.html>.
 24. Self W. Dorian / Will Self. – New York : Grove Press, 2004. – 288 p.
 25. Self W. How the Dead Live / Will Self. – New York : Grove Press, 2000. – 404 p.
 26. Smith Z. White Teeth [Electronic resource] / Zadie Smith. – Access mode : <http://www.e-reading.link/book.php?book=93023>.
 27. Vickers S. Miss Garnet's Angel / Salley Vickers. – London : HarperCollins, 2000. – 335 p.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: spodaryk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-250-252

Стецик Т. С. Засоби та методи переконання в медіа-середовищі президентських передвиборчих кампаній у США / Т. С. Стецик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 250–252.

УДК: 32.019.51:81'272

Тетяна Степанівна Стецик,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ ПЕРЕКОНАННЯ В МЕДІА-СЕРЕДОВИЩІ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ У США

У статті розглядаються та аналізуються засоби та методи переконання електорату в медіа-середовищі президентських передвиборчих кампаніях 2004 та 2008 років у США. Дається їх змістовна характеристика, описується тісна взаємодія. Розкривається зміст такого поняття як «переконання», враховуючи стрімкий розвиток ЗМІ.

Ключові слова: переконання, кампанія, переконливе повідомлення, реклама, медіа-план.

Татьяна Степановна Стецик,

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск

СРЕДСТВА И МЕТОДЫ УБЕЖДЕНИЯ В МЕДИА-СРЕДЕ ПРЕЗИДЕНТСКИХ ПРЕДВЫБОРНЫХ КАМПАНИЙ В США

В статье рассматриваются и анализируются средства и методы убеждения электората в медиа-среде президентских предвыборных кампаниях 2004 и 2008 годов в США. Предлагается их содержательная характеристика, описывается тесное взаимодействие. Раскрывается содержание такого понятия как «убеждения», учитывая стремительное развитие СМИ.

Ключевые слова: убеждение, кампания, убедительное сообщение, реклама, медиа-план.

Tetiana Stetsyk,

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

MEANS AND METHODS OF PERSUASION IN MEDIA IN PRESIDENTIAL ELECTION CAMPAIGNS IN THE USA

This article examines means and techniques of persuasion of audience in media in the presidential campaigns of 2004 and 2008 in the USA. It has been proved that every political campaign has its foundation and principles in the process of persuasion since during an election campaign, audience finds itself in a situation of political pressure and manipulation and with each passing year, more and more means and methods of persuasion are emerging to persuade the electorate to act and think as politicians need. The top-priority purpose of the usage of three main forms of advertising (print, television, and the Internet) in political campaigns has been examined. Their factual characteristic has been given. Their close interaction has been studied. Their influence on the consciousness of common citizens at the hottest moments of political campaigns has been demonstrated. Such notions as «persuasion», «media plan», «segmentation», taking into consideration the rapid development of mass media, have been observed. It was found that after completing the media plan and defining the target audience, the media strategy comes out to the forefront, which should be chosen to achieve a specific goal. The importance of obtaining skills of recognizing different means of persuasion for all individuals / voters has been shown.

Key words: persuasion, campaign, persuasive message, advertising, media plan.

З наближенням виборів пересічних громадян «засипають» величезною кількістю інформації про *вірний* вибір та *гідного* кандидата на найвищу посаду в країні, тому розуміння одного з ключових понять, а саме, поняття *persuasion* (persuasion is a form of social influence. It is the process of guiding or bringing oneself or another toward the adoption of an idea, attitude, or action by rational and symbolic (though not always logical) means [12]) в рамках президентських кампаній загалом, та 2004 та 2008 років в Сполучених Штатах Америки в цій статті, набуває чималого значення, адже логічним є розкриття мети такого інформаційного досвіду.

Необхідно усвідомити, що політична кампанія, як і сама політика, має свої підвалини, засади в процесі переконання / *has its foundation in persuasion*; їх мета полягає в мотивації мас підтримати та відстояти конкретне повідомлення або групу таких повідомлень [6, с. 263]. Підчас кампанії, головною метою стає отримання голосів виборців на підтримку конкретного кандидата / *getting voters to pledge their vote to a specific candidate* [3].

Досягається це за рахунок переконливих повідомлень / *persuasive messages*, мета яких полягає в спонуканні окремих груп людей змінити свої погляди та позицію або діяти новим чином для власної вигоди / *telling individuals to adapt a new belief or attitude, or engage in a new behavior for their own benefit* [5, с. 163]. Кампанії також використовують пропаганду, суть повідомлень якої практично ідентична вищезгаданій, але яка *focus on the desirability of the action or belief to social groups of which the individual is a part* [5, с. 164]. Ці повідомлення, як правило, розповсюджуються через засоби масової інформації, такі як газети, телебачення та the World Wide Web (WWW is a system of interlinked hypertext documents accessed via the Internet [14]). Проте політичні кампанії роблять набагато більше за просте розповсюдження ціленаправленої інформації, яка покликана вплинути на американську громадськість; вони забезпечують роботою політиків, їх співробітників, журналістів в ході виборчої кампанії, а саме головне, вони дають виборцям відчуття залученості до політичного процесу [3].

Президентська кампанія 1796 року стала першою, в ході якої ЗМІ почали використовуватись в якості засобу переконання: зі схвальними відгуками та статтями про кандидатів, надрукованими в таких газетах, як the Philadelphia Aurora and the

Gazette of the United States [4]. Кампанії 1800-х років відзначаються широким використанням друкованих ЗМІ для отримання переваги у передвиборчій гонці та особистими подорожами кандидатів країною з виступами та промовами. Представники політичних партій вийшли на вулиці з агітаційними закличками з метою залучитись підтримкою якомога більшої кількості потенційних виборців.

Близько 150 років потому відбувся величезний прорив у сфері медіа-засобів в політичних кампаніях: поява першої президентської агітаційної реклами на телебаченні. У 1952 році Генерал Дуайт Ейзенхауер, який виставив свою кандидатуру на попереднє голосування задля визначення кандидата від партії на президентських виборах, дав цикл телевізійних (ТВ) реклам «Eisenhower Answers America». Телебачення назавжди змінило обличчя президентських кампаній, дозволивши потенційним виборцям не тільки бачити й чути кандидатів в ефірі, але й надавши можливість постійно отримувати нову та актуальну інформацію про вибори.

Ще один етап розвитку методів та засобів переконання співвідноситься у часі з появою нового гіганта ЗМІ – Інтернету, а з ним і різноманітних веб-сайтів з можливістю рекламувати той чи інший продукт (в даному ж випадку – політиків та їх партії). Перший сайт такого роду був створений у 1996 році [2]. До 1997 року 85,7% всіх кандидатів на посаду президента, 46,8% – сенатора і 16,1% – представника палати мали свої веб-сайти, де пересічні громадяни могли знайти усю необхідну інформацію як про самого кандидата, так і про його кампанію в цілому [2]. З 1997 року використання інтернету як рекламного середовища почало швидкого розвиватись та розширюватись.

На сучасному етапі підчас кампаній кандидати використовують поєднання трьох вищезгаданих форм реклами (друк, телебачення та Інтернет), для розвитку так званого медіа-плану / *a media plan*. Так як в більшості випадків безперервне розміщення оголошення – з початку праймеріз (Primary elections are one means by which a political party nominates candidates for the next general election [13]) до дня самих виборів, – вимагає чималих затрат, план повинен враховувати можливості кандидата рівномірно розподіляти свої кошти протягом усього терміну кампанії. На основі очікуваного фандрайзингу фандрайзингу (The organized activity or an instance of soliciting money or pledges, as for charitable organizations or political campaigns [10]), кандидати визначають, як і коли купувати рекламу. Друкована реклама, як правило, є найдешевшою, тому її придбання поряд з придорожніми рекламними щитками та листівками (для розсилки) складає перший пункт витрат медіа-плану. Наступним ключовим моментом є фінансування інтернет-реклами, оскільки і телебачення і друковані джерела посиляються здебільшого саме на веб-сайти кандидатів для отримання додаткової інформації. Крім того, веб-сайт є важливим джерелом знань поточної політичної ситуації та різноманітних благодійних внесків. Підчас проведення сучасних кампаній часто використовуються банери (an advertisement that extends across the width of a web page [9]) на інших веб-сайтах, які дають змогу користувачеві перейти на домашню сторінку того чи іншого політичного діяча або партії.

Головним же засобом реклами ще й досі залишається телебачення, яке вважається найкращим та найбільш економічно ефективним (хоча і найдорожчим) засобом дістатися до виборців, оскільки ТВ аудиторія є величезною та різноманітною. При купівлі групи рекламних роликів / *ad spots* or a «flight» (Ad Flight – The duration of time for which an advertising campaign is live), варто враховувати три фактори: а) сфера впливу / *a flight's reach* (як багато людей буде переглядати дану рекламу), б) частота повторення (скільки разів вони будуть переглядати цю ж рекламу) та в) вартість трансляції. A flight's reach is determined by the gross rating points (GRP), which are determined by the sum total of the ratings achieved for a specific media schedule.

Оскільки телебачення є досить дорогим, кампанії розробили певні моделі трансляції реклам, як методи максимізації своїх коштів: *continuity, pulsing, and flighting patterns*. Перша модель представляє собою постійну трансляцію протягом всієї кампанії / *advertising runs steadily with little variation over the campaign period* [11]), що досягається при високому рівні фінансування. Стратегія пульсуючих реклам – це трансляція роликів в основному в ключові моменти кампанії, такі як її початок та завершальні тижні, що передують самим виборам. Останній метод, вибухова або ж залпова реклама / *flighting* (or «bursting») (*flighting involves intermittent and irregular periods of advertising, alternating with shorter periods of no advertising at all* [11]) поєднує дві попередні моделі, при цьому грошові ресурси зберігаються за рахунок розміщення економічно дешевшої реклами на недовгих станціях радіо чи ТВ, або ж їх передачі через сітку телемовлення в основні моменти кампанії.

З моменту закінчення розробки медіа-плану, вся увага зосереджується на аудиторії, на яку даний план повинен бути цілеспрямований. Важливість такого кроку визнавалася ще в давніх Греції відомим мислителем Аристотелем: «without a thorough understanding of the audience, the likelihood of successful persuasion was deemed very small». Потенційні виборці – це люди, які на момент передвиборчої кампанії ще не визначилися зі своїми вподобаннями та готові розглянути інший напрямок поведінки та приділити увагу рекламним повідомленням про того чи іншого кандидата. Звичайно електорат повинен бути розділений на дрібніші групи для більшої ефективності самого повідомлення [5, с. 173].

Такий процес розподілу потенційних виборців на групи на основі їх певної спільності називається сегментація / *segmentation*. «Public segmentation is needed because many people view the marketing of products within a sociological framework» [5, с. 175]. Успішна сегментація вимагає роботи групи досвідчених соціологів, які аналізують цільову аудиторію шляхом опитування з метою досягнення точності та об'єктивності результатів. Це дозволяє, в свою чергу, адаптувати рекламу конкретної кампанії для різних верств населення в залежності від їх особливостей.

Після завершення роботи над медіа-планом та визначенням цільової аудиторії, на перший план виходить медіа-стратегія, яку слід обрати для досягнення конкретної мети. Підчас президентських кампаній 2004 і 2008 років, медіа-план був зосереджений переважно в трьох медіа-середовищах – друк, телебачення та Інтернет. Хоча більшість американців отримують інформацію через телебачення та Інтернет, близько двадцяти відсотків все ж читають газети, що свідчить про освіченість і політичну «підкованість» виборців [3]. У 2004 і 2008 роках газети зіграли важливу роль через різноманіття друкованої реклами та популярні політичні колонки / *Recent political columns have not been telling readers what to think, but rather what issues to think about*. Так у 2004 році Wall Street Journal опублікував статтю під назвою «Vietnam Boomerang», яка була присвячена виступам сенатора Дж. Керрі про В'єтнам, в яких він презентував себе як військового героя, протестуючи при цьому проти самої війни та обвинувачуючи уряд США у військових злочинах. Самого ж Дж. Буша він іменував дезертиром. Техніка поляризації, коли основні зусилля Дж. Керрі були зосереджені на висвітленні гріхів та недоліків Джорджа Буша

для висвітлення контрасту, повернулася до самого сенатора бумерангом. Редактор газети зазначив, що Дж. Керрі не слід було спекулювати ситуацією в В'єтнамі, щоб критикувати політику уряду, рекламуючи себе в той же час. І хоча ця стаття не вказувала читачам, що їм думати / what to think, та як засіб переконання вона відіграла свою роль.

Влітку 2004 року кампанія Буша-Чейні випустила негативну друковану рекламу під заголовком «Got Conservative Values?», яка була свого роду пародією на рекламу «Got Milk?» (The ad highlights John Kerry's shameful record on Wisconsin dairy issues and his role in creating the Northeast Dairy Compact, as well as his fight to extend it [8]) привернувши таким чином увагу виборців до критики цінностей Дж. Керрі, поданої в самій рекламі.

Друкована ж реклама кампанії 2008 року різко відрізнялася від 2004. Обидва політичні табори (Б. Обама і Дж. Маккейна) фокусували свої зусилля на показі відмінності їх кандидатів від стереотипу. Звернення Б. Обами до американців були спрямовані на ідею змін та єдності народу, які знайшли відгук у зазвичай недостатньо представлених верств населення. Реклама Дж. Маккейна у пресі також залишалася в стороні від негативу. Проте на відміну від Б. Обами, який був відносно новим діячем на політичній арені, Дж. Маккейн проходив службу на ВМФ та працював у Сенаті, чим він і скористався в рекламних цілях. 6 січня 2008 була випущена реклама, зображенням Джона Маккейна в діловому костюмі, який спирається на американський прапор. Образність даного повідомлення полягала в представленні сенатора як людини, наділеної владою та гідної президентства [1, с. 74]. Завершальним штрихом стратегії переконання в даній рекламі стало порівняння Дж. Маккейна з такими відомими консервативними лідерами США як Авраам Лінкольн, Теодор Рузвельт і Рональд Рейган [5].

Телевізійні реклами кампанії 2008 року мали різочу подібність до трансльованих 2004 року, що стосується акцентування на американській військовій політиці. Проте були й свої відмінності: В рекламі «Gulf» авторитет Б. Обами підвищується через одяг (діловий костюм) та задній фон (державної установи), роблячи таким чином його повідомлення більш переконливим [1, с. 86-87]. Успіх реклами був пов'язаний також з використанням позитивної характеристики від генерала Меріла МакПіка, який підтримував позицію сенатора щодо війни в Іраку. Мета рекламного ролика полягала не тільки в переконанні виборців підтримати Б. Обаму, але й в створенні в їх уяві образу сенатора як розумного військового лідера.

Третім медіа-середовищем політичних баталій став Інтернет, де вдалося поєднати усі методи та засоби в одному форматі. У 2004 році веб-сайти кандидатів в основному використовувалися як поєднання реклами з друкованих видань та телевізійних рекламних роликів. Буш та Керрі використовували візуальні методи переконання в розробці та розміщення своїх сайтів (заголовки жирним шрифтом, патріотичні кольори і т.д.) разом з відео-рекламами [7, с. 48-53].

На відміну від традиційної реклами, правила проведення виборів не вимагають кандидатів підтверджувати достовірність інтернет-повідомлень, що дозволяє їм дистанціюватися від негативної інформації, яка з'являється на їх сайтах та уникати небажаних політичних наслідків. Крім того веб-сайти стали свого роду координаційними центрами кампаній – проведення перехресних медіа акцій, прямого перегляду інших ЗМІ та ін.

Таким чином, підчас передвиборчих кампаній аудиторія опиняється у ситуації політичного тиску та маніпулювання. І з кожним роком з'являється все більше засобів та методів переконання електорату діяти та думати так, як потрібно політикам. Адже у випадку, коли потенційний виборець віддає свою прихильність певному політичному табору, він відчуває себе зобов'язаним проголосувати за конкретного кандидата та віддати голос за «вірні» політичні переконання та цінності. І тільки володіючи навичками розпізнавання таких засобів, індивід може впевнено сказати, що його вибір був зроблений тільки ним самим.

Література:

1. Cialdini, R. B. Influence: Science and Practice / R. B. Cialdini. – 3rd ed. – Needham Heights, MA : Allyn and Bacon, 2001 – 262 p.
2. D'Alessio, Dave. «Adoption of the World Wide Web by American Political Candidates, 1996-1998» / D. D'Alessio // Journal of Broadcasting & Electronic Media. – 2000. – P. 1-24.
3. Devlin, Patrick. Political Persuasion in Presidential Campaigns / P. Devlin // New Brunswick, New Jersey: Transaction Inc. – 1987. – P. 213-230.
4. Ferling, John. «American History: The First Real Two-Party U.S. Presidential Election in 1796» / J. Ferling // American History. – Dec. 1996. – P. 46-49.
5. Johnson-Cartee K. and Copeland G. Strategic Political Communication: Rethinking Social Influence, Persuasion and Propaganda / K. Johnson-Cartee K. and G. Copeland // Lanham, Maryland : Rowman & Littlefield Publishers, Inc. – 2004. – 242 p.
6. Mutz D., Sniderman P. M. and Brody R. Political Persuasion and the Attitude Change / D. Mutz // The University of Michigan Press. – 1999. – 304 p.
7. Muth M. F. and Kitalong K. S. Getting the Picture: A brief guide to understanding and creating visual texts / M. F. Muth, K. S. Kitalong. – Boston : Bedford/St. Martin's. – 2004. – 64 p.
8. Див. Інтернет сторінку : <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1258259/posts>
9. Див. Інтернет сторінку : <http://www.thefreedictionary.com/banner>
10. Див. Інтернет сторінку : <http://www.thefreedictionary.com/fundraising>
11. Див. Інтернет сторінку : http://en.wikipedia.org/wiki/Advertising_media_selection
12. Див. Інтернет сторінку : <http://en.wikipedia.org/wiki/Persuasion>
13. Див. Інтернет сторінку : http://en.wikipedia.org/wiki/Primary_election
14. Див. Інтернет сторінку : http://en.wikipedia.org/wiki/World_Wide_Web

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 10 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: storchak.oleg@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-253-256

Сторчак О. Г. Ціннісна характеристика концептів *важкий* і *легкий* / О. Г. Сторчак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 253–256.

УДК: 811.111'42

Олег Григорович Сторчак,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

ЦІННІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТІВ *ВАЖКИЙ* І *ЛЕГКИЙ*

Концепти *HEAVY* і *LIGHT* англomовного дискурсу використовуються для вираження зовнішнього і внутрішнього світу людини. В основі ціннісного компоненту цих концептів і оцінної орієнтації суб'єкту знаходяться положення «це добре, тому що важке/легке» і «це погане, тому що важке/легке». Показник норми є мобільним параметром.

Ключові слова: дискурс, концепт, ціннісний компонент, оцінка, норма.

Олег Григорьевич Сторчак,

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, г. Харьков

ЦЕННОСТНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТОВ *ТЯЖЕЛЫЙ* И *ЛЁГКИЙ*

Концепты *HEAVY* и *LIGHT* англoязычного дискурса используются для выражения внешнего и внутреннего мира человека. В основе ценностного компонента этих концептов и оценочной ориентации субъекта находятся положения «это хорошо, потому что тяжело/легко» и «это плохо, потому что тяжело/легко». Показатель нормы является мобильным параметром.

Ключевые слова: дискурс, концепт, ценностный компонент, оценка, норма.

Oleh Storchak,

Kharkiv National Automobile and Road University, Kharkiv

VALUE CHARACTERISTICS OF CONCEPTS *HEAVY* AND *LIGHT*

The concepts *HEAVY* and *LIGHT* are used in discourse to express both the external and internal worlds of the human being. The adjectives *heavy* and *light* show that the person demonstrates either a positive or negative attitude to an object of evaluation. It clearly indicates the subjectivity of the formation of concepts in cEnglish linguistic and cognitive space. When using the concepts *HEAVY* and *LIGHT*, the value-based evaluation orientation rests upon the statements «it is good because it is heavy/ light» and «it is bad because it is heavy/ light». The cognitive features of the concepts are as follows: a material norm; an ideal norm; arousing interest; having significance; the vector of a weight change – more than a norm (for the concept *HEAVY*) or less than a norm (for the concept *LIGHT*). The norm rate is a mobile parameter.

Key words: discourse, concept, value component, evaluation, norm.

Состояния человека «быть тяжёлым/ лёгким» и «считать тяжёлым/ лёгким» основываются на способности субъекта деятельности формировать свои знания о реальном и воображаемом мирах в виде концептов, оформляя эти концепты языковыми средствами. Целью данного исследования является аксиологическая оценка когнитивных признаков концептов *ТЯЖЁЛЫЙ/ HEAVY* и *ЛЁГКИЙ/ LIGHT* в лингвокогнитивном пространстве современного английского языка.

Объектом исследования является ценностный компонент концептов *HEAVY* и *LIGHT* в художественном, научном и теологическом дискурсах. Предметом исследования выступают семантические признаки имён прилагательных тяжёлый/ *heavy* и лёгкий/ *light* в современном английском языке. Актуальность работы обусловлена повышенным интересом лингвистов к ценностному компоненту концептов *HEAVY* и *LIGHT* и его недостаточной разработанностью. Используя методы концептуального и компонентного анализа, мы предпринимаем попытку выявить и описать ценностный компонент этих концептов путём исследования антонимической пары ключевых имён прилагательных *heavy* и *light*.

Под ценностью понимается положительная или отрицательная значимость объектов окружающего мира для человека или общества, определяемая не свойствами объектов, а их вовлечённостью в сферу человеческой жизнедеятельности, интересов, потребностей – это социальных отношений [5, с. 1462]. В лингвистике ценностью, по определению И. В. Чекулая, является зафиксированное в сознании субъектно-объектное отношение квалификативного характера как результат реального или виртуального опыта. Если ценность является данностью концептоцентристского уровня, а ценностное отношение – пропозиционального уровня, то оценочное отношение принадлежит деятельностному уровню, а оценка в речи – уровню актуализации [7, с. 7, 17, 78]. Представитель постклассического периода аксиологии М. Хайдеггер полагает, что всякое оценивание чего-либо как ценности есть субъективация, которая «оставляет существу не быть, а – на правах объекта оценки – всего лишь считаться» [6, с. 212].

Основанием оценки является свойство объекта, допускающего соответствующую квалификацию. Оценка описывается как модальная рамка, включающая обязательные и периферийные элементы. К обязательным элементам относятся субъект и объект оценки, аксиологический предикат, аспект оценки, оценочный элемент, оценочный стереотип и шкала оценки. Периферийные элементы – это классификатор, интенсификатор, мотивировка, субъект пользы и под. [4, с. 9, 13, 67, 203]. Аспект оценки номинативных единиц *heavy* и *light* определяется весом. Прилагательные *heavy* и *light*, этимологическая природа которых обусловлена физическим весом, сочетаются с существительными и глаголами, выражая оценку. Признак, обозначенный прилагательными *heavy* и *light*, не включен, как правило, в толкование обозначаемых объектов. В структуре

«частнооценочный признак + имя объекта» аспект оценки обнаруживается в семантике прилагательного, а не в семантике имени объекта [4, с. 64]. Слова *heavy* и *light* являются стилистически нейтральными. В семантике этих слов не содержится указание на их употребление в определённом стиле.

Для слов «тяжёлый» и «лёгкий» оценка вырабатывается только в контексте. Семантические признаки имён прилагательных как оценочных слов актуализируются в сочетании с классификаторами, которые отражают членение мира по категориям. Сочетаясь с именами существительными, оценочные слова обозначают характеристики объектов: *heavy stone* (*stone* указывает на физический аспект оценки); *light bread* (*bread* указывает на физический аспект оценки); *light fear* (*fear* указывает на эмоциональный аспект оценки); *heavy demands* (*demands* указывает на интеллектуальный аспект оценки); *light duties* (*duties* указывает на интеллектуальный аспект оценки); *heavy soul* (*soul* указывает на духовный аспект оценки).

Оценочная шкала подразумевает наличие базовой переменной (общего признака), которая включает признаки, расположенные на этой шкале, как части [4, с. 61]. Для параметрических прилагательных *heavy* и *light* такой базовой переменной является вес. Так, признак «вес» содержится, например, в объектах *carriage*, *stone*, *yoke*, *burden*, *chain*, *man*, *person*, *hand*, *heart*, *ear*, *hair*; *bread* и отсутствует в *feeling*, *wrath*, *thinking*, *tidings*, *soul*, *bondage*, *iniquity*, *transgression*. Объекты с отсутствующим весовым аспектуальным компонентом употребляются с прилагательным *heavy* в переносном значении: *heavy feeling* (классификатор *feeling* указывает на эмоциональный аспект оценки); *heavy tidings* / «плохие новости» [15, 1 Kings 14 : 6] (классификатор *tidings* указывает на интеллектуальный аспект оценки); *heavy bondage* (классификатор *bondage* указывает на духовный аспект оценки). Эти объекты приобретают метафорический смысл, актуализируя сему «вес» виртуального (вспомогательного) предмета. В картине мира англоязычного сообщества присутствует признак предметности у абстрактных и лишённых весового аспектуального компонента существительных.

Оценочное значение определяется через отношение к норме, которая вариативна в аксиологии [2, с. 52–53]. Например, *Medium work involves lifting no more than 50 pounds at a time*; *Light work involves lifting no more than 20 pounds at a time*; *Heavy work involves lifting no more than 100 pounds at a time* [www.ssa.gov]. Выбор *light* или *heavy* определяются относительно *medium* как нормы в 50 фунтов » 22,68 кг. Сравним норму для *heavy ball* в высказывании *Play catch with a heavy ball* / «играть в игру «поймай мяч» тяжёлым мячом» [supinationwatsu.com], где вес мяча, наверняка, не может равняться 22 кг. Для принятия решения на применение номинативной единицы *heavy* или *light* важен не только количественный показатель, но и вектор в сторону большего или меньшего. Параметр нормы может изменяться, но направление вектора остаётся неизменным и характеризуется для *heavy* значением «больше, чем норма», а для *light* – «меньше, чем норма». Используя направление вектора, субъект совершает выбор номинативной единицы.

Норма не только мобильна по направлению вектора в сторону большего или меньшего, но и присутствует при анализе внешнего (материального) и внутреннего (идеального) миров человека, например, *heavy box*, *heavy bread*, *heavy training*, *light crate*, *light cargo* и *heavy thinking*, *heavy slumber*, *light sleep*, *to feel a little light*. Понятие нормы расширяется, перемещаясь с внешнего мира на внутренний. Состояния, возникающие у человека в процессе выполнения действия с внешним объектом, и состояния при выполнении внутреннего действия номинируются одними и теми же словами *heavy* и *light*.

Имена *heavy* и *light* осмысливаются таким способом, что *heavy* является мерой для *light*, а *light* – для *heavy*. В словосочетании *light heavyweight* (боксер полутяжелого веса; полутяжелый вес) имена прилагательные *light* и *heavy*, как носители единиц измерения, сочетаются, т. е. в определённых случаях *heavy* и *light* не являются взаимоисключающими.

Частнооценочные значения классифицируются, согласно Н.Д. Арутюновой, на основе взаимодействия между субъектом и объектом оценки и разделяются на три группы [1]. В первую сенсорную группу включены два разряда: 1) сенсорно-вкусовые (гедонистические) оценки – приятный, привлекательный, вкусный, душистый; 2) психологические оценки: а) эмоциональные – радостный, желанный, приятный; б) интеллектуальные – интересный, увлекательный, банальный. Вторую группу составляют два разряда: 3) эстетические оценки (синтез сенсорных и психологических оценок) – красивый, прекрасный; и 4) этические оценки на основе нормы – моральный, добрый, порочный. В третью группу входят три разряда: 5) утилитарные оценки – полезный, вредный; 6) нормативные оценки – правильный, нормальный, здоровый; 7) телеологические – эффективный, удачный, негодный. Третью группу составляют рациональные оценки, связанные с практической деятельностью человека [4, с. 27].

Анализ оценочных значений высказываний, содержащих *heavy* и *light*, позволяет выделить признаки оценки и соотнести их с классификацией частнооценочных значений: одобрение – неодобрение (физические, рациональные, этические); выби-рай это – не выби-рай это (рациональные, этические); хороший – плохой (сенсорные, рациональные, этические); удобный – неудобный (рациональные); поощрение – наказание (этические); радость – печаль (психологические); трудный – нетрудный (этические, рациональные); красивый – некрасивый (эстетические); доброта – злость (психологические); полезный – вредный (рациональные утилитарные); своевременный – несвоевременный (рациональные телеологические); ловкий – неуклюжий (рациональные); умный – глупый (рациональные) и под. Анализ признаков оценки на основании классификации частнооценочных значений Н.Д. Арутюновой показывает, что прилагательные *heavy* и *light* выражают оценку во всех разрядах значений, обнаруживая разнообразие оценочной семантики и подтверждая статус данных прилагательных, выражающих физические, эмоциональные, рациональные и духовные оценки. Аксиологический оператор оценки имеет два значения – положительное и отрицательное (хорошо и плохо) [4, с. 9].

Рассмотрим оценочные характеристики лексем *heavy* и *light* в художественном, научном и теологическом дискурсах и проанализируем их с использованием классификатора, аспекта и признака оценки с целью выявления значения аксиологического оператора. Например:

1) *The heavy eyelashes drooped softly on the pure cheek*; ... [9, с. 322]. Классификатор *eyelashes* / «ресницы» в словосочетании *heavy eyelashes* указывает на физический аспект оценки. Признаком оценки является «красивый», т. к. в эстетическом плане большие ресницы привлекательны. Аксиологический оператор имеет значение «хорошо».

2) *The natural fibers cotton and wool make heavy demands on agricultural resources* [13, с. 23]. В культурном скрипте научного дискурса приводится фактическая информация о большом спросе на ресурсы в сельском хозяйстве. Классификатор *demands* / «спрос» указывает на интеллектуальный аспект оценки. Признаком оценки является одобрение, поскольку в

современном обществе спрос рождает предложение и способствует прогрессу. Аксиологический оператор имеет значение «хорошо».

3) *A stone is heavy, and the sand weighty; but a fool's wrath is heavier than them both* [15, Proverbs 27 : 3]/ «Тяжел камень, весок и песок; но гнев глупца тяжелее их обоих» [3, Кн. Притчей Соломоновых 27 : 3]. Классификатор *wrath* указывает на духовный аспект оценки, осуществляемой на основании признаков «злость» и «глупый». Номинативная единица *heavy* имеет отрицательное значение. Аксиологический оператор – «плохо».

4) *Thou wilt surely wear away, both thou, and this people that is with thee: for this thing is too heavy for thee; thou art not able to perform it thyself alone* [15, Exodus 18 : 18]/ «Ты измучишь и себя и народ сей, который с тобою; ибо слишком тяжело для тебя это дело: ты один не можешь исправлять его» [3, 2-я кн. Моисеева. Исход 18 : 18]. Аспект оценки размыт, поскольку классификатор *thing* в словосочетании *this thing is too heavy* указывает на физический, эмоциональный, интеллектуальный и духовный аспекты. Оценка осуществляется на основании признака «это трудно – не выбирай это». В данном культурном скрипте номинативная единица *heavy* имеет отрицательное значение, которое усиливается при помощи интенсификатора *too*. Аксиологический оператор имеет значение «плохо».

Анализ культурных скриптов художественного, научного и теологического дискурсов на основании признаков оценки показывает, что имена прилагательные *heavy* и *light* принимают участие в формировании оценки высказывания на уровне физического, эмоционального, интеллектуального и духовного аспектов. Каждая лексема передает значения аксиологического оператора «хороший/ плохой».

В теологическом дискурсе из 30-ти употреблений *heavy* в Библии короля Джеймса во всех случаях применяется аксиологический оператор «плохо». При употреблении *light* / «лёгкий» отмечены случаи положительного и отрицательного значения. Из 11-ти примеров пять имеют положительное значение, четыре отрицательное, и два употребления не могут быть интерпретированы однозначно.

Результаты анализа показывают, что аспект частной оценки посредством *heavy* и *light* присутствует у существительных, которые содержат оценочные семы, например: для *heavy* – это существительные *wrath, iniquity, bondage, transgression, yoke, drinker, villain, casualties, wound, compliment, curse, debt (heavy wrath, heavy transgression, heavy drinker, heavy in debts)*; для *light* – это *relief, punishment, attack of illness, sanctions (light relief, light punishment, light attack of illness)* и под. Употребление частнооценочных параметрических прилагательных *heavy* и *light* с существительными, которые содержат оценочные семы, свидетельствует о том, что шкала оценки применяется к любому объекту, событию и действию, если в их значениях присутствует аспектальный компонент. Выявлены случаи, когда общеоценочное прилагательное *bad* замещает частнооценочный признак *heavy*: *heavy tidings* [15] – *bad news* [14].

В художественном, научном и теологическом дискурсах интенсификаторы *too, so, very, extremely, exceedingly* в сочетании с *heavy* указывают на усиление негативного отношения со стороны субъекта деятельности, например, *It makes the boat so heavy to pull* [12, с. 41]; *And he taketh with him Peter and James and John, and began to be sore amazed, and to be very heavy* [15, Mark 14 : 33]/ «И взял с собой Петра, Иакова и Иоанна; и начал ужасаться и тосковать» [3, Марк 14 : 33]; *The diesel engine has the horsepower but were designed for low RPMs and were extremely heavy* [8, с. 152]; *The electric drive motors were also exceedingly heavy and didn't match the requirements of a truck* [8, с. 152].

В художественном и научном дискурсах интенсификаторы *very, so, surprisingly, fairly, quite* в сочетании с *light* указывают на усиление позитивного отношения со стороны субъекта деятельности, например, *It is sometimes used for solo work of a very light and airy character* [10, GVS 949]; *It's so light; This case is surprisingly light; You can carry this bag – it's fairly light; She's quite a light sleeper*. В теологическом дискурсе в Библии короля Джеймса интенсификаторов при лексеме *light* / «лёгкий» не выявлено.

Употребление имён прилагательных *heavy* и *light* мотивировано, например, *a child may declare that a small boat can float because it is light, and a huge cargo ship remains on the surface of the water because it is heavy* [11, с. 84]/ «ребёнок может сказать, что лодочка плавает, потому что она лёгкая, а громадный танкер остаётся на плаву, потому что он тяжёлый». Имена *heavy* и *light* являются предикатами мнения, например, *it is a light thing in the sight of Lord; too heavy for me; heavy upon me; too heavy for thee*, что указывает на присутствие субъекта оценки.

Таким образом, концепты *HEAVY* и *LIGHT* используются для оценки внешнего и внутреннего мира человека. В основе ценностно-оценочной ориентации субъектов с помощью концептов *HEAVY* и *LIGHT* находятся утверждения «это хорошо, потому что тяжело/ легко» или «это плохо, потому что тяжело/ легко». Когнитивными признаками этих концептов являются «материальная/ идеальная норма», «вызывающий интерес», «имеющий важное значение», «вектор изменения веса относительно материальной/ идеальной и субъективной/ объективной нормы – больше, чем норма/ меньше, чем норма». Концепту *HEAVY* соответствует «больше, чем норма», а концепту *LIGHT* – «меньше, чем норма». Показатель нормы является мобильным параметром.

Дальнейшие исследования целесообразно направить на изучение синергетического взаимодействия концептов.

Литература:

1. Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка / Н. Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики 1982. – М. : Наука, 1984. – С. 5–23.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Арутюнова Н. Д. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
3. Библия – Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – London : T. B. S., 1990. – 925 с. + 292 с.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Вольф Е. М. – [2-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с. – (Серия «Лингвистическое наследие XX века»).
5. Советский энциклопедический словарь : [гл. ред. А. М. Прохоров]. – 2-е изд. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 1600 с.
6. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / Мартин Хайдеггер. – Пер. с нем. – М. : Республика, 1993. – 447 с. (Серия «Мыслители XX века»)
7. Чекулай И. В. Ценность и оценка в категориальной структуре современного английского языка : автореф. дис. на соискание учён. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. В. Чекулай. – Белгород, 2006. – 43 с.
8. Alves M. Heavy Equipment [Electronic resource] / Michael Alves, Keith Haddock, Hans Halberstadt, Sam Sargent. – USA : Crestline, 2003. – 288 p. – Access mode : <http://books.google.ru>.

-
9. Beecher Stowe H. Uncle Tom's Cabin / Harriet Beecher Stowe. – 1998. – 490 p.
 10. British National Text Corpus [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.natcorp.ox.ac.uk/corpus>.
 11. Hassibi M. Disordered thinking and communication in children / Mahin Hassibi, Harry Breuer. – [2nd ed.]. – 1980. – 207 p.
 12. Jerome K. Jerome. Three Men In a Boat / Jerome K. Jerome. – М. : Менеджер, 2006. – 288 с.
 13. Polymer Science and Engineering : the Shifting Research Frontiers [Electronic resource] / [National Research Council (U.S.). Committee on Polymer Science and Engineering]. – Washington D. C. : National Academy Press, 1994. – 180 p. – Access mode : <http://books.google.ru>.
 14. The Holy Bible. New King James Version. – Thomas Nelson, 1982. – 500 p.
 15. The King James Bible [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bartleby.com>.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 жовтня 2017 р.

e-mail: suima-irina@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-257-260

Суїма І. П. Комунікативний саботаж в респонсивних реченнях / І. П. Суїма // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 257–260.

УДК: 802.0-56 (075.8)

Ірина Павлівна Суїма,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

КОМУНІКАТИВНИЙ САБОТАЖ В РЕСПОНСИВНИХ РЕЧЕННЯХ

Стаття присвячена розгляду респонсивних речень з комунікативним саботажем як вербальної реакції на висловлювання, зокрема у системі питання-відповідь. Вказано, що можлива певного роду екстраполяція характеру респонсивів в системі питання-відповідь на інші комунікативні системи, пов'язані з інтенцією як волевиявлення, так і інформування. Розглянуто саботуючий та маніпулюючий респонсиви на матеріалі англійської мови.

Ключові слова: респонсивне речення, система питання-відповідь, вербальна реакція, комунікативний саботаж, комунікант.

Ірина Павловна Суїма,

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр

КОМУНІКАТИВНИЙ САБОТАЖ В РЕСПОНСИВНИХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ

Статья посвящена рассмотрению респонсивных предложений с коммуникативным саботажем как вербальной реакции на выражение, в частности в системе вопрос-ответ. Указано, что возможна определенного рода экстраполяция характера респонсивов в системе вопрос-ответ на другие коммуникативные системы, связанные с интенцией как волеизъявления, так и информирования. Рассмотрены саботирующий и манипулирующий респонсив на материале английского языка.

Ключевые слова: респонсивное предложение, система вопрос-ответ, вербальная реакция, коммуникативный саботаж, коммуникант.

Iryna Suima,

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

COMMUNICATIVE SABOTAGE IN THE RESPONSIVE SENTENCES

The article deals with the consideration of the responsive sentences with the communicative sabotage as a reaction to the expression, especially within the question-answer system, which can be built by the participants of the dialogue in the process of the communication. Responsive sentence itself is representing not only the answer to the question, but mostly reaction to this question. If to interpret the notion «responsive sentence» in a broader sense, it is possible to suppose, that this syntactic unit can be used not only in the correlation with the interrogative sentences, but also in relation with the other ones: declarative, imperative. In the article are considered also sabotaging and manipulating responsive sentences. These syntactic units are analyzed as types of empty-responsives, which are not containing the direct answer to the question, but are giving a possibility for the communicant to escape the topic of the conversation or to reject it. Sabotaging responsive sentences are also can be divided into several subtypes, including such linguistic constructions as question to the question, rejection of the suggested information etc. The person to whom the question is asked not only answers or does not answer it, but generally refuses to answer as a further continuation of the conversation. The most frequent situation is when the communicant does not want to answer the question due to the indignation of the question, because of its unlawfulness, provocative nature, abusive, excessive emotionality and expression.

Key words: responsive sentences, question-answer system, verbal reaction, communicative sabotage, communicant.

Респонсиви як певного роду реакції на почуте висловлювання можна класифікувати головним чином в залежності від того, в якій мірі задоволяє співрозмовника наслідок тактичної спрямованості та характер відповідного респонсивного речення як вербальної реакції на ініціюючу репліку. Теоретично респонсив в інтерогативній, найбільш поширеній, системі може бути, очевидно, трьох основних типів:

1. Респонсив, що дає цілком визначену відповідь на поставлене запитання, яка може тлумачитися однозначно. Такий тип респонсива ми називаємо контентним, наприклад: – *How long may I have the books checked out?* – **You can have our books for 10 days;** – *And how much is the fine after that?* – **According to our rules, you'll be charged 20 cents every day you don't return it after 10 days;** – *What would you like to have?* – **A glass of orange juice, one serving of bacon and eggs, a toast with some butter and marmalade and a cup of black coffee, please.**

Відповідь на кожне запитання цілком визначена.

2. Респонсив, у якому взагалі немає відповіді або якоїсь конкретної відповіді на поставлене запитання, яка б тлумачилась однозначно. Ми називаємо його емпті-респонсивом, наприклад: – *How much it costs?* – **It is our special offer. These phones are 20 percent off;** – *Would you like anything for dessert?* – **Any suggestions?**; – *May I ask you who is calling?* – **It is not your problem.**

На питання скільки коштує предмет торгу, прямої відповіді немає, як і на питання в інших наведених прикладах.

3. Респонсив, який не містить прямої відповіді на питання, але ж дає можливість запитувачу самому зробити висновок про характер відповіді. Ми називаємо його латентним респонсивом, наприклад: – *Do you want to go with me to the beach tomorrow?* – **It is still quite cold for swimming;** – *Do you really want to know who was at fault?* – **If you want me to take this seriously;** – *Can I talk to you for a minute?* – **Quickly.**

У першому прикладі запитувач, почувши відповідь *це дуже холодно для того, щоб плавати* цілком логічно робить висновок, що його співрозмовник не хоче йти купатися. Аналогічні висновки, мабуть, будуть зроблені і в інших прикладах.

При цьому, ми можемо говорити про єдину підставу для класифікації респонсивів – характер відповіді згідно з інформацією, що в ній міститься, згідно з тим, чи спрямована відповідь на задоволення цільової установки (інтенції) особи, яка поставила питання: є відповідь; нема відповіді; мовець сам повинен здогадатися, стосовно змісту, характеру відповіді на його питання.

Комунікативне призначення емпті-респонсиву як одного з основних типів респонсивних речень, його мовленнєва інтенція полягає в тому, щоб відмовити запитувачу в задоволенні його інформаційної потреби, а значить, тим чи тим чином не дати відповіді на поставлене запитання. Це може бути установка на пряму (мотивовану або немотивовану) відмову від дачі відповіді, але можлива і будь-яка маніпуляція зі словесною структурою питання, включаючи нав'язану тим, хто відповідає, вимогу замінити або переформулювати питання. Відповідно до вказаних установок емпті-респонсив при надзвичайно різноманітних його конкретних проявах підрозділяється у на два основних типи: саботуючий, тобто пов'язаний з ситуацією, коли той, кого запитують, навмисно ігнорує питання, в тому числі і тоді, коли відповідає питанням на питання, а також з прямою або завуальованою відмовою надати необхідну інформацію, і маніпулюючий, який повертає співрозмовника до поставленого питання або взагалі знімає проблему. Саботуючий респонсив являє собою визначену (марковану) відмову від відповіді на поставлене запитання. Маніпулюючий респонсив це така лінгвістична фігура, яка відповіді не містить, повертаючи, як правило, співрозмовника до поставленого питання, діалог ним не закінчується і може бути направлений в інше русло, тобто запитувач А маніпулює тим, хто відповідає, В.

Комунікативний саботаж в наукових роботах, присвячених цьому явищу, визначається як фігура лінгвістичної демагогії, при якій попередня репліка ігнорується, а у відповідь вводиться новий зміст [6, с. 141]. Це пов'язано з низкою основних тактик і стратегій комунікативного саботажу, зокрема такими як, відхід від відповіді, ухилення від теми, зміна теми, контроль над темою, переадресація, ігнорування, мовчання, відмова, заперечення, обурення, образа [1, с. 6–7]. Низку тактик та стратегій комунікативного саботажу описано також в багатьох інших наукових роботах [2; 3; 4; 7; 8; 11]. Таким чином, той, хто відповідає, може, як це зазначено ще і у І. І. Меншикова, взагалі не відповідати на поставлене питання, ігнорувати його без скільки-небудь переконливої мотивації своєї поведінки, може змінити у потрібному чи вигідному йому напрямі тему розмови, переадресувати питання якійсь іншій (офіційній або неофіційній) особі чи якійсь установі, зробити вигляд, що питання не почуте, прямо відмовитися відповідати, показати недоцільність заданого питання, його аморальність, підкреслити емоційно-експресивні фактори, що унеможливають адекватну відповідь і т.п [9; 10]. Таким чином, мета запропонованої статті – розглянути особливості функціонування комунікативного саботажу як респонсивної конструкції, зокрема як реакцію на питання.

За П. Грайсом, основою комунікативного саботажу є прихована протидія, внутрішній опір адресата, який у підсумку зводиться до порушення принципу кооперації [5]. Комунікативний саботаж, на думку В. Ю. Андреевої, передбачає експліцитно виражене ігнорування партнера по комунікації в наслідок наявної внутрішньої незгоди, протидії, вираженої в мовній комунікації імпліцитно, це неявна форма вираження внутрішнього невдоволення або заперечення; при цьому саботаж може бути як засобом провокування конфлікту, так і способом його нейтралізації [1]. Це свого роду одна з «поворотних точок» діалогу, що впливає на подальший хід мовного спілкування – кооперативний або конфліктний. Такого роду вплив пов'язано з цілим рядом комунікативних стратегій і причин саботування, докладно описаних В. Ю. Андреевою [1]. Прийнявши до уваги наведені щодо комунікативного саботажу судження вчених і зробивши деякі узагальнення в запропонованій В. Ю. Андреевою системі, ми можемо, очевидно, сформувати і основні типи саботуючого емпті-респонсиву і класифікувати характер цього респонсиву наступним чином.

1. Питання на питання. Замість відповіді на поставлене питання звучить питання до особи, яка щось запитала, з наміром відійти від цього питання та/або переключити його на якесь інше. Призначення такого питання та його установка можуть носити різний характер. Також може мати місце питання як виправдання, сумнів чи підтвердження того, що вже прозвучало.

- *Are you tired?*
- *Why do you always ask me so stupid questions?*
- *Has anything annoyed you, Mr. Valentine?*
- *Mrs. Clandon: have I said anything insulting? Have I done anything insulting?*
- *Pity he has no money, isn't it?*
- *Do you think so?*
- *Did you watch the news this morning?*
- *Have they said something important?*
- *I saw you from the window. What did you do there yesterday?*
- *What are you doing here?*
- *What are you doing here?*
- *What do you think?*

Як можна побачити з наведених прикладів, фігура комунікативного саботажу «питання на питання» досить часто фігурує в респонсивних реченнях. При цьому, застосовуючи такий респонсив, комунікант В може мати намір як уточнити щось, що йому є незрозумілим, так і змінити тему розмови взагалі. Досить часто в респонсиві вживається висловлювання типу *What do you think, What is your opinion?* з метою спочатку дізнатися думку того, хто ставить питання, з приводу сказаного. Респонсиви, представлені фразами *Why do you ask me such a stupid question? Do we have the other topic to speak on?* є свого роду відмовою говорити про щось, але оформленою в формі питального речення; комунікант В, очевидно, розраховує на те, що такі слова змусять іншого комуніканта самого змінити тему розмови.

2. Позначена відмова відповідати на поставлене питання. Особа, якій задано питання, не тільки так чи так не відповідає на нього, а взагалі прямо відмовляється від відповіді як подальшого продовження розмови.

При цьому відмова може бути як мотивованою, так і немотивованою. Якщо має місце мотивована відмова, суб'єкт В намагається чимось обґрунтувати свою відмову відповідати на запитання незалежно від того, наскільки переконливим буде це обґрунтування і буде чи ні воно прийняте співрозмовником. Немотивована відмова – коли небажання відповісти на поставлене запитання нічим не пояснюється.

Відмова від відповіді може бути пов'язана з різними причинами, зокрема.

2.1 Неприйняття питання. Частіше всього це пов'язано з обуренням заданим питанням через його неправомірність, безтактичність, провокаційну суть, образливість, надмірну емоційність і експресію та якимись суттєвими претензіями до питання з боку особи, якій воно поставлене:

- *Why does he have to call himself Novy?*
- **Stop asking questions like that, Cvalda,**
- *What do you think, how long will we fly?*
- **Stop talking!**
- *What do you want? I didn't do anything.*
- **Shut up.**
- *Why?» said Harry.*
- **«Don't ask questions!» snapped his uncle.**
- *How fast does this go? Does it have automatic transmission?*
- **Look, I told you before. Don't bother me. Now, beat it!**
- *Dean: «What will the villagers say about you then?»*
- *Kara: (pursues Dean) «Shut up!*
- *Kara: «If I really wanted to kill her, do you think I'd have failed?»*
- *Dean: «Don't change the subject.»*

Як бачимо з наведених прикладів, неприйняття поставленого йому питання, комунікант, що має на нього відповідати, виражає по-різному, використовуючи досить різноманітні лексичні одиниці, що належить до різних стилів, лексичний матеріал застосовується від нейтрального до доволі емоційних та експресивних висловлювань, типу *shut up, don't bother me, don't ask questions* і т.п. Крім цього, небажання про щось говорити або надавати якусь інформацію комунікант В може також виражати фразами *Let's change the subject of the conversation, it is hard to explain, I'll tell you later* і т.п.

2.2. Заміна суті питання. Відповідь є, але ж вона спрямована на інше питання, не те, яке було поставлено.

- *Did you visit Mr. Klark yesterday?*
- **I won't tell you about it.**
- *What's your address?*
- **Sorry, but that's strictly confidential.**
- *Can you help me?*
- **I'm on the phone.**
- *Where's the shampoo?*
- **I don't live here.**
- *Did you read this article from «Times» ?*
- **I had no time.**
- *Who asked you to do it?*
- **I promised not to say**
- *Will you answer my questions?*
- **I have no time!**

Комунікант В нічого не говорить по суті питання, звертаючи увагу на якісь інші події, суб'єктивні чи об'єктивні фактори, думки та наміри (*I don't live there, I'm on the phone*). Такий респонсив може бути кваліфікований як відмова від дачі відповіді, пряма або опосередкована. Учасник діалогу або прямо говорить, що не збирається надавати якусь інформацію своєму співбесіднику (*I won't tell you about it*), або вказує на причину відмови (*It is confidential information, I had no time etc*).

2.3. Переадресація питання. Особа, якій поставлене питання, не може або не хоче відповідати на нього і вказує, знімає з себе відповідальність, на іншого адресата, в компетенції якого, на його думку, знаходяться проблеми, що стосуються вирішення заданого питання.

– *Oh, if she is mad enough to leave me for you, who will protect her? Who will help her? Who will work for her? Who will be a father to her children?*

- **She does not ask those silly questions.**
- *Well, Vivvums: what do you think of my governor?*
- **I've hardly spoken to him. But my brother says he doesn't strike him as a particularly able person.**
- *Can you help me with this riddle?*
- **Oh, ask somebody else**

2.4. Ігнорування питання. Це система питання-відповідь з відсутністю прямої відповіді або з відповіддю, яка не стосується поставленого питання (не хоче, не знає або не почув чи зробив вигляд, що не почув).

- *Don't they expect you?*
- **Telegraph to the Guild of St. Matthew that I am coming. Do as I tell you.**

Комунікант В ігнорує питання іншого учасника діалогу і, замість відповіді, виражає своє волевиявлення (*Do as I tell you*), не звертаючи уваги на те, що говорить співбесідник.

Суть саботуючого респонсиву полягає в тому, що не дивлячись на його характер, причини, прояви, наявність або відсутність мотивації, у відповідному респонсивному реченні немає не тільки власне відповіді на поставлене запитання, а й якихось лінгвістичних передумов для найбільш загального змісту такої відповіді.

Література:

1. Андреева В. Ю. Стратегии и тактики коммуникативного саботажа / В. Ю. Андреева: автореферат дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / В. Ю. Андреева. – Курск, 2009. – 24 с.
2. Брызгунова Е. А. Диалог / Е.А. Брызгунова // Русский язык. Энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1979. – С. 74–75.

-
3. Винокур Т. Г. Диалог / Т. Г. Винокур // Русский язык; Энциклопедия / гл. ред. Ю. Н. Караулов. – М. : Большая Российская энциклопедия: Дрофа, 1998. – С. 119–120.
 4. Головаш Л. Б. Коммуникативные средства выражения стратегии уклонения от прямого ответа: на материале английского языка: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л. Б. Головаш. – Кемерово, 2008. – 177 с.
 5. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVI. – М., 1985. – С. 75–98.
 6. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л. Доценко. – М. : ЧеРо. Издательство МГУ, 1997. – 352 с.
 7. Изаренков Д. И. Обучение диалогической речи: монография / Д. И. Изаренков. – М. : Русский язык, 1981. – 136 с.
 8. Кучинский Г. М. Диалог и мышление / Г. М. Кучинский; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 1983. – 190 с.
 9. Меньшиков И. И. Прагматика невыраженного императива / Прагматический аспект грамматической структуры текста. Тезисы совещания. – М., 1988. – С. 47–48.
 10. Меньшиков И. И. Типология респонсивных предложений в современном русском языке / И. И. Меньшиков // Избранные труды по лингвистике. – Днепрпетровск : Новая идеология, 2012. – С. 85–100.
 11. Пугач В. С. Уклонение от прямого ответа на вопрос как тип речевого реагирования: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. С. Пугач. – Белгород, 2002. – 208 с.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: yanina.tagiltseva@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-261-263

Тагільцева Я. М. Омонімія та полісемія в економічному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови) / Я. М. Тагільцева, О. В. Сільчук, Л. М. Сахарова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 261–263.

УДК: 811.11'06:81'373.42:33

**Яніна Михайлівна Тагільцева,
Олеся Василівна Сільчук,
Людмила Миколаївна Сахарова,**
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

ОМОНИМИЯ ТА ПОЛІСЕМІЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті досліджуються особливості омонімії та полісемії в сучасному економічному англійському дискурсі. Вивчається явище омонімії в межах даної тематики та омонімічний зв'язок з іншими тематичними шарами лексики. Омонімія розглядається як на лексичному, так і морфемному рівнях. Здійснюється аналіз полісемантичних слів в контексті конверсії.

Ключові слова: економічний дискурс, омонімія, полісемія, лексема, морфема.

**Янина Михайловна Тагильцева,
Олеся Васильевна Сильчук,
Людмила Николаевна Сахарова,**
Полтавская государственная аграрная академия, г. Полтава

ОМОНИМИЯ И ПОЛІСЕМІЯ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)

Статья посвящена исследованию особенностей омонимии и полисемии в современном экономическом английском дискурсе. Изучается явление омонимии в пределах тематики и омонимическая связь с другими пластами лексики. Омонимия рассматривается как на лексическом, так и морфемном уровнях. Полисемантические слова анализируются в контексте конверсии.

Ключевые слова: экономический дискурс, омонимия, полисемия, лексема, морфема.

**Yanina Tahiltseva,
Olesia Silchuk,
Liudmyla Sakharova,**
Poltava State Agrarian Academy, Poltava

HOMONYMY AND POLYSEMY IN ECONOMIC DISCOURSE (AS EXEMPLIFIED IN MODERN ENGLISH)

The article deals with the research of homonymy and polysemy in the modern economic English discourse. The terms of homonymy and polysemy are defined. The study of economic discourse in different languages and the phenomenon of homonymy and polysemy is highlighted. The classifications of homonyms given by different scientists are examined. Homonyms in the economic English discourse are grouped depending on peculiarities of their usage. Absolute and partial homonyms are stressed. Homonyms represented by compound words are considered. Homophones of the economic discourse that have their equivalents in other thematic layers are analyzed. Homonymy is studied within the given subject and in connection with other thematic lexical layers. Homonymy is considered both on lexical and morphemic levels. Polysemantic words are analyzed in the context of conversion. In addition, polysemy is observed as lexicalization of the plural. It is concluded that homonymy and polysemy based on terminologisation and metaphorization are typical for the modern economic English discourse and ensure its further development.

Key words: economic discourse, homonymy, polysemy, lexical item, morpheme.

Англійська мова є таким засобом спілкування, що об'єднує багато сфер людського життя: соціальну, політичну, спортивну, економічну та ін. У зв'язку з цим виникає інтерес до вивчення різноманітних дискурсів як мовних структур, особливостей їх побудови, специфіки функціонування та використання.

Об'єктом нашого дослідження виступає економічний дискурс сучасної англійської мови, який за влучним спостереженням І.О. Пушкарьової «реалізує свою комунікативну функцію у практичній, науковій і навчальній комунікаціях. Практична комунікація відбувається на біржі, в торговій сфері, в підприємстві й бізнесі, економіці промисловості й будівництва. Наукова комунікація здійснюється у постійному розвитку різноманітних галузей економічної науки, наукових напрямів і теоретичних шкіл. Що стосується навчальної комунікації, то сама назва визначає її сферу функціонування, а саме, вищі й середні навчальні заклади, що займаються підготовкою економістів» [9, с. 27–26].

У сучасному мовознавстві науковці займаються вивченням економічних дискурсів різних мов. Так, існують наукові розвідки в даному напрямку стосовно англійської (І. О. Пушкарьова), французької (О. Д. Адоніна), російської (І. О. Пушкарьова) мов. Нашою метою є дослідити специфіку явища омонімії та полісемії в економічному дискурсі сучасної англійської мови.

Велика кількість омонімічних одиниць у мові свідчить про тенденцію збереження і стійкості даних елементів. Омонімія – це своєрідний спосіб прояву словникового складу мови поряд із синонімією, антонімією, паронімією та ін. Л. В. Махалов-

ський відзначає, що на сьогодні омонімія залишається менш вивченою, ніж інші прояви асиметрії мовного знака – такі як полісемія, синонімія, антонімія [7, с. 3]. Явищу омонімії в сучасній англійській мові присвячені дисертаційні дослідження Д. М. Новікова (2001), І. С. Губанової (2010) та ін.

Слід зауважити, що у сучасному мовознавстві не існує єдиної класифікації омонімів. Згідно з класичною класифікацією омоніми розподіляються на повні (у котрих співпадає вся система форм) та часткові (у котрих збігаються за звучанням не всі форми); прості (непохідні слова, що мають однакове звучання) та похідні (що виникли в процесі словотвору); омофони (слова, що звучать однаково, проте по-різному пишуться), омографи (слова, що збігаються за написанням, але не за звучанням) та омоформи (що співпадають фонетично лише в окремих формах).

Учений Д. Лайонз [6] розробив власну класифікацію омонімів. Він виділяє абсолютні омоніми, які не повинні бути пов'язані за своїм значенням, усі їх форми повинні бути ідентичними, які, в свою чергу, повинні бути граматично еквівалентними, та часткові омоніми, у яких є ідентичність однієї форми та виконуються одна або дві умови, зазначені для повних омонімів.

О. І. Смирницький [10] виокремив дві групи омонімів: повні – що належать до однієї частини мови і мають однакові парадигми й часткові, які розподілив на такі підгрупи:

- прості лексико-граматичні (одна частина мови, парадигми якої мають одну форму): to found – found;
- складні лексико-граматичні (різні частини мови, що мають однакову форму в своїх парадигмах): made-maid, bean-been;
- лексичні (слова однієї частини мови, що є однаковими лише в початковій формі): to can – can.

В економічному дискурсі сучасної англійської мови ми виділили наступні групи омонімів:

1) повні: іменники (change – здача, change – біржа; deal – певна кількість, deal – угода); дієслова (decline – знижуватися, decline – відхиляти; exploit – експлуатувати, exploit – розробляти (родовище)); прикметники (easy – вигідний, easy – той, що не має попиту (про товар), express – чітко виражений, express – терміновий);

2) часткові, серед яких найчастіше зустрічаються слова, що належать до різних частин мови, проте графічно і фонетично ідентичні. В даній групі ми виділили такі омонімічні моделі: іменник – прикметник (capital – капітал, capital – головний, fine – штраф, fine – високоякісний); іменник – дієслово (demand – попит, demand – вимагати); дієслово – прикметник (even – вирівнювати, even – рівномірний, fit – пристосовувати, fit – той, що відповідає вимогам); іменник – прийменник (failing – невдача, failing – за відсутності).

Окремо слід відзначити повні омоніми, представлені складними словами, а саме у таких моделях складних слів, як:

- іменник + іменник (pipeline – трубопровід, pipeline – процес розробки, share-list – список акцій, share-list – курсова таблиця на фондовій біржі);
- іменник + прикметник (fee-simple – безперечне право власності, fee-simple – земельна власність, отримана в спадок, з повною свободою розпорядження);
- дієслово + прийменник (take-over – прийом (товару), take-over – придбання контрольного пакета акцій, take-off – підйом, take-off – знижка);
- іменник + прийменник (rake-off – комісійні, rake-off – прихований дохід, roll-over – рефінансування, roll-over – подовження терміну кредиту шляхом випуску нових боргових зобов'язань);
- трикомпонентне слово (salesmanship – професія торговця, salesmanship – збут).

У системі економічної термінології сучасної англійської мови виділяємо також омофони, що мають свої відповідники в інших терміносистемах: buy – by – by (купувати, до побачення, біля), cash – cache (сховище, готівкові гроші), sell – cell (продавати, клітина), council – counsel (нарада, адвокат), fair – fare (справедливий, ярмарок, плата за проїзд), loan – lone (позика, самотній), profit – prophet (прибуток, пророк), sale – sail (розпродаж, вітрило), sum – some (сума, деякий).

Лексичні одиниці економічного дискурсу сучасної англійської мови мають омонімічні еквіваленти і в інших терміносистемах:

- юридичний: capacity – ємкість, capacity – дієздатність; examination – перевірка, examination – слідство;
- побутовий: ceiling – стеля, ceiling – максимальна ціна; drop – роса, drop – зниження, знижати; engage – займатися чимось, engage – приймати на роботу; break – перерва, break – різке падіння цін; bubble – шахрайське скуповування цінних паперів, bubble – булька;
- медичний: drug – ліки, наркотик, drug – залежаний товар, injection – ін'єкція, injection – внесок (грошей в економіку);
- біологічний: eagle – орел, eagle – старовинна американська золота монета в 10 доларів, seal – печатка, seal – тюлень;
- ботанічний: branch – гілка, branch – галузь; slip – саджанець, slip – знижуватися (про ціни)
- аграрний: bull – бик, bull – спекулянт; slaughter – забій (худоби), slaughter – збитковий продаж.

Відзначимо також омонімічний зв'язок складних слів економічної тематики з іншими дискурсами: run-off – дострокове зняття з грошового рахунку, run-off – стік води, додаткова гра після нічийного результату; setback – зниження цін, setback – западина, обріз стіни, невдача; software – програмне забезпечення, software – вантаж і паливо, послуги нематеріального характеру.

Спостерігаємо явище омонімії на рівні економічної мовної практики та лексики повсякденного спілкування. Тут ми виділяємо омонімічні прикметники: ready – готовий, ready – ліквідний, strong – міцний, strong – що характеризується високими показниками, soft – м'який, soft – пільговий.

Відзначимо, що економічні терміни сучасної англійської мови мають свої омоформи (слова, що збігаються зі звучанням з іншим словом в деяких граматичних формах) і в інших тематичних шарах лексики. Тут ми виділяємо такі омонімічні комбінації, як:

- дієслово минулого часу та початкова форма дієслова: fined – find (оштрафував – знайти);
- дієслово минулого часу та найвищий ступінь порівняння прикметника: leased – least (орендував – найменший);
- дієслово минулого часу й іменник: sent – cent (послав – цент);
- дієслово та вищий ступінь порівняння прикметника: higher – hire (вищий – наймати);
- множина іменника і початкова форма дієслова (rays – raise (промені – підвищувати)).

Омонімічними можуть бути не тільки лексеми, а й морфеми, що ми спостерігаємо в дискурсі економічної сфери. Так, префікс *in-* відповідає українському *в-*, позначає всередині: *incomings* – надходження, *inland* – внутрішній (про торгівлю), *input* – внесок, має негативне значення (відповідає українському префіксу *не-*): *inconvertible* – неконвертований, *inelasticity* – нееластичність, *inefficiency* – неефективність.

Префікс *un-* також використовується з негативною семантикою (*unmanufactured* – необроблений, *unprofitability* – нерентабельність, *unstable* – нестійкий), має значення відсутності (*unstamped* – без печатки) та може відповідати українському еквіваленту *роз-*: *unlade* – розвантажувати, *unpack* – розпаковувати, *unshipped* – розвантажений.

Морфема *sub-* найчастіше має свій відповідник в українській мові *під-* або *суб-* (*subcommittee* – підкомітет, *subdivision* – підрозділ, *sublet* – суборенда, *subcredit* – субкредит), проте в економічній мовній системі вона також омонімічна і може виступати з негативним значенням (*substandard* – нестандартний, неякісний).

Відзначається омонімією префікс *over-*. Одним з його значень є «надмірно», «занадто», його український еквівалент – *пере-* (*overburden* – перевантажувати, *overdraw* – перевищувати залишок банківського рахунку, *overestimate* – занадто висока оцінка). Водночас *over-* має негативну семантику (*oversight* – недогляд, помилка, *oversize* – нестандартний розмір).

Другим напрямом нашого дослідження є полісемія в економічному дискурсі англійської мови. Полісемія – це вживання одного і того ж терміна у двох або кількох смислах [2, с.188].

Дослідники вважають, що майже всі ключові терміни англійського економічного дискурсу є багатосмисловими. В основному переважають двосмислові, трисмислові та чотирисмислові лексеми, якими представлена полісемія в даному виді дискурсу.

Аналіз досліджуваної мовної системи у кількісному і якісному планах дає можливість визначити чинники, якими є зумовлена полісемія. Одним з перших вважають конверсію (перехід слів з однієї частини мови в іншу) [3, с. 384]. Найпродуктивнішою конверсією в англійському економічному дискурсі є:

– утворення дієслова від іменника, наприклад: *contract* (угода, контракт) – *to contract a loan* (укладати контрактну угоду); *deposit* (депозит) – *to deposit* (розміщувати у депозити, депонувати); *remit* (коло обов'язків) – *to remit* (переказувати гроші); *pledge* (застава) – *to pledge* (обмежувати заставою); *bill* (вексель) – *to bill* (виставляти рахунок); *issue* (банкнота, емісія) – *to issue a letter of credit* (відкривати акредитив);

– утворення прикметника від іменника, наприклад: *debt* (борг) – *debt security* (боргове зобов'язання); *cheque* (чек) – *cheque book* (чекова книжка); – перехід прикметника у дієслово, наприклад: *open contract* (нерегульована угода) – *to open a tender* (відкривати торги); *direct loan* (прямий кредит) – *to direct* (керувати, контролювати).

Утворення ланцюжків свідчить про велику продуктивність конверсії в англійській мові, наприклад: *balance of account* (залишок на рахунку) – *to balance an account* (сальдувати на рахунку) – *balance sheet* (балансовий звіт); *credit* (кредит) – *to credit to account* (відносити на кредит рахунку) – *credit advice* (кредитне авізо); *debit* (дебет) – *to debit an account* (відносити на дебет рахунку) – *debit card* (дебетна картка); *cash* (готівка) – *to cash* (перетворювати на готівку) – *cash reserve* (готівковий резерв). Таким чином, вищенаведені приклади свідчать про те, що визначити частину мови в англійській мові можна лише у словосполученні чи реченні.

Також можна зафіксувати випадки лексикалізації множини, тобто перехід іменника у множині в окреме повнозначне слово зі зміною лексичного значення. Розглянемо приклади цього явища: *account* (рахунок) – *accounts* (бухгалтерський звіт); *saving* (економія) – *savings* (заощадження); *accrual* (нагромадження, нарахування) – *accruals* (нараховані видатки); *addition* (додаток) – *additions* (приріст основного капіталу); *activity* (діяльність) – *activities* (ділові операції); *dealing* (угода) – *dealings* (ділові відносини).

Як бачимо, багатозначність термінології економічної сфери може виявлятися і у вигляді семантичної багатозначності, тобто різне тлумачення тих самих термінів авторами різних лексикографічних джерел. У використанні таких термінів зазвичай покликаються на автора.

Доходимо висновку про те, ще явище омонімії та полісемії є яскраво вираженим як в англійській мові в цілому, так і в економічному дискурсі зокрема. Характерними для системи англійської мови є процеси термінологізації та метафоризації загальноживаних слів. У мові відбувалися і продовжують відбуватися зміни, пов'язані з досліджуваними явищами. Простежуються як внутрішні процеси (в межах економічної тематики), так і зовнішні (зв'язок економічних термінів з термінами інших тематичних шарів лексики). Це свідчить про постійний мовний розвиток і збагачення та зміцнює статус англійської мови як засобу міжкультурної комунікації, зокрема в економічній сфері.

Література:

1. Дубенец Э. М. Современный английский язык. Лексикология: Пособие для студентов гуманитарных вузов / Э. М. Дубенец. – М.–СПб. : ГЛОССА/КАРО, 2004. – С. 126–131.
2. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія. / Р. І. Дудок. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 358 с.
3. Кочерган М. П. Основи зставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : Видавничий центр «Академія» – 2006. – 423 с.
4. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах: автореф. дис на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / С. М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 21 с.
5. Купар В. Явище полісемії та синонімії в економічній терміносистемі. / В. Купар // Семантика мови і тексту. Збірник статей VI міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ: Плай, – 2009. – С. 58–60.
6. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Дж. Лайонз. – М. : Прогресс, 1978. – 544 с.
7. Махаловский Л. В. Теория лексической и грамматической омонимии / Л. В. Махаловский – М., 2007. – 248 с.
8. Петрина О. С. Смысловая вариативность термина в банковской сфере (на материале английской та украинской мов) / О. С. Петрина // Вісник Харківського національного імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2015. – № 73 – С. 187–190.
9. Пушкарева И. А. Экономическая терминосистема как метаязык описания мир-системы (на материале английского и русского языков): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.19 [Электронный ресурс] / И. А. Пушкарева. – Барнаул, 2006. – 198 с. – Режим доступа : newstar.rinet.ru
10. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : ИЛ, 1956. – 296 с.

Отримано: 1 жовтня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: alterativ@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-264-268

Тарасова В. В. Етнокультурні маркери мовної свідомості (на матеріалі лексики на позначення транспорту англійської, німецької, російської та української мов) / В. В. Тарасова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 264–268.

УДК: 811.11'373:37:316.647.8

Віталіна Василівна Тарасова,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ЕТНОКУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТРАНСПОРТУ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена вивченню етнічних особливостей концептуалізації дійсності, об'єктивованих у культурно маркованих лексичних одиницях на позначення засобів пересування, що утворюють відповідні фрагменти української, російської, німецької та англійської національно-мовних картин світу. Здійснено комплексне дослідження етнокультурної специфіки національно-маркованих мовних одиниць. У статті здійснений аналіз поняття мовних стереотипів, їх місця та впливу на етнічну культуру. Розгляд системи номінацій засобів пересування крізь призму дихотомії СВОЇЙ / ЧУЖИЙ дозволив виявити алломорфізм мовних інтерпретацій реальності.

Ключові слова: етнокультура, лінгвокультурема, стереотип, національно маркована лексика, засоби пересування, дихотомія СВОЇЙ / ЧУЖИЙ.

Виталина Васильевна Тарасова,

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ МАРКЕРЫ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ЛЕКСИКИ ДЛЯ ОБОЗНАЧЕНИЯ ТРАНСПОРТА АНГЛИЙСКОГО, НЕМЕЦКОГО, РУССКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

Статья посвящена изучению этнических особенностей концептуализации действительности, объективированных в культурно маркированных лексических единицах, обозначающих средства передвижения, которые представляют соответствующие фрагменты украинской, русской, английской национально-языковых картин мира. В данной работе проведен анализ сущности языковых стереотипов, их места и роли в культуре этноса. Рассмотрение номинаций средств передвижения через призму дихотомии СВОЙ / ЧУЖОЙ позволило выявить алломорфизм языковых интерпретаций действительности.

Ключевые слова: этнокультура, лингвокультурема, стереотип, национально маркированная лексика, средства передвижения, дихотомия СВОЙ / ЧУЖОЙ.

Vitalina Tarasova,

National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine

ETHNO-CULTURAL MARKERS OF LINGUISTIC CONSCIOUSNESS (ON THE MATERIAL OF TRANSPORT VOCABULARY OF THE ENGLISH, GERMAN, RUSSIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES)

The article is devoted to the research of ethnic peculiarities of conceptualization of reality in the domain of transport, objectified with the help of culturally marked words, which form the corresponding parts of the Ukrainian, German, Russian, English language world models. It provides a complex research of ethnocultural specific character of nationally-marked language elements. Philosophical concept of the research is created on basis of ethnocentric comprehension of language elements. The theoretical aspects of dichotomous opposition «universal/national» are considered and ideological specificities of its ethnocultural presentation are established. The article traces the genesis of ethnoesthetic views and criteria that have arisen owing to the interaction of geographical and climatic, historical and sociological, and ethnopsychological factors. The peculiarities of correlation between language and mind, language and thinking, language and culture are defined. Contemporary studies of the problem of language picture of the world, the essence of ethnic stereotypes, their influence and role in the culture of ethnic groups are analyzed in the article. It is shown that the content of stereotypes is largely shaped by extralinguistic factors which are reflected in the languages. The analyses of means of transport nominations via application of semantic opposition SELF / OTHER showed the allomorphism of national peculiarities of conceptualization of reality.

Key words: ethnic culture, linguacultereme, stereotype, culturally marked words, means of transport, opposition SELF / OTHER.

Антропологічна парадигма опису мовних явищ, започаткована мовознавцями XIX–XX ст., у сучасній лінгвістиці набуває етноспецифічних характеристик. Концепції багатьох сучасних лінгвістів (Н. Арутюнної, Є. Бартмінського, А. Вежицької, В. Маслової, Ю. Степанова) ґрунтуються не лише на особливостях співвідношення мови і мислення, мови і культури в загальному сенсі, а й на визначенні специфіки та функцій тієї чи тієї мови з огляду на особливості буття, культури, обрядів та звичаїв етносу, який є її носієм. Означені екстралінгвальні чинники визначають етноспецифічний характер мови, зумовлюють своєрідність індивідуальної та етнічної психології, спосіб відображення концептуальної картини світу в мові та свідомості етносу.

Загалом розвиток лінгвокультурологічної думки зумовлений намаганням осмислення феномену культури як специфічної форми існування індивіда та колективу (ширше – етносу) в універсумі. Мова в такій концепції відіграє роль засобу інтерпретації культури та відображення психологічного характеру етносу. Специфічні ж характеристики конкретної мови підпадають під етнолінгвістичну парадигму опису мовних явищ, яка передбачає передусім дослідження національно-маркованих мовних одиниць, зокрема етноконцептів та етнокультурних стереотипів.

Перифразуючи відомий вислів Марини Цветаєвої «*Иные вещи на ином языке не мыслятся*», відзначимо, що будь-яка мова так чи інакше відбиває етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні уявлення та переживання, тобто менталітет етносу як національну специфіку людського світосприйняття.

У свідомості мовної особистості, яка належить до певної культури, існує базове стереотипне ядро знань, яке набувається у процесі соціалізації особистості і передбачає закріплення відповідної когнітивної бази та найважливіших елементів національно-культурного простору, тобто системи ментефактів [6, с. 41]. Узагальнюючи досвід сучасної лінгвістики, можливо окреслити такі елементи системи ментефактів [5, с. 57]: знання, концепти та уявлення, серед яких доцільно виділити так звані індивідуальні та стереотипні.

Стереотипні уявлення розуміємо як когнітивні елементи процесу комунікації, що визначаються певними соціокультурними чинниками – освітою, вихованням, суспільними нормами, суспільною думкою тощо. Стереотипи впливають на комунікативну поведінку учасників комунікації та викликають очікування певної поведінки від інших, які здатні підтверджуватися у діях.

Актуальність дослідження визначається спрямованістю сучасної лінгвістики на інтеграцію зіставно-типологічного та лінгвокультурологічного підходів. **Мета** дослідження – відстежити етнолінгвістичні особливості перцепції транспортних засобів англійською, німецькою, російською та українською мовними спільнотами.

Предметом дослідження є вербальні репрезентанти етнокультурної специфіки мовної свідомості (культурно детермінована лексика, мовні стереотипи), як об'єктиватори квантів культурно обумовлених знань, що кваліфікуються нами як **етнокультурні маркери мовної свідомості**.

З огляду на етнокультурну спрямованість дослідження постає необхідність визначення основної одиниці лінгвістичного аналізу. Однією з таких одиниць є *лінгвокультурема* – діалектична єдність інтралінгвального та екстралінгвального змісту [1]. Зважаючи на різницю між власне лексемою та лінгвокультуремою, зауважуємо, що остання має складнішу структуру, яка включає не лише семантичне значення, а й культурний зміст. Лінгвокультурема нерозривно пов'язана з ідеологічним контекстом, який спричинив її появу, має конотативні смисли і може бути виражена як одиничним словом, так і цілим дискурсом. Крім того, лінгвокультурема є особливим типом взаємозв'язку мови і культури.

Національна самобутність універсальних аксіологічних чи естетичних параметрів етнокультури генетично сягає передовсім етнічно неповторних ментальних джерел, а відтак викристалізовується і шліфується умовами географічно-кліматичного оточення (природний ландшафт, стихійні явища, флора, фауна), історико-соціологічними чинниками (господарська діяльність, рід занять, стосунки з сусідами, суспільно-політичні форми, соціальна типізація) та рисами національного характеру (індивідуалізм, ідеалізм, драматизм, героїзм, антеїзм, кордоцентризм, іронічність тощо).

Одним із ключових понять етнолінгвістики є «*стереотип*». Категорія стереотипності в лінгвістиці розроблялася багатьма дослідниками, зокрема Ю. Апресяном, Є. Бартмінським, Ю. Прохоровим, С. Толстою. Стереотипним є передусім уявлення про предмет, окреслене певними суспільними рамками. Воно визначає, що таке предмет, як він виглядає, як діє, як трактується людиною, причому таке уявлення закріплене в мові, доступне здебільшого через мову і належить до колективного знання про світ [8]. Важливою характеристикою мовного стереотипу є його суб'єктивна детермінованість, яка містить описові та оцінні ознаки і є результатом трактування дійсності в рамках певної соціально-культурної моделі пізнання з її чітко окресленими механізмами та принципами. З погляду змісту стереотип є відображенням певної частини концептуально-мовної картини світу.

Дослідження психолінгвістичних аспектів семантики мовного знака підтверджують зведення мови сприйняття й вербальної мови до деякої «глибинної» семантики [6, с. 44], тобто до деякого образного корелята. У свідомості соціуму існують так звані колективні образи, які транслюються від покоління до покоління та не залежать від буття окремої людини. Ці знання виступають як еталони, що акумулюють емпіричні знання етносу [6, с. 43]. Пор., наприклад, стереотип автомобіля марки «*Запорожець*» як певний образ дешевого, кумедного та технічно недосконалого засобу пересування; образи автомобілів марки «*Maseratti*» чи «*Maybach*» як втілення розкоші, технічної досконалості та високого соціального статусу їх власників. Наприклад: *Многие автомобилисты помнят видеоролик, в котором крошечная развалюха, напоминающая горбатый Запорожец, на несколько корпусов обгоняет сияющий Porsche*. У цьому прикладі експлікується негативно-конотоване сприйняття автомобіля марки «Запорожець» та його стереотипне бачення як символу бідності та технічної недосконалості.

Виходячи з того, що засоби пересування є артефактами матеріальної культури і є об'єктами споживання, ми вважаємо, що джерела аломорфізму концептуалізації цього фрагменту дійсності необхідно шукати в особливостях господарського менталітету англійського, німецького, російського та українського етносів. *Господарський менталітет* ми розуміємо як форму етнічної ментальності, що відтворює певні стереотипи та настанови, які визначають особливості ставлення до праці, власності, а також підприємництва. Характерні риси господарського менталітету формуються на підставі культурних архетипів під впливом географічних, соціально-історичних, релігійних та ідеологічних чинників [4, с. 5].

На нашу думку, ідіотетичність стереотипізації понять транспортної сфери зумовлена специфікою ставлення до власності та характерними рисами представника певного етносу як *Homo consumens* (споживача). З цієї точки зору відмінності у концептуалізації реалій транспортної сфери значною мірою обумовлені типом соціально-економічної моделі країн, мови яких виступають об'єктом нашого дослідження. Ставлення до власності є ключовим поняттям, що відрізняє ідеологію капіталізму та соціалізму. Беручи до уваги той факт, що Росія та Україна багато років перебували у складі СРСР, країні «розвиненого соціалізму» [2], а Англія та США розвивалися за капіталістичним «сценарієм», ставлення до речей, концептуалізація світу речей, стереотипізація понять транспортної сфери в англійській, російській та українській лінгвоспільнотах мають певні відмінності.

О. Гурова зауважує, що у житті радянського суспільства були характерні періоди, які істотно відрізняються ідеологічними «акцентами», пануючими цінностями, настановами та практикою відношення до речей [2, с. 21]. У першому періоді, котрий припадає на 20-ті роки XX століття, панувала ідеологія «побутового аскетизму», заснована на теорії фетишизму К. Маркса, який стверджував, що у капіталістичному суспільстві існує культ речей, і речі як показник соціального статусу нівелюють особистісні риси людини, роблячи її саму річчю. З приходом до влади Сталіна розпочався другий період, під час

якого відбулася певна легітимація присутності речей у побуті радянської людини та переоцінка «антиспоживчого» підходу до матеріальних благ. У другій половині XX століття почалася поступова «фетишизація» радянського суспільства, зміна його споживчої ідеології на західний зразок. Тобто відбулася своєрідна еволюція «споживчої» свідомості радянської людини – від граничного побутового аскетизму до культу речей у житті людини. Але радянська ідеологія не змогла протидіяти реалізації символістської функції речей – річ як символ достатку та показник соціального статусу [2, с. 45].

У повсякденному житті радянського суспільства (*Homo Sovieticus*) стійко закріпилося поняття «товари розкошу» [2]. Згадаймо, наприклад, таку популярну фразу з твору І. Ільфа та Є. Петрова «Автомобиль – не роскошь, а средство передвижения». Для німця чи англійця, наприклад, цей вислів є аксіомою, у той час як для представників радянської та пострадянської спільноти цей вислів акумулює в собі значний сміховий потенціал, який зрозумілий лише за умов володіння певними фоновими знаннями, тобто інформацією про особливості життя та побуту радянського суспільства.

Звичайно, у кінці XIX – на початку XX століття, коли людство тільки мріяло про «самохідний апарат», а Карл Бенц та Готліб Даймлер тільки робили перші кроки на шляху до народження автомобільної промисловості, автомобіль дійсно був предметом розкошу. Так, у дисертаційному дослідженні Астріда Клода «Auto» – Stereotypen? Deutsche, britische und französische Fahrzeugwerbung im Vergleich» один із розділів має назву «Automobilwerbung im Ersten Weltkrieg – vom *Luxusobjekt* zum patriotischen Industrieprodukt» [9]. Проте, якщо для німця автомобіль сприймався як «*Luxusobjekt*» (предмет розкошу) лише на початку XX століття, то для пересічного громадянина Радянського Союзу особисте авто ще довгі роки було тільки заповітною мрією.

Згідно з результатами АіФ-опитування мрія кожного автолюбителя – придбання «іномарки», що буквально означає «іноземна марка», тобто автомобіль іноземного виробництва. Це машина високого класу, престижна у порівнянні до будь-якої іншої вітчизняного виробництва [4]. Як зауважує А. В. Сергеева, «тут як у випадку зі словом «євроремонт» росіяни не приховують свого шанобливого відношення до матеріальної культури Заходу» [4, с. 58]. Ще декілька років тому слово «іномарка» лунало для росіянина чи українця як урочиста музика навіть без питання «А яка саме іномарка?». Це було не так важливо тому, що не було досвіду. Головне, щоб машина була іноземного виробництва. Наразі люди вже звикли до іномарок та почали диференціювати, який саме автомобіль мається на увазі, які марки краще за своїми якісними показниками.

Соціальна стратифікація суспільства знаходить своє безпосереднє відображення у мовних культурних стереотипах. Так, обов'язковим атрибутом так званих «*новых русских*» (кліше на позначення представників соціального класу Росії, що стрімко розбагатіли після розпаду СРСР) є автомобіль Mercedes-Benz S600 зразка 1991 року з кузовом W140 (600-й мерс, 600-й мерин, мерсюк, мерин). Відповідно до стереотипних уявлень представників української та російської лінгвоспільнот охорона «нового росіянина» або «нового українця», «олігарха» їздить на Mercedes-Benz G, G-Wagen Geländewagen (гелік, кубик), Jeep Grand Cherokee (джип, жьип, джипяра) або Hummer (хамло, чирик).

У свідомості американця типовим засобом пересування для яппі (англ. *Yuppie, Young Urban Professional*) є дорогий престижний автомобіль марки «Volvo». У Росії та Україні поняття «яппі» переродилося у «Молоді та успішні»: люди, які до 23-25 років намагаються добитися певного кар'єрного зросту, хочуть носити дорогий якісний одяг, спілкуватися з найгарнішими представниками протилежної статі та, звичайно, їздити на дорогих престижних автомобілях (Mercedes, BMW, Mazda, Honda, Peugeot та ін.). Вони близькі до «мажорів», але намагаються добитися всього своїми власними силами. Щодо мажорів, вони володіють найбільш престижними та дуже дорогими автомобілями, які виробляються в обмеженій кількості (Maybach, Bentley). «Молоді та успішні» найбільш зневажають так званих «гопників» (приблизно з 1970 – 1980-х років гопниками називають примітивних, інтелектуально нерозвинених молодих людей; самі гопники себе називають «пацанами», «реальними (рос. чёткими) пацанами» [7]). Якщо у гопника є автомобіль, то це найчастіше «вісімка» або «дев'ятка» з родини «Лада» (одні з найдешевших автомобілів на пострадянському просторі). Наприклад:

Лада Приора – сделано без рук.

Лада Приора – один из самых комфортабельных автомобилей после катка и лошади [13].

У свідомості американця «народний автомобіль» Ford T завжди був «машиною для невдахи». Відповідно до уявлень американців, той, хто насправді є успішним, заробляє мільйони доларів, – такий не купить собі «Бляшанку Ліззі», такий зупиниться на «Паккард» або купить собі «Каділлак». Усі інші – невдахи.

Як засіб проникнення в ментальний світ досліджуваних мовних спільнот плідним є дослідження зразків національної сміхової культури, у котрих опосередковано віддзеркалюються концептуальні метонімічні транспозиції, що мають етнокультурний характер. Наприклад:

Якщо на Range Rover інтелектуальна система повного приводу.... то на «копійці» взагалі система штучного інтелекту, кожне колесо своїм життям живе [13].

Мерседесів боятися – Запорожець не купувати! [13].

В России надо ездить на отечественных машинах! У меня вот «шестерка», и я её могу хотя бы отремонтировать где угодно и когда угодно. Я её и утром ремонтирую, и днем, и вечером, и ночью. И сам, и в сервисе, и на трассе, и в гараже. Всем рекомендую проверенную «шоху» [14].

У вищенаведених прикладах лексеми «копійка» (автомобіль «Жигулі» першої моделі), «Запорожець», «шестерка» є певними аксіологічними знаками, які існують в семіотичному просторі культури Росії та України. Вони реалізують функції прецедентних лексичних одиниць, тобто вони є своєрідним культурним тезаурусом мовної спільноти; мають відносно стійку систему асоціацій; є ефективним засобом атракції уваги адресата до повідомлення, установлення кооперативного зв'язку між адресатом і адресантом шляхом апеляції до єдиного комплексу фонових знань, передачі емоційної оцінки [5, с. 48].

Необхідно зауважити, що важливою характерною рисою лексики автомобільної тематики є її велика прагматична релевантність, тому що автомобіль – обов'язковий атрибут майже кожної сім'ї, і певна марка автомобіля є показником соціального та матеріального статусу її власника. Словосполучення *Ford family* (сім'я безробітного, що переїжджає з місця на місце у пошуках роботи) у американця викликає асоціацію з автомобілем «Ford T», дешевим, доступним за ціною навіть не дуже забезпеченим людям, моделлю, що користувалася масовим попитом в Америці. Таким чином, повідомлення про «сім'ю на форді» американцю дозволить зробити висновок про невисокий майновий та соціальний статус сім'ї (пор. *Запорожець, Москвич* в Росії та Україні).

Мова виступає як спосіб фіксації соціального досвіду суспільства і індивіда, тому етнокультурні маркери мовної свідомості можна трактувати як культурні сигнали соціуму, зафіксовані в мовних одиницях. Такі культурно детерміновані мовні одиниці, наприклад, як *redneck car* [15] (mostly 60s-70s muscle cars in bad condition tuned with cheap aftermarket parts; *реднеки* – жаргонна назва жителів глибинки США; відповідає українському «селюк» або «колгоспник», але в оригіналі може застосовуватися і як лайливе слово на зразок «жлоб», «бидло»), *ranflucha, rafla* [15] («Mexican car»), виступають етнокультурними маркерами мовної свідомості і обумовлені розбіжністю структур концептуальних і перцептивних знань про конкретні предмети і поняття в порівнюваних етнолінгвокультурах.

Традиційно значним етнокультурним змістом наділені сленгізми-неологізми, оскільки саме у цьому лексичному шарку яскраво відбиваються глибинні риси ментальності народу-продуцента сленгізмів та його реакція на постійно та швидко змінюючийся світ. Наприклад, як відповідь на соціально-економічні реалії сьогодення в український мовний простір «увірвався» сленгізм-неологізм «*бляха*» спочатку на позначення номерних знаків на автомобілях, чий власник не хоче переплачувати за розмитнення автівки, придбаної закордоном, та їздить на нерозмитнених авто з іноземною реєстрацією. Наприклад:

Вживані машини з іноземними «бляхами» – переважно польськими та литовськими – це наслідок хаосу на нашому авторынку. Хаосу, приправленого лобізмом виробників «славут» і «таврій», що постійно закипають у некількох заторах і призводять до загибелі тисяч українців у ДТП [10].

Ніхто не може назвати точну кількість машин на єврономерах або, як їх ще називають, на «бляхах», які їздять в Україні. Учасники автомобільного ринку називають різні цифри: від 300 тис до 1,5 млн [10].

З часом лексемою «бляха» стали позначати і сам автомобіль, а його власник отримав назву «бляхар». Наприклад:

420 тисяч за єврономер: чи будуть штрафувати усіх «бляхарів»? [12]

З цими імпортованими бляхами давно треба наводити порядок. Знайомі копії кажуть, що величезна кількість злочинів зараз вчиняються з імпортованими бляхами. Бляха – нерозмитнене авто з іноземною реєстрацією [12].

Ще одним сленгізмом з яскравим конотативним змістом, що постає маркером «свого / іншого» комунікативного простору, є «*маршрутка*». У свідомості типового українця чи росіянина «маршрутка» асоціюється з тиснявою та водієм, що їздить на шаленій швидкості, не зважаючи на правила дорожнього руху. Наприклад:

Маршрутка вирушає тільки за умови заповненості пасажирами на 146%.

Не буває переповненої маршрутки, буває погана гідравліка на дверях автобуса [11].

Розгляд особливостей вербалізації концепту ТРАНСПОРТ крізь призму дихотомії СВІЙ / ЧУЖИЙ дозволяє визначити особливості етнічного світобачення й виявити відмінності в способах і характері вербалізації СВОГО й ЧУЖОГО транспортного засобу, що укорінені в свідомості носіїв англійської, німецької, російської та української мов.

Бінарна опозиція СВІЙ / ЧУЖИЙ, відображаючи ставлення представників певного етносу до засобів пересування як артефактів СВОЄЇ або ЧУЖОЇ, ІНОЗЕМНОЇ культури, виражається за допомогою номінацій транспортних засобів з негативною або ж позитивною конотацією (напр., рос.: *Запор, Мерин, корито, развалюха*; укр.: *скотобус, їжак, конійка*; нім.: *die Blechkiste, die Bruchkiste, der Karren, die Schleuderei*; англ.: *blitz buggy, zoom buggy, conobox (small, inexpensive), pussy-wagon (large, gaudy), hay burner, one-lunger, kemp, Jimmie*), а також реалізується контекстуально у побутовому дискурсі (напр., *Пересев с «Волги» на «Вольво», чувствуешь себя как по команде «вольно»* [13]).

У процесі дослідження семантичних особливостей репрезентації дихотомії СВІЙ / ЧУЖИЙ на матеріалі німецької, англійської, української та російської лексики транспортної семантики ми дійшли висновку, що у картині світу російського та українського етносів поняття «іномарка» займає важливе місце, у той час як у німецькій та англійській культурах та відповідно й мовах це поняття не об'єктивоване, тобто представлене лакуною.

У стереотипному баченні українського та російського етносів іномарка асоціюється з поняттями «*класовість*», «*багатий асортимент*», «*високий соціальний статус*», «*відмінна комплектація та ергономіка*», «*легка експлуатація*», «*естетичний дизайн*», «*комфортабельність*», у той час як вітчизняні засоби пересування викликають стереотипні уявлення на кшталт «*поганий в експлуатації*», «*низька керованість*», «*неестетичний дизайн*» тощо.

Стереотипне уявлення представників східнослов'янських мовних колективів про «іномарку» майже завжди є позитивним (напр., *Chana Benni* явно лучше всяких «Калин» – вместительный, юркий, в аппетитах скромный...такой себе ситикар [14]), у той час як до засобів пересування вітчизняного виробництва превалює негативне відношення. У свідомості української лінгвоспільноти вітчизняний автопром ототожнюється із неякісними, непрестижними, неестетичними засобами пересування; вітчизняні автомобілі є об'єктами жартів, а ЗАЗ-596, легендарний «Запорожець», та «Москвич» вже давно стали візитівкою української та російської національної «транспортної» сміхової культури. Наприклад:

укр.: – *Чому в Запорожців не ставлять радіоприймачі?*

– *А користі? Однаково нічого не чути – коліна вуха закривають.*

У свідомості представників української та російської лінгвоспільнот опозиція СВІЙ / ЧУЖИЙ реалізується наступним чином: СВІЙ – поганий, ЧУЖИЙ – добрий.

У свідомості представників німецької лінгвоспільноти опозиція СВІЙ / ЧУЖИЙ реалізується протилежним чином: СВІЙ – добрий, ЧУЖИЙ – поганий. Німці люблять свої машини та пишаються ними. Можна сказати, що все населення Німеччини (особливо, молодь) поділене на фанатів Opel, VW, BMW та AUDI. У країні тисячі автоклубів для прихильників певної марки вітчизняних автомобілів.

У свідомості англійського етносу поняття ЧУЖИЙ реалізується у варіанті ІНШИЙ, без протиставлення добрий / поганий, тобто просто «іноземного виробництва». Поняття «*транспортний засіб іноземного виробництва*» має у представників англомовної спільноти позитивний або нейтральний аксіологічний статус.

Отже, номінації засобів пересування дозволяють нам зробити висновок про стереотипність їх сприйняття відповідними лінгвосоціумами. Мовні стереотипи кожної окремої лінгвокультурної спільноти містять ідіоетнічний елемент мовних моделей концептуалізації світу. Ідіоетнічність виявляється через аломорфізм мовних інтерпретацій реальності.

Як показало наше дослідження, лексичні одиниці на позначення засобів пересування української та російської мов, що належать до східнослов'янської групи, та німецької й англійської, представниць мов західногерманської групи, мають більше ізоморфних рис ніж, наприклад, англійської та російської. Чим ближчі контакти між групами, тим більш спорідненими будуть їх категорії і тим більше співпадатимуть їхні картини світу, оскільки систематичні контакти між групами ведуть до уніфікації семантичних категорій.

Взаємна наближеність культур відображається у подібності їх категоріального поділу та класифікаційних практик. Чим більша культурологічна дистанція між культурами, тим менше співпадінь між їхніми семантичними категоріями у мові і тим вище ступінь лакунізації та більша кількість культурно детермінованих лексичних одиниць.

Специфіка етнічної ментальності носіїв англійської, німецької, російської та української мов та низка екстралінгвістичних факторів є головним джерелом аломорфізму у досліджуваних лінгвокультурах.

Література:

1. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : монография / В. В. Воробьев. – М. : Изд-во Рос.ун-та дружбы народов, 1997. – 331 с.
2. Гурова О. О. Люди и вещи в советской и постсоветской культуре / О. О. Гурова. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 2005. – 345 с.
3. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова. – Воронеж : Истоки, 2002. – 59 с.
4. Сергеева А. В. Русские: стереотипы поведения, традиции, ментальность / А. В. Сергеева. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 320 с.
5. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с.
6. Снітко О. С. Стереотипи у мовній свідомості особистості / О. С. Снітко // Мовні та концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. К. : ВПЦ Київський університет, 2007. – Вип. 23. Ч. 3. – С. 41–45.
7. Ханипов Р. Р. «Гопники» – значение понятия, и элементы репрезентации субкультуры «гопников» в России / Р. Р. Ханипов // Social Identities in Transforming Societies. – Новосибирск, 2007. – № 2. – С. 14–19.
8. Bartmiński J. Stereotyp jako przedmiot lingwistyki / J. Bartmiński // Z problemów frezeologii polskiej i słowiańskiej. – Wrocław–Warszawa–Kraków – Gdańsk – Łódź, 1985. – S. 25–53.
9. Klooth A. Auto – Stereotypen? Deutsche, britische und französische Fahrzeugwerbung im Vergleich / A. Klooth // Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie. Duisburg, 2005. – 432 s.

Джерела ілюстративного матеріалу:

10. Агов, державо! Коли уживане авто нарешті стане доступним? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2017/06/13/625938/> (дата звернення: 25.08.2017).
11. Особливості українських маршруток – Смішного! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://humour.ukrlife.org/shitonosec_ua12.html (дата звернення: 20.08.2017).
12. 420 тисяч за єврономер: чи будуть штрафувати усіх «бляхарів» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/3/627717/> (дата звернення: 26.08.2017).
13. Avtohumor : [Electronic resource] – Access mode : <http://www.afinka.ru/humor19-41.html> (дата звернення: 16.05.2017).
14. Avtomir : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.avtomir.ua/> (дата звернення: 16.08.2017).
15. Urbandictionary : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.urbandictionary.com/> (дата звернення: 15.08.2017).

Отримано: 12 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: tanya_sharova@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-269-271

Тверитінова А. С. Творчість В. Родіонова: проблемний діапазон художнього світогляду / А. С. Тверитінова, Т. М. Шарова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 269–271.

УДК: 821.161.2.09'06

**Анна Сергіївна Тверитінова,
Тетяна Михайлівна Шарова**

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ТВОРЧІСТЬ В. РОДІОНОВА: ПРОБЛЕМНИЙ ДІАПАЗОН ХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ

У статті акцентується увага на творчості В. Родіонова. Зроблено акцент на проблематиці творів письменника; визначено, що діяльність В. Родіонова характеризується актуальністю та вагомістю проблематики, висвітлення якої прямолінійне, позбавлене завуальовувань і спрямоване на екзистенційний аналіз фактів щоденного буття в усіх його проявах, що реалізується на двох рівнях: загальнолюдському й національному.

Ключові слова: проблематика, художня творчість, творча спадщина, проблемний діапазон.

**Анна Сергеевна Тверитинова,
Татьяна Михайловна Шарова,**

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

ТВОРЧЕСТВО В. РОДИОНОВА: ПРОБЛЕМНЫЙ ДИАПАЗОН ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ

В статье акцентируется внимание на творчестве В. Родионова. Сделан акцент на проблематике произведений писателя; определено, что деятельность В. Родионова характеризуется актуальностью и значимостью проблематики, освещение которой прямолinéйнóе, лишённое завуальирования и направлено на экзистенциальный анализ фактов ежедневного бытия во всех его проявлениях, реализуемой на двух уровнях: общечеловеческом и национальном.

Ключевые слова: проблематика, художественное творчество, творческое наследие, проблемный диапазон.

**Anna Tverytinova,
Tetiana Sharova,**

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol

CREATIVITY V. RODIONOV: PROBLEM DIAPAZON OF THE ARTISTIC SWISS

The article focuses on the work of V. Rodionov. The emphasis is placed on the problems of the writer's works. It is determined that V. Rodionov's activity is characterized by urgency and weight of problems, the coverage of which is straightforward, deprived of veils, and aimed at an existential analysis of the facts of everyday life in all its manifestations, which is realized on two levels: universal and national.

The problem range of the universal is due to the analysis of the values of human life. Research in this direction is not accidental, since the artist seeks to form a peculiar view that will cover such aspects as: the depreciation of life and human relationships, despair and loss of spirituality, the presence of a disharmonious movement of society, the value of artistic paintings, literary works at the present stage of development, the problem of modern interpretation the concept of «love», the importance of the phenomenon of memory as a way to integrate the experience of the past into the present, and hence the ability to compare and contrast, to create a projection into the future, to avoid the occurrence of problem situations in different chronological limits.

Acute social and moral issues, highlighted in the literary work of V. Rodionov, are usually distinguished by the author. At the heart of every single piece of poetic or prose nature always lies one actual problem. Violation of the profound problems provoked the emergence of didacticism, the narrative of the most important, verbal-figurative thinking, but to moralise and insist on the expediency of his statements. V. Rodionov does not strive, since he has the sole purpose of conveying the acuteness of the problem, the avoidance of which will contribute to the progress of the individual and society as a whole.

Key words: problems, artistic creativity, creative heritage, problem range.

В історії літератури мистецька діяльність В. Родіонова характеризується актуальністю та вагомістю проблематики, висвітлення якої прямолінійне, позбавлене завуальовувань і спрямоване на екзистенційний аналіз фактів щоденного буття в усіх його проявах, що реалізується на двох рівнях: загальнолюдському й національному. Звісно, їх поділ доцільно вважати умовним, оскільки неодноразово простежуємо їх взаємопроникнення, паралельне використання й окрім того, вони виступають ніби творчою платформою, базисом у постановці проблем.

В. Родіонов, зосередивши свою увагу на вищезазначених категоріях, одночасно охопив все життя й виокремив питання, що вимагають осмислення, конкретизації, а не автоматичного, поверхового вжитку. Крім того, наявний динамізм проблематики, викликаний таким чинником, як прогрес і зміна життєвих орієнтирів у соціумі. Власне, цей аспект домінує серед багатьох інших домінант, а відтак, цікавить науковців, письменників, літературних критиків Ю. Герасименка, В. Горбатюка, К. Гордієнка, М. Коцюбинську, В. Кузнецова, І. Михайлина, В. Науменка, В. Романовського, С. Сапеляка, Р. Третьякова, А. Філатова, О. Черевченка, М. Шаповала, А. Шпиталю та ін.

Проблемний діапазон розуміння загальнолюдського вектору буття обумовлений аналізом цінностей людського життя. Дослідження в цьому напрямку не є випадковими, оскільки митець прагне сформулювати своєрідний погляд, що охопить такі аспекти: знецінення життя і людських стосунків, зневіра і втрата духовності, присутність дисгармонійного руху суспільства, цінність художніх полотен, літературних творів на сучасному етапі розвитку, проблему модерного трактування поняття «ко-

хання», важливість феномена пам'яті як способу інтегрувати досвід минулого в сучасність, а отже – можливість порівнювати і протиставляти, створювати проєкцію в майбутнє, уникати повторюваності проблемних ситуацій у різних хронологічних межах. Одночасно зникла скутість думки, одноманітність інтонацій, натомість з'явилося мудре, хай і «передосінне, але таке різнобарвне бачення навоколишнього світу» [71, с. 15].

Актуальність дослідження його творчості полягає в тому, що митець по-новому сприймає та аналізує дійсність, оскільки синтезує різні хронологічні межі, а саме відлік художнього часу у митця стартує в минулому столітті й до наших днів, оскільки він став свідком і тих, і інших подій. Контраст між минулим та сучасністю, поєднання прози та поезії, аналіз загальнолюдських одвічних проблем – це одна з тих рис, що характеризують його творчість. Унікальність змалювання проблем забезпечує життєвий досвід, кожен факт, на який автор спирається у тексті. Митець засвідчує зміни як історичні, так і суспільні шляхом осмислення життєвих реалій. Поетичне обрамлення, лаконічність викладу спрямовані на заглиблення в локальну проблему.

В. Родіонов унікає «шаблонності», оскільки прагне розробити свій власний стиль, що уникатиме нагромадження тем і сприятиме лаконічному викладу проблематики. Літературна спадщина письменника має дидактичне спрямування як на дорослого, так і на юного реципієнта, торкається проблем, що вимагають від суспільства нагального вирішення. В. Родіонов пише не для мистецтва, а задля викриття недоліків і вад, національних та загальнолюдських. Досліджуючи творчу спадщину митця, виявляємо багатогранний спектр проблем, джерелом яких є життя в усіх його проявах.

Творчість В. Родіонова досліджували критики й літературознавці, які виявляли манеру його письма та художній світогляд майстра слова. Здебільшого це поодинокі статті, які частіше за все з'являлися на сторінках періодичних видань (Т. Данильчук, М. Коцюбинська, І. Перепеляк, М. Самусь, Д. Смирнова, Ю. Стадніченко, М. Тараненко, Р. Третьяков, В. Федорів, А. Філатов, Є. Чернишова, Б. Чичибабін, Ж. Шатилова, А. Шпиталь та ін.). У цих дослідженнях аналіз творчості В. Родіонова подано лише в загальному ракурсі. На сьогодні відсутні монографічні роботи, які б систематизували художню спадщину письменника та подавали б аналіз його поезій, прози та епістолярію.

Рецепція загальнолюдських проблем у творчості В. Родіонова зазнає впливу динаміки життя. Творча спадщина охоплює проблеми не одного дня, не одного тижня чи місяця, бо є загальнолюдськими й належать до одвічних питань, що осмислюються залежно від певного часового проміжку, порівнюються, засвідчують зміни як позитивні, так й негативні. Письменник у проблематиці зберігає вірність простим, «абетковим», істинам життя, що змальовуються на тлі конкретного суспільства.

У літературному доробку автора простежується тенденція до розширення проблематики за рахунок питань, які стосуються саме нашого, сучасного, покоління. Вони інколи порівнюються з минулим шляхом ретардації сюжетної лінії, тому ці питання постають гостроактуальними на сьогоднішній день.

Проблематика художніх творів В. Родіонова характеризується тим, що письменник використовує лише достовірні свідчення, події. Осмисленню підлягають явища, притаманні нашому краю. Досліджуючи особливості сприйняття рідної землі, що позначились на формуванні загальної проблематики у контексті життя, можна зазначити, що В. Родіонов наголошує на актуальних питаннях суспільства, обираючи місцем дії різні міста (Київ, Харків, Євпаторія, Одеса, Ленінград, Волгоград, окремі місцевості Азербайджану тощо), проте головною ознакою є достовірність фактів, що виступають життєвим матеріалом для творів, що був побачений та осмислений митцем у конкретному географічному пункті. Поет не використовує інформацію, що була лиш почута, тому заявлені суспільні проблеми завжди є «біографічним фактом». Кожен художній твір, зазвичай, акцентує увагу на одній місцевості, на фоні якої конкретизується подана проблема. Найбільш докладніше митець осмислює рух життя в м. Ірпінь. Це пояснюється тим, що письменник часто відвідував це місто. В. Родіонов перебуває в епіцентрі життєвого вибуху. Усе, що оточує його, змальовано до дрібниць, які лише сприяють поглибленню проблематики.

Гострі соціальні й моральні питання, висвітлені в літературному доробку В. Родіонова, зазвичай розмежовуються автором. У основі кожного окремо взятого твору поетичного чи прозового характеру завжди лежить одна актуальна проблема. Порушення ґрунтовних проблем спровокувало появу дидактичності, описовості найголовнішого, вербально-образного мислення, але моралізувати та наполягати на доцільності своїх тверджень В. Родіонов не прагне, бо має єдину мету – донести гостроту проблеми, уникнення якої сприятиме прогресу особистості та суспільства в цілому.

Письменник впродовж літературної діяльності змінював свої погляди на жанри, комбінував, розмежовував їх, але гострота проблем залишилась незмінною. Єдиним джерелом руху у висвітленні проблем є постійна зміна умов життя, поява нових світоглядів, розширення канонів сучасного існування, що вимагають осмислення, конкретизації, а не автоматичного вжитку.

Доволі часто В. Родіонов завершує прозу віршовою формою, що сприяє поглибленому аналізу проблеми, оскільки є можливість побачити світоглядну позицію одночасно не лише в прозі, а й у поезії, де інколи автор може висловити додаткову світоглядну позицію, або ж закріпити вищезазначене у прозовій формі. Згідно з цим, можна простежити той факт, що митець не завершує свій твір поезією, оскільки остання виступає своєрідним продовженням, де лаконічно в ліричній формі розкривається проблематика. Поетичне завершення прози сконцентровує на позиції митця та його розумінні проблеми, проте не виступає остаточним висновком – радше приводом для подальшого сприйняття й осмислення.

Проблематика художніх творів В. Родіонова залежить від змін, що час від часу виникають у нашому середовищі. Якщо іноді ми не звертаємо уваги на певні повсякденні реалії життя й вважаємо їх недоречними для аналізування, то митець акцентує увагу на найдрібніших проблемах, які одразу набувають потрібної характеристики, оскільки усвідомлення невеликих проблем, на думку поета, вплине на зміну світогляду та вирішення більш складних питань – усе ґрунтується на маленьких змінах, що перетворюються в масштабні.

Проблематика художніх творів В. Родіонова повністю базується на життєвих колізіях, що виступають матеріалом для осмислення. Письменник спостерігає за життям, його рухом, щоб надалі використовувати цей матеріал. Кожна проблема змальована таким чином, що реципієнт може осягнути амбівалентність явища чи події, їх позитивні й негативні фактори, усвідомити світогляд митця й сформулювати особисту думку, оскільки відсутній кінцевий висновок. Творча мета В. Родіонова – реалістично змалювати проблему й донести її суспільству шляхом зіставлення різних часових площин, щоб порівнювати, протиставляти однорідні явища та події й робити висновки. Як життю притаманний динамізм, так само проблематика митця

характеризується прогресом, бо В. Родіонов крокує в ногу із сучасністю, що, своєю чергою, негайно підлягає осмисленню. Цінність художніх творів митця полягає в тому, що осмислюються загальнолюдські, національні питання, актуальність яких у різні хронологічні межі не втрачається (і це підкреслено автором), а вже до цього додаються нові проблеми сучасності, помічені автором.

У своїх міркуваннях митець іде від конкретного до загального, таким чином проблемні питання набирають гостроту звучання. Тобто, спочатку домінують конкретні, вузькі за своїм змістом питання, але автор переконаний у необхідності розкриття шляхом їх нашарування в процесі розгортання різних творів одного циклу складніших проблем людського буття, використання ширших полотен життя, оскільки впевнений у тому, що треба робити щось масштабніше, щоб людство «відтануло серцем». Цій меті підпорядкована проблематика всієї творчості В. Родіонова.

У постановці проблематики в рамках загальнолюдського В. Родіонов постає перед читачем як філософ з чималим досвідом, об'єктом творчості якого є життєві цінності, їх трансформація в часі; завдання – шляхом суб'єктно-об'єктних спостережень визначити їх роль, значення, описати без перебільшень, проникнути у свідомість читача, зробити його співрозмовником, а не лише реципієнтом. Актуальність письменницької роботи в цьому аспекті полягає в унікальності змалювання проблематики, оскільки саме життя подається в його автентичній природі, тобто життя крізь призму самого життя, без фальші, без прикрас.

Характеризуючи творчість В. Родіонова, можна виділити такі основні мотиви:

- оспівування образу України як єдиної, безмежно дорогої кожному українцеві Вітчизни, без якої життя втрачає сенс – тема громадянського звучання («Про вітчизну» (1987, пер. Ю. Стадниченка), «Три долі при мені...» (1989, пер. Р. Третякова), «Старею с годами...» (1994), «Западная Украина» (1996) та ін.);

- утвердження неповторності кожної особистості, національної гідності як головної передумови повноцінного життя народу, високої цінності людини праці – духовна тематика («Свет ли яркий в окна лётся» (1987), «Молитва» (1991), «Свеча души» (1999) та ін., зібрані у виданнях «Свет не вечерний» (1997) [80] та «Небесное и земное» (2011) [65]);

- осмислення філософії буття – природи, людини, суспільства. Новаторство автора виявляється, насамперед, у глибокому щирому інтересі до внутрішнього світу людини – філософська тематика («Кем угодно я стал» (2002), «Людишки, не люди» (2002), «Совесть всегда...» (2002), «Пока живу...» (2015) та ін.);

- відтворення оптимізму, патріотизму, віри в майбутнє рідного народу, в перемогу добра й справедливості – тема патріотизму («Доброта» (1988, пер. Ю. Стадниченка), «Раздумие» (1989), «Принятие присяги» (1989), «Сталинградские пацаны» (1993) та ін.);

- зображення людства в період Другої світової війни та повоєнний час – воєнна тематика («Вечный огонь» (1973), «Стояла под окном война...» (1973), «У Вечного огня» (1974), «Побратимы» (1976), «Священные слова» (1984), «Мамаев курган» (1985) та ін.).

Коментуючи поезію В. Родіонова, більшість дослідників відзначає її публіцистичну пристрасність, полемічність, громадянський пафос. Основну поетичну рису митця можна визначити як «дух неспокою». Упродовж свого життя В. Родіонов виступає як цілком виразно окреслена літературна й людська особистість. У його поетичних творах відчутні і юнацька мрійливість, і здатність до ліричного переживання, і спалах ширих почуттів, і витончений смак до слова, і закоханість у рідний край, що диктує часом рядки стримані, точні, емоційно навантажені тощо.

Отже, в основі проблематики художніх творів В. Родіонова – життєві колізії, що вимагають пильної уваги й осмислення. Письменник спостерігає за життям, його рухом, щоб надалі використовувати цей матеріал. Кожна проблема змалювана досить об'ємно, в єдності позитивного й негативного, що дозволяє не лише побачити позицію автора, а й виробити власний погляд на її вирішення, оскільки митець не дає остаточних висновків, не моралізує, не пропонує готових рішень. Головне для нього – змалювати ситуацію, явище чи подію максимально реалістично, донести інформацію до читача.

Інтимна (любовна), філософська, громадянська (патріотична), пейзажна, релігійна лірика В. Родіонова, а також його есеїстика, характеризуються відсутністю розважального характеру, оскільки автор прагне конкретизувати факти й почуття, описати причину й наслідок проблем, залучити кожного реципієнта до аналізу, де кожен жанр лірики по-своєму подає огляд поставлених питань.

Власний життєвий досвід і досвід біографії покоління, велике розуміння психології й чинників людської поведінки, ретроспекція і багатовимірність сучасності, здобутки щедрої фантазії та одвічний «учнівський ужинок» з безмежного літературного поля вільно входять до поезії В. Родіонова й набирають у ній своєї індивідуальної художньої якості. Письменник уникає розгорнутих поезій, красномовних зворотів задля того, щоб краще сконцентрувати увагу на поставленій проблемі, оскільки її ставить митець не лише перед собою, а й перед сучасним читачем. Досліджуючи проблему цінностей, що втрачають свою вагу в суспільстві, митець не відходить від принципу лаконічності як у віршових розмірах, так і в прозовій формі.

Література:

1. Лісняк С. Високий політ Володимира Родіонова / С. Лісняк // Красная звезда. – 1993. – 17.07. – С. 9.
2. Перебийніс П. Слово о юбиларе / П. Перебийніс // Новости Чугуева. – 2010. – 13.02. – №7. – С. 4.
3. Перепеляк І. Тяжіння неба / І. Перепеляк // Вечерний Харьков. – 1988. – 23 вересня. – С. 3.
4. Родіонов В. Життя / В. Родіонов // Слово і час. – 2003. – С. 3.
5. Родіонов В. Заповітна свіча : [вірші та поеми] / В. Родіонов. – Чугуїв : III тисячоліття, 2001. – 184 с.
6. Родіонов В. Поезії / В. Родіонов // Березіль. – 1993. – №9–12. – С. 15.
7. Стадниченко Ю. Володимир Родіонову – 60 / Ю. Стадниченко // Літературна Україна. – 2000. – 17.02. – С. 3.
8. Стадниченко Ю. Політ / Ю. Стадниченко // Літературна Україна. – 1987. – 28.05. – С. 3.
9. Филатов А. На посошок // Родионов В.А. Эссе / А. Филатов. – Х. : Майдан, 2004. – С. 212–213.
10. Шарова Т. Категорія пам'яті в мемуарних творах Василя Бондаря / Т. Шарова // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія : Літературознавство. – 2010. – Вип. 1(2). – С. 134–140.
11. Шаровка А. На том и стоит / А. Шаровка // Красная звезда. – 1995. – 4.07. – С. 3.
12. Шкварко І. Вірність небу / І. Шкварко // Вечірній Харків. – 1992. – 7.07. – С. 3.

Отримано: 17 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 жовтня 2017 р.

e-mail: fln29092012@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-272-275

Філюк Л. М. Сучасні дослідження у сфері викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах / Л. М. Філюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 272–275.

УДК: 372.881.111.1 : 378.147 : 811.111-26

Лілія Миколаївна Філюк,

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На даний момент відбуваються суттєві зміни в системі мовної освіти вищих навчальних закладів. На зміну традиційним формам і методам викладання приходять альтернативні, більш гнучкі методики, орієнтовані на індивідуальність конкретного учня. Разом з тим, викладання іноземної мови в непрофільних вузах не завжди відповідає цілям і задачам сучасної соціокультурної ситуації. Механічне заучування правил і текстів не сприяє розвитку комунікативної сфери студентів, не наближає їх до розуміння важливості і актуальності володіння мовою як засобом спілкування з представниками інших народів. У зв'язку з цим одним із принципово важливих нововведень слід вважати орієнтацію на оволодіння студентом іноземною мовою як засобом усної та письмової міжкультурної професійної комунікації. Розвиток міжкультурної професійної комунікації здійснюється як за допомогою традиційних, так і з використанням інноваційних методів і технологій. Серед них – використання модульної технології, індивідуалізація професійно-орієнтованого навчання, збільшення частки самостійної роботи учнів, застосування активних методів навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Акцент у навчанні слід робити на розвитку готовності і здатності студента до подальшого вдосконалення іншомовної компетентності.

Ключові слова: іноземна мова, немовний вищий навчальний заклад, міжкультурна комунікація, професійна комунікація, модульна технологія, самостійна робота, активні методи навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Лілія Николаевна Филук,

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, г. Одесса

СОВРЕМЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В НЕЯЗЫКОВЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В настоящий момент происходят существенные изменения в системе языкового образования высших учебных заведений. На смену традиционным формам и методам преподавания приходят альтернативные, более гибкие методики, ориентированные на индивидуальность конкретного учащегося. Вместе с тем, преподавание иностранного языка в непрофильных вузах не всегда соответствует целям и задачам современной социокультурной ситуации. Механическое заучивание правил и текстов не способствует развитию коммуникативной сферы студентов, не приближает их к пониманию важности и актуальности владения языком как средством общения с представителями других народов. В связи с этим одним из принципиально важных нововведений следует считать ориентацию на овладение студентом иностранным языком как средством устной и письменной межкультурной профессиональной коммуникации. Развитие межкультурной профессиональной коммуникации осуществляется как при помощи традиционных, так и с использованием инновационных методов и технологий. Среди них – использование модульной технологии, индивидуализация профессионально-ориентированного обучения, увеличение доли самостоятельной работы учащихся, применение активных методов обучения и современных информационно-коммуникационных технологий. Акцент в обучении следует делать на развитии готовности и способности студента к дальнейшему совершенствованию иноязычной компетентности.

Ключевые слова: иностранный язык, неязыковое высшее учебное заведение, межкультурная коммуникация, профессиональная коммуникация, модульная технология, самостоятельная работа, активные методы обучения, информационно-коммуникационные технологии.

Liliia Filiuk,

Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Odessa

CURRENT RESEARCHES IN THE FIELD OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

At the moment there are significant changes in the system of language education in higher education institutions. The traditional forms and methods of teaching are superseded by alternative ones, more flexible methods focused on the individuality of the particular student. However, teaching a foreign language in non-linguistic higher education institutions is not always consistent with the goals and the objectives of the contemporary socio-cultural situation. Learning rules and texts by rote contributes to the development of communicative sphere of students, not bringing them closer to understanding the importance and relevance of knowing a language as a means of communication with other peoples. In this regard, one of the important innovations should be the focus on a student mastery of a foreign language as a means of written and oral intercultural professional communication. The development of intercultural professional communication is carried out both through traditional and innovative methods and technologies. Among them there is the use of modular technology, individualization of professional-oriented training, increase of the share of students' independent work, application of active teaching methods and modern information and communication technologies. The emphasis in teaching should be laid on developing a student's willingness and ability to further improvement of a foreign language competence.

Key words: foreign language, non-linguistic higher education institutions, intercultural communication, professional communication, modular technology, independent work, active teaching methods, information and communication technologies.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останнє десятиріччя характеризується серйозними змінами в системі мовної освіти вищих навчальних закладів. Традиційне уніфіковане, практично безадресне навчання іноземним мовам поступилося місцем гнучкій системі, в якій функціонують

альтернативні форми, методи і прийоми навчання. Разом з тим, слід зазначити істотну різницю, по-перше, у сприйнятті іноземних мов студентами мовних і немовних вузів, по-друге, у викладанні іноземних мов лінгвістам і нелінгвістам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На даний момент існує певна кількість досліджень, присвячених особливостям викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах: так, Є. В. Мусницька порівнює особливості традиційних та інноваційних підходів до вивчення іноземної мови у немовних ВНЗ [3]. І. А. Свинторжицька та О. В. Соломинцева досліджують проблеми підвищення якості освіти навчання іноземної мови студентів немовних вузів [4]. Н. О. Маняхіна аналізує управління професійно-орієнтованими знаннями іноземної мови у немовному середовищі університету [2]. Л. В. Яроцька досліджує особливості професійного розвитку особистості при вивченні іноземної мови [6]. О. В. Бурдіко та В. В. Імперович характеризують інформаційно-комунікаційні технології в контексті інноваційного вивчення іноземних мов [1]. С. В. Симакова аналізує особливості самостійної роботи студентів з іноземної мови [5] тощо. Разом з тим, відсутні дослідження, які б мали узагальнюючий характер та підсумовували наявні інноваційні форми і методи навчання іноземної мови у немовних ВНЗ.

Формування цілей статті (постановка завдання). Виходячи з вищезазначеного, мету статті ми формуємо наступним чином – охарактеризувати сучасні форми і методи навчання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. І. А. Свинторжицька та О. В. Соломинцева відзначають, що випускники вузів гуманітарно-лінгвістичного профілю, в більшості своїй, володіють іноземною мовою на високому рівні. У той самий час, випускники немовних вузів, як правило, такого рівня не досягають. Причини очевидні: різний рівень початкової мовної підготовки, різний стартовий рівень, різний рівень мотивації, неоднакові можливості диференційованого навчання і навчання за допомогою технічних засобів. Вступники до вузів гуманітарно-лінгвістичного профілю мають міцні базові знання; проходять додаткове тестування для розподілу за групами, однорідними за знаннями; готові долати усі труднощі, пов'язані з вивченням іноземних мов; лінгвафонні кабінети в різних варіантах комплектації обов'язкові для мовних вузів. Вступники до вузів нелінгвістичного профілю, в основному, мають слабкі базові знання, відмінники і випускники шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов опиняються в одній мовній підгрупі з тими, хто іноземну мову у школі не вивчав взагалі; долати труднощі, пов'язані з вивченням іноземної мови, не готові, оскільки найголовнішою дисципліною її не вважають. При цьому кількість годин, що виділяються на дисципліну «Іноземна мова», в цих вузах суттєво відрізняється [4, с. 71].

Л. В. Яроцька вказує, що, згідно з аналізом ринку праці, в умовах глобалізованого комунікаційного простору фахівці немовного профілю не меншою мірою, ніж лінгвісти, потребують розвитку здатності здійснювати ефективне спілкування з представниками інших культур; більш того, на відміну від випускників лінгвістичних факультетів (викладачів, перекладачів), які після закінчення вузу, як правило, починають спеціалізуватися в одній іноземній мові, фахівці-нелінгвісти, працюючи на сучасних підприємствах, реалізують своє професійне спілкування на декількох лінгвокогнітивних підставах. Через це роботодавці зацікавлені в кадрах, які володіють вже не двома, а трьома і більше іноземними мовами; причому рівень володіння мовами повинен забезпечувати ефективне професійне спілкування. З іншого боку, складається враження, що в освітніх колах відсутнє чітке розуміння того, як забезпечити формування такого фахівця в умовах навчання у ВНЗ: де знайти необхідні ресурси навчального часу, як мотивувати студентів-нелінгвістів до освоєння декількох іноземних мов і при цьому забезпечити високий рівень якості навчання [6, с. 49].

Таким чином, нові реалії ХХІ ст. привели до усвідомлення суспільством необхідності полілінгвальної підготовки фахівців нового покоління – готових до ефективної міжкультурної іншомовної комунікації в мультикультурних професійних спільнотах, що активно складаються, в тому числі, у віртуальному середовищі, до конструктивної взаємодії і співпраці з представниками інших лінгвокультур. Отже, одним із принципово важливих нововведень слід вважати орієнтацію на оволодіння студентом іноземною мовою як засобом усної та письмової міжкультурної професійної комунікації.

На думку Л. В. Яроцької, недостатньо забезпечити формування «вторинної» лінгвокогнітивної підстави – принципово важливо, щоб в процесі і в результаті навчання у студента склалося усвідомлене ціннісно-смісловне ставлення до міжкультурного аспекту освоєної предметної області та її ключових завдань у світлі глобального розвитку, що забезпечує повноцінну самореалізацію особистості у свідомо обраній професії. Практика показує, що дана можливість може бути реалізована в тому випадку, якщо іноземна мова з перших днів навчання у вузі виступає необхідним засобом формування професійної свідомості фахівця немовного профілю [6, с. 52].

Дослідниця вважає, що з метою підвищення ефективності освітнього процесу при організації навчання студентів немовного профілю іншомовного професійного спілкування за основу доцільно взяти не систему мови (фонетику, граматику, лексику) і вести не аспектне викладання, як це має місце в мовному вузі, а специфіку професійної діяльності у тій предметній області, яку студент освоює. Завдяки іноземній мові спеціальність із перших днів навчання у вузі може і повинна відкриватися студенту в широкому контексті глобального розвитку: 1) в контексті взаємозалежного розвитку різних областей знання, відкриваючи людський «вимір» освоєної предметної області; 2) в різних соціокультурних контекстах, що у значній мірі забезпечується міжкультурною парадигмою лінгводидактики; 3) в різноманітних освітніх контекстах, які студенти «відкривають», знайомлячись (при реалізації індивідуальних і групових дослідницьких проектів, а також в ході подальших закордонних стажувань) з найбільш поширеними і визнаними національними моделями підготовки фахівців освоєної предметної області; 4) на декількох лінгвокогнітивних підставах, що забезпечує унікальну можливість для формування сучасної професійної картини світу, розвитку світогляду особистості в цілому [6, с. 53].

На думку Є. В. Мусницької, найбільш ефективною технологією при навчанні іноземних мов студентів немовних вузів є модульна технологія, суть якої полягає в такому структуруванні навчального процесу, яке реалізує динаміку оволодіння іноземною мовою у формі певних блоків – модулів. Кожен з таких модулів характеризується цільовими, змістовними і оціночними параметрами, відповідними проміжним і кінцевим вимогам до рівня досягнутих студентами результатів, сформульованими у формі знань, навичок і умінь в різних конкретних видах іншомовної мовленнєвої діяльності. Модулі освоюються студентами в певній послідовності, яка допускає індивідуальний режим їх освоєння – відповідно до принци-

пу індивідуального підходу та особистісної орієнтації навчання. Кожен навчальний модуль вибудовується з урахуванням наступних факторів: 1) облік обов'язкового предметного обсягу навчальних аудиторних занять; 2) виконання студентами завдань, спрямованих на самостійне опрацювання певного обсягу навчального матеріалу; 3) виконання студентами завдань пошукового характеру з допомогою Інтернету; 4) консультації студентів з викладачами в режимі он-лайн; 5) заповнення кожним студентом листа самооцінки; 6) виконання студентом формалізованого тесту / контрольної роботи; 7) оцінка викладачем виконаної студентами роботи за результатами тесту / контрольної роботи [3, с. 114].

Є. В. Мусницька вказує, що досягнення основної мети навчання студентів немовного вузу іноземної мови – формування комунікативної міжкультурної компетенції – припускає розвиток у них певної сукупності компетенцій, що функціонують як взаємопов'язані і взаємозалежні в реальній комунікації іноземною мовою. У число таких компетенцій входять наступні: 1) лінгвістична компетенція, що передбачає знання особливостей мовної системи іноземної мови та вміння коректно використовувати мовні одиниці відповідно до їхніх фонетичних, граматичних, лексичних і стилістичних особливостей; 2) прагматична компетенція, що означає вміння розуміти і породжувати автентичний дискурс; 3) соціолінгвістична компетенція, що означає вміння адекватно використовувати ситуаційно обумовлені форми спілкування; 4) соціокультурна компетенція, що означає наявність знань про країну мови, про її звичаї, мораль, традиції, країнознавчі реалії, матеріальні і духовні цінності, а також уміння вибудовувати спілкування з носіями мови відповідно до прийнятих в інокультурі мовних і поведінкових норм і правил; 5) когнітивна компетенція, що означає сформованість у студента умінь планувати мету і результати свого навчання (а пізніше – і професійної діяльності), використовувати досвід вивчення іноземної мови, самостійно виявляти закономірності її функціонування в різних сферах і ситуаціях спілкування, вміння користуватися пошуково-аналітичними прийомами діяльності; 6) стратегічна компетенція, що передбачає сформованість умінь використовувати різні прийоми з метою досягти взаєморозуміння в міжкультурних контактах, використовувати знання і мовні навички в залежності від конкретних умов (теми, мети, ситуації, статусу співрозмовника тощо) комунікації [3, с. 115].

О. Н. Маняхіна підкреслює, що основою навчання іноземним мовам у немовних ВНЗ повинна бути максимальна індивідуалізація навчального процесу. Індивідуалізація управління знаннями іноземних мов передбачає особливий акцент на соціокультурній складовій іншомовної комунікативної компетенції. В даний час основою курсу іноземної мови на професійно-орієнтованому курсі традиційно вважаються автентичні тексти, сформовані за тематичним принципом. Для опрацювання матеріалу їх супроводжує система вправ, спрямована на розвиток необхідних для цього рівня навичок і вмінь. Необхідно скоригувати дану систему вправ з урахуванням необхідної індивідуалізації професійно-орієнтованого навчання [2, с. 215].

На думку О. Н. Маняхіної, в основу концепції індивідуалізації професійно-орієнтованого управління знаннями повинні бути покладені наступні методичні принципи: 1) комунікативна спрямованість – орієнтація навчальних завдань і матеріалів на цілеспрямоване формування комунікативних умінь учнів; включення до підручника значущих у смисловому плані завдань, надання мовному тренуванню умовно-комунікативного характеру; 2) інтеграція – поєднання мовного тренування і мовної практики, а також комплексний розвиток умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності; 3) доступність – відповідність рівня складності навчальних завдань і текстів поточному мовному рівню учнів; зняття лексичних та граматичних труднощів і надання допомоги учням шляхом надання мовних опор / підказок, моделей, прикладів тощо; 4) опора на рідну мову учнів – використання перекладу як основного засобу введення лексики, включення в підручник поурочного глосарію до основного тексту і переклад важких слів і граматичних конструкцій в інших завданнях; консолідація мовних умінь і навичок за допомогою перекладу; інструкції до завдань рідною мовою; 5) орієнтація на особистість учнів – використання особистісного потенціалу учнів за допомогою включення до програми завдань і матеріалів, що апелюють до досвіду, інтелекту і знань учнів; використання різних мовних і мовленнєвих ігор, проблемних завдань і дискусій, а також завдань з елементами змагання [2, с. 216].

Індивідуалізація навчання з необхідністю передбачає збільшення самостійної роботи студентів. Так, С. М. Симакова зазначає, що в епоху швидкого розвитку науки і техніки в усіх областях однією з головних задач немовних вузів є формування такої особистості студента, яка відчувала б потребу в безперервній освіті і була б готова до постійного самовдосконалення і саморозвитку. У зв'язку з цим перед студентом постає завдання самостійного пошуку інформації, розвитку вміння самостійної організації своєї навчальної діяльності, вміння користуватися словником, довідковими матеріалами іноземною мовою. У процесі самостійної роботи найбільш ефективно розвивається професійне мислення як найважливіший компонент розвитку творчої особистості [5, с. 164].

С. М. Симакова вказує, що самостійна робота у процесі вивчення іноземної мови в немовному вузі важлива у багатьох відношеннях. Ефективність самостійної роботи тільки тоді приносить свої плоди, коли вона є складовим і постійним елементом навчального процесу. Тільки при планомірному і систематичному включенні самостійної роботи до навчального процесу у студентів можуть виробитися тверді вміння та навички. Не менш важливим є і той факт, що в процесі самостійної роботи розвивається професійне мислення студентів. Навчити студентів самостійно працювати означає підготувати їх до майбутньої громадської та професійної діяльності. Одним із стимулюючих аспектів самостійної роботи є заохочення найбільш активних методів навчання. Позааудиторне читання в процесі самостійної роботи має яскраво виражений пізнавальний характер, прищеплює інтерес до іноземної мови, до роботи з зарубіжною літературою за фахом. Оволодівши вмінням самостійно працювати, студенти немовного вузу зможуть вдосконалити знання іноземної мови і після закінчення вищого навчального закладу, що допоможе їм бути більш конкурентоспроможними на ринку праці [5, с. 164].

Нарешті, не можна обійти увагою впровадження в освітній процес вищої школи інформаційно-комунікаційних технологій. Так, О. В. Бурдіко та В. В. Імперовіч вказують, що використання сучасних мультимедійних засобів та Інтернету в якості допоміжних засобів навчання іноземної мови дозволяє якісно поліпшити процес навчання і збільшити швидкість обробки великих потоків інформації. Електронні словники та енциклопедії, мультимедійні курси, що включають аудіо- та відеоматеріали, електронні видання книг, газет і журналів мовою оригіналу, освітні сайти, форуми дають можливість у більш повному обсязі побачити соціокультурні особливості досліджуваного предмета і отримати вичерпну інформацію з тих чи інших питань. Дослідники підкреслюють наступні методичні аспекти навчання іноземної мови з використанням ІКТ: 1) велика інформаційна ємність навчального матеріалу; 2) інтенсифікація самостійної роботи кожного учня; 3) створення

комунікативної ситуації за допомогою розвитку комунікативних навичок в основних видах мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо; 4) оволодіння різними мовними моделями і структурами; 5) підвищення пізнавальної активності студента, а також посилення мотивації навчання [1, с. 83].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок даного напрямку. Підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що в сучасній соціокультурній ситуації основною тенденцією викладання іноземної мови в немовному вузі є практико-орієнтованість даного процесу. Інакше кажучи, відбувається відмова від механічного заучування правил і текстів на користь мотивованого сприйняття студентом важливості комунікативного підходу. Розвиток міжкультурної професійної комунікації здійснюється як за допомогою традиційних, так і з використанням інноваційних методів і технологій, при цьому акцент робиться на розвитку готовності і здатності студента до подальшого вдосконалення іншомовної компетентності.

Література:

1. Бурдыко О. В. Информационно-коммуникационные технологии в контексте инновационного обучения иностранным языкам / О. В. Бурдыко, В. В. Имперович // Материалы докладов 47 международной научно-технической конференции преподавателей и студентов. – Витебск, 2014. – С. 81–83.
2. Маняхина Н.О. Управление профессионально ориентированными знаниями иностранного языка в неязыковой среде университета / Н. О. Маняхина // XX Юбилейные царскосельские чтения: Материалы международной научной конференции. – СПб, 2016. – С. 213–217.
3. Мусницкая Е. В. Подготовка по иностранным языкам в вузах неязыковых специальностей: от традиции к новациям / Е. В. Мусницкая // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия: Образование и педагогические науки. – 2012. – № 15. – С. 108–116.
4. Свинторжицкая И. А. Проблемы повышения качества обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов / И. А. Свинторжицкая, О. В. Соломинцева // Научная мысль Кавказа. – 2012. – № 4. – С. 71–77.
5. Симакова С. В. К вопросу о самостоятельной работе студентов по иностранному языку в неязыковом вузе / С. В. Симакова // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 3. – С. 164–165.
6. Яроцкая Л.В. Дисциплина «Иностранный язык» и профессиональное развитие личности // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия: Образование и педагогические науки. – 2015. – № 14. – С. 48–55.

Отримано: 22 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 8 жовтня 2017 р.

e-mail: bohdana.furtak@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-276-279

Фуртак Б. Л. Ірена Книш – громадський діяч, журналіст, публіцист, письменник / Б. Л. Фуртак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 276–279.

УДК: 81'1

Богдана Любомирівна Фуртак,
Торонто, Канада

ІРЕНА КНИШ – ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ЖУРНАЛІСТ, ПУБЛІЦИСТ, ПИСЬМЕННИК

Описано життєвий шлях і громадську та творчу діяльність канадської письменниці українського походження Ірени Книш. Зокрема, показані пріоритети її журналістської та публіцистичної діяльності. Коротко відтворено зміст та проаналізовано всі одинадцять книжок, які написала та видала своїм коштом Ірена Книш. Особливу увагу приділено книжкам «Патріотизм Анни Йонкер», «Іван Франко та рівноправність жінки», «Три ровесниці».

Ключові слова: життєвий шлях, громадська діяльність, творча діяльність.

Богдана Любомирівна Фуртак,
Торонто, Канада

ІРЕНА КНИШ – ОБЩЕСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ, ЖУРНАЛИСТ, ПУБЛИЦИСТ, ПИСАТЕЛЬ

Описаны жизненный путь и общественная, творческая деятельность канадской писательницы украинского происхождения Ирены Книш. В частности показаны приоритеты ее журналистской и публицистической деятельности. Кратко отображено содержание и проанализированы все одинадцать книг, которые написала и издала за свой счет Ирена Книш. Особое внимание уделено книгам «Патриотизм Анны Йонкер», «Иван Франко и равноправие женщин», «Три сверстницы».

Ключевые слова: жизненный путь, общественная деятельность, творческая деятельность.

Bohdana Furtak,
Toronto Canada

IRENA KNYSH – PUBLIC ACTIVIST, JOURNALIST, PUBLICIST, WRITER

The life path and the social and creative activities of the Canadian writer of Ukrainian origin, Irena Knysh, are described. In particular, the priorities of her journalistic and publishing activities are shown. The content of all eleven books that Irena Knysh wrote and published at her own expense is briefly reproduced and analyzed. Particular attention is paid to the books «Anna Yonkers Patriotism», «Ivan Franko and the Equality of Women», «Three Ladies of the Same Age».

Key words: life path, social activity, creative activity.

Ірена Книш народилася 20 квітня 1909 року у м. Львові в родині Дмитра і Анастасії (з Малиновських) Шкварків. Тут закінчила гімназію сестер Василіанок, навчалася у Львівському університеті, де вивчала славистику і в 1933 році отримала ступінь магістра філософії. В польському університеті, в часи, коли навіть слово «українська» було заборонене, а вживалося лише «руска», долучилася до «Львівського гуртка українців».

До 1939 року викладала в гімназіях Львова і Перемишля. В ці роки співпрацювала з УВО (Українська Військова Організація), а потім з ОУН (Організація Українських Націоналістів) як член Товариства опіки над політичними в'язнями і конспіративно, виконуючи різні доручення крайових і закордонних проводів. У ці роки проявила себе як визнана декламаторка. Її підготував відомий режисер Іван Крушельницький. До кінця життя це захоплення молодості викликало в неї приємне почуття самовияву.

У вересні 1939 року вийшла заміж за активного діяча ОУН Зіновія Книша. Через рік у подружжя народився син Юрій. В роки війни родина перебувала у Кракові, Львові, Австрії. В Австрії Ірена Книш працювала над тим, щоб згуртувати українців для спільної роботи на користь українцям, постраждалим під час війни. Після війни – чотири роки у Франції. Тут Ірена Книш була обрана головою Союзу Українок Франції.

З березня 1950 року – Канада, Вінніпег. По приїзді в Канаду Ірена Книш відійшла від громадської діяльності. Мабуть, з причини браку часу і того, що в неї появились інші пріоритети. Відтоді розгортається основна діяльність всього подальшого життя – журналістська, публіцистична і письменницька. Як журналіст Ірена Книш співпрацювала в газетах Канади: «Канадійський фермер» (редагувала її «Жіночу секцію»), «Новий шлях», «Жіноче світло», «Промінь», «Український голос»; в США: «Свобода», «Самостійна Україна», «Наше життя»; Франції – «Українське слово». У 80-ті роки в газеті «Український голос» (Канада) вела серію «З галереї наших піонерок» (про видатних жінок українського жіночого руху в Канаді). Завдяки своїй щоденній журналістській співпраці з українською періодикою Ірена Книш відгукувалась на всі актуальні питання громади і таким чином стала своєрідним літописцем української діаспори Американського континенту 50-80-х років.

Але Ірена Книш в пресі працювала не лише як журналіст. Вона дієво досліджувала, узагальнювала і трактувала з власного погляду важливі суспільно-політичні питання та інші виклики суспільства, з метою впливу на суспільну думку та існуючі політичні інститути, використовуючи при цьому засоби логічного мислення та емоційного впливу, тобто була сто відсотковим публіцистом з (латини publicum – «громадськість»). Від суто наукового твору публіцистичний відрізняється наявністю авторської оцінки явищ (подекуди суб'єктивної) та спонукуванням до висновків на майбутнє.

Публіцистика – рід літературної і журналістської творчості, публіцист не просто описує чи поєднує дані, повідомляє про сучасні виклики – він роз'яснює й переконує, обговорює й викриває, закликає до дії, підштовхує до певного рішення. У публіцистичних творах з'єднуються мовно-образні особливості наукового дослідження і ораторського мовлення, невимущена жвавість розмовної говірки і чітка впорядкованість літературної мови [1].

Важливою властивістю сучасної публіцистики є її науковість. «Сплав» науки і публіцистики виражається в прагненні журналістів всебічно осмислити підняте питання, дати зважену й точну оцінку висвітленому явищу, довести до кожного отримувача свою правоту, переконати його не безпідставними доказами, а цифрами, точними даними, логічними підтвердженнями, посиланнями на першоджерела. Поважне і глибоке дослідження суспільних непорозумінь, викликів свіжість думки і слова, достовірність – ось ознаки, які дозволяють говорити сьогодні про публіцистику як різновид ледь не наукової діяльності.

У публіцистики є два основних призначення:

- утворювати громадську думку;
- викликати прагнення зміни або навпаки збереження дійсного суспільного ладу.

Всі ці якості публіцистичної творчості притаманні Ірені Книш.

У безлічі газетних статей, вона присвятила свою увагу дослідника і публіциста кращим жінкам України, відомим, мало-відомим або зовсім незаниманим. Це Наталя Кобринська і Ольга Кобилянська, Уляна Кравченко і Олена Пчілка, Анна Павлик і Ольга Франко, Леся Українка і Ольга Рошкевич, Марія Грінченко (Гладіліна – Загірна) і Дніпрова Чайка (Людмила Березина – Василевська), видатні жінки України всіх епох – Роксолана і Маруся Чурай, Марія Мазепа і Олена Доброграївна, Марія Башкірцев і Марія Заньковецька, Олена Степанів і Ольга Басараб, Олена Теліга.

Перо авторки не оминувало імен відомих жінок всього світу, бо вона жила сьогоденням світу, а не обмежувалась етнічно-еміграційними інтересами. Ось кілька всесвітньовідомих імен її героїнь: канадка Агнес Макфейл, американки Елеонора Рузвельт і Евіта Гоббі, ірландка Нод Гонн, пакистанка Алі Хан, індуска Відтая Пандіт (Неру).

Ірена Книш, окрім їхніх цікавих біографічних даних, докладно описувала добу, в якій вони жили, стан освіти, суспільно-громадські відносини, навіть деталі побуту. В статтях вона піднімала і актуальні проблеми жінок: «Жінка в національному самозбереженні», «Жіночий парламент», «Жінка в національній консолідації», «Політика і жінка», «Вибірче право жінок».

Ми вдячні авторці, яка зуміла найліпші зі своїх статей видати книгами. Це «Жінка вчора і сьогодні» [2] (1958) – вибране із надрукованого в 50-ті роки і «Відгуки часу» [3] (1972) – вибране із написаного в 60-ті роки. Крім історико-інформаційної цінності, більшість з них залишаються актуальними як публіцистичні виступи. До літопису діаспори відносимо також книги «Перші кроки на еміграції» [4] (1955) – про перші роки життя і початки громадської діяльності українок в австрійській провінції Форарльберг у 1945-46 роках, «Патріотизм Анни Йонкер» [5] (1964) і «Жива душа народу» [6] (1966), присвячена українському хореографу Василю Авраменку. Інші книжки Ірени Книш: «Іван Франко та рівноправність жінки: У 100 річчя з дня народин» [7] (1956) – про підтримку Іваном Франком початкуючих українських письменниць, «Смолоскип у темряві: Наталія Кобринська й український жіночий рух» [8] (1957) – про громадську і літературну діяльність Наталії Кобринської, «Побратимство» [9] (1958) – про Євгена-Юлія Пеленського, відомого літератора, редактора, громадського діяча, пластуна, «Три ровесниці» [10] (1960) – про Уляну Кравченко, Марію Башкірцев, Марію Заньковецьку, «Віч-на-віч із Україною: горстка радянських вражень» [11] (1970) – про перебування авторки к візитом в Україні, «Незабутня Ольга Басараб» [12] (1976) – про героїню українського народу Ольгу Басараб. Всього Ірена Книш написала і видала 11 книжок.

Ірена Книш підкреслює, що жінка – це не тільки суспільна істота. Вона – дружина і мати, кохана і кохаюча. Один з розділу збірника «Жінка вчора і сьогодні» називається «Він і вона». Там про те, що боліло і болітиме жінок вічно: «До питання жіночого щастя», «Любов чи гроші?», «Чи має жінка заробляти?», «Чи варті мужчини зразкових подруг?», «Сьогоднішні жінки». В цих особистісно-інтимних питаннях авторка розглядає вічні цінності. У статті «Заміжня жінка» вона пише «...жінка навіть тоді, коли досягне блискучих успіхів, не має задоволення, коли в чуттєвій сфері у неї пуста», «Життя менш жорстоке, коли зустрічати його удвох», «Хто зазнав в житті справжньої і взаємної любови має всі шанси довголіття». До речі, остання сентенція науково підтверджена довголітніми дослідженнями вчених Гарвардського університету. В статті «Сьогоднішні жінки» Ірена Книш віддає належне тій ролі, що вміщає зміст єдиного слова «жінка» «існує не тільки відвага славних героїв, але теж героїзм щоденного життя, без розголосу. Він є найбільш гідний подиву в сучасних жінок».

У «Відгуках часу» Ірена Книш на численних прикладах названих вище славних доньок українського народу показує, як жінка, долаючи всі можливі і неможливі труднощі, що стоять на її шляху, добивається успіху і визнання.

«Перші кроки на еміграції» – назва говорить сама за себе. Українки по закінченні Другої світової війни опинилися в Австрії. Самі ще в дуже хиткому положенні, часто без необхідних засобів для існування, знаходять єдиний вихід зі свого складного положення – згуртуватися, створити організацію і через неї допомагати як собі, так і багатьом обездоленим землякам.

В «Патріотизм Анни Йонкер» Ірена Книш описує життя і громадську, жертвну діяльність зовсім не знаної в Україні, але широко відомої в Канаді і США галичанки з Калуща Анни Гуменіловичівни. Зовсім молодою дівчиною попавши до Канади, вона не замкнулася в собі, не сконцентрувалася на зароблянні грошей, але з перших днів активно включилася у громадське життя, брала участь у концертах, які організовувало українське громадянство. «Здобула любов шляхетного мужчини», відомого вінніпезького лікаря, голландця Генрі Йонкера, одружилася з ним і здобула «назавжди непохитного друга і відданого союзника». Вона зуміла відразу привернути його увагу і почування до долі рідного їй народу. Йонкери давали численні пожертви на українські справи, підтримували артистів-аматорів, Василя Авраменка, Ольгу Кобилянську. Ірена Книш докладно описує суспільну діяльність Анни Йонкер. Вона була і головою «Українського Червоного Хреста», і співорганізаторкою товариства «Жіноча громада», і членкинею Жіночого Товариства ім. Княгині Ольги, і головою «Товариства Канадійсько-Українське Жіноцтво». Організувала два протестаційні віча проти знущань поляків над мирним населенням в Галичині, третє – для збору коштів для «Української Військової Організації» і четверте – щоб виразити свій протест проти нелюдських знущань совєтської влади над населенням України. Як це перегукується з нашими сучасними подіями! Загалом вказану книжку можна вважати якщо не підручником, то в крайньому разі посібником з історії та практики українського жіночого руху.

«Жива душа народу» – це книжка про майстра-виконавця українського танцю і творця перших його шкіл незрівняного Василя Авраменка. Про те, як він серед несприятливих умов польської окупації зумів закласти школу танців у Львові, виступав на Волині, Поліссі і Підляшші. Згодом організував школи танців в Чехословаччині, а відтак в Канаді і в США, виступи яких показували тисячам глядачів подих, розмах і велич українського народу.

Готуючи до видання книжку «Іван Франко та рівноправність жінок», Ірена Книш бажала нагадати українським жінкам про того, хто їх любив, страждав через них, навчав і вивів багатьох з них на широку арену культурного і суспільно-громадського життя свого народу. Ірена Книш вважала, що те, що «сьогодні українські жінки нарівні зі своїми сестрами інших народів втішаються політичною й економічною рівноправністю у своїй суспільності, коли український народ може гордитися організованістю і жертівністю в праці й боротьбі своїх дочок, то це в великій мірі завдячуємо теж Іванові Франкові». При написанні цієї книги Ірена Книш використовувала епістолярну спадщину Івана Франка, тому з документальною точністю передає нам погляди Івана Франка на жіночий рух, на ідею рівноправності жінок. Іван Франко вбачав у майбутній дружині (Ользі Рошкевич) не тільки жінку-матір, а й жінку-громадянку, закликаючи Ольгу працювати в ділянці виховання жінок у Галичині і готовий був постачати їй необхідною літературою стосовно жіночого питання. Ірена Книш подає і листування Івана Франка з жінками, які в майбутньому присвятили себе письменницькій чи громадській діяльності –....

Книжка «Смолоскип у темряві: Наталія Кобринська й український жіночий рух» присвячена в основному історії заснування галицьким жіноцтвом своєї окремої жіночої організації «Товариства Руських Жінок». Жіноцтво цікавилось народним мистецтвом і збиранням народних матеріалів. Вони влаштовували виставки вишивок. Організовували хори. Важливим результатом діяльності Товариства був «Перший вінок», жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Це одне з найкращих і найбагатших змістом видань 80-х років віддзеркалює погляди, почування і ідеали молодого українського жіноцтва, що виступило дружно, незважаючи на політичні межі і кордони. Для нашого національного і культурного відродження ця книга стала назавжди, за словами Івана Франка, дорогоцінною пам'яткою.

У книжці «Побратимство», написаній до сторіччя з дня народження від дня народження Євгена-Юлія Пеленського, знаходимо цікаві штрихи до біографії відомого літератора, редактора, громадського діяча, пластуна

«Три ровесниці» теж приурочена до столітнього ювілею відомих письменниць, художниць, артистки. Ірена Книш звертає нашу увагу, що переконання й літературні смаки Юлії Шнайдер (Уляни Кравченко) формувались під впливом читання журналу «Друг», у якому активно друкувався Іван Франко. Ірена Книш наголошує на тому, яку велику роль відіграв Іван Франко у формуванні літературно-естетичних поглядів Уляни Кравченко, у вихованні її як письменника, як громадянина, яка пізніше писала *«Горе України є моїм горем»*. В її творах яскраво звучать мотиви жіночої рівноправності, вона стала однією з піонерок українського жіночого руху і набула широкої популярності серед українського жіноцтва. Доля відрахувала Марії Башкірцев лише 24 коротких років життя, але вона стала знаменитою і прославила Україну як на сторінках свого «Щоденника», так і своїми картинами. Вона зазначала «Я працюю також для слави мого краю...», «той є нікчемний, гідний зневаги, хто зможе забути свою батьківщину». Ірена Книш пише, що Марія Башкірцева у «Щоденнику» говорить про теми вічні, про красу життя, про його призначення, проте справжнім шедевром є вона сама – геніальна дівчина з України. Факти біографії Марії Заньковецької, тоді ще Адамовської, Ірена Книш змальовує на тлі мальовничої української природи, на тлі життя українського народу, пісенного й талановитого, щоб показати ті джерела, з яких формувався талант майбутньої актриси. Ірена Книш пише, що, не зважаючи на нестерпні умови, які створювала російська імперська влада для українського театру, українське театральне мистецтво в тяжких умовах колоніального режиму дало світові видатних геніїв. В книжці підкреслена роль Марії Заньковецької не лише як актриси, але й як громадської діячки, патріотки України, про що свідчить її виступ на I з'їзді театральних діячів Росії у Москві. Ірена Книш прослідковує життя Заньковецької на сцені протягом 25 років, розквіт її могутнього таланту, рівного якому не знала Європа. Піднесена на новий щабель вселюдська гідність жінки-українки, яка віддала сцені геніальний хист, полум'я душі й титанічну працю во славу нашої культури.

«Віч-на-віч з Україною: горстка радянських вражень» – це результат першої після еміграції поїздки Ірени Книш в Україну. Їй вистарчило короткого маршруту Київ – Львів – Крим, щоб згадати минуле у рідному Львові, критичним пером описати побачене, професійним поглядом публіциста помітити деталі, що давали можливість узагальнити жалюгідний стан рідної мови, висловити біль, незгоду. І все ж знайшла в тому українському житті кінця хрущовської відлиги надію. «Україна не оплакує нещастя, не оспівує розпачі. Вона себе шукає в літературі, музиці, мистецтві. Вона себе віднаходить в науці... Час несе перемогу для українського ренесансу».

Книжка незабуття «Незабуття Ольга Басараб» присвячена життю і подвигу незламного борця за волю України. Ольга Левицька виросла на Рогатинщині у свідомій священничій родині. Отримала гарну освіту, патріотичне виховання. Вийшла заміж за однодумця Дмитра Басараба. В скорому часі Дмитро загинув на фронтах Першої світової війни. Ольга знаходить в собі сили працювати на громадській ниві, допомагає пораненим українським воїнам. Пізніше вступає в Українську Військову Організацію (УВО). Успішно виконує небезпечні важливі доручення по зборі військової інформації. Була заарештована польською поліцією за невдалим збігом обставин. По-нелюдськи катована, допитувана, не зрадила нікого зі своєї організації. «Вмираю, Замучена, Помстись!» – останні слова Ольги Басараб, вишкрабані на стіні камери. І побратими зуміли відомстити за її смерть. Похорон Ольги Басараб вилився у багатолюдну маніфестацію, і ще до нині до її могили на Янівському цвинтарі не перестають приходити небайдужі українці.

Як бачимо, всі книжки Ірени Книш просякнуті патріотичним духом, не втрачають по нинішній день своєї актуальності, на них виховалося не одне покоління людей, яких вона вчила любити свою землю, свій народ.

Потрібно підкреслити, що Ірена Книш була не лише автором, але і видавцем своїх книжок.

Справді насичене і змістовне життя прожила ця скромна жінка, яка ніколи не любила висовуватись. До її характеристики повною мірою підходять слова Бориса Грінченка:

Клейнод душі моєї – добро мого народу,

Моєї нації з занепаду повстання.

Померла 11 травня 2006 року у м. Вінніпег, Канада.

Ірену Книш пам'ятають в Україні. 4 червня 2005 року Львівська міська організація Союзу Українок організувала і провела Міжнародну науково-практичну конференцію «Літературна та громадська діяльність Ірени Книш», випустила друком матеріали конференції та встигла переслати цю книжку [13] Ірені Книш ще за її життя.

Література:

1. Михайлин І. Л. Основи журналістики : навчальний посібник / І. Л. Михайлин. – К. : Центр учбової літератури, 2011.
2. Книш Ірена. Жінка вчора і сьогодні / Ірена Книш. – Вінніпег, 1958.
3. Книш Ірена. Відгуки часу / Ірена Книш. – Вінніпег, 1972.
4. Книш Ірена. Перші кроки на еміграції / Ірена Книш. – Вінніпег, 1955.
5. Книш Ірена. Патріотизм Анни Йонкер / Ірена Книш. – Вінніпег, 1964.
6. Книш Ірена. Жива душа народу / Ірена Книш. – Вінніпег, 1966.
7. Книш Ірена. Іван Франко та рівноправність жінки / Ірена Книш. – Вінніпег, 1956.
8. Книш Ірена. Смолоскип у темряві: Наталя Кобринська та український жіночий рух / Ірена Книш. – Вінніпег, 1957.
9. Книш Ірена. Побратимство / Ірена Книш. – Вінніпег, 1958.
10. Книш Ірена. Три ровесниці / Ірена Книш. – Вінніпег, 1960.
11. Книш Ірена. Віч-на-віч з Україною: горстка радянських вражень / Ірена Книш. – Вінніпег, 1970.
12. Книш Ірена. Незабутня Ольга Басараб / Ірена Книш. – Вінніпег, 1976.
13. Літературна та громадська діяльність Ірени Книш. Львівська міська громадська організація «Союз Українок». – Львів, 2005.

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 7 жовтня 2017 р.

e-mail: e.s.chekareva@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-280-284

Чекарева С. С. Репрезентація зорового сприйняття простору лексичними засобами давньогрецької мови / С. С. Чекарева // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 280–284.

УДК: 811.14'02'37

Євгенія Сергіївна Чекарева,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЗОРОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРОСТОРУ ЛЕКСИЧНИМИ ЗАСОБАМИ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості репрезентації зорового сприйняття простору лексичними засобами давньогрецької мови, зокрема іменниками й прикметниками. Акцентується увага на властивій давнім грекам матеріально-чуттєвій оцінці довкілля, геометричності й тривимірності мислення, значній гостроті зору. Специфіка зорового сприйняття просторових об'єктів та їх ознак репрезентована в розгорнутій системі іменників та прикметників.

Ключові слова: категорії пізнання, простір, зорове сприйняття, мовна репрезентація, іменник, прикметник.

Евгения Сергеевна Чекарева,

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, г. Харьков

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЗРИТЕЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ ПРОСТРАНСТВА ЛЕКСИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ ДРЕВНЕГРЕЧЕСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются особенности репрезентации зрительного восприятия пространства лексическими средствами древнегреческого языка. Акцентируется внимание на свойственной древним грекам материально-чувственной оценке окружающего мира, геометричности и трехмерности мышления, значительной остроте зрения. Специфика зрительного восприятия пространственных объектов и их признаков представлена в развернутой системе имен существительных и прилагательных.

Ключевые слова: категории познания, пространство, зрительное восприятие, языковая репрезентация, имя существительное, имя прилагательное.

Yevheniia Chekareva,

V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

REPRESENTATION OF VISUAL PERCEPTION OF SPACE WITH LEXICAL MEANS IN ANCIENT GREEK

The article represents special features of representation of visual perception of space with lexical means in Ancient Greek. The tasks of the modern linguistics are not only in description of language phenomena, but also in solving the problem of the way the world reflects in the people's conscious. To be implemented in a particular language form a phenomenon should be realized by a person, interpreted in light of his/her individual picture of the world, as well as in socio-cultural, historical context of native speakers. The concept of space is an important component of any individual's picture of the world, as it is an absolute attribute of matter. In the article there is an emphasis on the specific for Ancient Greeks substantial and sensual way of the world perception, geometrical character of cognition, acuity of vision. All these features have their representation in special language means. The concept of space on the logical level was realized in different groups of lexemes, particularly in the system of nouns and adjectives. Fulfilled analysis of lexico-semantic groups of nouns and adjectives of spatial semantics gave a possibility to identify peculiar features of space concept sphere in lexical system of Ancient Greek. Organization as well as the content of particular lexico-semantic groups demonstrates integration of universal principles with ethno-specific perception and assessment of space.

Key words: category of cognition, space, visual perception, language representation, noun, adjective.

Постановка проблеми. Мова виражає результати пізнання людиною довкілля всією сукупністю своїх засобів. Вони різноманітні й характеризуються як універсальними, так і етноспецифічними рисами, оскільки зумовлюються особливостями формування картини світу носіїв мови.

У давньогрецькій мові чітко простежуються риси загальної моделі світу еллінів із підкресленою антропоцентричністю, яка виявляється в тому, що людина освоює зовнішній і внутрішній простір, виступаючи власним орієнтиром. Така оцінка довкілля відбиває конкретний, предметно-чуттєвий характер мислення людини античної доби, яка ще не відокремлювала себе повністю від природи чи середовища, відчувачи себе її частиною. Для грецької моделі світу статус мови є особливо значущим, оскільки вона внаслідок історичних, географічних, соціальних, економічних та інших умов стала універсальним кодом моделі світу.

Серед базових категорій пізнання зовнішнього світу, перенесених у сферу сприйняття й мовної репрезентації, особливе місце відводиться категорії простору, адже поняття простору належить до головних категорій буття, притому простір розглядається як основна форма існування матерії. Усі реалії життя отримують у свідомості людини просторову інтерпретацію: предмети, істоти, ознаки, властивості, процеси, стани, відносини. Відповідно, й одиниці мови, в яких відбиваються просторові уявлення, так чи інакше позначені просторовою семантикою.

Як зазначав О. Ф. Лосєв, в античному світогляді на передньому плані завжди перебувають речі у їх реальному баченні та відчутті. Антична класика розуміє буття в цілому як тіло, речовинну сутність, матеріальну й стихійну, яку можна бачити, чути, відчувати. Воно постає як матеріально-чуттєвий і живий космос із постійним обертом речовини, що може виникати з хаосу і вражати своєю гармонією, симетрією та гармонійним устроєм. Тривимірно-тілесне сприйняття дійсності зумовлює

специфічне уявлення давніми греками простору в цілому. Він постає як результат перетворення одних видів матерії на інші, неоднорідний за своєю структурою і залежний від речей, що його наповнюють. Навіть космос розуміється як тіло зі своїми параметричними характеристиками. З такого тілесного сприйняття світу випливає його неодмінна просторова скінченність, мало зрозуміла сучасній свідомості, натомість абсолютно природна для античної людини [7, с. 45, 50].

Специфіка сприйняття простору давніми греками, яке поєднувало універсальний та архаїчний спосіб мислення й оцінки довкілля, особливостей відображення цього сприйняття в мовній картині світу цього народу становить надзвичайний інтерес.

Аналіз досліджень. Вивчення окремих фрагментів просторової картини світу передбачає розуміння того, що в давньогрецькій мові, як і в будь-якій іншій, зафіксовано найбільш суттєві атрибути речей і об'єктів, які ґрунтуються на інтуїтивному уявленні про них у носіїв мови. Такі уявлення можуть точно відповідати сучасним, але досі не експлікованим реаліям, або відрізнятися від наукового знання, яке сучасна людина зазвичай мислить як «еталон правильних уявлень» [9, с. 12]. В усвідомленні простору й відтворенні його найсуттєвіших рис у мові поєднуються як об'єктивні фактори, так і суб'єктивні чинники, пов'язані з особливостями людського мислення.

Як твердить Дж. Хайман, багато видатних лінгвістів сучасності (Р. Якобсон, Е. Бенвеніст, Д. Болінджер, Дж. Грінберг) з усією очевидністю розуміли, що мова й мовні універсали відбивають загальні результати перцепції, тобто чуттєвого пізнання об'єктів навколишнього світу [10, с. 3–4]. Часто мову уподібнювали дзеркалу, яке відбиває світ. Проблема співвідношення об'єктивного і суб'єктивного, реального і перцептивного у свідомості та мові людини залишається дискусійним питанням сучасної лінгвістики.

Спосіб, у який сприймається мова, нерозривно пов'язаний із тим, як сприймається світ, із самою технікою мислення. Комплекс мова – мислення – світ в антропоцентричній перспективі подається через почуття людини і в основному орієнтований на зір та слух, над якими постійно домінує шосте відчуття (інтуїція), яке перебиває інші [2, с. 114]. Тривалий час сприйняття вважалося достатньо автономною ланкою між відчуттям та уявленням. Під сприйняттям розуміли образ, який формується за допомогою відчуттів і є основою уявлення [6, с. 92–93, 429, 475]. Сучасне бачення взаємозв'язку між відчуттям, сприйняттям і уявленням полягає в тому, що співвідношення відчуття і сприйняття виглядає просторовим, розташованим по вертикалі, де сприйняття стоїть вище відчуттів. Однак відмінність сприйняття від уявлення не є просторовою, а відтак, розташованою вертикально – це розрізнення часове: уявлення спостерігається пізніше від сприйняття і ґрунтується на ньому [3, с. 7].

Багато дослідників указували на особливу роль органів чуття, і в першу чергу зору, в процесах сприйняття й формування на його основі уявлень про світ. Так, Л. С. Виготський серед когнітивних особливостей зорового сприйняття називає його вибірковість, оскільки досвід людини немов замкнений між двома порогами з доступом до невеликого відрізка світу. За таких умов психіка обирає стійкі точки дійсності серед загального руху, вона є органом відбору, решетом, що просіює світ і змінює його так, щоб можна було діяти [4, с. 347]. Про вибірковість сприйняття людиною зовнішніх об'єктів писав і Г. Гельмгольц, вказуючи, що людина звертає увагу на свої відчуття настільки, наскільки вони корисні для пізнання зовнішніх об'єктів, і відволікається від несуттєвих для цього завдання деталей [5, с. 25]. О. Р. Лурія з цього приводу зазначає, що кількість реалій, які фіксує людський зір, значно перевищує кількість відповідних номінацій. Зорові уявлення при цьому відібрані за принципом значущості, людина ж виражає їх відносно незначною кількістю лексем [8, с. 34].

Специфіка зорового сприйняття людиною довкілля зумовлює оцінку й інтерпретацію нею світу. На цьому наголошує Дж. Андерсон: «Сприйняття передбачає більше, ніж просто реєстрацію інформації, яка доходить до наших очей та вух. Головна проблема пов'язана з інтерпретацією цієї інформації» [1, с. 44]. Подібним чином висловлюється і Дж. Лакофф, стверджуючи, що виділені людиною фрагменти світу та позначені ним сутності «залежать не від самих об'єктів, а від способу, за допомогою якого люди взаємодіють з об'єктами: від того, як вони їх сприймають, уявляють, організують інформацію про них, і від того, якою є поведінка людей стосовно цих об'єктів» [11, с. 51].

«Примат чуттєвої інтуїції» в оцінці довкілля формує характерне для греків матеріально-чуттєве й математично-інтуїтивне сприйняття світу, витоки якого полягають у баченні об'єктів на близькій відстані, відсутності далекої перспективи, можливості вивчення речей як цілісно, так і в найдрібніших деталях. О. Ф. Лосєв із цього приводу вказує на значну зіркість і розвиненість античного ока [7, с. 545, 528]. Отже, будь-який предмет уявляється як тривимірно-тілесний, і будь-яка річ у всесвіті розглядається за параметрами тривимірного тіла чи принаймні у певному відношенні до нього. Звідси й характерна для грецької свідомості геометричність мислення, коли будь-яка сутність і навіть тип відчуття усвідомлюються геометрично, тривимірно-тілесно, пластично й пропорційно [7, с. 308–309, 545–546].

Феномен гострого зорового сприйняття довкілля підтверджується численними фактами давньогрецької мови, причому склад і наповнення окремих лексико-семантичних груп іменників і прикметників свідчить про доволі високий рівень абстрактного мислення еллінів, що є результатом тривалого спостереження за явищами світу й узагальнення отриманих даних.

Метою дослідження є аналіз системи іменників і прикметників давньогрецької мови як репрезентантів специфіки зорового сприйняття довкілля еллінами.

Виклад основного матеріалу. У системі іменників виділяється значна група лексем на позначення **одиниць виміру та орієнтації у просторі** (261 лексема), серед яких виділяються такі, як: центр (4), край, межа (43), площа (2), довжина (39), глибина (5), висота (22), ширина (2), об'єм (12), передня/задня межа (2), нижня/верхня межа (15), напр.: κέντρον, то центр; μέσσιμος, то сама середина, центр; μέσος, то середина, осереддя, центр; ἄκρον, то край, кінець, межа; δρόμος, о коло, кінець; ἔσχατον, то край, кінець, тоμή, η кінець, край; πείραρ, то межа, кінець, край; βάθος, то глибина; βάσις, о глиб, глибина; ἀπόστημα, то далекість, відстань; διάστασις, η відстань, віддалення; ἀνάστημα, то висота; ὕψος, то висота, височинь; ὄγκος, о розмір, обсяг; πλάτος, то ширина; πτέρνα, η основа, низ; ὑπόθεμα, то основа, база та ін.

Уявлення про різні **типи фігур, інтервалів і ліній** також репрезентуються іменниками, що складають ємну групу в 66 лексем, напр.: γῶνις, о коло; γωνία, η кут; διάκενον, то порожній проміжок, інтервал; διάμετρος, η діагональ; ἡμικύκλιον, то півколо; ἡμίσεα, та половина; ἵτις, η коло; κοῖλον, то увігнутий бік, увігнутість; κύβος, о куб, кубічне тіло; κύκλος, о коло;

κυρτότης, ή кривизна, опуклість; μνηοειδές, τό півколо, дуга; περιπτυχή, ή коло, кільце; σελίς, ή лінія, ряд; τετράγωνον, τό чотирикутник, квадрат та ін.

Загальний фізичний стан істот і неістот репрезентовано 366 іменниками, з яких третина припадає на позначення зовнішніх характеристик об'єктів, зокрема **форми, розміру** (34 лексеми, напр.: ανάκλασις, ή загнутість, зазубреність; άνωμαλία, ή нерівність; βλαίσθησις, ή викривленість у зовнішній бік; γογγύλον, τό округлість; γυάλον, τό опуклість, вигнута поверхня; γυρος, ό коло, окружність; γωνία, ή кут; έγκλιμα, τό нахил, спади́стість, пологість; εὐκαμπές, τό красива вигнутість, тендітний вигин; έξοχή, ή опуклість; εὖρος, τό ширина, широта; μεγαλομέρεια, ή склад із великих елементів, великий розмір складових частин; μέγεθος, τό величина, розмір, висота, високий зріст, статність; μικρότης, ή незначні розміри; όκος, ό величина, розмір; στρεβλότης, ή вигнутість, кривизна; σύγκαμψις, ή згинання, зігнутість та ін.); **зовнішності** (72 лексеми, напр.: άγνοια, ή незнайомий вигляд; άνθος, τό квітучий вигляд, свіжість; άπωσις, ή вигляд, зовнішність; ένόπια, τά вигляд, обличчя; θέα, ή вигляд, зовнішність; ιδέα, ή вигляд, зовнішність; ισχύότης, ή худорлявість; κάλλος, τό краса; μορφή, ή вигляд, образ, форма, красива зовнішність, краса; όμοίωμα, τό подібність, схожість; όψις, ή зовнішній вигляд, зовнішність; στάσις, ή статура, вигляд, зовнішність; φύσις, ή природні властивості, зовнішній вигляд, зовнішність; ψιλότης, ή відсутність рослинності, оголеність, гладкість; τύπωμα, τό обрис, контур, віддзеркалення та ін.); **кольору** (28 лексем, напр.: άνδρείκελον, τό тілесний колір; βατράχεια, τά жаб'ячий, блідо-зелений колір; βαφή, ή забарвлення, колір; γλαυκότης, ή світлий колір очей; έπίχρωσις, ή забарвлення; κυάνωσις, ή темно-синій колір, темна синява; λευκότης, ή білий колір, білизна; λευκόχροα, ή білий колір, білизна; λώτισμα, τό краса, колір; ξάνθισμα, τό золотаво-жовтий колір, білявість; πυρρότης, ή вогняно-червоний, темно-оранжевий колір; φαιότης, ή темний колір, сірий тон; φοινικούν, τό пурпуровий колір, багрянець; χαροπότης, ή блакить; χλωρότης, ή зелений колір, зелень; χροά, ή колір, забарвлення; χροτή, ή колір, забарвлення; χρώμα, τό колір шкіри, забарвлення; ώχρόν, τό блідо-жовтий колір, жовтизна; ώχρος, ό воскова блідість, бліда жовтизна та ін.).

Особливо чітко специфіка зорової перцепції простежується у групах прикметників, зокрема параметричних і орієнтаційних, які безпосередньо репрезентують ознаки об'єктів, що сприймаються зором.

Параметричні ознаки об'єктів є досить функційними й вербалізуються у давньогрецькій мові у значній кількості одиниць (3197 прикметників). Завдяки тому, що певний об'єкт має висоту, довжину й ширину, тобто об'єм, він виділяється не тільки своїми власними специфічними ознаками, але виявляється потенційним умістилищем інших об'єктів. У давньогрецькій мові серед ознак, які визначають розмір, особливого вираження набувають характеристики **великого розміру** (53 лексеми, напр.: μέγας великий; βριόος величезний, περσιμήκης надзвичайно великий, величезний; περίμετρος надзвичайно великий, непомірний; πελώριος велетенський; άδρός великий, масивний; κοσμάτος величиною зі світ; γιγάντειος гігантський, велетенський; άμαζιαός величиною з віз, величезний; άπλετος безмірний, величезний) порівняно з **малим розміром** (21 лексема, напр.: μικρός малий, невеликий; όλιγός малий, невеликий, короткий; έλαχύς малий, незначний, ήβαιος малий, незначний; βαιός маленький, невеликий; ήμίοπος неповний, маленький; όλιγήριος невеликий, маленький; πάμικρος дуже маленький, крихітний, дрібненький; παύρος невеликий, маленький; στίγμαιος крапковий, величиною з крапку); **великої довжини** (35 лексем, напр.: μακρός довгий, високий, глибокий, великий; δολιχός довгий; ακατάληκτος той, який не має кінця, безкінечний; άπειρος безмежний; διαπρόσιος той, що далеко простягається, просторий; έκτατός витягнутий, довгий; μακροτένων протяжний, довгий; πολύπλεθρος довжиною в багато плетрів, протяжний; ταναός довгий; τριάνυστος) порівняно з **малою довжиною** (4 лексеми, напр.: ανάκωλος вкорочений, короткий; βραχύς короткий, недовгий; χειροπληθής той, що (легко) охоплюється долонею, вміщується в руці); **висоти** (33 лексеми з домінантою «**високий**», напр.: ύψηλός високий; αιπύς високий, глибокий; άκμηνός високий; άκρόλοφος з високою верхівкою; άκροπόλος той, який високо здійснюється, високий; ήλιβατος високий, крутий, високо піднесений; όρθόκρανος з високою вершиною, високий, порівняно з 3 лексемами з домінантою «**низький**», напр.: χαμηλός низький; χαμαίζηλος приземистий, низький; χθαμαλός низький, невисокий); **товщини, ширини** (14 лексем з домінантою «**широкий**», напр.: πλατύς широкий; εύπλατής дуже широкий; εύρύς широкий, товстий; πλακερός широкий; συχνός широкий, просторий, порівняно з 4 лексемами із домінантою «**вузький**», напр.: στενωπός тісний, вузький; λεπτός тонкий, тісний, вузький; ραδινός тонкий; άραιός вузький, тонкий, тісний; εύπερίληπτος той, що легко охоплюється, невеликий, вузький; στενωπός тісний, вузький).

Серед прикметників, що передають ознаку **цілісності/партитивності** кількісно переважають одиниці на позначення партитивності (43 – партитивність, напр.: μεριστός розділений, поділений; μερικός частковий; άδρομερής той, що складається з густо поставлених частин; μεσότημος розщеплений посередині; δίστομος роздвоєний, той, що роздвоюється; δίχηλος роздвоєний; εύκρινής відокремлений, роздільний, і 31 – цілісність, напр.: ακήριος цілий; άκρίτος нескінченний, цілісний; σάος цілий; άθρόος зібраний разом; άκρίτοφυλλος повністю вкритий листям; άπας весь, цілий; суцільний; όλος цілий, цільний, повний, весь).

Деталізовано представлені різні спеціалізовані **ознаки форми об'єктів** (252 одиниці, напр., κυκλόεις колоподібний, круглий; κυκλωτός закруглений, круглий; τριαινοειδής той, який має форму тризуба, тризубий; τρίγωνος трикутний; τετραγλώχης чотиригранної форми, із чотирма кінцями; τετράγωνος чотирикутний, квадратний, чотиригранний; курτός увігнутий, викривлений, кривий; σιμός увігнутий, запалий; στρεβλός викривлений, кривий); їх **властивостей, що сприймаються органами чуття** (2058 одиниць, напр., άβριθής невагомий, неважкий; άγωνιστικός придатний для змагань; άθεώρητος невидимий, непомітний; αιθαλέος димний; αίθωψ палаючий; άκέραιος бездомішковий, чистий; έπίτρισος щільний, густий, частий; εύολλος клейкий, липкий; θολерός мутний, мулистий, непрозорий); **матеріалу** (273 одиниці, напр., άγριέλαιος виготовлений із дикої оливи; άδαμάντινος сталевий; άέρινος повітряний, той, що складається з повітря; άναδενδρίτης отриманий з лозин, що обвиваються навколо дерева; άργυρήλατος із чеканного срібла; βοεικός бичачий, воловий; βύσσινος віссонівий, із найтоншого полотна; δρύινος дубовий; έλεφάντινος зроблений зі слонової кістки; θύϊνος туєвий; ιμάντινος ремінний, пасовий, шкіряний); **кольору** тощо (182 одиниці, напр., αίθων багряний, вогняно-червоний; γαλάκτινος молочно-білий; γλαυκόχρωος зеленуватий, світло-зелений; δίχροος двокольоровий; έγγλαυκος синюватий, блакитний; крокоείς шафранно-жовтий; κυανανυγής темно-синій, чорний; λιθαργυρίνος свинцево-сріблястий; μέλας чорний).

Зовнішні характеристики об'єктів, що сприймаються зором, домінують порівняно з тими, які оцінюються іншими органами чуття, наприклад, тактильно. Так, лексико-семантична група зовнішніх ознак об'єктів складається з 1331 лексеми (до

них можна додати й позначення кольору (182)), напр.: ἀετὸδής схожий на орла, αἰγοπρόσωπος з козячим обличчям, αἰολόχρος багатокольоровий, усяяний зірками, δῆλος видимий, помітний, ясний, очевидний; ποικιλόγραμμας із чорними лініями, смугами; ἔκλευκος бездоганно білий; ἐρεμνός чорний; ἰοεὶς темно-синій; κινναβάρινος яскраво-червоний; κίρρος лимонно-жовтий, бурштиновий). Натомість прикметники, що називають фізичні ознаки, які сприймаються іншими органами чуття складають групу з 727 одиниць, напр.: ἀζαλέος сухий; ἀθήριαντος холодний; γλίσχρος тягучий, густий, в'язкий, клейкий; διάβροχος вологий, сирий; δριμύς гострий, пронизуючий, їдкий, міцний; ἀαγής незламний, твердий, міцний; ἀβλήτος невражений, неушкоджений.

Орієнтаційні прикметники кількісно поступаються параметричним (1292 і 3197 відповідно). В орієнтаційних опозиціях «**верх/низ**», «**перед/тил**», «**край/середина**» переважають прикметники на позначення «верх», «перед», «край» (напр., «**верх**» (37 лексем): ἐπιόλαος той, що знаходиться на поверхні, поверхневий; κορυφαῖος верхній, крайній; μετέωρος високо здійснений, високий, верхній; ὑπερδέξιος розташований справа й вище; ὑπέρτερος верхній, розташований зверху; ὑπερῖος розташований на верхньому поверсі, верхній та ін. / «**низ**» (5 лексем): κατώτατος найнижчий; κατώτερος найнижчий, найглибший; νεώτερα крайня, нижня; νεώτερος розташований унизу, підземний; νεώτερος розташований унизу, підземний, нижній) аналогічно до груп іменників із загальним значенням «верх», «межа».

Дотичні до протиставлень внутрішньої/зовнішньої межі поняття «свій/чужий», «сусідній», «прикордонний» реалізуються в доволі великій групі одиниць (усього 100 лексем), що з усією очевидністю підкреслює значущість уявлень про власний/чужий простір та межу, яка їх відділяє, властиві світогляду давніх греків.

Специфіка вербалізації такої просторової ознаки, як «**зовнішня межа**» / «**внутрішня межа**» (184 і 63 лексеми відповідно, напр., «**зовнішня межа**»: ἄκρος верхній, зовнішній, поверховий, крайній; ἐξώτερος крайній; ἐσχατος крайній, задній, кінцевий, останній; λοισθος останній, крайній; μυχοῖτατος зовсім крайній; πανυπέρτατος найдальший, крайній; παρὰσειρος той, що йде збоку, поряд, боковий; πλάγιος розташований збоку, боковий; προσεχής той, що прилягає, межує; πρυμνός крайній; πύματος останній, крайній; δεύτερος другий, наступний; πρῶτος перший, передній, початковий; τέρμιος останній, крайній; ἐπάλληλος наступний, той, що прилягає; τελευταῖος задній, крайній; ἐσχατος задній, крайній; πρόμος передній та «**внутрішня межа**»: μέσος розташований усередині, середній, центральний; μεσόγαιος внутрішній, глибинний, розташований усередині країни; μεσηέας середній; μέσσωλος внутрішній, розташований усередині подвір'я; μεσολοτᾶμιος розташований між двома річками; θετός той, що має певне розташування в просторі; μεταδῆμιος розташований серед (своїх) людей, вдома; μεσόμεφαλος розташований у самому центрі; μεσόνειος розташований усередині корабля, середній) з особливим акцентом на ідеї «**чужого**» (18 лексем, напр.: ἄλλογενής іноплемянний; ἄλλοδατός іноземний, чужоземний; ἄλλόθροος іномовний, іноземний, чужий; ἄλλοτριος чужий, сторонній, чужоземний, іноземний, ворожий; ἄλλοφυλος іноплемянний, чужоземний, чужий; ἀνελληνόστολος прибулий не з Еллади, іноземний; βαρβαρικός варварський, негрецький, чужоземний; βάρβαρος іноземний; ξένος чужий; ὀθνεῖος іноземний, чужий) яскраво підкреслює характерне для еллінів гостре відчуття межі, яка відокремлює власний простір, мікрокосмос від макрокосмосу.

У групі орієнтаційних прикметників особливо виділяються також ад'єктиви зі значенням **статичної локалізації**, які протистоять ознакам динамічного переміщення. Це цілком відповідає статусу прикметників як лексико-граматичного класу, що включає, як правило, лексеми з семантикою постійної ознаки об'єкта. Домінування прикметників статичної локалізації з ознакою зовнішньої межі визначається як на кількісному, так і на якісному рівні (особливості словотвірних моделей, глибина та складність семантичної структури), що відповідає реаліям самої дійсності, де зовнішня межа, доступна чуттєвому сприйняттю та зовнішній оцінці, зазнає більш точного аналізу за формою, видом, розміром, довжиною й т. ін. порівняно з внутрішньою межею (напр.: ἀγγήρης ближній; ἀγγιχόμελος близький, ближній; ἀγγιγεφής близький до хмар; ἀθάλαστος віддалений від моря, той, що не живе біля моря; ἄντοκος той, що живе на протилежному боці землі; ἄπιος далекий, дальній; ἀστρογεῖτων близький до зірок; ἀξόνιος з'єднаний із віссю, осьовий; ἄρμενος прикріплений, підігнаний; δακτυλικός вставлений у каблучку; δεραίουχος той, що охоплює шию; δουρίτηκτος прибитий списом).

Висновок. Отже, аналіз груп іменників і прикметників просторового значення в давньогрецькій мові дає підстави стверджувати, що всі базові поняття та уявлення людини про простір, характеристики об'єктів у ньому, досяжні зоровому сприйняттю, знайшли достатньо повне й деталізоване мовне вираження. Об'єктивізація результатів зорового сприйняття засобами лексико-семантичної системи давньогрецької мови виявляє як універсальні риси, зумовлені спільними для людського мислення процесами пізнання простору, так і специфічні, спричинені особливостями формування національно-мовної картини світу, що має своє історико-культурне, релігійно-філософське, ментальне підґрунтя, враховує особливості довкілля, географічного простору, клімату тощо.

До універсальних рис слід віднести загальну тенденцію до організації і групування просторової лексики за антропоцентричним принципом, коли сама людина виступає висхідним і ключовим пунктом усвідомлення світу навколо себе і себе в довкіллі, стає центральною фігурою процесу пізнання світу, мірою всіх речей, центром конструювання універсуму. До етноспецифічних рис, що знайшли втілення в одиницях різних лексико-граматичних класів, належить гостре відчуття внутрішнього і зовнішнього простору в його багатомірності, геометричності, розмаїтті форм і кордонів.

Література:

1. Андерсон Дж. Когнитивная психология / Дж. Андерсон. – СПб. : Питер, 2002. – 496 с.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
3. Войшвилло Е. К. Логика как часть теории познания и научной методологии (фундаментальный курс) : учебное пособие для студентов философских факультетов и преподавателей логики : в 2-х кн. / Е. К. Войшвилло, М. Г. Дегтярев. – М. : Наука, 1994. – Кн. 1. – 312 с.
4. Выготский Л. С. Исторический смысл психологического кризиса / Л. С. Выготский // Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. Вопросы теории и истории психологии. – С. 291–436.
5. Гельмгольц Г. О восприятии вообще / Г. Гельмгольц // Психология ощущений и восприятия / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М. : ЧеРо, 2002. – 610 с. – С. 21–46.
6. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 720 с.

-
7. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Ранняя классика / А. Ф. Лосев ; вступ. ст. А. А. Тахо-Годи. – М. : Издательство АСТ, 2000. – 624 с.
 8. Лурия А. Р. Об историческом развитии познавательных процессов: Экспериментально-психологическое исследование / А. Р. Лурия. – М. : Наука, 1974. – 172 с.
 9. Урысон Е. В. Проблемы исследования языковой картины мира: аналогия в семантике / Е. В. Урысон ; [Рос. академия наук. Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова]. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 224 с.
 10. Haiman J. Natural Syntax: Iconicity and erosion / J. Haiman. – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – 296 p.
 11. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind / G. Lakoff. – Chicago : University of Chicago Press, 1987. – 614 p.

Отримано: 7 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2017 р.

e-mail: janeduiko30@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-285-288

Четвертак Є. О. Специфіка етнономінацій опозиції «свій/чужий» в американському політичному дискурсі / Є. О. Четвертак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 285–288.

УДК: 811.111'37

Євгенія Олександрівна Четвертак,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

СПЕЦИФІКА ЕТНОНОМІНАЦІЙ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ/ЧУЖИЙ» В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядається лінгвокультурна специфіка концепту НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ на прикладі використання етнонімів та етнофобізмів на позначення представників «ЧУЖОГО» та етнонімів на позначення представника американської нації. Автор подає лінгвокультурні концепції визначення американської національної ідентичності у їхній діахронії.

Ключові слова: національна ідентичність, корелят, етнонім, етнофобізм, алоетнонім, пейоративне позначення

Евгения Александровна Четвертак,

Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье

СПЕЦИФИКА ЭТНОНОМИНАЦИЙ ОПОЗИЦИИ «СВОЙ/ЧУЖОЙ» В АМЕРИКАНСКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассматривается лингвокультурная специфика концепта НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ на примере использования этнонимов и этнофобизмов для обозначения представителей «ЧУЖОГО» и этнонимов для номинации представителей американской нации. Автор приводит лингвокультурные концепции определения американской национальной идентичности в их диахронии.

Ключевые слова: национальная идентичность, коррелят, этноним, этнофобизм, алоэтноним, пейоративная номинация.

Yevheniia Chetvertak,

Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya

SPECIFICS OF «ALIEN/OWN» ETNONOMINATION IN THE US POLITICAL DISCOURSE

The article studies linguo-cultural specific of the concept «NATIONAL IDENTITY» through examples of ethnonyms and ethnophobisms to denote «ALIEN» and only ethnonyms to denote a representative of the American nation. The author provides linguo-cultural concepts of the US national identity in their development. Among the ways of reflecting national identity one can name the employment of neutral and negative evaluative elements to name «ALIEN». Normative nomination of other nation representatives are common and widely-accepted ethnonyms which are usually opposed to unofficial names. The titles that the representatives of one nation use to denote the representatives of another nation are pejorative and ethnophobys. Ethnophobisms are coined with the help of different word-building models such as: shortenings, morphological telescopic transformations, application of proper names to denote the whole ethnos, metonymy and metaphor. The element «OWN» is conveyed through neutral and positive lexical units and phrases. The above-mentioned element includes a subgroup «OTHER OWN» that describes illegal immigrants.

Key words: national identity, correlate, ethnonym, ethnophobism, aloethnonym, pejorative nomination.

Актуальність теми запропонованої статті визначається необхідністю з'ясувати особливості використання етнономінацій на позначення «СВІЙ/ЧУЖИЙ» у політичному дискурсі США. **Мета** статті полягає у дослідженні етнономінацій та етнофобізмів на позначення «ЧУЖОГО» для американської нації та способи номінації «СВОГО» як представника американської національної ідентичності. Мета зумовлює наступні **завдання**: визначити лінгвокультурний аспект національної ідентичності США, з'ясувати різницю між етнономінаціями та етнофобізмами, надати класифікацію етнофобізмів та етнонімів та навести одиниці на позначення представника «СВОЄЇ» нації.

США завжди позиціонували себе як мультикультурне суспільство. У минулому панівною була концепція «Melting Pot» («плавильного казана»), тобто ідея, що іммігранти мають відмовитися від старих звичок і адаптуватися до нового способу життя. Згідно з термінологічним словником, термін «Melting Pot» («плавильний казан») – метафорична назва (асимілітивна модель) національно-мовної політики, спрямованої на об'єднання різних етносів в один [1, с. 312]. Цей термін використовувався щодо культурно-мовної політики США та Ізраїлю. Наприклад, як правило, діти іммігрантів вивчали англійську мову, а не мову своїх батьків.

Останнім часом, однак, американці почали надавати перевагу іншим концепціям: «Salad Bowl» («салатниці»), «Pizza» («піци») та «American Quilt» («лоскутної ковдри»), тобто концепціям збереження етнічних особливостей іммігрантів. Ці терміни підкреслюють збереження культурно-етнічної специфічності та різноманітності етносів, які проживають на території США. У США відновилися етнічні групи, які відродили власну спадщину, а діти нових іммігрантів часто виховуються і спілкуються двома мовами.

Слід зазначити, що в культурології та міжкультурній комунікації ідентичність (лат. *identicus* – тотожний, той, що збігається) є основою національного та культурного ототожнення, індикатором «СВОГО» на протизагу «ЧУЖОМУ». З 50-60 років XX століття тематика ідентичності стала особливо популярна, а сьогодні ідентичність – це концепт, який став основним у соціологічних дослідженнях [2, с. 94].

Національна ідентичність визначається факторами природної, історичної та культурної спільності. Відображення національної ідентичності проявляється й у використанні негативно оцінних лексем на позначення чужинців. Корпус нейтральних засобів на позначення інших націй виражається в дискурсі американських політиків етнонімами та релігійніми.

Етнонім – номінативна одиниця на позначення націй, народів, етнічних єдностей, племен та родів [3, с. 76]. У мовознавстві науковий інтерес до цього питання почав проявлятися лише в 70-і роки XX ст. Особливості вживання етнонімів досліджували такі вчені, як: А. Ф. Артемова, Л. К. Байрамова, Ю. В. Горшунов, О. В. Тищенко, І. І. Токарева, О. С. Фоменко, а етнофобізмів – Г. М. Антонченко, Ю. А. Зацний. За об'єктом номінації та об'єктом номінованої спільноти лінгвісти розділяють етноніми на макроетноніми (що виступають генетично неоднорідними етносами American, Russian) [4, с. 4] та мікроетноніми (на позначення членів єдиного племені, народності, нації та етносу: Bulgarian, Kurd, Romanian).

Також виокремлюють автоетноніми – позначення, що використовуються для самоназивання (Deutschen – німці, Magyarok – угорці, Hayek – вірмени) та алоетноніми – назви етносу, надані іншими (American, German, Hungarian). Крім того, вчені виділяють ономастичні одиниці, що утворюються від різних географічних назв (топонімів: Caucasian, Londoner), та релігійніми (Galilean, Muslim, Protestan).

Указані позначення інших народів та етносів є загальноприйнятими та офіційними засобами називання, які використовуються і в інституційних видах дискурсу, у тому числі в політичному. Але існують і негативно оцінні одиниці на позначення інших націй. Такі номінативні засоби є, насамперед, етнофобізмами – етнонімічними назвами, спрямованими на приниження та грубу образу іноземців [5, с. 102]. Етнофобізми є емотивно-оцінними ономастичними найменуваннями етносів. Негативна характеристика референтів спостерігається в конотативному компоненті значення цих номінативних одиниць та тісно пов'язана з їх денотативним компонентом.

Етнофобізми належать до стилістично зниженої лексики, тому мають належні позначки в словниках: Nigoricane – an offensive term for someone who is half Black and half Korean; Paki; Pakki (offensive) – a person from Pakistan; raghead (pejorative), (slang) – term used in derogation of Muslims, Arabs and some other groups who traditionally wear headaddress such as a turban, keffiyeh or headscarf. Відтворюючи складний асоціативний потенціал упереджених уявлень американців про інші нації, ці етнонімічні назви є засобами образного позначення іноземців, в основу творення яких покладено різноманітні номінативні моделі: скорочення вже існуючих етнонімів (Jar – японець; Paki, Pakki – пакистанець); їх морфологічні перетворення (Amerasian (American+Asian) – американець азіатського походження; Nigoricane (Niger+Korean+African) – мулат напівкорейського, напівафриканського походження); використання власних імен на позначення цілого етносу або його представників (Dago від Diego – іспанець, португалець, мексиканець; Ivan – росіянин); метафоричні (aubergine – афроамериканець, goose – єврей) та метонімічні перенесення (woodie head – афроамериканець) [6, с. 12–579].

Сферою функціонування пейоративних етнономінацій є, насамперед, неофіційне мовлення. Використання таких одиниць в інституційних видах дискурсу (наприклад, у політичному дискурсі) не тільки суперечить комунікативно-прагматичним нормам офіційного спілкування та вимогам політичної коректності, але й є відкритим виявом ксенофобії, тобто ворожого та боязкого ставлення до чужоземців, їх культури, релігії, традицій тощо. Дотримуючись вимог та норм коректного спілкування, американські політики, зазвичай, відмовляються від етнофобізмів у своєму дискурсі. Але поодинокі випадки вживання цих ономастичних одиниць все ж таки спостерігаються й у їх офіційному мовленні. Це свідчить про бажання політиків здаватися ближчими до свого народу, навіть за рахунок зниження рівня політкоректності.

Боротьба меншин проти дискримінації відбивається в мові в тому сенсі, що такі меншини виступають проти використання слів і словосполучень, які вони вважають пейоративними. Це стосується, насамперед, слова nigger – найпоширенішого презирливого позначення афроамериканців, яке стало основою для пейоративного позначення інших етносів, наприклад: sand nigger (презирлива характеристика арабів), prairie nigger (презирлива характеристика індіанців), green nigger – (ірландець). Загальновідомо, що поняття «коректна мова» стає частиною концепту «політична коректність». «Боротьба» за використання слова nigger призвела до виключення зі шкільних програм багатьох штатів таких класичних творів американської і світової літератури, як «Adventures of Huckleberry Finn» Марка Твена, «To Kill a Mocking Bird» Харпера Лі, в яких часто вживається слово nigger.

Метонімізація, яка ґрунтується на ознаках предметів матеріальної культури і яка так широко використовується в американському варіанті англійської мови на позначення представників «ЧУЖИХ» етносів, знайшла відображення в політичному дискурсі США. Виокремлюємо такі варіанти етнофобізмів на позначення іноетнічних представників:

- корелят «зовнішність»: Feather – індіанці, через прикрасу у вигляді пір'я птаха; Shoe-Shine – афроамериканець; Yellow Satin, Yellow Devil, Yellow Monkey – азіат; Slant-eyed, Slope, Slant – представники східних народів; Pig-tailed – китаєць, Wooly Head, Burr-head – чорношкірий; Little People – представники східних народів;

- корелят «їжа»: Tic Taco – мексиканець, Curry – індієць, Buritto – Head – іспанець, Papa Ganoush – араби, Goulash – угорці, Doener – турки, Dim Sum – китайці, Macaroni – італієць, Rice Monster – азіат, Cheese Eating Surrender Monkey – француз; Tea-wor – британець, через їхню любов до чаю; Herring-Choker – норвежець, Spaghetty Bender – італієць;

- корелят «предмети соціального буття»: Bagel-Dog – євреї, назва пішла від сумки, в якій євреї носять кошерну їжу; Mook – китайці, через дерев'яний макет, що використовується в кунг-фу; chopstick – представники східних народів.

Розглянемо класифікацію метафоричних перенесень на позначення іноетнічних груп стосовно США:

- біоморфні (зооморфна: Bug – ірландець; Goose – єврей, Camel-jammer, Camel Jockey, Camel – араб; та ботанічна: Aubergine – афроамериканець, Mushroom-pickers – чехи) і соціоморфні (Bog Irish – ірландець, Spic/Spick – мексиканець або іспаномовна особа, Wetback, Boat People – мексиканець) метафори;

- модель «власне ім'я – етнічне прізвище»: власні імена (Ivan – росіянин, Jean Crapaud – француз, Moses – єврей, Otto – німець, Roy – австралієць); імена літературних персонажів та вигаданих осіб (Robert Macaire – француз); імена святих (Taffy – валлієць).

Згідно з дослідницею Ю. В. Святюк, прізвиська виконують номінативну функцію, надаючи «чужим» етносам та їх представникам ще одну додаткову назву. Обов'язковим компонентом у семантиці прізвиська є іронічна, жартівлива або відверто образлива характеристика референта. Такі власні імена мають репрезентативний, узагальнювальний характер, вони фактич-

но виконують функцію антономазії. Імена зазнають неповної апелятивзації та вживаються для позначення нового референта (а саме етносу) за рахунок зміни або розширення значення антропоніма: Fritz, Freddy, Heinie – німець, Ivan Ivanovich – росіянин, Abie, Ikie, Heimie – єврей, Nic Frog – голландець, Fred, Roy – австралієць, Antonio, Tony – італієць.

Окрім типових для етнічних груп власних імен і харчових стереотипів, до культурних і соціальних відмінностей можна віднести також деякі інші групи референтів, які використовуються в процесі найменування етнічно-расових груп. Наприклад, одяг: Grass-skirt – гаїтянка; професія, діяльність, знаряддя праці: Banana-peddler – італієць, Ski-jumper – норвежець; стереотипні уявлення про національний характер: Backstabber (підступний) – японець; стереотипні уявлення про інтелект і спосіб життя: ZIP (zero intelligence potential) – в'єтнамец; соціальний статус: Cheap Shanty-mick (дешевий) – ірландець; Riffraff (шантрапа) – азіати; історичні алюзії, фольклор, ЗМІ: Viking – норвежець; натяк на країну/місце проживання/національність: Chessie (від Czech) – чех; національні символи: Kiwi (новозеландець) [7].

Дослідивши реалізацію компоненти «СВОІ», було визначено, що в політичному дискурсі США вживаються нейтрально та позитивно забарвлені лексеми: fellow-Americans, brothers and sisters, people of America, my dear good people. Розглянемо приклад з промови президента США Б. Обами:

My dear people of America, I am glad that you still believe me and believe in me. As I promised four years ago, our country is on the stable road of recovery.

Президент апелює до свого народу, використовуючи позитивно забарвлену лексему dear people of America. Тим самим він підкреслює любов до свого народу та відданість йому.

На нашу думку, у компоненті «СВОІ» доцільно виділити підгрупу етнономінацій нелегальних іммігрантів, яку умовно позначимо як «НІШІ СВОІ». Прикладами можуть слугувати такі етнофобізми: Border Jumper, Fence Fairy, Without Papers, Asylum Seekers, Refugees, Guest Workers та інші.

Вважаємо доцільним класифікувати позначення іммігрантів на такі групи:

- нейтральні позначення іммігрантів: asylum seekers, refugees, guest workers, economic migrants.

Прикладом може виступати уривок з промови Б. Клінтона:

It is not a secret that our country is a final destination for economic migrants, who flock here every minute...

Лексема economic migrants уживається на позначення тих іммігрантів, які прибувають із держав Третього світу або з метою заробити гроші;

- позначення іммігрантів, виходячи зі способу перетину кордону:

1) незаконний перетин суходолом: а) асоціативний зв'язок з «перескакуванням» кордону, наприклад, Border Bunny; б) асоціативний зв'язок з «пошкрябаними спиною та/або животом», що нелегальні іммігранти отримують у результаті переповзання кордону, наприклад, Stomach Scraper; в) за асоціативним зв'язком «стояння попід тином» – Spicet Fence;

2) незаконний перетин по воді – за асоціативним зв'язком перепливання на човні або інших засобах. Зазвичай, мексиканці позначаються пейоративними етнономінаціями: FOB (Fresh Off the Boat), River-Crosser, Tire-Hugger (емігранти перетинають кордон не тільки на традиційних плавзасобах, але й на автомобільних шинах) [8, с. 275];

- номінації, виходячи з юридичного статусу іммігрантів: Without Papers – етнофобізм, який виник у період масової еміграції італійців, та Wop – це національне прізвисько вживається у США стосовно осіб італійського походження (за деякими версіями походить від: «Without a passport» («без паспорта») – про нелегальних іммігрантів-італійців; Visa Outstayers – ідеться про тих іммігрантів, які перевищили ліміт перебування в державі; Queue Jumper – про нелегальних іммігрантів, які перетинають кордон без черги, попереду легальних емігрантів, які часто декілька років чекають на отримання візи.

Серед прикладів упередженого позначення іммігрантів доцільно звернути увагу на дискурс Д. Трампа, чинного кандидата в президенти США. У своїх виступах політик часто вживає стилістично знижену лексику, у тому числі й на позначення іммігрантів: Visa-Overstayers, representatives of Illegal Immigration, Extra Arrivals, Barbaric People, Violent Offenders. Розглянемо приклад використання пейоративних позначень іммігрантів у промові Д. Трампа:

Every day hundreds of immigrants try to cross the border of the USA. Those extra arrivals that succeed get to their relatives who live in poor districts of the country. Then these barbaric people step on the road of crime because they understand that it is easier than legal job.

У своїх промовах американські політики часто звертаються до проблем імміграційної політики. У більшості випадків вони дотримуються політично коректного мовлення, але зустрічаються й випадки образного позначення іммігрантів:

- метонімічне позначення для об'єктивації упередженого та стереотипного ставлення до представників ісламських країн та країн Третього світу. Американські політичні діячі використовують засоби образного позначення відповідних суб'єктів, виражені зокрема метонімічними номінаціями. Такі номінативні одиниці характеризуються яскраво вираженою, найчастіше пейоративною конотацією, виявляють складний асоціативно-образний потенціал гетеростереотипізованих уявлень політичних діячів про цих іноземців [9, с. 63].

Наприклад, типова зовнішня фізична особливість перших італійських іммігрантів до Сполучених Штатів є основою метонімічного перенесення: moustache Pete. Зазначена пейоративна лексична одиниця використовується сьогодні в США для називання всіх італійців. Аналіз політичного дискурсу США свідчить про те, що для позначення представників ісламських країн та країн Третього світу американські політики застосовують предметні та соціоморфні метонімії, що реалізують упереджені переконання політиків про цих іноземців. Корелятом предметної метонімії виступають назви предметів матеріальної культури націй, зокрема назви їх одягу, їжі тощо, корелятом соціоморфної метонімії є суспільні сутності або явища. Як правило, це характеристики соціальних відносин, спосіб діяльності людини, сама її діяльність. Розглянемо приклад використання предметної метафори для номінації іноземців у промові американського політика Е. Тіркпофуа:

We all know the result of letting in evel ideology. No inch should be given to the ragheads. Otherwise we are to become a clear and accesible terrorist target.

У наведеному уривку засобом номінації іноземців слугує етнофобізм ragheads, створений на основі метонімічного перенесення. Така номінативна одиниця є засобом зверхнього позначення арабів та мусульман, що вказує на особливості їх вбрання – специфічний головний убір. Отже, основою для метонімічного перенесення виступає предмет матеріальної куль-

тури мусульман. Застосування принизливої метонімічної назви the ragheads свідчить про упереджене ставлення політика до них. Про упередженість та небажання приймати цих іноземців до країни свідчить і семантика речення: No inch should be given to the ragheads;

• метафоричні вирази для позначення представників чужих держав. Американські політики надають негативних характеристик відповідним суб'єктам. Серед загальних закономірностей метафоризації значення слів при номінації іноземців американські політики застосовують такі: «чужі» представники порівнюються з тваринним (рослинним) світом за принципом зооморфізму (біоморфізму), ознаки природних явищ (зокрема, стихійних лих) або іммігранти порівнюються з героями міфічних оповідань.

Традиційним прикладом, у зв'язку з цим, слугує зоонім «coyotes» (cayotes), що використовується американцями та латиноамериканцями для позначення ділків-мексиканців, які незаконно перевозять людей через мексикансько-американський кордон. Метафоричне перенесення назви дикої тварини на позначення мексиканських ділків ґрунтується тут на особливостях поведінки й рисах, притаманних цій тварині з точки зору американців та латиноамериканців.

Використання зооморфної метафори на позначення представників мусульманських країн відбувається в промові американського політика Д. Трампа:

Those who committe crime against my nation, those 'new jackals' penetrate into our society. An end must be brought to it. Islamic terrorists will never accept a wealth and prosperity nation. They just can't reconcile with freedom of our minds and the goodness of our hearts.

У наведеному мовленнєвому фрагменті засобом номінації іноземців з ісламських країн слугує зоонім new jackals. Таке метафоричне позначення не тільки виражає негативне ставлення американського політичного діяча до цих чужинців, але й виявляє його асоціативні уявлення про них як ненависних до західної цивілізації людей.

Зооморфна метафора на позначення іноземців застосовується також іншим американським політиком:

Until we stop the policy of a benefit enticement, more drones will arrive to the USA.

Номінація іноземців відбувається за допомогою метафоричного зооніма drones. Використовуючи зоонім drone на позначення чужинців, політик підкреслює своє ставлення до них як до ледачих та таких, що не працюють і живуть за рахунок інших, тобто американців. Саме тому політичний діяч і використовує назву комахи (трутня, який нічого не робить у рою) як засіб номінації чужоземців.

Отже, категоризація представників «інших» етнічних спільнот, що відбувається як наслідок процесу стереотипізації етносів, відбувається в мові завдяки категорії найменування особи, яка характеризує людину як носія суспільних (у тому числі й етнічних) відносин та як істоту біологічну, з властивими їй якостями, ознаками та особливостями. Кожна з номінацій («інших» етнічних груп є часткою процесу ідентифікації, у якому здійснюється приписування певних якостей та характеристик тим чи іншим етнічним спільнотам. Така ідентифікація має яскраво виражений аксіологічний характер. Виокремлена група «ІНШІ СВОЇ» заповнюється етнофобізмами на позначення нелегальних іммігрантів. Серед цих номінацій виокремлюємо метафоричні та метонімічні номінації, нейтральні номінації та етнономінації, виходячи зі способу перетину кордону.

Література:

1. Жукова И. Н. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И. Н. Жукова, М. Г. Лебедько, З. Г. Прошина, Н. Г. Юзефович. – М. : Флинта; Наука, 2013. – 632 с.
2. Оніщенко Н. А. Вербалізація концептуальної пари СВІЙ/ЧУЖИЙ у сучасній німецькій фразеології / Н. А. Оніщенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Сер. : Романо-герм. філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2005. – № 667. – С. 91–95.
3. Ладес К. В. Про пейоративну расову термінологізацію на прикладі афро-американців / К. В. Ладес // Синтаксис, семантика і прагматика мовних одиниць : зб. наук. праць / [за заг. ред. О. М. Старикової]. – К. : НМК ВО, 1992. – С. 73–77.
4. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко. – К. : КДЛУ, 2000. – 236 с.
5. Былинская Э. В. Ассоциативное содержание имени собственного в предикативной позиции / Э. В. Былинская // Теория коммуникации. Языковые значения: сб. научн. статей / [отв. ред. З. А. Харитончик]. – Минск : Изд-во МГЛУ, 2000. – Вып. 1. – С. 100–105.
6. Collins English Dictionary / [ed. by J. Smith]. – Glasgow: Harper Collins Publishers, 1991. – 1791 p.
7. The Racial Slur Database [Electronic resource]. – Access mode: <http://gyral.blackshell.com/names.html>
8. Weigand E. Sprach als Dialog: Sprechakttaxonomie und kommunikative Grammatik / E. Weigand. – Tübingen: Niemeyer, 1989. – 368 S.
9. Куш Е. О. Метонімічні номінації як засоби вираження етнічних упереджень у дискурсі американських політиків / Е. О. Куш // Нова філологія. – 2012. – № 50. – С. 62–65.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 12 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 15 жовтня 2017 р.

e-mail: julichka.83@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-289-292

Чура Ю. О. Проблеми інтерпретації реалій та ідіом в історичній трагедії Рудольфа фон Готтшала «Мазепа» у перекладі Юрія Федьковича / Ю. О. Чура // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 289–292.

УДК: 82.091

Юлія Олександрівна Чура,

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РЕАЛІЙ ТА ІДИОМ В ІСТОРИЧНІЙ ТРАГЕДІЇ РУДОЛЬФА ФОН ГОТТШАЛЯ «МАЗЕПА» У ПЕРЕКЛАДІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті аналізується найвідоміший з творів німецькомовної мазепіани XIX століття – історична трагедія Р. Готтшала «Мазепа» та її український переклад, виконаний Ю. Федьковичем. Увага акцентується на проблемі інтерпретації реалій та ідіом як на основних критеріях адекватності перекладу.

Ключові слова: німецькомовна мазепіана XIX століття, Р. Готтшаль, Мазепа, драматичні переклади Ю. Федьковича, реалія, ідіома.

Yuliia Alexandrovna Chura,

Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk

ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ РЕАЛИЙ И ИДИОМ В ИСТОРИЧЕСКОЙ ТРАГЕДИИ РУДОЛЬФА ФОН ГОТТШАЛЯ «МАЗЕПА» В ПЕРЕВОДЕ ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА

В статье анализируется наиболее известное из произведений немецкоязычной мазепианы XIX века – историческая трагедия Р. Готтшала «Мазепа» и ее украинский перевод, выполненный Ю. Федьковичем. Внимание акцентируется на проблеме интерпретации реалий и идиом как на основных критериях адекватности перевода.

Ключевые слова: немецкоязычная мазепиана XIX века, Р. Готтшаль, Мазепа, драматические переводы Ю. Федьковича, реалія, идиома.

Yuliia Chura,

Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk

THE PROBLEMS OF INTERPRETATION OF CULTURE-SPECIFIC CONCEPTS AND IDIOMS IN HISTORICAL TRAGEDY OF RUDOLF VON GOTTSHALL «MAZEPA» IN Y. FEDKOVICH'S TRANSLATION

The article analyzes the most famous of the German-language Mazepa-works of the 19th century, R. Gottshall's tragedy «Mazepa» and its Ukrainian translation of Y. Fedkovych. Based on the main criteria of accuracy of translation, the Ukrainian-language interpretation of R. von Gottshall's historical tragedy «Mazepa» is analyzed. The attention is focused on the problem of interpretation of culture-specific concepts and idioms. The comparative analysis of German-language work with the translation of Y. Fedkovych provided an opportunity to identify common and distinctive features of the interpretation of culture-specific concepts and idioms. During the analysis of the artistic interpretation peculiarities of culture-specific concepts and idioms was revealed that the peculiarities are connected with the historical period of the work, authors' individual artistic manner and their knowing of certain historical facts and specific items of Ukrainian and German nations. The comparison enables to say that idioms are crucial in the artistic structure of the analyzed works to make the language brightly and more expressive.

Key words: German-language Mazepa-works of the 19th century, R. Gottshall, Mazepa, the dramatic translations of Y. Fedkovych, culture-specific concept, idiom.

Переклад історичної трагедії Р. фон Готтшала «Мазепа» здійснений Ю. Федьковичем у 1872 році, проте виданий лише через 30 років (1902) у збірці «Писання Осипа-Юрія Федьковича» за редакцією І. Франка [8]. Певні спроби аналізу перекладу були здійснені А. Коржуповою у праці «Ю. Федькович. Літературний портрет» (1963), де описана творча та перекладознавча діяльність «буковинського солов'я». Серед низки перекладених з німецької мови творів згадана і трагедія Рудольфа фон Готтшала «Мазепа», щоправда авторка критично підійшла до оцінки праці Ю. Федьковича [7, с. 101]. Однією з перших ґрунтовних праць, присвячених творчості українського письменника, є книга Г. Гуць «Юрій Федькович і західноєвропейська література» (1985), де проаналізовані драматичні переклади автора з англійської та німецької літератур [2]. Письменниця заглиблюється в історію українсько-німецьких літературних взаємин, досліджує роль і місце в них Ю. Федьковича та процес рецепції україномовної спадщини майстра слова німецькою літературою [2]. З сучасних досліджень варто відмітити монографію Л. Ковалець «Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника» (2011), у якій драматичним перекладам Ю. Федьковича відводиться чільне місце, проаналізовані критичні рецензії М. Драгоманова, І. Франка, О. Колесси, М. Нечитайлюк, М. Шаповалової на перекладацький доробок автора [5, с. 266–275]. У переважній більшості дослідники зосереджувались на драматичних інтерпретаціях Ю. Федьковича з англійської літератури, натомість переклад німецькомовної трагедії Рудольфа фон Готтшала «Мазепа» залишився поза увагою літературознавців, не визначено його місце в українському культурно-духовному поступі.

Одним із визначальних стимулів звернення Ю. Федьковича до історичної трагедії німецькомовного автора, без сумніву, є українська тематика, запозичена з славетного минулого нашого народу, де Мазепа зображений патріотом і поборником

національної державності, на відміну від пануючого образу «зрадника російського царя», як в О. Пушкіна, чи виключно романтичного героя-залицяльника, прив'язаного до спини коня, як в Дж. Байрона, В. Гюго та Ю. Словацького.

Оцінка праці Ю. Федьковича здійснена нами за ключовими критеріями адекватності перекладу: переклад реалій; ідіоматичних одиниць; відтворення авторського синтаксису та стилю; дотримання еквілінеарності твору-оригіналу.

Оскільки трагедія історична, однією з ключових проблем аналізу є відтворення реалій, зокрема, військової термінології та чинів козацького війська, якими вона насичена. Згідно з визначенням Р. Зорівчак, «реалії – це монологічні і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [4, с. 92]. Основні труднощі у відтворенні реалій пов'язані з відсутністю у мові перекладу відповідника, оскільки у носіїв цієї мови немає позначуваного даною реалією об'єкта (референта), а також необхідністю разом з предметним значенням реалії передати і колорит, її національну конотацію та історичне забарвлення. Р. Зорівчак пропонує дев'ять способів перекладу реалій: транскрипція, гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, калькування, міжмовна транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення/субституції, контекстуальний переклад, контекстуальне розтлумачення [4, с. 93].

В історичній трагедії наявна велика кількість термінологічної лексики, зокрема чинів козацького війська, які становили труднощі скоріше для німецького автора, ніж для перекладача, що є носієм мови країни, зображеної у творі. На початку одного з актів Мазепа врочисто виходить до своїх соратників: «Mazeppa tritt feierlich, in der Hand den Befehlshaberstab, ihm voraus geht ein Pauker, ein Kosak mit der Fahne, ein anderer mit dem Roßschwanz. Die Pauke wird geschlagen» [10, с. 162]. У перекладі Ю. Федьковича: «Мазепа виступає дуже поважно, з булавою в руці, о-перед него іде довбуш, хорунжий і бунчучний, кождий зі своїм знаком. Б'ють у кітли.» [8, с. 512]. «Pauker» дослівно означає «литавщик». Литаври є різновидом барабанів, а слово «довбуш» походить, на думку істориків, від «добош» – барабанщик у війську, як і прізвище славнозвісного Олекси Довбуша. Хорунжий доглядав козацькі корогви, а бунчучний носив перед гетьманом символ його влади – бунчук (держак із золотою кулею, під якою підвішене кінське волосся). Р. фон Готтшаль, ймовірно, не знав цих назв, до того ж вони не мають прямого аналога у німецькій мові, тож були б незрозумілими для німецького читача, тому відобразив хорунжого й бунчучного описово, як «козак з прапором і інший – з кінським хвостом». Те саме стосується і гетьманської булави, яка у німецького автора є просто «Befehlshaberstab» – «палицею головнокомандуючого». Тут варто віддати належне Р. фон Готтшालю, для якого, очевидно, вартувало немалих зусиль розібратись у чинах і звичаях козацького війська та передати рідною мовою неіснуючі в ній поняття.

Наявний контекстуальний переклад реалій, коли одне й те саме німецьке поняття у різних випадках позначене іншим відповідником. До прикладу, нейтральне «der Trunk» (застаріле «напиток»), коли його п'ють козаки, передається як «мед», коли ж цар Петро приїжджає до гетьмана – як «чарь вина». Німецькому автору, швидше за все, не було відомо про напитки, які споживали у козацькому війську, тому в трагедії і цар, і вояки п'ють той самий напиток – «Trunk», який для українця може бути вином чи медом, залежно від ситуації. Аналогічний приклад зі словом «Mantel»: коли мова йде про одяг козаків, переклад звучить як «кірея», натомість поляк Казимир на полі битви поблизу Полтави з мечем в руці загорнений у «плащ», що відповідає історичній правді, вірність якій намагається дотримати Ю. Федькович як мешканець країни, яку описано у творі німецького автора.

Важливим критерієм адекватності перекладу є тлумачення ідіом. В. Жуков зазначає, що завдяки своєму семантичному багатству, образності, лаконічності й яскравості, фразеологія відображає національну ідентичність та історію народу, характер його мови й менталітет. Фразеологізми значною мірою забезпечують зв'язність художньої мови, вони є засобом творення цілісного тексту та організації його макроструктури [3, с. 19]. Передача сталих виразів пов'язана, проте, з рядом певних труднощів, оскільки вони є емоційно забарвленими мовними зворотами, часто з виразним місцевим колоритом і приналежністю до певного мовного стилю.

При відтворенні фразеологізму перекладачеві необхідно передати його зміст і образність, знайшовши аналогічний вислів в іноземній мові й не випустивши при цьому з виду його стилістичну функцію. За відсутності в мові ідентичного образу перекладач змушений вдаватись до пошуку «приблизної відповідності» [6, с. 51].

Загалом існують наступні способи перекладу фразеологічних одиниць: повний фразеологічний еквівалент, частковий фразеологічний еквівалент (аналог), вибіркового фразеологічного еквіваленту, індивідуальний еквівалент. Прийоми нефразеологічного перекладу: калькування, лексичний, описовий переклад, транскрипція і транслітерація, трансформаційні методи і прийоми, контекстуальна заміна. Зазвичай, до нього вдаються, лише впевнившись, що неможливо скористатися жодним із фразеологічних еквівалентів чи аналогів [9, с. 161]. Теоретик і практик художнього перекладу Г. Гачечіладзе поділяє фразеологічні одиниці з перекладознавчої точки зору на три категорії:

1) нейтральні ідіоми, які можна легко перекласти на іншу мову, оскільки вони відображають побут і духовний світ людини, тому необхідно підібрати відповідну ідіому рідною мовою чи передати сам образ;

2) ідіоми з національним забарвленням, які інколи можуть позначати національні реалії, тому дослівно не перекладаються. Необхідно відшукати аналогії, або створити нові фразеологізми для їх введення у вжиток рідною мовою;

3) ідіоми, які містять каламбури, пов'язані, перш за все, з особливостями мови першоджерела. Вони настільки віддалені від основного значення, що виглядають в прямому сенсі слова, як нісенітниця, навіть у тексті оригіналу. При їх перекладі слід створювати каламбури рідною мовою [1, с. 176–180].

Тобто, фразеологічні одиниці першого типу мають еквіваленти, ідіоми другої і третьої категорії є безеквівалентними. У «Мазепі» Р. фон Готтшала переважають сталі вирази першої і другої груп.

Частковими еквівалентами (аналогами), тобто способом, коли автор має вибір з-поміж кількох відповідників у мові перекладу, передана значна кількість фразеологізмів, до прикладу німецький вислів «Verbrenn' die Brücke alle hinter mir» [10, с. 112] Ю. Федькович передає «зриваю за собою всі мости» [8, с. 469]. В українського письменника був вибір «спалити», «обрубати» тощо. Зауважимо, що німецьке слово «verbrennen» означає саме «спалювати», тобто ідіому можна було передати повним еквівалентом, але Ю. Федькович, очевидно, вирішив дещо змінити її експресивність і категоричність, оскільки контекстуально фразеологізм вжитий не у зв'язку з історичними подіями чи доленосним вибором, а в контексті любовної

розмови Мазепи з Матреною. Аналогами передані також такі ідіоми, як «mein Herz ist voll» – «серце тріскає» (а не звичним «розривається»), «mir kocht das Blut in den Adern» – «кров грає», (а не «кипить у жилах»), «чолом о-перед неї вдарить», хоча «Knie beugen» означає дослівно «преклонити коліна». У національному дусі вислів «Tausendundeine Nacht» (дослівно «тисяча і одна ніч») подано як «тридев'яті землі» – стандартний початок багатьох казок слов'янських народів. Можливо, Ю. Федькович мав сумніви щодо ознайомлення українців з «Казками тисячі і однієї ночі» – середньовічною пам'яткою арабської та перської літератури, тому скористався виразом з рідного фольклору.

Наявний також приклад калькування з елементами транскрипції «Es raubt der Wolf das Lamm, der Habicht raubt das Täubchen» – «Рабує вовк ягня, а половик голубку», що в цілому не є характерним для перекладу трагедії [10, с. 69; 8, с. 433]. Німецьке «rauben» («грабувати») транскрибовано словом «рабує». Безеквівалентна фразеологічна одиниця дослівно скалькована, що дозволило перенести її в мову перекладу з максимальним збереженням семантики вихідного тексту.

Оригінально і з повним ситуативним розумінням подана ідіома «ans Herz gewachsen» (буквально «прирости до серця»), Петро І у трагедії говорить так про придворних карликів. Ю. Федькович перекладає фразеологізм як «прилипли дуже до душі» [8, с. 409]. Не «припали до душі», «стали рідними», що було б більш влучним у розмові про жінку чи дітей, а саме «прилипли». Обране слово виражає прив'язаність, водночас є дещо принизливим. Цар зник до блазнів мимоволі, як до розваги, предметів, а не до людей, що влучно передано в українській версії.

Багаточисленними є випадки, коли перекладач уводять фразеологізми, навіть якщо вони відсутні в оригіналі, наприклад «mich zu erwärmen, noch eh' ich den Kamin erreicht» (дослівно «зігрітись, ще до того, як доберусь до каміна») – «загріти руки без вогню» [10, с. 13; 8, с. 387]. Ідіома вжита в значенні «покарати, побити», коли отаман Гордієнко хоче відшмагати охоронців Івана та Федора за брехню – «зігрітись», побивши нагайкою. З одного боку, перекладач розуміє, що така реалія, як «камін» для потенційного читача – українця початку ХХ століття – буде чужою, з іншого – наявний ризик появи у реципієнта негативної асоціації на кшталт «нагріти руки», що означає «незаконно збагачуватись, наживатись», а таке розуміння фразеологізму у даному контексті було б хибним. Значенню «побити» в українській мові відповідає ідіома «нагріти боки». Через вдвічі скорочену влучну фразу український текст більш динамічний і експресивний, ніж оригінал. Не збережена, однак, еквілінеарність першотвору:

Gordienko (die Peitsche schwingend).

Ihr lügt! Mir fehlt es nicht an Luft, mich zu erwärmen,

Noch eh' ich den Kamin erreicht – doch wie?

Sie kommt zurück – Ihr schweigt – ich irr' mich nicht! [10, с. 15]

Гордієнко (здоймивши нагайку)

Це лож! Мині охить загріти руки без огню –

В'на хто? – Ви мовчите? – Ось в'на сама! [8, с. 387]

Тенденція перекладу неідіоматичних зворотів фразеологізмами витримана впродовж усього твору. Для наочності їх вміщено у наступну таблицю:

Ідіоми

Die letzte Mahnung an vergang'ne Zeit [10, с. 9] (дослівно «остання згадка про минулий час»)	Що було – полягло [8, с. 383]
Bleiben mir so unvergeßlich [10, с. 13] («залишається мені незабутньо»)	На око впали [8, с. 387]
Das Knie ihr huldigend zu beugen [10, с. 14] («коліно з почтом їй преклонити»)	Чолом о-перед неї вдарить [8, с. 388]
gerechter Zorn [10, с. 21] («справедливий гнів»)	Поправедная кара на хребет [8, с. 391]
die lebende als todt verweinen [10, с. 22] («живу оплакувати, як мертву»)	Живу во мертвих опівати [8, с. 396]
Sie dürsten [10, с. 42] («вони хочуть пити, спрагли»)	Їм висхло в горлі [8, с. 409]
ans Herz gewachsen («прирости до серця») [10, с. 42].	Прилипли дуже до душі [8, с. 409]
nicht dem Schrecklichen verfallen [10, с. 61] («не дістатись найстрашнішому»)	В руки 'му не впала [8, с. 425]
Es raubt der Wolf das Lamm, der Habicht raubt das Täubchen [10, с. 69] («вовк викрадає ягня, ястреб викрадає голубку»)	Рабує вовк ягня, а половик голубку [8, с. 433]
Das Ziel im Aug' [10, с. 69] («ціль в оці»)	Що на умі, то й на губі [8, с. 433]
Heimlichkeit, ein Winken, Neigen [10, с. 69] («таємничість, натяк, кивок»)	Коти в мішку [8, с. 433]
Mein Herz ist voll [10, с. 71] («моє серце повне»)	Серце тріскає [8, с. 435]
Verbrenn' die Brücke alle hinter mir [10, с. 112] («спалюю позаду себе всі мости»)	Зриваю за собою всі мости [8, с. 469]
mit Zinseszinsen zahlen [10, с. 114] («платити з відсотками»)	Вертати з лифів [8, с. 471]
Warten wir das Ende ab [10, с. 148] («почекаємо кінця»)	Кінець діло фалить [8, с. 501]

Фразеологізми, як вище відзначалось, надають мові виразності й експресивності, тому українська версія постає більш драматичною та емоційною в порівнянні з дещо нейтральним оригіналом. Під кутом зору вірності та адекватності оригіналу такий підхід є слабкою стороною, оскільки частково втрачається манера німецького автора саме на вербальному рівні.

Загалом мові перекладу притаманне свідоме спрощення іноземних понять до народних і зрозумілих. До прикладу, «Nordlichterschein umflammt den ganzen Himmel» («північне сяйво запалило ціле небо»). Замість зовсім незнайомого для українця природного явища північного сяйва маємо «червоним жаром аліє небо» [10, с. 9; 8, с. 383]. Європейський звичай тиснути руку при зустрічі – «dem größeren Hetman Gruß und Händedruck!» (буквально «великому гетьману привіт та потиск руки!») передається словами «славніший гетьмане, тобі чолом!» [10, с. 74; 8, с. 438]. У переказі покарання молодого Мазепи можна простежити перекладацьку майстерність Ю. Федьковича, що подає німецькі поняття більш зрозумілими для українців образами, зокрема слово «Dämon» звучить в перекладі як «нечиста сила», «blöde Augen» – «відезькі очі» [10, с. 64; 8, с. 428]. Тобто, переважає контекстуальний переклад або віднайдення ситуативного відповідника. Прикладів трансформації європейських реалій та понять на загальноновживані, зрозумілі кожному знаходимо у перекладі чимало.

Іноколи перекладач занадто спрощує слова дійових осіб. Як приклад наведемо монолог Мазепи, що несе в трагедії основне смислове навантаження, оскільки виражає грандіозні наміри політика:

Mazeppa

...ein großes Ziel, nach dem ich ringe,
Umsturz des Alten, neues Mass der Dinge,
Ein freies Reich bis fern nach Asiens Zone,
Und für den Würdigsten die Herrscherkrone! [10, с. 52].

(буквально: велика ціль, до якої я прагну,
Падіння старого, новий вимір речей,
Вільне королівство до далекої азійської зони,
І для найдостойнішого корона володаря!)

У перекладі прагнення державця здаються значно простішими і далеко не такими амбітними. Повністю втрачені рядки «Umsturz des Alten, neues Mass der Dinge» («падіння старого, новий вимір речей») і «ein freies Reich bis fern nach Asiens Zone» («вільне королівство до далекої азійської зони»). Слово «Reich», що дослівно означає більш масштабне поняття «імперія, королівство», подано спрощено – «державна», хоча для держави в німецькій мові є інше нейтральне слово «Staat». Не переданий розмах планів – аж до далекої Азії повинне бути Мазепине королівство:

Mazepa

...мета
Така велична, що до неї гоню,
Отце? – если би не нова велика
Держава, на усі держави славна?
А найгіднішому корона ї державна! [8, с. 418].

Переклад історичної трагедії Р. фон Готтшала українською мовою побачив світ лише раз у «Писаннях Осипа-Юрія Федьковича» у 1902 році і з того часу більше не перевидавався, тому так і не став відомим для широкого кола читачів. Не можна, проте, недооцінювати його роль у популяризації німецькомовної мазепіани в Україні, оскільки до сьогодні він залишається єдиною українськомовною версією з низки багаточисленних німецькомовних творів, присвячених Івану Мазепі.

Свідоме прагнення до спрощеності та врахування тогочасних народних уподобань забезпечили демократичний характер та загальнодоступність перекладу Ю. Федьковича серед широкого кола читачів, що в цілому сприяло процесу залучення української громадськості до засвоєння здобутків світового письменства.

Література:

1. Гачечиладзе Г. Введение в теорию художественного перевода / Г. Гачечиладзе – Тбилиси : изд. Тбилисского университета, 1970. – 280 с.
2. Гуць Г. Є. Юрій Федькович і західноєвропейська література / Г. Є. Гуць. – К. : Вища школа, 1985. – 207 с.
3. Жуков В. П. Семантика фразеологических оборотов / В. П. Жуков. – М. : Просвещение, 1990. – 160 с.
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Видавництво Львівського університету ім. І.Франка, 1989. – 214 с.
5. Ковалець Л. Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника: [монографія] / Л. Ковалець. – К. : Академія, 2011. – 437 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М., 2001. – 256 с.
7. Коржупова А. П. Юрій Федькович. Літературний портрет / А. П. Коржупова. – К., 1963. – 107 с.
8. Франко І. Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видане. Драматичні переклади Осипа Юрія Федьковича. / Іван Франко. // Писання Осипа Юрія Федьковича. – Львів. – 1902. – С. 375–532.
9. Чепурна З. Особливості перекладу фразеологізмів у галузі публіцистики / З. Чепурна, Г. Лисенко // Теоретические и практические научные инновации. – Под-секция 7: Перевод. – К., 2013. – С. 161–163.
10. Gottschall R. Mazeppa. Geschichtliches Trauerspiel in fünf Aufzügen / R. Gottschall. – Leipzig : Brockhaus, 1865. – S. 3–192.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 5 жовтня 2017 р.

e-mail: cherniy.galina@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-293-295

Швець Г. В. Контекстне навчання як невід'ємна складова іншомовної підготовки фахівців сфери туризму / Г. В. Швець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 293–295.

УДК: 378.14:004

Галина Василівна Швець,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця

КОНТЕКСТНЕ НАВЧАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті розглядається поняття контекстного навчання та обґрунтовується доцільність його використання в професійній підготовці майбутніх фахівців туристичної сфери.

Ключові слова: контекстне навчання, комунікація, професійна компетентність фахівця сфери туризму, підготовка фахівця.

Галина Васильевна Швец,
Винницкий торгово-экономический институт КНТЕУ, г. Винница

КОНТЕКСТНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ТУРИЗМА

В статье рассматривается понятие контекстного обучения и обосновывается целесообразность его использования в профессиональной подготовке будущих специалистов туристической сферы.

Ключевые слова: контекстное обучение, коммуникация, профессиональная компетентность специалиста сферы туризма, подготовка специалиста.

Halyna Shvets,
Vinnytsia Trade and Economic Institute of KNTEU, Vinnytsia

CONTEXT-BASED LEARNING AS AN INTEGRAL PART OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF TOURISM PROFESSIONALS

The formation of professional communication skills of future tourism bachelors is based on the principle of integrity and unity in education and training. The choice of methods and means of learning is not spontaneous, since it depends on many objective factors. When choosing a method or means it is necessary to clearly identify their main goal, the specific tasks that will be solved in the class, then clarify the range of the most effective methods or means to achieve the goal.

Context-based learning is a form of active learning designed for use in higher education, focused on the professional training of students and implemented through systematic use of the professional context, the gradual saturation of the educational process with elements of professional activity.

The process and content of vocational education should proceed from the main goal – the training of a highly skilled specialist.

The practice of teaching linguistic disciplines of future tourism bachelors confirmed that for the improvement of the effectiveness of the learning process, there is a need for three components of communication, namely: communicative, interactive and perceptual. These three components determine the final result, facilitate the process of knowledge, stimulate interest, enhance the communicative skills of students.

The leading idea of context-based learning is that the learning information should be acquired by the student in the context of his own practical actions, which are close to the substantive and social contexts of professional work as a system of internal and external conditions of professional activity and behaviour

Key words: context-based learning, communication, professional competence of a tourism specialist, training.

Постановка проблеми. Вимоги, що висуваються суспільством до сучасного фахівця будь-якої галузі, передбачають розвиток особистості, яка володіє даром слова – усного й писемного, умінням вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами під час сприйняття й створення висловлювань у різних сферах, формах, стилях і жанрах. У першу чергу це стосується майбутніх фахівців сфери туризму, які мають стати провідниками загальної й мовної культури. Допомогти майбутньому фахівцю сфери туризму створити середовище, що сприятиме здійсненню його професійного та духовного самовизначення, – завдання вищого навчального закладу.

В умовах глобалізації та зважаючи на процеси, що відбуваються у світі в наш час, мова стає універсальним засобом спілкування для людей, які займаються різною професійною діяльністю. Професійний успіх будь-якого фахівця залежить від його рівня володіння мовою, як рідною, так і іноземними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми свідчить, що останнім часом питанням підготовки фахівців туристичної сфери присвячено все більше наукових досліджень, а саме: теоретичним та методичним засадам підготовки фахівців для сфери туризму (В. К. Федорченко, Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко, В. О. Квартальний, В. Т. Лозовецька та ін.). Дослідженням контекстного навчання присвячені праці А. Вербицького, М. Ільязової, А. Мельник, В. Гладішева, О. Тумашевої, Л. Козак.

Метою статті є обґрунтування впровадження контекстного підходу у процес навчання іноземних мов майбутніх фахівців сфери туризму.

Виклад основного матеріалу. В умовах переходу до компетентнісної моделі навчання особливої актуальності набуває технологія контекстного навчання, яке проектує освітній процес у вищому навчальному закладі як максимально наближе-

ний до майбутньої професійної діяльності. Основною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного типу, що реалізується за допомогою системи нових і традиційних форм та методів навчання, є моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності через відтворення реальних професійних ситуацій [6, с. 123].

За визначенням А. Вербицького, автора концепції, контекстне навчання – це форма активного навчання, призначена для застосування у вищій школі, орієнтована на професійну підготовку студентів і реалізована за допомогою системного використання професійного контексту, поступове насичення навчального процесу елементами професійної діяльності.

Процес і зміст професійної освіти повинні виходити з головної мети – підготовки висококваліфікованого фахівця. Таким чином, контекстний підхід у навчанні представляє собою підхід до проектування педагогічних систем та реалізації освітнього процесу, в якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знакових засобів накладено на канву цієї діяльності. У теорії контекстного навчання поняття «контекст» виступає змістоутворюючою категорією, а створення в освітньому процесі різноманітних контекстів життя і професійної діяльності забезпечує особистісне включення студента у процеси пізнання, оволодіння майбутньою професійною діяльністю [1, с. 25].

Провідна ідея контекстного навчання полягає в тому, що навчальна інформація має засвоюватися студентом у контексті власної практичної дії та вчинку, наближених до предметного і соціального контекстів професійної праці як системи внутрішніх і зовнішніх умов діяльності та поведінки, яка впливає на сприйняття, розуміння й перетворення суб'єктом конкретної ситуації, надаючи їй індивідуального смислу і професійного значення. Це передбачає досить складний перехід майбутнього фахівця від учіння до професійної праці, що пов'язано з перетворенням знань з предмета навчальної діяльності на засіб регуляції професійної діяльності, тобто зміну провідного типу діяльності та соціальної позиції людини, а також трансформації її мотивації – з навчальної на професійну [2, с. 364–365].

Практика підготовки майбутніх фахівців туризму показує, що професійна спрямованість навчально-пізнавальної діяльності є тим важелем, спираючись на який можна підвищити в значній мірі мотивацію вивчення дисциплін, покращити фахові знання та вміння, а також якість професійної підготовки [3, с. 69].

А. Мельник стверджує, що при вивченні іноземної мови у студентів немовних спеціальностей переважають дві категорії мотивів: пізнавальні, які зумовлені змістом навчального матеріалу і усвідомленням необхідності володіння певною інформацією, та соціальні, або мотиви комунікації, які пов'язані з потребою спілкування з іншими людьми, почуттям успіху [4, с. 194].

Також А. Вербицький виділяє три базові форми діяльності студентів і безліч проміжних, перехідних від однієї базової форми до іншої. До базових форм він зарахував навчальну діяльність академічного типу, квазіпрофесійну діяльність, навчально-професійну діяльність. Формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти здійснюється як процес руху діяльності студента від власне навчальної діяльності через квазіпрофесійну й навчально-професійну діяльності. Сутнісною характеристикою такого навчання, названого А. Вербицьким контекстним, є послідовне моделювання мовою науки за допомогою всієї системи форм, методів і засобів навчання (традиційних і нових) предметного і соціального змісту засвоєваної професійної діяльності за допомогою трьох типів взаємозалежних навчальних моделей: семіотичної, імітаційної і соціальної. У своїй сукупності вони являють собою динамічну модель переходу від навчальної до професійної діяльності.

У контекстному навчанні: студент із самого початку ставиться в діяльнісну позицію, оскільки навчальні предмети представлені у вигляді предметів діяльності (навчальної, квазіпрофесійної, навчально-професійної) з визначеним сценарієм їх розгортання, динамізації, включається весь потенціал активності студента – від рівня сприйняття до рівня соціальної активності із прийняття спільних рішень; засвоєння знань студентами здійснюється в контексті вирішення ними майбутніх професійних ситуацій, представлених у навчанні в дидактично обґрунтованій модельній формі. У вищезазначеній технології логічним центром педагогічного процесу стає не організація засвоєння навчальної інформації, а особистість майбутнього фахівця, що розвивається. Навчально-виховний процес за цією технологією у модельній формі відображає сутність явищ, що відбуваються в суспільстві; тим самим вирішується проблема інтеграції навчальної, наукової і професійної діяльності студентів [1, с. 36].

Тематика навчального матеріалу під час формування комунікативних умінь студентів на першому курсі в процесі викладання іноземних мов спрямовується на засвоєння певної частини лексики, незнання якої ускладнює читання нетематичних текстів. Використання лексики з фабульних текстів для наступного узагальнення та відпрацювання лексичних одиниць з тієї чи іншої теми є одним з шляхів вирішення цієї проблеми. Фабульні тексти спеціально насичуються схожою лексикою з метою забезпечення якомога більшого повторення її чи поступового накопичування для наступного узагальнення й закріплення. У навчальний процес додаються невеликі за обсягом лексичні професійні теми чи їх фрагменти для введення тієї лексики, в якій є функціональна необхідність. Вивчаються теми, що спрямовуються на інсценування проведення професійних заходів на міжнародному рівні. Виконання цих умов дає можливість скласти необхідний інформаційний мінімум, що є необхідним і достатнім для забезпечення професійної комунікації на початковому етапі.

Відібрана таким чином лексика з окремих тем не вводиться одночасно. Це робиться невеликими, чітко дозованими порціями. В межах цих тем здійснюється вивчення та засвоєння нової, комунікативно-мотивованої інформації, що дає можливість неодноразово повертатися до кожної з них і розширювати ці теми новими елементами змісту. Теми, що відображають майбутню професійну діяльність, повторюються з поступовим їх розширенням і ускладненням. Вони вивчаються у вигляді концентрів, що постійно розширюються, кожен з яких відображає повернення до попередньої теми і пов'язаний із введенням чергової порції лексики. Достатньо обумовленим є те, що в інтересах реально-інформативного спілкування професійні теми усного мовлення відрізняються від інших тем своїм специфічним розподілом.

Окрім того, на сучасному етапі розвитку суспільства актуальним стає активізація та вдосконалення навичок ділового мовлення іноземною мовою в майбутніх фахівців сфери туризму, які повинні вміти правильно організувати спілкування, щоб досягнути найкращих результатів у своїй галузі, зуміти проявити себе та відповідати усім вимогам суспільного життя.

В основі навчання іноземних мов лежить принцип комунікативності. Однією з актуальних проблем сучасної методики навчання іноземної мови є розробка й теоретичне обґрунтування системи вправ для формування та розвитку іншомовних

знань, навичок і вмінь для висловлювання власних думок і почуттів та розуміння мови в реальних умовах спілкування. Навчити студентів вільного мовлення не можливо лише на основі тренувальних вправ. Часто доводиться спостерігати, як студенти, які досить вільно оперують певним мовним матеріалом у процесі тренувальних вправ, виявляються зовсім безпорадними в умовах природного спілкування.

Майбутній фахівець сфери туризму одержує готовий до опрацювання текст або готує його до опрацювання. Етап підготовки тексту до опрацювання полягає у відборі мовного матеріалу згідно зі специфікою предмету, плануванні навчальних дій з об'єктом, розробці ключів, підготовці моделей спілкування з теми, виконанні вправ на вилучення інформації та перекладі тексту. Так формуються вміння й навички мовної комунікації, яка є одним з найважливіших складових професійної компетентності майбутнього фахівця туристської галузі.

Практика викладання мовних дисциплін у підготовці майбутніх бакалаврів сфери туризму підтвердила, що для підвищення ефективності процесу навчання необхідна наявність трьох компонентів спілкування, а саме: комунікативний (передача та збереження вербальної і невербальної інформації), інтерактивний (організація взаємодії в спільній діяльності) та перцептивний (сприйняття та розуміння людини людиною) [5, с. 108]. І дійсно, ці три складові своєю структурою визначають кінцевий результат, стимулюють процес пізнання, викликають інтерес, посилюють комунікативні вміння студентів.

Досвід показує, що відповідна організація культуро-краєзнавчих тем усного мовлення з поділом їх на вузлові мовні завдання та подальшим відображенням професійних фактів і подій у періодичних багато тематичних групових бесідах забезпечують реально-інформативну комунікацію під час занять. Перераховані вище вміння ініціативного мовлення складають ту основу, на якій будується проведення й розвиток таких бесід. Розвиток цих умінь забезпечує процес інформативних бесід, які в цілому не втрачають характер звичайного діалогу «викладач – аудиторія» та містять різнобічні мовні контакти: викладачів з окремими студентами, студентів між собою, окремого студента з рештою групи.

Від викладачів мовних дисциплін вимагається підготовка до інформативних бесід, що здійснюється до самих бесід, і прямо пов'язана з їх проведенням. Така підготовка носить відкритий, експліцитний характер: студенти чітко усвідомлюють спрямованість такої підготовки, націленість її на подальшу участь у груповій бесіді. Інколи підготовка здійснюється під час інформативних бесід. У цьому випадку вона, навпаки, має прихований, імпліцитний характер і не сприймається студентами як підготовка, хоча по суті є такою. Цей вид підготовки є тотожний прийомом управління груповою бесідою викладачем, хоча є й певні відмінності. Так, якщо групова бесіда передбачає розгорнуті монологічні повідомлення, які не розробляються вдома, їх можна підготувати під час бесіди низкою запитань викладача з подальшим спеціальним запитанням узагальнюючого характеру. Для підготовки наступного етапу бесіди використовується парна робота з тієї чи іншої підтеми як компонент групової бесіди як з опорами, так і без них.

У процесі формування професійно значущих комунікативних умінь майбутніх фахівців сфери туризму має використовуватися лінгвокраїнознавчий підхід до відбору й організації навчального матеріалу. Це допомагає засвоювати мову в тісному зв'язку з культурою та історією країни, мова якої вивчається. Студенти виявляють жваву зацікавленість життям своїх ровесників, їхніми звичаями, традиціями, повсякденним життям, формами проведення відпочинку тощо. Використання лінгвокраїнознавчої інформації в доступній і захоплюючій формі допомагає засвоєнню ними елементів культури, підвищенню пізнавальної активності студентів, створенню в них позитивної мотивації та поглибленню їх професійних знань.

Ефективність формування професійної лексики значно підвищиться, якщо реалізувати такі педагогічні умови: 1) професійно-комунікативна спрямованість викладання дисциплін мовного циклу; 2) занурення студентів молодших курсів в активну мовленнєву діяльність; 3) забезпечення тематичного принципу засвоєння лексичного матеріалу; 4) єдність аудиторної й позааудиторної роботи студентів у формуванні професійної лексики [7, с. 527–528].

Висновки. Система формування професійного мовлення майбутніх фахівців сфери туризму ґрунтується на принципі цілісності та єдності в навчанні й вихованні. Вибір методів і засобів навчання не є довільним, бо залежить від багатьох об'єктивних чинників. Вибираючи метод, прийом чи засіб, необхідно чітко з'ясувати їхню головну мету, конкретні завдання, які розв'язуватимуться на занятті, потім уточнити коло найбільш ефективних методів, прийомів чи засобів для досягнення мети й урахувати основні причини, що зумовлюють їх вибір, зосередити увагу на окремих з них.

Список використаних джерел:

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС. – 2004. – 84 с.
2. Гузій Н.В. Технологія контекстного навчання в організації дидактичної підготовки студентів у вищій педагогічній школі / Н. В. Гузій // Вища освіта України № 3 (додаток 1) – 2012. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – С. 363–370.
3. Козак Л. Професійно-орієнтовані форми навчально-пізнавальної діяльності у підготовці майбутніх фахівців з туризму / Людмила Козак // Теорія і практика професійно-технічної освіти в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: тези звітної науково-практичної конференції (23-24 квітня 2008 р.) / За заг. ред. В. О. Радкевич. – К. : Всеукр. інформ.-аналіт. центр ПТО. – Ч. 1, 2008. – 140 с.
4. Мельник А. Контекстне навчання у процесі іншомовного спілкування студентів немовних спеціальностей / А. Мельник // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 10. – С. 191–196.
5. Мурадова Н.С. Социально-экономическая подготовка педагога и учащихся: теории и технологии: учебно-методическое пособие для педагога и учащихся / Н. С. Мурадова. – Орел, 2006. – 198 с.
6. Поведа Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах контекстного навчання / Т. П. Поведа // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. Педагогічна. – 2015. – № 21. – С. 123–126.
7. Сяська Н. В. Проблеми формування англomовної лексичної компетенції у студентів молодших курсів / Н. В. Сяська // Наукові записки. Серія «Філологічна»: Зб. наук. праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 11. – 2009. – С. 523–528.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 7 жовтня 2017 р.

e-mail: valya.myskiv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-296-298

Шепітчак В. А. Аналіз підходів та методів попередження та подолання граматичної інтерференції / В. А. Шепітчак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 296–298.

УДК: 378.016:811.111'36

Валентина Анатоліївна Шепітчак,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ТА МЕТОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Стаття присвячена проблемі попередження та подолання граматичної інтерференції у процесі навчання англійської мови після німецької. Описано етапи навчання граматики у тримовному середовищі з метою попередження та подолання граматичної інтерференції. Визначено основні підходи та методи для попередження та подолання граматичної інтерференції у процесі навчання англійської мови після німецької майбутніх філологів.

Ключові слова: експліцитний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, системний підхід, свідомо-контрастивний метод, комунікативно-когнітивний метод, граматична інтерференція.

Валентина Анатольевна Шепитчак,

Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка, г. Тернополь

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ И МЕТОДОВ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И ПРЕОДОЛЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Статья посвящена проблеме предупреждения и преодоления грамматической интерференции в процессе обучения английскому языку после немецкого. Описаны этапы обучения грамматике в трехязычном среде с целью предупреждения и преодоления грамматической интерференции. Определены основные подходы и методы для предупреждения и преодоления грамматической интерференции в процессе обучения английскому языку после немецкой будущих филологов.

Ключевые слова: эксплицитный подход, личностно-деятельностный подход, системный подход, сознательно-контрастивный метод, коммуникативно-когнитивный метод, грамматическая интерференция.

Valentyna Shepitchak,

Ternopil national Pedagogical University the name of V. Gnatyuk,

THE APPROACHES AND TEACHING METHODS ANALYSIS OF PREVENTING AND OVERCOMING GRAMMATICAL INTERFERENCE

The article is devoted to the approaches and methods of preventing and overcoming grammatical interference in the process of teaching English after German. The stages of teaching grammar in the trilingual environment are described in order to prevent and overcome grammatical interference. On the basis of the analysis of psychological, pedagogical, methodological and linguistic literature, it has been found that grammatical interference is a hidden internal mechanism of interaction between the languages which contact with other and this process has an adverse effect in the course of acquisition of the FL2 system. It has been emphasized that the attention of specialists in the field of methodology of teaching and training should be focused on possible negative effects of interference, their foreseeing, investigation and prevention considering that negative linguistic experience of trilinguals results in obstacles during communication. The approaches and teaching methods and aimed at the prevention and overcoming of the given phenomenon has been elaborated. The analysis of modern literature and specific learning second foreign language has been done. The basic approaches and methods for preventing and overcoming the grammatical interference in the process of teaching English after the German future philologists are determined.

Key words: explicit approach, personality-activity approach, system approach, consciously-contrastive method, communicative-cognitive method, grammatical interference.

Аналіз психолінгвістичних аспектів проблеми тримовності у зв'язку з навчанням англійської мови як ІМ2, виявлення та аналіз помилок в іншомовному мовленні студентів на початковому етапі оволодіння англійською мовою дозволили нам розробити методику навчання граматичного аспекту англійської мови, яка, на нашу думку, повинна попереджати та долати труднощі оволодіння мовним матеріалом, зумовлених дією інтерференції [9].

Організація процесу навчання граматики у тримовному середовищі з метою попередження та подолання граматичної інтерференції передбачає три етапи. На першому створюється орієнтувальна основа дій за допомогою так званого «ви-переджувального» пояснення, у ході якого студенти одержують інформацію про подібності та розбіжності між системами англійської, німецької та української мов. Для усвідомлення відмінностей у подібних мовленнєвих явищах необхідно використовувати міжмовне порівняння, яке сприяє попередженню інтерференції. Другий етап включає опрацювання граматичних явищ і передбачає виконання підсистеми вправ, спрямованих на усвідомлення студентами суті граматичних явищ та системи понять ІМ2 для подолання граматичної інтерференції. На третьому етапі створюються умови для самостійного вживання граматичних явищ у різноманітних комунікативних ситуаціях. На цьому етапі у результаті процесів засвоєння та закріплення знань у студентів формується мовленнєва здогадка і вміння переносити сформовані навички і вміння з РМ та ІМ1 на ІМ2. На завершальному етапі доцільно використовувати вправи для свідомого застосування граматичних явищ у мовленнєвому середовищі.

Під час реалізації етапів навчання ефективним є дотримання експліцитного, особистісно-діяльнісного, системного підходів та впровадження свідомо-контрастивного, комунікативно-когнітивного методів. В методиці навчання іноземних мов

виокремлюють також експліцитний підхід щодо попередження граматичної інтерференції. Цей підхід здійснюється за допомогою двох методів: індуктивного та дедуктивного. Дедуктивний метод (від загального до конкретного, від правила до дії) складається з таких етапів: 1) вивчення правила з використанням специфічних граматичних термінів; 2) студенти знаходять граматичне явище чи структуру у реченнях або в тексті, називають його форму, пояснюють, в якому значенні воно вживається у даному контексті; 3) виконання підставних вправ за аналогічним зразком; 4) виконання вправ на трансформацію у відповідності з правилом (розкрити дужки, поставити дієслово у потрібній формі, перефразувати речення, використовуючи вказане слово, знайти помилки та виправити їх тощо); 5) правила на переклад з рідної мови на іноземну [10, с. 97]. Відповідно, дедуктивний метод визначає пояснення граматичного явища студентам шляхом порівняння з подібними РМ та ІМ1, після чого майбутні філологи виконують вправи на автоматизацію дій із новим навчальним матеріалом (знаходження граматичного явища в контексті, вправи на підстановку, трансформацію тощо).

Індуктивний метод (від конкретного до загального, від дії до правила) складається з таких етапів: 1) у тексті (або групі речень) студенти шукають нове граматичне явище, використовуючи, у тому числі, порівняння на контрасті з відомими граматичними явищами, формами, структурами; 2) студенти самі формулюють правило утворення, використання нового граматичного явища, яке викладач корегує; 3) виконання вправ на підстановку; 4) виконання вправ на трансформацію; 5) виконання вправ на переклад [10, с. 115]. Отже, індуктивний метод надає можливість тому, хто вчиться, сформулювати правило на основі явищ, із якими він ознайомлюється при вивченні ІМ2, шляхом знаходження у тексті незанихатих граматичних явищ і усвідомлення їх значення через контекст. Подальший аналіз нового граматичного явища передбачає порівняння ІМ2 з подібними в РМ та ІМ1. Після формулювання правила студенти виконують відповідні вправи на оволодіння граматичним матеріалом.

Окрім цього, у ході дослідження доведено необхідність використання особистісно-діяльнісного підходу, за якого в центрі навчального процесу є особистість, її мотиви, цілі та потреби, а умовою самореалізації особистості є діяльність, що забезпечує особистісний зріст та формування лінгвістичного досвіду у процесі вдосконалення ГК ІМ2 та використанні вже наявного з РМ та ІМ1 [2, с. 34]. Діяльність повинна бути орієнтована на особистість студента, з позиції самого студента, тобто повинна мати особистісно-смісловий характер. Особистісно-діяльнісний підхід інтенсифікує реалізацію можливостей, за рахунок автономії студента та діяльнісної основи навчання, що є динамічною ієрархічною системою взаємодії з навколишнім світом [4, с. 296]. Акцентується увага на формуванні навичок вироблення власних стратегій вирішення завдань. Значну увагу приділяють самоконтролю та самооцінюванню. Завдання викладача полягає у керуванні процесом навчання, налагодженні співпраці, застосуванні методу опорних сигналів [1, с. 92].

При дослідженні процесу формування граматичних навичок англійської мови як ІМ2 після німецької з урахуванням психолінгвістичних закономірностей оволодіння ІМ2 є важливим застосування системного підходу у навчанні, тому що сугестія передбачає відволікання від концентрації уваги безпосередньо на опануванні граматики, а системний підхід підсилює дію сугестії, оскільки передбачає поряд з опануванням необхідним мінімумом лексичних одиниць одночасне засвоєння морфологічної і синтаксичної структури ІМ та інших лінгвістичних аспектів мови як системи. Вважаючи системний підхід як обов'язковий у здійсненні будь-якого наукового дослідження, ми не виокремлюємо його в обґрунтуванні методології роботи.

Наше дослідження базується на свідомо-контрастивному методі, оскільки при ознайомленні студентів з мовними засобами ІМ2 допомагає виявити як тотожності, так і розбіжності між РМ, ІМ1 та ІМ2. Для методики попередження та подолання граматичної інтерференції у процесі навчання англійської мови після німецької майбутніх філологів це означає, що необхідно спонукати студентів до порівняння мовних засобів контактних мов. При свідомо-контрастивному методі формується лінгвістичне мислення, яке при вивченні ІМ1 є ефективним для успішного оволодіння граматики ІМ2, оскільки сприяє швидкому й глибокому усвідомленню граматичних явищ ІМ2 й успішному оперуванню ними. Цілеспрямоване та планомірне використання лінгвістичної компетентності РМ та опора на лінгвістичний досвід, сформований при оволодінні ІМ1, сприяє попередженню граматичної інтерференції ІМ2.

Застосування свідомо-контрастивного методу має важливе значення, оскільки студенти самостійно можуть встановлювати аналогії між граматичними явищами РМ, ІМ1 та ІМ2, знаходити відповідності, проводити зіставлення, виділяти подібні й відмінні характеристики та робити відповідні висновки, що забезпечує глибоке й правильне розуміння граматичного матеріалу і є основою для його подальшого тренування й закріплення у вправах.

Крім цього, розроблена нами методика передбачає поєднання прийомів зіставлення, аналізу та перекладу для попередження граматичної інтерференції, тому що виявлення труднощів можливе під час лінгвометодичного зіставлення мовних явищ у трьох мовах – німецькій, англійській та українській. Зіставлення, разом із порівнянням і аналізом та іншими мовними вправами, спрямованими на усвідомлення форми явища, яке вивчається, є основним прийомом свідомо-контрастивного методу. Цей метод базується на ідеях контрастивної лінгвістики і на індуктивному способі оволодіння ІМ. Мета такої роботи полягає у виявленні та усвідомленні диференціальних ознак, схожості і відмінностей на різних рівнях – на рівні форми, значення і вживання. Основний прийом, який використовують на цьому етапі – це прийом підведення до породження міжмовної асоціації на основі виділених інформативних ознак граматичного явища в ІМ1 і тих, які мають значення для сприйняття граматичного явища в ІМ2. Відкрите зіставлення граматичних явищ у трьох мовах має привести, з одного боку, до усвідомленого сприйняття співпадаючих елементів граматичних явищ, а з іншого боку – допомогти диференціювати цей мовний елемент від його корелята в мові-джерелі, перенести і надати можливість подолання граматичної інтерференції [3, с. 159].

У мовленні першочергову роль відіграє використання наявного досвіду на несвідомому рівні. З метою відповідності до конкретних умов і смислових завдань мовлення відбувається постійна перебудова мовленнєвого досвіду [8, с. 22].

Подолання граматичної інтерференції сприяє застосування комунікативно-когнітивного методу у процесі навчання англійської мови як ІМ2. Цей метод поєднує в собі риси комунікативного (інтуїтивного) і когнітивного (інтелектуально-пізнавального) методів. Його реалізація припускає: а) опрацювання граматичних явищ на функціональній основі; б) відбір явищ за критерієм комунікативної значущості; в) тренування у вживанні складних граматичних явищ у типових ситуаціях мови; г) побудову адекватних комунікативних висловлювань шляхом формування образу граматичного явища [3, с. 160].

Комунікативно-когнітивний метод навчання ІМ – один із новітніх методів, який активно застосовується у практиці викладання. Базою для створення цього методу є комунікативний підхід, комунікативний метод, когнітивний підхід. Під кому-

нікативно-когнітивним методом розуміємо організацію навчального процесу, основою якого є комунікативна взаємодія студентів, що забезпечує участь кожного з них як об'єкта і суб'єкта пізнавальної діяльності [6, с. 86]. У 80-ті роки XX століття в методиці навчання ІМ був розроблений комунікативний метод, основними принципами якого стали мовленнєва спрямованість навчання ІМ, індивідуалізація при провідній ролі її особистісного аспекту, функціональність, ситуативність, новизна. Ю.Пассов, який запропонував обґрунтування комунікативного методу навчання ІМ, підкреслював, що специфіка цього методу полягає у тому, що процес навчання будується у відповідності до процесу мовленнєвої комунікації. Однак твердження, що ці два процеси можуть бути повністю ідентичні, невірне. Тому комунікативний метод у сучасному трактуванні означає подібність процесів навчання й комунікації тільки за деякими ознаками, найважливішими з яких є: комунікативно-вмотивована поведінка викладача й студентів під час занять; предметність процесу комунікації (відбір мовленнєвих інтенцій, тем і ситуацій спілкування, що відображають практичні інтереси й потреби студентів) [7, с. 7]. Вирішальною ланкою в оволодінні ІМ є засвоєння й застосування мовних одиниць різних рівнів, тобто сприйняття й психофізична інтегративна діяльність студентів, спрямована на розпізнавання чужої й породження власної думки [5, с. 65].

Комунікативна спрямованість передбачає орієнтацію змісту навчання на спілкування. Зміст навчання визначається природою самого спілкування, функціонуванням системи РМ, цілями й комунікативними потребами студента. Ядро комунікативного навчання – вправи й завдання, за допомогою яких студенти вчаться співвідносити мету діяльності з мовленнєвими висловлюванням [6, с. 25]. Комунікативна спрямованість навчання активізує формування всіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, письма, говоріння. При цьому мова розглядається як універсальний засіб спілкування на основі знакової системи, що відображає світ. На перший план висувається діяльнісний аспект мови, який реалізується в мовленнєвій діяльності.

Комунікативний метод передбачає реалізацію таких етапів:

- 1) попереднє прослуховування матеріалу в конкретній мовленнєвій ситуації;
- 2) імітація у мові при наявності мовного завдання, що виключає механічне, несвідоме повторювання;
- 3) групування схожих за змістом (формою) фраз, одночасне відпрацювання однотипних фраз, створення структурного образу мовленнєвої ситуації [1, с. 123].

Особливістю когнітивного методу є те, що навчання ІМ ґрунтується не тільки на врахуванні власне мовної, лінгвістичної її сторони, але й на використанні даних, які характеризують її мисленнєву сторону. Комунікативні цілі навчання базуються на комунікативно-когнітивному методі, який передбачає орієнтацію на особистість студента, розвиток його інтелектуальних здібностей у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності ІМ. Психолінгвістичною особливістю студентів є здатність до активної розумової діяльності, що характеризується доволі високим рівнем узагальнення й абстрагування, зростаючою тенденцією до причинного пояснення явищ, уміння порівнювати й зіставляти, доводити, аргументувати [6, с. 103].

Використання комунікативно-когнітивного методу в процесі навчання дозволяє сформувати в студентів, що вивчають ІМ2, усвідомлене розуміння, тобто розглядати граматичні явища зі сторони форми, аналізувати значення мовних засобів і можливість їхнього використання в різних мовленнєвих ситуаціях, розуміти особливості вираження граматичних значень і відносин, актуалізувати мовні засоби у мовленні, враховувати роль і особливості використання мовних одиниць у різних сферах уживання.

Отже, реалізація комунікативно-когнітивного методу в процесі навчання ІМ2 є доцільним, оскільки він дозволяє повному змодельовати процес засвоєння матеріалу, що вивчається, а також активізувати продукування студентами граматично правильних і семантично точних відповідей. Важливим також є те, що цей метод ґрунтується на принципах свідомості й активності студентів, комунікативної спрямованості навчання, врахування особливостей РМ студентів, а також когнітивних характеристик студентів при навчанні.

Таким чином, методика попередження та подолання граматичної інтерференції у студентів факультету іноземних мов у процесі вивчення англійської мови після німецької передбачає дотримання основних положень, системного, особистісно-діяльнісного та експліцитного підходів, а також індуктивного, дедуктивного, свідомо-контрастивного та комунікативно-когнітивного методів і прийомів зіставлення, порівняння та аналізу граматичних явищ контактних мов як найбільш результативних з огляду на мету і завдання нашої роботи. Реалізація зазначених підходів, методів та прийомів зумовлює належний відбір мовних явищ і розробку відповідної системи вправ.

Література:

1. Алимов В. В. Явление лингвистической интерференции при изучении специального перевода (на примере русского, английского и французского языков в военном, техническом и юридическом переводе) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Алимов Вячеслав Вячеславович. – М., 1998. – 196 с.
2. Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы теории и практики : Монография / Н. А. Алексеев. – Тюмень : Изд-во ТГУ, 1997. – 216 с.
3. Бейла А. І. Методика навчання активного граматичного мінімуму англійської мови як другої спеціальності / А. І. Бейла // Проблеми навчання та викладання практичної граматики іноземної мови у вищому навчальному закладі : матеріали науково-практичної конференції (Дрогобич, 14–15 жовтня 2004 р.). – Дрогобич, 2005. – С. 158–161.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2000. – 384 с.
5. Кульчицька Н. О. Особливості явища інтерференції в процесі навчання англійської мови як другої іноземної у філологічному ВНЗ / Н. О. Кульчицька // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. – Бердянськ, 2010. – № 3. – С. 241–245.
6. Курганская Л. М. Коммуникативно-деятельностный подход к обучению учащихся малокомплектной начальной школы: на материале изучения родного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Курганская Людмила Михайловна. – Белгород, 1999. – 164 с.
7. Леонтьев А. А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному / А. А. Леонтьев // Методика (зарубежному преподавателю русского языка) / под. ред. А. А. Леонтьева, Т. А. Королевой. – М. : Рус. яз. – 1982. – С. 4–11.
8. Миськів В. А. Психологічний механізм граматичної інтерференції у процесі навчання англійської мови після німецької у майбутніх філологів / В. А. Миськів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2013. – Вип. 29. – С. 107–111.
9. Миськів В. А. Сутність поняття граматичної інтерференції у процесі вивчення англійської мови як другої іноземної / В. А. Миськів // Актуальні проблеми сучасної філології: матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20–21 вересня 2012 р.) / За ред. С. М. Амеліної, А. Г. Ніколенка, Л. С. Козуб. – Київ : Вид-во НУБіП, 2012. – 252 с.
10. Филиппова Т. И. Принцип систематизации при обучении грамматике / Т. И. Филиппова. – М. : [б. и.], 2002. – 240 с.

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2017 р.

e-mail: fa.tarjome@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-299-302

Ющенко І. О. Основні тенденції термінотворення кримінальної термінології сучасної перської мови / І. О. Ющенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 299–302.

УДК: 811.222.1'373

Ірина Олександрівна Ющенко,

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПЕРСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються типи термінотворення, характерні для кримінальної термінології сучасної перської мови такі як: термінологізація, термінологічна деривація, калькування та запозичення. Визначено провідні типи калькування: калькування термінологічних сполучень, семантичні та словотвірні кальки. Проаналізовано та перекладено 294 терміна та терміносполучень, створено діаграми для унаочнення результатів дослідження.

Ключові слова: кримінальна терміносистема, термінотворення, сучасна перська мова.

Ірина Александровна Ющенко,

Институт филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТЕРМИНООБРАЗОВАНИЯ УГОЛОВНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО ПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена основным типам терминологического образования терминосистемы уголовного права современного персидского языка, таким как: терминологизация, терминологическая деривация, калькирование и заимствование. Определены преобладающие типы калькирования: калькирование терминологических сочетаний, семантические и словообразовательные кальки. Проанализировано и переведено 294 термина и терминологических словосочетаний, созданы диаграммы для демонстрации пропорциональных соотношений результатов исследования.

Ключевые слова: уголовная терминосистема, терминологическое образование, современный персидский язык.

Iryna Yushchenko,

Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TERM FORMATION KEY TENDENCIES OF THE CRIMINAL TERMINOLOGY IN MODERN PERSIAN LANGUAGE

The article is dedicated to the types of term creation processes represented in the criminal terminology of modern Persian language such as: terminologization, terminological derivation, calques and borrowings. Proceeding from the fact that legal terminology is an important subsystem within the general lexical system, and is in a state of constant updating and improvement, according to the intensification of integration processes over the last few centuries in the framework of the establishment of common legal standards, there is a need to streamline and standardize the legal terminology system. Legal terminology is a new direction in the study of the terminology of the legal language foundation, which develops the general theoretical question of the term, terminology, terminology of law. The topicality of our research is determined by the fact that there were no researches in the field of criminal terminology. The purpose of the study is to determine the theoretical and methodological models of the study of terminology of legal terms. In the course of the study was determined that terminological derivation, calques and borrowing are the leading means of word formation in the criminal terminology of the modern Persian language. Most of the calques were derived from English words and phrases, borrowings are generated from Arabic language and such terms take under grammatical and phonetic adaptation. Borrowings are predominantly nouns. Along with the Arabic terms in the Persian legal terminology, there are actually Persian equivalents.

Key words: modern Persian language, criminal terminology, legal terminology, term creation processes.

Досліджуючи новітні тенденції термінотворення кримінальної термінології, у поле зору впадають такі засоби творення термінів, як термінологізація, термінологічна деривація та термінологічні сполучення, калькування, а також запозичення з інших мов.

Термінологізація на сучасному етапі вважається найбільш продуктивним способом творення термінів. Головними засобами термінологізації вважаються метафора та метонімія. Л. С. Пейсіков зазначає, що термін виникає зазвичай внаслідок образного переносного використання відповідного слова [6], тоді як Г. Г. Наджафов вважає такий спосіб семантичним, при якому слова набувають нових термінологічних значень на основі суміжності понять та схожості функцій [4]. Загалом до термінів, утворених в процесі термінологізації відносять наступні категорії слів: слова загальноновживаної лексики, квазі-терміни, професійні просторіччя, номенклатурні одиниці, власні імені, терміни з інших терміносистем. Наразі в лінгвістиці спостерігається й так званий процес «транстермінологізації», який полягає у переході термінів з однієї терміносистеми до іншої. Використання також термінів однієї терміносистеми в іншій є різновидом транс термінологізації. Прикладом утворення термінів шляхом термінологізації, на основі слів, опрацьованих на матеріалі Кримінально-процесуального кодексу ІРІ, можна назвати наступні: *دروپ* – кримінальна справа. Загальноновживане слово, в перській мові означає «папка», також є уособленням суміжності та перенесення понять; *دربار* – одиночна камера. Аналогічний приклад транспозиції та калькування за зовнішньою подібністю; *دربار* – наручники. Даний термін має схожі ознаки, що й однойменний «браслет» в перській мові; *دروپ* – припинення спорів. Фактично означає «падіння спору», метафорично вмотивований термін; *دروپ* – слідчий. Власне особа, «що заново питає» та інші.

Наступним засобом термінотворення, який досить яскраво виражений в кримінальній термінології, є **термінологічна деривація**. На думку Л.Ю. Буянової, саме цей тип термінотворення є домінантним при вивченні терміносистем. Зазвичай термінотворення та деривація виступають контекстуальними синонімами, оскільки термінотворення відображає частину спільного поняття та процесу деривації. Розглядаючи термінологічну деривацію як засіб термінотворення, слід зупинитися на її п'яти різновидах: *афіксації, напівафіксації, словоскладання, транспозиції та лексикалізації словосполучень і речень*. *Афіксація* – є таким різновидом термінологічної деривації, де терміни утворюються за допомогою спеціальних афіксів. Беручи до уваги терміни, з'ясуємо за допомогою яких афіксів вони утворені:

1) *Префікс nah* (نہ دوشیپ) – поєднується з іменниками, прикметниками, дієприкметникми, основами дієслів теперішнього та минулого часів [6, с. 233]. Як приклад: غلبان (незріла особа), نی عمان تین عوس (невизначений умисел). 2) *Префікс hat* (مه دنوسپ) – поєднується з іменниками і власне утворює нові іменники та прикметники, що мають значення сумісництва [3]: یثسندمه (злочинницька співучасть), یگتسبمه قوقح (солідарні права). 3) *Префікс bi* (یب دنوشیپ) – в поєднанні з іменними частинами, як правило утворює прикметники, що позначають відсутність певних якостей або ознак. На даному етапі дослідження виявлено лише один термін – یفرط یб (нейтралітет). 4) Арабська заперечна частка *qeir* (ریغ) у функціонуванні як префікс, простежується у таких термінах: دم ریغ (ненавмисно), یئوناق ریغ فیقوت (незаконний арешт або незаконне утримання під вартою), یئوناق ریغ سبج (незаконне позбавлення волі шляхом ув'язнення), یوغییبطریغ گرم (не природна смерть). 5) Суфікс *mand* (دئم دنوسپ), поєднується з власне перськими та запозиченими основами, утворюючи прикметники зі значенням наявності певної якості чи статусу. З-посеред наведених термінів виявлено один термін: ندش دنم هرهب (скористатися правом). 6) Суфікс *gah* (داگ دنوسپ) – разом з іменними частинами утворює іменники на позначення місця, установ, закладів. Наприклад: هاگشتادزاب (місце попереднього ув'язнення), هاگتدام (в'язниця). 7) Суфікс *iyyat* (تی دنوسپ), спершу був запозичений з арабської мови відповідно з арабськими основами. Цей суфікс, як правило, утворює абстрактні іменники. Виходячи з виявлених термінів, маємо такі: ضااخشا ینامسج تیامات هیلع میاراج (злочини проти фізичної недоторканності особи), یومع شیساس و تیمنام هیلع میاراج (злочини проти національної та громадської безпеки), زندات تیاضر (ступінь тяжкості злочину), تیکلالم و لاوام هیلع میاراج (злочини проти власності), صااخشا لباقیت (протестам, протестувальників), تیئیح کصه (злочин проти гідності, зневага), تیوه صیخشت (взаємна згода сторін), تیابرس ای تیلع عطبار (дотримання прав звинуваченого), تییببس ای تیلع عطبار (причинно-наслідковий зв'язок), یضرا تیامات (територіальна цілісність). 8) Суфікс *i* (ی دنوسپ) – в сучасній перській мові від прикметників та іменників утворює абстрактні іменники. Переважна кількість опрацьованих термінів за своїм типом термінотворення належать саме до цього типу. Серед виявлених термінів варто зазначити наступні: سرداد (судове слідство, судовий процес), سرراد مخت (завершення провадження по справі), شحاف یطخت (грубе порушення людських прав), یزاع (вимагання), یواخداد (пред'явлення позову), یمدداد (правосуддя), ییرتسگداد ترازو (Міністерство юстиції), یای زای سرزاب (дослідження фактів), یباب تقیق روظنم هب سررب (позивач, потерпілий), یهاکش (злочин), ییداز (розпустник), ییرفیک سرداد نیای (пенітенціарний), یسانشریفک (судове слідство), یهاگдай ыгідسر (огляд місця злочину), یراذنگ قرف (сутенерство), یмаوق (жіночі гомосексуальні стосунки), یرتنالک (поліцейський відділок), یرتشاندزاب (утримання під вартою, арешт).

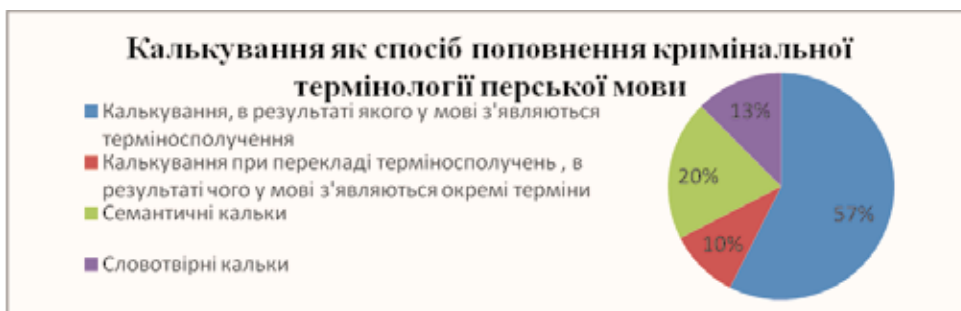
Напівафіксація – поєднання дієслівних напівафіксів (основи теперішнього часу – ОТЧ) з іменною чи дієслівною основою. З опрацьованих термінів кримінального права, вдалося виокремити такі: *سرپز اب* (слідчий), *داگداد لدبلا یل ع سرداد* (заступник голови суду), *ناتسداد* (прокурор), *سرداد* (суддя), *انداز رادن ارف* (слідчий ізолятор), *داوخداد* (позивач), *ریگتسد* (затримувати), *رایداد* (помічник прокурора), *دنبستد* (наручники). Варто зауважити, що для перської юридичної термінології характерним явищем є також використання напівафіксу арабського походження зі значенням той, що володіє чимось *یذ* (zi). До цієї підгрупи відносимо такі терміни: *عفن یذ* (злочин скоєний особою з корисливих цілей), *طبر یذ درفا* (відповідні причетні особи до кримінального злочину). Транспозиція, як тип безафіксального словотворення, по суті є перенесенням однієї частини мови в іншу, або використанням певного слова у функції іншої частини мови. Розрізняють два типи транспозиції: неповну або синтаксичну та повну або морфологічну. Засобом транспозиції є афіксація та конверсія. Розрізнення морфологічної та синтаксичної конверсії при транспозиції – одна зі складних проблем лінгвістичного аналізу. Наразі вдалося виокремити єдиний випадок проявлення транспозиції в терміні *تسشش* (судове засідання). Словоскладання є провідним засобом терміноутворення в сучасній перській мові. Являє собою продуктивний тип творення лексики, що ґрунтується на поєднанні іменних та дієслівних основ. До цього виду терміноутворення слід віднести такі терміни: *مان نییأ* (кодекс), *مدع ندی ایذ* (потерпілий), *مدع ندی زب* (потерпілий), *متخا ابداد* (особа, яка прогнала у суді), *مدربداد* (особа, скаргу якої було задоволено), *ارسداد* (суд), *زرمدر* (депортація). Композиція характерна для індоєвропей-

ських мов, зокрема, прадавніх індоєвропейських мов. Стрімкий ріст кількості багатоконпонентних композитів спричинений потребою в нових термінах. З погляду словотвору, безпосередні складники трикомпонентів можуть бути представлені простими, похідними або складними іменниками різних словотвірних типів, тобто безпосередніми складниками може бути коренева основа, основа, утворена внаслідок конверсії або імпліцитного словотворення, суфіксальна, префіксальна або суфіксально-префіксальна основа, а також складне або складнопохідне слово. Лексикалізація словосполучень та речень або лексико-семантичний спосіб творення термінів, по суті є творенням слів шляхом зрощення в одному слові двох чи більше лексичних одиниць. Відноситься до непродуктивного способу творення. При такому словотворенні словосполучення застигає у своїй формі, а флексія фіксується, перетворюється на суфікс. Таким чином новоутворений термін характеризується ціліснооформленістю. Засновник теорії лексикалізації О.О. Реформатський розглядав цей процес на прикладі словосполучень. Лексикалізованими він називав невідільні словосполучення, що прагнуть стати одним словом, але ще не втратили форми словосполучення. У реченні такі лексикалізовані словосполучення є одним членом речення. Оскільки лексикалізовані словосполучення за походженням тісно пов'язані з умовами місця і часу, з яким-небудь конкретним випадком, то вони в кожній мові індивідуальні, своєрідні і буквально не перекладаються. Тому їх називають ідіомами [7]. Визначаючи кількість термінів, утворених за допомогою названого способу термінотворення, наразі маємо такі результати: *یکلم لځاځ* (незаконне проникнення), *عابتال جزال* (необхідний, обов'язковий).

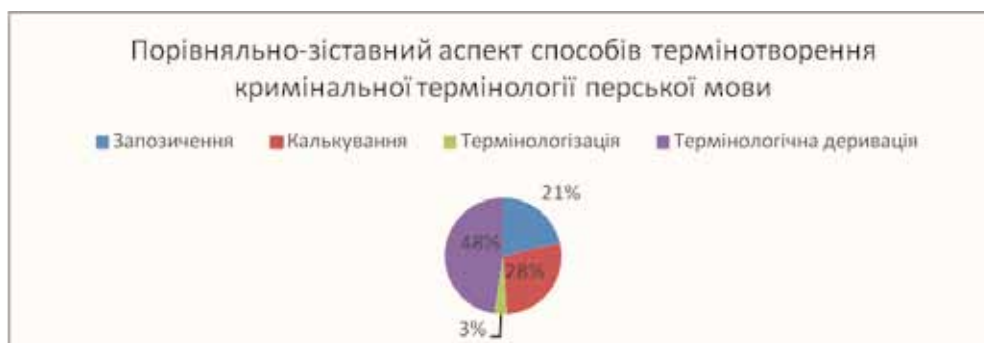

Калькування є як правило способом творення термінів, що позначають нові поняття, які не мали місця до недавніх пір. О.М. Сотова зазначає, що способи калькування варіюються від транслітерації аббревіатур до перекладу найбільш уживаних розмовних назв. При перекладі термінів-кальок існують деякі труднощі, вмотивовані тим, що варіанти перекладів термінів-неологізмів або неповних кальок, можуть не збігатися, адже їх значення здатне змінюватися відповідно до контекстів [8]. Загалом калькування є результатом взаємодії двох мов, а «джерелом кальок є мовна практика білінгвів. Кальки з'являються внаслідок буквального перекладу та проникають до мови непомітно та швидко розповсюджуються». Калькування є виправданим під час перекладу термінологічних словосполучень, як наприклад: 1) Кримінально-процесуальний кодекс – Code of Criminal procedure – *کدیکس د ځای ځای*; 2) злочин проти власності – crime (offence) against property – *د ځای ځای ځای*; 3) злочин проти людини – crime against the person – *د ځای ځای ځای*; 4) расові чистки – ethnic cleaning – *د ځای ځای ځای*; 5) расова дискримінація – racial discrimination – *د ځای ځای ځای*; 6) права людини – human rights – *د ځای ځای ځای*; 7) судовий перегляд – judicial review – *د ځای ځای ځای*; 8) довічне ув'язнення – life imprisonment – *د ځای ځای ځای*; 9) кримінальний суд – criminal court – *د ځای ځای ځای*; 10) колегія суддів Судової палати – trial jury – *د ځای ځای ځای*; 11) одиночна камера – single-selling – *د ځای ځای ځای*; 12) досудове затримання – pre-trial detention – *د ځای ځای ځای*.

Термінологічні словосполучення посідають провідне місце у кримінальній термінології, вони переважають з-посеред числа інших термінів, відтак, аналіз їх на предмет калькування з наведенням відповідників як англійською так і українською мовами, є виправданим, адже підтверджує існування саме такого типу кальок у перській мові. Юридичні терміни, що в результаті калькування в перській мові входять до складу термінологічного словосполучення, є досить поширеним явищем. На даному етапі можна виокремити такі терміни кримінального права: 1) судовий процес – litigation – *د ځای ځای ځای*; 2) згвалтування – rape – *د ځای ځای ځای*; 3) ув'язнення – imprisonment – *د ځای ځای ځای*; 4) слідство – search – *د ځای ځای ځای*; 5) взаємозалежність – interdependence – *د ځای ځای ځای*; 6) недискримінація – nondiscrimination – *د ځای ځای ځای*; 7) індивідуальність – individualism – *د ځای ځای ځای*; 8) непогашений – imprescriptibility – *د ځای ځای ځای*; 9) кодифікація – codification – *د ځای ځای ځای*; 10) територіальна цілісність – territorial integrity – *د ځای ځای ځای*; 11) судова медицина, судово-медична експертиза – forensics – *د ځای ځای ځای*. Терміни, що відображають зворотній процес калькування – при перекладі термінологічного словосполучення у перській мові на позначення певного поняття з'являється один термін: 1) зняття обвинувачення – withdrawal of prosecution – *د ځای ځای ځای*; 2) помічник прокурора – assistant prosecutor – *د ځای ځای ځای*; 3) прокурор – attorney general – *د ځای ځای ځای*; 4) раніше судимий – previously convicted – *د ځای ځای ځای*. Семантична калька виникає під дією семантики прототипу і по суті демонструє абсолютно нове значення, якого набуває перське слово. До такого типу кальок слід віднести такі терміни: 1) затягнення процесу – *د ځای ځای ځای*; 2) кримінальна справа – *د ځای ځای ځای*; 3) вирок суду – *د ځای ځای ځای*; 4) утримання правоохоронними органами під час слідства – *د ځای ځای ځای*; 5) розкриття злочину – *د ځای ځای ځای*; 6) дискримінація – *د ځای ځای ځای*; 7) розкриття у вчиненні злочину – *د ځای ځای ځای*; 8) судові засідання – *د ځای ځای ځای* або *د ځای ځای ځای*. Словотвірні кальки також мають своє місце у процесі термінотворення перської мови. За своєю суттю кальки такого типу утворюють нові слова внаслідок по морфемного перекладу певного слова з однієї мови на іншу. При цьому калька не отождоюється з запозиченим словом, адже складається з морфем перської мови. Такі терміни та термінологічні словосполучення унаочнюють даний тип термінотворення: 1) огляд місця злочину – examination of the crime scene – *د ځای ځای ځای*; 2) потерпілий – injured – *د ځای ځای ځای*; 3) слідчий, дізнавач – investigator – *د ځای ځای ځای*; 4) безпрецедентний – sui genesis (лат.) – *د ځای ځای ځای*; 5) викрадення – kidnapping – *د ځای ځای ځای*.

Запозиченням називають перенесення звукової форми та форми значення, тоді як **калька** – є уособленням запозичення значення, де зовнішня форма повністю залежить від вихідної мови. Л.П. Єфремов стверджує, що кальки не є різновидом запозичення, оскільки кальки виникають в результаті перекладу і по суті є наслідками перекладу. В.В. Иванов, І.П. Наркевич, не поділяють цієї точки зору, розглядаючи кальки як запозичення внутрішньої форми, вважаючи, що внутрішня форма може укорінитися у вихідній мові. Зважаючи на те, що предметом даного дослідження не було визначення конкретних типів запозичення, тому вибірка кримінальної термінології проводитиметься лише узагальнено. Відтак, до запозичень з арабської мови відносимо наступні терміни та термінологічні словосполучення: 1) злочин – *جرم*; 2) відплата шляхом фізичного покарання – *صااصق*; 3) ненавмисно – *دمع ری غ*; 4) «принцип п'ятириці» – *سمخ حلاصم*; 5) злочин проти потомства – *لسن میلع جرم*; 6) умисел – *تین عوس*; 7) обдуманий (про умисел) – *مزا ج*; 8) визначений (умисел) – *نی عم*; 9) зізнання – *رارقا*; 10) свідчення – *تداش*; 11) відмова від надання свідчень – *رارقا ضراعت*; 12) амністія – *وفع*; 13) позбавлення волі – *سبح*; 14) грубе порушення людських прав – *ش حاف یطخت*; 15) насильне заволодіння житлом – *ین اودع فرصت*; 16) пограбування – *تقورس*; 17) згвалтування – *غورشم*; 22) обвинування – *مادتا*; 23) свідок – *دهاش*; 24) позов – *تایاکش*; 25) злочин скоєний через хіть – *شومش*; 26) побиття камінням – *مجر*; 27) содомія – *طاول*; 28) перелюб – *انز*; 29) сутенерство – *یداوق*; 30) статеву зріла особа – *غلاب*; 31) страта – *مادعا*.

Отже, досліджуючи термінотворення кримінальної лексики перської мови, з-поміж механізмів мовної інтерференції, можна виокремити термінологічну деривацію, запозичення та калькування. Прості слова можуть переноситися з однієї мови в іншу з деякими семантичними розширеннями, тоді як складні слова переносяться у зміненій формі, або ж відтворюються у формі кальок чи гібридних зрощень. Аналізуючи отримані результати, можна стверджувати, що у перській термінотвірчій традиції спостерігається превалювання явища калькування над запозиченням, адже калькування вважається домінантним способом творення терміносполучень, які переважно включають компоненті слова, створені на основі термінологічної деривації.

Література:

1. Анисимова А. Г. Теория и практика перевода терминов гуманитарных и общественно-политических наук : [монография] / А. Г. Анисимова. – М. : Университетская книга, 2008. – 238 с.
2. Загальна характеристика способів словотворення сучасної перської військової термінології [Електронний ресурс] / Н. Акульшина // *Studia linguistica*. – 2012. – Вип. 6 (1). – С. 47–53. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Stling_2012_6\(1\)_10.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Stling_2012_6(1)_10.pdf)
3. Иванов В. Б. Учебник персидского языка. Часть II: учеб.[для студентов 2-го курса востоковедных факультетов высших учебных заведений] / В.Б. Иванов, Е.Л. Гладкова. – М.: Филоматис, 2004. – 320 с.
4. Наджафов Г. Г. Проблемы терминологии современного персидского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук.: спец. 10.02.08. «Иранские языки» / Г. Г. Наджафов. – М. – 1976. – 29 с.
5. Пейсиков Л. С. Очерки по словообразованию персидского языка: [учеб. пособие] / Л. С. Пейсиков. – М. : изд. МГУ, 1973. – 199 с.
6. Сотова О. М. Основные структурно-семантические особенности терминообразования в современном персидском языке : автореф. дис.... канд. филол. наук : спец. 10. 02.22 «Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии» / О. М. Сотова. – М., 2008 – 19 с.
7. ص ۳۳۷ – ۱۳۷۷، نارمت – یسراف نابیز یاهادمن و گنهرف، یرجاه نیدلایض
8. یسانش الحطرا و ینیزگهزاو هتشر [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mehrnews.com/news/1473962>

Отримано: 11 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 13 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 15 листопада 2017 р.

e-mail: strokatamary@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-303-307

Якубовська М. Г. Жанрова палітра корпоративного видання / М. Г. Якубовська, Г. П. Зірчак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 303–307.

УДК: 070.15

**Марія Георгіївна Якубовська,
Ганна Петрівна Зірчак,**

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

ЖАНРОВА ПАЛІТРА КОРПОРАТИВНОГО ВИДАННЯ

У статті йдеться про жанрові особливості корпоративного журналу. Аналіз здійснено на підставі моніторингу видання компанії Київстар «Твій номер». Проаналізовано основні його жанри: стаття, інтерв'ю, прес-реліз, кейс-сторі тощо. Наведено сильні й слабкі сторони цих жанрів у порівнянні зі звичайними журналістськими матеріалами.

Ключові слова: жанр, корпоративне видання, стаття, інтерв'ю, кейс-сторі, прес-реліз.

**Мария Георгиевна Якубовская
Анна Петровна Зирчак,**

Одесский национальный политехнический университет, г. Одесса

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОРПОРАТИВНОГО ЖУРНАЛА

В статье идет речь о жанровых особенностях корпоративного журнала. Анализ осуществлен на основании мониторинга издания компании Киевстар «Твой номер». Проанализированы основные его жанры: статья, интервью, пресс-релиз, кейс-стория и тому подобное. Наведены сильные и слабые стороны этих жанров в сравнении с обычными журналистскими материалами.

Ключевые слова: жанр, корпоративное издание, статья, интервью, кейс-стория, пресс-релиз.

**Mariya Yakubovska,
Anna Zirchak,**

Odessa National Polytechnic University, Odessa

GENRE FEATURES OF CORPORATE MAGAZINES

The article tells about genre features of corporate magazines. Analysis is based on the monitoring process of the editorial «Tviy nomer», owned by the company named Kyivstar. Its main genres are analysed: article, interview, press-release, case-story etc. Strong and weak sides of these genres are named and compared with regular journalistic materials. There are various classifications of PR texts. In particular, depending on the group of consumers participating in the PR-communication act, the texts are shared for the external and internal public. For the outside public, there are: press release, invitation, background grinder, question-answer letter, fact sheet, biography, byline, congratulations, media statement, press kit, annual report, prospectus, booklet, newsletter, postcard, press review, image article, image interview, case-story and the like. Thus, it can be concluded that PR-texts are understood as communications, the object of which is a certain social reality, which acts as an organization and its activities, the first person or employees of this organization, information about which contributes to the formation of a positive image of the organization. These communications have a huge variety of genres, classifications in, define the function of the transmitted text, audience breadth, distribution, etc.

Key words: genre, corporate editorial, article, interview, case-story, press-release.

Жанр – сукупність певних тем і мотивів, закріплених за певною формою, що склалася історично, має стійкі традиції [6, с. 34]. Поняття будь-якого жанру обов'язково пов'язане з наслідуванням читацького сприйняття: читач, відшуковуючи у творі ті чи інші особливості сюжету, місця подій, поведінки героїв, відносить його до будь-якого відомого йому жанру, згадуючи прочитане і пізнаючи в ньому знайоме. Однак, окрім стійкості і рівності собі, категорія жанру має і прямо протилежну властивість: вона історично рухома, як і вся шкала цінностей. Межі, що відрізняють літературу від не-літератури, як і межі, що відділяють жанр від жанру, змінні, причому епохи відносної стійкості поетичних систем чергуються з епохами деканонізації і формотворчості. Будь-який жанр може позичити специфічні особливості інших жанрів і суттєво змінювати своє обличчя. Ідентифікувати його в такому випадку стає непросто: один і той же жанр може по-різному сприйматися в різні епохи, і останнє слово в суперечці про його природу належить, очевидно, традиції, чи, інакше кажучи, читацькій освіченості і підготовленості.

Для літератури, журналістики і реклами ніколи не існувало застиглої системи жанрів. Жанрова система в PR-комунікаціях розвивалася і розвивається у тісному зв'язку з жанровою системою журналістики, що і зрозуміло, адже йдеться про ЗМІ як канал поширення PR-інформації. Еволюція жанрів відбувається в двох напрямках: в асиміляції існуючих журналістських текстів і у власному структурному розвитку. Для PR-тексту на сучасному етапі нормативний аспект сучасної жанрової системи є чи не найголовнішим, оскільки йдеться про систему жанрів, до кінця не прописану, якщо можна говорити про кодифікацію в жанротворенні взагалі. Другий аспект генетичний, адже передбачає до елементів традиції, свого роду традицій, про що говорити відносно PR-текстів зарано, адже йдеться тільки про систему формування жанрів – змістовних форм. Третій аспект жанру – еволюційний, що передбачає безперервність мутацій, адже він щоразу дає нову модифікацію і характеризує систему жанрів як таку, що постійно змінюється.

Існують різні класифікації PR-текстів. Зокрема, залежно від групи споживачів – учасників акту PR-комунікації тексти поділяються для зовнішньої та внутрішньої громадськості. Для зовнішньої громадськості виділяють: прес-реліз, запро-

шення, бекграундер, лист питання-відповіді, факт-лист, біографію, байлайнер, привітання, заяву для ЗМІ, прес-кіт, річний звіт, проспект, буклет, ньюзлетер, листівку, прес-ревію, іміджеву статтю, іміджеве інтерв'ю, кейс-сторі тощо. Таким чином, можна зробити висновок про те, що PR-тексти розуміються як комунікації, об'єктом яких є якась соціальна реальність, яка виступає у вигляді організації та її діяльності, першої особи або співробітників цієї організації, інформація про яких сприяє формуванню позитивного іміджу організації. Ці комунікації мають велике розмаїття жанрів, що дозволяють класифікувати їх, визначити функцію переданого тексту, широту аудиторії, поширення і т.д. [див. : 8]. Звісно, в корпоративному виданні можна знайти далеко не всі вказані жанри [див. : 5].

На шпальтах корпоративного журналу «Твій номер», який виходив у друкованій версії, а згодом – в електронній, найчастіше зустрічаються прес-релізи, іміджева стаття, іміджеве інтерв'ю, привітання тощо.

Проаналізуємо вказані жанри детальніше.

Прес-реліз – це документ, в якому установа подає інформацію про певну подію або захід до засобів масової інформації. Метою написання прес-релізу є ознайомлення ЗМІ з подією і подальше висвітлення її у найбільш вигідному або важливому для установи аспекті. Інколи журналісти використовують прес-релізи у своїх статтях без змін. За функціональним призначенням і терміном подання відносно події прес-релізи поділяються на такі види: анонс, запрошення, інформація, резюме. Прес-реліз використовується як інструмент PR-діяльності компанії і розташовується в одному ряду з такими рекламними і маркетинговими заходами, як пряма реклама і тематичні статті.

Особливість прес-релізу на відміну від прямої реклами і тематичної статті полягає в тому, що це коротке повідомлення, яке містить в собі ту або іншу новину.

Кінцева мета в розсилці полягає в тому, щоб формувати і підтримувати певний імідж компанії в очах широкої громадськості.

Звісно, на шпальтах «Твого номера» прес-релізи друкуються у вигляді новинних матеріалів, наприклад, у вигляді заміток, тобто «трансформованих» прес-релізів. Зміст більшості таких публікацій – розповідь про те, чим живе компанія «Київстар», причому написана не в розмовній, оповідній манері, а телеграфним, безособовим стилем. Завжди в основі таких текстів – певний інформаційний привід. Зміст прес-релізу пов'язаний певним часовим періодом. Причому переважно йдеться про подію, яка вже відбувалася, однак анонсування подій не забороняється. Наприклад, матеріал у № 11 за 2011 р.: «З 12 жовтня 2011 року «Київстар» удвічі знижує вартість модемів, що входять до комплекта «Київстар – Мобільний Інтернет». Відтепер усі користувачі мобільного інтернету від «Київстар» можуть придбати такі комплекти всього за 99 грн. замість 199 грн. Також для нових клієнтів, які активують модемну SIM-картку з 12 жовтня 2011 року по 31 січня 2012 року, оператор удвічі збільшує обсяги не тарифікованого трафіку за умовами акції «Вдвічі більше Інтернету» [3]. Або ось інформація з № 10 за 2011 рік: «Уже другий рік поспіль «Київстар» виступає телекомунікаційним партнером Ялтинської щорічної зустрічі «Україна і світ: спільні виклики, спільне майбутнє». Цього року 8-а за рахунком Ялтинська зустріч проходила з 15 по 18 вересня в Лівадійському палаці міста Ялта. З 2004 року організатором заходу виступає «Ялтинська європейська стратегія» (YES) – міжнародна мережа політичних, громадських і ділових кіл, мета якої підтримати розвиток демократичних засад в Україні і сприяти процесу приєднання України до ЄС – у партнерстві з фондом Віктора Пінчука» [12, с. 6].

Наведені тексти написані за всіма ознаками жанру: перший абзац – лід – несе в собі основну ідею всього тексту і має самостійний закінчений сенс. Лід справді зацікавлює читача. Зазвичай, перший абзац містить відповідь на питання Хто? або Що? і складається з 2-3 пропозицій.

Призначення основного тексту – дати розгорнену інформацію і додати цікаві деталі. У тексті підкреслюється цінність новини для аудиторії видання (участь у міжнародному заході, цінність нового тарифу). Відчувається, що автори при написанні прес-релізу вміло встали на позиції читача і зрозуміли, чим його може зацікавити подібна новина. Повідомлення є зрозумілими, позбавлені спеціальної або жаргонної лексики. Варто додати, що ясний стиль викладу привертає увагу читача до теми прес-релізів. Ми бачимо, що зміст інформативний і не має чисто рекламного характеру. Авторі уникають ступенів порівняння і надмірних вихвалень компанії. Обсяг матеріалів невеликий: все викладено лаконічно, скрупульозно, по суті [7, с. 39].

Іміджева стаття – важливий елемент журналу «Твій номер». Відмінність усіх статей, що їх готують фахівці із зв'язків з громадськістю від інших інформаційних матеріалів, у тому числі від прес-релізів та листів у тому, що вони не мають новинної установки, а швидше всього підкреслюють актуальність інформації, що повідомляється, її важливість для цільової аудиторії. Стаття відрізняється і від медіа-релізів, оскільки медіа-релізи завжди несуть у собі так зване часове навантаження, тобто вони мають бути передані до ЗМІ протягом конкретного часу, а статті таких обмежень не мають.

На думку К. Іванової, ще одна важлива риса у порівнянні з власне інформативними матеріалами – їх або переконуючий характер, або закладене бажання впливати на емоції й уяву читача, а може, й просто зайвий раз нагадати про свою організацію чи її конкретний напрям діяльності. «У статті можна більш популярно, повно і яскраво описати місію і соціальну спрямованість діяльності організації, ніж це вдається зробити в інформаційних матеріалах, статтю можна присвятити будь-якій вагомій події з життя організації (ювілей, відкриття, нові види продукції) чи захоплено розповісти про видатних співробітників компанії» [4, с. 69].

Ось, приміром, стаття «Традиції, що об'єднують». У ній йдеться про особливості формування корпоративної культури, які чи не найголовніші в сучасних офісних традиціях, вони, так чи інакше, властиві будь-якому колективу. За словами фахівців, спільне дозвілля допомагає колегам зблизитися, потоваришувати, заснувати справжню команду та перейнятися ідеєю спільної місії. Зміст публікації – розповідь про особливості формування такої культури у відомих українських корпораціях: «Яндекс. Україна», «Грін Форест», «Digital ventures» тощо. Звісно, центральний герой твору – компанія «Київстар». У матеріалі розповідається, що компанія «Київстар» є дуже великою, тому в кожній філії і в окремих підрозділах є певні особливі традиції. Яскравим прикладом є святкування 8 Березня або 23 Лютого. Звичайно, є події, які стосуються життя всієї організації. Вони активно підтримуються співробітниками і повторюються з року на рік. На ці заходи київстарівці чекають із нетерпінням. Одним із таких проєктів є щорічний конкурс «Сузір'я Київстар», у межах якого обирають найкращих співробітників. До голосування у цьому конкурсі залучається весь колектив. Також гарною традицією є святкування

Дня заснування компанії. Кожного року в цей день для всіх київстарівців готується маленький сюрприз, що несе позитивні емоції. Крім того, у компанії є чудова нагода зустрічатися з колегами зі всієї України під час щорічного корпоративного футболу. «До речі, спортивні традиції в компанії чудово прижилися: змагання відбуватимуться вже всьоме! Усі працівники знають, що можуть привітати свого колегу з важливою подією через внутрішній сайт. І це вже стало певною звичкою: є гарний привід – давайте привітаємо. «Київстар» час від часу організовує святкові заходи для дітей співробітників. І, звичайно, такі проекти є дуже радісними і приємними. А от для дітей, які позбавлені батьківської уваги, проживають і навчаються в підшефних інтернатах, ми щороку організовуємо збір подарунків до новорічних свят. Співробітники компанії активно залучаються до організації і проведення всіх корпоративних подій. А така емоційна підтримка є підґрунтям корпоративних традицій» [12, с. 23], – прокоментувала особливості корпоративної культури Світлана Лукасевич, начальник відділу взаємодії з персоналом «Київстар».

Зауважимо, що в цій статті обрано важливу тему-проблему, вона вагома, цікава цільовій аудиторії журналу. Автори тонко «вгадали» тенденції, котрі дедалі проявляються більш наочно. Обравши цю тему, журнал, безсумнівно, усвідомив її вагу, розкрив її переконливо і послідовно, об'єктивно.

Копірайтери досконало вивчили предмет обговорення, вибудували в логічну послідовність набрані факти, відсікли все зайве, обрали ту лінію, яка об'єктивно відображає проблему.

Відзначимо, по-перше, що тема на той час була дійсно новою: до цього часу широкому колу читачів існування даної теми не було відоме, при цьому немає сумніву, що вона стосується більшості людей – клієнтів «Київстар».

По-друге, очевидний дискусійний характер обговорення: йдеться про те, що тільки-но зароджується і матиме розвиток у подальшому.

Після прочитання тексту стає очевидним, що автори не вперше зіткнулися з цією проблемою (варто звернути увагу на вступ до статті), і вже з заголовків, як і назв кожного з підрозділів.

Аргументи авторів переконливі, після роздумів над ними хочеться запитати в ініціаторів статті: як вдалося авторові так стисло викласти проблему, яку і в монографії годі висвітлити.

Варто також додати, що публікація супроводжується яскравими фотографіями з цікавими підписами. Більшість героїв публікації – співробітники компанії «Київстар».

Такою ж є і стаття «Піднебесна фабрика» про особливості ведення бізнесу з Китаєм. У цьому випадку «Твій номер» бере на себе функцію поважного консультанта й порадирика; публікацію створено за матеріалами тривалих спостережень і оглядів: «Якщо ви торгуєтеся на ринку, можна не соромитися. Коли продавець у сльозах або проклинає вас останніми словами, можете бути певні, що одержали найкращу ціну. Але у випадку, якщо ви не бачите товар і намагаєтеся домовитися про ціну на замовлення, потрібно бути обережним. Часто через велику конкуренцію китайці погоджуються на низьку ціну, а вже потім думають, як за нею виробляти товар. У момент встановлення відносин не варто торгуватися агресивно. Лише спитайте, чи можливі знижки зі вказаних цін і на яких умовах. Якщо запропонована ціна прийнятна для одержання прибутку, погоджуйтеся: тому, хто платить хорошу ціну, виробник навряд чи намагатиметься підсунути брак. Торгуватися можна вже з другої-третьої закупівлі – притому дуже акуратно. По-друге, це прибутково, особливо якщо працювати напряму з китайським виробником» [11, с. 34].

Варто зауважити, що формально стаття не про «Київстар», а про китайський бізнес. Однак журнал «Твій номер» бере на себе функцію порадирика і публікує матеріал – ледь не інструкцію з правил бізнес-комунікації для тих, хто цікавиться Піднебесною. Тож дієслова наказового способу на кшталт: «Потурбуйтеся про візу. Попросіть потенційних китайських партнерів надіслати вам запрошення (Якщо вони під якимось приводом відмовлять, майте на увазі: це поганий знак). Коли одержите запрошення, йдіть до посольства та подавайте на бізнес-візу. Можете також попросити вашого потенційного партнера забронювати готель» [12, с. 23]. Отже, матеріал написано з урахуванням змістовного і підсвідомого сприйняття читача, орієнтації на створення певного емоційного настрою, формування позитивного іміджу компанії, яка виглядає такою, що вже наче мала справу з Китаєм.

Ця стаття, як і належить іміджевій публікації, має переконуючий характер. Усі факти, що тут наводяться, жорстко аргументовані, не викликають сумнівів. Іміджеві фотографії українських бізнесменів (усі вони з телефонами в руках) разом з китайськими партнерами супроводжують текст, надаючи йому додаткової ваги. Матеріал не тільки підтримує імідж і репутацію організації, що бере на себе роль порадирика. Тут має місце захоплення, застереження й окреслення всіх труднощів, які можуть мати місце в майбутньому.

Текстова структура цієї іміджевої статті має на увазі наявність наступних компонентів: висунення тези – побудова системи аргументації – висновки. Слід, проте, сказати, що іміджева стаття, і ця, зокрема, за глибиною проблематики і власне аналізу, звичайно, поступаються традиційній журналістській статті: тут не має прямої мови самих учасників бізнесу як з української, так і з китайської сторони, ніде немає розповіді про вказаний досвід. Практично не вказуються першоджерела – їх функцію виконують сайти, до яких радить звернутися журнал.

Що стосується оформлення тексту, то ознаками цієї іміджевої статті є: відсутність авторського підпису, наявність в оформленні матеріалу елементів фірмового стилю, наприклад логотипу базисного суб'єкта PR – компанії «Київстар», наявність факт-листа як окремих вріз, іміджеві фотографії.

Особливістю будь-якого виду інтерв'ю є виклад фактів або інформація про події від імені того, що стає інтерв'юваним, а метою – донесення до громадськості інформації, що ґрунтується на думках співрозмовника. У цьому жанрі, як відомо, структура тексту збігається з методом збору інформації. Для PR-тексту героєм інтерв'ю виступає певна поважна особа.

Різниця між особливістю іміджевого інтерв'ю та журналістським в тому, що найчастіше це інтерв'ю-бесіда, де повністю відсутня полемічність. В іміджевому інтерв'ю питання націлені на конкретні відповіді; і питання, і відповіді повною мірою сприятимуть формуванню оптимального комунікаційного середовища базисного суб'єкта PR.

Таким чином, ми можемо визначити іміджеве інтерв'ю як жанр, ініційований прямим або технологічним суб'єктом PR-тексту, який є текстом бесіди з першою особою організації, фірми або, у випадку з журналом «Твій номер», особою, яка виступає обличчям компанії «Київстар», або ж поважним його клієнтом.

Очевидно, що предметом відображення в інтерв'ю є подія, процес, зв'язані з висловом першої (посадової) особи базисного суб'єкта PR. Іміджеве інтерв'ю переслідує наступні цілі:

1) інформування громадськості про позитивний досвід організації, її переваги;
2) інформування про майбутню подію (наприклад, ювілей) або повідомлення про подробиці новинної події, що відбулася;

3) роз'яснення громадськості про позиції або точки зору особи, організації [4, с. 46].

В центрі уваги іміджевого інтерв'ю перебуває соціально значуща персона – політик, діяч бізнесу або культури, зірка спорту, телебачення, театру, тому воно повинне містити відомості офіційного характеру про дану персону.

У журналістиці традиційно виділяють такі різновиди інтерв'ю: подієве, портретне, проблемне. У PR-публікаціях – медіатекстах – ми можемо знайти ті ж різновиди інтерв'ю. Подієве інтерв'ю сприяє позиціонуванню або збільшенню публіцитного капіталу базисного суб'єкта PR за рахунок висвітлення новинної події в його житті.

Іміджеве інтерв'ю повинне містити наступні відомості: прізвище, ім'я, по батькові, службове положення того, хто інтерв'юється, фірма або організація, яку дана особа представляє, і може супроводжуватися факт-листом – біографією.

Ось приміром, інтерв'ю з Богданом Ступкою, обличчям «Київстар» у його останній рекламній кампанії. Журнал поставив за мету розповісти про Ступку і як про актора, і як про людину, котра має чималий життєвий досвід. Питання, які йому ставили журналісти, стосувалися його окремих відчуттів, окремих вражень і спостережень. Наприклад: «Ви, напевно, дуже добре розрізняєте?

Б. С.: Я відчуваю людину, точно знаю, чого вона хоче. Бачу другий план, третій. Мені це дуже цікаво. Завжди думав, чому вона говорить так, а не інакше. І махає руками по-особливому. Іноді втрачав нитку розмови, відволікався, спостерігаючи за співрозмовником. Мені казали: «Ти чуєш, що я кажу?». А я не міг повторити. Але нічого не міг вдіяти. І себе постійно бачу з боку, контролюю.

З ким можете дозволити собі «зняти обладунки»?

Б. С.: Ні з ким. Тоді ти стаєш нецікавим. Лотоцька казала, що чоловік повинен бути загадковим.

Де ви найвиразніше відчуваєте щастя?

Б. С.: Воно, як і раніше, пов'язане з театром і кіно, які, крім того, дарують зустрічі з новими і дуже цікавими людьми. Я багато чого пізнаю, збагачуюся і отримую величезну радість від спілкування, яке вважаю одним із головних багатств життя. Мене не дивує, що скоро полетять на Марс, – нехай собі летять. Але нескінченно дивують люди. Мені завжди цікава людина, що знає більше, ніж я» [1, с. 46].

Мовленнєва форма інтерв'ю найбільше відображає діалогічну структуру спілкування і пізнання. Цей жанр особливий: необхідність поєднувати об'єктивність інформації й особистісний характер усвідомлення предмета обговорення, розуміння, що «дозріває» лише у відповідях інтерв'юваного і зумовлюють його винятковість. Інформаційний за своєю природою жанр інтерв'ю, проте, може набувати ознак публіцистичного письма, якщо питання формулюються таким чином, аби спонукати «співрозмовника викладати свої знання, уявлення, погляди про певний предмет з метою виявити його причинно-наслідкові зв'язки, подати оцінки, сформулювати прогнози розвитку події, явища, ситуації, навести необхідні аргументи на користь позиції, що викладається. Таким чином зміст тексту інтерв'ю «насичується» елементами аналізу дійсності, що й робить його аналітичною публікацією» [5, с. 125].

Отже, видно, що в цьому іміджевому інтерв'ю питання націлені на конкретні відповіді, які допоможуть підвищити оцінку компанії чи її представника. Образ у публіцистиці не самобутній, він раціонально обумовлений. Кожен малий образ не випадковий, він пов'язаний з центральними, домінуючими образами. Головна і неповторна особливість публіцистичного образу те, що він породжений думкою, яку він реалізує, розвиває, уточнює, допомагає виявитися її відтінкам, як і особа, яка розглядається в іміджевому тексті. Метою PR-тексту є формування іміджу фірми або людини. Його особливістю є те, що PR-текст не має конкретного авторства – він може бути анонімним і виходити від міфічного «ми», а може підписуватися посадовою особою. У будь-якому випадку роль грає не авторство, а ініціатива, що витікає від компанії або від особи, – текст розповсюджується за допомогою ЗМІ, і величезна кількість людей (залежно від тиражу, зрозуміло) вступає в непрямий контакт з компанією або організацією. Природно, що PR-текст несе в собі виключно позитивний заряд, а, отже, у людей формується позитивне відношення до даної компанії, бренду або людини, що у свою чергу благотворно позначається на їх стабільності і успіху. Ефективність дії піару оцінюється не в грошовому еквіваленті, а в зростанні рейтингу – збільшення прибутку може стояти в списку цілей, але не на першому місці.

При створенні іміджевого тексту активно використовуються ресурси публіцистичного стилю. При створенні іміджу людини або компанії дуже важлива як раціональна, так і образна сторона тексту.

Серед головних мовних особливостей публіцистичного стилю слід назвати принципову неоднорідність стилістичних засобів; використання спеціальної термінології і емоційно забарвленої лексики, поєднання стандартних і експресивних засобів мови, використання і абстрактної, і конкретної лексики. Усе це ефективно застосовується в PR-текстах. Для публіцистичного стилю характерне використання оцінної лексики, сильним емоційним забарвленням, яке володіє, що також застосовано в іміджевому тексті. Наприклад: позитивні зміни, енергійний старт, тверда позиція, прорив на переговорах, божевільна авантюра.

Інтерес викликає і загальна схема-структура інтерв'ю, хоч кожен матеріал по-своєму унікальний. Якщо доля аудиторного успіху репортажу вирішується на рівні його перших речень, перших абзаців, то доля публіцистичного інтерв'ю вже вирішується на рівні заголовку. Вдале поєднання кількох влучних слів задає тон матеріалові: повідомляється найголовніше, що загострює цікавість: «Богдан Ступка: Споглядач за життям».

Як правило, матеріалу передуює лід, де пояснюється причина звернення до цієї особистості, мотивується значимість тієї чи іншої проблеми або демонструється компетентність інтерв'юваного. Основні види лідів такі: лід-визначення, лід-місце, лід-властивість тощо. Початок творів інтригує читача, як-от: «У театрі та кіно існує поняття «прем'єр», тобто артист номер один, актор на головній ролі, безперечний лідер і улюбленець публіки. Це неофіційне звання, яке визначає громадськість, на рідкість непохитне і безстрокове. Богдана Ступку, без застережень, можна назвати прем'єром усієї України» [1, с. 46].

Основна частина інтерв'ю – співвідношення питань і відповідей – ґрунтується за принципом розмаїття і діалогічних єдностей репліка-стимул + репліка-реакція, тим самим створюючи відповідну драматургію бесіди.

Питання складають єдине ціле, а разом з відповідями утворюють закінчену композицію матеріалу. Вони здебільшого виконують такі функції: по-перше, контактостановлюючу, тобто використання серії запитань для зав'язування довірливої бесіди з інтерв'ююваним; по-друге, стилістичну, тобто застосування певної мовної структури питань для створення мовної єдності інтерв'ю як специфічного жанру. Динаміка питань традиційна: від конкретних до загальних і узагальнюючих.

Зміст запитань пов'язаний з метою і завданнями інтерв'ю, але продиктований і багатьма екстралінгвістичними факторами, наприклад, підготовкою інтерв'юєра, його особистими стосунками із співрозмовником, комунікабельністю людей, місцем бесіди і под., які, зрозуміло, залишаються за кадром публікацій. Репліки та коментарі особи, яка запитує, загалом, показує вміння критика не перевищувати співрозмовника ерудицією, а «сполучати» його бачення предмета із власним, не штовхати партнера до тих фактів і явищ, які можуть бути йому невідомі.

Зазвичай, блоки «питання-відповідь» розташовується за принципом: від «напружених» до «несподіваних», і відображають розвиток розмови. «Твій номер»-інтерв'юєр часто лаконічно повторює основні думки попередньої відповіді для читача, тим самим залучаючи його до полеміки, роблячи його учасником обговорення, створюючи ілюзію невимусеного спілкування.

Ще один поважний жанр на шпальтах «Твого номера» – «кейс-сторі». Це тип наративного тексту в парі, «історія або випадок з життя», що має повчальну спрямованість. Сюжетом такої історії є позитивний або негативний досвід споживання продукту або послуг компанії, вирішення конкретної проблеми, актуальної і для інших. Кейс-історії охоче публікують ділові і спеціалізовані видання, оскільки ці матеріали несуть у собі якийсь освітній аспект, а видання наче допомагає своїм читачам, які стикаються з подібними проблемами і ситуаціями.

З деякими труднощами до кейс-історій можна віднести іміджеві розповіді з життя представника компанії, про його сім'ю або трудовий колектив, хоча на практиці подібні матеріали таким терміном не називаються.

Ось, приміром, матеріал «Парниковий ефект». Лід до тексту вже говорить сам за себе: «діяльність деяких компаній нагадує справжню естафету: без опанування однієї спеціалізації не відкриваються шляхи до іншої. Саме така доля в Торгового дому «Будком»» [9, с. 23].

У матеріалі розповідається про віхи становлення підприємства, що займається тепличним господарством, яку очолює Василь Харченко. У тексті ми дізнаємося, що фірма за 15 років пережила багато. По-своєму еволюціонувала – все починалося ще з торгівлі, виробництво з'явилося пізніше. Між іншим, звідси і назва така «Торговий дім». Левова частка її нинішньої виручки формується завдяки реалізації металургійної продукції, в загальному обігові це майже 70%, решта припадає на інші напрями, але їх не можна назвати такими, що відстають. Навпаки, вони дуже стрімко розвиваються, їх розглядають як стратегічні. Одне з першочергових завдань фірми на майбутнє – вирівняти грошові частки всіх напрямків діяльності. Василь Харченко говорить: «Звичайно, в тепличному напрямку ми бачимо великі перспективи, оскільки Україна, безперечно, – аграрна країна, але в технологіях вона відстала. Сподіваємося, що коли люди «дозріють», у нас уже буде готовий і перевірений продукт» [9, с. 25].

Отже, жанрова палітра корпоративного видання різноманітна. На шпальтах найчастіше зустрічаються прес-реліз, іміджева стаття, іміджеве інтерв'ю, привітання, орієнтовані на цільову аудиторію. Так, текстова структура іміджевої статті на шпальтах має на увазі наявність таких компонентів: висунення тези – побудова системи аргументації – висновки. Слід, проте, сказати, що іміджева стаття за глибиною проблематики і власне аналізу, звичайно, поступається традиційній журналістській статті: тут не має прямої мови самих учасників бізнесу. Практично не вказуються першоджерела – їх функцію виконують сайти, до яких радить звернутися журнал. В іміджевих інтерв'ю питання націлені на конкретні відповіді, вони допомагають підвищити оцінку компанії чи її представника. Образ у таких публікаціях не самобутній, він раціонально обумовлений, а кожен малий образ не випадковий, він пов'язаний з центральними, домінуючими образами. Прес-релізи, надруковані у журналі, написані за всіма ознаками жанру: перший абзац – лід – несе в собі основну ідею всього тексту і має самостійний закінчений сенс. Призначення основного тексту – дати розгорнену інформацію і додати цікаві деталі. У тексті підкреслюється цінність новини для аудиторії видання (участь у міжнародному заході, цінність нового тарифу). Автори вміло встають на позиції читача і розуміють, чим його може зацікавити подібна новина. Повідомлення є зрозумілими, позбавлені спеціальної або жаргонної лексики. Зміст інформативний і не має чисто рекламного характеру, а автори уникають ступенів порівняння і надмірних вихвалень компанії.

Література:

1. Богдан Ступка: Споглядач за життям // Твій номер. – 2011. – № 7. – С. 45–49.
2. Блэк С. Паблік рилейшенз. Что это такое / С. Блэк. – М. : Новости, 2004. – 240 с.
3. Завітайте на наш оновлений сайт // Твій номер. – 2011. – № 10. – С. 6.
4. Иванова К. А. Копирайтинг: секреты составления рекламных и PR-текстов / К. Иванова. – СПб. : Питер, 2005. – 144 с.
5. Катлип С. PR / С. Катлип. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 412 с.
6. Введенская Л. А. Риторика и культура речи : учеб. пособие для студентов / Л. Введенская. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 538 с.
7. Кочеткова А. В. Теория и практика связей с общественностью: учебник для студентов вузов / А. В. Кочеткова, В. Н. Филиппов, Я. Л. Скворцов. – СПб. : Питер, 2008. – 240 с.
8. Музыкант В. Л. Реклама и PR-технологии в бизнесе, коммерции, политике / В. Музыкант. – М. : Армада-пресс, 2002. – 580 с.
9. Парниковий ефект // Твій номер. – 2011. – № 6. – С. 33–37.
10. Піднебесна фабрика // Твій номер. – 2011. – № 9. – С. 35–39.
11. Поле ідей // Твій номер. – 2011. – № 10. – С. 17–25.
12. Посилення мережі у 2011 році // Твій номер. – 2011. – № 10. – С. 6.

Отримано: 11 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 12 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 13 листопада 2017 р.

e-mail: strokatamary@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-308-311

Якубовська М. Г. Композиція портретних нарисів Генріха Нейгауза / М. Г. Якубовська, Н. І. Масі // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 308–311.

УДК: 316.774

**Марія Георгіївна Якубовська,
Наталія Іванівна Масі,**

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

КОМПОЗИЦІЯ ПОРТРЕТНИХ НАРИСІВ ГЕНРІХА НЕЙГАУЗА

Стаття присвячена композиційним особливостям публіцистики Генріха Нейгауза, відомого піаніста й музичного критика. Акцентовано увагу на типах нарисових структур, особливу увагу приділено аналізу заголовків і кінцівок творів.

Ключові слова: публіцистика, композиція, нарис, твір, заголовок, завершальна фраза.

**Мария Георгиевна Якубовская,
Наталья Ивановна Массе,**

Одесский национальный политехнический университет, г. Одесса

КОМПОЗИЦИЯ ПОРТРЕТНОГО ОЧЕРКА ГЕНРИХА НЕЙГАУЗА

Статья посвящена композиционным особенностям публицистики Генриха Нейгауза, известного пианиста и музыкального критика. Акцентируется внимание на типах очерковых структур, особое внимание уделено анализу заголовков и окончаний произведений.

Ключевые слова: публицистика, композиция, очерк, сочинение, заголовок, завершающая фраза.

**Mariya Yakubovska,
Natalia Masi,**

Odessa National Polytechnic University, Odessa

COMPOSITION OF HEINRICH NEUHAUS'S PORTRAIT ESSAYS

The article is devoted to special compositional features of Heinrich Neuhaus's opinion journalism, also famous as a pianist and a musical critic. Attention is drawn to essay structure's types; special attention is placed on headlines analysis and endings. It is known that the compositional structure of a journalistic work involves a clear systemic and structural organization. However, publicistic works, as a rule, are inherent in free composition. There are no clear rules and restrictions as to how the author should present factual material and his own thoughts, as opposed to informational and analytical genres that require certain rules to be created in the text. In some genres of journalism, as, for example, in an essay or essay, the material is built up by means of an associative composition: with the help of various plans of the story, episodes, author's remarks, etc. In information and analytical genres, where the main functional objectives of publications are either message or analysis, rigid structuring of the material is a creative necessity. Although journalistic works do not have a consistent composition, but each publicist can form a scheme for writing a particular genre, especially if he creates a whole series of such works. Thus, the author, first, helps himself in structuring the information he wants to present, and secondly, facilitates the work of the reader's audience, which reveals a certain horizon of expectations in relation to the work of a particular publicist.

Key words: opinion essays, composition, essay, work of literature, headline, ending phrase.

Відомо, що композиційна будова журналістського твору передбачає чітку системно-структурну організацію. Проте публіцистичним творам, як правило, властива вільна композиція. Немає чітких правил та обмежень стосовно того, яким чином автор має викладати фактичний матеріал та власні роздуми, на відміну від інформаційних та аналітичних жанрів, що вимагають дотримуватися певних норм у створенні тексту. Таку думку підтверджує й російський дослідник М. Кім: «В окремих жанрах публіцистики, як, наприклад, в есе або нарисі, матеріал вибудовується засобами асоціативної композиції: за допомогою різноманітних планів оповідання, епізодів, авторських ремарок тощо. В інформаційних та аналітичних жанрах, де основними функціональними цілями публікацій виступають або повідомлення, або аналіз, жорстке структурування матеріалу – творча необхідність. Це зумовлюється й особливостями читачького сприйняття: краще й легше прочитуються ті матеріали, що мають чітку структурну організацію, оскільки дозволяють орієнтуватися в текстовому просторі, дають можливість повернутися до прочитаного» [4].

Хоча й публіцистичні твори не мають сталого композиції, але кожен публіцист може сформулювати для себе певну схему написання того чи іншого жанру, особливо, якщо він створює цілий цикл таких творів. Таким чином автор, по-перше, допомагає собі у структуруванні інформації, яку він хоче викласти, а по-друге, полегшує роботу читачької аудиторії, яка виявляє стосовно творчості конкретного публіциста певний горизонт очікувань.

М. Кім зазначає, що «з одного боку, нарис будується за законами художньої літератури, а з іншого – за законами публіцистики та науки» [4]. Дослідник вважає, що основні типи композиційних форм повинні відповідати типам причинно-наслідкових та часових зв'язків, властивим навколишній дійсності. Згідно з таким судженням, М. Кім виокремлює такі типи нарисових структур:

1. Хронікальна побудова нарису (опис явищ, подій, життя людини у часовій послідовності);

2. Побудова, заснована на логіці причинно-наслідкових зв'язків (нарис-дослідження, аналіз, де немає розповіді про подію, явище або будь-який відрізок життя героя «в часі», а все оповідання будується за принципом не часової, а логічної послідовності. В основі таких структур зосереджена не логіка викладу, як у першому випадку, а логіка дослідження;

3. Так звана есеїстична, вільна форма побудови, заснована на складних асоціативних зв'язках та образних узагальненнях. Ця форма найбільше розповсюджена в практиці газетного нарису. Вона, як правило, поєднує в собі елементи попередніх типів та характеризується найбільшою поліфонічністю, багатогранністю, різноманітністю композиційних прийомів і засобів, що використовуються [4].

Ми дослідили публіцистичну творчість Генріха Нейгауза, відомого виконавця музичних творів, критика, публіциста, з композиційного аспекту та дійшли висновку, що автор послуговується третім типом нарисових структур, для якого властива вільна композиція, заснована на асоціативних зв'язках та образних узагальненнях. Т. Беневолєнська вважає, що нарис є одним із найбільш вільних за своєю будовою жанром. Дослідниця пише: «Він містить у собі велике розмаїття будівельних матеріалів, користується композиційними засобами та прийомами не тільки інших газетних жанрів (тобто публіцистики), але й інших родів словесної творчості: белетристики, науки. Нарисовець, нехтуючи всіма канонами, може взяти будь-який блок та покласти його в будь-якому порядку» [1].

Однак зазначені вище дослідження науковців не означають, що в портретних нарисах публіциста правила композиції не діють. Ми можемо говорити про те, що Генріх Нейгауз створив власний композиційний шаблон, за яким побудовано більшість портретних нарисів автора. Можливо, це пов'язано також і з тим фактом, що автор друкував свою публіцистику в газетах «Радянська музика» та «Радянське мистецтво», які вимагали сталої системно-структурної організації творів.

Ми виокремили такі сталі елементи, що складають композицію портретних нарисів Генріха Нейгауза:

- заголовок;
- привід написання тексту;
- основна частина;
- завершальні фрази.

Журналістикознавець В. Здоровега виділяє такі типи заголовків:

- 1) інформаційний, який найчастіше використовується у подієвій інформації;
- 2) спонукально-наказовий;
- 3) проблемний. Стилистично може виражатися у формі питального речення чи зіставлення двох явищ;
- 4) констатуючо-описовий;
- 5) рекламно-інтригуючий [2].

Заголовкам у публіцистичному доробку Генріха Нейгауза властива стислість та інформаційність. Як правило, заголовок містить виключно ім'я та прізвище особистості, якій присвячено портретний нарис. Таким чином, найпоширеніший спосіб називання тексту у публіциста ми можемо віднести до інформаційних заголовків у типології, запропонованій В. Здоровегою. Такий авторський вибір акцентує увагу на подієвості інформації у портретному нарисі, що згодом доводиться зазначенням автором приводу написання. Варто зазначити, що в Генріха Нейгауза заголовок виконує передусім номінативну та інформативну функції.

Прикладами такого лаконічного підходу до називання є твори «Еміль Гілельс», «Егон Петрі», «Володимир Софроніцький», «Євген Мравінський», «Мирон Полякин», «Святослав Ріхтер», «Дмитро Шостакович», «Йоганн Себастьян Бах», «Глен Гульд», «Марія Грінберг», «Ван Кліберна» тощо. Іноді Нейгауз у заголовку поєднує прізвище музиканта та привід написання портретного нарису, як, наприклад, у текстах «Володимир Софроніцький (До концерта із творів Шопена)», «Яків Зак (11 лютого, Велика зала консерваторії)», «Нотатки про Скрябіна (До сорокової річниці з дня смерті)», «Ще про Ріхтера (Із приводу виконання трьох останніх сонат Бетховена 10 та 12 грудня 1963)».

Публіцист може вдаватися також і до оцінок особистості безпосередньо в назві твору, замінюючи ім'я людини на її характеристику: «Вітання майстру!», «Видатний піаніст сучасності», «Піаніст-художник», «Одухотворений художник», «Три художника», «Промисливий талант» тощо. Таким чином, Генріх Нейгауз вже у заголовку інформує читача про своє ставлення до музиканта, що налаштує реципієнта на подальше відповідне сприйняття тексту.

У заголовках портретних нарисів Нейгауза часто зустрічається слово «художник». Можемо зробити висновок, що для публіциста ця лінгвістична одиниця має особливе значення та смислове навантаження. Автор використовує слово «художник» не в прямому вузькому значенні, це слово виступає узагальненням образу митця, символом справжньої художньої майстерності.

Хоча сам публіцист писав: «Когда разговор идет о настоящем художнике и мастере, то не стоит особенно увлекаться определениями», але ми все ж таки спробуємо розкрити той зміст, що Нейгауз вкладає в це поняття.

Митець-художник у Нейгауза – не просто талановитий виконавець (піаніст або скрипаль), він ніби сам стає співавтором того чи іншого твору, оскільки наповнює творчість композитора індивідуальною інтерпретацією, додає власних смислів, по-своєму розставляє акценти: «Музыка Корта уже не только «игра на фортепиано». То, что он делает, выходит далеко за пределы чистого пианизма» [21, с. 140], «Софроніцький обладает в высокой степени даром «импровизации», вдохновения, столь необходимого для художника-исполнителя» [6, с. 158], «Но, как и подобает настоящему, многогранному художнику-музыканту, он исполняет так же хорошо Гайдна и Моцарта, Скрябина и Дебюсси, Шуберта и Шумана» [6, с. 158], «Но последние пять-шесть лет окончательно показали, что Гилельс – не только первоклассный «виртуоз» в узком смысле слова, но и настоящий музыкант-художник» [15, с. 190].

Художник демонструє найвищий ступінь майстерності та є своєрідним ідеалом образу митця – натхненного, вільного у своїх креативних проявах, працелюбного. Важливою характеристикою художника є обізнаність щодо інших видів мистецтв, любов до них: «Если музыкант – художник, он не может не чувствовать с той же силой музыку поэзии. Гармония стиха для него – явление почти еще более чудесное и загадочное, чем гармония чистых звуков, гармония музыкальной речи. Он как бы удивляется, что без специфики музыкальных средств поэт создает самую подлинную музыку» [15, с. 150].

Для Генріха Нейгауза художник не може не бути людиною розумною та такою, яка керується законами моралі: *«Что подкупает в Петри, что бесспорно обеспечивает ему место среди очень крупных мастеров пианизма? Прежде всего его моральные и интеллектуальные качества. Петри – безупречно честный художник, в нем нет ни капли позы, актерства. Он полон той деловой скромности, сознания долга, ответственности за свое дело, которые отличают настоящего мастера, командира на своем посту, от людей искусства с перепродившими мыслями и несозревшим аппаратом для их выражения»* [22, с. 157], *«В игре Рихтера радуется настоящая строгость подлинного художника. В ней нет ничего показного, ничего бьющего на внешний эффект»* [20, с. 183]. У такий спосіб у цьому слові публіцист концентрує і власну оцінку творчості музиканта, і рівень його професійної діяльності, і його моральні якості.

Дослідник Г. Усатенко дає таке визначення для інформаційного приводу: *«Подія, що має значення для соціального, політичного, культурного життя громади, а то й цілої країни»* [25].

Природно, що інформаційним приводом для Генріха Нейгауза через специфіку його публіцистики стають події культурного життя. Привід написання зазначається автором чи не в кожному його творі, що свідчить про не випадковість обрання для зображення тієї чи іншої особистості. Як правило, із таких відомостей Нейгауз розпочинає портретний нарис. Основною функцією такого зачину є інформаційність (констатація). Подія, що спонукала до написання тексту, створює загальну тональність твору. Дослідники О. Зінкевич та Ю. Чекан зазначають, що *«констатація може мати емоційний або «контекстний» акцент (тобто пояснювати ситуацію)»* [3, с. 189].

Інформаційними приводами для публіциста найчастіше виступають концерти того чи іншого виконавця: *«В концерте 28 мая Софроницкий играл b-moll'ную Сонату, Фантазию, Первое и Второе скерцо, Баркаролу, четыре ноктюрна и несколько мазурок, прелюдий и этюдов на бис»* [6, с. 159], *«9 января в Большом зале Московской консерватории состоялся концерт В. В. Софроницкого, посвященный творчеству Шумана и Шопена»* [17, с. 164], *«Вчера закончился Всесоюзный конкурс дирижеров – первый конкурс дирижеров во всей музыкальной истории»* [18, с. 171], *«Юбилейный концерт Полякина, состоявшийся 16 апреля в Большом зале консерватории, был настоящим праздником исполнительского искусства»* [14, с. 176], *«Недавно во время Декады советской музыки, в консерватории, состоялся концерт, среди участников которого был и Святослав Рихтер»* [20, с. 183].

Приводами написання портретного нарису для публіциста слугують і знакові дати в історії музики, а також важливі події в середовищі мистецької спільноти: *«В эти дни ГДР широко отмечается 200-летие со дня смерти Баха»* [11, с. 195], *«150 лет минуло со дня рождения великого композитора Фридерика Шопена»* [19, с. 235], *«Прошло 20 лет со дня безвременной кончины великолепного скрипача Мирона Полякина, одного из лучших представителей известной во всем мире школы Леопольда Ауэра»* [7, с. 254], *«Впервые приехал в СССР всемирно известный пианист Артуро Бенедетти-Микеланджели»* [16, с. 296].

Основна частина портретного нарису в автора не має сталої структури. Проте варто зазначити, що в створенні портрету митця публіцист вдається до використання таких складників: факти з біографії особистості, власні спогади про знайомство з нею, аналіз психологічних особливостей, дослідження творчої діяльності. Основна частина є змістовим центром твору і виконує не тільки інформативну функцію, на відміну від попередніх складників заголовка та інформаційного приводу, але й оціночну (експресивну) та комунікативну функції. Детальний розгляд особливостей створення основної частини є завданням нашого наступного підрозділу.

Кінцівці в портретному нарисі відводиться відповідальна роль узагальнити весь зазначений вище матеріал про особистість. Дослідники О. Зінкевич та Ю. Чекан вважають, що функціональне навантаження завершальних фраз є досить різноманітним: *«Це може бути підсумкова констатація, закінчення сюжетного розгортання, композиційне оформлення, інформація щодо наступних подій (музичного життя, творчої діяльності тощо), прогноз майбутнього, кульмінація статті, акцентування її мети, дешифрування її підтексту, концентрований вираз головного пафосу критичного висловлення, полемічно-загострена декларація позиції критика, посилення комунікативного заряду, оціночне висловлення тощо»* [3, с. 194].

Генріх Нейгауз готує свого читача до завершення читання нарису за допомогою таких конструкцій: *«в заключение...», «остаётся только...»* тощо. Ми дослідили завершальні фрази в портретних нарисах Генріха Нейгауза та розподілили їх на декілька груп:

1. Завершальна фраза-побажання. Послугуючись таким типом фіналу, Нейгауз звертається до митця, який став героєм його публіцистичного твору, висловлює йому свої побажання. Наприклад, *«Остается пожелать, и мне кажется, что я выражаю здесь общее мнение всего нашего музыкального мира, чтобы наше творческое общение с такими мастерами, как Корто, Петри и Тибо, происходило возможно чаще...»* [21, с. 141], *«Я не могу присутствовать на чествовании Марши Гринберг и потому позволю себе в этой кратком высказывании пожелать ей многолетнего продолжения чудесной художественной деятельности на радость всем нам!»* [13, с. 217]. Рідше публіцист таким типом завершальної фрази висловлює побажання, адресоване не стільки герою портретного нариса, скільки собі самому: *«В заключение скажу только, что мне очень захотелось иметь у себя дома всего Баха, наигранного Гленом Гульдом на пластинки...»* [8, с. 214];

2. Завершальна фраза-подяка. Автор звертається до героя свого публіцистичного матеріалу зі словами вдячності, таким чином висловлюючи високу оцінку творчій діяльності митця. Наприклад, *«Дорогая, обожаемая Надежда Андреевна! Я вас поздравляю с вашим славным юбилеем, с вашей чудной жизнью, с вашим чудным искусством и благодарю за радость, которую вы дарили и дарите миллионам людей, в том числе и мне, грешному»* [12, с. 250], *«Спасибо, бесконечное ему спасибо за все чудесное, что он открыл и поведал нам...»* [7, с. 259], *«Мы ему бесконечно благодарны за все прекрасное, что мы восприняли и пережили на его концертах»* [16, с. 298];

3. Завершальна фраза-узагальнення портрету митця. Такою фразою Генріх Нейгауз підводить підсумок розкриттю портрета митця, виокремлює найголовніші його риси. Наприклад, *«Петри останется в истории пианизма прочной определенной величиной, и не только как лучший ученик и последователь великого Бузони, но и в силу своих собственных весьма значительных качеств и достижений»* [22, с. 158], *«Соединение ясного, сильного интеллекта, большого, стройно организованного темперамента, огромной внутренней энергии, проникающей музыкальной чуткости с изумительным мастерством – вот причины, по которым я не могу не причислить Якова Зака к плеяде лучших современных пианистов»* [23, с. 226];

4. Завершальна фраза-анонс. Публіцист повідомляє про майбутні виступи музиканта, якому присвячено портретний нарис. Наприклад, *«Софроницкий дает в этом году в Малом зале Ленинградской консерватории цикл из 12 концертов, охватывающих значительные пласты лучшей фортепианной литературы»* [17, с. 165];

5. Завершальна фраза-цитата. Публіцист закінчує портретний нарис афоризмом видатної особистості або рядками з поезії, що покликані підвести підсумок у змалюванні митця. Наприклад, *«Вот уж кто воплотил в звуках бессмертные слова Пушкина: прекрасное должно быть величаво!»* [19, с. 238], *«Приведу еще ради курьеза изречение одного «злого старичка» (скромность не позволяет мне назвать его фамилию): «Если бы в гениальном даровании Клиберна отсутствовал тот миллиграмм небезупречного вкуса, которым он обладает, у него не было бы того феноменального успеха, который ему всюду сопутствует»* [5, с. 244], *«Довольно. Тютчев прав: мысль изреченная есть ложь... когда говоришь о музыке»* [9, с. 296].

Відповідно, використовуючи такі структурні елементи, як заголовок, привід написання тексту, основна частина та завершальна фраза, публіцист Генріх Нейгауз створює власний композиційний стиль створення портретного нариса.

Література:

1. Беневоленская Т. А. Портрет современника. Очерк в газете / Т. А. Беневоленская. – М. : Мысль, 1983. – 134 с.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : Підручник [Електронний ресурс] / В. Й. Здоровега. – Режим доступу : <http://zntu.at.ua>
3. Зінкевич О. С., Чекан Ю. І. Музична критика: теорія та методика : Навчальний посібник / О. С. Зінкевич, Ю. І. Чекан. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 424 с.
4. Ким М. Н. Технология создания журналистского произведения [Електронний ресурс] / М. Н. Ким. – Режим доступу: <http://evartist.narod.ru>
5. Нейгауз Г. Г. Ван Клиберн / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 242–244.
6. Нейгауз Г. Г. Владимир Софроницкий (К концерту из произведений Шопена) / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975, 2008. – С. 158–159.
7. Нейгауз Г. Г. Вспоминая Мирона Полякина... / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 254–259.
8. Нейгауз Г. Г. Глен Гульд / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 213–214.
9. Нейгауз Г. Г. Еще о Рихтере (По поводу исполнения трех последних сонат Бетховена 10 и 12 декабря 1963) / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 291–296.
10. Нейгауз Г. Г. Зрелость / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 189–190.
11. Нейгауз Г. Г. Иоганн Себастьян Бах / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 195–196.
12. Нейгауз Г. Г. Лучезарный талант / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 248–250.
13. Нейгауз Г. Г. Мария Гринберг / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 216–217.
14. Нейгауз Г. Г. Мирон Полякин / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 176–178.
15. Нейгауз Г. Г. О великом поэте / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 150–151.
16. Нейгауз Г. Г. Пианист Артуро Бенедитти-Микеланджели / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 296–298.
17. Нейгауз Г. Г. Пианист-художник / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 164–165.
18. Нейгауз Г. Г. Пять лауреатов / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 171–173.
19. Нейгауз Г. Г. Раздумья о Шопене / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 235–238.
20. Нейгауз Г. Г. Святослав Рихтер / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 183–184.
21. Нейгауз Г. Г. Три художника / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 139–141.
22. Нейгауз Г. Г. Эгон Петри / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 156–158.
23. Нейгауз Г. Г. Яков Зак (11 февраля, Большой зал консерватории) / Г. Г. Нейгауз // Автобиографические записки. Избранные статьи. Письма родителям. – М. : Советский композитор, 1975. – С. 224–226.
24. Садівничий В. О. Властивості, функції і типи заголовків у структурі та змісті публіцистики Миколи Данька [Електронний ресурс] / В. О. Садівничий. – Режим доступу : <http://journ.sumdu.edu.ua>
25. Усатенко Г. Як громадським організаціям працювати з пресою [Електронний ресурс] / Г. Усатенко. – Режим доступу : <http://www.mediareform.com.ua>

Отримано: 11 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 12 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 13 листопада 2017 р.

e-mail: strokatamary@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-312-315

Якубовська М. Г. Журнал «Барвінок» у контексті типології сучасних періодичних видань для дітей / М. Г. Якубовська, О. О. Татакі // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 312–315.

УДК: 655.413:82 (477)

**Марія Георгіївна Якубовська,
Олена Олегівна Татакі,**

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

ЖУРНАЛ «БАРВІНОК» У КОНТЕКСТІ ТИПОЛОГІЇ СУЧАСНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ

Статтю присвячено аналізу дитячої періодики України, зокрема її змістовно-формальним чинникам і типології. Визначено основні типологічні характеристики цих видань. Окреслено своєрідність журналу «Барвінок» як найстарішого українського дитячого видання.

Ключові слова: дитяча періодика, типологія, журнал, видання, характеристика.

**Мария Георгиевна Якубовская,
Елена Олеговна Татаки,**

Одесский национальный политехнический университет, г. Одесса

ЖУРНАЛ «БАРВИНОК» В КОНТЕКСТЕ ТИПОЛОГИИ СОВРЕМЕННЫХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ ДЛЯ ДЕТЕЙ

Статья посвящена анализу детской периодики Украины, в частности ее содержательно-формальным факторам и типологии. Указано своеобразие журнала «Барвинок» как самого старого украинского детского издания.

Ключевые слова: детская периодика, типология, журнал, издание, характеристика.

**Mariya Yakubovska,
Olena Tataki,**

Odessa National Polytechnic University, Odessa

MAGAZINE «BARVINOK» IN THE CONTEXT OF THE TYPOLOGY OF MODERN PERIODICALS FOR CHILDREN

The article is devoted to the analysis of child prose in Ukraine, including its content and formality factors and typologies. Peculiarity of the magazine «Barvinok» is highlighted, due to the fact that it is also the oldest Ukrainian magazine for children. The modern world is extremely rapidly changing, and it is erroneous to think of preserving the child's world, less tolerance of change, the existence of solid constants in its dimensions and characteristics. «Eternal» themes require a new interpretation. Consequently, the constant «exploitation» of long-established products can be considered as a result of ignoring the peculiarities of the psychology of modern children, their increased ability to perceive abstractions, symbols, metaphors, ignoring their level of development and awareness. The typological structure of the Ukrainian children's press is undergoing radical changes. Researchers are confronted with volatility, mobility of typological characteristics, even within a single edition. The ambiguity, contradiction and instability of these tendencies indicate a fundamental incompleteness of the transformation process. Hence - difficulties in the classification of publications. In order to bring all editions into the system, they must be classified. The first question that arises when creating any classification - is the choice of the main feature (basis) of the division of the studied plurality of objects. As a sign of division for the classification of modern children's magazines and newspapers, we have chosen a special purpose. This feature, in our opinion, is the most complete and general reflection of the meaning of the division of children's publications.

Key words: periodicals for children, typology, magazine, editorial, characteristics.

Дитинство є часом закладання основ духовного, інтелектуального та естетичного розвитку людини. Здатність книги відігравати в цьому процесі важливу роль, її комунікативна цінність залежить від точно визначеної адресності, від глибокого знання автором і видавцем читацьких потреб дітей різних вікових категорій, а також від того, наскільки повно – кількісно та якісно – всі вікові категорії дітей будуть забезпечені потрібною їм літературою. На думку Е. Огар, «у спілкуванні дитини з книгою майже немає прагматизму, натомість дуже багато емоцій. Тому кожне дитяче видання повинно впливати на читача і змістом, і легкістю викладу, виразністю мовностилістичної форми, цікавим ілюстративним вирішенням, кольором, незвичною пластичною формою, матеріальною конструкцією» [7].

Тематико-типологічний аналіз репертуару української книги та періодичних видань для дітей останніх 20-ти років, за спостереженням Е. Огар, доводить, що видавці не надто обтяжують себе пошуком нового й успішно «експлуатують» «вічні» теми і жанри, надуживають випробуваними видавничими формами. Натомість невисвітленими залишаються сучасні проблеми і теми, що викликають у дітей справжнє зацікавлення» [8, с. 95]. Проте сучасний світ надзвичайно стрімко змінюється, і помилково є думка про законсервованість дитячого світу, меншу піддатливість змінам, наявність суцільних констант у його вимірах і характеристиках. «Вічні» теми вимагають нової інтерпретації. Тому постійну «експлуатацію» давно створеної продукції можна розглядати як результат ігнорування особливостей психології сучасних дітей, їхньої підвищеної здатності до сприйняття абстракцій, символів, метафор, ігнорування їхнього рівня розвитку та інформованості.

Типологічна структура української дитячої преси зазнає нині радикальних змін. Змінюють своє місце в ній старі типи видань і з'являються зовсім нові. Дослідники стикаються з мінливістю, рухливістю типологічних характеристик навіть у

рамках одного видання. Неоднозначність, суперечність і нестійкість цих тенденцій свідчать про принципову незавершеність процесу трансформації. Звідси – труднощі в класифікації видань.

Питання класифікування друкованих масмедіа взагалі та дитячих зокрема цікавить низку науковців [3; 4; 5]. А. Акопов, наприклад, досліджуючи радянські технічні видання, подає таку типологічну класифікацію, що її можна назвати універсальною та використовувати для аналізу будь-яких видів друкованої періодичної продукції; а М. Руденко робить спроби типологічного аналізу, виходячи з реально існуючих типів і видів дитячих видань. Проте ці здобутки не відображають характеру дитячої преси періоду незалежності України, не враховують змін, що відбулись і далі відбуваються в галузі дитячої преси та в усій системі періодичної преси. Нині гостро виникла необхідність систематизації видань, створення такої схеми, яка б була універсальною для класифікування, впорядкування типів, видів періодичної продукції та враховувала зміни і рухливість типологічних меж. А особливо це стосується дитячої преси. Звідси – виникає потреба здійснити типологічну класифікацію сучасних українських дитячих газет і журналів, створити класифікаційну схему для аналізу дитячої періодики.

Проблема класифікації дитячих видань цікава і в бібліографії, і в книгознавстві, і в інформатиці, й, нарешті, в практичному журналістикознавстві [6].

Хоч усталеної класифікаційної схеми дитячої періодики до сьогодні не існувало, проте здійснювався практичний поділ видань за різноманітними ознаками. Такі поділи відбувалися в статистичних довідниках, бібліографічних покажчиках, каталогах, літописах періодичних видань тощо.

Так, у статистичних довідниках, бібліографічних покажчиках та літописах періодичної преси видання поділяють за цільовим призначенням, за тематикою та читацькою адресністю.

У каталогах періодичних видань України основний поділ газет і журналів робиться за тематикою.

Найменування типів журналів / газет, що використовуються на практиці, як правило, беруться з друкованих підзаголовків, визначених видавцем. Потім ці найменування з підзаголовків потрапляють до Каталогів періодичної преси України, бібліографічних покажчиків, рекламних проспектів тощо. Журнальні підзаголовки здебільшого не відповідають справжньому типу за цільовим призначенням. Скажімо, більшість «пізнавальних», за визначенням редактора, дитячих видань можна віднести до суто розважальних, таких, що не несуть пізнавального змісту: журнали «Комікс Сімпсона», «Bratz».

Підзаголовки часто мають випадковий характер і залежать від безлічі причин, головним чином від прагнення редакторів видавати бажане за дійсне, а також від певної традиційності, що склалась у видавничому колі.

У деяких виданнях теж доволі розмито вказано на типологічну приналежність того чи іншого видання. Наприклад, один із журналів позиціонує себе як «журнал для юних волшебников». Насправді – це тип журналу ігрового спрямування. У гонитві за поетичною і гарною назвою підзаголовок журналу / газети редактори часто забувають вказати, до якого типу належить їхнє видання, а тим часом таке визначення дуже потрібне батькам, вихователям, які не знають, що вони купують для своєї дитини. Адже власникам, видавцям ніхто ж не забороняє вмішувати так звані «слогани», підзаголовки видання на обкладинці, але, вважаємо, поетичні вислови типу: «Твои лучшие подружки» (журнал «Bratz»), або «Всегда быть первым!» («Познайка»), «Бути розумним – це круто!» («Професор Крейд»), «Большой журнал для маленьких» (журнал «Ухмалыш») мають стояти після типологічного (цільового) визначення журналу чи газети.

Для того, щоб привести всі видання в систему, треба їх класифікувати. Перше питання, яке виникає при створенні будь-якої класифікації – це вибір головної ознаки (основи) поділу досліджуваної множинності об'єктів. За ознаку поділу для класифікації сучасних дитячих журналів і газет нами обрано цільове призначення. Ця ознака, на нашу думку, найповніше й узагальнено відображає сенс поділу дитячих видань.

Бібліографи та книгознавці ще з 20-х років ХХ ст., обговорюючи проблеми класифікації друкованих видань, у багатьох роботах аналізували ознаки ділення, серед яких головним, визначальним «первинним», на думку О. Сушкової, було визнано саме цільове призначення. Цієї думки дотримувались і деякі журналістикознавці, вважаючи підставою для поділу дитячих видань саме функціональне, або цільове призначення [9, с. 24].

Ця ознака поділу друкованих видань використовується також у книгознавстві і бібліотекознавстві, видавничій справі та статистичному друку.

На думку Т. Давидченко, всі дитячі видання України варто систематизувати у такий спосіб:

1. Пізнавальні. До цього виду відносяться всі видання, що мають переважно пізнавальний зміст. Тематика таких газет і журналів вельми розмаїта. Більшість найпопулярніших серед дітей журналів і газет подають потрібну інформацію через гру, адже гра – найприродніше заняття для малечі. Лише в поодиноких виданнях редактори намагаються донести до дитини «пізнавальне» впорядковано, створюючи в такий спосіб тематичні журнали. У решті журналів / газет такий матеріал подається вроздріб, що безперечно шкодить виданню, ускладнює сприйняття дитиною потрібної інформації. Всі пізнавальні видання чітко поділяються на два типи: енциклопедичні та суто ігрові. До ігрових належать – «Пізнайко», «Професор Крейд», «Bratz-модница», «Умійко», «Веселые идейки», «Малютко», «Стежка», «Ухмалыш», «Велика дитяча газета».

2. Енциклопедичні. До цього типу відносимо ті видання, що являють так звану «маленьку енциклопедію» чи «маленьку бібліотеку». Вони є першим кроком дітей на шляху до вивчення великих словників та енциклопедій. У цікавій формі в них розповідається про мистецтво, історію, архітектуру, природу. За своїм виглядом вони нагадують тонкі журнали. Їхня особливість – наявність скріпок або отворів, через які можна протягнути швидкозшивач, щоб надовго зберегти їх у спеціальній фірмовій теці. Цей тип видання представлений в Україні журналом – «Бібліотека журналу «Дивосвіт – казки, легенди, міфи»».

3. Розважальні. На сучасному ринку періодики для дітей чимало видань розважального характеру: діти люблять розважатись і читати про розваги та заради розваги (особливо це стосується дітей середнього шкільного віку). Причиною виникнення багатьох розважальних видань і стало те, що редакторам легше розважити дитину, аніж навчити й виховати. Такі журнали – це здебільшого ще один спосіб використати вільний час дитини, зацікавити її ненадовго коміксом, або кросвордом.

Треба окремо сказати про такий блок, обов'язковий майже в кожному журналі чи газеті, як «розважальний». Кросворди, ребуси, шаради, всілякі лабіринти й комікси – без цього уявити собі видання цього типу практично неможливо. І це також закономірно, але, вважаємо, що питома вага таких матеріалів щодо останніх залежить від стадії циклу, на якому газета чи журнал перебувають у даний момент. Цілком можливо, що завтра ці видання поповнять ряди пізнавальних, більш якісних видань. Тобто перейдуть на інший ступінь розвитку.

Види розважальних видань представлені двома основними типами: 1) журнали / газети кросвордів. Це такі видання газети, як «Клякса», «Призові дитячі сканворди», «Развлекайка», «Сказочные кроссворды», «Хатинка сканвордів»; журнали: «Детские кроссворды», «Кешины кроссворды», «Bratz»; 2) журнали та газети коміксів: «Комикс Симпсоны», «Комикс: Marvel: команда», «Комикс: фантастическая четверка».

4. Навчальні. Ці видання покликані насамперед допомогти дитині у навчанні. Одночасно такі журнали / газети можуть також стати у нагоді батькам, педагогам, вихователям, адже вони друкують корисний наочний матеріал (нові форми ігор, вправ). Наприклад, допоможуть навчити основ англійської мови, математики, журнал може прийти на допомогу і дошкільникам, що разом із батьками вивчає абетку. Часто такі видання є двомовними (в одному журналі матеріал подається різними мовами: українською і російською), або навіть тримовними (англійська, українська, французька). Всі навчальні видання поділяються на два типи: 1) освітні (ж/г уроків), 2) релігійні.

Освітні видання представлені журналами «Posnauko» (для дітей віком 4–8 років, що вивчають англійську мову), «Абетка», «Абетка в картинках», «Букварик», «Буковинки-веселинки», «Веселі уроки – Весёлые уроки – Jolly Lessons», «Граємо в англійську», «Математика в картинках» тощо.

Особливим у межах виду навчальних видань є тип релігійного журналу. Нині він набуває особливої популярності. Такі журнали прагнуть навчити дитину «релігійної грамоти», дати їй духовну освіту (журнал «Тропинка»).

5. Культурологічні. Основа кожного номеру таких видань – художній матеріал, вітчизняна, світова класика та фольклор. Вони чітко поділяються на два типи: 1) літературно-художні видання, в яких велика увага приділяється питанням літератури, друкують на своїх сторінках велику кількість художніх творів: журнали: «Яблулька», «Джміль», «В мире сказок», «Соняшник», «Котя», «Розмальовок 20», «Чарівна казка»; 2) літературно-мистецькі (приділяється увага різним видам мистецтва, на своїх сторінках висвітлюють різноманітні культурні події): журнал: «Веселочка».

6. Науково-популярні. Саме цей вид друкованих мас-медіа є дієвим засобом популяризації спеціальних знань серед широкого дитячого читачього загалу. У таких журналах міститься наукова теоретична і практична інформація. Видання подібного типу розраховані не лише на дітей, що визначилися зі своїми інтересами, вони сприяють і пробудженню інтересу, виявленню схильностей. Цей вид дитячої преси представлений двома типами: технічно-прикладними та науково-художніми журналами: «Юний моделіст-конструктор», «Юний технік України».

Таким чином, виконана нами класифікація сучасної української дитячої періодики здійснена за цільовим призначенням. Звісно, як і будь-яка класифікація, вона не позбавлена недоліків, адже має узагальнений характер [6].

Журнал «Барвінок» є дитячим виданням, тож спробуємо його вписати в чинну типологію дитячої періодики.

Перший номер цього журналу побачив світ 1928 р. під назвою «Жовтень» у Харкові як орган Комдируху і Наркомосвіти. Після перерви в роки війни відновлений у квітні-травні 1945 р. уже під назвою «Барвінок». Мав російськомовний випуск. До 1991 р. виходив як «республіканський журнал для молодших школярів ЦК ЛКСМУ». Тепер засновником і видавцем видання є трудовий колектив редакції.

Журнал увійшов до кола найпопулярнішого дитячого читання і залишив слід у засвоєнні мільйонами фундаментальних цінностей, ставши для багатьох поколінь дітей виразником духовного єства їхніх батьків.

Побудованому переважно на українському матеріалі «Барвінкові» судилася ще й унікальна місія збереження національної ідентичності за межами материкової Вітчизни. У 60-ті і до початку 90-х рр. його 1,2–1,8 млн щомісячних накладів 500–800 тис. розповсюджувались передусім у районах скупченого проживання українців на всій території СРСР, а також 150–180 тис. прим. – у колишніх ПНР, ЧССР, НДР, БНР. Мав 30–50 тис. передплатників україномовного випуску за межами України. Видання надходило до 28 країн світу.

Варто підкреслити, що у соціокультурному середовищі «Барвінок» сприймається насамперед як літературне видання. Тому до нього завжди висуваються вищі, ніж до інших видань, вимоги. Вітчизняна, світова класика та фольклор – основа кожного номера. Однак домінантними були і є ті художні явища, твори тих письменників, які визначають магістральний шлях розвитку літератури для дітей молодшого шкільного віку. Навколо журналу постійно гуртуються молоді літературні сили — М. Трублаїні, О. Копиленко, О. Донченко та ін. у 20–30-ті рр., такі відомі майстри слова, як Д. Білоус, В. Кава, А. Костецький, В. Довжик, Г. Почепцов – у 60–90-ті рр., Г. Малик, І. Січовик, М. Пономаренко, Л. Мовчун – у наші дні.

За 80 років у «Барвінку» виступив майже весь цвіт української літератури ХХ ст., всі письменницькі покоління. Спеціально написати для нього вважали своїм обов'язком П. Тичина, М. Рильський, М. Стельмах, В. Сосюра, А. Малишко, О. Вишня, Ю. Яновський, П. Усенко та ін. Пізніше – Л. Костенко, Д. Павличко, М. Вінграновський, І. Драч, Б. Олійник, Є. Гуцало, В. Близнець, Григор Тютюнник, В. Шевчук.

Із перших публікацій у «Барвінкові» починався творчий шлях багатьох літераторів, які згодом уславили рідне письменство. Тут побачили світ твори, що понад півстоліття були хрестоматійними. Низка їх входить до шкільних підручників і збірників новітнього часу. У 80-ті рр. засновані літературна премія ім. О. Копиленка, студія «Первоцвіт». Головними редакторами журналу були відомі письменники – Н. Забіла, О. Іваненко, Б. Чалий, А. Давидов, В. Моруга. З 1989 р. його очолює В. Воронович.

У 90-ті рр. було переосмислено попередній досвід журналу, збільшено обсяг, змінено цільову аудиторію, скасовано російськомовний випуск. Новий редакційно-авторський склад узяв на себе зобов'язання утвердження принципів першопрохідництва та професійної журналістики. Обрана модель суспільної відповідальності «Барвінка», неприйняття комерціалізації були усвідомленою відповіддю на безконтрольне поширення у дитячому середовищі негативних явищ, послаблення у ньому ролі традиційних інститутів, пригнічення дитячого читання, сповзання його до примітивізації світогляду та диктату рекламних моделей поведінки.

Активна позиція видання, підкреслено зорієнтованого на систему духовних цінностей та етичних норм, нові інтелектуальні й емоційні запити, дає також необхідні сигнали ринку дитячої періодики. Відгукуючись на нагальні потреби освіти, журнал тривалий час публікує народознавчі матеріали, пізніше – понад сотню програмних творів, текстів яких ще не було у школі, на прохання вчителів – галерею літературних портретів хрестоматійних авторів, спеціальні сторінки з дитячого футболу. За публікаціями «Барвінка» в Україні вперше з'явилися комплекти посібників з валеології, журнал стає причетним до підготовки серії підручників з «ОБЖД», а тепер – «Основи здоров'я» загальним накладом 800 тис. прим.

Збагачуючи свої кращі традиції, «Барвінок» у 1991-2007 рр. увів першодруком у культурний ужиток понад 30 повістей, кількасот творів малих жанрів. Більшість із надрукованого витримує по кілька книжкових видань, рекомендується в школі. За публікаціями в журналі стають членами Національних спілок письменників, журналістів, присуджуються літературні премії.

Найбільш продуктивним з погляду досягнення програмних цілей «Барвінка» і новаторським у професійному плані стало останнє п'ятиріччя. До співробітництва було запрошено авторів новітніх шкільних підручників, освітніх проєктів, інших фахівців. Увага зосереджувалась не лише на майстерності розробки тем, а й на актуалізації змісту і методичному інструментарії. Це дало змогу повніше скористатися однією із визнаних переваг журналу, коли читач, подібно до факультативів, спецкурсів системно засвоює певний обсяг поглиблених знань, і вони входять до кола його світоглядних цінностей.

Відтепер формування ключових компетентностей школяра, його нової навчальної мотивації, національної свідомості та патріотизму, міцної духовно-моральної основи, навичок здорового способу життя – пріоритетних завдань «Барвінка» і зацікавленостей суспільства, держави, вже не обмежується журнальними сторінками, а продовжується тривалою самостійною роботою читача через систему ефективно стимульованих завдань, конкурсів, досліджень, тренінгів. Виразною є нова тональність видання. Вона дає дитині відчуття завтрашнього світу, розумінням того, що в майбутньому вирішальними будуть її знання, таланти і здатність до саморозвитку.

Журнал виходить обсягом 32 шпальти на офсеті формату А4, кольоровість 4+4. Періодичність – 1 раз на місяць. Тижневий наклад коливається від 17000 до 18000 примірників. Цільова аудиторія та тип видання чітко вказані у вихідних даних видання: літературно-художній і загальноосвітній журнал для дітей молодшого та середнього шкільного віку. Девіз видання такий: «Про все на світі і про тебе». Основні рубрики видання такі: Ми любимо читати, Крамничка «Здоровий Бублик», Банк усіляких цікавинок, Центр загадкових явищ, Мудрий горщик, Секретні файли про тебе, Веселий кіш, Твій світ, Книга золотих казок, Мудрагелія тощо. В них розповідається цікава для малюків інформація, друкуються казки та оповідання, даються відповіді на питання, що надходять з листів дітей. У виданні багато конкурсів, кросвордів, ребусів, чимало вікторин стосуються знання української мови [2].

Часи минають, але якісне видання продовжує тішити дітей, являючи собою зразок якісного продукту.

Література:

1. Барвінок. – 2016. – №№ 1–12.
2. Барвінок : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://barvinok.info/>
3. Абросимова И. В. О некоторых особенностях современной советской детской журналистики / И. В. Абросимова // Проблемы теории печати / [под ред. проф. В. Д. Пельта]. – М. : Изд-во Московского университета, 1973. – С. 214–230.
4. Антипова И. А. Образ читающего ребенка в русской литературе XX века [Электронный ресурс] / И. А. Антипова. – Режим доступа : http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?news_id=241
5. Біличенко О. Л. Виховна роль книги в процесі формування інформаційної культури особистості / О. Л. Біличенко // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. праць. – Х., 2000. – Вип. 2. – С. 8–11.
6. Давидченко Т. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні [Електронний ресурс] / Т. С. Давидченко. – Режим доступу : <http://journal.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316>
7. Огар Е. «Дорослі» проблеми дитячої книги, або Чому діти не читають [Електронний ресурс] / Е. Огар. – Режим доступу : <http://chytay.com.ua>
8. Огар Е. Особливості підготовки тексту видань для читачів-початківців / Е. Огар, І. Лисик // Наукові записки УАД : наук.-практ. зб. – Львів, 2000. – Вип. 2. – С. 93–95.
9. Стадницька Ю. Дитяча публіцистика як об'єкт дослідження / Ю. Стадницька // Вісник СумДУ. – 2006. – № 3. – С. 20–24.

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 7 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: yuarmol@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-316-320

Ярмолів О. І. Творчість О. К. Толстого в комунікативному навчальному просторі / О. І. Ярмолів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острогор : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 316–320.

УДК: 378+37.03+821.161.10

Ярмолів Олександра Іванівна,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса

ТВОРЧИСТЬ О. К. ТОЛСТОГО В КОМУНІКАТИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено використанню творів художньої літератури в формуванні комунікативних здібностей майбутніх вчителів мови. Зроблено акцент на лінгвопедагогічній комунікації і її актуальності для навчального процесу, майбутньої праці випускників ВНЗ в умовах полікультурності соціуму. В статті представлено опис питань, пов'язаних з творчістю О. К. Толстого, яка використовувалась в навчальному процесі. В роботі ми торкаємось проблеми пошуку сучасних форм навчального процесу, які будуть успішними при праці з творами О. К. Толстого.

Ключові слова: навчальний процес, комунікація, обговорення, художня література, художньо-естетичний розвиток, поет, творчість.

Оксана Іванівна Ярмолів,
Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, г. Одесса

ТВОРЧЕСТВО А. К. ТОЛСТОГО В КОММУНИКАТИВНОМ УЧЕБНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Статья посвящена использованию произведений художественной литературы для формирования коммуникативных способностей будущих учителей филологов. Сделан акцент на актуальности лингвопедагогической коммуникации для учебного процесса в вузе и дальнейшей работе выпускников вузов в условиях поликультурности социума. В статье представлены результаты дискуссионной работы студентов с темами биографии и творчества А. К. Толстого и их связи. В данной работе рассматривались проблемы поиска современных форм учебного процесса, которые могут быть успешными при работе с художественной литературой, а именно произведениями А. К. Толстого.

Ключевые слова: учебный процесс, коммуникация, обсуждения, художественная литература, художественно-эстетическое развитие, поэт, творчество.

Oksana Yarmolovych,
I. I. Mechnikov Odessa National University, Odessa

A. K. TOLSTOY'S WORKS IN THE COMMUNICATIVE TRAINING SPACE

In this article we consider development of professional communicative ability as the main stage in educating future foreign-language teachers. A link is drawn between teaching practice and forming professional communicative skills through literature. This article includes monitoring results of a group of students, who took part in a professional communication training session focused on biography and works of A. K. Tolstoy. The lyrical, historical, satirical poetic and prose works by Aleksey Tolstoy attracted the students' attention. The choice of the author of this work is rationalized through the current year, which is the 200th anniversary of Tolstoy's birth. During the session all the participants learned, discussed and analyzed stylistically and literary works of this famous author and the works forming professional communicative skills. The conclusion of our study is that educational activity is impossible without practical training and a perfect high-quality material for that is fiction. Such methodically well reasoned trainings outcome in a rise of linguo-pedagogically, aesthetically, artistically, culturally developed teachers with high motivation and striving for self-improvement. The training session we have conducted, may go on in a deeper study so that the results of this study will be used as a basis for developing a new teaching method aiming educating institutions of any level.

Key words: educational process, communication, discussion, fiction, artistic and aesthetic development, poet, creativity.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні одним з основних завдань є підготовка її учасників до комунікативного сприйняття навчального процесу, в чому і полягає актуальність даного дослідження. Статтю присвячено одній з найскладніших проблем навчального процесу, а саме використанню художньої літератури, як одного з базових практичних матеріалів в безперервній системі освіти, що є також актуальним в сучасних умовах. Формування навичок комунікації сприяє практичному і творчому розв'язанню проблеми формування художньо-творчого мислення у майбутніх вчителів мови і літератури [2].

2017 рік є ювілейним роком існування О. К. Толстого в світовій літературі, що додає актуальності використанню його творів в навчальному процесі.

Аналіз наукових досліджень, засвідчує, що найбільш результативним механізмом вирішення завдань сучасної навчальної комунікації є лінгвопедагогічна комунікація, яка передбачає широкий художньо-естетичний розвиток учнів навчальних закладів любого рівня. Лінгвопедагогічна комунікація, як частина професійної діяльності освітянина ґрунтується на сукупності здобутих наукових досягнень філософії: теоретичні погляди В. І. Вернадського на особистість та її роль у перебудові біосфери в ноосферу («царство розуму», «енергія людської культури»), в якій «...вирішальним і визначним чинником є духовне життя людської особистості і її спеціальному виявленні» [1, с. 179]; філософія людоцентризму в стратегії освітнього простору (В. Г. Кремень); методологічні основи філософії освіти в контексті полікультурної парадигми (С. О. Черепанова); концепція художньо-естетичної освіти (І. А. Зязюн, О. М. Семашко, В. Г. Бутенко); теоретичні доробки в сфері дослідження проблеми особистості у вітчизняній психології (Г. О. Балл, І. Д. Бех, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, О. Я. Чебикін); теоретичні і методичні розробки українських вчених в галузі педагогіки (А. М. Богуш, С. У. Гончаренко,

В. Г. Васянович, Н. Г. Ничкало, В. Ф. Орлов, О. М. Пехота), в тому числі лінгвапедагогіки (В. В. Москаленко, Г. І. Резницька, Л. Скуратівський, О. Б. Тарнопольський); методики навчання іншомовної комунікації та виховання особистості засобами художньої літератури (І. М. Бухбіндер, М. Л. Вайсбурд, П. Б. Гурвич, Н. І. Жинкин, Н. А. Зимня, З. М. Кличникова, В. О. Кондратьєва, С. Ю. Ніколаєва, Т. С. Серова, Н. К. Складенко) [1; 2; 4; 6; 7].

Навчальна дисципліна «література» – є дисципліною, яка знаходиться в постійному зв'язку особливо з дисциплінами гуманітарного циклу. Обговорення і формування моральних, культурних, естетичних цінностей проходить перш за все через вивчення художньої літератури. Формування творчого, конструктивного мислення, яке разом з образним і словесно-логічним мисленням входить до основи сформованої особистості проходить через комунікацію на базі художніх творів і подій близьких до подій художніх творів. О. Б. Тарнопольський в своїй праці вказує, що учень, який може виразити особисту ідею, має образ цієї ідеї і стає людиною з достатнім рівнем самосвідомістю [7, с. 105].

Демонстрація і отримання філософії міжкультурної соціальної комунікації в полікультурному і багатомовному просторі є кредитом в майбутнє існування людства. Соціум все більше усвідомлює той факт, що різноманіття мовних спільнот і культур в перспективі має перетворитися з фактора, що перешкоджає діалогу між представниками різних культур, у засіб взаємного розуміння і збагачення. Одним із важливих питань сучасної освіти є питання про створення такого освітнього простору, який би сприяв підготовці майбутніх фахівців до діалогу культур [6, с. 15–23].

Освіта є суспільною сферою, що знаходиться на передньому, ведучому фланзі, а у зв'язку з цим викладачі, вчителі вирішують питання формування і реалізації активної професійної комунікації, яка ускладнюється такими змінами, як соціокультурні і економічні, політичні. Актуальність нашої роботи полягає в вивченні концепції комунікації, що формується в умовах освіти. Складність використання літературних творів базується, на визнанні полікультурності суспільства, що має різні, але взаємозалежні культурні традиції. Визначення суспільства полікультурним вимагає від його членів зміни сприймання його культурної цілісності [1; 2].

Художня література є одним із важливих джерел знайомства учнів і студентів з культурною цілісністю, історичним минулим. В практиці викладання різних предметів, особливо історії, твори художньої літератури часто використовуються в навчальному процесі. Потрібно відмітити, що для реалізації цієї мети для шкіл складені хрестоматії з літературно-художнім матеріалом, які не є книгою для простого читання, а є посібниками і, в першу чергу, для вчителів. Така форма підручника розроблена для скорочення часу при підготовці до комунікації за певною темою в навчальній аудиторії (питання-відповідь, обговорення, тощо) [1, с. 178].

Треба визнати ведуче значення художньої літератури в позааудиторній і позакласній роботі. Обговорення прочитаного, драматизація певних творів, привітання, вітання, прощання – майже в кожному заході використовуються художні твори з подальшим обговоренням їх втілення в навчальний процес. Для розуміння принципів певного навчального предмета рекомендується самостійне читання пропонованої художньої літератури [1, с. 180; 2; 7].

На рівні вищих шкіл в навчанні іноземним мовам засіб спілкування з приводу художніх творів, можна сказати, що використовується регулярно. Успішним є спілкування з даного приводу між майбутніми фахівцями особливо в багатонаціональних аудиторних групах і розуміється, як фундаментальна підготовка до полікультурного соціуму. Ми спираємось на позицію В. В. Сафонові, В. Б. Царькової, що до іноземної мови, як навчального предмету, який є інструментом розвитку полікультурної особистості. В даній статті ми торкаємось проблеми пошуку сучасних форм навчального процесу, які будуть прогресивними при праці з творами О. К. Толстого для різних суб'єктів освітнього процесу [2; 3; 7].

Актуальним є інтеграція різножанрових художніх творів в навчальний процес. Праці Олексія Костянтиновича Толстого є такими, що можуть вдовольнити майже всі потреби освітян. В наш час навчальний процес спирається на комунікативну складову, яка потребує «хронотопічний» учбовий діалог. І тому, творчість Олексія Костянтиновича Толстого може знайти своє місце в змістовній структурі учбового тексту [2; 4; 8, с. 4].

Кажучи про використання художньої літератури на заняттях з історичною тематикою ми звертаємо увагу на твердження, що простір і час складають частину світу і свідомості. Просторово-часовий синкретизм, тобто хронотоп, має місце в напрямках багатьох наук, тому художні твори використовуються на різних навчальних предметах. Концепція хронотопа в літературі базується на ідеї трансперспективи: минуле впливає на сьогодення, сьогодення – на майбутнє, і такий рух часу і подій в ньому лишає свій слід в просторі. Концепція хронотопа також лежить в основі базових принципів навчального процесу і сприяє плавності темпоральних зв'язків. Сучасне навчання спирається на комунікативну складову, яка потребує «хронотопічний» учбовий діалог. Поетичні і прозаїчні праці Олексія Костянтиновича Толстого: «Василий Шибанов», «Князь Серебряний», «Смерть Іоанна Грозного», «Царь Федор Іоаннович», «Царь Борис» мають локально-темпоральні зв'язки, оскільки демонструють його світосприйняття мовленнєвої особистості з унікальним дуалістичним підходом до проходження часу [5, с. 46–50]. Ми зуміли актуалізувати праці О. К. Толстого в учбовий процес по підготовці майбутніх вчителів іноземної мови на різних навчальних предметах: фонетиці, стилістиці, граматиці, історії мови.

Взаємини комунікації і літератури – процес взаємодії письмових і усних традицій. Дослідження творів літератури виявляє полікультурний напрямок в тому разі, якщо сам автор задав його.

О. К. Толстому належить особливе місце в історії українсько-російських культурних і літературних зв'язків. Багатогранний митець він писав твори високого естетичного рівня, які демонструють і традиції, і мораль, і ритм, як слав'янських, так і західноєвропейських народів [5, с. 46–49]. Не зважаючи на популярність художніх творів Олексія Костянтиновича в XIX сторіччі, його полемічні висловлювання не спасли письменника від упередженого відношення сучасників. Більш детально вивчати творчість О. К. Толстого почали в кінці дев'ятнадцятого і на початку двадцятого сторіч. Перший повний збірник творів О. К. Толстого був виданий в 1907–1908 роках, наступний ж побачив світ майже через шістьдесят років в 1963–1964 роках. Кожне з цих видань має передуючу критичну статтю, які стали базовими для читачів. Так збірник творів О. К. Толстого 1907–1908 років передуює критико-біографічний нарис С. А. Вагнера. А видання 1963–1964 років – стаття І. Г. Ямпольського. Наші студенти ознайомились з цим виданням і представили своє бачення цієї статті і цих творів [5, с. 46–50].

Потрібно відмітити, що в науковій бібліотеці Одеського державного університету є бібліографічні дореволюційні видання П. В. Евстафьева «Новая русская литература в отдельных очерках», Н. М. Соколова «Иллюзии поэтического творчества. Эпос и лирика», В. Юшко(в) «Лирическое творчество гр. Алексея Толстого (1817–1875 гг). К сороколетию его кончины». Студентам-філологам завжди цікаво вивчати «старовинну» літературу і тому всі вище вказані книги студенти після їх читання. Студенти відмітили також працю В. Юшко(в). Ця книжка була надрукована в Одесі в 1915 році. Ми можемо додати, що на дослідження французького професора Лілляського університету Андре Ліронделя Lirondelle посилаються сучасні дослідники, які вивчають творчість і життя графа Олексія Костянтиновича Толстого.

Питання «забутості» письменника, поета Олексія Костянтиновича Толстого, зацікавило і обговорювалось майбутніми вчителями. Вони виявили, що за рішенням Юнеско в 1967 році в усьому світі відмічалось 150 річчя з дня народження Олексія Костянтиновича Толстого. В 1975 році був проведений симпозиум американськими славістами з метою відзначити сторіччя до дня смерті письменника. Тоді ж був виданий спеціальний ювілейний номер «Записок Русской Академической группы в США». Один із студентів повідомив, що в цьому ювілейному номері була надрукована стаття І. О. Буніна «Іонія і Кітеж». Виходячи з монографії Т. В. Іванової стаття І. О. Буніна була присвячена 50ти річчю до дня смерті гр. Толстого [3, с. 13]. Нами було висунуто питання: «Чому надрукована стаття була тільки один раз?». Відповідей-припущень було декілька: перебування І. О. Буніна за кордоном в 1925 році; публікація відбулася за кордоном в Парижі, а не на території Радянського Союзу; ліричне сприйняття сучасного світу О. К. Толстим. Серед праць другої половини двадцятого сторіччя студенти звернули увагу на праці Г. І. Стафеева. В Одеських бібліотеках їх декілька: «А.К.Толстой в Красном Роге. Литературно-краеведческие заметки», «Сердце полно вдохновения», «Гр. А. К.Толстой. Очерки жизни и творчества. 1817–1967.», «В отчизне пламени и слова». Студенти свою сумлінно вивчили, представили, обговорили і зробили висновок, що кожна з робіт Г. І. Стафеева має велике значення для розуміння особистості О.К.Толстого. Весь оброблений матеріал дав можливість студентам ув'язати біографію О.К.Толстого з загальною характеристикою його творчості. Відомий цикл його ліричних віршів відбив враження перші роки життя поета. Перші вісім років поет провів серед зелених лісів, синіх річок, голубих озер, безкрайньої чернігівсько-сумської природної пишноти [6, с. 46–52]. Ось звідки відомий вірш: «Колокольчики мои, Цветики степные! Что глядите на меня, тёмно-голубые?» [8, с. 28]

Студенти звернули увагу і на сучасні критичні праці. Оскільки їх Завданням студентів було опрацювати бібліотечні джерела, вони проаналізували дві монографії: Прокоф'євої К. А. «Своєрідність міфопоетики російської історичної драматургії XIX століття: О. С. Пушкин, О. К. Толстой, О. М. Островский» і Іванової Т. В. «Фольклор в творчестве А. К. Толстого». В представлений статті ми можемо відмітити, що обидві монографії сприяли розумінню шляхів формування культурної і, навіть, полікультурної спрямованості О.К.Толстой. Увагу пригортає студентський аналіз монографії К. А. Прокоф'євої, з повторенням за нею висновку, що О.К.Толстой сформував не просто індивідуальну інваріанту світової міфологічної традиції, але й загальне розуміння світу, як єдину цілісність. Для підтвердження полікультурної світової цілісності творчості Олексія Костянтиновича Толстого був студентами представлений вірш, що поет написав після відвідин Батурина: «*Ты знаешь край, где всё обильем дышит...*» і вірші-переклади: «Георг Гервег», «Поражение Сенахерима», «Ричард Львиное Сердце» [5; 8].

Зрозуміло, що обговорювався і цікавий життєвий шлях О. К. Толстого. Відповідей на питання: «Чи є хронотопом така біографія?» було багато. Перше, про що студенти пригадали – слова самого О. К. Толстой про себе: «Моя плоть – русская, славянская, но душа моя – только человеческая» [6, с. 133]. Ці слова і є просторово-часовим синкретизмом його творчості.

По друге, студенти вказали на поєднання поваги і любові до іноземного простору (європейське бачення світу, культури, традицій) і рідного. Письменник постійно з натхненням мандрував по країнах Західної Європи і по Російській Імперії. Але завжди з радістю повертався в рідну Україну, де протягом всього життя провів багато часу. Чернігівщина постійно є в його творчості: «*Где гнутся над омутом лозы, Где летнее солнце печёт, Летают и пляшут стрекозы, Весёлый ведут хоровод.*» [8, с. 18]. Було сказано, про переклади О. К. Толстого. Він перекладав на російську мову праці Дж.Г.Байрона, Андре Шенье, Йоганна Вольфганга фон Гете, Генріха Гейне, інших шотландських поетів, а на німецьку – російських письменників.

Третім пунктом відповіді студентів про просторово-часовий синкретизм життя О.К.Толстого було його достатньо складне походження. Граф Костянтин Петрович Толстий, батько майбутнього поета, походив з відомої дворянської фамілії Толстих. Скульптор Ф. Толстой, письменник Л. Н. Толстой були його родичами. З материнської сторони Олексій Костянтинович є нащадком реєстрового козака Григорія Розума з Чернігівщини. Прадід поета – останній гетьман України К. Г. Розумовський. За прабабкою Е. І. Нарішкіною О. К. Толстий далекий родич імператриці Єлизавети Петрівни [6, с. 14–18]. Студенти дійшли висновку, що походження О. К. Толстой мав, так би мовити, «полікультурне» і був одним з нащадків безкрайніх гетьманських володінь в Малоросії. І логічно, що обговорювались такі болючі для нас питання, як покріпачення українського селянства, знищення українського козацького строю, руйнування Запорізької Січі і заміна топоніму Україна назвою Малоросія.

На заняттях зі «стилістики мови» аналізували віршів Джорджа Гордона Байрона і Генріха Гейне, а також їх переклад О. К. Толстого. Аналіз студенти проводили колективно і індивідуально. Були обговорені особливості стилю мов перекладу і оригіналів віршів, їх емоційний вплив, їх розуміння, спрямованість при використанні в учбовому процесі на різних навчальних рівнях (вікових, аудиторних – позааудиторних).

Висновки нашого дослідження є наступні: – навчальна діяльність неможлива без практичної навчальної комунікації; – якісне «проходження» комунікації є орієнтація студентів на особисте вивчення культурного шару і представлення набутої інформації в різних методичних формах; – художня література є методично якісним матеріалом для формування лінгвопедагогічна комунікація; – лінгвопедагогічна комунікація передбачає широкий художньо-естетичний розвиток учнів навчальних закладів любого рівня. Висновки даного дослідження не є остаточними. Перспективи подальшої роботи в даному напрямку є вивчення і розробка сучасних методик з проблеми підготовки фахової мовленнєвої комунікації, що дасть можливість педагогам України сприяти вихованню українських конкурентоспроможних фахівців.

Література:

1. Вдович С. Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання особистості // Професійно спрямоване навчання і виховання особистості: зб. наук. пр. / за ред. Г. П. Васяновича. – Л. : ЛДУ БДЖ, 2006. – С. 172–180.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : КУЕНТТ, 2006. – 237 с.
3. Иванова Т. В. Фольклор в творчестве А. К. Толстого : монография / Т. В. Ивановна; КГПУ. – Петрозаводск : КГПУ, 2004. – 220 с.: портр. С. 13.
4. Орлов О. М. Профессионально ориентированная риторика: содержание и методика обучения : дис....док.пед.наук: 13.00.02 / О. М. Орлов. – М., 2003. – 539 с.
5. Прокоф'єва К. А. «Своєрідність міфопоетики російської історичної драматургії XIX століття: О. С. Пушкін, О. К. Толстой, О. М. Островський» : монография / К. А. Прокоф'єва. – Д. : Порог, 2007. – 232 с.
6. Стафеев Гр. Ис. В отчизне пламени и слова / Г. И. Стафеев. – Тула : Приок. Кн. Изд-во, 1983. – 188 с.
7. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Повторне видання / О. Б. Тарнопольський. – Київ : Фірма «ІНКІОС», 2006. – 248 с.
8. Толстой А. К. Собр. соч.: в 4 т. / А. К. Толстой. – М., 1963–1964.

ЗМІСТ

Hloriia Bernar MEDIEVAL ENGLISH DRAMA	3
Iryna Drozd PRZEMIANY JĘZYKA POLSKIEGO Z PESPEKTYWY INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ	7
Olha Dunaievska, Anatolii Vorona STRATEGIES AND TOOLS OF AN EFFECTIVE DOCTOR-PATIENT COMMUNICATION	10
Nataliia Kosylo THEME OF THE UNDERCLASS IN WRITINGS OF IVAN FRANKO AND ARTUR MORRISON'S SLUM FICTION IN COMPARATIVE ASPECT	14
Olesya Ladnytska SPEECH PRESENTATION IN IAN MCEWAN'S «ENDURING LOVE»	17
Violetta Nechyporenko THE ART OF SELF-TRANSLATION: THE LITERARY BILINGUALISM PHENOMENON OF V. NABOKOV	23
Myroslava Zabolnova ACRONYMS AND ABBREVIATIONS AS A PART OF THE INTERNET SLANG AND THEIR ROLE IN SAVING SPEECH EFFORTS IN THE PROCESS OF COMMUNICATION IN THE CHATSPEAKS	26
Ірина Олександрівна Андрущенко ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНАВГУРАЦІЙНИХ І ПАРТІЙНИХ ПРОМОВ ЗБУДЛИВИМИ АКЦЕНТУЙОВАНИМИ ОСОБИСТОСТЯМИ	29
Віолетта Юрійвна Ал Касем ОСОБЛИВОСТІ ДВОЛІТЕРНИХ ГРАФІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ XIV–XV СТОЛІТЬ У ФОНОГРАФІЧНОМУ АСПЕКТІ	34
Наталія Юрійвна Байтерякова, Олег Зуфарович Байтеряков, Євген Олегович Байтеряков КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА З КУРСУ «ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО» ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	37
Зоряна Романівна Батринчук ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРАНТЕЗИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ	41
Інна Леонідівна Білю ОЛІМПІЙСЬКА СИМВОЛІКА: ВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ	45
Олена Сергіївна Божко АТМОСФЕРА «САСПЕНС» ЯК ДОМІНАНТНА ОЗНАКА ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ «ФЕНТЕЗІ»	51
Олександра Павлівна Борзенко КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ	55
Світлана Леонідівна Брайченко МАЛОВЖИВАНІ ЖІНОЧІ ОСОБОВІ ІМЕНА МЕШКАНЦІВ ОДЕЩИНИ	59
Татьяна Александровна Вдовенко ВЛИЯНИЕ ГРЕХОВ И ПОРОКОВ ПОВЕСТВОВАТЕЙ НА ИХ РЕЧЬ В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ	62
Марія Володимирівна Войтенко ПРИЙОМИ МАНІПУЛЮВАННЯ У ФРАНЦУЗЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ «PRODUITS DE LUXE»	65
Ірина Вікторівна Волкова, Ольга Євгеніївна Шиліна СЕМАНТИКА КОЛЬОРУ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ І. Є. МІРОШНИЧЕНКА	69
Ірина Вікторівна Волкова СУТНІСТЬ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ЇХ ПРОЕКЦІЯ НА МЕТОДИКУ НАВЧАННЯ МОВИ	73
Ірина Петрівна Волощук, Олена Олександрівна Дроботун КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ НОБЕЛІВСЬКИХ ЛАУРЕАТІВ	77
Валерія Миколаївна Гавриленко ВИКОРИСТАННЯ СКОРОЧЕНЬ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ І СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ	81
Оксана Володимирівна Гейна ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ	85
Юлія Ізидорівна Грибіник ЗАПОЗИЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	89
Артур Грантович Гудманян, Оксана Вікторівна Полякова КРИТЕРІЇ ДОБОРУ ЛІПСИНК-ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ДУБЛЯЖІ АНГЛОМОВНИХ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ	93
Ірина Миколаївна Гумовська АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ	96
Євгенія Олександрівна Дегтярьова, Лілія Володимирівна Школяр ОПИС ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТИП МОВЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКИХ МІНІМАЛІСТИЧНИХ РОМАНАХ	100
Людмила Іванівна Дерев'янок СПІВВІДНОСНІ ПРИЙМЕННИКОВО-ІМЕННИКОВІ КОНСТРУКЦІЇ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ОДНОЧАСНОСТІ ЯК РЕАЛІЗАТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ	103

Дося Михайлівна Дубравська, Ольга Іванівна Ванівська СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СЕМАНТИКИ КОМПОЗИТИВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	107
Олена Валентинівна Дячук ВИТОКИ ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США	111
Галина Петрівна Євсєєва, Лариса Георгіївна Богуславська НОВІТНІ ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ: МАТЕРІАЛИ ДО СЛОВНИКА ІНШОМОВНИХ СЛІВ	114
Анна Володимирівна Жуковська ТАКЕСИЧНІ МОДУЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ	119
Ольга Романівна Заболотна КОНЦЕПТ МОВЧАННЯ ЯК ХУДОЖНЬО-МОВНА ВЕРСІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАМКНУТОСТІ ЖІНКИ У ПАТРІАРХАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	124
Лідія Володимирівна Застріжна АКТУАЛЬНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В МЕДИЧНОМУ ВУЗІ	127
Орислава Володимирівна Іванців ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ ЕМОЦІЙНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ІМІДЖЕВОМУ КОРПОРАТИВНОМУ ДИСКУРСІ	130
Оксана Степанівна Ісаєва ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ «ПРОФІЛАКТИЧНА МЕДИЦИНА» І «ПРЕВЕНТИВНА МЕДИЦИНА»	134
Антоніна Станіславівна Каленська ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ МОВИ СУЧАСНИХ ТУРЕЦЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ	137
Олена Олександрівна Карпіна ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОНЯТТЯ DEPRESSION У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	141
Ольга Юрійвна Качмар РОЛЬ СУБ'ЄКТА ДИСКУРСУ ЯК ПАРАМЕТР ЙОГО ДИВЕРСИФІКАЦІЇ	145
Вікторія Вікторівна Козлова РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНІЦІАТИВИ В АНГЛОМОВНОМУ ПАРЕНТАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ	148
Катерина Анатоліївна Корнієць ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ	152
Наталія Володимирівна Коротка ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ КОМУНІКАТИВНОЇ МЕТОДИКИ ПРИ НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ У НЕМОВНИХ ВУЗАХ	155
Наталія Валеріївна Космацька НОВОТВОРИ ФРАНЦУЗЬКОГО МЕДІАТЕКСТУ З ПОЗИЦІЙ ПЕРЕКЛАДУ	158
Людмила Костянтинівна Крайняк, Олександра Ігорівна Дуда ТЕРМІНОЛОГІЧНО-НОМІНАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАГАЛЬНОВЖИВАНОВОГО ДІЄСЛОВА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІТЕРАТУРИ З ФІНАНСОВОЇ СПРАВИ)	162
Надія Григорівна Крупська АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЇ КАНАДСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	166
Ольга Остапівна Кульчицька, Мар'яна Олексіївна Романів ІРОНІЯ ОДЕНА НЕША	170
Ірина Олександрівна Купіна СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГРАНИЧНОСТІ	174
Наталія Юрійвна Куравська КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ В СИСТЕМІ ЇЇ СКЛАДНИКІВ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ	178
Ярослав Юрійович Лавренчук ОРФОФОНІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ГОЛОСНИХ У СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ ТА КАНАДІЙЦІВ	182
Наталія Викторовна Лутай, Діна Александровна Гулієва ОВЛАДЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ И ПРЕПОДАВАНИЕ	187
Олена Володимирівна Мартинюк РОЗВИТОК НАВИЧОК АНГЛОМОВНОЇ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ПІД ЧАС ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З ОНЛАЙН-РЕСУРСАМИ	190
Галина Володимирівна Мельниченко ІНТРАЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПЕРІОД ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ ЯК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	194
Галина Володимирівна Мельниченко, Ірина Костянтинівна Давидюк ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІРОНІЇ В ОПОВІДАННЯХ ГЕКТОРА МАНРО	199
Ірина Вікторівна Мельничук, Тетяна Миколаївна Грачова «ЛЯМЕНТ ПО ОТЦУ ІОАННЬ ВАСИЛЬСВИЧУ» В КОНТЕКСТІ ТАНАТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО БАРОКО	203

Ольга Федорівна Мінкова, Юлія Анатоліївна Надольська ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТ ТА МОВНА НОМІНАЦІЯ	207
Віра Любомирівна Новицька, Уляна Ігорівна Тиха ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА КОМБІНАТОРИКА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У РОМАНІ Д. ЛОДЖА «DEAF SENTENCE»	210
Оксана Іванівна П'єсх АНТРОПОЦЕНТРИЧНІСТЬ ТА ІНТЕРАКТИВНІСТЬ В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ	213
Тетяна Олександрівна Пахомова, Яна Сергіївна Пономаренко ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНИХ ЛІЦЕЇВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ	216
Марина Ігорівна Піголь АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ІСПАНОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ІНДУСТРІЇ МОДИ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНСЬКОЇ ВЕРСІЇ ЖУРНАЛУ VOGUE)	221
Вікторія Вікторівна Погонєць НОМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	225
Юрій Григорович Полєжаєв ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТРЕВЕЛ-МЕДІАТЕКСТА (НА МАТЕРІАЛІ ЖУНАЛУ «NATIONAL GEOGRAPHIC TRAVELER»)	229
Олена Анатоліївна Росстальна «РЕГІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР» КОНФЛІКТУ НОВЕЛІЧНОГО ОПОВІДАННЯ Т. ГАРДІ «ДРУЗІ-ГОРОДЯНИ»	234
Євгенія Віталіївна ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ТА ЙОГО МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТУ GLAMOUR)	237
Софія Франціївна Соколовська ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛІО Г. БЮХНЕРА	241
Оксана Володимирівна Сподарик ФУНКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ВЕРБАЛЬНОГО ЗНАКА ПОЛІКОДОВОГО ХУДОЖНЬОГО ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ	245
Тетяна Степанівна Стецик ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ ПЕРЕКОНАННЯ В МАДІА-СЕРЕДОВИЩІ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ У США	250
Олег Григорович Сторчак ЦІННІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТІВ ВАЖКИЙ І ЛЕГКИЙ	253
Ірина Павлівна Суїма КОМУНІКАТИВНИЙ САБОТАЖ В РЕСПОНСИВНИХ РЕЧЕННЯХ	257
Яніна Михайлівна Тазільцева, Олеся Васиївна Сільчук, Людмила Миколаївна Сахарова ОМОНІМІЯ ТА ПОЛІСЕМІЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)	261
Віталіна Васиївна Тарасова ЕТНОКУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТРАНСПОРТУ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	264
Анна Сергіївна Тверитінова, Тетяна Михайлівна Шарова ТВОРЧІСТЬ В. РОДІОНОВА: ПРОБЛЕМНИЙ ДІАПАЗОН ХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ	269
Лілія Миколаївна Філюк СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	272
Богдана Любомирівна Фуртак ІРЕНА КНИШ – ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ЖУРНАЛІСТ, ПУБЛІЦИСТ, ПИСЬМЕННИК	276
Євгенія Сергіївна Чекарева РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗОРОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРОСТОРУ ЛЕКСИЧНИМИ ЗАСОБАМИ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МОВИ	280
Євгенія Олександрівна Четвертак СПЕЦИФІКА ЕТНОНОМІНАЦІЙ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ/ЧУЖИЙ» В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	285
Юлія Олександрівна Чура ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РЕАЛІЙ ТА ІДІОМ В ІСТОРИЧНІЙ ТРАГЕДІЇ РУДОЛЬФА ФОН ГОТТШАЛЯ «МАЗЕПА» У ПЕРЕКЛАДІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА	289
Галина Васиївна Швець КОНТЕКСТНЕ НАВЧАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ	293
Валентина Анатоліївна Шепітчак АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ТА МЕТОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ	296
Ірина Олександрівна Ющенко ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПЕРСЬКОЇ МОВИ	299
Марія Георгіївна Якубовська, Ганна Петрівна Зірчак ЖАНРОВА ПАЛІТРА КОРПОРАТИВНОГО ВИДАННЯ	303
Марія Георгіївна Якубовська, Наталя Іванівна Масі КОМПОЗИЦІЯ ПОРТРЕТНИХ НАРИСІВ ГЕНРІХА НЕЙГАУЗА	308

Марія Георгіївна Якубовська, Олена Олегівна Татакі

ЖУРНАЛ «БАРВІНОК» У КОНТЕКСТІ ТИПОЛОГІЇ СУЧАСНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ 312

Ярмолів Олена Іванівна

ТВОРЧІСТЬ О. К.ТОЛСТОГО В КОМУНІКАТИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ 316

Наукове видання

**Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»
Серія «Філологічна»**

Збірник наукових праць

Випуск 67

Головний редактор *І. Д. Пасічник*

Відповідальний за випуск *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, О. Ю. Костюк*

Технічний редактор *Р. В. Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

*За достовірність наведених фактичних даних, цитат,
власних імен, географічних назв та інших відомостей
відповідають автори.*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 37,66. Наклад 100 прим. Зам. № 60–17.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві

Національного університету «Острозька академія»,

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.

Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr. netРВ № 1 від 8 серпня 2000 року.